8

# AHKÂMU'L KUR'ÂN

أحكام القرآن

Ebû Bekr Ahmed b. Alî
er-Râzî el-Cessas

i'tisam
yayınları

# AHKÂMU'L KUR'AN

8. CİLT

# AHKÂMU'L KUR'AN

**Editör**
Avnullah Enes ATEŞ

**Tercüme**
Mehmet KESKİN
D.İ.B. Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

**Tashih**
Ömer ÇELİK / Mustafa DİKMEN / Mehmet EKİN

**İç Tasarım**
3GRAFİK

**Kapak Tasarım**
Inkreativ Arts

**MATBAA**
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 12266

i'tisam yayınları

EYLÜL 2018

**İTİSAM YAYINLARI YAYINCI SERTİFİKA NO: 30798**
Çiğdemtepe Mah. Değirmendere Cad. 1065, SOK. NO:1\A Yenimahalle - ANKARA
Telefon: 0312 504 22 93
www.benlikitap.com
e-mail: benlikitabevi@hotmail.com
İTİSAM Yayınları Bir Benli Kitabevi Kuruluşudur

**İmam Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzi el-Cessâs**

# AHKÂMU'L KUR'AN

**Tercüme**
Mehmet KESKİN

**8. CİLT**

i'tisam yayınları

# İÇİNDEKİLER

## -24- NÛR SÛRESİ DEVAMI-

بسم الله الرحمن الرحيم

# -24- NÛR SÛRESİ DEVAMI-

## İzin İsteme Sayısı ve Şekli

Düheym b. Karran'ın bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(الاستئذان ثلاث : فالأولى تستمعون والثانية تستصلحون والثالثة تؤذنون أو تردون)

**"İzin üç defa istenir:**

**Birincisinde (izin isteyenin söylediklerini) dinlersiniz.**

**İkincisinde (içeride misafirin oturacağı yeri) düzeltirsiniz.**

**Üçüncüsünde (içeri girmesine) izin verir ya da reddedersiniz."**[1]

Yunus b. Ubeyd'in bildirdiğine göre Velid b. Müslim, Cündeb'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu işittim:

(إذا اسْتَأْذَنَ أحَدُكُم ثلاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ، فَلْيَرْجعْ)

***"Biriniz üç defa izin istediğinde kendisine izin verilmezse geri dönsün."*** [2]

---

1 Suyuti, El Câmiu's-Sağir: 1/272

2 Buhari, İsti'zân, 13

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Büsr b. Said, Ebu Said el-Hudri'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ensar meclislerinden bir mecliste oturmaktaydım. Ebu Musa ürkmüş bir halde geldi. Kendisine, 'Seni ürküten nedir?' diye sorduk. Ömer *radiyallahu anh*, yanına gitmemi emretti. Gittim; içeri girmek için üç defa izin istedim. Ama içeri girmeme izin verilmedi; ben de geri döndüm. Sonra bana 'Niçin bana gelmedin?' diye sordu. Ben de makamına gittiğimi, içeri girmek için üç defa izin istediğim halde girmeme izin verilmediğini söyledim. Ve Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Biriniz üç defa izin istediğinde kendisine izin verilmezse geri dönsün"*** hadisini kendisine naklettim. Bana 'Bunu Hz. Peygamber'in söylediğine dair beyyine getirmelisin!' dedi. Ebu Said, 'Bu topluluğun sadece yaşça en küçüğü seninle birlikte Hz. Ömer'e gelecektir' dedi ve kalkıp onunla birlikte Hz. Ömer'e gitti. Ebu Musa'nın lehinde şahitlik etti.

Bazı haberlerde anlatıldığına göre Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Ebu Musa'ya şöyle demiştir: "Ben seni (yalancılıkla) itham etmiyorum. Lâkin Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* hadis rivayet etmek çok zor bir iştir."

Bazı rivayetlerde ise Hz. Ömer'in *radiyallahu anh*, "Bazı kimselerin Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ağzından yalan uydurmalarından korkuyorum" dediği ifade edilmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Ebu Musa'nın *radiyallahu anh* haberini, o haber başkaları tarafından müstefiz/meşhur olarak rivayet edilinceye kadar kabul etmemişti. Çünkü başkalarının evine girmek için izin istemek, insanların genel olarak ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Hz. Ömer *radiyallahu anh*, genel bir şekilde ihtiyaç duyulduğu halde iznin üç defa istenmesinin sünnet oluşuna aklı yatmamıştı. Kaldı ki bununla ilgili haberi sadece fertler nakletmişti. Bu da insanların genel olarak ihtiyaç duyduğu konularla ilgili haberlerin meşhur olarak rivayet edilmemesi durumunda kabul edilmeyeceğine ilişkin bir delildir.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Talha b. Musarrif, bir adamdan naklen Sa'd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kapısında durdu. Kapının tam karşısında durarak izin istedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu:

(هَكَذَا عَنْكَ فَإِنَّمَا الِاسْتِئْذَانُ مِنَ النَّظَرِ)

***"Biraz kenarda dur (kapının tam karşısında durma). Çünkü izin istemek de bir nevi içeri bakmak gibidir."***[3]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Amr b. Ebi Süfyan, Amr b. Abdullah'ın Kelde'den naklen kendisine şunu anlattığını rivayet etmiştir: Safvan b. Ümeyye, Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* benimle birlikte süt, küçük bir geyik ve biraz da ufacık salatalıklardan gönderdi. Ben selam vermeden içeri girdim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, (ارجع، فقل: السّلام عليكم) ***"Geri dön ve «Esselamü aleyküm» de"*** dedi.[4]

Bu olay, Safvan'ın Müslüman olmasından önce meydana gelmişti.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Mansur, Rib'î'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Beni Âmir kabilesinden bir adamın bize anlattığına göre kendisi, bir odada durmakta olan Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına girmek için izin istedi. 'İçeri gireyim mi?' dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendi hizmetçisine şu talimatı verdi: ***"Çık şu adamın yanına. İznin nasıl isteneceğini kendisine öğret. Kendisine «Esselamü aleyküm, içeri girebilir miyim?» demesini söyle."***

Adam bunu işitti ve 'Esselamü aleyküm. İçeri girebilir miyim?' dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona izin verdi. O da içeri girdi.[5]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Abdurrahman, Abdullah b. Büsr'ün şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِذَا أَتَى بَابَ قَوْمٍ لَمْ يَسْتَقْبِلِ الْبَابَ مِنْ تِلْقَاءِ وَجْهِهِ، وَلَكِنْ مِنْ رُكْنِهِ الْأَيْمَنِ، أَوِ الْأَيْسَرِ، وَيَقُولُ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ» وَذَلِكَ أَنَّ الدُّورَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ سُتُورٌ)

3 Ebu Davud, Edeb, 136
4 Ebu Davud, Edeb, 136
5 Ebu Davud, Edeb, 138

***"Resûlullah** sallallahu aleyhi ve sellem **birilerinin kapısına vardığında kapının tam karşısında durmazdı. Lâkin sağ veya sol köşesinde durur ve "Esselamü aleyküm" derdi. Çünkü o zamanlar kapıların üzerinde perde yoktu."[6]***

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا)

**"Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirmeden girmeyin."**

Bu ayetin zahiri, evsahibi izin vermese bile izin istedikten sonra başkasının evine girilebileceğine delalet etmektedir.

Bu sebeple Mücahid dedi ki: Ayette değinilen (الاستيناس) kelimesi, boğazı temizlemek ve balgamı söküp atmak için öksürür gibi yapma anlamına gelmektedir. Kapıdaki kişi öksürür gibi yapmakla evdekilere içeri girmek istediğini bildirmek istemiş gibi olur. Bu, izinsiz olarak içeri girmeyi âdet haline getiren kimse hakkında sabit olan bir hükümdür. Yalnız öksürür gibi yapan kişi içeri girmek için izin istediğini bildirmiş gibi olmaktadır. Muhatapları bunu bildikleri için, izin talebini açıkça söylememiştir.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(رَسُولُ الرَّجُلِ إِلَى الرَّجُلِ إِذْنُهُ)

***"Adamın bir başka adama gönderdiği ulağı, ona izin vermiş olması demektir."[7]***

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

---

6 Ebu Davud, Edeb, 137

7 Ebu Davud, Edeb, 140. [Bir kişi bir başkasını evine davet etmek için ona ulak gönderirse, o kişi ulakla geldiğinde içeri girmek için izin istemesine gerek kalmaz. Mütercim]

(إذا دُعِيَ أحدُكم إلى طعامٍ فجاء مع الرسولِ فإنَّ ذلك له إذنٌ)

***"Biriniz yemeğe davet edildiğinde, (daveti kendisine tebliğ eden ulakla birlikte geldiğinde) bu, içeri girmesi için kendisine izin verilmiş olması demektir."*[8]**

Bu haber iki manaya delalet etmektedir:

1-Ayetteki (حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا) ibaresinde izin kelimesi hazfedilmiştir. Bu ibare ile izin kastedilmiştir.

2-Yapılan davet, davet edilen kişinin daveti kendisine tebliğ eden ulakla birlikte gelmesi durumunda izin yerine geçer. Davetlinin içeri girmek için ayrıca izin istemesine gerek yoktur. Bu aynı zamanda içeri girmesi âdete göre serbest olan kişinin de izin istemeye ihtiyacının olmadığına delalet etmektedir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ebu Nuaym'ın bildirdiğine göre Mücahid, Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah'a yemin ederim açlıktan ötürü yerimden kalkamaz hale gelmiştim. Karnıma taş bağlıyordum. Günlerden bir gün onların gelip geçtikleri yolda oturdum. Ebû Bekir *radiyallahu anh* geçerken kendisine Allah'ın Kitab'ından bir ayet sordum. Sırf karnımı doyurması için ayeti ona sormuştum. Geçip gitti ve beni doyurmadı. Sonra Ömer *radiyallahu anh* yanımdan geçti. Ona da aynı şeyi yaptım. O da geçip gitti ve beni doyurmadı.

Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* çıkageldi. Beni görünce gülümsedi ve halimi anladı. Sonra bana, ***"Ey Eba Hirr!"*** diye seslendi. "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedim. ***"Peşimden gel"*** diyerek yoluna devam etti. Ben de peşine takıldım. Eve girdi. Girmek için izin istedim; bana izin verdi. Bir bardakta süt gördüm.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* oradakilere, ***"Bu süt nereden geldi?"*** diye sordu. Onlar, "Falan adam (veya falan kadın) sana hediye etti" dediler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, *"Ey Eba Hirr!"*

---

8 Ebu Davud, Edeb, 140

diye seslendi. "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedim. ***"Ashab-ı suffa'ya git; onları yanıma çağır"*** dedi.

Ashab-ı suffa aslında bütün Müslümanların misafirleri sayılırlardı. Aileleri ve malları yoktu. Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* bir zekât malı geldiğinde, içinden hiçbir şey almadan onu bunlara gönderirdi. Ama bir hediye geldiğinde birazını kendisi alır, kalanına da bunları ortak ederdi. O süt için ashab-ı suffayı çağırmamı emretmesi hoşuma gitmedi. Kendi kendime bu süt ashab-ı suffaya yeter mi diyordum. Birazını içip güç kazanacağımı umuyordum. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* içmeme müsaade etmedi. Geldiklerinde de sütü onlara ben ikram edecektim. O zaman bu sütten geriye bana bir şey kalır mıydı? Gidip ashab-ı suffayı davet ettim. Geldiler. İçeri girmek için izin istediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* içeri girmelerine izin verdi. Onlar da girip evdeki yerlerini aldılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Ey Eba Hirr!"*** diye seslendi. "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedim. ***"Sütü al, şunlara ikram et"*** dedi. Ben bardağı elime aldım. Sırayla onlara vermeye başladım. İlk sıradaki adam içip kandıktan sonra bardağı bana geri veriyordu. Sonra diğerine veriyordum. O da içip kandıktan sonra bardağı bana geri veriyordu. Hepsi içip süte kandıktan sonra Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hizasına geldim. Artık herkes süte kanmıştı. Bardağı alıp elinin üzerine koydu; bana bakıp gülümsedi. ***"Ey Eba Hirr!"*** diye seslendi. "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedim. ***"Şimdi geride ben ve sen (ikimiz) kaldık"*** dedi. Ben, "Doğru söylersiniz Ey Allah'ın Resûlü" dedim. ***"Otur da iç"*** dedi. İçmeye başladım. Sürekli ***"iç"*** diyordu. Ben de içiyordum. Nihayet "Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki artık sütün girebileceği bir yerim kalmadı" dedim. ***"Bana ver bakalım"*** dedi. Ben bardağı kendisine verdim. Sütün kalan kısmını Allah'a hamd ederek içti."[9]

Bu rivayette anlatıldığına göre ashab-ı suffa, kendilerine daveti tebliğ eden ulak Ebu Hureyre *radiyallahu anh* ile birlikte Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* evine geldiklerinde içeri girmek için izin istediklerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* izin istemelerine gerek olmadığını söylememişti. Oysa bu durum, Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* rivayet ettiği (رَسُولُ الرَّجُلِ إِلَى الرَّجُلِ إِذْنُهُ) ***"Adamın bir başka adama gönderdiği ulağı, ona izin vermiş olması demektir"***[10] hadisine aykırı görünmektedir."

---

9 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/134

10 Ebu Davud, Edeb, 140

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu iki hadis birbirine aykırı değildir. Çünkü Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* davetlinin ulak ile birlikte gelirken izin almadan eve girebileceğini söylemesi mübahlık anlamınadır. Bu durumda izin almasının mekruh olacağı anlamı bu hadisten çıkarılamaz. Aksine bu durumda davetli kişi izin alıp almamakta muhayyerdir. Ama daveti kendisine tebliğ eden ulakla birlikte değilse, içeri girmek için izin istemesi gerekir. Ayetteki (حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا) ibaresiyle izin almanın şart olduğuna, müteakip ayet delalet etmektedir:

(فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَٓا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ)

**"Eğer evde kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin."**[11]

İzin almadan başkasının evine girmek haram kılınmıştır. Bu da ilk ayette içeri girmenin mübah olmasının izin alma şartına bağlı olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca daha önce rivayet ettiğimiz hadislerde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de, izin almanın bakmak için şart koşulduğunu bildirmiştir. Bu da izin almadan başkasının evinin içine bakmanın caiz olmadığına delalet etmektedir. Bunun cezasının ağır olduğuna ilişkin çeşitli rivayetler vardır.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ubeydullah b. Ebi Bekr, Enes b. Mâlik'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(أَنَّ رَجُلًا اطَّلَعَ مِنْ بَعْضِ حُجَرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ إِلَيْهِ بِمِشْقَصٍ أَوْ مَشَاقِصَ فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْتِلُهُ لِيَطْعُنَهُ)

***"Bir adam, Peygamber'in sallallahu aleyhi ve sellem odalarından birinin içine (gizlice) baktı. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir veya birkaç ok eline alıp kalktı. Resûlullah'ın sallallahu aleyhi ve sellem onu vurmak için sanki fırsat kolladığını görür gibi oldum."***[12]

---

11 Nûr, 24/28

12 Müslim, Adâb, 9

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إذا دخلَ البصَرُ فلا إذنَ)

***"Göz girdikten (evin içine bakıldıktan) sonra artık izin verilmez."***[13]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنِ اطَّلَعَ في دارِ قَوْمٍ بغيرِ إذنهم ففقؤُوا عينَه، فقد هَدَرَتْ عَيْنُهُ)

***"Bir kavmin evinin içine (gizlice bakan) bir kimsenin gözünü o kavim çıkarırsa, gözü (diyet ödenmeksizin) heder olur."***[14]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Fakihler bu hadisin zahirine muhaliftirler. Çünkü onlar, evinin içine izinsiz olarak bakan kimseye zarar veren kimsenin verdiği zararı tazmin etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği ancak usûle aykırı görüldüğü için reddedilen bazı hadisleri vardır. Bu da o hadislerden biridir.

Onun reddedilen bazı hadisleri şunlardır: ***"Veled-i zina, üçün en şerlisidir."***, ***"Veled-i zina cennete giremez."***, ***"Besmele çekmeyenin abdesti geçerli değildir."***, ***"Cenaze yıkayan kişi kendisi de yıkansın."*** ve ***"Cenazeyi taşıyan kimse abdest alsın."***

Bütün bunlar şaz haberler olup fakihler bunların zahiri manalarının aksi görüş üzerinde ittifak etmişlerdir.

Şafiî'nin görüşüne göre bir kimse izin almadan başkasının evine bakar da ev sahibi onun gözünü çıkarırsa, bakan kimsenin gözü (diyet ödenmeksizin) heder olur. Şafiî böyle derken yukarıdaki hadisin zahirine dayanmıştır. Oysa bir kimse izin almadan başkasının evine girer ve ev sahibi onun gözünü çıkarırsa ev sahibi sorumlu olur ve gözünü amden

---

13 Ebu Davud, Edeb, 135

14 Ebu Davud, Edeb, 135

çıkarmışsa kendisine kısas uygulanması, kazara çıkarmışsa diyet ödemesi gerekir. Bu hükümle ilgili olarak fakihler arasında ihtilaf yoktur. Bilindiği gibi içeri giren kişi evin içine muttali olmuş; buna ilave olarak içeri de girmiştir. Ancak mezkûr hadisin zahiri, fukahanın üzerinde ittifak ettiği bu hükme aykırıdır. Bu hadis eğer sahih ise bize göre manası şöyledir: Bir kimse mahrem yerlerine ve kadınlarına bakarak başkasının evinin içine bakar, ev sahipleri ona engel olmaya çalışırlar, ancak o bu yaptığından vazgeçmez ve itişip kakışma sırasında gözünü kaybederse, diyet ödenmeksizin gözü heder olur. Aynı şekilde izin almadan başkasının evine giren veya girmeye çalışan bir kimseye ev sahibi engel olmaya çalışırken itişip kakışma sırasında mütecavizin gözü veya organlarından biri zayi olursa gözü veya organı, diyet ödenmeksizin gözü heder olur. Bu meselede eve girenle girmeksizin evin içine bakan kimsenin hükmü aynıdır. Ama bir kişi başkasının evine sadece bakar, ev sahibi ile kendisi arasında itişip kakışma olmadan bir başkası gelip bakan kişinin gözünü çıkarırsa, çıkaran kişi suç işlemiş olur ve (وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ) **"Göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir"**[15] ayetinin zahiri hükmü gereğince suçunun cezasını çeker.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا اَحَداً فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْۚ وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾)

**28-"Eğer evde kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, «Geri dönün» denirse hemen dönün. Çünkü bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir."**

Bu ayet, şu iki manayı içermektedir:

1-İzin almadan başkasının evine giremeyiz.

15 Mâide, 5/45

2-Ev sahibi izin verince içeri girebiliriz. Bu da izin veren kişi çocuk, kadın, köle veya zimmi olsa bile onun verdiği izni kabul etmemizin caiz olmasını gerektirmektedir. Çünkü ayet-i kerime bunlar arasında bir ayırım yapmamıştır. Bu da yukarıda sayılan kişilerin muamelata ilişkin verdikleri haberlerin kabul edilebileceğine dair bir delildir. Bu tür haberleri verenlerin adaletli ve şahitlik ehliyetine sahip olmaları şartı aranmamaktadır. Bu sebeple bunların hediyeler, vekâletler ve benzeri konularda haberleri kabul edilir.

## Mahrem Kimselerin Yanına Girerken İzin Almak Gerekir Mi?

Şu'be'nin bildirdiğine göre Ebu İshak, Müslim b. Yezid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Huzeyfe'ye, "Kız kardeşimin yanına girerken izin istiyeyim mi?" diye sordu. Huzeyfe ona, "İzin almadan kız kardeşinin yanına girersen, hoşuna gitmeyen bir şeyler görebilirsin" diye cevap verdi.

İbn Uyeyne'nin bildirdiğine göre Amr, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbn Abbas'a *radiyallahu anh*, "Kız kardeşimin yanına girerken izin istiyeyim mi?" diye sordum. "Evet" diye cevap verdi. Kendisine, "O benimle aynı evde kalıyor. Geçimini sağlıyorum. Yanına girerken yine de izin istemeliyim?" diye sordum. "İzin iste" diye cevap verdi.

Süfyan'ın bildirdiğine göre Muharik, Tarık'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam İbn mesud *radiyallahu anh* a, "Annemin yanına girerken izin istiyeyim mi?" diye sordu. İbn Mesud *radiyallahu anh* "Evet" diye cevap verdi.

Süfyan'ın bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem, Atâ b. Yesar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* "Annemin yanına girerken izin istiyeyim mi?" diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* (نَعَمْ، أَتُحِبُّ أَنْ تَرَاهَا عُرْيَانَةً) ***"Evet. Onu çıplak halde görmekten hoşlanır mısın?"*** diye cevap verdi.[16]

16 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 4/42

Amr, Atâ'nın şöyle dediğini nakletmiştir: İbn Abbas'a *radiyallahu anh*, "geçimini sağladığım halde kız kardeşimin yanına girerken yine de izin istiyeyim mi?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Evet. Onu çıplak halde görmekten hoşlanır mısın?

Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ)

***"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler."***[17]

Kölelerle büluğ çağına ermemiş olanların, yukarıda belirtilen üç vakit dışında yanınıza girerken izin istemeleri emredilmemiştir. İbn Abbas *radiyallahu anh* bundan sonra şu ayeti okudu:

(وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ)

***"Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler."***[18]

Burada erginlik çağına gelmiş olan çocuğun yabancı veya mahrem olması ayırımı yapılmamıştır. Ancak mahrem olanların ergen erkek çocuğun, mahremi olan kadınların saçı, göğsü, bacağı ve benzeri organlarına bakmasının caiz olduğu söylenebilir.

Yüce Allah (فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ) **"Size izin verilinceye kadar oraya girmeyin"** emrinden sonra şöyle buyurdu:

17 Nûr, 24/58

18 Nûr, 24/59

(وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ)

**"Eğer size, «Geri dönün» denirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır."**[19]

Bu ayet, kişinin kendi evine girmesi uygun olmayan birini kapsının önünde durmaktan veya oturmaktan menetme hakkına sahip olduğuna delalet etmektedir. Zira Yüce Allah, **"Eğer size, «Geri dönün» denirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır"** buyurmuştur. Bununla, izin verildikten sonra içeri girmenin yasaklığının kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü ayetin bu manası daha önce de açıklanmıştı.

**"Eğer size, «Geri dönün» denirse, hemen dönün"** emrinin ifade ettiği yeni bir mananın olması gerekir. O da kapıda duran kişiye ev sahibi "Geri dön" dediğinde hemen oradan uzaklaşması gerekir ki ev sahibi rahatsız olmasın. Çünkü ev sahibi, hareminin içeri girip çıkmasına ve başkasının muttali olmaması gereken ev işlerine başkalarının muttali olmasından rahatsızlık duyar.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾)

**29-"İçinde size ait bir eşya olan, oturanı bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur. Allah, açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir."**

Muhammed b. Hanefiyye dedi ki: "Ayette sözü edilen evler; yol güzergâhlarındaki han odaları ile çarşılardaki dükkânlardır." Dahhâk'ın da böyle dediği rivayet edilmiştir.

Hasan ile İbrahim en-Nehai dediler ki: "İnsanlar, çarşılarda açık duran dükkânlara izin almadan girerlerdi."

---

19 Nûr, 24/28

Mücahid dedi ki: "Bazı evler vardı. İnsanlar oralara eşyalarını koyarlardı. İçeride eşyası bulunan kimseler, izin almadan oraya girmekle emrolundular."

Yine Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ayette sözü edilen evler, Yolcuların konakladıkları evlerdi."

Ebu Ubeyd el-Muharibi'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* çarşıda yağmura yakalandığını gördüm. Farslı birinin çadırına sığındı. Ancak farslı kişi onu çadırının dışına itmeye başladı. Hz. Ali *radiyallahu anh*, 'Ben sadece yağmurdan korunmak istiyorum' diyordu. Sonra o farslıya, çadırın dışına ittiği kişinin Hz. Ali olduğu söylenince bu defa (üzüntüsünden kendi) göğsüne vurmaya başladı."[20]

İkrime dedi ki: Ayette geçen (غَيْرَ مَسْكُونَةٍ) **"oturanı bulunmayan evler"** ifadesiyle, sizin ihtiyaç duyduğunuz harap evler kastedilmiştir.

İbn Cüreyc, Atâ'nın şöyle dediğini nakletmiştir: "Ayette geçen (فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ) ifadesiyle, büyük ve küçük abdestinizi yaptığınız yerler kastedilmiştir."

Ayetteki "evler" kelimesiyle bu manaların tümünün kastedilmiş olması mümkündür. İçeride görülmesi arzu edilmeyen avret ve mahremiyetlerin görülmemesi için meskûn evlere girerken izin istenmesi emredilmiştir. Ama han ve çarşı gibi yerlerdeki dükkânlarla meskûn olmayan evlere girerken âdete göre izin istemek gerekmediği bilinmektedir. Örfe göre âdet haline gelen bu durum için, sanki "izin istemeniz gerekmez" denilmiştir. Genelde bu gibi yerlere izinsiz girilebileceği âdet haline gelmiş olsa da bu mekânların sahipleri, insanları mekânlarına girmekten menetme hakkına sahiptirler. O zaman sahiplerinden izin almadan hiç kimse bu mekânlara giremez. Bu cümleden olmak üzere insanların dışarıya attıkları çekirdek, evin çöpleri ve eski püskü giysilerle paçavraları isteyen kimseler alıp bunlardan yararlanabilir. Bunların dışarıya atılmış olması, bunların alınıp götürülmesine izin verilmiş olması anlamına gelmektedir. Bu hüküm, mezhebimiz müçtehidlerinin, örf ve âdete göre buna benzer uygulamaların sözlü izin anlamına geleceğine dair görüşlerinin sahih olduğuna delalet etmektedir. Mesela köle tüccarının satın aldığı kölenin yiyecek ve giyecek masraflarını alış fiyatına ekleyerek onu kârına satarken müşteriye "Şu köle

20 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 4/515

bana şu kadar paraya mal oldu" demesi gibi. Ya da satın aldığı bir mala nakliye masrafını ekleyerek onu kârına satarken müşteriye "Şu mal bana şu kadar paraya mal oldu" demesi gibi. Ama âdete göre anaparaya eklenmesi uygun olmayan masraflar, anaparaya eklenmez. Bu konuda âdet, sözlü ifade yerine geçer. İmam Muhammed'in şu kavli de buna dâhildir: Bir kimse bir kumaşı dikmesi için terziye veya beyazlatması için beyazlatıcıya teslim ederken terzi veya beyazlatıcı, kendisinden ücret alacaklarını söylemeseler bile, yaptıkları işin karşılığında ücret alma hakkına sahip olurlar. Çünkü bunlar bu işi yapmak için kendilerini görevlendirip o iş yerine dikmişlerdir. Bu gibi işlerde âdet, bu işlerin ücret karşılığında yapılacağını sözlü olarak ifade etme yerine geçmektedir.

Süfyan, Abdullah b. Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Abdullah b. Ömer *radiyallahu anh*, çarşıdaki dükkânlara girerken sahiplerinden izin isterdi. Bunu İkrime'ye anlattıklarında o, 'Buna kimin gücü yeter?' demişti. Bu, İbn Ömer'in *radiyallahu anh*, çarşıdaki dükkânlara izinsiz girmenin haram olduğunu düşündüğü için böyle yaptığı anlamına gelmez. Ancak o, ihtiyatlı olmak adına böyle yapmıştır ki, böyle yapmak herkes için mübahtır.

## Gözleri Haramdan Sakınmak Gereği

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ
ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾)

**30-"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre bakmamızın haram olduğu şeylerden gözlerimizi sakınmamız emredilmiştir. Muhataplar ayetten bunu anladıkları için ayette, bakılması haram olan şeyler hazfedilmiştir.

Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Hz. Ali *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine şunu söylediğini rivayet etmiştir:

(يَا عَلِيُّ إِنَّ لَكَ كَنْزًا فِي الْجَنَّةِ وَإِنَّكَ ذُو قَرْنَيْهَا فَلَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّمَا لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ)

***"Ey Ali, cennette senin bir hazinen vardır. Sen, cennetin iki ucuna da sahipsin. Bakışın ardından bir daha bakma. Çünkü ilk bakış senin yanına kalır, ama ikinci bakış senin yanına kalmaz."***[21]

Rebî b. Sabih'in bildirdiğine göre Enes *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Ey Âdemoğlu! İlk bakış senin yanına kalır. Ama ikinci bakıştan sakın."***

Ebu Zür'a, Cerir b. Abdullah'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نَظَرِ الْفُجَاءَةِ فَأَمَرَنِي أَنْ أَصْرِفَ بَصَرِي)

***"Resûlullah'a** sallallahu aleyhi ve sellem **ani bakışın hükmünü sordum. Gözümü başka tarafa çevirmemi emretti."***[22]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"İlk bakış senin yanına kalır"*** demekle, kasdi olmayan bakışı kasdetmiştir. Ama kasten bakıldığında ilk bakışla ikinci bakışın hükmü aynıdır. Bu, Cerir'in *radiyallahu anh* sorusundaki ani bakış gibi olup şu ayetin kapsamına girer:

(اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا)

**"Şüphesiz kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."**[23]

---

21 Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 5/119

22 Müslim, Âdâb, 10

23 İsrâ, 17/36

## [Nur-31. Ayetin Tefsiri]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَائِهِنَّ اَوْ اٰبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَائِهِنَّ اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنٖي اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنٖي اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِعٖينَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذٖينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفٖينَ مِنْ زٖينَتِهِنَّ وَتُوبُوا اِلَى اللّٰهِ جَمٖيعاً اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾ )

**31-"Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!"**

Erkekler gözlerini haramdan sakınmakla emrolundukları gibi kadınlar da gözlerini haramdan sakınmakla emrolunmuşlardır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ)

**"Erkekler ırzlarını korusunlar."**

(وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ)

**“Kadınlar da ırzlarını korusunlar.”**

Ebu'l Âliye'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Nûr suresi hariç, Kur'an'da geçen (وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ), (وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ) cümlelerinin tamamı, edep yerlerini zinadan korusunlar anlamına gelmektedir. Nûr suresindeki bu cümleler ise erkeklerin ve kadınların edep yerlerine başkaları bakmasın anlamına gelmektedir.”

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, delilsiz bir tahsis/özellemedir. Ayetin zahirine göre mananın, edep yerlerini zina, elleme ve bakma gibi her türlü haramdan koruma şeklinde olmasını gerektirmektedir. Kur'an'ın başka surelerinde edep yerlerini korumayla ilgili geçen diğer ayetler de, tahsise dair bir delil olmadıkça bu haramların tümünün işlenmemesi anlamına gelmektedir. Belki de Ebu'l Âliye, edep yerlerinin korunması emrinin bu yerlere bakmanın haram olduğu anlamına geldiğini söylerken bu ifadesi, edep yerlerini başkalarının bakışından, zinasından ve haram olan diğer fiilleri yapmasından koruma anlamına geldiğine bir engel bulunmamaktadır. Edep yerlerine bakmak haram kılındığına göre bu yerleri ellemek ve zina etmek bu ayetle haydi haydi haram kılınmış olmalıdır. Çünkü ellemek ve zina etmek, bakmaktan daha ağır bir suçtur. Cenab-ı Allah bu ayette edep yerlerine bakmanın haram olduğunu açıkça bildirmiş olsaydı, mefhum-u hitap deliline göre elleme ve zinanın da haram olduğu anlaşılırdı.

Mesela bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

(فَلَا تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا)

**“Sakın onlara (annenle babana) “öf!” (bile) deme; onları azarlama.”** [24]

Bu ayet, “öf” demekten daha büyük bir suç olan sövme ve dövmenin öncelikle haram olmasını gerekli kılmaktadır.

24 İsrâ, 17/23

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا)

**"(Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler."** [25]

İbn Abbas, Mücahid ve Atâ'nın, (اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا) **"Görünen kısımlar müstesna"** ifadesiyle, gözdeki sürme ve eldeki kınanın kastedildiğini söyledikleri rivayet edilmiştir. İbn Ömer *radiyallahu anh* ve Enes'in *radiyallahu anh* de böyle dedikleri rivayet edilmiştir.

Yine İbn Abbas'ın *radiyallahu anh,* **"Görünen kısımlar müstesna"** ifadesiyle el, yüz ve yüzük kastedilmiştir, dediği rivayet edilmiştir.

Hz. Aişe *radiyallahu anh,* "Bununla kaşsız yüzük ve bilezikler kastedilmiştir" dedi.

Ebu Ubeyde, "Bununla kaşlı ve kaşsız yüzükler kastedilmiştir" dedi.

Hasan dedi ki: "Bununla kadının yüzü ve görünen elbisesi kastedilmiştir."

Said b. Müseyyeb dedi ki: "Bununla, kadının yüzünün görünen kısmı kastedilmiştir."

Ebu'l Ahves, Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Zinet iki türlüdür. Biri, taç, bilezik ve yüzük gibi kocadan başkasının görmesi caiz olmayan gizli zinetlerdir. Diğeri ise zahiri zinettir ki bu da elbisedir."

İbrahim dedi ki: "Zahiri zinet, elbisedir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki:

(وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا)

**"(Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler"** ayeti ile zinetlerin kocaya ve mahrem erkeklere değil, yabancı erkeklere gösterilmesi yasaklanmıştır. Çünkü ayetin devamında, kadının mahremi olan erkeklerin bu husustaki hükmü açıklanmıştır.

---

25 Nûr, 24/31

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: **"...görünen kısımlar"** ifadesiyle yüz ve eller kastedilmiştir. Çünkü sürme yüzün, kına da ellerin zinetidir. Yüzün ve ellerin zinetine bakmanın mübah kılınması, yüze ve ellere bakmanın da mübah olmasını kesin olarak gerekli kılar. Kadının yüzü ve elleri açık vaziyette namaz kılması, yüzüyle ellerinin avret olmadığına delalet eder. Eğer bu iki organı avret olsaydı, diğer avret yerlerini örtmesi gerektiği gibi bunları da örtmesi gerekirdi. Örtmesi emredilmediğine göre yabancı bir erkeğin şehvetsiz olarak kadının yüzüne ve ellerine bakması caizdir. Ama baktığında kadına karşı şehvet duyuyorsa; onunla evlenmek için kendisine bakması veya hâkimin onun ikrarını dinlemesi gibi bir mazeret durumunda yüzüne ve ellerine bakması caiz olur.

Kadının yüzüne ve ellerine şehvetle bakmanın caiz olmadığına, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Hz. Ali'ye *radiyallahu anh* şu uyarısı delalet etmektedir:

(فَلَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّمَا لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ)

***"Bakışın ardından bir daha bakma. Çünkü ilk bakış senin yanına kalır, ama ikinci bakış senin yanına kalmaz."***[26]

Cerir b. Abdullah *radiyallahu anh* ani bakışın hükmünü sormuş, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* gözünü başka tarafa çevirmesini emretmişti.[27]

Kadının yüzüne bakmakla başka taraflarına bakma arasında ayırım yapmamıştı. Bu da yabancı kadının yüz ve ellerine şehvetle bakmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Hz. Ali'ye *radiyallahu anh* ***"İlk bakış senin yanına kalır"*** demişti. Çünkü ilk bakış elde olmayıp zaruridir. ***"Ama ikinci bakış senin yanına kalmaz"*** demesinin sebebi ise bu bakışın zaruri olmayıp isteğe bağlı olmasıdır.

---

26 Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 5/119

27 Müslim, Âdâb, 10

## [Kadının Elleri ve Yüzüne Bakılmasını Mübah Olduğu Durumlar]

Fakihler, şehvetle de olsa kadının elleri ile yüzüne bakmanın mazeret dolayısıyla mübah olduğunu söylemişlerdir. Çünkü buna dair hadisler rivayet edilmiştir.

Bu rivayetlerden bazıları şunlardır:

Ebu Hureyre'den *radiyallahu anh* rivayet: Bir adam, ensardan bir kadınla evlenmeye niyetlendi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu:

(فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا)

***"O kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde biraz küçüklük vardır."*** [28]

Cabir *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ الْمَرْأَةَ فَقَدِرَ عَلَى أَنْ يَرَى مِنْهَا مَا يُعْجِبُهُ وَيَدْعُوهُ إِلَيْهَا فَلْيَفْعَلْ)

***"Biriniz bir kadınla evlenmek istediğinde, hoşuna giden ve kendisini o kadına cezb eden tarafını görebilecekse ona baksın."*** [29]

Musa b. Abdullah b. Yezid, Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* görmüş olan Ebu Humeyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

(إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ امْرَأَةً، فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا، إِذَا كَانَ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَيْهَا لِلْخِطْبَةِ)

***"Biriniz bir kadınla evlenmek istediğinde, evlenme talebinde bulunmak amacıyla ona bakmasında günah yoktur."*** [30]

---

28 Müslim, Nikâh, 12

29 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/135

30 Taberani, el-Mucemu'l-Evsat: 1/279

Süleyman b. Ebi Hasme'nin bildirdiğine göre Muhammed b. Seleme de, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle dediğini rivayet etmiştir.

Asım el-Ahvel'in bildirdiğine göre Bükeyr b. Abdullah, Muğire b. Şu'be *radiyallahu anh* nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir kadınla evlenmeye talip olduk. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onu gördün mü?"*** diye sordu. "Hayır" dedim. Bunun üzerine bana şöyle buyurdu:

(فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا)

***"O kadına bak. Bu, aranızda iyi bir uyum sağlamaya vesile olur."***[31]

Bütün bunlar, erkeğin evlenmek istediği kadının yüzüne ve ellerine şehvetle bakmasının caizliğine delalet etmektedir.

Şu ayet de buna delalet etmektedir:

(لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَآ اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ
مِنْ اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ)

**"Bundan sonra, güzellikleri hoşuna gitse bile başka kadınlarla evlenmek, eşlerini boşayıp başka eşler almak sana helâl değildir."**[32]

Erkeklerin kadınların güzelliklerinden hoşlanmaları, ancak onların yüzlerini görmelerinden sonra mümkün olur.

Evlenme amacıyla olmaksızın bir kadının yüzüne şehvetle bakmanın haram olduğuna şu hadis delalet etmektedir:

(الْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ وَالْيَدَانِ تَزْنِيَانِ وَالرِّجْلَانِ تَزْنِيَانِ
وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ)

***"Gözler zina eder. Eller zina eder. Ayaklar zina eder. Bütün bunları edep yeri doğrular veya yalanlar."***[33]

---

31 Darekutni, Sünen: 4/371

32 Ahzâb, 33/52

33 Ebu Ya'lâ el-Mevsili, Müsned: 11/309

İbn Mesud'un *radiyallahu anh*, "Zinetin kendiliğinden görünen kısmı, kadının elbisesidir" demesinin bir anlamı yoktur. Zira bilindiği gibi ayette zinetten bahsedilmiştir. Bundan kastedilen de, üzerinde zinet bulunan organdır. Mesela kadının üzerine takmadığı bilezik, halhal ve gerdanlık gibi zinetleri erkeklere göstermesi caizdir. Buna göre kadının erkeklere göstermesi caiz olmayan şeyin zinet değil, zinetin takıldığı yer olduğunu öğrenmiş olmaktayız. Nitekim mezkûr ayetin devamında da böyle denmektedir: (وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ) **"Zinetlerini, kocalarından başkalarına göstermesinler."** Burada zinetten kasıt, zinetin takıldığı yerdir. Demek ki zineti elbise olarak manalandırmak anlamsızdır. Çünkü kadının bedenini görmeksizin üzerindeki elbiseyi görmek, o elbiseyi giyinik değilken görmek gibidir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ)

**"Başörtülerini de yakalarının üzerine kadar salsınlar."**[34]

Safiyye binti Şeybe, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(نِعْمَ النِّسَاءُ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ لَمْ يَكُنْ يَمْنَعُهُنَّ الْحَيَاءُ أَنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ وَأَنْ يَسْأَلْنَ عَنْهُ وَلَمَّا نَزَلَتْ سُورَةُ النُّورِ شَقَقْنَ حَوَاجِزَ أَوْ حُجُزَ مَنَاطِقِهِنَّ فَاتَّخَذْنَهَا خُمُرًا)

**"Ensar kadınlar ne iyi kadınlardır! Utanma duygusu, dinlerini öğrenmelerine ve dini hükümleri sormalarına engel olmadı. Nûr suresi indiğinde bellerine bağladıkları kuşakları yarıp başörtüsü yaptılar."**[35]

Bazıları demişler ki: Kadınların yeleklerinin yakasını örtmeleri emredilmiştir. Çünkü o zamanlarda kadınlar yelek giyerlerdi. Yeleklerin yakası

---

34 Nûr, 24/31

35 Abdurrezzak es-San'ani, Musannefu Abdurrezzak: 1/314

cübbe yakası gibiydi. Kadınlar o yelekleri giydiklerinde göğüsleri ve gerdanları açık kalırdı. Yüce Allah **"Başörtülerini de yakalarının üzerine kadar salsınlar"** buyurarak açık kalan göğüs ve gerdanlarını emretti. Bu da kadının göğüs ve gerdanının avret olduğuna yabancı erkeğin oraya bakmasının caiz olmadığına delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ)

**"Zinetlerini, kocalarından ...başkalarına göstermesinler."**[36]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin zahiri, kadının zinetini kocasına ve ayetin devamında kocasıyla birlikte zikredilen babalar ve diğer kimselere göstermesinin mübah olmasını gerektirmektedir. Bilindiği gibi ayette kastedilen, zinet yerleridir. O yerler de yüz, el, bilekle dirsek arası (çünkü orası bilezik yeridir), pazu (orası pazubent yeridir), göğüs ile gerdan ( orası gerdanlık yeridir) ve bacaktır (orası da halhal yeridir). Bu da ayette sayılan erkeklerin kadının bu zinet yerlerine bakmalarının mübah olmasını gerektirmektedir. Buralar, batıni zinetlerin takıldığı yerlerdir. Çünkü ayetin evvelinde zahiri zinetlerin yabancı erkeklere gösterilmesinin mübah olduğu bildirilmişti. Kocaya ve mahrem erkeklere ise kadının batıni zinet yerlerine bakmanın mübah olduğu bildirilmişti.

İbn Mesud *radiyallahu anh* ile Zübeyr'in *radiyallahu anh* şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Kadının görünen zinetleri küpe, gerdanlık, bilezik ve halhaldır."

Süfyan'ın bildirdiğine göre Mansur, mezkûr ayetin (اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ) **"yahut üvey oğullarından"** kısmı ile ilgili olarak İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Üvey oğullar, kadının ziraının üst tarafında kulağına ve başına bakabilirler."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Burada kulağa ve başa diğer yerlerden ayrı bir hüküm vermek anlamlı değildir. Çünkü Yüce Allah, kadının zinet yerlerinin bir kısmını diğerlerinden ayırmış değildir. Bu hususta koca

36 Nûr, 24/31

ve ayette kocayla birlikte zikredilen mahrem erkeklerin kadına bakmaları aynı hükme tabi kılınmıştır. Ayetin genel hükmü, anılan erkeklerin kadının zinet yerlerine bakmalarının tıpkı kocasının bakması gibi mübah olmasını gerektirmektedir. Cenab-ı Allah'ın ayette babalarla birlikte, kadınla evlenmeleri daimi surette haram olan mahrem erkekleri sayması, şu hükme delalet etmektedir: Mahremiyette bu erkeklerle aynı konumda olan damat ve kayınvalide ile süt akrabaları da ayette sayılan kimselerle aynı hükme tabidirler.

Rivayet olunduğuna göre Said b. Cübeyr'e, bir erkeğin yabancı bir kadının saçına bakmasının hükmünü sorduklarında Said, bunu mekruh görmüş ve "Ayette bundan bahsedilmemektedir" demiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Her ne kadar ayette saçtan bahsedilmemekteyse de bu, yukarıda anlattığımız zinet yerleri gibidir. (Yani kadının saçına mahremi olan erkeklerin değil de yabancı erkeklerin bakması haramdır.) İstisnalar dışında bir kadının zinet yerlerine bakmanın haram olmasına dair mezkûr ayette anlatılan hüküm cariyelere değil, hür kadınlara mahsustur. Çünkü yabancı erkekler karşısında cariyeler, mahrem erkekler karşısındaki hür kadın gibidir. Mahremi olan erkeklerin hür kadının nerelerine bakması helal ise cariyelerin de o yerlerine yabancı erkeklerin bakması helaldir. Buna göre yabancı erkeklerin cariyelerin saçına, kolunun dirseğine kadar olan kısmına, bacağına, göğsüne ve memesine bakması caizdir. Nitekim bir erkeğin de, mahremi olan kadının bu yerlerine bakması caizdir. Yabancı bir erkeğin, cariyenin saçına bakmasının caiz olduğu hususunda fukaha arasında ihtilaf yoktur.

Rivayete göre Hz. Ömer *radiyallahu anh* cariyeleri döver ve "Başınızı açın; hür kadınlara benzemeye çalışmayın" dermiş. Bu da cariyelerin mahrem kadınlar hükmünde olduklarına delalet eder. Cariyenin beraberinde mahremi olmadan, beraberinde mahremi olan hür kadın gibi yolculuk yapabileceği hususunda fakihler arasında ihtilaf bulunmamaktadır.

Bilindiği gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* (لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، أَنْ تُسَافِرَ سَفَرًا يَكُونُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَصَاعِدًا إِلَّا وَمَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا) ***"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının yanında kocası veya mahremi olmadan üç günden fazla bir yolculuğa çıkması helal olmaz"***[37] buyurmuştur.

37 Müslim, Hac, 74

Yanında mahremi olmadan cariyenin yolculuk yapması caiz olduğuna göre demek ki, mahremleri hür kadının vücudunda bazı yerlerine bakmaları caiz olduğu gibi, yabancı erkekler de cariyenin vücudunun o yerlerine bakabilirler. ***"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının yanında kocası veya mahremi olmadan üç günden fazla bir yolculuğa çıkması helal olmaz"*** hadisi şu hükme delalet etmektedir: Yabancı erkeklerce hür kadının vücudunun bakılması caiz olmayan yerlerine mahremi olan erkeklerin bakması caizdir. Bunu daha önce de açıklamıştık.

Münzir es-Sevri'nin rivayetine göre Muhammed b. Hanefiye, annesinin saçlarını tararmış.

Ebu'l Bahteri'nin rivayetine göre Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, saçını taramakta olan kız kardeşleri Ümmü Gülsüm'ün yanına girerlermiş. Mahremleri bu vaziyette iken İbn Zübeyr'in de onların yanına girdiği rivayet edilmiştir.

İbrahim'in, "Adamın annesinin, kızkardeşinin, teyzesinin ve halâsının saçına bakmasında sakınca yoktur" dediği, ancak bunların bacaklarına bakmayı mekruh gördüğü rivayet edilmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayete göre tesettür bakımından hür kadınla cariye arasında fark yoktur.

Hişam, "Kadın, erkek kardeşinin yanında başörtüsünü çıkarabilir mi?" sorusuna Hasan'ın, "Çıkarması vallahi caiz değildir" dediğini rivayet etmiştir.

Süfyan'ın bildirdiğine göre Leys, adamın kızının ve kızkardeşinin saçına bakmasını Tavus'un mekruh gördüğünü rivayet etmiştir.

Cerir'in bildirdiğine göre Muğire, adamın bakışlarını kızının ve kızkardeşinin saçlarına dikmesini Şa'bi'nin mekruh gördüğünü rivayet etmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu görüş bize göre adamın bakarken şehvet duyması durumuna mahsus olmalı ve o manada yorumlanmalıdır. Çünkü bakarken şehvet duymamaktan emin olsa bile bakmasının mekruh olduğunu söylemek, ayete ve sünnete aykırı olur. Bu durumda adamın mahremi olan kadınlarla yabancı kadınlar aynı hükme tabi tutulmuş olur. Şunu da belirtmeliyiz ki ayetin hükmü, kadınların değil, erkeklerin bakmasına mahsustur.

Çünkü erkek başka bir erkeğin göbekle diz arası dışında vücudunun başka taraflarına bakabildiği gibi, kadın da başka bir kadının göbekle diz arası dışında vücudunun başka taraflarına bakabilir. Sadece göbekle diz arası kısma bakmaları haram kılınmıştır.

(أَوْ نِسَائِهِنَّ)

**"(Zinetlerini) onların kadınlardan (başkalarına göstermesinler)."**[38]

Ayetteki **"onların kadınlardan"** ifadesiyle Müslüman kadınların kastedildiği rivayet edilmiştir.

(أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ)

**"(Zinetlerini) sahip oldukları kölelerden (başkalarına göstermesinler)."** [39]

İbn Abbas, Ümmü Seleme ve Aişe'den rivayet olunduğuna göre (Allah hepsinden razı olsun) köle, hanımının saçına bakabilir. Hz. Aişe *radiyallahu anh* dedi ki: "Köle, hanımı dışındaki başka kadınların da saçına bakabilir."

Rivayet olunduğuna göre Hz. Aişe *radiyallahu anh* saçını tararken köle ona bakarmış.

İbn mesud, üçtehidlerimiz ücahid, Hasan, İbn Sirin ve İbn Müseyyeb dediler ki: "Köle, hanımının saçına bakamaz."

Mezhebimiz müçtehidleri de bu görüştedirler. Ancak mahremi ise bakabilir.

Müçtehidlerimiz (أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ) **"(Zinetlerini) sahip olduklarından (başkalarına göstermesinler)"** ifadesini cariyeler manasında yorumlamışlardır. Çünkü avret yerlerinin yabancılara gösterilmesinin haramlığı hükmünde hür ile köle birbirine eşit konumdadır. Her ne kadar hanımın kendi kölesiyle evlenmesi caiz değilse de bu, geçici bir mahremiyettir.

38 Nûr, 24/31
39 Nûr, 24/31

Mesela evli bir kişinin baldızı kendisine mahremdir. Ancak yine de onun saçına bakması mübah değildir. (Çünkü aralarındaki haramlık geçicidir). Aynı şekilde dört kadınla evli olan bir erkeğe başka kadınlar geçici olarak mahremdir. Bu mahremiyet, onların saçlarına bakmasını mübah kılmaz. Hanımın kölesine olan mahremiyeti ebedi olmadığı için kölesi ona yabancı erkekler gibidir.

Şunu da ifade edelim ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* (لَا يَحِلُّ لامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا) ***"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının yanında mahremi olmadan üç günden fazla bir yolculuğa çıkması helal olmaz"***[40] buyurmuştur.

Köle, hanımının mahremi değildir. Dolayısıyla hür ve yabancı bir erkek gibi hanımıyla birlikte yolculuk yapması, onun saçına bakması caiz değildir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu söyledikleriniz, bu ayette geçen **"(Zinetlerini) sahip olduklarından (başkalarına göstermesinler)"** ifadesini anlamsız hale getirmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Hayır, hiç de öyle değil. Çünkü ayette (أَوْ نِسَائِهِنَّ) demekle kadınlardan bahsedilmiş, bu kelimeyle hür ve Müslüman kadınlar kastedilmiştir. Bazı kimseler, hür kadının başka bir kadının göbekle diz arası dışında vücudunun diğer yerlerine bakmasının caiz oluşu gibi cariyenin de hanımının göbekle diz arası dışında vücudunun diğer yerlerine ve saçına bakmasının caiz olmadığını zannedebilirler. Yüce Allah, cariye ile hür kadının bu hükümde birbirlerine eşit olduklarını açıklamıştır. (وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ) **"Zinetlerini kocalarından (başkalarına göstermesinler)"** cümlesinden sonra Müslüman kadınlardan bahsedilmesinin sebebi, daha önce ayette zikri geçenlerin hep erkek olmalarıdır. Bu durumda mezkûr hükmün sadece ayette zikri geçen mahrem erkeklere mahsus olduğu zannedilebilir. Bundan dolayı Yüce Allah, ister mahrem olsunlar ister olmasınlar Müslüman kadınların da göbekle diz arası dışında birbirlerinin vücuduna bakmalarının mübah

---

40 Taberani, el-Mucemu'l-Evsat: 8/50

olduğunu bildirmek için özel olarak (اَوْ نِسَائِهِنَّ) kelimesini zikretmiştir. Sonra bunun üzerine (اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ) **"(Zinetlerini) sahip olduklarından (başkalarına göstermesinler)"** cümlesini atfetmiştir ki bazıları anılan mübahlığın sadece hür kadınlara mahsus olduğunu zannetmesinler. Çünkü (اَوْ نِسَائِهِنَّ) kelimesinin zahiri, bu mübahlığın cariyelere değil sadece hür kadınlara mahsus olmasını gerekli kılmaktadır. Tıpkı (وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ) **"Sizden bekâr olanları evlendirin"**[41] cümlesinin kölelere değil, hürlere mahsus olması; (وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ) **"(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği şahit tutun"**[42] cümlesinin hür erkeklere mahsus olması gibi. Çünkü birinci ayette bekârlar, ikincisinde şahitler bize izafe edilmişlerdir. (اَوْ نِسَائِهِنَّ) kelimesiyle de Müslüman ve hür kadınlar kastedilmiştir. Sonra hür kadınlara cariyeler de atfedilmiş ve hür kadınlara mübah kılınan, onlara da mübah kılınmıştır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ)

**"(zinetlerini) erkekliği kalmamış hizmetçilerden (başkalarına göstermesinler)."**[43]

İbn Abbas, Katade ve Mücahid dediler ki: "Ayette sözü edilen kişiler, kadınlara ihtiyaç duymayan, ancak yemeğinizden nasiplenmek için peşinizden gelen kimselerdir."

İkrime dedi ki: "Ayette sözü edilenler, iktidarsız erkeklerdir."

Mücahid, Tavus, Atâ ve Hasan dediler ki: "Ayetteki ifade ile ahmak ve bön kimseler kastedilmiştir." Bazıları dediler ki: "Ayetteki ifade ile, kadınlara ihtiyaç duymayan ahmak kimseler kastedilmiştir."

Zühri'nin bildirdiğine göre Urve, Hz. Aişe *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin yanına kadınsı bir adam girerdi. Onu, kadınlara ihtiyacı olmayan iktidarsız biri sayarlardı.

41 Nûr, 24/32
42 Bakara, 2/282
43 Nûr, 24/31

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün eve geldiğinde o bir kadından bahsediyordu. (Onun anlattıklarını duyduktan sonra) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

(أَلَا أَرَى هَذَا يَعْرِفُ مَا هَهُنَا لَا يَدْخُلَنَّ عَلَيْكُنَّ)

***"Bakın! Görüyorum ki bu adam burada olan şeyleri biliyor. Bu artık yanınıza gelmesin!"***

Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bu emrinden sonra artık o adamın hâne-i saadete girmesine müsaade etmediler."[44]

Hişam b. Urve'nin bildirdiğine göre babası, Ümmü Seleme kızı Zeyneb'in kendisine şunları anlattığını rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma geldi. Yanımızda kadınsı bir erkek vardı. O kadınsı erkek, kardeşime yönelerek şöyle dedi: "Ey Abdullah, Allah yarın size Taif'in fethini müyesser kılarsa sana Gaylan kızının yerini bildiririm. O kadın dört ayak üzerine sana yönelir ve seni de dört ayak üzeri şeklinde üstüne alarak sekiz ayaklı vaziyette dönüp gider."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun bu anlattıklarını duyunca ***"Bakın! Görüyorum ki bu adam burada olan şeyleri biliyor. Bu artık yanınıza gelmesin!"*** dedi."[45]

Kadınsı adamın şehvetten kesilmiş iktidarsız biri olduğunu zannettiği zaman kadınların yanına girmesin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mübah görmüştü. Ancak onun kadınların ahval ve evsafını bildiğini farkedince onun şehvetten kesilmediğini ve iktidarsız olmadığını anladı. Bu sebeple de onu kadınların yanına girmekten menetti.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ)

**"Zinetlerini henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler."[46]**

---

44 Müslim, Selâm, 13

45 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 6/318

46 Nûr, 24/31

Mücahid dedi ki: "Bunlar, yaşları küçük olduğu için kadınların ne olduğunu bilmezler."

Katade dedi ki: "Bunlar, ergenlik çağına varmamış olanlarınızdır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mücahid'in söylediği daha kuvvetlidir. Zira "Kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan" ifadesi, yaşları küçük ve bu konudaki bilgileri az olduğu için kadınlarla erkeklerin mahrem yerlerini birbirinden ayırdedememeleri anlamına gelmektedir. Cenab-ı Allah, kadınların mahrem yerleri hakkında bilgi sahibi olan çocukların, büyüklerinin mahrem yerlerini görmemek için yanlarına girerken üç vakitte (sabah namazından önce, öğleyin istirahate çekilirken elbiselerin çıkarıldığı vakitte ve yatsı namazının kılınmasından sonra) izin istemelerini şu ayette emretmiştir:

(لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذٖينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذٖينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ)

**"Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler."**[47]

Bu ayette kadınların ne olduğunu bilen ve onların mahrem yerlerinin farkında olanların izin istemeleri kastedilmiştir. Bunları bilemeyecek kadar küçük yaşta olan çocukların izin istemeleri emredilmemiştir.

Bu hususla alakalı olarak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(مُرُوا أولادَكم بالصلاةِ وهم أبناءُ سبعِ سِنينَ واضرِبوهم عليها وهم أبناءُ عَشْرٍ وفرِّقوا بينهم في المَضاجِعِ)

***"Çocuklarınız yedi yaşındayken namaz kılmalarını onlara emredin. On yaşındayken kılmazlarsa onları dövün ve artık yataklarını ayırın."***[48]

---

47 Nûr, 24/58

48 Ebu Davud, Salât, 26

On yaşından önce ayrı yataklarda yatırılmaları emredilmemiştir. On yaşına girdikten sonra ayrı yataklarda yatırılmaları emredilmiştir. Çünkü çocuklar genelde on yaşındayken kadınlık ve erkekliğin farkına varırlar. On yaşından önce çoğunlukla bunu bilmezler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ)

**"Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar."**[49]

Ebu'l Ahves dedi ki: "Ayaktaki zinetler, halhaldır." Mücahid'in de böyle dediği rivayet edilmiştir. Halhalın sesi duyulmasın diye kadının ayaklarını yere vurması yasaklanmıştır. "Gizledikleri zinetler bilinsin diye" cümlesi, bunu ifade etmektedir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzından anlaşılan odur ki, zineti gösterip açığa çıkarmak yasaklanmıştır. Çünkü zinetlerin sesinin duyurulmasının yasaklığı hakkında nass gelmiştir. Zira zinetin sesinin duyurulması yasaklandığına göre gösterilmesi haydi haydi yasaktır. Sesinin duyurulması ve kendisinin gösterilmesinden en gizlisi hangisi ise onunla bile zineti yabancı erkeklere farkettirmek caiz olmadığına göre tabii ki aşikâr olarak gösterilmesi haydi haydi caiz olmaz. Bu da şer'î hükümlerin bağlandığı manalara kıyas yapılması gerektiğini söyleyenlerin kavlinin sahihliğine delalet etmektedir. Bu manalar bazen Fahve'l hitap[50] delili ile açıkça görülür. Bazen de gizli olup kendisinden başka bir delille istidlal gerektirir. Bu

49 Nûr, 24/31

50 [Fahve'l Hitap delilini açıklayabilmek için önce mefhum delilinden bahsetmeye gerek vardır. Şöyle ki: Usûlcüler mefhumu, mefhûmu muvâfakat ve mefhûmu muhâlefet olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

***Mefhûmu Muvâfakat***; lafzın, manadaki ortaklık sebebiyle, lafızda geçen hükmün, ispat veya nefy bakımından, sözde zikri geçmeyen mesele için de geçerli olduğuna delalet etmesidir. Mefhûmu muvâfakat, herhangi bir araştırma ve çabaya gerek olmaksızın, sadece dil bilmekle lafızdan anlaşılabilir. Sözde zikri geçmeyen durumun, hükümde sözde zikri geçene denk olması sebebiyle, mefhumu muvafakat olarak isimlendirilmiştir. Meselâ, "*o ikisine (anne ve babana) öf bile deme*" âyeti (İsrâ 17/23), mefhumu muvafakat yoluyla dövmenin yasaklığına delalet eder. Zira dövmek, üf demekten daha fazla eziyet verir. Eğer sözde zikri geçen durum, hüküm bakımından

ayet kadının, yabancı erkekler duyacak kadar sesini yükseltmesinin yasak olduğuna delalet etmektedir. Çünkü kadının sesi, halhalının sesine nispetle fitneye daha yakındır. Bu sebeple mezhebimiz müçtehidleri, kadının ezan okumasını mekruh görmüşlerdir. Çünkü ezan için sesini yükseltme ihtiyacını duyar. Oysa kadın bunu yapmaktan menedilmiştir. Yine bu ayet, kadının yüzüne şehvetle bakmanın haramlığına delalet etmektedir. Çünkü bu, şüpheli duruma daha yakın bir husus olup fitneye öncelikle sebebiyet verir.

## Evlenmeye Teşvik Bahsi

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحٖينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَٓائِكُمْۜ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَٓاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٣٢﴾ )

**32-"Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin zahiri manası, evlenmenin farz olmasını gerektirmektedir. Ama selef ulemasının ve büyük İslam merkezlerinin fakihlerinin icmasına göre bu ayetle evlenmenin farz oluşu değil, müstehap oluşu murad edilmiştir. Eğer farz olsaydı, insanların umumi ihtiyaçları da göz önüne alınarak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ve selefin evliliği farz olarak gerçekleştirdikleri meşhur ve yaygın olarak rivayet edilirdi. Asr-ı saddette ve sonraki asırlarda evlenmeyen erkek ve

---

zikri geçenden daha öncelikli ise bu ***delâlete fahve'l-hitab***; denk ise ***lahne'l-hitâb*** denir.

***Mefhûmu Muhâlefet***; lafzın hükmünde itibara alınan bir kaydın bulunmaması sebebiyle, lafzın delalet etmiş olduğu hükmün zıddının, sözde zikri geçmeyen durum için sabit olduğuna delalet etmesidir. Meselâ, mefhûmu muhâlefeti kabul edenlere göre, "*İçinizden mümin hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan, mümin câriyelerinizden alsın.*" âyeti (Nisâ 4/25), mefhumu muhalefet yoluyla, hür kadınlarla evlenmeye gücü yeten kimsenin, câriye ile evlenmesinin haramlığına delalet eder. Hanefîler mefhûmu muhâlefeti delil olarak kabul etmezler. Diğer müçtehitlere göre ise müstakil bir delildir. (D.İ.B. Kavramlar Sözlüğü). Mütercim]

kadınların mevcut olduklarını gördüğümüze, bu durum kimse tarafından kınanmadığına ve bekârlar evlendirilmeksizin kendi hallerine bırakıldıklarına göre, demek ki ayette evlenmenin farzlığı kastedilmemiştir.

Ayette evlenmenin farzlığının kastedilmediğinin başka bir delili de şudur: Dul kadın evlenmek istemediği takdirde velisi onu zorlayamaz ve rızası olmadan onu evlendiremez. Ayette evlenmenin mendupluğunun kastedildiğinin delillerinden biri şudur: Fukahanın icmasına göre efendi, kölesini ve cariyesini evlendirmeye zorlanamaz. Ayette köle ve cariyelerin efendileri tarafından evlendirilmesi, hür bekârların evlendirilmesi emrine atfedilmiştir. Bu da bekâr olan hür erkek ve kadınların, köle ve cariyelerin evlendirilmesinin mendupluğuna delalet etmektedir. Lâkin bu ayet, mevkuf akdin gerçekleşeceğine açıkça delalet etmektedir. Çünkü ayette nikâh akdini başkalarının değil, sadece evleneceklerin velilerinin yapacağına dair özel bir yetkilendirmede bulunulmamıştır. Muhtaç olan bekârları evlendirmek için herkese çağrıda bulunulmuştur. Evlenecek olanlar nikâh akidlerini kendileri yaparlarsa, akidleri geçerli olur. Akıl hastası ve küçük yaştaki çocuklar da nikâhlarını kendileri akdederlerse, kendileri velayet yetkisine sahip olmasalar da akidleri, velilerinin onayına bağlı olarak geçerli olur. Ayet-i kerime, velayet yetkisine sahip olan kimsenin onaylaması şartıyla bunların nikâh akidlerinin geçerli olmasını gerekli kılmaktadır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu ayet, kadınların nikâhını ancak velilerinin akdedebileceğini, kadınların kendi nikâhlarını kendilerinin akdetmesinin caiz olmamasını gerekli kılmaktadır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Hakikat sizin dediğiniz gibi değildir. Çünkü ayet, nikâhı akdetme yetkisini sadece velilere tanımış değildir. Ayetin genel hükmü, diğer insanları da bekârların nikâhını akdetmeye teşvik etmektedir. Bilindiği gibi "bekâr", hem kadınlar hem de erkekler için geçerli bir kelimedir. Erkeklerin nikâhını akdetme yetkisi sadece velilerine verilmiş değildir. Bu hüküm kadınlar için de geçerlidir.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* evlenmeyi teşvik edici birçok hadisi rivayet edilmiştir. İbn Aclan el-Makberi'nin bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(ثَلاَثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللهِ وَالْمُكَاتَبُ الَّذِي يُرِيدُ الأَدَاءَ وَالنَّاكِحُ الَّذِي يُرِيدُ الْعَفَافَ)

***"Üç kişiye yardım etmesi, Allah üzerine haktır: Allah yolunda cihad eden kimse, özgürlük bedelini ödemek isteyen mükâtep köle ve iffetli olma arzusuyla evlenmek isteyen kimse."***[51]

İbrahim'in Alkameden naklen bildirdiğine göre Abdullah *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ! مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ)

***"Ey gençler topluluğu! Sizden evlenebilen (masrafına güç yetiren) ler evlensinler. Evlenemeyen (masrafına güç yetiremeyen)ler ise oruç tutsun. Çünkü oruç, şehveti keser."***[52]

(Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* rivayetine göre) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(إِذَا أَتَاكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ خُلُقَهُ وَدِينَهُ فَزَوِّجُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيضٌ)

***"Ahlâkını ve dindarlığını beğendiğiniz biri (kendisini evlendirmeniz için size geldiğinde) onu evlendirin. Aksi halde yeryüzünde fitne ve yaygın bir fesat meydana gelir."***[53]

Kendisinden gelen bir rivayete göre Şeddad b. Evs, kendi ailesine şöyle demiştir:

---

51 Tirmizi, Fezailu'l-Cihad, 20

52 Buhari, Nikâh, 4

53 İbn Mâce, Nikâh, 46

(زَوِّجُونِي فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَوْصَانِي أَنْ لَا أَلْقَى اللهَ أَعْزَبَ)

***"Beni evlendirin. Çünkü Peugamber** sallallahu aleyhi ve sellem, **Allah'ın huzuruna bekâr olarak çıkmamamı bana vasiyyet etti."***[54]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre İbn Ömer *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ)

***"Dünya bir geçimliktir. Dünyanın en hayırlı geçimliği de saliha bir kadındır."***[55]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Ubeyd b. Said, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ أَحَبَّ فِطْرَتِي فَلْيَسْتَنَّ بِسُنَّتِي وَمِنْ سُنَّتِي النِّكَاحُ)

***"Benim fıtratımı seven, sünnetime uysun. Evlenmek de sünnetimdendir."***[56]

İbrahim b. Meysere dedi ki: ben sana, Hz. Ömer'in Ebu'z Zevaid'e dediğinden başka bir şey demiyorum: "Yâ âcizliğin ya da facirliğin (günahkârlığın) seni evlenmekten engelliyor."

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(وَأَنْكِحُوا الْأَيَامٰى مِنْكُمْ) **"Sizden bekâr olanları olanları evlendirin"** ayetinin genel hükmü, babanın bâkire ve ergen kızını evlendirmesini gerekli kılmaktadır. Ergen kızını rızası olmadan evlendiremeyeceğine dair delil bulunmasaydı, bu ayetin

54 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 3/453
55 Müslim, Radâ', 17
56 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/124

genel hükmü uyarınca babanın ergen kızını rızası olmadan evlendirmesi caiz olurdu."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bilindiği gibi (وَأَنْكِحُوا الْأَيَامٰى مِنْكُمْ) **"Sizden bekâr olanları olanları evlendirin"** ayeti erkekler dışında sadece kadınlara mahsus değildir. Çünkü "bekâr" kelimesi, evli olmayan erkek ve kadınlar için kullanılmaktadır.

Nitekim bir şair şöyle demiştir:

(فَإِنْ تَنْكِحِي أَنْكِحْ وَإِنْ تَتَأَيَّمِي ... وَإِنْ كُنْتُ أَفْتَى مِنْكُمْ أَتَأَيَّمُ)

"Ey kadın, evlenirsen seninle evlenirim. -Her ne kadar senden daha genç isem de-

Bekâr kalırsan ben de bekâr kalırım."

Bu şiirde bekâr kelimesi hem kadın hem de erkek için kullanılmıştır.

Başka bir şair de şöyle demiştir:

(ذَرِينِي عَلَى أَيِّمٍ مِنْكُمْ وَنَاكِحِ)

"Ey kadın, beni bekârlarınızla evlilerinize bırak."

Ömer b. Hattab *radiyallahu anh* dedi ki: "(وَأَنْكِحُوا الْأَيَامٰى مِنْكُمْ) **"Sizden bekâr olanları olanları evlendirin"** ayetini duyduktan sonra bekâr duran kimse gibi umursamaz birini görmedim. Rızık genişliğini evlilikte arayın."

"Bekâr" kelimesi kadınlarla erkekler için ortak bir vasıf olduğuna ve erkeklerin evlendirilmeleri kendilerinin iznine bağlı olduğuna göre bu hükmün kadınlar için de kullanılması gerekir.

Kaldı ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* evlendirilmesi istenen bâkirenin izninin alınmasını şu hadisiyle emretmiştir:

(الْبِكْرُ تُسْتَأْمَرُ فِي نَفْسِهَا وَإِذْنُهَا صُمَاتُهَا)

***"(Evlendirilmesi istenen) bâkire kadından izin istenir. Susması izin vermesi demektir."***[57]

Bu hadis her ne kadar haber cümlesi şeklinde ise de aslında bir emir olup vücup manasınadır. Dolayısıyla bâkire kadının izni alınmadan evlendirilmesi caiz değildir.

Muhammed b. Amr'ın bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Yetim kız, kendisinden izin alınmadan evlendirilemez. (İzin istendiğinde) susması, izin vermesi demektir. Evlenmek istemezse (zorla evlendirilmesi) caiz olmaz."***[58]

Bu hadiste "Yetim kız" ifadesiyle bâkire kadın kastedilmiştir. Çünkü susması izin sayılan, bâkire kadındır.

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* rivayet: Bir adam, iznini almadan kızını evlendirdi. Kız ile babası, davalaşmak üzere Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* huzuruna vardılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kıza, ***"Babanın yaptığı işi onayla"*** dedi. Biz bu meseleyi daha önce de açıklamıştık.

(وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ) **"Kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin"** ifadesi, efendinin köle ve cariyesini rızaları olmaksızın evlendirme yetkisine sahip olduğuna delalet etmektedir. Şunu da belirtelim ki, efendilerinin izni olmadan köle ve cariyelerin evlenmeleri caiz değildir.

Bu hususta Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ فَهُوَ عَاهِرٌ)

**"Herhangi bir köle efendisinin izni olmadan evlenirse, o zinakârdır."** [59]

---

57 Muvatta, Nikâh, 12: 2/455

58 Bkz: Ebu Nuaym el-İsbahani, el-Müsnedu'l Müstahrec alâ Sahihi Müslim: 4/85

59 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/205

Böylece köleler ile cariyelerin evlenmek için nikâh akdi yapmaya yetkili olmadıkları sabit olmuştur. Buna göre yetkili olmadıkları diğer akidlerde olduğu gibi, nikâh akidlerini de onlar adına yapmaya efendilerinin yetkili olması gerekmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ)

**"Bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir."**[60]

Bu bir haberdir. Haberi veren de Yüce Allah'tır. Şüphesiz O, verdiği haberin arkasında durur. Şu halde bu ayet mutlaka şu iki manadan birini ifade etmektedir:

1-Ayette sözü edilen zenginleşme ya sadece bazı evlenenlere mahsustur. Çünkü evlenip de mali bakımdan zenginleşemeyen bazı kimseler görmüşüzdür.

2-Ya da zenginleşme kelimesiyle iffet bakımından zengin olmak yani başkalarının namusuna göz dikme ihtiyacını hissetmemek manası kastedilmiştir.

Eğer zenginleşme ile sadece bazı evlenenler kastedilmişse bu, bekâr ve hür kimselere mahsustur ki bunlar, sahip oldukları şeyle zengin olurlar. Zenginleşme ile eğer genel bir mana kastedilmişse o zaman eşlerin birbirlerinin üreme organından yararlanma hakkına sahip olmakla, başkaları ile haram ilişkiye girmeye muhtaç olmaktan kurtulmaları manası kastedilmiş olur ki bu da zenginleşmeye delalet etmez. Çünkü bu takdirde evlenen köle de eşinin üreme organına mâlik olmuş olacaktır. Kölenin mülk sahibi olup olamayacağı meselesini Nahl suresinde açıklamış idik.

60 Nûr, 24/32

## Mükâteplik[61] Bahsi

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحاً حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذ۪ٓي اٰتٰيكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَٓاءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّناً لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣٣﴾)

**33-"Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."**

Atâ'nın bu konuda şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mükâtebe" yapmak isteyen kölelerle mükâtebe yapmanın vacip olduğu kanaatindeyim." Amr b. Dinar da bu görüştedir.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer Enes'e *radiyallahu anh*, kölesi Sirin Ebu Muhammed b. Sirin ile mükâtebe akdi yapmasını emretmişti. Enes *radiyallahu anh* yapmaya yanaşmayınca Hz. Ömer kırbacını kaldırıp ona vurmuş ve (فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا) ayetini okumuş, sonra da mükâtebe yapması için ona yemin vermişti.

61 [İslâm hukukunda "mükâtebe"; bir köle sahibinin, belli bir bedel ödedikten sonra hürriyetine kavuşacağı yolunda kölesi ile yapacağı sözleşme demektir. Bu sözleşmeden sonra köle, söz konusu bedeli kazanmak üzere serbestçe çalışma hakkına sahip olur. Mütercim]

Dahhâk dedi ki: "Kölenin eğer malı varsa, efendisinin onunla mükâtebe akdi yapması azimettir/asıldır."

Haccac, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Efendisi dilerse köle ile mükâtebe akdi yapar; dilemezse yapmaz. Ayetteki ifade talim anlamındadır." Şa'bi de böyle demiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İlim ehlinin çoğunluğuna göre mükâtebe ile ilgili ayetteki ifade, vücup anlamında olmayıp insanları mükâtebe yapmaya teşvik içindir.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لَا يَحِلّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطِيبَةٍ مِنْ نَفْسِه)

***"Müslüman bir kişinin malı, kendisinin gönül rızası olmadan (başkasına) helal olmaz."***[62]

Hz. Ömer'in köle Sirin hakkında Enes'e *radiyallahu anh* yaptıklarına dair nakledilen rivayete gelince bununla ilgili olarak şunlar söylenebilir:

Mükâtebe yapmak vacip olsaydı Hz. Ömer, Enes'in *radiyallahu anh* bu akdi yapmasına hükmederdi. Bu akdi yapması için ona yemin vermeye ihtiyaç duymazdı. Enes *radiyallahu anh* de vacip olan bir şeyi yapmaktan geri durmazdı.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Hz. Ömer mükâtebe yapmanın vacip olduğuna inanmasaydı kırbacını kaldırıp onunla Enes'e *radiyallahu anh* vurmazdı."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Hz. Ömer, yönettiği halk için şefkatli bir baba gibiydi. Dinde kendileri için sevap payı bulunan şeyleri üzerlerine vacip olmasa da yapmalarını tedip ve maslahat suretinde onlara emrederdi. Mükâtebe yapmanın efendinin kölede hayır olduğuna ağırlıklı bir şekilde kanaat getirmesine bağlı kılınması, bu akdi yapmanın vacip olmadığına delalet etmektedir. Bu işte karar mercii efendi olduğuna göre, onu bu akdi yapmaya zorlamak gerekmez.

62 Suheyb Abdulcebbar, el-Câmi'u's-Sahih li's-Süneni ve'l-Mesanid: 34/153

(إن علمتم فيهم خيرا) **"Eğer onlarda bir hayır görürseniz..."** şartına gelince İkrime'nin bildirdiğine göre Yahya b. Ebi Kesir, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Kölelerin bir sanatı olduğunu bilirseniz onlarla mükâtebe akdi yapın. Onları insanlara yük olarak ortada bırakmayın."***

İbn Cüreyc, Atâ'nın şöyle dediğini nakletmiştir: "(إن علمتم فيهم خيرا) **"Eğer onlarda bir hayır görürseniz..."** ifadesinden biz kölenin mal sahibi olmasını anlıyoruz."

Atâ böyle dedikten sonra şu ayeti okudu:

(كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًاۨ اَلْوَصِيَّةُ)

**"Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, vasiyette bulunması size farz kılındı."**[63]

Ayette geçen "hayır" kelimesi bize göre mal anlamına gelmektedir.

Bana ulaşan habere göre İbn Abbas *radiyallahu anh* da bu kelimenin mal anlamına geldiğini söylemiştir.

İbn Sirin'in rivayetine göre Ubeyde, **"Eğer onlarda bir hayır görürseniz..."** ifadesini kölenin namaz kılması manasında anlamıştır.

Rivayete göre İbrahim bunu, kölenin vefalı ve sadık olması; Mücahid, mal sahibi olması; Hasan ise dini yaşantısının düzgün olması manasında anlamıştır.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kuvvetli olan görüşe göre "Eğer onlarda bir hayır görürseniz," ifadesiyle kölenin salih bir insan olması anlamı kastedilmiştir. Bu vefa, sadakat ve emanete riayet manalarını da içerir. Çünkü insanlar bir kişinin hayırlı olduğunu söylerlerse bu sözlerinden o kişinin dini yaşantısı düzgün bir insan olduğu anlaşılır. (إن علمتم فيهم خيرا) ifadesiyle kölenin mal sahibi olması kastedilmiş olsaydı bu ifadenin (إن علمتم لهم خيرا)

63 Bakara, 2/180

"Eğer onların malsahibi oldukları bilirseniz," şeklinde olması gerekirdi. Çünkü bir kimsenin mal sahibi olduğu söylenmek isteniyorsa (لفلان مال) "Falanın malı vardır" denir; (فيه مال) "Falanda mal vardır" denmez. Kaldı ki köle mal sahibi olamaz. Şu halde (ان علمتم فيهم خيرًا) ifadesiyle kölenin mal sahibi olmasının kastedilmiş olduğunu söylemek doğru olmaz.

Ubeyde'den rivayet olunduğu gibi **"Eğer onlarda bir hayır görürseniz..."** ifadesini kölenin namaz kılması şeklinde te'vil etmenin de bir anlamı olmaz. Çünkü namaz kılmasalar bile ayetin hükmü gereğince Yahudi ve Hristiyan kölelerle mükâtebe akdi yapmak caizdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذ۪ٓي اٰتٰيكُمْ)

**"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin."**[64]

Kölenin, efendisine mükâtebe bedelinden indirme yaptırma hakkı olup olmadığı hususunda ilim ehli kimseler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer, Muhammed, Mâlik ve Sevri dediler ki: "Efendinin mükâtebe bedelinden indirim yapması güzel bir şey olup tavsiye edilir. Ama efendi bunu yapmaya zorlanamaz."

Şafiî, efendinin indirim yapmasının vacip olduğunu söylemiştir.

(وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذ۪ٓي اٰتٰيكُمْ) **"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin"** ayetiyle ilgili olarak İbn Sirin'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mükâtep kölelerinden bir grubun, (indirim yapması sebebiyle) efendileri için hayır duada bulunmaları sahabenin hoşuna giderdi.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İbn Sirin'in "hoşuna giderdi" sözüyle sahabenin hoşlanmasını kasdettiği açıkça anlaşılmaktadır. İbrahim'in "hoş görmezlerdi" ifadesiyle de sahabeyi kasdettiği anlaşılmaktadır.

---

64 Nûr, 24/33

Fakihler derler ki: Tabiinden biri böyle bir ifade kalıbı kullandığında bununla sahabeyi kasdettiği açıkça anlaşılır. İbn Sirin'in bu sözü, mükâtebe bedelinden indirim yapmanın sahabeye göre vacip olmayıp mendup olduğuna delalet etmektedir. Çünkü vacip olan bir şey için "Böyle yapılması hoşlarına giderdi" ifadesini kullanmak uygun olmaz. (Çünkü vacibin yapılması zaten zorunludur).

Yunus, Hasan ile İbrahim'in **"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin"** ayetiyle ilgili olarak şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Efendinin mükâtebe bedelinden indirim yapması başkalarının da bu bedelin ödenmesinde köleye destek olması bu ayette teşvik edilmiştir.

Osman b. Affan'ın *radiyallahu anh* kölesi Müslim b. Ebi Meryem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Osman benimle mükâtebe yaptı ve mükâtebe bedelinden indirim yapmadı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذٖٓي اٰتٰيكُمْ) **"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin"** ayetinde anlatılanlarla muhtemelen zekât ayetindeki (وَفِي الرِّقَابِ) **"(özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler"**[65] kastedilmiştir.

Rivayet olunduğuna göre bir adam Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Cennete girmeme vesile olacak bir ameli bana öğret" demişti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Bir canı özgürlüğüne kavuştur; bir kölenin esaret bağını çöz"*** cevabını verince adam, "İkisi aynı şey değil mi?" diye sormuştu. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şu açıklamada bulunmuştu: ***"Bir canı özgürlüğüne kavuşturman, bir köle (veya cariye)yi yalnız başına azad etmendir. Bir kölenin esaret bağını çözmen ise onun mükâtebe bedelini ödemesine yardımcı olmandır."***[66]

Bu rivayet, zekât ayetindeki (وَفِي الرِّقَابِ) kelimesinin mükâtep köleye zekât vermeyi gerektirdiğine delalet etmektedir.

(وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذٖٓي اٰتٰيكُمْ) **"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin"** ayetinin de mükâtep kölelere zekât vermek gerektiği anlamına gelme ihtimali vardır. Bu da efendisi zengin olsa bile mükâtep köleye zekât ver-

65 Tevbe, 9/60

66 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 10/461

menin caiz olduğunu ifade etmektedir. Yine bu ayet, mükâtep köleye Allah malından vermenin emredildiğine delalet etmektedir. Allah malı derken zekâtın bu gibi hayır yerlerine sarfedilmesi gerektiği akla gelmektedir. Bu da ayette verme emrini veren Allah'ın mülkü olan malın yani zekâtın mükâtep köleye verilmesinin kastedildiğine delalet etmektedir.

(مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذ۪ٓي اٰتٰيكُمْ)

**"Allah'ın size verdiği maldan"**

Sahibinin sahih bir mülkü olarak mülkiyetinde bulunan malın bir kısmının verilmesi emredilmiştir. Mükâteplik bedeli, sahih bir borç değildir. Çünkü bu bedeli efendiye ödemesi gereken kişi, onun kölesidir. Kölenin ise efendisine borcu olmaz.

Mükâteplik bedelinden indirim yapılmasının vacip olduğunu söyleyenlere göre mükâtebe akdi yapıldıktan sonra efendinin biraz indirimde bulunması gerekmektedir. Bu, ayetin icabına birkaç yönden aykırı düşmektedir. Şöyle ki:

1-Mükâteplik bedelinin bir kısmı indirilirse o, artık Allah'ın kendisine verdiği mal olmaz. Bunu ona efendisi vermiş olur.

2-Allah'ın kendisine verdiği, eline geçen ve üzerinde tasarrufta bulunma imkânına sahip olduğu maldır. Mükâtebe akdinden sonra bedelin indirilen kısmı üzerinde tasarrufta bulunması mümkün değildir ve bu mal kendisinin eline geçmez. Dahası bu, **"Allah'ın kendisine verdiği mal"** olma sıfatını taşımayı hak etmez.

3-Şu da var ki efendinin köleye mal vermesi yani mükâtebe bedelinden indirim yapması vacip olsaydı, bu vaciplik mükâtebe akdiyle bağlantılı olurdu. İndirimin yapılmasını gerektiren, mükâtebe akdi olurdu. Bu da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeydir. Çünkü bu indirimin yapılmasını gerektiren akid olduğuna göre, akdin kendisi bu indirimi yapmış olmaktadır. O zaman efendinin indirim yapmasının vacip olması imkânsızlaşır. Çünkü efendinin indirim yapmasının vacip olması ile akdin kendiliğinden indirim sağlaması arasında zıtlık vardır.

"Usûl-ü fıkha göre bu olmayacak bir şey değildir. Çünkü bir adam cariyesini kölesiyle evlendirirse, nikâh akdi sebebiyle kölenin cariyeye mehir vermesi gerekir. Ama sonra ikinci aşamada bu mehir düşer" denilecek olursa, buna şöyle cevap verilebilir:

Hakikat sizin dediğiniz gibi değildir. Çünkü mehrin verilmesini gerektiren şey, mehri düşüren şey değildir. Şöyle ki: Mehrin verilmesini gerektiren şey, nikâh akdidir. Mehri düşüren şey ise ikinci aşamada bu mehrin efendinin mülkiyetine geçmesidir. Demek ki mehrin verilmesini gerektiren şey, mehri düşüren şeyden ayrı bir şeydir. Keza bir kişi köle olan babasını satın alır ve babası hürriyetine kavuşursa, köle olan babasının kendisinin mülkiyetine geçmesini gerektiren şey, onu satın almasıdır. Babasının hürriyete kavuşmasını gerektiren şey ise aradaki nesep bağının yanısıra mülkiyet bağının da meydana gelmesidir. Bu durumda babasının kendi mülkü olmasını gerektiren şey, babasının hürriyete kavuşmasını gerektiren şeyden başka bir şeydir.

Şafiî'den rivayet edilen görüşe göre mükâtebe akdini yapmak vacip değildir. Ama bu akdi yaptıktan sonra efendinin mükâtebe bedelinde indirim denebilecek kadar az da olsa bir indirim yapması vaciptir. Efendi indirim yapmadan ölürse hâkim, indirim denebilecek kadar az da olsa bir indirim yapar.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mükâtebe bedelinde indirim yapmak vacip olsaydı, efendinin indirim yapmasına ihtiyaç kalmazdı. Aksine hak edilen indirim kendiliğinden düşerdi. Mesela bir kimsenin bir başkasından alacağı olur; sonra borçlunun da alacaklı kişi üzerinde aynı miktarda alacağı olursa, karşılıklı ödeşme ile iki tarafın alacağı düşer. Eğer böyle olursa, mükâtebe bedelinin miktarı belirsiz olur. Çünkü indirimden sonra bedelin kalan kısmının ne kadar olacağı bilinemez. Bu, bir kişinin az bir miktar hariç bin dirhemlik bedel üzerine kölesiyle mükâtebe akdi yapmasına benzer ki bu caiz değildir. Özetleyecek olursak, Allah malından mükâtep köleye vermek farz olsaydı, verilen miktar mükâtebe bedelinden düşerdi. Sonra verilen bu miktar belli ya da belirsiz olurdu. Belli olsaydı, mükâtebe akdinin kalan bedel üzerine yapılması gerekirdi. Bu durumda mükâtebe akdi eğer dört bin dirhem üzerine yapılmışsa, kölenin üç bin dirhem ödemesi halinde hürriyetine kavuşması gerekir. Oysa bu, iki bakımdan fasid olan bir akiddir:

1-Mükâtebe akdinin dört bin dirhem üzerine yapıldığına dair şahit bulundurmak sahih değildir. Bununla beraber sabit olmayan bir şeyin söylenmesinin bir anlamı da yoktur.

2-Mükâtep köle, ödemesi şart koşulan bedelden daha az bir miktar ödemekle hürriyetine kavuşmuş olur ki bu da fasiddir. Çünkü bedelin tamamının ödenmesi şart koşulmuştur. Bir kısmını ödemekle hürriyetine kavuşamaz.

Diğer taraftan Şafiî şöyle demiştir: "Mükâtep, ödemesi gereken bedelin bir dirhemi bile üzerinde kaldıkça köledir."

Şu halde mükâtebe bedelinden bir şeyin düşmemesi gerekir. Efendisinin Allah malından ona vermesi kölenin hakkı olsaydı, vermesi gereken kısmın mükâtebe bedelinden düşülmesi gerekirdi. Allah malından verilmesi gereken miktar belirsiz olursa, o kadarlık kısmın bedelden düşülmesi ve mükâtebe akdinin belirsiz miktardaki bir bedel üzerine işlemeye devam etmesi gerekir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Atâ b. Sâib'in rivayetine göre Ebu Abdurrahman, bir kölesi ile mükâtebe akdi yapmıştı. Mükâtebe bedelinin dörtte birini köleye bırakarak almaktan feragat etmiş ve "Hz. Ali böyle yapmamızı emrederdi" demiş, sonra da Hz. Ali'nin kendilerine şu ayeti okuduğunu söylemiştir: (وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِي آتَاكُمْ) **"Allah'ın size verdiği maldan onlara verin."**

Mücahid'in bu konuda şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Köleye mükâtebe bedelinin dörtte birini kendi malından peşin olarak vermelisin.""

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu, selef ulemasının mükâtebe bedelinden indirim yapmanın vacip olmadığı, aksine mendup olduğu görüşünde olduklarına delalet eder. Çünkü onlara göre eğer bu vacip olsaydı, yapılacak indirim miktarı, mükâtebe akdi ile bedelin toplamından düşerdi. Çünkü bu takdirde mükâtep köle bunu hak etmiş olacaktı ve efendinin bu kadarlık indirim tutarını köleye elden vermesine gerek kalmayacaktı.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Köle, mükâteplik bedelini anlaşma gereğince efendisine vadeli olarak ödeyebilir. Bu bedelini indirim alarak efendisinden peşin olarak elden teslim alma hakkı da vardır. Bu durumda bir ödeşme yoluna gidilmez. Aksine bu dörtte birlik indirim tutarını efendisinden peşin olarak alma hakkı vardır. Kendisi de vadesi

geldiğinde mükâtebe bedelini efendisine öder. Bu tıpkı şuna benzer: Bir adamın bir başkasından vadeli alacağı vardır. Diğer taraftan borçlunun alacaklıdan peşin ödenmesi gereken bir alacağı vardır. Bu durumda vadesi dolmuş borç ile vadesi dolmamış borç karşılıklı ödeştirilmez."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Yüce Allah, bedeli peşin olarak ödenecek olan mükâtebe akdi ile bedeli vadeli olarak ödenecek olan mükâtebe akdi arasında Cenab-ı Allah bir ayırım yapmamıştır. Mükâtebe bedelinden indirim yapılması görüşünde oldukları rivayet edilen selef uleması da vadeli ile peşin arasında bir fark olduğunu söylememişlerdir. Bedelden indirim yapılması ve efendinin mükâtep köleye zekât vermesi hususunda da vadesi dolan mükâtebe malı ile vadesi dolmayan mükâtebe malı arasında bir fark görmemişlerdir. Böylece efendinin mükâtebe bedelinden indirim yapmasının vacip olmadığını öğrenmiş olmaktayız. Çünkü mükâtebe bedelinin peşin veya vadeli olup da vadesi dolmuş olması gibi her iki durumda mükâtep köleye efendinin zekât malından vermesi vacip görülmüştür. Vermek bir malı karşı tarafa elden teslim etmektir. Ödeşmeye veya mahsub etmeye gelince buna "elden vermek" denmez. Bu anlattıklarımızın doğruluğunun sünnetteki delili şu rivayetlerdir:

Yunus ile Leys'in Zühri'den naklen bildirdiklerine göre Urve, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Berire bana gelerek "Ey Aişe, yılda bir okıye taksitle toplamda dokuz okıye gümüş vermek şartıyla sahiplerimle mükâtebe akdi yaptım. Ödemede bana yardımcı ol" dedi. Berire bu bedelden henüz hiçbir şey ödememişti). Hz. Aişe *radiyallahu anh* ona dedi ki: "Sahiplerine git ve onlara şunu anlat: Eğer isterlerse, velayetin bana ait olmak şartıyla ben bu bedelin tamamını onlara öderim."

Berire'nin sahipleri bu teklifi kabul etmeyip "Bunu senin için karşılıksız olarak yapacaksa yapsın. Velayetin bize ait olacak" dediler.

Hz. Aişe bu durumu kendisine anlattığında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bu, ona (Berire'ye) yardım etmene engel olmasın. Onu satın al, sonra da azad et. Çünkü (azad edilen köle veya cariye üzerindeki) velayet hakkı, onu azad edenindir."***[67]

67 Buhari, Büyû, 68; Ebu Avane Yakub el-İsferayini, Müstahrecu Ebi Avane: 12/47

Mâlik'in bildirdiğine göre Hişam'ın babası urve, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* böyle dediğini rivayet etmiştir. Berire mükâtebe bedelini henüz ödememiş olması, Hz. Aişe'nin onun yerine bu bedeli ödemek istemesi, bunu Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* anlatması, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* "Berire bedelden indirim yapılmasını hak ediyor" veya "Efendisinin kendi malından ona bir şeyler vermesi gerekiyor" dememesi ve bu duruma itiraz etmemesi, mükâtebe bedelinden indirim yapmanın vacip değil mendup olduğuna delalet etmektedir. Eğer vacip olsaydı, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buna itiraz eder ve Hz. Aişe'ye, "Hak etmedikleri bir şeyi Berire'nin sahiplerine verme" derdi.

Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Urve Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: (Müreysi gazvesinde esir düşen) Cüveyriye, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek şöyle dedi: "Ben Sabit b. Kays b. Şemmas'ın veya onun amcası oğlunun payına düştüm. Onunla mükâtebe akdi yaptım. Mükâtebe bedelini ödememe yardım etmesi için Allah Resûlü'nün huzuruna geldim."

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Bundan daha hayırlı bir şeye var mısın?"*** diye sordu. Cüveyriye, "O nedir, ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (أَقْضِي عَنْكَ كِتَابَتَكَ وَأَتَزَوَّجُكَ) ***"Mükâtebe bedelini senin yerine ben öder ve seninle evlenirim"*** dedi.

Cüveyriye, "Evet" deyince Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ***"Ben bu işi yaptım"*** dedi.[68]

Bu hadiste anlatıldığına göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Cüveyriye'nin mükâtebe bedelinin tamamını efendisine ödemiştir. Bu bedelde indirim yapmak eğer vacip olsaydı, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Cüveyriye adına ödemeye kasdettiği kısım, Cüveyriyenin mükatebe bedelinin indirimden artakalan kısmı olurdu.

Hz. Ömer, Hz. Osman, Zübeyr *radiyallahu anh* ve görüşlerini naklettiğimiz diğer selef ulemasının, mükâtebe bedelinden indirim yapılmasını vacip olarak görmedikleri rivayet edilmiştir. Onların dengi olan ulemanın

---

68 İbn Hıbban, Sahih: 3/21

bunun hilafına bir şey söyledikleri rivayet edilmemiştir. Hz. Ali'den rivayet edilen görüşe gelince onun, mükâtebe bedelinden indirim yapılmasını vacip değil, mendup olarak kabul ettiğini açıklamıştık.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Amr b. Şuayb'ın dedesi, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(أَيُّمَا عَبْدٍ كَاتَبَ عَلَى مِائَةِ أُوقِيَّةٍ فَأَدَّاهَا إِلَّا عَشَرَةَ أَوَاقٍ فَهُوَ عَبْدٌ
وَأَيُّمَا عَبْدٍ كَاتَبَ عَلَى مِائَةِ دِينَارٍ فَأَدَّاهَا إِلَّا عَشَرَةَ دَنَانِيرَ فَهُوَ عَبْدٌ)

***"Bir köle yüz okıye gümüş ödemek üzere mükâtebe akdi yapar da on okıye borcu kalıncaya kadar ödeme yapsa bile yine de köle kalmakta devam eder. Bir köle yüz dinar ödemek üzere mükâtebe akdi yapar da on dinar borcu kalıncaya kadar ödeme yapsa bile yine de köle kalmakta devam eder."***[69]

Mükâtebe bedelinden indirim yapmak vacip olsaydı, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadisteki miktarlardan indirim miktarını düşmesi gerekirdi. Düşmemiş olması, kölenin indirim yaptırma hakkına sahip olmadığına delalet etmektedir.

Doğrusunu Allah bilir.

## Mükâtebe Bedelini Peşin Ödemek Şartıyla Mükâteplik Akdi Yapmak

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا)

**"Eğer kölelerinizde bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın."**

Bu ayet, bedelin peşin veya vadeli ödenmesi şartıyla mükâtebe akdi yapmanın caiz olmasını gerektirmektedir. Çünkü ayette vade şartından

69 Ebu Davud, İtâk, 1

bahsedilmeksizin mutlak bir ifade kullanılmıştır. **"Mükâtebe yapın"** ifadesi alımsatım, icar ve diğer akitlerde olduğu gibi peşin veya vadeli her iki ödemeyi de kapsamaktadır. Ayetin lafzı genel nitelikte olduğu için, bedelin peşin veya vadeli ödenmesi durumunda mükâtebe akdinin caiz olması gerekir.

Fakihler bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife, Züfer, Ebu Yusuf ve Muhammed dediler ki: "Bedelin peşin ödenmesi durumunda mükâtebe akdi yapmak caizdir. Efendinin istediği zamanda köle bu bedeli öderse ne alâ. Aksi halde köleliğe geri döner."

İbn Kasım, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir adam 'Kölemi bin dirhem karşılığında mükâtep yapın' der, ancak ödeme için bir vade belirlemezse, kölenin bu bedeli taksitler halinde ödemesi gerekir. Bu taksitlerin miktarı da kölenin ve emsallerinin gücüne göre belirlenir. İnsanların örfüne göre mükâtebe bedelinin taksitler halinde ödenmesi gerekir. Efendi kabul etmese bile peşin ödenmesi zorunlu değildir."

Leys dedi ki: Efendiye değil de köleye acındığı için mükâtebe bedelinin taksitler halinde ödenmesine hükmedilmiştir."

Müzeni, Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Mükâtebe bedeli en az iki taksit halinde ödenir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin peşin ödemeli mükâtebe akdi yapmanın caizliğine delalet ettiğini söylemiştik. Şunu da ifade etmeliyiz ki mükâtebe için ödenecek olan mal, kölenin vücudunun bedeli olduğuna göre satılan eşyanın bedeli gibi olmaktadır. Bu bedelin peşin veya vadeli ödenmesi caiz olur. Şunu da söylemeliyiz ki, peşin ödenecek bir mal karşılığında köleyi azad etmenin caiz olduğu hususunda fukaha arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Mükâtebe akdinin de böyle olması gerekir. Çünkü her iki halde de ödenen mal, azadlığın bedelidir. Ancak birinde azadlık, bedeli ödeme şartına bağlanmıştır. Diğerinde ise peşin ödenmektedir. Buna göre ikisinin de bedelin peşin ödenmesi şartıyla caizlik bakımından hükmünün aynı olması gerekir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Köle mal sahibi değildir. Mükâteplik akdi yapıldıktan sonra bedeli ödeyebilmek için çalışıp para

kazanacak bir süreye ihtiyacı olur. Bu sebeple mükâteplik akdinin, bedeli ancak vadeli ödeme şartıyla yapılması caiz olması gerekir. Zira söz konusu bedelin ödenmesi gerekmektedir. Bu bedelin ödenmesine imkân tanınmazsa, mükâteplik akdi sahih olmaz."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu dediğiniz yanlıştır. Zira mükâtebe akdi, efendisinin hakkı olarak kölenin zimmetinde bir miktar malın sabit olmasını gerektirir. Dolayısıyla mükâtep köle, efendisinin eli altında olur. Efendi onun kazancına ve tasarrufuna mâlik olur. Mükâtebe bedeli, borçlunun zimmetinde sabit ve üzerine akid yapılması caiz olan diğer borçlar gibidir. Bu eğer sahih bir illet ise peşin ödenecek bir mal karşılığında köle azad etmenin caiz olmaması gerekir. Çünkü akdin yapılmasından önce köle, bir şeye mâlik değildir. Bu caizdir. Çünkü köle, azad edildikten sonra gelecek zaman içinde mülk sahibi olacaktır. Mükâtep köle de böyledir. Mükâteplik akdi sebebiyle kazancına mâlik olur. Bedelin peşin ödenmemesi durumunda kölenin azadlığı gerçekleşmezse, fakirin peşin parayla kendi çocuğuna bir şey Satın almasının da caiz olmaması gerekir. Çünkü fakir bir şeye mâlik değildir ki mâlik olduğunda da hürriyetine kavuşabilsin. O, hürriyetinin bedelini ödeme gücüne sahip değildir.

"Fakir kişinin borç para bulması mümkündür" diyecek olursanız, biz "Mükâtep köle de aynı imkâna sahiptir" deriz.

## Hürriyetten Söz Etmeksizin Mükâteplik Akdi Yapılması

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer, Muhammed ve Mâlik b. Enes dediler ki: "Bir kimse, kölesi ile bin dirhem bedel üzerine mükâtebe akdi yapar, ancak ona 'Bu bedeli ödersen hürsün' demezse, bu akid geçerli olur ve kölesi kendisine bin dirhem ödediğinde hürriyetine kavuşur."

Müzeni, Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir kimse kölesi ile, şu kadarlık taksitlerle on yıla kadar yüz dinar ödemesi karşılığında kölesiyle mükâtebe akdi yaparsa, bu akid geçerlidir. Ancak mükâtebe akdinde 'Bu bedeli ödediğin takdirde hürsün' demedikçe köle hür olmaz. Bundan sonra, '*Seninle mükâtebe yaptım* demem, *bu bedeli ödersen hürsün* şartına bağlıdır' demesi gerekir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا) **"Eğer kölelerinizde bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın"** ayeti, hürriyeti şartı koşmaksızın mükâtebe akdinin geçerli olmasını gerektirmektedir. Bu akid zâten hürriyet içermektedir. Çünkü Yüce Allah bu ayette, "Hür olmaları şartıyla kölelerinizle mükâtebe yapın" buyurmuş değildir. Bu, hulu' kelimesinin boşamayı, bey' kelimesinin mülk etme, icare kelimesinin kiralanan nesnenin yararlarına mâlik olma, nikâh kelimesinin eşin üreme organından yararlanma hakkına sahip olma manalarını içerdiği gibi, mükâtebe kelimesinin de hürriyeti içerdiğine delalet eder.

Amr b. Şuayb'ın dedesinin Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet ettiği (أَيُّمَا عَبْدٍ كَاتَبَ عَلَى مِائَةِ أُوقِيَّةٍ فَأَدَّاهَا إِلَّا عَشَرَةَ أَوَاقٍ فَهُوَ عَبْدٌ) ***"Bir köle yüz okıye gümüş ödemek üzere mükâtebe akdi yapar da on okıye borcu kalıncaya kadar ödeme yapsa bile yine de köle kalmakta devam eder"***[70] hadisi de buna delalet eder. Bu hadis de hürriyet şartından söz etmeksizin yapılan mükâtebe akdinin geçerli olacağına delalet etmektedir. Hürriyet şartından söz etmeden yapılan mükâtebe akdi sahih olduğuna göre, mükâtebe bedelini ödemekle kölenin hürriyetine kavuşması gerekir. Çünkü mükâtebe akdinin sahihliği, bedelin ödenmesiyle hürriyete kavuşulmasını gerektirir.

## Mükâtep Köle Hürriyetine Ne Zaman Kavuşur?

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ebu Cafer et-Tahavi'nin naklettiğine göre ilim ehlinden bir zât, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mükâtebe akdi yapılması ile mükâtep köle hürriyetine kavuşur ve mükâtebe bedeli artık onun tarafından ödenmesi gereken bir borç olur." Ebu Cafer dedi ki: "Bu sözün senedini bulamadığımız gibi, bildiğimiz fakihlerden hiçbiri böyle bir şey demiş de değildir."

Eyyüb'ün bildirdiğine göre İkrime, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mükâtep, hür bir kimsenin diyeti kadar ödeme yaptıktan sonra hür olur. Ödemekle yükümlü olduğu bedelin kalan kısmı ise bir kölenin diyetidir." Yahya b. Ebi Kesir de İkrime tarikı ile İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* böyle bir rivayette bulunmuştur.

---

70 Ebu Davud, İtâk, 1

İbn Ömer, Zeyd b. Sabit, Aişe, Ümmü Seleme ve kendisinden gelen iki rivayetten birine göre Ömer (Allah hepsinden razı olsun) dediler ki: "Mükâtep kölenin ödemesi gereken bedelin bir dirhemi kalsa bile köle kalmakta devam eder."

Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "Mükâtep köle, ödemesi gereken bedelin yarısını öderse o artık (eski efendisine borçludur) köle değildir."

İbn Mesud *radiyallahu anh* dedi ki: "Mükâtep köle, ödemesi gereken bedelin üçte birini veya dörtte birini öderse o artık (eski efendisine) borçludur. (Köle değildir)." Şureyh de bu görüştedir.

İbrahim, Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mükâtep köle, ödemesi gereken bedelden kendi bedeninin değerince ödeme yaptıktan sonra kalan kısım, efendisine ödemesi gereken borç olur. (Kendisi de artık köle değildir)."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Amr b. Şuayb'ın dedesi, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(المكاتَبُ عَبدٌ ما بَقِيَ عليهِ مِنْ مكَاتبتِه دِرهَمٌ)

***"Mükâtebin (ödemesi gereken) mükâtebe bedelinden (ödenmedik) bir dirhem kalsa bile o köle kalmaya devam eder."***[71]

Mükâtebe bedelini ödeyen kölenin hürriyete kavuşacağının aklî delili ise şudur: Hürriyete kavuşmak için mükâtebe bedelinin ödenmesi şart olduğuna göre, bedelin tamamı ödenmedikçe kölenin hürriyete kavuşmaması gerekir. Bu, kölenin bir şarta bağlı olarak hür olması gibidir. Şart koşulan şey tam olarak gerçekleşmedikçe hürriyetin elde edilememesi gerekir. Mesela bir kişi kölesine, "Falan ve falanca kimselerle konuştuğunda sen hürsün" derse, bu köle o iki kişiyle konuşmadan hür olamaz.

71 Ebu Davud, İtâk, 1

Buna dair başka bir aklî delil de şudur: Mükâtep kölenin efendisine ödemesi gereken mal, hürriyetin bedeli olduğuna göre bu durumda mutlaka iki şeyden biri söz konusu olacaktır:

a-Kölenin hürriyete kavuşması ya sadece mükâtebe akdinin yapılmasıyla gerçekleşir ki bu, açıkladığımız gibi sünnete ve akla aykırıdır.

b-Ya da köle, mükâtebe bedelini ödedikten sonra hürriyete kavuşur. Bu, satın alınan malı, bedelini tam ödemeden satıcıdan teslim alma hakkına sahip olunamayan alışverişe benzemektedir. Mükâtep kölenin hürriyete kavuşmasının mükâtebe akdiyle gerçekleşmediği sabit olduğuna göre ancak bedelin tamamını ödemekle hürriyete kavuşacağı ispatlanmış oldu.

Mükâtep köle öldüğünde mükâtebe bedelini geride bırakmışsa, nasıl bir hüküm uygulanacağı hususunda ulema farklı görüşler ortaya koymuştur.

Ali b. Ebi Talip, Zeyd b. Sabit ve İbn Zübeyr (Allah hepsinden razı olsun) dediler ki: "Geride bıraktığı mükâtebe bedeli vefatından sonra efendisine ödenir ve azad edilir."

Ebu Hanife, Züfer, Ebu Yusuf, Muhammed, İbn Ebi Leyla, İbn Şübrüme, Osman el-Betti, Sevri ve Hasan b. Salih de bu görüşte olup şöyle demişlerdir: "Bıraktığı maldan mükâtebe bedeli ödendikten sonra bir şeyler artarsa, artan kısım mirasçılarına dağıtılır. Mükâtebe bedelini ödeyecek kadar bir mal bırakmamış ama mükâtepliği sürecinde doğan çocukları olmuşsa, bu çocuklar babalarının ödemekle yükümlü olduğu taksitleri ödemek için çalışırlar."

Mâlik ile Leys dediler ki: "Mükâtebe bedelini ödeyecek kadar bir mal bırakmamış ama mükâtepliği sürecinde doğan çocukları olmuşsa, bu çocuklar mükâtebe akdine dâhil olur ve babalarının ödemekle yükümlü olduğu taksitleri ödemek için çalışırlar. Ödeme tamamlandıktan sonra müteveffa babaları ve kendileri azad edilmiş olurlar. Mükâtebe akdine dâhil olacak evlat bırakmadan vefat etmişse köle olarak ölmüş olur. Mükâtebe bedeli, geride bıraktığı maldan ödenmez. Malının tamamı efendisine kalır."

Şafiî dedi ki: "Mükâtep köle öldüğünde ödemesi gereken bedelden bir dirhem bile zimmetinde kalmışsa köle olarak ölmüş olur. Öldükten sonra azad edilmez."

İbn Ömer'den *radiyallahu anh* rivayet olunduğuna göre bu kölenin malının tamamı efendisine kalır. Mükâtebe bedeli, geride bıraktığı maldan ödenmez.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mükâtebe akdi ya şarta bağlı olarak edilen yeminler gibidir. Bu durumda efendinin veya kölenin ölümü sebebiyle mükâtebe akdi bozulur. Mesela bir kişi, kölesine "Eve girersen hürsün" dedikten sonra efendi veya köle ölürse bu yemin bozulur ve şartın gerçekleşmesiyle köle hür olmaz. Ya da mükâtebe akdi, şartların iptal etmediği alışveriş akidleri anlamındadır. Bu takdirde efendinin ölümü mükâtebe akdini iptal etmez. Mükâtebe bedelini efendinin mirasçılarına ödeyen köle hür olur. Buna göre kölenin de ölmesi durumunda bedelin ödenmesi mümkünse köle geride mal bırakmışsa akdin bozulmaması gerekir. Mükâtebe bedeli, geride bıraktığı maldan ödenir ve ölümünden hemen önce hürlüğüne hükmedilir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ölünün azad edilmesi sahih olmaz. Biz sözü edilen mükâtep kölenin ölmüş olduğunu kesin olarak bilmekteyiz. Zira ödemesi gereken mükâtebe bedelinden bir dirhem dahi zimmetinde kalmışsa köleliği devam eder."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Mükâtep bir köle vefat eder ve geride mükâtebe bedelinin ödenmesi için mal bırakırsa, onunla ilgili hüküm askıya alınıp duruma bakılır. Bırakmış olduğu maldan mükâtebe bedeli ödenirse onun ölmeden hemen önce hürriyete kavuştuğuna hükmederiz. Çünkü öldükten sönra bir mükâtep azad edilmesi sahih olmaz. Mükâtebe akdi yapıldıktan sonra efendi ölür ve köle de mükâtebe bedelini öderse, müteveffa efendinin onu azad ettiğine ve kölenin velayet hakkının da onda olduğuna hükmederiz. Bu gibi meselelerde bu şekilde hüküm vermek usûle aykırı değildir. Böyle bir mesele ile karşılaşıldığında geçmişe ilişkin hüküm vermeyi gerektiren bir sebep varsa, olay daha önceden vukubulmuş gibi hüküm verilir. Mesela bir kişi bir başkasını yaraladığında bu yaralamanın hükmü hemen verilmez de önce yaralayan, sonra da yaralanan kişi bu yarasından ötürü ölürse yaralayan kişinin, -kendisi öldükten sonra başkasını öldürmesi mümkün olmamakla birlikte- diğerini yaraladığı günde öldürmüş olduğuna hükmederiz.

Bir kişi Müslümanların gelip geçtiği yol üzerinde bir kuyu kazar ve ölür. Daha sonra o kuyuya bir hayvan düşüp ölürse o hayvanın tazminatı kuyuyu kazan kişinin malından ödenir. Bazı sebeplerden ötürü kendisi

ölmeden o hayvanı öldürmüş gibi olur. Bu kişi öldükten sonra geride yalnızca bir köle bırakmış mirasçısı da o köleyi azad etmiş ve ölenin kazdığı kuyuya bir hayvan düşüp ölmüşse, köleyi azad eden mirasçı, o hayvan için tazminat olarak (en fazla) bir köle değeri kadar mal ödemekle yükümlü olur. Tazminatlar açısından cinayetin, kuyuyu kazanın öldüğü günde işlenmiş olduğuna hükm ederiz.

Bir kişi vefat ettiğinde geride hamile eşini bırakır ve ölümünden sonra eşi iki yılın dolmasına bir gün kala bir çocuk doğurursa, kendisinin vefat ettiği günde bu çocuğun bir su damlacığı olduğu bilinse bile bu çocuk ona mirasçı olur. Babası öldüğünde bu annesinin rahminde çocuk suretine bürünmüş olmadığı halde annesi onu doğurduktan sonra çocuk olduğuna hükmederiz.

Bir adam ölüp geride iki oğul ve bin dirhem para bırakır, ama bunun yanında kendisi başkasına bin dirhem borçluysa oğulları kendisine mirasçı olamazlar. Bu arada iki oğuldan biri geride bir erkek çocuk bırakarak vefat eder; sonra alacaklı kişi borçlu olan kişiyi borçtan ibra ederse, torun ile amcası o bin dirhemi mirasçı olarak paylaşırlar. Bilindiği gibi ölen oğul öldüğünde o bin dirhem üzerinde pay sahibi değildi. Ancak mülkiyet sebebi daha önce gerçekleştiği için o para üzerinde mülkiyet hakkına sahipmiş gibi kabul edildi. Mükâtep kölenin de bedelin ödenmesi durumunda ölümün hemen öncesinde hürriyete kavuşmuşluğuna hükmedilir. Bilindiği gibi yanlışlıkla öldürülen kişinin diyetinin ödenmesi, ölümünden sonra vacip olur. Hâlbuki kendisi öldükten sonra bir şeye mâlik olamaz. Bu durumda verilen diyet, kendisinin mâlik olduğu şeyler hükmünde olmaktadır. Çünkü sonuçta miras olarak kendisinin mirasçılarına verilir. Varsa borçları o diyetten ödenir. Yine varsa vasiyeti o diyet ile yerine getirilir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا)

**"İffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın."**[72]

A'meş'in bildirdiğine göre Ebu Süfyan, Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Abdullah b. Übeyy, cariyesine "Git de bizim için biraz çalış (!)" derdi. Bunun üzerine Yüce Allah **"cariyelerinizi fuhşa zorlamayın"** ayetini indirdi.

72 Nûr, 24/33

Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* bu ayetin devamındaki (وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ) cümlesini şöyle açıkladığını rivayet etmiştir: "Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah o cariyeleri çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah, zinaya zorlanan kadının, yaptığı işten ötürü bağışlanacağını bu ayette haber vermiştir. Nitekim başka bir ayette zorlama ve tehdit altında küfür kelimesini kullanan kimsenin kâfir sayılmayacağını haber vermiştir. Yüce Allah bu ayette (اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا) **"İffetli olmak isterlerse"** şartını koymuştur. Çünkü zorlanıp tehdide maruz kalan kadın zina yapmaya yönelir ama iffetli kalma niyetini içinde taşımaz ve bu ruh hali içinde zina ederse günaha girer. Zorlanmasının ve tehdit altında kalmış olmasının her ne kadar zahiren hukuk açısından hükmü sabit ve geçerli ise de, kendisiyle Allah arasında bir hükmü kalmaz. Aynı şekilde bir kimse küfür kelimesini kullanmaya zorlanıp tehdit edilir de zahiren direnir ama kalben istekli olarak küfür kelimesini kullanırsa kâfir olur.

Bu cümleden olmak üzere mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Bir kimse "Allah, üçün üçüncüsüdür" demeye veya Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* sövmeye zorlanıp tehdit edilir. Ancak o sırada 'bu sözleri kâfirler böyle söylüyorlar' der gibi bir niyetle söylemek veya Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sövmesini istediklerinde Muhammed adındaki başka bir şahsı kastederek söylemek aklına gelir de bu ifadeleri bu kasıtla değil de zorlayanların arzusu doğrultusunda söylerse kâfir olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهٖ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾)

**35-"Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile, neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."**

Kendisinden gelen iki rivayetten birine göre İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Enes *radiyallahu anh*, bu ayeti şöyle manalandırmışlardır: "Allah, gök ve yer halkını hidayete erdirendir."

Yine İbn Abbas, Ebu'l Âliye ve Hasan'ın bu ayeti şöyle manalandırdıkları rivayet edilmiştir: "Allah, göklerle yeri göğün yıldızları, güneşi ve ayı ile aydınlatandır."

(مَثَلُ نُورِهِ)

**"O'nun nurunun temsili şudur"**

Übey b. Kâ'b ile Dahhâk dediler ki: "Ayetteki "O" zamiri ile mü'min kastedilmiştir."

Buna göre ayetin manası şöyle olur: "Allah'ın nasip ettiği hidayet sayesinde Mü'minin kalbindeki nurun temsili şudur"

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "O" zamiri ile Allah kastedilmiştir. Buna göre ayetin manası şöyle olur: "Allah'ın, mü'minin hidayet yolunu bulmasına vesile kıldığı nurunun temsili şudur"

Yine İbn Abbas'ın *radiyallahu anh*, "Allah'ın nurunun misali, ona itaat etmektir" dediği rivayet edilmiştir.

İbn Abbas ile Cüreyc dediler ki: "Ayetin devamında gelen "mişkât" kelimesi, kandili içine yerleştirmek için duvara oyulan ve dışarıya açılmayan oyuk demektir."

"Mişkât" kelimesinin, içinde fitil bulunan kandil çubuğu anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Mişkât, duvardaki bir oyuk gibidir.

Übeyy b. Kâ'b'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bu ayet, Cenab-ı Allah'ın, mü'minin kalbi hakkında verdiği bir misaldir. Kandilin yerleştirildiği duvardaki oyuk, mü'minin göğsüdür. Kandil, Kur'an'dır. Cam fanus ise mü'minin kalbidir.

Mü'minde dört temel özellik vardır: Kendisine nimet verildiğinde şükreder. Belalarla imtihan edildiğinde sabreder. Hükmettiğinde adaletle hükmeder. Konuştuğunda doğru konuşur."

(نُورٌ عَلَى نُورٍ)

**"Nur üstüne nurdur."**

Mü'min kişi beş nur içindedir:

Konuşması nurdur. Ameli nurdur. Girişi nurdur. Çıkışı nurdur. Kıyamet gününde cennette varacağı yer nurdur.

Bazıları (نُورٌ عَلَى نُورٍ) **"Nur üstüne nurdur"** cümlesini şöyle manalandırmışlardır: "Hidayet nuru onu tevhide kavuşturmuştur. Hidayet nuru, Allah katından gelen Kur'an'a onu kavuşturmuştur."

Zeyd b. Eslem dedi ki: "(نُورٌ عَلَى نُورٍ) **"Nur üstüne nurdur."** Yani mü'minler birbirlerini nurlandırıp aydınlatırlar."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فِي بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾)

(رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْماً تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾)

**36-37: "Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alış verişin kendilerini,**

**Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekatı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar."**

Bu ayetin şu anlama geldiği söylenmiştir: "Önceki ayette sözü edilen kandiller, Allah'ın yükseltilmesine ve adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Oralarda bazı kimseler sabah akşam Allah'ı tesbih ederler."

Başkaları, ayetin şöyle manalandırılabileceğini söylemişlerdir: "O kandiller, Allah'ın yükseltilmesine izin verdiği evlerde yakılırlar."

İbn Abbas *radiyallahu anh,* o evlerin mescitler olduğunu söylemiştir. Hasan ile Mücahit de böyle demişlerdir.

Mücahit dedi ki: "Ayette geçen (أَنْ تُرْفَعَ) kelimesiyle o evlerin binalarının yükseltilmesi manası kastedilmiştir. Nitekim İbrahim'in (a.s) Kâbe'yi inşâ edişinden bahisle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ) **"Hani İbrahim, evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyordu."**[73]"

(أَنْ تُرْفَعَ) kelimesi ile, mescitlerin Allah'ı anmakla yüceltilmesi kastedilmiştir. Çünkü oralar, namaz kılma ve Allah adını anma yerleridir.

İbn Ebi Melike'den rivayet olunduğuna göre İbn Abbas'a *radiyallahu anh* kuşluk namazını sorduklarında o şöyle cevap vermiştir: (إِنَّهَا لَفِي كِتَابِ الله وَلَا يَغُوصُ عَلَيْهَا إِلا غَوَّاصٌ) "Kuşluk namazı Allah'ın kitabında yer almaktadır. Bu namaza ancak (ibadete) dalan kimse dalar." Bu cevabı verdikten sonra ( فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللهُ أَنْ تُرْفَعَ ) ayetini okumuştur:[74]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mezkûr ayette mescitlerin hem binalarının yükseltilmesi, hemde oralarda namaz ve zikrullah sebebiyle şanlarının yüceltilmesi kastedilmiş olabilir. Bu da mescitlerde alışveriş yapmak, zenaat icra etmek, faydasız boş lakırdılar ve beyinsizlikte bulunmak gibi dünya işleri için oturmanın caiz olmadığına, oraları bu gibi işlerden uzak tutmak gerektiğine delalet etmektedir.

---

73 Bakara, 2/127

74 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 5/260

Bu hususta Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(جَنِّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ، وَمَجَانِينَكُمْ، وَشِرَاءَكُمْ، وَبَيْعَكُمْ، وَخُصُومَاتِكُمْ، وَرَفْعَ أَصْوَاتِكُمْ، وَإِقَامَةَ حُدُودِكُمْ، وَسَلَّ سُيُوفِكُمْ، وَاتَّخِذُوا عَلَى أَبْوَابِهَا الْمَطَاهِرَ، وَجَمِّرُوهَا فِي الْجُمَعِ)

***"Çocuklarınızı, akıl hastalarınızı, alışverişinizi, davalaşmanızı, sesinizi yükseltmenizi, hadlerinizin uygulanmasını, kılıçlarınızı kınından çekip çıkarmanızı mescitlerinizden uzak tutun. Dış kapılarının yanında abdest alacak ve tuvalet ihtiyacını karşılayacak yerler yapın, Cumalarınızda mescitlerinizde buhur tüttürün."***[75]

(يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ)

**"Bu evlerde (mescitlerde) sabah akşam O'nu tesbih ederler."**

İbn Abbas ile Dahhâk dediler ki: "Oralarda sabah akşam Allah için namaz kılarlar."

Yine İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Kur'an'da geçen her tesbih kelimesi namaz manasına gelmektedir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ)

**"Hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah'ı anmaktan alıkoymadığı birtakım adamlar"**[76]

Hasan'ın bu ayet hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ayette vasıfları anlatılan adamlar, Allah'a yemin ederim ki çarşılarda alışveriş yapıyorken Allah'ın hakkını ödeme vakti geldiğinde hemen O'nun hakkını

75 İbn Mâce, İftitahu'l-Kitab, 5

76 Nûr, 24/37

ödemeye başlıyorlardı. O hakkı ödedikten (ibadetlerini yaptıktan) sonra ticaretlerine dönüyorlardı."

Atâ'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ayette sözü edilen adamlar, farz namazlarda hazır bulunan kimselerdir."

Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "(عَنْ ذِكْرِ اللهِ) **"Allah'ı anmaktan"** ifadesiyle namaz vakitlerini kaçırmazlardı manası kastedilmiştir."

İbn Mesud *radiyallahu anh* bazı kimselerin ticaret yaptıklarını, namaz vakti girince işi gücü bırakıp namaza durduklarını görünce şöyle demişti: "Bunlar, Yüce Allah'ın, haklarında (رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ) **"Hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah'ı anmaktan alıkoymadığı birtakım adamlar"** buyurduğu kimselerdir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَٓافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾)

**41-"Göklerde ve yeryüzünde bulunan kimselerle, sıra sıra (kanat çırparak uçan) kuşların Allah'ı tesbih ettiğini görmez misin? Her biri duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir. Allah onların yapmakta olduğu şeyleri hakkıyla bilendir."**

Tesbih, Allah'ı, hakkında caiz olmayan sıfatlardan tenzih etmektir. Allah'ın yarattığı bütün varlıklar delalet cihetiyle, kendisine itaat eden akıllı varlıklar da itikad cihetiyle O'nu tenzih etmekte, kendisine layık olan vasıflarla O'nu vasıflandırmakta, kendisine uymayan vasıflardan ise O'nu tenzih etmektedirler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ)

**"Her biri duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir."**[77]

77 Nûr, 24/41

Onlardan duâ edenlerin yapacakları duâyı Allah kendilerine öğretir.

Mücahid dedi ki: "Dua insana mahsus, tesbih ise her varlığa mahsustur."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَاباً ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَاماً فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾)

**43-"Görmez misin ki Allah, bulutları sevk eder. Sonra, onları kaynaştırıp üst üste yığar. Nihayet yağmurun, onların arasından yağdığını görürsün. O, gökten, oradaki dağ (gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de geri çevirir. Bu bulutların şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak."**

Denildi ki: Ayette geçen (مِنْ) edatlarının ilki iptidaiye edatıdır. Çünkü doluların inişi gökte başlamaktadır. İkinci (مِنْ) edatı teb'îz dediğimiz kısmiyet manasınadır. Çünkü yağan dolular, gökteki dağ (gibi bulut)ların bir kısmıdır. Üçüncü (مِنْ) edatı ise cinsin beyanı içindir. Çünkü gökteki o dağ (gibi bulut)lar, dolu cinsindendir.

(وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾)

**45-"Allah bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir."**

Denildi ki: Yaratılmışların aslı sudur. Sonra bu ateşe döndürüldü ve ateşten cinler yaratıldı. Sonra rüzgâra döndürüldü ve rüzgârdan melekler yaratıldı. Sonra çamura döndürüldü ve çamurdan Âdem yaratıldı. Ayette canlılardan iki ayak üstüne yürüyenlerden, dört ayak üstüne yürüyenlerden söz edilmiştir. Ama dörtten fazla ayak üstüne yürüyenlerden söz

edilmemiştir. Çünkü dörtten fazla ayak üstüne yürüyenler de göze görünen haliyle dört ayak üstüne yürüyor gibidirler. Dolayısıyla ayette onlardan söz edilmemiştir. Çünkü dört ayak üzerine yürüyenlerden söz edilmesiyle yeterince ibret alınabilmektedir.

## Hâkimin Huzuruna Çağrılan Kimsenin Çağrıya Uymasının Gerekliliği

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾)

**48-"Aralarında hüküm vermesi için Allah'a (Kur'an'a) ve peygambere çağırıldıkları zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup yüz çevirmektedir."**

Bu ayet şu hükme delalet etmektedir: Bir kimse bir başkası üzerinde hakkı olduğunu iddia eder ve onu hâkimin huzuruna çağırırsa, çağrılan kişinin bu çağrıya icabet ederek onunla birlikte hâkimin huzuruna gitmesi gerekir. Zira (وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ) kavl-i celili, "Allah'ın hükmüne çağırıldıkları zaman" manasına gelmektedir.

Bu ayetin delalet ettiği hükümlerden biri de şudur: Bir kimse hâkime müracatta bulunarak bir şahsın üzerinde hakkı olduğunu iddia ederse, hâkimin o şahsı ihzar edip getirmesi ve iddia sahibine bırakmadan kendisinin gerekenin yapılması için olaya el koyması gerekir.

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre İbn Ömer *radiyallahu anh*, Ağarr el-Cüheni'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* huzuruna varıp hurma alacaklısı olduğum ama hakkımı alamadığım bir adama karşı bana yardım etmesini diledim. O da Ebû Bekir'e *radiyallahu anh*, ***"Bununla git ve hakkını al"*** buyurdu.

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Semüre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ دُعِيَ إِلَى سُلْطَانٍ فَلَمْ يُجِبْ، فَهُوَ ظَالِمٌ , لَا حَقَّ لَهُ)

***"Bir kimse (davalaşmak üzere) sultanın huzuruna çağırılır da icabet etmezse zalimdir; hakkı yoktur."***[78]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Hasan *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ دُعِيَ إِلَى حَاكِمٍ مِنْ حُكَّامِ الْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْ فَهُوَ ظَالِمٌ لَا حَقَّ لَهُ)

***"Müslümanların hâkimlerinden bir hâkimin huzuruna çağırılan bir kimse icabet etmezse zalimdir; hakkı yoktur."***[79]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Hattab'ın kardeşi Muhammed b. Sicl'in babası, Ebu Hadred'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir yahudinin benden dört dirhem alacağı vardı. Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* giderek bana karşı ondan yardım istedi ve 'Benim şundan dört dirhem alacağım var ama zorbalık yapıp borcunu ödemiyor' dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, ***"Şunun hakkını ver"*** buyurdu.

Ben, 'Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ödeyecek gücüm yok' dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, ***"Şunun hakkını ver"*** buyurdu. Ben aynı cevabı verince o yine, ***"Şunun hakkını ver"*** buyurdu. Yahudi ile birlikte oradan ayrılıp çarşıya gitmek üzereyken, üzerimde büründüğüm bir aba ve başımda da bir sarık vardı. Ben sarığı çözüp ona büründüm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* o yahudiye, abamı kastederek ***"Abayı dört dirheme satın al"*** buyurdu. O da abamı dört dirheme satın aldı."[80]

Bu haberler, ayetin delalet ettiği hükümle örtüşmektedirler.

78 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 7/225

79 Darekutni, Sünen, Akdiye ve Ahkâm, 1: 5/382

80 Taberani, el-Mucemu's Sağir: 1/390

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ )

**51-"Aralarında hüküm vermek için Allah'a (Kur'an'a) ve Resûlü'ne davet edildiklerinde, mü'minlerin söyleyeceği söz ancak, «işittik ve iman ettik» demeleridir. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**

Bu ayet, daha önce anlatılan hâkim huzuruna gitme çağrısına uyma hükmünü tekid etmektedir. Ve bu, mü'minlerin sıfatlarından sayılmıştır. Yine bu ayet, böyle bir çağrıya muhatap olan kişinin hemen "işittik ve itaat ettik" demesi, sonra da çağrıyı tebliğ eden şahısla birlikte hâkimin huzuruna gitmesi gerektiğine delalet etmektedir.

(وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾ )

**53-"Münâfıklar, sen kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka savaşa çıkacaklarına dair en ağır bir şekilde Allah'a yemin ettiler. De ki: «Yemin etmeyin. Sizden istenen güzelce itaat etmektir. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.»"**

Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sizden istenen, inanmaktan çok güzelce itaat etmektir. Bu ayet, o münafıkların yalan yere yemin ettiklerini haber vermektedir."

Bu ayetin şu manaya geldiğini söyleyenler olmuştur: "Güzel bir söz söyleyip güzelce itaat etmeleri, yalan yere yemin etmelerinden daha iyidir."

(وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ )

**55-"Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir."**

Bu ayet, Hz. Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamberliğinin gerçekliğine delildir. Çünkü bu egemenlik müjdesini "içinizden, iman edip salih ameller işleyenleri, yeryüzünde mutlaka egemen kılacak" ifadesiyle belli kişilerden oluşan bir toplulukla sınırlandırmıştır. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* verdiği bu haber ayniyle gerçekleşmiştir. Bu ayet aynı zamanda dört halifenin halifeliklerinin sahihliğine de delalet etmektedir. Çünkü Allah onları yeryüzünde egemen kılmış ve vaad ettiği gibi dinlerini yeryüzüne yerleştirmiştir. Kendilerine bu vaadlerde bulunulan mü'minler topluluğu arasında Muaviye bulunmamaktadır. Çünkü Muaviye o zaman Müslüman olmuş değildi.

## Kölelerle Çocukların İzin İstemesi

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ
يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ
ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ
عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى
بَعْضٍ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾)

**58-"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz büluğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında**

**(izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."**

Leys b. Ebi Süleym'in bildirdiğine göre Nâfi', İbn Ömer'in *radiyallahu anh*; Süfyan'ın bildirdiğine göre Ebu Husayn, Abdurrahman'ın şöyle dediklerini rivayet etmişlerdir: Bu ayetteki izin isteme emri özellikle kadınlara mahsustur. Erkeklere gelince onlar her halükârda gece ve gündüz izin isterler.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bazıları ayetin bu şekilde te'vil edilmesine karşı çıkmışlardır. Çünkü sadece kadınlardan söz edildiğinde onlar hakkında (الَّذِينَ) edatı değil, (اللاتي) edatı kullanılır.

Nitekim Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur:

(وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ)

**"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlar..."**[81]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Memalîk (köleler) kelimesiyle ifade edildiğinde (الَّذِينَ) edatının kullanılması caizdir. Kadınların da "eşhas" kelimesiyle ifade edilmesi durumunda yine (الَّذِينَ) edatının kullanılması caizdir. Kadınların "nisâ" veya îmâ (cariyeler) kelimesiyle değil de memalik kelimesiyle ifade edilmesi durumunda da (الَّذِينَ) edatının kullanılması caizdir. Çünkü müzekkerlik ile müenneslik lafza bağlıdırlar. Mesela (ثَلَاثُ مَلَاحِف) "Üç çarşaf" demek gibi. "Melahif" kelimesi müennes olduğu için (ثَلَاثُ) kelimesinin müenneslik (tâ)'sı yoktur. Ama "Melahif" yani çarşaflar yerine "izarlar" ve "peştemaller" anlamına gelen (أُزُر) kelimesi kullanıldığında (ثَلَاثَةُ أُزُر) denilir. Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre ayette kastedilenler, erkeklerle cariyelerdir. Köleler değildir. Çünkü löleler, içeri girerken her vakit izin istemekle emrolunmuşlardır. Onların izin istemeleri üç vakitle sınırlı değildir. Bu sınırlama cariyelerle ilgili olup kölelerle ilgili değildir. Çünkü onlar her vakitte içeri girerken izin istemekle emrolunmuşlardır. Üç vakitte izin istemeleri ise haydi haydi gereklidir.

---

81 Talâk, 65/4

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ubeydullah b. Ebi Yezid, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İnsanların çoğu bu izin ayetiyle emrolunmamışlardır. Ben, yanıma gelirken izin istemesini şu cariyeme emretmişimdir."

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Amr b. Ebi Amr, İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Iraklı bir grup, İbn Abbas'a *radiyallahu anh* şöyle dedi: "İzin konusunda bize şöyle ve şöyle emirler veren ancak kimsenin kendisiyle amel etmediği (يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذ۪ينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذ۪ينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ...) **"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir"** ayeti hakkında fikriniz nedir?"

İbn Abbas *radiyallahu anh* şöyle cevap verdi: "Allah, mü'minlere karşı yumuşak huylu ve merhametlidir. Örtmeyi sever. O zamanlarda insanların evlerinde perdeler ve örtüler yoktu. Çoğu kez adam kendi eşiyle ilişki halindeyken hizmetçi veya çocuk yahut adamın yetimi içeri girerdi. Bunun üzerine Yüce Allah, ayette belirtilen soyunup dinlenme zamanları olan üç vakitte içeri girecek olanların izin istemelerini ve evlerine perde asmalarını emretti. Allah onlara varlık verdi ama (evine perde alıp takarak) bununla amel eden birini henüz görmedim."[82]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu hadisin bir varyantı şöyledir:

Süleyman b. Bilal, Amr b. Ebi Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Allah onlara varlık verince insanlar perde ve örtü alıp evlerine taktılar. Bunun emrolundukları izin isteme bakımından da yeterli olacağını düşündüler. İbn Abbas *radiyallahu anh*, bu ayetteki izin isteme emrinin bir sebebe bağlı olduğunu, bu sebep ortadan kalkınca o hükmün de ortadan

82 Ebu Davud, Edeb, 141

kalkacağını haber verdi. Bu da onun, mezkûr ayetin neshedilmediği ve bu gibi sebepler döndüğünde hükmün de döneceği görüşünde olduğuna delalet eder. Şa'bî de bu ayetin neshedilmediğini söylemiştir. Bu, Cenab-ı Allah'ın (وَالَّذِينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ) **"Yeminlerinizin bağladığı (ahitleştiğiniz) kimselere de kendi hisselerini verin"**[83] buyurarak mevle'l muvalâtı mirasçı kılması gibidir. Birbirleriyle muvalat akdi yapanlar birbirlerine mirasçı oluyorlardı. Nesep bağı sebebiyle insanlar birbirlerine mirasçı kılınınca, kan bağıyla birbirlerine bağlı olanlar, mirasçılıkta mevle'l muvalat'ın önüne geçtiler. Ölenin nesep yakınları yoksa akid ve velâ mirası tekrar işlemeye başlar.

(لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ)

**"Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler"** ayeti hakkında Cabir b. Zeyd *radiyallahu anh* şöyle dedi: "Bu ayette izin istemeleri emredilenler; ailenin aklı eren ancak ergen olmayan erkek ve kız çocuklarıdır. Bunlar babalarının yanına sabah namazından önce, öğle istirahatine çekildikleri sırada ve yatsı namazından sonra girecekleri zaman izin isteyeceklerdir. Bunlar ergen olduktan sonra kendilerinden önce kardeşlerinin izin isteyişi gibi izin isteyeceklerdir. Kız ve erkek çocuklar, hangi saatte olursa olsun, babalarının yanına girecekleri zaman izin istemek durumundadırlar."

İbn Cüreyc'in rivayetine göre Mücahid, (لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ) **"Ellerinizin altında bulunanlar"** ayetinde kölelerin kastedildiğini; (وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ) **"sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar"** ibaresinde de hür kimselerin içeri girerken izin istemelerinin kastedildiğini söylemiştir. Atâ'nın da böyle dediği rivayet edilmiştir. Bazıları bu te'vile karşı çıkmışlardır. Çünkü hanımına bakmasının haramlığı bakımından ergen köle, ergen hür erkek gibidir. Ergen kölelerin bu hususta mükellef olmayan çocuklarla aynı hükme tabi kılınması nasıl caiz olur? Kuvvetli görüşe göreergen olmayan köle ve cariyelerle ergen olmayan küçük çocuklarımız bu ayette kastedilmiş olmalıdırlar.

83 Nisâ, 4/33

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* bu ayeti şu şekilde okuduğu rivayet edilmiştir:

(لِيَسْتَأْذِنْكُمْ الَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مما ملكت أيمانكم)

"Elinizin altında bulunan köle ve cariyelerinizden ergen olmayanlar, yanınıza girerken izin istesinler."

Said b. Cübeyr ile Şa'bi dediler ki: "Bu ayete insanlar yeterince ehemmiyet vermemişlerdir. Oysa bu neshedilmiş değildir."

Ebu Kalabe bu ayetteki izin isteme emrinin vücup ifade etmediğini söylemiştir. Ona göre bu emir, şu ayetteki gibidir: (وَأَشْهِدُوا اذا تَبَايَعْتُمْ) **"Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun."**[84]

Kasım b. Muhammed dedi ki: "Ayette sözü edilen kimseler içeri girmek için her üç vaktin başında izin isterler. Sonra da evin içinde her tarafta serbestçe dolaşırlar. Yani ayette belirtilen istirahate çekilme ve dış elbiseleri çıkarma vakitlerinde izin isterler. Ondan sonra evin her tarafında serbestçe dolaşırlar. Çünkü o üç vakit, bunlara karşı örtünme vakitleridir. Diğer taraftan hizmetçi, köle ve çocuklar evin efendisinin ve hanımının bulunduğu odaya girmemezlik edemezler.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kedi hakkında şöyle buyurmuştur:

(إِنَّهَا مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ وَالطَّوَّافَاتِ)

***"O sizin etrafınızda dolaşan (hayvan)lardandır."***[85]

Yani ondan sakınmanız mümkün değildir.

Rivayet olunduğuna göre bir adam Hz. Ömer'e *radiyallahu anh*, "Annemin yanına girmek için izin isteyeyim mi?" diye sordu. Hz. Ömer *radiyallahu anh*, "Evet" diye cevap verdi.[86] İbn Abbas *radiyallahu anh* ile İbn Mesud *radiyallahu anh* da böyle demişlerdir.

84 Bakara, 2/282

85 Ebu Davud, Taharet, 38

86 Ebû Bekir Muhammed b. Cafer el-Haraiti, Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlîha, s. 260

## [Buluğ Çağı]

(وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ) **"...sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar..."** ayeti, daha önce ihtilam olmayanların ergenlik sınırını on beş yaş olarak belirleyen kimselerin görüşlerinin geçersiz olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah, ihtilam olmadıktan sonra on beş yaşına varan ile varmayan arasında bir ayırım yapmamıştır.

Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* birkaç yolla rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

(رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الْغُلَامِ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يُفِيقَ)

***"(Günahları yazan) Kalem üç kişinin üzerinden kaldırıldı: Uyanıncaya kadar uyumakta olan kişiden, ihtilam oluncaya kadar çocuktan ve ayılıncaya kadar akıl hastasından."***[87]

Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, on beş yaşına varan ile varmamış olanı birbirinden ayırmamıştır. İbn Ömer'in *radiyallahu anh* savaşmak için Uhud savaşında 14 yaşındayken Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* arzedilişinde onun savaşa katılmasını kabul etmemesi, Hendek savaşına katılmak için 15 yaşındayken arzedilişinde ise savaşa katılmasını kabul etmesiyle ilgili hadise gelince bu muzdarip bir hadistir. Çünkü Hendek savaşı hicretin beşinci yılında olmuştu. Uhud savaşı ise hicretin üçüncü yılında olmuştu. İkisi arasında bir yıl olduğunu söylemek nasıl mümkün olur? Sonra bununla beraber bir kişinin savaşa katılmasına izin vermenin onun ergen olup olmamasıyla bir alakası yoktur. Öyle olur ki zayıflığından ötürü ergen bir kişinin savaşa katılmasına izin verilmezken, savaşacak güçte olduğundan ve silah taşıyabildiğinden ötürü ergen olmayan bir delikanlıya savaşa katılma izni verilir.

Mesela Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Rafi b. Hadic'e savaşa katılma izni vermiş, Semüre b. Cündeb'e izin vermemişti. Semüre'nin Rafi'i güreşte yenebileceğini kendisine söylemeleri üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, güreşmelerini emretmişti. Güreşte Semüre, Rafi'i yenince

87 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 6/94

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun da savaşa katılmasına izin vermiş ve yaşını sormamıştı. Şunu da belirtmeliyiz ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kendisine ilk defa savaşa katılması için arz edildiğinde İbn Ömer'in *radiyallahu anh* yaşını sormadığı gibi, ikinci arzedilişinde de sormamıştı. Sadece gücünü ve kuvvetini göz önünde bulundurmuştu. Bir defasında onu reddedip diğer defada kabul ettiğine göre demek ki yaş faktörünü esas almamıştır.

İhtilam olmanın ergenlik sayılacağı hususunda fakihler görüşbirliği etmişlerdir. Ama on beş yaşına vardığı halde ihtilam olmayan kimsenin ergen sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Ebu Hanife dedi ki: "Erkek çocuğu onsekiz, kız çocuğu on yedi yaşını doldurmadan ergen olmaz."

Ebu Yusuf, Muhammed ve Şafiî dediler ki: "Erkek ve kız on beş yaşını doldurduklarında ergen olurlar."

Bunlar böyle derken İbn Ömer *radiyallahu anh* ile ilgili rivayeti delil kabul etmişlerdir. On beş yaşının ergenlik yaşı olması için o rivayetin delil kabul edilemeyeceğini açıklamıştık. Bu rivayetten anlaşıldığına göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Ömer'e yaşını ve ihtilam olup olmadığını sormamış olması da bu ergenlik için on beş yaşın esas alınamayacağına delalet etmektedir. Bu anlattıklarımız, ergenlik için on beş yaşın esas alınmayacağını ispatladığı gibi, (وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ) **"sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar"** ayeti de anlatmış olduğumuz şekilde on beş yaşın ergenlik için esas alınamayacağına delalet etmektedir. Buna göre ergenlik çağının sınırını belirlemenin yolu demek ki içtihaddır. Çünkü ergenlik, yollarını bildiğimiz küçüklük ile büyüklük arasında bir sınır ve aracıdır. Bilinmesinin yolu da içtihaddır. Yoksa ergen olduğunu söyleyene soru yöneltilecek diye bir hüküm yoktur. Telef edilen bir şeyin değeri, işlenen cinayetin diyet miktarı ve mehr-i misil gibi mali meblağlar nasıl ki içtihadla belirleniyorsa, aynı şekilde ergenlik sınırı da içtihadla belirlenir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ergenlik yaş sınırının başka yaş olarak değil de on beş yaş olarak belirlenmesi sonuçta bir tercihtir.

Bu tercih, diğer yaşların değil de on beş yaşının, bunu belirleyen kişinin aklına daha fazla yatmış olmasını gerektirmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Âdete göre ergenliğin on beş yaşında olduğunu biliyoruz. Belirleme yöntemi âdete dayanan şeylerde artırma ve eksiltme yapmak caizdir. Hatta oniki yaşında ergen olan kimseler de görmüşüzdür. Mutad olan on beş yaşa ilave yapmanın eksiltme gibi caiz olacağını açıklamıştık. Ebu Hanife mutad olana üç yaş eklemek gibi üç yaş eksiltmenin caiz olduğunu söylemiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadınların âdet sürelerini şu hadisi ile altı-yedi gün olarak belirlemişti:

(تَحِيضِينَ فِي عِلْمِ اللّٰهِ سِتًّا أَوْ سَبْعًا كَمَا تَحِيضُ النِّسَاءُ فِي كُلِّ شَهْرٍ)

***"Allah'ın ilminde (ki takdirine göre) diğer kadınların âdet görmesi gibi her ay altı ya da yedi gün adet görürsünüz."***[88]

Bu hadis, âdet süresinin altı buçuk gün olmasını gerektirmektedir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* "altı ya da yedi gün" demekle, yedinci günün şüpheli olduğunu belirtmiştir. Sonra bize göre âdetin mutad süresindeki noksanlığın üç buçuk gün olduğu sabit olmuştur. Çünkü âdet süresinin asgarisi üç, azamisi on gündür. Mutad süreye eklenen fazlalık, bu süreden yapılan eksiltmeye denk olmalıdır. Buna göre aynı hesaplama neticesinde ergenlik için mutad sınır kabul edilen on beş yaşı anlattığımız gibi üç yıl eklenmesi gerekir. (Bu da Ebu Hanife'nin dediği gibi onsekiz yaş eder). Ebu Hanife'nin erkekler için ergenlik yaş sınırını on dokuz olarak belirlediği de rivayet edilmiştir. Bu rivayet belki de onsekiz yaşını doldurup on dokuz yaşından gün almış olmak şeklinde yorumlanabilir.

Eteğin tüylenen gencin ergen sayılıp sayılmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri sadece eteği tüylenen gencin ergen sayılmayacağını söylemişlerdir.

---

88 Bkz: Ebu Davud, Taharet,120

Şafiî ise bu durumdaki gencin ergen olacağını söylemiştir. (وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ) **"sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar"** ayetinin zahiri, ihtilam olmayan ama eteği tüylenen gencin ergen sayılamayacağını bildirmektedir. Bu ayetin zahiri, ihtilam olmayan ama on beş yaşında olan gencin de ergen sayılamayacağını bildirmektedir.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şu hadisi de bunu reddetmektedir:

(وَعَنِ الْغُلَامِ حَتَّى يَحْتَلِمَ)

**"(Günahları yazan kalem üç kişinin üzerinden kaldırıldı:) İhtilam oluncaya kadar çocuktan..."**

Bu, müstefiz ve meşhur yolla rivayet edilen bir hadistir. Akıl hastasının, uykudaki kişinin ve çocuğun dinen sorumlu tutulamayacakları hususunda selef ve onlardan sonra gelen kuşağın âlimleri bu hadisi delil olarak kullanmışlardır.

Etek tüylenmesini ergenlik sebebi sayanlar, şu rivayeti delil olarak ileri sürmüşlerdir:

Abdulmelik b. Umeyr, Atiyye el-Kurazi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kurayzaoğulları Yahudilerinden eteği tüylenmiş olanların öldürülmesini, eteği tüylenmemiş olanların hayatta bırakılmasını emretti. Beni muayene ettiler. Eteğim tüylenmediği için beni hayatta bıraktılar."

Bu gibi rivayetlerle şer'î hüküm tesis etmek caiz değildir. Çünkü Atiyye el-Kurazi, meçhul bir şahsiyettir. Adı sadece bu rivayetle bilinmektedir. Kaldı ki bu, ayete ve ihtilam olmadan ergen olunamayacağını bildiren hadise aykırı bir rivayettir. Bununla birlikte bu haber, farklı lafızlarla rivayet edilmiştir. Bazı varyantlarında "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, eteğine ustura değenlerin öldürülmesini emretti" denilirken bazısında "(Kasığındaki tüyler sebebiyle) peştemali yeşilimsi görünenlerin öldürülmesini emretti" denilmektedir. Bilindiği gibi çok önceden ergen olmayan kimseler bu aşamaya gelemezler. Koca adam olmadan etek tüyleri usturayla tıraş edilmez. Eteğin tüylenmesi, usturayla tıraş edilmesi, ergenlik için belirttiğimiz onsekiz veya üstü yaşa girmiş olmanın üstü kapalı bir ifadesidir.

Rivayet olunduğuna göre Ukbe b. Âmir ve Ebu Basra el-Gifari, savaşa katılmış olan eteği tüylenmiş gençlere ganimetten pay vermişlerdir. Pay vermiş olmaları bunların, etek tüylenmesini ergen olma şeklinde kabul ettiklerine delalet etmez. Çünkü ganimetten çocuklara bağış olarak bir miktar vermek caizdir.

Bir grup selef ulemasından gelen rivayete göre çocuğun boyunun uzunluğu, ergenliğine hükmedilmesinde ölçü alınmıştır. Ancak fakihlerden hiçbiri bunu nazar-ı itibara almamıştır.

Muhammed b. Sirin, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hırsızlık yapan bir çocuğu Hz. Ebû Bekir'e *radiyallahu anh* getirdiler. Boyunu karışla ölçmelerini emretti. Ölçtüler. Gerekenden bir parmak ucu kadar kısa olduğu görüldü. Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh* de onu salıverdi."

Katade'nin bildirdiğine göre Hilas, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Erkek çocuğunun boyo beş karış olduğunda kendisine had ve kısas uygulanır; kendisi için de başkasına kısas uygulanır. Bir kimse ailesinden izin almdadan boyu beş karışa ulaşmayan bir çocuktan bir iş için yardım ister de yardım ederken çocuk zarar görürse, o kimse çocuğun gördüğü zararı tazmin eder."

İbn Cüreyc, İbn Ebi Melike'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ömer b. Ebi Rebia'nın hırsızlık yapmış bir cariyesini İbn Zübeyr'e getirdiler. İbn Zübeyr, cariyenin elini kesti. Sonra 'Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Iraklı bir delikanlıya had uygulanması için boyunun ölçülmesi gerektiğini bana mektupla bildirdi' dedi ve cariyenin boyunu ölçtü. Boyu beş karıştan bir parmak ucu kadar kısa geldi. Parmak ucunun Arapça'daki karşılığı "Enmüle" olduğundan o cariyeye Nümeyle adı verildi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bunlar, zayıf senetlerle rivayet edilen şaz kavillerdir. Bunların selef ulemasının sözleri olması çok uzak bir ihtimaldir. Boy uzunluğu kişinin ergenliğine delalet etmediği gibi, kısalığı da ergen olmadığına delalet etmez. Zira bir kişi yirmi yaşına vardığı halde boyu kısa kalmış olabilir. Yine bir kişi boyu uzun olduğu halde henüz on beş yaşına girmiş ve ihtilam olmamış olabilir. (وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ) **"sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar"** ayeti, ergen olmayan ama aklı iyi ile kötüye eren kimsenin – her ne kadar mükellef değilse de – öğrenmesi açısından dinin emrettiği şeyleri yapmak ve yasakladığı çirkinliklerden uzak durmakla

emrolunması gerektiğine delalet etmektedir. Nitekim daha önce açıklanan üç vakitte aile büyüklerinin yanına girerken bunların izin istemeleri emredilmişti.

Abdulmelik b. Rebi' b. Sebre el-Cüheni'nin babasından naklen bildirdiğine göre dedesi, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا بَلَغَ الْغُلَامُ سَبْعَ سِنِينَ فَمُرُوهُ بِالصَّلَاةِ فَإِذَا بَلَغَ عَشْرًا فَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا)

***"Çocuk yedi yaşına vardığında namaz kılmasını ona emredin. On yaşına vardığında (eğer kılmıyorsa) onun için kendisini dövün."*** [89]

Amr b. Şuayb'ın babasından naklen bildirdiğine göre dedesi, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغُوا سَبْعًا وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا
إِذَا بَلَغُوا عَشْرًا وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ)

***"Yedi yaşına vardıklarında namaz kılmalarını çocuklarınıza emredin. On yaşına vardıklarında (eğer kılmıyorlarsa onun için) onları dövün."*** [90]

İbn Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir:

(حَافِظُوا عَلَى أَبْنَائِكُمْ فِي الصَّلَاةِ)

**"Namaz konusunda çocuklarınızı gözetiminiz altında tutun."** [91]

Nâfi', İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(يُعَلَّمُ الصَّبِيُّ الصَّلَاةَ إِذَا عَرَفَ يَمِينَهُ مِنْ شِمَالِهِ)

**"Çocuk sağını solundan ayırdettiği zaman namaz kılması kendisine öğretilir."** [92]

---

89 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 7/115

90 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 2/180

91 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 3/119

92 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 1/305

Hatim b. İsmail'in bildirdiğine göre Cafer b. Muhammed, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin *radiyallahu anh* çocuklara, öğle ile ikindi, akşamla yatsı namazlarını cem ederek kılmalarını emrederdi. Kendisine, "Bunlar namazı vakti dışında kılıyorlar" denildiğinde, "Böylesi, namaz kılmamalarından daha iyidir" derdi.

Rivayet olunduğuna göre Hişam b. Urve, akılları yetmeye başladığında namaz kılmalarını, güçleri yettiğinde oruç tutmalarını çocuklarına emredermiş.

Ebu İshak'ın bildirdiğine göre Amr b. Şurahbil, İbn Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Çocuk on yaşına vardığında yaptığı iyiliklerin sevabı defterine yazılır. Ama ergen olmadıkça işlediği kötülüklerin günahı yazılmaz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Öğrenmesi ve alışkanlık haline getirmesi için namaz kılması çocuğa emredilir. Böylece ergenlikten sonra namaz kılması daha kolaylaşır ve namaz kılmaktan kaçması daha az görülür. Yine çocuk içki içmekten, domuz eti yemekten uzak tutulur ve diğer haramları işlemekten sakındırılır. Çünkü küçük yaşta namaz kılması ve diğer dini görevleri yerine getirmesi emredilmeyip kendi arzu, şehvet ve tercihleri ile başbaşa bırakılırsa, ergenlikten sonra haramlardan çekilmesi zorlaşır.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُوٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْل۪يكُمْ نَارًا)

**"Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun."**[93]

Tefsirde rivayet olunduğuna göre bu ayette şu mana kastedilmiştir: Aile bireylerinize ibadetleri öğretin ve onları bu hususta tedib edin. Her ne kadar mükellef değil iseler de çocukların küfür ve şirke inanmaktan bu inançlarını açığa vurmaktan sakındırılmaları gerekir. Şeriatlerin hükümleri böyledir.

93 Tahrîm, 66/6

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾)

**59-"Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerinizin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah âyetlerini size böyle açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."**

Çocuklarınız ergen olduklarında yanınıza girerken kendilerinden öncekiler gibi her vakit izin istesinler. Onlar da Yüce Allah'ın şu buyruğunda zikredilenlerdir:

(لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَا)

**"Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin."**[94]

Bu ayet, ihtilam olmanın ergenlik olduğuna delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ)

**"Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz."**[95]

Elbiseleri çıkarıp istirahate çekilme vakitleri olan üç vakit dışında cariyelerin ve ergen olmamış çocukların izinsiz girmeleri caizdir. Çünkü daha önce açıklanan üç vakit, elbiseleri çıkarıp halvet olma vakitleridir. Bu üç vaktin dışında cariyelerin ve ergen olmayan çocukların içeri girmeleri

94 Nûr, 24/27
95 Nûr, 24/58

için içeridekilerin tesettürlü ve hazırlıklı olmaları gerekir. Her defasında içeri girmek için izin istemeleri zor olur. Çünkü bunları sıkça içeri girip çıkarlar. (طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ) **"Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz"** ibaresinin manası da budur.

## Yatsı Namazının Adı Hakkında

(وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ)

**"ve yatsı namazından sonra..."[96]**

Abdurrahman b. Avf *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا تَغْلِبَنَّكُمْ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قال وَمِنْ بَعْدِ صَلاةِ الْعِشاءِ وَإِنَّ الْأَعْرَابَ يُسَمُّونَهَا الْعَتَمَةَ وَإِنَّمَا الْعَتَمَةُ عَتَمَةُ الْإِبِلِ لِلْحِلَابِ)

***"Namazınızın adı konusunda bedeviler sizi etki altında bırakmasınlar. Şüphesiz Yüce Allah "yatsı namazından sonra" diyor. Bedeviler ise bu namaza 'ateme' adını veriyorlar. Ateme, deve sağımı için gecenin başından itibaren bir sürenin geçmesine denir."[97]***

(وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحاً فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾)

**60-"Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."**

---

96 Nûr, 24/58

97 İbn Hıbban, Sahih: 4/407

İbn Mesud ve Mücahid dediler ki: "Bu ayette geçen (وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا) ibaresiyle, evlenmek istemeyen kadınlar kastedilmiştir. Bunların elbiselerini çıkarmaları, çarşaflarını çıkarabilecekleri anlamınadır."

İbrahim ile İbn Cübeyr dediler ki: "Bunlar üzerlerindeki abalarını çıkarabilirler."

Hasan dedi ki: "Bunlar, çarşaflarını ve bellerindeki kuşağı çıkarabilirler."

Cabir b. Zeyd *radiyallahu anh* dedi ki: "Bunlar, başörtülerini ve abalarını çıkarabilirler."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yaşlı kadının saçının avret olduğu hükmünde ihtilaf yoktur. Yabancı bir erkeğin, genç kadının saçına bakması caiz olmadığı gibi, yaşlı kadının da saçına bakması caiz değildir. Yaşlı kadın başaçık namaz kılarsa, tıpkı genç kadının başaçık kılması gibi namazı bozulur. Şu halde yabancı erkeğin yanında yaşlı kadının başörtüsünü çıkarmasının caiz olduğu, ayette kastedilmiş olamaz.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Yaşlı kadının, kendisini kimsenin görmeyeceği ıssız bir yerde başını açmasını Cenab-ı Allah bu ayetle mübah kılmıştır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Şu halde bu ayette, evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınlardan özel olarak söz edilmesinin anlamı kalmamaktadır. Çünkü genç kadın da ıssız yerde başını açabilir. Bu, yaşlı kadının başı örtülü olmak kaydıyla erkeklerin yanında abasını çıkarmasının mübahlığına delalet etmektedir. Yine bu ayetle yaşlı kadının yüzünü ve ellerini açması da mübah kılınmıştır. Çünkü yaşlı kadın, erkeklerin şehevi duygularını harekete geçirmez. Yüce Allah bu ayetin devamında, (وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ) **"Sakınmaları onlar için daha hayırlıdır"** buyurmuştur. Yüce Allah, yaşlı kadının çarşaf ve aba gibi üst giysilerini çıkarmasını mübah kılmıştır. Ama sakınmasının, yani erkekler yanında çarşaf ve aba gibi üst giysilerini çıkarmamasının kendisi için daha hayırlı olacağını bildirmiştir.

## [Engellinin Mükellefiyeti]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اٰبَائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعاً اَوْ اَشْتَاتاًۜ فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتاً فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةًۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾)

**61-"Â'mâya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selam verin. İşte Allah, düşünesiniz diye âyetleri size böyle açıklar."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin te'vili ve iniş sebebi hakkında selef uleması farklı şeyler söylemişlerdir.

Cafer b. Muhammed b. Hakem'in bildirdiğine göre Ali b. Ebi Talha, (لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ) **"Â'maya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur"** ayetinin iniş sebebi hakkında İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: (وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) **"Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin"**[98] ayeti indiğinde Müslümanlar, 'Allah Teâlâ, aramızda

---

98 Bakara, 2/188

birbirimizin mallarını haksız yere yememizi yasakladı. Yiyecekler ise bizim mallarımızın en kıymetlisidir. Bir kimsenin bir başkasının evinde yemek yemesi helal olmaz' dediler ve artık birbirlerinin yemeğini yemekten sakındılar. Bunun üzerine Cenab-ı Allah (لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ) **"Â'maya güçlük yoktur..."** ayetini indirdi. Bu anlatılan, bu ayetin inişiyle ilgili te'villerden biriydi.

Cafer b. Muhammed'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc, (لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ) **"Â'maya güçlük yoktur..."** ayetinin iniş sebebi hakkında Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kronik hasta, â'maya, topal ve ihtiyaç sahibi bazı adamlara sefere giden Müslümanlar evlerini emanet eder ve evlerine gözkulak olmalarını isterlerdi. Evlerin kendilerine emanet edildiği bu adamlar yiyecek bulamadıklarında gözkulak oldukları bu evlerdeki yiyeceklerden alıp babalarının ve beraberlerindeki ailelerinin evlerine götürüyorlardı. Evlerini kendilerine emanet etmiş olan kimseler bundan rahatsız oldular. Bunun üzerine (لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا) **"Yemek yemenizde de bir sakınca yoktur"**[99] ayeti indi. Bakıp gözetmekte oldukları evlerdeki yiyeceklerden yemeleri kendilerine helal kılındı. Bu da bu ayetin iniş sebebiyle ilgili ikinci bir te'vildir.

Cafer b. Muhammed'in bildirdiğine göre İbn Mübarek, Mamer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bu ayette kör, topal ve hastadan bahsedilmesinin sebebini Zühri'ye sordum.

Şöyle cevap verdi: Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin bana anlattığına göre Müslümanlar savaşa gittiklerinde hastalarını evlerinde bırakır; evlerinin anahtarlarını onlara teslim eder ve 'evdeki yiyecekleri size helal ediyoruz' derlerdi. Ancak bunlar o evlerdeki yiyeceklerden yemenin haram olduğunu düşünür ve 'sahipleri yokken biz bu evlere giremeyiz' derlerdi. Bunun üzerine bu ayet, onların bu evlerdeki yiyeceklerden yiyebileceklerine ilişkin bir ruhsat olarak indi. Bu anlatılan, bu ayetin iniş sebebiyle ilgiliş üçüncü bir te'vildir. Bu konuda dördüncü bir te'vil de vardır.

O da şu rivayette anlatılmaktadır: Süfyan'ın bildirdiğine göre Kays b. Müslim, Miksem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sağlıklı kimseler kör,

99 Nûr, 24/61

hasta ve topal ile birlikte yemek yemeye yanaşmazlardı. Çünkü bunlar, sağlıklı kimsenin yediği kadar yiyemezlerdi. Bunun üzerine bu ayet indi. İlim ehli kimseler bu te'vili reddetmektedirler. Çünkü ayette 'â'mayla birlikte yemenizde size bir günah yoktur' denilmemektedir. Aksine körün, hasta ve topalın, kendilerine emanet edilen evlerdeki yiyeceklerden yemelerinin günah olmayacağı bildirilmiştir. Her ne kadar Miksem'in te'vili ayetin lafzıyla bağdaşmamakta ise de â'manın ve diğerlerinin, kendilerine emanet bırakılan evlerdeki yiyeceklerden yemesiyle ilgili te'viller işte bunlardı. İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* te'vili açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ)

**"Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka."**[100]

Bu anlatılan bir ticaret değildi. Dolayısıyla Müslümanlar birbirlerine ikram ettikleri yemekleri yemekten imtina ettiler. Bunun üzerine Cenab-ı Allah bu ayeti indirerek, birbirlerine ikram ettikleri yemekleri yemelerini mübah kıldı.

Mücahid'in te'viline gelince bu iki sebepten dolayı uygun görülebilir. Şöyleki:

1-Onların âdetlerine göre akrabaya ve onların beraberindekilere yemek ikram edilirdi. Bu âdet, onlara "Yemeklerimizi yiyebilirsiniz" demenin yerine geçiyordu. İşte bu sebeple Yüce Allah, körlerle hasta ve topallara emanet edilen evler ile babalarının evlerindeki yiyeceklerden yemeyi mübah kıldı.

2-Ayetin bu hükmü, yemek yemeye zaruret derecesinde ihtiyacı olan kimselere mahsustu. O devirde bu gibi kimselere yemek sunmak zâten vacipti. Mali durumu müsait olanların bu gibi kimselere mallarından bu kadarını vermeleri zâten bir haktı. Bu sebeple kör, topal ve hastaların, kendilerine emanet edilen evlerdeki yiyeceklerden, izinsiz olarak ihtiyaçlarını giderecek kadar yemeleri mübah kılındı.

100 Nisâ, 4/29

Katade dedi ki: "Dostunun evinden izinsiz olarak bir şeyler yemende sakınca yoktur. Çünkü Yüce Allah, (أَوْ صَدِيقِكُمْ) **"ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur"** buyurmaktadır.

Rivayet olunduğuna göre bir bedevi, Hz. Hasan'ın yanına girmiş, askıda bir sofraya sarılı yiyecek görmüş, sofrayı indirip içindeki yiyecekleri yemişti. Bu durumu gören Hz. Hasan ağlamaya başlamıştı. Neden ağladığı kendisine sorulunca da şöyle demişti: "Şunun yaptıklarını görünce geçmişteki kardeşlerimizi hatırladım. Onlar da bu adam gibi rahat davranır, izin almadan yemeğimizi yerlerdi." Bu da gösteriyor ki o zamanlarda âdet böyleymiş.

(وَلَا عَلَى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ)

**"Kendi evlerinizde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur."**

Doğrusunu Allah bilir, yani adamın karısı, çocuğu ve hizmetçisi gibi kimseler bu ayette kastedilmiştir. Bunlar kendi geçimlerini sağlamakta olmayıp geçimleri aile reisi tarafından sağlanmaktadır. Bunlar bulundukları evde aile reisinin getirdiği yiyeceklerden izinsiz olarak yiyebilirler. Çünkü geçimlerini aile reisi ve o evin sahibi karşılamakta olsa da kendileri o evin sâkinleridirler. Ayette kastedilen mana, kişinin kendi malından yemesinin mübah oluşu değildir. Ayetten açıkça anlaşılan mana o dur ki, insanın sâkini olduğu evdeki aile reisinin getirdiği yiyeceklerden yemesi mübahtır.

(اَوْ بُيُوتِ اٰبَائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ)

**"veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur."**

Yüce Allah mahrem olan bu yakınların evlerinde yemek yemeyi mübah kılmıştır. Bu gibi yakınlara yemek sunmak, yemek vermemezlik yapmamak, âdet gereğiydi. Bu yakınlardan bahsedildiği halde evladın evinde yemek yemekten bahsedilmemiştir. Çünkü (وَلَا عَلَى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ) **"Kendi evlerinizde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur"** kavl-i şerifi, zâten bu manayı içermektedir. Çünkü adamın malı babasına aittir.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ)

***"Sen ve malın babana aitsiniz."***[101]

Başka bir hadiste de şöyle buyrulmuştur:

(إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَإِنَّ وَلَدَهُ مِنْ كَسْبِهِ فَكُلُوا مِنْ كَسْبِ أَوْلَادِكُمْ)

***"Kişinin yediği en helal ve hoş şey kendi kazancıdır. Çocuğu da kendisinin kazancındandır. Öyleyse evladınızın kazancından yeyiniz."***[102]

**"Kendi evlerinizde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur"** buyurmakla Yüce Allah, evladın evinden bahsetmiş gibi oldu. Çünkü evladın kendisi babaya aittir.

(اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ اَوْ صَدِيقِكُمْ)

**"veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur."**

Ali b. Ebi Talha, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayetten kastedilen mana şudur: Bir kişi, yanında çalışmakta olduğu adamla birlikte onun yemeğinden, meyvesinden ve sütünden yeyip içme ruhsatına sahiptir."

İkrime'nin bu ayet hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kişi bir evin anahtarına sahip olursa o evdeki yiyeceklerden yemesi caizdir. Başkasına da azıcık yedirmesinde sakınca yoktur."

Said, (لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ) **"Â'maya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur"** ayeti hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet

---

101 İbn Mâce, Ticarat, 64

102 İbn Mâce, Ticarat, 1; Ebu Davud, Büyû, 79

etmiştir: Günah saydığı için adam başkasına yemek yedirmez, kendisi de başkasının evinde yemek yemezdi. Cenab-ı Allah bu hususta önce â'maya ve topala, sonra da bütün insanlara ruhsat verip şöyle buyurdu: (وَلَا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ...اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ اَوْ صَدِيقِكُمْ) **"Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur."** Ey Âdemoğlu, anahtarı sende bulunan evlerde veya dostunun evinde yemek yemende sakınca yoktur. Bir dostunun evine gider ve izin almaksızın evindeki yemekten yersen, bu sana helaldir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu anlatılanlar da âdete göre sözlü izin anlamına gelmektedir. Bu, kadının kocasının evindeki ekmek ve diğer yiyeceklerden bir kısmını ondan izin almadan fakire sadaka olarak vermesine benzer. Çünkü örfe göre kocalar buna engel olmazlar. İzinli köle ve mükâtep köle de başkalarını yemeğe davet edebilir; az miktarda sadaka verebilirler. Efendilerinden izin almadan bunu yapmaları caizdir.

(اَوْ صَدِيقِكُمْ)

**"ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur."**

Ameş'in bildirdiğine göre Nâfi', İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Öyle bir zamana yetiştim ki o zamanda Müslüman bir kişi, elindeki dinar ve dirhem üzerinde kendini Müslüman kardeşinden daha fazla hak sahibi görmezdi."[103]

Abdullah er-Rusafi dedi ki: Bir gün Ebu Cafer'in yanında oturuyorduk. Bize "İçinizden biri elini kardeşinin yenine veya kesesine sokup parasını alabilir mi?" diye sordu. Biz "Hayır" deyince "Öyleyse kardeş değilsiniz" dedi.

---

103 Ebû Bekir Muhammed b. Cafer el-Haraiti, Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlîha, s. 191

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, kişinin mahremi olan yakınlarının malını çalması durumunda elinin kesilmeyeceğine delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, kişinin mahrem olan yakınlarının evine izinsiz girmesini ve oradaki yiyecekleri yemesini mübah kılmıştır. Dolayısıyla mahrem olan yakınının malı, kişiye karşı koruma altına alınmış sayılmaz.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Buna göre kişinin, dostunun malını çalması durumunda da elinin kesilmemesi gerekir. Çünkü mezkûr ayet, kişinin dostunun evinde yemek yemesini mübah kılmaktadır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Birinin malını çalmak isteyen kimse, o malın sahibinin dostu olamaz.

Bu ayetin (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَا) **"Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirmeden (izin almadan) girmeyin"**[104] ayeti ve Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* (لاَ يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلاَّ بِطِيبِ نَفْسٍ مِنْهُ) ***"Gönül rızasıyla olmadıkça Müslüman bir kişinin malı başkasına helal olmaz"***[105] hadisi ile neshedildiği söylenmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bunda ayetin neshini gerektiren bir şey yoktur. Çünkü mezkûr ayet, içinde zikredilen kimseler hakkındadır. Onu neshettiği söylenen ayet ise onlardan başka diğer kimseler hakkındadır. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* (لاَ يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلاَّ بِطِيبِ نَفْسٍ مِنْهُ) ***"Gönül rızasıyla olmadıkça Müslüman bir kişinin malı başkasına helal olmaz"*** hadisi de böyledir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًا)

**"Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur."**[106]

---

104 Nûr, 24/27

105 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 6/166

106 Nûr, 24/61

Said, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet, Huzeyme-oğullarının Kinane kabilesi hakkındadır. Cahiliyet devrinde o kabilenin insanları, yalnız başlarına yemek yemelerinin kendilerine haram olduğuna inanırlardı. Öyle ki onlardan biri erzak yüklü develerini kendisi aç olduğu halde sürüp götürür; kendisiyle birlikte yeyip içecek bir adam buluncaya kadar aç vaziyette yoluna devam ederdi. Bunun üzerine Yüce Allah "Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur" ayetini indirdi.

Velid b. Müslim'in bildirdiğine göre Vahşi b. Harb, dedesi Vahşi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(يا رسولَ الله، إنا نأكُلُ ولا نَشْبَعُ، قال: «فلعَلَّكم تَفْتَرِقُون؟» قالوا: نَعَمْ، قال: «فاجْتَمِعُوا على طَعامِكُم، واذكُرُوا اسمَ الله عليه، يُبارَكْ لكم فيه)

Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabı, "Ey Allah'ın Resûlü! Yemek yiyoruz ama doymuyoruz" dediler.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Muhtemelen birbirinizden ayrı olarak yemek yiyorsunuzdur?"*** deyince, "Evet öyle" dediler.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Yemeğin etrafında toplanın ve (yemeğe başlarken) besmele çekin ki o yemek sizin için bereketli olsun."***[107]

İbn Abbas *radiyallahu anh* (جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا) **"bir arada veya ayrı ayrı"** ibaresinin, fakir ile birlikte onun evinde yemek yeme anlamına geldiğini söylemiştir.

Ebu Salih dedi ki: "Mü'minlerin evine bir misafir geldiğinde yemeği onsuz yemeyi haram saydıkları için mutlaka onunla birlikte yerlerdi."

Denildi ki: Yanındaki adamın payından yer endişesiyle kişi, başkasıyla birlikte yemek yemekten çekinirdi. Bu sebeple aynı sofranın başında toplanıp yemek yemeye yanaşmazlardı.

107 İbn Mâce, Et'ime, 17

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, ihtimal dâhilinde olan bir te'vildir. Şu ayet de bu manaya delalet etmektedir:

(وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ)

**"Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: «Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir.»"**[108]

Cenab-ı Allah, yetimin yemeğini kendi yemeklerine katarak onunla birlikte yemelerini mübah kılmıştır.

Ashab-ı kehf ile ilgili şu ayet de mana bakımından buna benzemektedir:

(فَابْعَثُوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ)

**"Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin."**[109]

Para hepsinin ortak parasıydı. Yiyecek de hepsinin ortak malı olacak ve birlikte yemeyi kabul edeceklerdi. (لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا) **"Bir arada yemek yemenizde de bir sakınca yoktur"** ayeti de işte böyledir. Bu ayette şu mana kastedilmiş olabilir: Bir topluluğun paralarını birbirine katıp ortaklaşa yiyecek alıp birlikte yemeleri caizdir. Halk arasında buna harfane denir. Bu usûl yolculuk yapanlar arasında görülmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً)

**"Evlere girdiğiniz zaman birbirinize hoş bir esenlik dileği olarak selâm verin."**[110]

108 Bakara, 2/220
109 Kehf, 18/19
110 Nûr, 24/61

(عَلٰى اَنْفُسِكُمْ) kelimesi "kendinize" değil de "birbirinize" şeklinde manalandırılmıştır.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(وَلا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ)

**"Birbirinizi öldürmeyin."**[111]

Ma'mer'in bildirdiğine göre Amr b. Dinar, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayette geçen evler kelimesiyle mescitler kastedilmiştir. Yani mescide girdiğinde (السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ) 'Selam bize ve Allah'ın salih kullarına olsun' de.

Nâfi'nin rivayetine göre İbn Ömer *radiyallahu anh*, içinde kimsenin bulunmadığı bir eve girdiğinde (السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ) 'Selam bize ve Allah'ın salih kullarına olsun'; içeride birileri varsa 'Esselamü aleyküm'; mescide girerken de (بِسْمِ اللهِ السلام عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) 'Bismillah. Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* selam olsun' dermiş.

Zühri dedi ki: "(فَسَلِّمُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ) **"Birbirinize selam verin."** Kendi evine girdiğinde ailene selam ver. Çünkü onlar, selam vermene en layık kimselerdir. İçinde kimsenin bulunmadığı bir eve girdiğinde (السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ) 'Selam bize ve Allah'ın salih kullarına olsun' de. Çünkü yapılması emredilen budur. Bize ulaşan rivayete göre, içinde kimsenin bulunmadığı eve girerken bu şekilde selam veren kimseye melekler karşılık verirlermiş."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzının diğer manalara da ihtimali bulunduğundan selef uleması o şekillerde te'villerde bulunmuşlardır. Ayetin lafzı genel nitelikte olduğu için bu manaların tümünün kastedilmiş olması gerekir.

(تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً)

**"Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak..."**

111 Nisâ, 4/29

Yani selam, Allah katından bir esenliktir. Çünkü selam vermeyi Allah emretmiştir. Selam, hoş ve mübarektir. Çünkü o bir esenlik duası ve dileğidir. Onun faydası ve etkisi kalıcıdır. Bu, (وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا) **"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin"**[112] ayeti ile selamın kastedildiğine delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلٰى اَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَأْذِنُوهُ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَاِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٢﴾)

**62-"Mü'minler ancak Allah'a ve peygamberine inanan, onunla beraber toplumu ilgilendiren bir is üzerindeyken ondan izin almadan çekip gitmeyen kimselerdir. Senden izin isteyenler var ya, iste onlar Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden kimselerdir. O halde bazi islerini görmek için senden izin isterlerse, içlerinden diledigine izin ver ve onlar için Allah'tan bagislama dile. Süphesiz Allah çok bagislayandir, çok merhamet edendir."**

Hasan ile Said b. Cübeyr dediler ki: "Toplumu ilgilendiren iş ifadesiyle cihad kastedilmiştir."

Atâ dedi ki: "Bununla, toplumu ilgilendiren her iş kastedilmiştir."

Mekhul dedi ki: "Bununla Cuma namazı ve savaş kastedilmiştir."

Zühri dedi ki: "Bununla Cuma namazı kastedilmiştir."

Katade dedi ki: "Bununla, Allah'a itaate dair her şey kastedilmiştir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzı genel nitelikte olduğu için bunların hepsi kastedilmiştir.

112 Nisâ, 4/86

Said, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: (وَاِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى اَمْرٍ جَامِعٍ...) Cenab-ı Allah bundan önce Tevbe suresinde şu ayeti indirmişti: (عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ) **"Allah, seni affetsin! Niçin onlara izin verdin?"**[113] Bu surede ise izin vermesi hususunda Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* (فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ) **"İçlerinden dilediğine izin ver"** emri ile ruhsat verdi ve bu ayet, Tevbe suresindeki ayeti (43) neshetti.

Cuma namazında abdesti bozulan kimsenin mescitten çıkmak için izin istemesinin bir anlamının olmayacağı söylenmiştir. Çünkü onun o haliyle mescitte durmasını gerektiren bir sebep yoktur; imamın onun çıkmasını engellemesi de caiz değildir. Şu halde bu durumdaki kimsenin mescitten çıkmak için izin istemesinin anlamı yoktur. İzin istemek, ancak imamın/devlet başkanının savaş konusunda yardımına veya istişarelerde görüşüne ihtiyaç duyduğu kimseler için gereklidir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضاًۜ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذاًۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾)

**63-"(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın. İçinizden biribirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar."**

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Yani Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* kızdırdığınızda onun size beddua etmesinden sakının. Çünkü onun bedduası başkalarınınki gibi olmayıp Allah katında kabul edilir."

113 Tevbe, 9/43

Mücahid ile Katade dediler ki: "Ona saygı ve tazim ile seslenin. Mesela Ey Allah'ın Resûlü, Ey Allah'ın peygamberi, gibi. Kendi aranızda birbirinize seslenir gibi Ey Muhammed! demeyin."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet her iki manaya da gelebilir. Çünkü lafzının her ikisine de ihtimali vardır.

(قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا)

**"İçinizden biribirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir."**

Toplumu ilgilendiren bir konu görüşülürken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendilerini görmesin diye biribirini siper ederek ve birbirinin arkasında gizlenerek izinsizce sıvışıp giden münafıkları Allah gerçekten bilir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ)

**"Onun (Allah'ın) emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar."**[114]

Burada mef'ul konumunda olan (امره) kelimesinin başına harf-i cer getirilmiştir. Arap dili kurallarına göre bu caizdir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi: (فبما نقضهم ميثاقهم) Aslında bu, (فبنقضهم ميثاقهم) şeklinde olup manası şöyledir: "Verdikleri sağlam sözü bozmalarından dolayı..."[115]

(امره) kelimesinin sonundaki "hâ" zamirinin Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* dönmesi muhtemel olduğu gibi, Yüce Allah'a da dönmesi muhtemeldir. Tercih edilen kuvvetli görüşe göre bu zamir, Yüce Allah'a dönmektedir. Çünkü ayette bu zamir, Allah lafza-i celalinden sonra gelmektedir. Zamirin hükmü de, kendisini takip eden isme değil, kendisinin takip ettiği isme dönmesidir. Bu ayet, Allah'ın emirlerinin vücup ifade ettiğine delalet etmektedir. Çünkü ayetin devamında, emre muhalefet edenler kınanmış ve azap ile tehdid edilmişlerdir.

114 Nûr, 24/63
115 Nisâ, 4/155

Allah'ın emrine muhalefet iki şekilde olur:

1-Allah'ın emrini kabul etmeyip o emre muhalefet etmek.

2-Her ne kadar vacip olduğu ikrar edilip gerekliliğine inanılsa da verilen emrin gereğini yapmamak. Ayette sözü edilen emre muhalefet, her iki şekli de kapsamaktadır. Emre muhalefeti bu iki şekilden sadece biri ile sınırlandıran kimse, bir delile dayanmaksızın ayetin hükmünü tahsis etmiş olur. Bazı kimseler (أمرِه) kelimesinin sonundaki "hâ" zamirinin Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* döndüğü görüşünde oldukları için bu ayeti, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* fiillerinin vaciplik ifade ettiğine delil göstermektedirler. Onun fiilini onun emri olarak adlandırmaktadırlar.

Nitekim Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur:

(وَمَا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ)

**"Hâlbuki Firavun'un yaptıkları ve söyledikleri doğru değildi."**[116]

Biz bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü (قَدْ يَعْلَمُ اللهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا) **"İçinizden biribirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir"** ayetinde Cenab-ı Allah'ın adı, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* adından sonra gelmektedir. (أمرِه) kelimesinin sonundaki "hâ" zamirinin başkasının değil, Allah Te'alâ'nın adına dönmesi gerekir.

116 Hûd, 11/97

بسم الله الرحمن الرحيم

# 25- FURKAN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْراً بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُوراً ﴿٤٨﴾)

**48-"O, rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderendir. Gökten tertemiz bir su indirdik."**

Ayette geçen (الطَّهُورُ) kelimesi, suyun temiz ve temizleyici nitelikte oluşunun mübalağalı olarak ifade eder. Gökten inen su temizdir, temizleyicidir. Mesela (رَجُلٌ ضَرُوبٌ وَقَتُولٌ) denilince çok vuran ve öldüren adam manası anlaşılır. Abdeste de (طَهُور) denir. Çünkü abdest, namaza mani olan hades/abdestsizlik halini giderip tam bir temizlik sağlar.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لَا يقْبَلُ الله صَلَاة بِغَيْرِ طُهُورٍ)

***"Allah temizleyici (abdest)siz bir namazı kabul etmez."***[117]

(جُعِلَتْ لِيَ الأَرضُ مسجداً وطَهوراً)

***"Yeryüzü benim için mescit ve temizleyici kılındı."***[118]

117 Müslim, Vudû', 4

118 Buhari, Salât, 57

Toprakla teyemmüm edilerek namaz kılmak mübah kılındığı ve yokluğunda suyun yerine geçtiği için toprak, temizleyici olarak adlandırılmıştır.

Suyun hükmüyle ilgili olarak fakihler üç hususta ihtilaf etmişlerdir. Şöyleki:

1-Suya temiz şeylerden birinin karışması,

2-Suya necaset/pislik karışması,

3-Kullanılmış su.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Suya necaset değil de temiz olan başka bir şey karışır ama çokluğundan ötürü karışan şey, onun "su" adını ortadan kaldırmaz ve su beden temizliğinde kullanılmamışsa o suyla abdest almak caizdir. Suya temiz olan başka bir şey karışır ve ondaki "su" adını ortadan kaldıracak kadar çok miktarda olursa, mesela suya çorba, bakla suyu, sirke ve benzeri bir şey karışırsa, o suyla abdest almak caiz olmaz. Daha iyi bir temizlik sağlaması için suya katılıp onunla birlikte çöven otu ve sabun kaynatılırsa, o suyla abdest almak caizdir. Ancak suya çok miktarda kavut karıştırılırsa o suyla abdest almak caiz olmaz. Suya safran veya boya otlarından biri düşüp rengini değiştirse bile karışımın çokluğunu suyun teşkil etmesinden ötürü o suyla abdest almak caizdir."

Mâlik dedi ki: "İçinde ekmek ıslatılan suyla abdest alınmaz."

Hasan b. Salih dedi ki: "Aspurlu, nişastalı bir suyla, sirke ve rengi değişmiş bir suyla alınan abdest geçerli olur."

Şafiî dedi ki: "Bir kimse suda ekmek ıslatır veya "su" denilmeyecek bir şeyi suya katar, öyleki bu karışıma su değilde karıştırılan diğer şeylerin adı verilirse, artık o sıvı ile abdest temizlik yapılamaz. Suya safran veya çöven otu karışması ve karışımın yarıdan fazlasını bu maddelerin oluşturması durumunda da o sıvı ile temizlik yapılamaz."

Şafiî'nin ashabının çoğu, bunda yıkamanın bir kısmının sudan başka bir şeyle yapılmasını şart koşmuşlardır.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Abdestin delili şu ayettir:

(فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ...فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا)

**"Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin (Teyemmüm edin)."**[119]

Bu ayet, bizim görüşümüzün isabetliliğine iki yönden delalet etmektedir. Şöyle ki:

1-Ayetteki (فَاغْسِلُوا) **"Yıkayın"** kelimesi, sudan başka sıvılarla da yıkanıp abdest alınabileceğini bildiren genel bir emirdir. Çünkü yıkamanın her sıvı ile yapılabilir.

2-Ayette (فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً) **"Su bulamazsanız"** ifadesi yer almaktadır. Suya başka karışmış olsa bile, hiç kimse 'Bu karışımın içinde su yoktur' diyemez. Oysaki Yüce Allah, hiçbir suyun bulunmaması durumunda teyemmüm etmeyi mübah kılmıştır. Zira (مَاءً) kelimesi nekre bir isimdir. Suyun her cüzünü kapsar.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* denizle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

(هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ)

***"Denizin suyu temizleyici, ölüsü de helaldir."***[120]

Bu hadisin zahiri, içine başka şeyler karışmış olsa bile, deniz suyu ile abdest ve gusül almanın caiz olmasını gerektirmektedir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* deniz suyu ile taharetin yapılabileceğini mutlak olarak ifade etmiştir. İçine salyaları bulaşmış olsa bile kedinin ve âdetli

119 Mâide, 5/6

120 Ebu Davud, Taharet, 40

kadının artığı ile abdest almayı mübah kılmıştır. Denizden kıyıya taşan sulara ve sel sularına çamur, çöllerin bitki ve otlarının karışması sebebiyle rengi değişmiş olsa bile bu sularla abdest almanın caizliği hususunda fukaha arasında ihtilaf yoktur. İçine bunların karışması sebebiyle suyun rengi bazen siyaha, bazen kırmızıya, bazen de sarıya dönüşebilir. Bu hadis, içine karışan şeyin yarıdan fazla olmaması ve "su" adını ortadan kaldırmaması durumunda o suyla abdest ve gusül almanın caizliğine delildir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "İçine başka bir şeyin karışmadığı temiz bir su abdestte kullanılırken bu su o abdest için yeterli olmadığından içine gül ve safran suyu katılarak yeterli miktara ulaşırsa bu durumda abdestin bir kısmı, yalnız başına olduğunda kendisiyle abdest almanın caiz olmayacağı ve temizliği sağlamayacak olan bir sıvıyla alınmış olacaktır. Bu durumda sadece bu sıvılarla abdest almakla bunları suya katarak abdest almak arasında bir fark olmamalıdır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu söylediğiniz birkaç yönden yanlıştır. Şöyle ki:

1-Taharetten başka şeylerde kullanılması caiz olan bu karışım maddeleri eğer az miktarda ise hükümsüzdür. Bu durumda hüküm, karışımın çoğunluğunu teşkil eden suya göre verilir. Bilindiği gibi süte az miktarda su karışması, onun "süt" adını ortadan kaldırmaz. İçine bir damla şarap düşen su kabıyla su içen kimseye 'içki içmiş' denilemez ve ona had uygulamak da gerekmez. Çünkü o bir damla şarap, suyun içinde yokolup gitmiş ve hükümsüz olmuştur. Aynı şekilde suya bir şey karışır da karışan nesne az olup su çok olursa, karışan şeyin hükmü olmaz. Diğer taraftan abdestin geçersiz olmasının illeti sizin anlattığınız şey ise içine bir şey katılmaksızın o saf su yalnız olarak kullanıldığında taharetine/abdestine yeterli olması caiz olmalıdır. Çünkü suyun saf olarak kullanılmasıyla necis olmasını gerektirmeyen bir şeyle karıştırılarak kullanılması arasında bir fark yoktur. Su, içine süt, gülsuyu ve benzeri sıvılar karıştırılmaksızın kullanıldığında nasıl temizleyici oluyorsa, içine başka bir sıvı katıldığında da aynı hükmün heçerli olması gerekir. Çünkü içine başka bir şeyin karışması, kendisiyle abdest alınması farzedilen suyu müstamel su olmaktan çıkarmaz. Sizin bu anlattığınız, görüşünüzün batıl ve delilinizin de göçmüş olduğunu göstermektedir. Buna göre bir kişi abdest organlarının çoğunu bu suyla yıkayacak olursa

bunu caiz görmeniz gerekir. Çünkü o kişi, içine bir şey karışmamış olsaydı o suyla abdest almış olsaydı, o su kendisinin abdesti için yeterli olacaktı.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Yüce Allah (وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا) **"Gökten tertemiz bir su indirdik"**[121] buyurmuştur. Gökten inen suyu temizleyici kılmıştır. İçine bir şey karıştığında o, gökten indirilmiş su olmaktan çıkar ve temizleyici de olmaz."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: İçine başka bir şeyin karışmış olması, onu gökten inen su olmaktan çıkarmaz. Bilindiği gibi sel suyuna çamurun karışması -her ne kadar gökten inerken içinde çamur yoktuysa da- onu gökten inen su olmaktan çıkarmaz. Deniz suyu da böyledir. O da gökten inerken bu haliyle inmemiştir. Ama onunla abdest almak caizdir. Çünkü onun çoğunluğunu gökten inen su teşkil etmektedir. İçine başka şeyler karışmış olmakla birlikte o, Yüce Allah'ın gökten indirdiği suyla temizlenmiş olup Yüce Allah onu temizleyici olarak adlandırmıştır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Şu halde içine az miktarda necaset karışan suyla abdest almak caiz olmalıdır. Çünkü içine necaset karışmış olması onu, gökten inen su olmaktan çıkarmaz."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: İçine necaset karışmış olan su, eski hali üzere olup necisü'l ayn hale gelmez. Gökten inmiş olmakla birlikte içine başka şey karışmış olan suyla abdest alınmasını menederiz. Çünkü onu kullanırken içine karışan necis sıvıyı da temizlikte kullanmış oluruz. Oysa necis bir nesnenin temizlikte kullanılması haramdır. Biz necasetin kullanılmasını haram kıldık. Ama suya karışmış olsa da temiz olan maddeleri kullanmamız haram değildir. Katışıksız suyla abdest aldıktan sonra yüzüne gül veya safran suyu süren kimsenin abdesti bozulmadığı gibi, içine bu temiz nesnelerin karıştığı suyla abdest almak da caiz olur. İçine kâfur veya anber katılan ve kokusu duyulan ya da içine az miktarda gül katılan suyla abdest almayı Şafiî caiz görmüştür. Ama bu miktarda bir necaset, kulleteynden (212 litreden) az bir suya karışırsa, o suyun taharette kullanılması caiz olmaz. Suya karışan necis şeyleri, suya karışan temiz şeylere kıyas etmek doğru değildir.

---

121 Furkan, 25/48

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Mevcut suyun abdeste yeterli olması durumunda o suya karışımın yarıdan fazlasını teşkil edecek kadar temiz bir nesnenin karışması halinde de o karışımla abdest alınmasını caiz görmeniz gerekmektedir. Çünkü karışık haliyle de olsa, içine karışan temiz nesne çoğunlukta da olsa o su gökten inmiş bir sudur. O karışımdan ötürü, "su" adı üzerinden alınmış olsa bile hükmün böyle olması, yani o karışımla abdest almanın caiz olması gerekir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Hayır, böyle gerekmez. Çünkü içine karışan nesne sudan daha çok olursa, o su "su" olmaktan çıkar ve o nesnenin hükmü altına girer. Karışımda az olan nesnenin hükmü düşer. Bunun delili şudur: Bir damla şarap bir su kabına düşerse ve bir kişi o kaptan su içerse, o kişi hakkında 'Şarap içti' denemez ve ona had uygulanması gerekmez. Ama su kabına şarap dökülür ve içindeki suya karışır ve karışımın çoğunu şarap teşkil ederse, o karışımdan içen kimse hakkında insanlar 'Şarap içti' derse, kendisine had uygulanması bakımından o kişi suyla karışmamış halis şarap içmiş gibi olur. Gül, safran, reyhan ve ağaçların suyuyla abdest almanın caiz olmayışı, içine başka bir şey karışmış olmasından dolayı değildir. Lâkin bu su, kendisiyle abdest alınması farz kılınan sulardan değildir. Bu suya mukayyed su denir. Mukayyed su anlamında meniye de su denmiştir.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَٓاءٍ مَهٖينٍ)

**"Biz sizi bayağı bir sudan (meniden) yaratmadık mı?"**[122]

(وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍ)

**"Allah, bütün canlıları sudan yarattı."**[123]

Meni, taharette kullanılabilecek sulardan değildir.

122 Mürselat, 77/20
123 Nûr, 24/45

Hasan b. Salih'in mezhebine göre sirke ve benzeri sıvılarla abdest almak caizdir. Bu ifadesine göre onun çorba, üzüm şırasına azıcık su karıştırılması halinde bu karışımla da abdest almanın caiz olmasını kabul etmesi gerekir. Bu caiz olunca yağ ve diğer sıvılarla da abdest almanın caiz olması gerekir ki bu, icmaya aykırıdır. Bu caiz olursa, toprağa kıyas edilerek un ve çöven otu ile teyemmüm etmek de caiz olur.

## [İçine Necaset Karışan Suyun Hükmü]

İçine necaset/pislik karışan suyun hükmü hakkında mezhebimiz müçtehidleri şöyle demişlerdir: İçinde necaset bulunduğunu kesin olarak bildiğimiz veya ağırlıklı kanaatle hükmettiğimiz bir suyu kullanmamız caiz değildir. Deniz suyu, kuyu suyu, göl suyu, durgun su ve akarsu da bu hükme tabidir. Zira deniz suyuna necaset düşerse, içine necaset düşmüş olan kısmın kullanılması caiz değildir. Akarsu da böyledir. Mezhebimiz müçtehidleri gölü, bir ucundaki su hareket ettirildiğinde diğer ucundaki suyun harekete geçmediği bir su alanı olarak tarif etmişlerdir. Bu, bir ucuna düşen necasetin diğer ucuna ulaşacağına ağırlıklı kanaatin oluşması anlamında söylenmiş bir sözdür. Yoksa, içinde necaset bulunan suyun bir kısmının kullanılabileceği, bir kısmının kullanılamayacağı anlamında bir söz değildir. Bu sebeple gölün necaset bulunan tarafındaki suyu kullanmanın caiz olmadığını söylemişlerdir.

Selef uleması ile büyük İslam merkezlerinin fakihleri, içine necaset düşen suyun hükmünde ihtilaf etmişlerdir.

Rivayet olunduğuna göre Huzeyfe'ye *radiyallahu anh*, içine ölü hayvan ve âdetli kadının bezinin atıldığı gölün suyunun hükmünü sorduklarında, "O suyla abdest alabilirsiniz. Su, pis olmaz" demiştir.

İbn Abbas *radiyallahu anh*, cünüp kimsenin hamama girmesiyle ilgili olarak, "Su cünüp olmaz" demiştir.

Bir rivayete göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, yırtıcı hayvanların ve köpeklerin gelip içtikleri bir su hakkında "Su, necis olmaz" demiştir.

İbn Müseyyeb dedi ki: "Yüce Allah suyu temizleyici olarak indirdi. Hiçbir şey onu necis etmez."

Hasan ile Zühri dediler ki: "Suya idrar yapılması durumunda suyun rengi veya tadı değişmezse o su necis olmaz."

Atâ, Said b. Cübeyr ve İbn Ebi Leyla dediler ki: "Suyu hiçbir şey necis etmez." Kasım, Salim ve Ebu'l Âliye'nin de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Bu, Rebia'nın da görüşüdür.

Bir rivayete göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Kırk kova miktarındaki suyu hiçbir şey pis etmez." Bir rivayete göre Said b. Cübeyr de bu görüştedir.

Abdullah b. Ömer *radiyallahu anh* dedi ki: "Su, kırk testi miktarınca olunca pis olmaz."

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İçinde kırk büyük kova su olmayan havuzda cünüp kişinin gusletmesi caiz değildir." Muhammed b. Kâ'b el-Kurazi de bu görüştedir.

Mesruk, Nehai ve İbn Sirin dediler ki: "Su, kürr (1566 litre) kadar olunca hiçbir şey onu necis etmez."

Bir rivayete göre Said b. Cübeyr şöyle demiştir: "Durgun su üç kulle (318 litre) kadar olunca hiçbir şey onu necis etmez."

Mücahid dedi ki: "Su, kulleteyn (212 litre) kadar olunca hiçbir şey onu necis etmez."

Ubeyd b. Umeyr dedi ki: "Sarhoş edici bir içecekten bir damla, bir kırba suya damlarsa o su, sahibine haram olur."

Mâlik ile Evzai dediler ki: "Tadı veya kokusu değişmedikçe, içine karışan necaset sebebiyle su fasid olmaz."

Mâlik'ten nakledilen meselelerden biri şudur: "Bir tavuk kuyuya düşüp ölürse o kuyunun suyunun -eğer mümkün olursa- tamamının çekilip kurutulması gerekir. Bu kuyunun suyu ile abdest alıp namaz kılmış olan kimse, eğer vakit devam etmekteyse namazını iade etmelidir."

Mâlik'e göre bunu yapmak müstehaptır. Onun ashabı da bu görüştedir.

Mâlik'in "Vakit içindeyken namazı iade eder" dediği her yerde namazın iade edilmesi vacip değil, müstehaptır.

Mâlik dedi ki: "Cünüp kimse bir havuzda guslederse o havuzun suyu fasid olur."

Bu da ona göre müstehaptır. Çünkü bu görüş terkedilmiştir. Biri gelip o havuzun suyuyla abdest alırsa, abdesti geçerli olur.

Leys, cünüp kimsenin kuyuya dalıp çıkarak gusletmesini mekruh görmüştür.

Hasan b. Salih dedi ki: "Cünüp kimsenin çok miktardaki durgun suda, nehirde veya tuzlu gölde durup gusletmesinde sakınca yoktur."

Leys, çölde bir kürrden az miktardaki suya girip o suyla abdest almayı mekruh görmüştür. Alkame ile İbn Sirin de bu görüştedir. Bunlara göre bir kürr, üç bin iki yüz rıtldır.

Şafiî dedi ki: "Su, Hecer testisi ile iki kulle (212 litre) miktarınca olursa, tadını veya rengini değiştirmeyen hiçbir şey onu necis etmez. Ama iki kulleden az ise içine düşen az bir necaset sebebiyle necis olur."

Mezhebimiz müçtehidlerinin görüşlerinin deliline gelince, Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur:

(وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ)

**"Kötü ve pis şeyleri onlara haram kılar."**[124]

Necis şeylerin kötü ve pis olduğu kesindir.

(اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ...)

**"Allah, size ancak leş ve kanı... haram kıldı."**[125]

124 A'râf, 7/157
125 Bakara, 2/173

İçki hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ)

**"Şeytan işi bir pisliktir. Ondan kaçının."**[126]

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen bir rivayette şöyle denilmektedir:

(مَرَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ:
«أَمَا إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ
يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ)

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* iki mezara uğradı ve şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz bu ikisi(nin içindekiler) azap çekmektedirler. Bunlar büyük günah işledikleri için azap çekmiyorlar. Bunlardan biri laf götürüp getirirdi. Diğeri de kendi idrarından sakınmazdı."***[127]

Cenab-ı Allah bu şeyleri üstü kapalı bir şekilde haram kıldı. Bunların yalnız yapılmasıyla suyla karıştırılmasının hükümlerini birbirinden ayırmamıştır. Dolayısıyla içinde necasetten bir parça bulunduğunu kesin olarak bildiğimiz şeyi kullanmayı haram saymamız gerekir. Necaset karışımı olan bir suyun haramlığını mübahlığına tercih etmemiz gerekir. Çünkü bir şeyde bir bakımdan haramlık, başka bir bakımdan da mübahlık bir araya gelirse, o şeyin haramlığını kabul etmemiz öncelikli olur. Mesela birinin yüz, diğerinin sadece bir hisseye sahip olduğu bir cariyeye iki kişi ortaklaşa sahipse bu cariyedeki haramlık yönü, mübahlık yönüne ağır basar ve ikisinin de o cariyeyle cinsel ilişkide bulunması haram olur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "İçine necaset düşen ve kendisinden başka suyun bulunmadığı bir suyun kullanılmasının haramlığını mübahlığına tercih etmek neden vacip olmuştur? Bilindiği gibi böyle bir durumda o suyun kullanılması, namazın farzını eda etmek gerektiğinde vaciptir. Burada sadece haramlık yönü ile mübahlık yönü bir araya gelmiş olmaktadır."

126 Mâide, 5/90
127 Müslim, Taharet, 34

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: "Burada sadece haramlık yönü ile mübahlık yönü bir araya gelmiş olmaktadır" deyişiniz hatalıdır. Çünkü namazın farzını eda etmek gerektiğinde içinde necaset bulunmayan suyun kullanılması vaciptir. İçinde necaset bulunan suyun kullanılması ise vacip değildir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Necaset başka şeylerden ayrı olduğunda ondan sakınmak gerekir. Ama suya karışmış ise kişinin ondan sakınma mecburiyeti yoktur."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Burada zikretmiş olduğumuz ayet ve hadislerin tümü, yalın halde de olsa suya karışmış da olsa necasetten sakınmak gerektiğine hükmetmektedirler. Bu iki halden sadece birinde necasetten sakınmak gerektiğini söyleyen kimse, ayet ve hadislerin genel hükmünü tahsis etmiş/özellemiş olur ki, bir delile dayanmadan bunu yapmak caiz değildir. Şunu da belirtmeliyiz ki, içine necaset karışmış olan sudan başka içine necaset karışmamış temiz bir su varsa, içine necaset karışmış olan suyu kullanmak gerekmez. Muhaliflerimiz necasetli olan bir suyu kullanmanın en fazla mübah olduğunu söyleyebilirler. Necasetten sakınmak gerektiğine dair söylediklerimiz, böyle bir suyu kullanmaktan uzak durmayı gerektirmektedir. Mübahlık ile haramlık bir araya geldiklerinde, önce de açıkladığımız gibi haramlık hükmü esas alınır. Necasetli sudan başka temiz bir su varken uyulması gereken hüküm bu olduğuna göre, necasetli sudan başka temiz bir su bulunmadığında uyulması gereken hüküm bu olmalıdır. Bunun da iki sebebi vardır:

1-Necasetli suları kullanmama konusunda, haram kılıcı ayetleri delil olarak kullanmak gerekir. Yalın haldeki necasetten sakınmak gerektiği gibi içine necaset karışan suyu kullanmanın da gerektiği böylece ispatlanmış oldu.

2-İçine necaset karışmış olan sudan başka katıksız temiz bir suyun bulunması durumu ile içine necaset karışmış olan sudan başka katıksız temiz bir suyun bulunmaması durumu arasında hiç kimse ayırım yapmamış ve farklı bir hüküm uygulamamıştır. İçine necaset karışmış olan sudan başka katıksız temiz bir suyun bulunması durumunda böyle bir hükmün uygulanması bizim için sahih olduğuna göre, diğer durumda da aynı hükmün uygulanması gerekir. Çünkü iki durumun hükmünün birbirinden ayrı olmaması gerektiği hususunda fakihler icma etmişlerdir. Başka bir sebep

daha var ki o da, necasetten sakınmanın, içine necaset karışan suyu kullanmaktan öncelikli olmasını gerektirmektedir. O sebep, abdest ayetinde sözü edilen abdest organlarını yıkamayı emreden (فَاغْسِلُوا) buyruğudur. İçine necaset karışan sudan başka su bulunmaması durumunda hüküm budur. Bu hükme göre necisü'l ayn olması sebebiyle necaseti kullanmak haramdır. Bilindiği gibi yalın olduğunda her türlü necasetten sakınmamız ve onu kullanmamamız gerekmektedir. Kendisinden başka su bulamadığımız ve içine necaset karışmış bir su ile abdest almak taayyün etmez. Yani illa da o su ile abdest almak gerekmez. Mesela bir kişi bir başkasına ait bir suyu veya gasbettiği bir suyu bir şahsa verir de o şahıs o suyla abdest alırsa abdesti sahih olur. Şahsın farz olan abdestini bu suyla alması taayyün etmediğine, yani abdestini illa da bu suyla alması gerekmediğine, necasetten sakınması taayyün ettiğine göre, necasetten sakınma gereğinin, içine necaset karışan ve kendisinden başka bir su bulunmayan suyu kullanmanın hükmünün ayrı olması gerekir. Şu halde necasetten sakınmayı gerektiren genel hükme uymak evla olmaktadır.

Şunu da ifade etmeliyiz ki süt, yağ, sirke ve benzeri diğer sıvılara az miktarda necasetin karışmasının hükmü, çok miktarda necasetin karışmasının hükmü gibidir. Böyle bir şeyin yenilip içilmesinin haram olduğu hususunda fakihler arasında ihtilaf olduğunu bilmiyoruz. Bu temel hüküm, bizim anlattıklarımızın doğruluğuna iki yönden delalet etmektedir. Şöyle ki:

1-Önce bahsettiğimiz genel hüküm uyarınca ister yalın olsun, ister başka bir şeyin içine karışmış olsun, necasetlerden uzak durmak gerekmektedir.

2-Necaseti kullanmanın haramlık hükmü, içine necaset karışan temiz şeyi kullanmanın mübahlık hükmüne baskın gelmektedir. İçine necaset karışan şeyin su veya başka bir madde olması arasında bir fark yoktur. Çünkü ayet ve hadislerin genel hükmü bunu kapsamaktadır. Haramlığın sebebi, içinde necasetin bulunması olduğuna göre o nesnenin kullanılması haram olur.

Söylediğimizin doğruluğunun sünnetteki delili şu hadis-i şeriftir:

(لا يَبُولَنَّ أحدُكم في الماءِ الدائمِ الذي لا يَجري، ثم يغتسِلُ فيه)

***"Biriniz, akmayan durgun suya idrarını yapmasın ve sonra da (cünüplükten ötürü) o suda gusleder."*[128]**

Bu hadisin başka bir varyantında şöyle bir ifade yer almaktadır:

(وَلَا يَغْتَسِلُ فِيهِ مِنْ جَنَابَةٍ)

***"O suda cünüplükten ötürü gusletmesin."***

Bilindiği gibi çok suya az miktarda bırakılan idrar, o suyun ne tadını, ne rengini, ne de kokusunu değiştirir. Bununla birlikte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* durgun suya idrar yapılmasını yasaklamıştır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Az da olsa içine idrar karışan durgun suyun kullanılması menedilmiştir. Çünkü herkesin az da olsa durgun suya idrarını yapması mübah kılınırsa, o durgun suya bırakılan idrarın miktarı kesinlikle çoğalacak, nihayet o suyun tadı, rengi veya kokusu değişecek ve dolayısıyla o su bozulacaktır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Yukarıda geçen hadisin zahiri, başkalarının idrarda bulunması sebebiyle durgun sudaki idrar miktarı artacak diye değil, az miktardaki idrarın kendisi sebebiyle o suyu kullanmanın yasak olmasını gerektirmektedir. Hadisteki yasağı, az miktardaki idrar sebebiyle değil de başkalarının da idrarını yaparak durgun sudaki idrarın miktarının çoğalmasına bağlamak, hadiste zikredilmeyen ve delili bulunmayan bir manayı ortaya koymak ve zikredilen lafzın da hükmünü düşürmek demektir. Hadisteki yasağı bu şekilde yorumlama durumunda hadisin manası kaybolacak ve hükümsüz hale gelecektir. Çünkü biz, suyun tadını, rengini veya kokusunu değiştiren necasetlerin karıştığı suyu kullanmanın haram kılındığını bundan başka hadis ve icma delili ile bilmekteyiz. Böyle bir yorumda bulunmak, bu hadisin hükmünü ortadan kaldırmak demektir. Oysa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

---

128 Buhari, Vudû', 73

***"Biriniz, akmayan durgun suya idrarını yapmasın ve sonra da (cünüplükten ötürü) o suda gusleder."***[129]

Bu hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* durgun suya idrarını yapan kişinin o suda bir değişiklik meydana gelmeden de onunla gusül yapmasını yasaklamıştır.

Şu hadis de bu hükme delalet etmektedir:

(إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلْيَغْسِلْ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يُدْخِلَهَا فِي وَضُوئِهِ ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لاَ يَدْرِى أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ)

***"Biriniz uykusundan uyandığında elini abdest suyuna daldırmadan yıkasın. Çünkü o biriniz elinin geceyi nerede geçirmiş olduğunu (elinin nerelere temas ettiğini) bilemez."***[130]

Kişinin uykudayken makadına değen eline necaset bulaşmış olması ihtimaline binaen ihtiyaten elini yıkaması bu hadiste emredilmiştir. Bilindiği gibi makattan ele bulaşan az miktardaki bir necaset suya düşmekle suyun rengini, tadını veya kokusunu değiştirmez. (Ama suyu temizleyicilik vasfını bozar) Bozmuş olmasa, ihtiyaten ellerin yıkanmasını emretmenin bir anlamı olmaz.

Köpeğin yaladığı kabı necis kıldığına Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şu hadisi ile hükmetmiştir:

(طُهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يُغْسَلَ سَبْعَ مِرَارٍ)

***"Sizden birinin kabından köpek bir şey içerse o kabın temizliği (ilki toprakla olmak üzere) yedi defa yıkanmasıdır."***[131]

Oysa köpeğin içmesiyle kaptaki suyun rengi, tadı veya kokusu değişmez. (ama yine de o kabın yıkanması gerekir).

---

129 Buhari, Vudû', 73

130 Beyhaki, Sünenu'l-Kübra, Taharet, 42

131 Müslim, Taharet, 27

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ...فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا) **"Yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın... Su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin (Teyemmüm edin)."**[132] (وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا) **"Yolcu olmanız durumu müstesna cünüp iken yıkanıncaya kadar (namaza yaklaşmayın)."**[133] Yukarıdaki ayetler, içine necaset karışan suyu kullanmanın caizliğine iki yönden delalet etmektedir. Şöyleki:

1-(حَتّٰى تَغْتَسِلُوا) **"yıkanıncaya kadar"** kelimesi genel bir mana ifade etmektedir. Bu kelime cünüp kişinin guslederken hem içine necaset giren suya hem de içine necaset girmeyen suya temas etmesini gerektirmektedir.

2-(فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً) **"Su bulamazsanız"** Herhangi bir kimse rahatlıkla diyebilir ki, burada kastedilen, içine az miktarda necasetin karıştığı ve evsafını değiştirmediği sudur. Bu da ayet ve hadislerin genel hükmünden çıkardığınız "içine necaset karışan suyu kullanmak haramdır" hükmüyle çelişmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: İki genel hüküm birbiriyle çelişirse bizim anlattığımız evlâ olur. Çünkü bizim anlattığımız hüküm, haramlık içermektedir. Haramlık ile mübahlık bir araya geldiğinde haram ile hükmedilir. Şu da var ki necasetin kullanılmasının haramlığına dair zikretmiş olduğumuz hüküm, sizin anlattığınız genel nitelikteki hükmü bozmaktadır. Buna göre guslün, içine necaset karışmayan suyla yapılmasının emredilmiş olması gerekmektedir. Bilindiği gibi necaset, içine karıştığı suda değişiklik meydana getirirse o suyu kullanmak haram olur. O suyu kullanmaktan sakınmak gerektiğine dair emir geçerli olur. Onunla gusledilmesi gerektiğine dair genel hüküm artık işlemez. İçine necaset karışan suyu kullanmanın haramlık hükmü, (لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ) **"İçenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz"**[134], (فَاغْسِلُوا) **"Yıkayın"**[135] ve (فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً) **"Su bulamazsanız"** ayetlerinin hükmünden önce gelmektedir.

---

132 Mâide, 5/6

133 Nisâ, 4/43

134 Nahl, 16/66

135 Mâide, 5/7

İçine necaset karışan suyun kullanılmasını mübah görenler, şu delillere dayanmaktadırlar:

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا)

**"Gökten tertemiz bir su indirdik."**[136]

(وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ)

**"(Allah) sizi temizlemek için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu."** [137]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur:

(هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ)

***"Denizin suyu temizleyici, ölüsü de helaldir."***[138]

Bu ayetlerle hadiste suyun temizleyici olarak nitelenmiş olması, isabet ettiği her şeyi temizlemesini gerekli kılmaktadır.

Bu delilleri ileri sürenlere verilecek cevap şu olabilir: (طَهُور) "Temizleyici" kelimesi şu iki manadan birini içerebilir:

1-Temizleyici olan su ile hades/abdestsizlik ve cünüplük hali ortadan kaldırılır; namaz kılmak mübah olur.

2-Temizleyici su ile necasetler giderilir.

Su, kendi içine karışan necaseti gideremezken nasıl olur da necaseti giderip temizleyici olur. Bu kavle göre suyun temizleyici olması, necaseti necaset olmaktan çıkarması anlamına gelmektedir ki bu imkânsızdır. Çünkü suya giren kan, şarap ve diğer pisliklerin parçaları necaset olmaktan çıkmazlar. Nitekim bu gibi şeyler suyun içinde göründüklerinde de bunların cisimleri necis olmaktan çıkmazlar. Bunların suya bitişik olmaları, temizlenmelerini sağlamaz.

136 Furkan, 25/48

137 Enfâl, 8/11

138 Ebu Davud, Taharet, 40

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "İçine necaset karışan suda çoğunluğu su teşkil eder ve içindeki necaset görünmezse o zaman hüküm suya göre verilir. Yani o karışım temiz kabul edilir. Bu tıpkı şuna benzer: Suya bir damla süt veya temiz olan başka bir sıvı karışırsa, çoğunluğu su teşkil ettiğinden dolayı o karışımın su olma hükmü ortadan kalkmaz. Çünkü o süt veya sıvı damlaları o su tarafından alt edilip yok olurlar. Aynı şekilde suya karışan necasetin hükmü, diğer temiz sıvıların suya karışması gibidir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu söylediğiniz yanlıştır. Çünkü içine karışan temiz şeyler bakımından bütün sıvılar aynı hükme tabidirler. Bu durumda hüküm, karışımda eriyip yokolan nesneye göre değil, çoğunluğu teşkil eden nesneye göre verilir. Az miktardaki necasetin sudan başka sıvılara karışması durumunda karışımda çoğunluğu teşkil eden maddeye bakılmaksızın necasetin o maddeyi bozup haram hale getirdiği hususunda görüşbirliği etmiş bulunmaktayız. Az miktardaki necasetin suya karışması durumunda da hüküm aynıdır. Su eğer bitişiğinde veya içinde bulunan necaseti temizleyici bir nesne ise necaseti alt edip yok etmese bile bu bitişiklikten dolayı onu temizlemesi gerekir. Su ancak içine karışan necaseti alt edip yokedecek kadar çoğunlukta olduğunda necaseti temizleyici ise diğer sıvılara karışan necaseti o sıvılar alt edip yok edecek kadar çoğunlukta yine de hüküm necasete göre verilir ve o karışımın haramlığına hükmedilir. Bu söylediğimizin sahihliğine, içinde necaset görünen sıvıyı kullanmanın haramlığında fakihlerin ittifak etmiş olmaları delalet etmektedir. Yani içindeki necasetin bir kısmını kullanmadan o karışımı kullanma imkânımız yoktur. Ayrıca suda necaset olduğunu bilmemiz, o necaseti suda görmemiz gibidir. Diğer sıvılarda da necasetin varlığını bilmemiz, o sıvıda necaseti görmemiz gibidir. Elbisede ve bedende necasetin mevcut olduğunu bilmek de buralarda necaseti görmek gibidir.

Buna karşı çıkanlar, şu hadisleri delil göstermektedirler:

Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh* den rivayet edilmiştir: İçine insan pisliği, kadınların âdetliyken kullandıkları bezler ve köpek etlerinin atıldığı Budaa kuyusunun suyunun hükmünü kendisine sorduklarında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap vermişti:

(الماءُ طَهورٌ لا يُنجِّسُهُ شيءٌ)

*"Su temizleyicidir. Hiçbir şey onu necis etmez."*[139]

Ebu Basra, Cabir *radiyallahu anh* ile Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Bir yolculukta Resûlullah'ı *sallallahu aleyhi ve sellem*le birlikteydik. İçinde leş bulunan bir gölün yanına vardık. Biz geri çekildik. Bizimle beraber başkaları da geri çekildiler. Derken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* geldi. Gördüğümüzü kendisine anlattık. Şöyle buyurdu:

(اسْتَقُوا فَإِنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ)

*"(Gölden) su çekin. Çünkü suyu hiçbir şey necis etmez."*[140]

Biz de gölden su çektik ve kana kana içtik.

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* rivayet ettiği (الماءُ طَهورٌ لا يُنجِّسُهُ شيءٌ) ***"Su temizleyicidir. Hiçbir şey onu necis etmez"*** hadisiyle ilgili olarak verilecek cevap şudur: Vakıdi'den nakledildiğine göre Budaa kuyusundan bostanlara kanallarla su giderdi. Oradan akan sular, içine atılan necis şeyleri kuyuya taşırdı. Belki de o kuyu sularının tamamı çekilerek temizlendikten ve temizlendiği kendisine bildirildikten sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle buyurmuştur. İçinde leş bulunan göle gelince belki de o leş gölün bir ucunda bulunuyordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de gölün diğer ucundaki su ile abdest alınabileceğini bildirmiştir.

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* hadisine gelince onun aslı şöyledir:

Simâk'ın bildirdiğine göre İkrime, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinden biri büyük bir leğenin içinde yıkındı. Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* gelip o leğendeki suyla abdest almak veya gusletmek istedi. Eşi,

139 Ebu Davud, Taharet, 33

140 Tahavi, Şerhu Maâni'l-Âsâr: 1/12

'ben cünüptüm' dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona,(إنَّ الماءَ لا يُجنِبُ) ***"Su cünüp olmaz"*** dedi.[141]

Yani cünüp kimsenin elini suya batırması, o suyu necis etmez. Ravi bu hadisi işitmiş ve lafız olarak değil, mana olarak nakletmiş olabilir. Manasının da bizim anlattığımız gibi olduğuna delalet etmektedir. Bizim anlattığımız (ve benimsediğimiz) İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* görüşüne göre suyun içine necaset düştüğünde rengi, tadı veya kokusu değişmese bile o suyun necis olduğuna hükmedilir. Atâ ve İbn Sirin'in şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Bir zenci zemzem kuyusuna düşüp öldü. İbn Abbas *radiyallahu anh* kuyudaki mevcut suyun tamamının çekilip dökül(erek kuyunun temizlen)meşini emretti.

Hammad'ın bildirdiğine göre İbrahim, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sen cünüp iken havuza girip yıkanırsan o zaman havuz necis olur. Ama içine girmeden elinle içinden su alıp yıkanırsan bunun bir sakıncası olmaz." Bu rivayetteki kelimeler sahih olarak gelmiş ise muhtemelen, bu rivayet Budaa kuyusu hakkındadır. Burada Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* sözleri nakledilmiş ama hadisin söyleniş sebebinden bahsedilmemiştir.

Şunuda belirtelim ki (الماءُ طَهورٌ لا يُنجِّسُهُ شيءٌ) ***"Su temizleyicidir. Hiçbir şey onu necis etmez"*** hadisi, içine necaset karışan suyu kullanmanın caizliğine delalet etmemektedir. Biz içine necaset düştükten sonra suyu kullanmanın caiz olup olmadığından bahsediyoruz. Dolayısıyla bu hadisi ileri sürerek ihtilaf konusu olan şeye itirazda bulunmak doğru olmaz. Biz "Su temizleyicidir. Hiçbir şey onu necis etmez" diyoruz. Ama bununla beraber içine necaset karışan suyu kullanmanın caiz olmadığını da söylüyoruz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* "Suya necaset düştüğünde o suyu kullanın" dememiş ki, yukarıdaki hadisi kendi görüşünüzü destekleyecek bir delil olarak ileri sürebilesiniz.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu anlattığınız, "Su temizleyicidir. Hiçbir şey onu necis etmez" hadisinin ifade ettiği manayı ortadan kaldırmaya yolaçmaktadır."

---

141 Ebu Davud, Taharet, 34

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Böyle demekle mezkûr hadisin zahiri ile istidlalde bulunmanız boşa gitmiş olup başka bir şeyle istidlalde bulunmuş olmaktasınız. Bu hadisi kendi mezhebinizden başka bir manada yorumlamanız, hadisi faydasız kılar. Oysa biz senin iddia ettiğin "İçine necaset düştükten sonra da suyu kullanmak caizdir" görüşüne aykırı olarak bu hadisin çeşitli manalar ifade ettiğini açıklıyor ve şöyle diyoruz:

Necasetin yanında olmakla su necis olmaz ve necis şeyler hükmüne girmez. Bu hükümden yararlanarak şu sonuca ulaşmaktayız: Elbise ve bedene necaset isabet eder de o necasetin üzerine peşpeşe su akıtılırsa, elbisenin üzerinde kalan su, necasetin yanında duran su hükmünde olmaz ve necis şey hükmüne girmez. Çünkü elbisenin üzerinde kalan su, necisü'l ayn olan bir nesnenin bitişiğinde duran ve onun hükmüne tabi olan bir su değildir. Çünkü bu su, kendisi necisü'l ayn olmayan bir nesnenin (elbisenin) yanında ve ona bitişik durmaktadır. Su ancak necisü'l ayn olan bir şeyin bitişiğinde olursa o zaman necaset hükmüne tabi olur. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* mezkûr hadisi olmasaydı bazı kimseler, necasetin bitişiğinde olan suyun da necaset hükmünde olacağını ve kendi civarında olan şeyleri necis kılacağını zannedebilirdi. O zaman necasetli şeyin üzerine peşpeşe dökülen suların ikincisinin, üçüncüsünün,... onuncusunun ve hatta ondan sonrakilerin de hükmünün aynı, yani hepsinin necis olması gerekirdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu zannı boşa çıkarmış ve necasete bitişik olması sebebiyle necaset hükmüne tabi tutulan suyun necis şeyin kendisi gibi olmayacağını ifade etmiştir. Ayrıca kuyuya bir fare düşüp öldükten sonra o fare çıkarılırsa necasetin hükmü, farenin civarını etkiler; farenin civarındaki suyun civarını etkilemez. Fare, kendi civarındaki suyu necis şey hükmünde kılar. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından ifade edilmiş bir hükümdür. Bu sebeple o kuyudaki suyun bir kısmının temizliğine hükmetmiş bulunmaktayız.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Hakikat sizin anlattığınız gibi olsaydı, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Su temizleyicidir. Tadını veya rengini değiştirmedikçe hiçbir şey onu necis kılmaz"***[142] hadisinin bir anlamı olmazdı. Zira necasetin yanında su, içinde necaset görünse bile hadd-i zâtında kendisi necis değildir."

---

142 Bkz: Dârekutni, Sünen: 1/32

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu da doğru bir manadır. Ancak bu senin iddia ettiğinden başka bir şeydir. Biz bundan bir fayda elde ettik. Ancak bu fayda, 'tad ve renk bozulmadıkça' istisnasından bahsedilmeksizin yalın olarak zikredilen (الماءُ طَهورٌ لا يُنَجِّسُهُ شيءٌ) ***"Su temizleyicidir. Hiçbir şey onu necis etmez"*** hadisinden elde ettiğimiz faydadan başka bir faydadır. Çünkü içine karışan necaset sebebiyle rengi, tadı veya kokusu bozulan sudan hadiste necasetin suya baskın gelmesi ve o suyun artık "su" olmaktan çıkmasından, dolayısıyla karışımın tamamının necis nesne hükmüne girmesinden bahsedilmektedir. Bu da karışımda çoğunluğu teşkil eden maddenin hükmünün geçerli olacağını ifade etmektedir. Nitekim suya süt veya sirke karıştığında hükmün, karışımda çoğunluğu teşkil eden maddeye göre verileceğini söylemektesiniz. Gerek bu mesele, gerekse kulleteyn meselesi hakkında birkaç yerde açıklamada bulunduk. Burada tekrara gerek görmüyoruz.

## [Müstamel/Kullanılmış Su]

Müstamel/kullanılmış suya gelince, her ne kadar bunun tarifinde ihtilaf etmiş olsalar da mezhebimiz müçtehidleri ile Şafiî, müstamel suyla alınan abdestin geçerli olmayacağını söylemişlerdir.

Mâlik ile Sevri dediler ki: "Müstamel suyla alınan abdest geçerlidir."

Ancak Mâlik, bu suyla alınan abdesti geçerli kabul etmekle birlikte mekruh görmüştür.

Birinci görüşün sahihliğinin delili şu rivayettir:

Ebu Avane'nin bildirdiğine göre Hummeyd b. Abdurrahman, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabından bir zâtın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadının abdest artığı suyla erkeğin gusletmesini, erkeğin abdest artığı suyla kadının gusletmesini bizlere yasakladı. Bunların ayrı bir suyla gusletmeleri gerektiğini bildirdi."

Abdest artığı su iki manaya gelir:

1-Abdest alan kişinin yıkadığı abdest organlarından akıp damlayan sulardır.

2-Abdest aldıktan sonra kapta artakalan sudur.

Abdest artığı su, her iki manayı da kapsamaktadır. Bu da müstamel su ile abdest almanın yasak olmasını gerektirmektedir. Çünkü bu, abdest artığı bir sudur.

Başka bir hadiste de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لا يَبُولَنَّ أحدُكم في الماءِ الدائمِ الذي لا يَجري وَلَا يَغْتَسِلُ فِيهِ مِنْ جَنَابَةٍ)

***"Biriniz, akmayan durgun suya idrarını yapmasın ve o suda cünüplükten ötürü gusletmesin."***[143]

Bükeyr b. Abdullah b. Eşecc'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا يَغْتَسِلُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ)

***"Sizden biri cünüp iken durgun suda gusletmesin."***[144]

Başka bir hadiste Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنَّ اللّٰهَ كَرِهَ لَكُمْ غُسَالَةَ أَيْدِي النَّاسِ)

***"Ey Abdulmuttalip oğulları! Yüce Allah, insanların ellerini yıkadığı suyu kullanmanızı size mekruh kıldı."***[145]

143 Buhari, Vudû', 73

144 Ebu Davud, Taharet, 34

145 İbn Hacer, Ed Diraye fi Tahrici Ahadisi'l Hidaye: 2/126

Zekât hurmalarından biraz yiyen Eslem'e Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir insanın abdestte kullandığı suyu içer misin? Bu hususta sen ne dersin?" Hz. Ömer *radiyallahu anh*, zekât malından yemeyi Eslem'e ve onun konumunda olanlara haram kılarken zekât malını, insanların ellerini yıkarken kullanmış oldukları suya benzetmiştir. Yani hak etmeyenin zekât alması nasıl caiz değilse, aynı şekilde insanların ellerini yıkamada kullanmış oldukları suyu kullanmak da caiz değildir.

Müstamel suyu kullanmanın caiz olmayışının aklî delili şudur:

Namaz kılmayı mübah hale getirmesi bakımından hades halini abdestsizlik veya cünüplüğü gidermede kullanılmış olan su, necaseti temizlemede kullanılmış olan su gibidir. Necaseti temizlemede kullanılmış olan su ile abdest almak nasıl caiz değilse, hades halini gidermede kullanılmış olan su ile de abdest almak caiz değildir.

Diğer taraftan kullanılmış olması, suyun mutlak su olma vasfını ortadan kaldırır. Bu, içine başka bir nesnenin karışması sebebiyle artık kendisine "mutlak su" denemeyen su sınıfına girer. Hades halini giderdiği veya namazı ya da başka bir ibadeti yapma imkânını kazandırdığı için müstamel su, mutlak su olmaktan evleviyetle çıkar.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bir kişi serinlemek için suyu kullanmışsa bu, o suyu abdest veya gusül için kullanmaya engel olmaz. Aynı şekilde o suyu abdest veya gusül için kullanmış olması da başka bir abdest veya gusül için kullanmaya engel olmamalıdır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Suyu serinlemek için kullanmış olmak, o suya "mutlak su" demeye engel teşkil etmez. Çünkü serinlemek amacıyla kullanılmış olmasının bir hükmü yoktur. Bu, o suyu temiz bir elbiseyi yıkamada kullanmak gibidir. Bunu caiz görenlerin delili şu ayetlerdir:

(وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا)

**"Gökten tertemiz bir su indirdik."**[146]

---

146 Furkan, 25/48

(وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ)

**"(Allah) sizi temizlemek için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu."** [147]

Bu deliller, serinlemek amacıyla kullanılmış olan su ile abdest almanın caiz olmasını iki bakımdan gerektirmektedir:

1-Su necis olmadığı ve necasetle yanyana olmadığı takdirde aslî hali üzere kalması gerekir.

2-(طَهُوراً) "Temizleyici" kelimesi, aynı suyla defalarca temizliğin sağlanabilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Kendisiyle abdest alındıktan veya gusledildikten sonra suy un asli hali üzere kalması, ihtilaf konusudur. Sizin anlattığınız genel hüküm, hiç kullanılmamış olan suyla ilgilidir. O su, "mutlak su" olarak kalır. Ama mukayyed su, sizin söylediğiniz genel hükmün kapsamına girmez. "Suyun temizleyici olması, onunla defalarca abdest ve gusül alınabilmesini gerektirmektedir" şeklindeki ifadenize gelince bu doğru değildir. Çünkü böyle bir şey ancak, suyun tertemiz olduğunu ifade etmek ve temizlik sıfatını mübalağalı bir şekilde anlatmak için söylenebilir. Yoksa bu, aynı suyla defalarca abdest ve gusül alınabileceği anlamına gelmez. Mesela (رَجُلٌ ضَرُوبٌ بِالسَّيْفِ) denildiğinde "Çok sayıda kılıç darbesi vuran adam" değil de "Kılıç darbesini çok iyi vuran adam" manası kastedilir. Aynı şekilde (رَجُلٌ أَكُولٌ) denildiğinde "Defalarca yemek yiyen adam" değil de sadece bir yerde de olsa "Çok miktarda yemek yiyen adam" manası kastedilir. Bunu başka yerlerde de açıklamıştık."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَراً فَجَعَلَهُ نَسَباً
وَصِهْراً وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيراً ﴿٥٤﴾ )

147 Enfâl, 8/11

**54-"O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin her şeye hakkıyla gücü yetendir."**

Bu ayette geçen "su" kelimesi ile, canlıların aslının kendisinden yaratıldığı su kastedilmiş olabilir ki o suya şu ayetlerde de değinilmiştir:

(وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ)

**"Diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi (görmediler mi?)"**[148]

(وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ)

**"Allah, bütün canlıları sudan yarattı."**[149]

Yine mezkûr ayetteki "su" kelimesiyle, insanoğlunun kendisinden yaratıldığı su damlacığı olan meni kastedilmiş olabilir.

(فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا)

**"Ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir."**

Tavus dedi ki: "Buradaki hısımlıktan kasıt, süt akrabalığıdır."

Bir rivayete göre Dahhâk dedi ki: "Ayette geçen (نسب) kelimesiyle süt akrabalığı; (صهر) kelimesiyle de damatlık ve eniştelik kastedilmiştir."

Ferrâ dedi ki: (نسب) kelimesiyle, evlenmeleri helal olmayan akrabalar, (صهر) kelimesiyle ise amcakızı (ve amcaoğlu) gibi evlenmeleri helal olan akrabalar kastedilmiştir."

Denildi ki: Nesep, arada yakın bir doğum bağı bulunması demektir. (صهر) kelimesi ise akrabalığa benzer bir bağdır.

148 Enbiyâ, 21/30
149 Nûr, 24/45

Dahhâk dedi ki: "Nesep bağından gelen yakınlar yedi sınıf olup şu ayette zikredilmişlerdir:

(حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ)

**"Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları."**[150]

Süt hısımları ise beş sınıf olup, yukarıdaki ayetin devamında zikredilmişlerdir:

(وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الّٰتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الّٰتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ اَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ)

"(Size şunlarla evlenmek haram kılındı:) Sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Eshar (أصْهار) kelimesi, adamın karısının mahrem olan olan akrabaları şeklinde tanımlanabilir.

Bu sebeple mezhebimiz fakihleri dediler ki: Bir kimse falan adamın esharı için bir miktar mal verilmesini vasiyet ederse bu mal, falan adamın karısının mahrem olan akrabalarına verilir. İnsanların konuşma dilinde eshar (أصْهار) kelimesinden anlaşılan mana budur. (الأخْتَان) kelimesi (خَتَن) kelimesinin çoğulu olup kişinin kızının kocası/damadı, damadın ve kocanın

150 Nisâ, 4/23

mahrem olan akrabaları anlamındadır. (صِهْرٌ) kelimesi bazen (خَتَنٌ) kelimesinin yerine kullanılır. (خَتَنٌ)'e bazen ( ) denilir.

Şair şöyle demiştir:

(سَمَّيْتَهَا إِذْ وُلِدَتْ تَمُوتُ ... وَالْقَبْرُ صِهْرٌ ضَامِنٌ زِمِّيتُ)

"Doğduğunda ona "Sen ölümlüsün" adını verdim.

Kabir ise seni bağrına basacak mutaassıp damattır."

Bu şiirde (صِهْرٌ) kelimesi, damat anlamındaki (خَتَنٌ) kelimesinin yerine kullanılmıştır. Bu, halk dilinde de bu manaya yorumlanır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوراً ﴿٦٢﴾ )

**62-"O, öğüt almak isteyen ve çok şükredici olmayı dileyen kimseler için geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir."**

Şimr b. Atiyye, İbn Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Ömer b. Hattab *radiyallahu anh* a gelerek "Ey mü'minlerin emiri, bir vakit namazım kazaya kaldı" dedi. Hz. Ömer *radiyallahu anh* ona şöyle dedi: "Geceleyin kılamadığının yerine gündüzleyin kıl. Çünkü Allah öğüt almak isteyen ve çok şükredici olmak dileyenler için geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir."

Yunus'un bildirdiğine göre Hz. Ömer *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Uyuya kalıp da cüzünü veya cüzünün bir kısmını (geceleyin) okuyamayan kimse onu sabah namaz ile öğle namazı arasında okursa geceleyin okumuş gibi kendisine sevap yazılır."***[151]

151 Bkz: Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 2/180

Hasan dedi ki: "Gece ile gündüz, birbiri ardınca gelmekte ve biri diğerinin yerine geçöektedir. Gündüzleyin yapılması gerekipte yapılamayan bir iş, geceleyin yapılarak eksiklik telafi edilir. Aynı şekilde geceleyin yapılması gerekip de yapılamayan bir iş, gündüzleyin yapılarak eksiklik telafi edilebilir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu anlatılan, şu ayetin manasına benzemektedir:

(وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِي)

**"Beni anmak için namaz kıl."**[152]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur:

(من نَامَ عَنْ صَلَاةٍ أَوْ نَسِيَهَا فليصلها إِذا ذكرهَا فَإِنْ ذَلِكَ وَقتهَا)

***"Uyuya kaldığı veya unuttuğu için bir namazı vaktinde kılamayan bir kimse, hatırladığında onu kılsın. Çünkü hatırlaması o namazı kılma vaktidir."***[153]

(خلفة) kelimesi hakkında Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Biri (gece) siyah, diğeri (gündüz) ise beyazdır."

Bu kelimenin anlamı hakkında şöyle de denilmiştir: "Biri gider, diğeri gelir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْناً وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَاماً ﴿٦٣﴾)

**63-"Rahmân'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, «selâm!» der (geçer)ler."**

---

152 Tâ hâ, 20/14

153 İbnu'l-Mülakkin Siracüddin Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şafiî el-Mısri. el--Bedru'l-Münir fi Tahrici Kitabi'ş Şerhi'l Kebir li'r Rafiî: 3/249

İbn Ebi Necih, (هَوْنًا) kelimesini açıklayan Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Vakar ve sükûnetle."

(وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا)

**"Cahiller onlara laf attıkları zaman, «selâm!» der (geçer)ler."**

İtidal ile hareket ederler.

Hasan, (يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا) **"Yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler"** cümlesi hakkında şöyle demiştir: "Yumuşak huyludurlar. Kendilerine karşı cahilce davranışlarda bulunulsa bile kendileri misillemede bulunmazlar. Allah korkusu onları ok gibi inceltip zayıflatmıştır. Gündüzleri onlar bu halde insanların arasına dağılırlar. (وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا) **"Onlar, Rabblerine secde ederek ve kıyamda durarak geceleyenlerdir."** [154] Bu da onların gece vaktindeki halleridir. Gece olunca da vücudunu organlarına sıra ile ibadet ettirirler. Rableri ile başbaşa olurlar."

İbn Abbas *radiyallahu anh*, (يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا) **"Yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler"** cümlesi hakkında şöyle demiştir: "Yeryüzünde tevazu ile yürürler. Asla büyüklük taslamazlar."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذِينَ اِذَا اَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ )

**67-"Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır."**

İbn Ebi Necih, Mücahid'in bu ayeti şöyle açıkladığını rivayet etmiştir: Allah'a itaatsizlik yolunda bir dirhem harcayan kimse müsriftir. Cimrilik, Allah'ın hakkı olan hayır yoluna harcama yapmamaktır.

(وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا)

**"Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır."**

---

154 Furkan, 25/64

Harcamalarda iktisatlı olup, güç ve yücelik sahibi Allah'a itaat yolunda infakta bulunurlar.

İbn sirin dedi ki: "İsraf, malı hak etmeyen yere harcamaktır."

(وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهاً اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَاماًۙ ﴿٦٨﴾ )

**68-"Onlar, Allah ile beraber başka bir ilaha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar."**

A'meş'in bildirdiğine göre Ebu Vâil, Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(قال رجلٌ: يا رسولَ الله، أيُّ الذُّنب أكبر؟ قال: «أن تجعل لله نِدًّا وهو خلقك». قالَ: ثم أيٌّ؟ قال: «أن تقتُل ولدك خشيةَ أن يَطْعَمَ معك». قال: ثُم أيٌّ؟ قال: «أن تُزَانيَ حَلِيلَةَ جَارك».قال: فأنزل الله تصديقَ قول رسولِ الله -صلى الله عليه وسلم- في كتابهِ {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ} إِلَى قَوْلِهِ: {يَلْقَ أَثَامًا})

"Bir adam dedi ki:

- Ey Allah'ın Resûlü, en büyük günah hangisidir?

***- Seni yaratmış olduğu halde Allah'a ortak koşmandır.***

- Sonra hangisidir?

***- Malını seninle birlikte yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir.***

- Sonra hangisidir?

***- Komşunun karısıyla zina etmendir.***

Bunun üzerine Cenab-ı Allah, Resûlü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* söylediklerini doğrulamak için Kitab'ında şu ayeti indirdi: (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ... اَثَامًا) **"Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar."**[155]

(وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَاِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَاماً ﴿٧٢﴾ )

**72-"Onlar, yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir."**

Ebu Hanife, (الزُّور) kelimesinin şarkı söyleme anlamına geldiğini söylemiştir.

İbn Abbas *radiyallahu anh,* (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ) **"İnsanlardan öylesi vardır ki eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır"**[156] ayetinin, şarkıcı kadın satın almak manasına geldiğini söylemiştir. Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* da böyle dediği rivayet edilmiştir.

Mücahid, ayette kastedilen şeylerin şarkı, oyun ve eğlence olduğunu söylemiştir.

İbn Ebi Leyla'nın Atâ'dan naklen bildirdiğine göre Cabir *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(نَهَيْتُ عَنْ صَوْتَيْنِ أَحْمَقَيْنِ فَاجِرَيْنِ: صَوْتٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ خَمْشِ وُجُوهٍ وَشَقِّ جُيُوبٍ و صَوْتٍ عِنْدَ نَغْمَةِ لُعْبٍ ولَهْوْ ومَزامِيرِ شَيْطَانٍ)

***"Günahkâr ve ahmak iki sesi yasakladım. Musibet anında yüz tırmalayıp yaka yırtarak bağırıp çağırma sesi, diğeri de oyun, eğlence nağmeleriyle şeytani zurna sesi."***[157]

155 Ebu Avane Yakub el-İsferayini, Müstahrecu Ebi Avane: 1/362

156 Lokman, 31/6

157 Tirmizi, Ebvabu'l-Cenaiz, 25; Bkz: Ez-Zeylaî, Tahricu'l Ahadisi ve'l Asâri'l Vakıa fi Tefsiri'l Keşşaf li'z-Zemahşeri: 2/276

Ubeydullah b. Zahr'ın Bekr b. Sevade'den naklen bildirdiğine göre Kays b. Sa'd b. Ubade, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Şüphesiz Allah içki, tavla ve şarkıyı bana haram kıldı."***[158]

(وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ)

**"Onlar, yalana şahitlik etmeyenlerdir"** ayetini açıklarken Muhammed b. Hanefiye şöyle demiştir: "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın bir şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bazılarının te'vil edişi gibi bu ayetle şarkı kastedilmiş olması muhtemeldir. Ama söyleyenin bilgisizce söylediği bir söz manasına gelmesi de muhtemeldir. Lafzının genel nitelikte oluşu sebebiyle bu ayetin her iki manaya gelmesi mümkündür.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا)

**"Onlar, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir."**[159]

Said b. Cübeyr ile Mücahid dediler ki: "Rahatsız edildiklerinde vakar ve hoşgörü ile geçip gider ve bağışlarlar."

Ebu Mahzum, Sinan'ın bu ayeti açıklarken şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kötü sözle karşılaştıklarında üstü kapalı ifadelerle cevap verirler."

Hasan dedi ki: "Faydasız ve boş şeylerin hepsi günah şeylerdir."

Süddi dedi ki: "Bu sure Mekke'de inmiştir."

158 Bkz: Ebu Davud, Eşribe, 7

159 Furkan, 25/72

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu sure, müşriklerle savaşma emrinden önce inmiştir.

(إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا)

**"Gerçekten cehennemin azabı sürekli bir helâktir!"[160]**

Denildi ki: Cehennemin azabı, insanın peşini asla bırakmayan daimi bir azaptır. Mesela alacaklı kişi borçlunun peşini bırakmadığından, aynı şekilde ihtiyaçlar da insanın yakasını bırakmadığından bunlara (الْغَرِيمُ) denmiştir. Kadınlara düşkün olup onlarsız yapamayan kişi için de (إِنَّهُ لَمُغْرَمٌ بِالنِّسَاءِ) denir.

Şair A'şâ şöyle demiştir:

(إِنْ يُعَاقِبْ يَكُنْ غَرَامًا وَإِنْ يُعْطِ جَزِيلًا فَإِنَّهُ لَا يُبَالِي)

"Eğer cezalandırırsa cezası daimi olur.

Şayet bol mal verirse umurunda olmaz."

Şair Bişr b. Ebi Hâzim de şöyle demiştir:

(وَيَوْمَ النِّسَارِ وَيَوْمَ الجِفَا ... رِكَانَا عَذَابًا وَكَانَا غَرَامًا)

"Nisar savaşı ve cifar savaşı var ya

İkisi de azap ve daimi helâk oldu."

Sa'leb'in kölesi Ebu Amr bize şunları anlattı: "(الْغُرْمُ) kelimesi sözlükte bir şeyi tutup bırakmamak anlamına gelir." Böyle dedikten sonra bizim daha önce söylediklerimizi bize söyledi. Borca (غُرْمٌ) ve (مَغْرَمٌ) derler. Çünkü borç, alacaklının borçluyu yakalayıp hakkını ondan istemesini gerektirir. Alacağını tahsil etmek isteyen kimseye (الْغَرِيمُ) denir. Çünkü o, alacağını tahsil etmek için borçlunun peşine düşme ve onu bırakmama hakkına

160 Furkan, 25/65

sahiptır. Borcunu ödemesi istenen kimseye de (الغريم) denir. Çünkü o da alacaklı tarafından takip edilip asla peşi bırakılmaz.

(لَا يُغْلَقُ الرَّهْنُ , لِصَاحِبِهِ غُنْمُهُ وَعَلَيْهِ غُرْمُهُ)

***"(Borç, zamanında ödenmezse) Rehin, rehinciye kalmaz. Rehinin kendisi ve getirisi sahibinedir. Sahibi de borcunu ödemekle yükümlüdür."*** [161]

Şafiî, bu hadisteki (غُرْم) kelimesinin, rehinin telef olması geldiğini söylemiştir. Ebu Ömer, Şafiî'nin bu ifadesinin lügat bakımından yanlış olduğunu söylemiştir.

Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Her alacaklı, borçlusundan gün gelir ayrılır. Ama cehennem, alacaklı olduğu kişinin peşini asla bırakmaz."

(وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَاماً ﴿٧٤﴾)

**74-"Onlar, «Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle» diyenlerdir."**

Hasan dedi ki: "Dünya da göz aydınlığı; kişinin eşinin ve kardeşinin Yüce Allah'a itaatkâr olduğunu görmesidir."

Yine Hasan dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki Müslüman bir kimse için göz aydınlığı olacak en güzel şey; çocuğunun veya babasının veya torununun veya kardeşinin ya da bir dostunun Yüce Allah'a itaatkâr olduğunu görmesidir."

Seleme b. Küheyl'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Aile fertlerinin sana itaatkâr olmalarıyla gözün aydınlansın."

161 Darekutni, Sünen: 3/438

Ebu Üsame'nin Ahvas b. Hakîm'den naklen bildirdiğine göre Cübeyr b. Nüfeyr *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Kendisine iman ve güzel ahlâk nasib olan kimse, işte o müttakilerin önderidir."***

Mücahid ve Hasan dediler ki: (وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا) **"Bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle."** "Biz, bizden öncekilere tabi oluruz ki bizden sonrakiler de bize tabi olsunlar."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ
كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَاماً ﴿٧٧﴾ )

**77-"(Ey Muhammed!) De ki: «Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin! Siz yalanladınız. Öyle ise azap yakanızı bırakmayacak.»"**

Mücahid dedi ki: "Rabbim sizi ne yapsın! O, sizi kendisine itaate çağırmasa ve siz bundan yararlanmazsanız, sizi ne yapsın!"

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

## 26- ŞU'ARÂ SÛRESİ

(وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِر۪ينَۙ ﴿٨٤﴾ )

**84-"Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle!"**

Güzel bir övgü ile anılanlardan kıl. Yahudiler, Hristiyanlar ve çoğu ümmetler bunu diyen Hz. İbrahim'in (a.s) peygamberliğini kabul ediyorlardı. Bu ayetin şu manaya geldiği de söylenmiştir: Ya Rab, evlatlarım arasında hakkı ayakta tutan ve insanları hakka davet eden birini ortaya çıkar. O da Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ona inanan mü'minlerdir.

(اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَل۪يمٍۜ ﴿٨٩﴾ )

**89-"Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka."**

Denildi ki: İbrahim (a.s), Allah'tan sadece temiz bir kalp istedi. Çünkü kalp temiz olunca, diğer organlar da bozulmaya karşı korunmuş olurlar. Zira organların bozulması, sadece kalpteki kötü niyet sebebiyle olur. Kötü niyetin yanı sıra kişide bir de cahillik varsa, kalp arınmışlığı iki yönden yok olur.

Numan b. Beşir *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلُحَتْ صَلُحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ
وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ)

***"Bilseiniz ki vücutta bir et parçası vardır. O düzgün olursa bütün beden düzgün olur. O bozulursa bütün beden bozulur. Bilesiniz ki o kalptir."***[162]

(وَاِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ )

(نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ ﴿١٩٣﴾)

(عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾)

(بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾)

(وَاِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْاَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾)

**192-"Şüphesiz bu Kur'an âlemlerin rabbi tarafından indirilmiştir."**

**193-195: "Onu, senin kalbine uyarıcılardan olasın diye açık bir Arapça ile Rûhu'l emîn indirmiştir."**

**196-"O Kur'an, şüphesiz öncekilerin kitaplarında da vardır."**

Kur'an'ın, âlemlerin Rabbi katından indirildiği haber verilmiştir. Sonra Kur'an'ın, önceki Peygamberlerin kitaplarında da olduğu haber verilmiştir. Bilindiği gibi Kur'an, önceki peygamberlerin kitaplarında Arap dili ile yer almış değildi. Bu da Kur'an'ın başka bir dile çevrilmesi halinde Kur'an olmaktan çıkmayacağına delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah Arapça'dan başka bir dille de olsa Kur'an'ın önceki peygamberlerin kitaplarında yer aldığını mutlak olarak bildirmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنَ ﴿٢٢٤﴾ )

**224-"Şairlere gelince, onlara da yoldan sapmışlar uyarlar."**

162 İbn Mâce, Fiten, 15

Süfyan'ın bildirdiğine göre Seleme b. Küheyl, Mücahid'in bu ayetteki (الْغَاوُنَ) kelimesinin âsi ve günahkâr cinler anlamına geldiğini söylediğini rivayet etmiştir. Hasîf de Mücahid'in bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: İki şair karşılıklı olarak birbirlerine hicivde bulunurlar. Her birinin de haddi aşan azgın kimselerden taraftarları olur. İşte Yüce Allah bu evsaftaki şairleri yermiş ve kınamıştır. İşte bu gibi şairler her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler. Cenab-ı Allah bunları, heveslerine esir düşerek başını alıp giden ve önüne çıkan her vadiye dalıp oralarda şaşkın halde dolaşan kimselere benzetmiştir. Bunlar söyledikle-rinin doğru olup olmadığını, ne gibi sonuçlar doğuracağını düşünmezler.

(اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾)

**225-"Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını görmez misin?"**

Bu ayet hakkında İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Katade dediler ki: "Bu tür şairler, boş ve faydasız sözlere dalarlar. Batıl hedeflere ulaşmak amacıyla birilerini över veya yererler."

Bu kategorideki şiirler hakkında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا حَتَّى يَرِيَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا)

***"Birinizin karnının hastalanacak derecede irinle dolması, şiirle dolmasından daha iyidir."***[163]

Burada sözü edilen şiir, Yüce Allah'ın mezkûr ayette şairini yerdiği şiirdir. Çünkü sonraki ayette mü'minler bu yermenin dışında tutulmuşlardır:

(اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا)

**"Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah'ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka."**[164]

163 İbn Mâce, Edeb, 42
164 Şu'arâ, 26/227

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Hassan b. Sabit'e şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(اهْجُهُم-أو هاجِهِمْ-وجبريلُ معكَ)

***"Onları (müşrikleri) hicvet. Şüphesiz Cebrail seninle beraberdir."***[165]

Bu hadis, mana bakımından (وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا) **"Haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar"** ayetine uymaktadır. Tıpkı şu ayetler gibi:

(وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ)

**"Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur."**[166]

(لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ)

**"Allah, zulme uğrayanın dile getirmesi dışında, çirkin sözün açıklanmasını sevmez."**[167]

Übey b. Kâ'b *radiyallahu anh* ile Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إنَّ مِنْ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً)

***"Şüphesiz şiirin bazısı hikmet(li sözler)dir."***[168]

---

165 Buhari, Bedu'l-Halk, 7

166 Şûrâ, 42/41

167 Nisâ, 4/148

168 İbn Mâce, Edeb, 41

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 28- KASAS SÛRESİ

(قَالَ اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَأْجُرَن۪ي
ثَمَانِيَ حِجَجٍۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَۚ وَمَٓا اُر۪يدُ اَنْ اَشُقَّ
عَلَيْكَۜ سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٢٧﴾ )

**27-"Baba, «Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin» dedi."**

Bazı kimseler bu ayeti, hür kimsenin sağlayacağı menfaat karşılığında nikâh akdetmenin caizliğine dair delil göstermektedirler. Oysa bu ayette onların bu görüşünü destekleyecek bir delil bulunmamaktadır. Çünkü Musa'nın (a.s) sağlayacağı çobanlık menfaati, Şuayb (a.s) için şart koşulmuştu. Bu çobanlık menfaati, Şuayb'ın (a.s) kızının mehri olarak şart koşulmuş değildi. Bu, bir adamın mehr-i müsemmasız ancak kadının velisine belli süreliğine menfaat sağlamak şartı koşularak bir kadınla evlenmesi gibidir. Bu ayet, mehir belirlemeksizin nikâh akdetmenin caizliğine delalet etmektedir. Kendisiyle evlenilecek olan kadının velisine menfaat sağlamanın şart koşulması, akdin gereği olmayan şartların koşulmasının nikâh akdini fasid kılmayacağına delalet etmektedir. O zamanın şeriatine göre kadının hak edeceği bir bedel olmaksızın nikâh akdi yapmak muhtemelen caizdi. Eğer o zamanlarda böyle bir hüküm vardıysa bu hüküm, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şeriatıyla neshedilmiştir. Yine bu ayet, o zamanlarda

evlenecek kadının velisi için menfaat sağlamayı şart koşmanın caizliğine delalet etmektedir. Ayetin devamındaki (فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ) **"Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur"** cümlesi, akitlerde artırma yapmanın caizliğine delil olarak gösterilmektedir.

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Musa (a.s), iki vadeden uzun ve tam olanı doldurdu."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ)

**"Boş sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler."**[169]

Mücahid dedi ki: "Kitap ehli kimselerden bazıları Müslüman oldular. Bu yüzden müşrikler onlara eziyet ettiler. Fakat onlar bağışlayıcı oldular ve "Selâm olsun size (bizden size zarar gelmez). Biz cahilleri istemeyiz" dediler."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, iyi dilekleri bildiren bir selam değil, karşılıklı saldırmazlık içine girildiğini bildiren bir selamdı. Bu, mana bakımından şu ayetleri andırmaktadır:

(وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا)

**"Cahiller onlara laf attıkları zaman, «selâm!» der (geçer)ler."**[170]

(وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا)

**"Uzun bir süre benden uzaklaş!"**[171]

(سَلَامٌ عَلَيْكَ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي)

**"Esen kal! Senin için Rabbimden af dileyeceğim."**[172]

169 Kasas, 28/55
170 Furkan, 25/63
171 Meryem, 19/46
172 Meryem, 19/47

Bazı kimseler bundan kâfire selam vermenin caizliği hükmünün çıkarılabileceğini zannederler. Anlatmış olduğumuz gibi hakikat, onların zannettiği gibi değildir. Çünkü selam iki manaya gelmektedir: Biri, karşılıklı olarak saldırmazlık ve barış ortamında yaşanacağını tarafların birbirine bildirmesidir. Diğeri, Müslümanların birbirlerine selam vermelerinde olduğu gibi esenlik ve güvenlik içinde olunmasını dilemektir. Bu bağlamda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سِتُّ خِصَالٍ... وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ)

**"Mü'minin mü'min üzerinde altı hakkı vardır... (Bunlardan biri,) karşılaştığında ona selam vermesidir."[173]**

Selamla ilgili ayetlerde şöyle buyrulmuştur:

(وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا)

**"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin."[174]**

(تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ)

**"Oradaki esenlik dilekleri «selâm»dır."[175]**

Kâfirlerden bahsederken Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(لَا تَبْدَؤُوهُمْ بِالسَّلَامِ فَإِذَا سَلَّمُوا عَلَيْكُمْ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ)

***"(Kitap ehline) önce siz selam vermeyin. Ama onlar size selam verdiklerinde siz 've aleyküm' deyin"[176]***

173 Tirmizi, Edeb, 1
174 Nisâ, 4/86
175 İbrahim, 14/23
176 İbn Mâce, Edeb, 13

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَدَخَلَ الْمَدٖينَةَ عَلٰى حٖينِ غَفْلَةٍ مِنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فٖيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِۘ هٰذَا مِنْ شٖيعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذٖي مِنْ شٖيعَتِهٖ عَلَى الَّذٖي مِنْ عَدُوِّهٖۙ فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِۘ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبٖينٌ ﴿١٥﴾)

**15-"Mûsâ, ahalisinin farkedemeyeceği bir vakitte şehre girdi. Orada, biri kendi halkından, diğeri düşman taraftan olan iki adamın birbirleriyle kavga ettiğini gördü. Kendi halkından olan kişi, düşman taraftan olana karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine Mûsâ ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu; sonra şöyle dedi: «Bu şeytanın işidir; o gerçekten ayartıcı ve apaçık bir düşman!»"**

(قَتَلْتَ نَفْسًا)

**"Birini öldürdün."**[177]

Karşı taraftan olan adamı yumrukladığı için o adamın öldüğünü kendisine haber verdi. Sonra Musa (a.s) şöyle dedi: (رَبِّ اِنّٖي ظَلَمْتُ نَفْسٖي) **"Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim."**[178]

Bazıları dediler ki: "Bu ayet, tokatlayarak adam öldürmek, amden öldürmektir. Eğer böyle olmasaydı, Musa (a.s) kesinlikle *'ben nefsime zulmettim'* demezdi."

Bu değerlendirme yanlıştır. Çünkü Musa'nın (a.s), adama yumruk atmakla kendi nefsime zulmettim demesi mümkündür. Attığı yumruk sonucunda adamın ölmesinin, amden öldürme olduğuna dair bir nass veya delalet yoktur. O adamı tokatlaması küçük günahlardandır.

---

177 Kasas, 28/19

178 Kasas, 28/16

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَاراًۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا اِنّٖٓي اٰنَسْتُ نَاراً لَعَلّٖٓي اٰتٖيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ )

**29-"Mûsâ bu süreyi doldurup ailesiyle birlikte yolda giderken Tûr tarafında bir ateş gördü; ailesine, «Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir parça ateş getiririm» dedi."**

Bazıları bu ayeti delil göstererek kişinin kendi karısıyla yolculuğa çıkabileceğini, onu bir beldeden başka bir beldeye götürebileceüini, onu anne babasından ayırabileceğini söylemişlerdir. Bence bu ayette buna dair bir delil bulunmamaktadır. Musâ (a.s) belki de karısının rızasını alarak onu beraberinde yolculuğa çıkarıp götürmüştür.

بسم الله الرحمن الرحيم

# 29- ANKEBUT SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْناًۜ وَاِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَاۜ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ )

**8-"Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Ama onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onların sözüne uyma! Sonunda dönüşünüz yalnız bana olacaktır. İşte o zaman, vaktiyle yapmış olduğunuz her şeyi önünüze koyacağım."**

Ebu Ubeyde, Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ey Allah'ın Resûlü, amellerin enfaziletlisi hangisidir? diye sordum. ***"Namazları vaktinde kılmaktır"*** buyurdu.

"Sonra hangisidir?" diye sordum. ***"Allah yolunda cihad etmektir"*** buyurdu.

"Sonra hangisidir?" diye sordum. ***"Ana-babaya iyi davranmaktır"*** buyurdu.[179]

Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

179 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 10/20

(لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٌّ وَلَا مُدْمِنُ خَمْرٍ)

***"Ana-babasına kötü davranan ve içki içmeyi sürdüren kimse cennete girmez."***[180]

Yukarıdaki ayet ile hadisler, kişinin müşrikte olsa babasını öldürmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hanzele b. Ebi Âmir'i müşrik olan babasını öldürmekten menetmişti. Bu deliller, evladını öldüren babaya kısas uygulanmayacağına delalet etmektedirler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اُتْلُ مَا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾)

**45-"Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder. Allah'ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir."**

İbn Mesud *radiyallahu anh* ile İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Namaz, insana aklen ve dinen gerekli olan şeyleri yapmasını, çirkin olan şeylerden de uzak durmasını emreder."

İbn Mesud *radiyallahu anh* dedi ki: "Namaz, yalnız kendisine itaat edene fayda sağlar."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Namaza itaat, onun gereklerini yerine getirmek, kalben ve bedenen namaza yönelmekle olur. Namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor, denildi. Çünkü namaz, arasına dünyevi işlerin karışmayacağı bazı fiil ve zikirleri kapsar. Diğer farzların hiçbiri bu bakımdan namaz gibi değildir. Namaz, insanı çirkinliklerden alıkor ve dinin, aklın gereklerini yapmaya davet eder. Yani hakkını vererek kılan kimseyi hayâsızlıktan ve kötülükten koruması, namazın gereğidir.

180 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 13/79

Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Namazı, kendisini hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymayan kimse, Allah'tan daha da uzaklaşmış olur. "Falan adam gece namaz kılıyor; gündüz hırsızlık yapıyor" denildiğinde Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu söylenmiştir: "Namazının kendisini hırsızlıktan alıkoyacağı umulur." Yine Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: (حُبِّبَ إِلَيَّ مِنْ دُنياكم ثَلاثٌ النساءُ والطِّيبُ وجُعِلَتْ قُرَّةُ عينى فى الصلاة) ***"Dünyanızdan üç şey bana sevdirildi: Kadın, güzel koku ve gözüm aydınlanması namazda oldu."***[181] Selef ulemasından biri bu hadisle ilgili olarak şöyle demiştir: Namaz, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* göz aydınlığı değildi. Lâkin o namaza durduğunda, namazda gözünü aydınlatacak şeyler görürdü.

(وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ)

**"Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir."**[182]

İbn Abbas, İbn Mesud, Selman ve Mücahid dediler ki: "Allah'ın sizi rahmetiyle anması, sizin kendisine taat ve ibadet ederek O'nu anmanızdan daha büyüktür."

Yine Selman, Ümmü Derdâ ve Katade'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Kulun rabbini anması, bütün amellerinden daha faziletlidir."

Süddi dedi ki: "Namazda Allah'ı anmak, namazdan daha büyüktür."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تُجَادِلُٓوا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُۗ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُٓوا اٰمَنَّا بِالَّذِٓي اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾)

181 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 12/92

182 Ankebut, 29/45

**46-"İçlerinden haksızlığa sapanlar dışında Ehl-i kitap'la mücadelenizi sadece en güzel yolla sürdürün ve deyin ki: «Bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz O'na teslim olmuşuzdur.»"**

Katade dedi ki: "Bu ayet, (وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ) **"Allah'a ortak koşanlarla savaşın"** emri ile neshedilmiştir. Kılıçla mücadeleden daha şiddetli bir mücadele yoktur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kitap ehli ile en güzel yolla mücadele etme emri, savaş emrinden önce yürürlükteydi.

(إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ)

**"İçlerinden zulmedenler hariç"**

Doğrusunu Allah bilir. Yani müşriklerin sizinle mücadelelerinde size zulmedenleri ve kendilerine şiddet gösterilmesini gerektiren muamelelerde bulunanları hariç, diğerleriyle en güzel bir şekilde mücadele edin. Bu, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ)

**"Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşırlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün."**[183]

Mücahid dedi ki: "Cizye ödemeyerek zulmedenler hariç, diğer müşriklerle en güzel şekilde mücadele edin."

Şöyle de denilmiştir: "Kendilerine deliller gösterildikten sonra kâfir kalmakta ısrar ederek zulmedenler hariç, diğer müşriklerle en güzel şekilde mücadele edin."

183 Bakara, 2/191

بسم الله الرحمن الرحيم

# 30- RÛM SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ رِباً لِيَرْبُوَا ف۪ٓي اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِۚ وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُر۪يدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾)

**39-“İnsanların malları içinde artsın diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (mânevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir.”**

İbn Abbas ile Mücahid bu ayeti şöyle tefsir etmişlerdir: “Kişi, karşılığında kendisine daha iyi bir hediye gelsin umuduyla bir başkasına bir şey hediye ederse, onun bu hediyesi Allah katında artmaz; kendisi bu hediyesinden ötürü sevap kazanmayacağı gibi günaha da girmez.”

(وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُر۪يدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ)

**“Ama Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirseniz”**

Said b. Cübeyr’in bu ayeti şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir: “Kişinin, sevap kazanmak maksadıyla başkalarına bir şeyler vermesi bu ayette kastedilmiştir.”

Abdulvahhab’ın bildirdiğine göre Halid, İkrime’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “(وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ رِباً لِيَرْبُوَا ف۪ٓي اَمْوَالِ النَّاسِ) **“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirseniz...”** Bu ayetten anlaşılan o ki riba, biri helal, diğeri haram olmak üzere iki çeşittir: Kişi, karşılığında kendisine daha iyi bir hediye gelsin umuduyla bir başkasına bir şey hediye ederse bu, helal ribadır.”

Bu ayetle ilgili olarak Zekeriya, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam bir başkasıyla birlikte yolculuğa çıkar. Yolda ona hizmet eder; onun için uğraşıp didinir. Diğeri de bunun çalışmasına ve hizmetine bir mükâfat olarak kendi malının kazancının bir kısmını verir."

Abdulaziz b. Ebi Revvad, (وَمَا اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا۟ ف۪ٓي اَمْوَالِ النَّاسِ) **"İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirseniz..."** ayeti hakkında Dahhâk'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayette anlatılan, helal ribadır. Kişi, karşılığında kendisine daha iyi bir hediye gelsin umuduyla bir başkasına bir şey hediye ederse bunın kendisine ne faydası ne de zararı olur. Bundan ötürü sevap kazanmayacağı gibi günaha da girmez."

Mansur, (وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ) **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma"**[184] ayeti hakkında İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Daha fazlasını elde etmek için malını verme."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin hükmünün sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olması mümkündür. Çünkü o, ahlaki güzelliklerin en üst mertebesindeydi. Nitekim zekât alması da kendisine haram kılınmıştı.

(وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ) **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma"** ayeti hakkında Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İşlediğin salih amelleri çok görüp de onları Rabbine karşı başa kakma vesilesi yapma."

(اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفاً وَشَيْبَةًۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْقَد۪يرُ ﴿٥٤﴾)

**54-"Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüzlüğe duçar eden, saç ve sakalınızı ağartan Allah'tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir."**

Yani Yüce Allah sizi annelerinizin rahminde güçsüz bir cenin olarak yarattı. Sonra sizi, kendine fayda veya zarar veremeyen bebekler olarak

184 Müddessir, 74/6

dünyaya gönderdi. Sonra sizi güçlü kıldı. Sonra sizi muhtelif faydalı işlerde tasarrufta bulunmak, zararları bertaraf etmek için düşünüp anlama kabiliyetine, akıl ve yeteneklere sahip kıldı. Bunun ardından yaşlılık döneminde sizi güçsüz hale getirdi. Tıpkı şu ayetlerde belirtildiği gibi:

(وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ)

**"Kime uzun ömür verirsek, onu yaratılış itibariyle tersine çeviririz (gücünü azaltırız)."**[185]

(وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـٔاً)

**"İçinizden kimileri de, bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır."**[186]

Gücü ve kavrayışı elinden alınmış çocuk gibi hatta daha da geride olur. Çünkü çocuk, ergenlik ve insaniyet halinin kemale erme zamanında daha güçlü ve kavrayışlı olur. Ama insan yaşlandıkça gücünü kaybeder ve bildiklerini unutur. Bu sebeple Cenab-ı Allah, yaşlılık halini erzel-i ömür/ömrün en düşkün çağı olarak adlandırmıştır. Şu ayette yaşlılığı güçsüzlüğe bitişik olarak zikretmiştir.

(ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفاً وَشَيْبَةً)

**"Sonra (Allah) gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık vermiştir."**

Bu, Hz. Zekeriya'nın şu ifadesine benzemektedir:

(رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْباً)

**"Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı."**[187]

185 Yâsîn, 36/68
186 Nahl, 16/70
187 Meryem, 19/4

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

# 31- LOKMAN SÛRESİ

(وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِۚ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْناً عَلٰى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ
فٖي عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لٖي وَلِوَالِدَيْكَۜ اِلَيَّ الْمَصٖيرُ ﴿١٤﴾)

**14-“Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”**

Dahhâk dedi ki: “Güçsüzlük üstüne güçsüzlük. Annenin güçsüzlüğünün üzerine bir de çocuğun güçsüzlüğü eklendi.”

Bazıları bu ayetteki “vehn” kelimesinin şiddetli derecede bitkinlik anlamına geldiğini söylemişlerdir.

(وَفِصَالُهُ فٖي عَامَيْنِ)

**“Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur.”**

İki yılın bitiminde olur.

Konuyla ilgili başka bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır:

(وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا)

**“Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır.”**[188]

---

188 Ahkaf, 46/15

İki ayet birlikte değerlendirildiğinde hamileliğin asgari süresinin altı ay olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İbn Abbas *radiyallahu anh* da bu delillere dayanarak hamileliğin asgari süresinin altı ay olduğunu söylemiştir. İlim ehli kimseler bu görüşüzerinde ittifak etmişlerdir.

(يَا بُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَٓا اَصَابَكَۜ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِۚ ﴿١٧﴾ )

**17-"«Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir.»"**

Doğrusunu Allah bilir, ama bu ayette söylenmek istenen her halde şu olmalıdır: 'İyiliği tavsiye etme görevini yerine getirirken insanlardan sana gelecek olan kötülükler karşısında sabırlı ol.'

Bu ayetin zahiri, işin içinde can korkusu söz konusu olsa bile sabretmenin vacipliğini gerekli kılmaktadır. Şu kadar var ki Yüce Allah, daha önce de açıkladığımız gibi korku halinde takiyye yapmayı başka ayetlerle mübah kılmıştır. Bu ayet ise iyiliği tavsiye edip kötülükten alıkoyma görevinin vacipliğini gerekli kılmaktadır.

(وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحاًۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍۚ ﴿١٨﴾ )

**18-"«Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez.»"**

İbn Abbas ile Mücahid bu ayetin şu anlama geldiğini söylediler: "Büyüklük taslayarak insanlardan yüz çevirme."

İbrahim dedi ki: "İnsanlarla konuşurken avurtlarını şişirerek konuşma."

Bu da büyüklük taslamak anlamına gelmektedir. Çünkü başkalarına hitap ederken avurtlarını şişirerek konuşan kişi, mütekebbirdir.

Denildi ki: Ayette geçen (صَعَرَ) kelimesi, develerin boyunlarında ve başlarında görülen bir hastalıktır. Bu hastalığa yakalanan develer, yüzlerini çevirirken boyunlarıyla birlikte çevirirler. Yüzlerini ve boyunlarını insanlardan çeviren mütekebbir adamlar, bu develere benzetilmişlerdir.

Bir şair şöyle demiş:

(كُنَّا إِذَا الْجَبَّارُ صَعَّرَ خَدَّهُ ... أَقَمْنَا لَهُ مِنْ مَيْلِهِ فَتَقَوَّمَا)

"Zorba kişi yüzünü çevirdiğinde,

Eğikliğini doğrulttuk; o da düzeldi."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ... وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى اَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا)

**"İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu karnında taşımıştır. Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünya da onlarla iyi geçin."**[189]

Yüce Allah, anne babalara iyi davranma emrinin, gerek Müslüman gerekse kâfir bütün anna babaları kapsadığını bu ayetlerde açıklamaktadır. Zira son ayette şöyle buyurmaktadır: **"Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme"** buyurmaktadır. Sonra da onlarla iyi geçinme emrini **"Fakat dünya da onlarla iyi geçin"** emri ile tekid etmektedir. Bu ayet, evladını öldüren babaya kısas uygulanamayacağına, evladına zina isnadında bulunan babaya kazf/iftira haddi uygulanamayacağına, evladına olan borcunu ödemeyen babanın hapsedilemeyeceğine, kendisine ihtiyaçlarının olması durumunda evladın anne babasının nafakasını temin etmekle yükümlü olduğuna delalet etmektedir. Çünkü bu sayılan hususların tümü, evladın anne

189 Lokman, 31/14-15

babasıyla iyi geçinmesinin kapsamına girmektedir. Bunun aksini yapmak, onlarla iyi geçinmeye aykırı olur.

Bu sebeple mezhebimiz fakihleri dediler ki: “Oğluna olan borcunu ödemeyen baba hapsedilmez.”

Yalnız Ebu Yusuf’un, “Evladına olan borcunu ödememekte direnen baba hapsedilir” dediği rivayet edilmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ)

**“Bana yönelenlerin yoluna uy.”**[190]

Bu cümle, Müslümanların icmasının sahihliğine delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, Müslüman topluma tabi olmamızı emretmiştir. Bu ayet, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى)

**“Kim mü’minlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız.”**[191]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا)

**“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme!”**[192]

Ayette geçen (مَرَح) kelimesi, taşkınlık göstermek, böbürlenmek ve kişinin kendini beğenmesi, insanları hakir görmek ve onları küçümsemek gibi manalara gelir. Yüce Allah insanın bu tür davranışlarda bulunmasını yasaklamıştır. Çünkü kendini, varlığının başlangıcını ve nihayetini bilmeyenlerden başkaları böyle davranışlarda bulunmazlar.

190 Lokman, 31/15
191 Nisâ, 4/115
192 Lokman, 31/18

Hasan dedi ki: "İlkinde babasının sidik deliğinden çıkıp ana rahmine girişinde, ikincisinde de doğarken annesinin sidik deliğinden çıkışında olmak üzere iki defa sidik deliğinden çıkan insanoğlu nasıl olur da böbürlenir?"

(اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ)

**"Allah, hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez."[193]**

Mücahid dedi ki: "Ayette geçen (مُخْتَالٍ) kelimesi kibirli kimse anlamına gelmektedir. (فَخُورٍ) kelimesi ise Allah''ın kendisine bahşettiği nimetlerden ötürü insanları küçümseyerek onlara karşı övünen kimse anlamına gelmektedir. Çünkü kendisine verilen bu nimetler sebebiyle Allah'a karşı günah ve masiyet içinde olması değil, aksine O'na şükretmesi gerekir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Yüce Allah'ın kendisine bahşettiği nimetleri anlatırken kendisinin Âdemoğlunun efendisi olduğunu, ancak bunu övünmek için söylemediğini ifade etmiştir. Bu nimeti övünmek için değil, şükretmek için anlattığını söylemiştir.

Nitekim şu ayette de bu hususa değinilmektedir:

(وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ)

**"Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat."[194]**

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَۜ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾)

**19-"«Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır.»"**

Yezid b. Ebi Habip dedi ki: "Yürüyüşünde hızlı ol."

193 Lokman, 31/18
194 Duhâ, 93/11

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin bu şekilde manalandırılması doğru olabilir. Çünkü kibirli kişi ağır ağır yürür. Hızlı yürümek, kibre ve kendini beğenmişliğe ters düşer.

(وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ)

**"Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir!"**

Bu ayette sesin alçaltılması emredilmektedir. Çünkü böyle yapmak, tevazuya daha yakın bir davranıştır. Konuyla ilgili bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

(اِنَّ الَّذٖينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ
الَّذٖينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى)

**"Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar, Allah'ın, gönüllerini takvâ (Allah'a karşı gelmekten sakınma) konusunda sınadığı kimselerdir."**[195]

İnsanları hafife alarak onlara karşı övünme suretinde sesi yükseltmek, kötü bir davranıştır. Bunun faziletsiz ve çirkin bir davranış olduğu mezkûr ayette açıklanmıştır. Çünkü sesleri en çirkin ses olduğu halde eşekler de seslerini yükseltirler. Mezkûr ayetin (اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ) kısmını açıklarken Mücahid, bunun "Seslerin en çirkini" anlamına geldiğini söylemiştir. Mesela sevilmeyen bir şey hakkında "Bu çirkindir" denildiği gibi çok yüksek olan eşek sesi de seslerin en çirkini olarak nitelendirilmiştir. Yüce Allah, seslerini yükseltmekten sakınsınlar diye kullarını bu hususta terbiye etmek için bunları bize anlatmıştır.

(اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي
الْاَرْحَامِۜ وَمَا تَدْرٖي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَداًۜ وَمَا تَدْرٖي
نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوتُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ خَبٖيرٌ ﴿٣٤﴾ )

195 Hucurât, 49/3

**34-"Kıyamet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah'ın katındadır; O, yağmuru yağdırmakta; rahimlerdekini bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez; hiç kimse nerede öleceğini bilemez; ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."**

Bu ayetin mefhum-u muhalifinden anlaşıldığına göre kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi kulların yanında değil, sadece Allah katındadır. Kendisi bildirmedikçe O'ndan başka hiç kimse kıyametin ne zaman kopacağını bilemez. Her ne kadar varlığı kuvvetle zannedilse de ana rahmindekinin gerçekliğini bizim bilmemizin mümkün olmadığına, bunun gerçekte ne olduğunu ancak Yüce Allah'ın bildiğine bu ayet delalet etmektedir. Bu da karısının rahmindeki çocuğu reddedip kendisinden olmadığını iddia eden kimsenin, aslında karısına zina isnad etmiş sayılmamasını gerektirmektedir. Nitekim biz bunu daha önce açıklamıştık.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْماً لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِۘ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِه۪ شَيْـٔاًۜ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَاٙ وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾)

**33-"Ey insanlar! Rabbinize saygısızlıktan sakının; hiçbir babanın evlâdından fayda göremeyeceği, evlâdın da babasından hiçbir yarar sağlayamayacağı bir günden korkun. Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın; o, yoldan çıkarıcı da (şeytan) Allah hakkında sizi ayartmasın."**

Bu ayet, hiç kimsenin Allah katında babasının şeref ve soyu sebebiyle fazilet elde edemeyeceğine delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah bu hususta hiç kimseyi başkalarına karşı ayrıcalıklı kılmamıştır. Bu bağlamda Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle bir hadisi varid olmuştur:

(مَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ، لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ)

***"Ameli kendisini geride bırakan kimseyi, nesebi hızlandırmaz (İleri götürmez)."***[196]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* akrabalarına şöyle seslenmiştir: ***"Ey Abdulmuttaliboğulları! İnsanlar işledikleri amellerle bana gelirken siz neseplerinizle bana gelmeyin. Ben 'Allah katında sizi azaptan koruyamam' diyorum."***[197]

(لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهٖ) cümlesi, "Allah katında baba evladına yarar sağlayamaz" anlamına gelmektedir. Mesela (جَزَيْتُ عَنْكَ) cümlesi, "Sana yarar sağladım" anlamına gelmektedir.

196 Ebu Davud, İlim, 2

197 Abdurraûf el-Münavi, el-Fethu's Semavi bi Tahrici Ahâdisi'l Kâdi el-Beydavi: 1/185

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 32- SECDE SÛRESİ

(تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَطَمَعاً وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾)

**16-"Korku ve ümit içinde rablerine ibadet ve dua etmek üzere vücutları yatak görmez, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah için harcarlar."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ebu Vâil, Muâz b. Cebel'in *radiyallahu anh* bu ayeti açıklarken şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir yolculukta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikteydim. Bir gün seyir halindeyken yanına yaklaştım ve şöyle dedim:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bana öyle bir şey söyle ki, onu yaptığım takdirde beni cennete koysun ve cehennemden uzaklaştırsın.

- ***Çok büyük bir şey sordun. Ama Allah'ın kolay kıldığı kimselere kolaydır. (O da şudur): Allah'a kulluk eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı kılar, zekâtı verir, Ramazan orucunu tutar ve Beyt'i haccedersin. Hayrın bazı kapılarını sana göstereyim mi? (O kapılar şunlardır): Oruç (günahlara karşı) bir kalkandır. Sadaka, günahlara kefaret olur. Bir de adamın gece yarılarında kalkıp namaz kılmasıdır.*** (Böyle dedikten) sonra şu ayetleri okudu: (تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ .......جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) **"Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz**

**şeylerden de Allah için harcarlar. Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez."** (Bu ayetleri okuduktan) sonra şöyle buyurdu: ***"İşin başını, direğini ve tepe noktasını sana göstereyim mi?"***

- Göster ey Allah'ın Resûlü.

***- İşin başı İslâmdır. Direği namazdır. Tepe noktası Allah yolunda cihaddır.*** (Böyle dedikten sonra şöyle sordu:) ***Bütün bunların esasını sana haber vereyim mi?***

- Buyurun ey Allah'ın Resûlü.

- (Eliyle dilini tutarak şöyle buyurdu:) ***Şunu tut.***

- Ey Allah'ın Resûlü, söylediğimiz şeylerden ötürü sorgulanacak mıyız?

***- Anası ölesi ey Muâz! İnsanları cehenneme yüz üstü vaziyette sokan şey, dilleriyle söylediklerinden başka bir şey midir?"***[198]

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Abdurrezzak, Mamer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katade, (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا اُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ) **"Hiç kimse, kendileri için saklanan göz aydınlıklarını bilemez"** ayetini okuduktan sonra şöyle dedi: Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

(أَعْدَدْتُ لِعِبَادِى الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ، وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ)

"Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kalpten geçmeyen mükâfatlar hazırladım."

Böyle dedikten sonra şu ayeti okudu:

(فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا اُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ)

**"Hiç kimse, kendileri için saklanan göz aydınlıklarını bilemez."**[199]

198 Beyhaki. Şuabu'l-İman: 7/33
199 Buhari, Tefsiru'l-Kur'an, Secde, 32

(تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ)

**"Onlar yataklarından kalkarlar"** ayeti hakkında Mücahid ile Atâ'nın şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Yani yatsı namazını kılmak için yataklarından kalkarlar."

Bu ayeti açıklayan Hasan şöyle demiştir: "Akşam ile yatsı vakitleri arasında nafile namaz kılarlardı."

(يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا)

**"Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet ederler"** ayetini Dahhâk şöyle açıklamıştır: "Onlar duâ edip tazimde bulunarak Allah'ı zikrederler."

Katade dedi ki: "Allah'ın azabından korkup rahmetini ümid ederek ibadet ederler.

(وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ)

**"Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah'a itaat yolunda harcarlar."**[200]

200 Secde, 32/16

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 33- AHZÂB SÛRESİ

(مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ
الّٰٓـئِ تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاۤءَكُمْ اَبْنَاۤءَكُمْ ذٰلِكُمْ
قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ )

**4-"Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır, annelerinize benzeterek haram olsun dediğiniz eşlerinizi anneleriniz kılmamış, evlâtlıklarınızı da gerçek oğullarınız yapmamıştır. Bunlar sizin kendi iddianızdır; hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir."**

Bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Dâhiliğinden ötürü Kureyş kabilesinden bir adama "İki kalpli" derlerdi." Mücahid ile Katade'nin de böyle dedikleri rivayet edilmiştir.

Yine İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Münafıklar, Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* iki kalbi olduğunu söylerlerdi. Cenab-ı Allah, onların yalan söylediklerini bu ayetle bildirdi."

Hasan dedi ki: "Bir adam, 'Benim iki nefsim var. Biri bana bir şeyi emrederken diğeri o şeyi yapmamı yasaklıyor' dedi. Cenab-ı Allah onun hakkında bu ayeti indirdi."

Yine Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Beni Fihr kabilesinden bir adam, "İçimde iki kalbim var. Onların her birisiyle Muhammed'in aklının anladıklarından daha fazlasını anlıyorum" dedi. Aziz ve Celil olan Allah onu bu ayetle yalanladı."

Ebu Cafer et-Tahavi'nin anlattığına göre kendisinin tefsirinde de bu rivayetlerin aynısı yer almıştır.

İmam Muhammed'in bir çocuğun iki adamın menisinden yaratılabileceğine ilişkin görüşünü çürütmek maksadıyla Şafiî, adını vermediği bazı tefsircilerin (مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ) **"Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır"** ayetini şöyle manalandırdığını söylemiştir: İslam geldikten sonra Allah, bir adamı iki babanın çocuğu olarak yaratmadı.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzı bu manayı taşımamaktadır. Çünkü baba, kalp kelimesiyle ne hakiki manada ne de mecaz manada ifade edilebilir. Kalp kelimesi şer'î literatürde de baba için bir isim olamaz. Dolayısıyla ayetin bu şekilde te'vil edilmesi bir çok bakımdan yanlıştır.

Konuyla ilgili olarak Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh* şöyle bir rivayette bulunmuştur:

(أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى امْرَأَةٍ مُجِحٍّ وَهِيَ عَلَى بَابِ خِبَاءٍ ، أَوْ فُسْطَاطٍ , فَقَالَ : لِمَنْ هَذِهِ ؟ فَقَالُوا : لِفُلاَنٍ ، قَالَ : أَيُلِمُّ بِهَا ؟ قَالُوا : نَعَمْ ، قَالَ : لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَلْعَنَهُ لَعْنَةً تَدْخُلُ مَعَهُ قَبْرَهُ , فَكَيْفَ يَسْتَخْدِمُهُ وَهُوَ يَغْذُوهُ فِي بَصَرِهِ وَسَمْعِهِ , كَيْفَ يَرِثُهُ وَهُوَ لاَ يَحِلُّ لَهُ)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, çadırının kapısında duran hamile bir (cariye) kadının yanına uğradı.

***"Bu, kime ait?"*** diye sordu. Falana ait olduğunu söylediler.

***"Bununla cinsel ilişkide bulunuyor mu?"*** diye sordu. "Evet" demeleri üzerine şöyle buyurdu:

***"Ona, kendisiyle birlikte mezarına girecek kadar uzun sürecek bir lanet ile lanet etmek istedim. Onu (cariyenin doğuracağı çocuğu) nasıl köle***

***edinecek? Oysaki onun gözü ve kulağı (bedeni) kendisinden beslenmektedir. Kendisinden olmadığı halde o çocuğu nasıl kendine mirasçı kılacak?"***[201]

Bu hadisteki ***"onun gözü ve kulağı (bedeni) kendisinden beslenmektedir"*** ifadesi, bir çocuğun iki erkeğin menisinden yaratılabileceğine delalet etmektedir.

Hz. Ali ile Hz. Ömer'in, bir çocuğun nesebinin iki babaya ait olmasına hükmettikleri rivayet edilmiştir. Sahabilerin bu ikisine muhalif görüş beyan ettikleri bilinmemektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰئِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتِكُمْ)

**"Kendilerine zıhâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır."** [202]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cahiliyet devrinde erkekler, kadınlarına "Sen, bana anamın sırtı gibisin" diyerek zıhar yapıyorlardı. Yüce Allah, kocanın böyle demesi sebebiyle karısının kendisine annesi gibi haram olmayacağını, bu ifadenin hoş karşılanmayan ve yalan bir söz olduğunu şu ayetle haber vermiştir.

(وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا)

**"Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar."**[203]

Bu sözün söylenmesi, kadını kocasına haram kılar. Ancak bu haramlık kefaret vermekle ortadan kalkar. Yüce Allah, zıhar yapmakla kadının kocasına annesinin haramlığı gibi haram olması hükmünü iptal etmiştir. Çünkü anne, daimi mahremlerdendir.

---

201 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 4/371

202 Ahzâb, 33/4

203 Mücadele, 58/2

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ)

**"Evlatlıklarınızı öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır."[204]**

Bu ayetin Zeyd b. Hârise *radiyallahu anh* hakkında indiği söylenmiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu evlat edinmişti. Ona 'Muhammed'in oğlu Zeyd' deniliyordu.

Mücahid, Katade ve başkalarının böyle dedikleri rivayet edilmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, sünnetin Kur'an'la neshedilmesini gerektirmektedir. Çünkü ilk hüküm Kur'an'sız sabit olmuştu. Kur'an onu neshetti.

(ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ)

**"Bu, sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür."**

Bunun bir hükmü, manası ve gerçekliği yoktur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اُدْعُوهُمْ لِاٰبَائِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ فَاِنْ لَمْ تَعْلَمُوا اٰبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا اَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً ﴿٥﴾)

**5-"Evlâtlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın. Bu Allah katında adalete daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanıldığınız hususta size günah yoktur, fakat bilinçli ve ka-**

204 Ahzâb, 33/4

**sıtlı olarak yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı ve ziyadesiyle esirgeyicidir."**

Bu ayet onlara kardeş demenin mübahlığına delalet etmektedir. Nesep bağı olmadan başkasına baba demek haram kılınmıştır. Bu sebeple mezhebimiz müçtehidleri bir kimsenin kölesinden bahsederken "o benim kardeşimdir" demesi durumunda kölesinin azad edilmiş olmayacağını söylemişlerdir. Çünkü bu cümledeki kardeşlik ile din kardeşliği kastedilmiş olabilir. Ama "o benim oğlumdur" derse, kölesi azad edilmiş olur. Çünkü arada nesep bağı olmadan bir kimsenin bir başkası için "o benim oğlumdur" demesi menedilmiştir.

Bu hususta Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(مَنِ ادَّعَى إلى غير أبيه وهو يعلَمُ أنه غيرُ أبيه فالجنَّةُ عليه حرام)

**"Bir kimse, babası olmadığını bildiği halde bir başkasının kendi babası olduğunu iddia ederse, kendisine cennet haram olur."**

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا اَخْطَأْتُمْ بِهِ)

**"Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur."**

Bu ayetin tefsiri ile ilgili olarak İbn Ebi Necih, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Aralarında nesep bağı bulunmayan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Zeyd b. Hârise'nin *radiyallahu anh* baba-oğul olduklarını söyleme yasağının, benzer durumda olan başkaları için de geçerli olduğu söylenmiştir."

(وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ)

**"Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır."**

Kasıt, bu açıklamadan sonra gerek bu meselede gerek başka meselede yasak olanı bilerek yapmanızdır.

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Ma'mer, (وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَٓا اَخْطَأْتُمْ بِهٖ) **"Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur"** ayeti hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kimsenin babası olduğuna inandığın ama aslında babası olmayan bir şahsın oğlu olduğunu iddia edersen senin için bir sakınca yoktur."

Ömer b. Hattab *radiyallahu anh* bir adamın, "Allahım, hataen işlediğim günahlarımı bağışla" diyerek dua ettiğini işitince ona şöyle demişti: "Kasten işlediğin günahlardan ötürü bağışlanma dile. Hataen işlediğin günahlar bağışlanır."

Ömer b. Hattab *radiyallahu anh* şöyle derdi: "Hataen günah işlemenizden korkmuyorum. Lâkin kasten günah işlemenizden korkuyorum. Birbirinizi öldürmenizden korkmuyorum. (Çünkü bunu yapmazsınız). Lâkin nüfusunuzun çokluğuyla birbirinize karşı övünmenizden korkuyorum. İşlediğiniz amelleri küçük görmenizden korkmuyorum. Lâkin o amelleri çok görmenizden korkuyorum."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُٓ اُمَّهَاتُهُمْ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ اِلَّٓا اَنْ تَفْعَلُٓوا اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِكُمْ مَعْرُوفاًۜ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوراً ﴿٦﴾)

**6-"Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah'ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır."**

Abdullah b. Muhammed b. İshak el-Mervezi'nin bildirdiğine göre Cabir b. Abdullah *radiyallahu anh*, bu ayetle ilgili olarak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(أنا أَولى بكلِّ مؤمنٍ من نفسِه، فأيُّما رجل مات
وتَرَكَ دَيْناً فإليَّ، ومن ترك مالاً فلورثته)

***"Ben her mü'mine kendi canından daha yakınım. Bir adam ölüp geride borç bırakırsa onu ödemek bana düşer. Geride mal bırakırsa o mal mirasçılarınındır."***[205]

(اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ) **"Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha önce gelir"** ayetinin manası hakkında şöyle denilmiştir: Başkalarının davet ettiği şeylere ve kendi canınızın istediği şeylere yönelmektense, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* davet ettiği şeylere yönelmeniz daha önceliklidir.

Yukarıdaki ayetin şu manaya geldiği de söylenmiştir: İnsanın kendi nefsi hakkında hükmetmediği şeyi Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* hükmetme hakkı vardır. Çünkü ona itaat etmek, Allah'a itaat etme anlamına geldiğinden ötürü vaciptir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Önce naklettiğimiz haber, sonra naklettiğimize mana bakımından aykırı düşmemektedir. Onun manasını ölenin borcunu ödemekle sınırlı tutmamak gerekir. Zira orada kastedilen mana şu olabilir: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* mü'minlere yaptığı davete yönelmek, onların kendi nefislerinin davet ve arzusuna uymalarına göre daha öncelikli olmalıdır. Onun kendileri hakkında vereceği hükme öncelikle uyup itaat etmeleri ve kendisine tabi olmaları gerekir. Bunlar anlatıldıktan sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, geride borç bırakarak ölen kişinin borcunu kendisinin ödeyeceğini haber vermiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَزْوَاجُهُ اُمَّهَاتُهُمْ)

**"Onun eşleri de mü'minlerin analarıdır."**

---

205 Ebu Davud, Feraiz, 15

Bu cümlenin iki manaya geldiği söylenmiştir:

1-Kendilerine saygı ve hürmet gösterilmesi gerektiği hususunda mü'minlerin anaları gibidirler.

2-Kendileriyle evlenmenin haram olması bakımından mü'minlerin anaları gibidirler. Yoksa her bakımdan mü'minlerin anaları gibi oldukları manası kastedilmiş değildir. Şayet öyle olsaydı insanların onların kızlarıyla evlenmeleri caiz olmazdı. Çünkü o takdirde kızları, mü'minlerin kardeşleri olacaklardı. Halbuki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kızlarını mü'minlerle evlendirmiştir. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşleri mü'minlerin gerçek anaları olsalardı, mallarını onlara miras bırakırlardı.

Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* kıraatinde, (وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ) **"Peygamber de onların babalarıdır"** cümlesinin yer aldığı rivayet edilmiştir. Bu eğer doğruysa, kendilerine şefkatli olma ve onlara faydalı olacak şeyleri araştırma bakımından Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* onların babası gibi olduğu manası kastedilmiştir.

Başka bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ)

**"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir."**[206]

(اِلَّا اَنْ تَفْعَلُوا اِلَى اَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا)

**"Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız başka."**[207]

Muhammed b. Hanefiyye bu ayetin, Yahudi veya Hristiyan için vasiyette bulunmanın caiz olduğunu bildirmek için indiğini rivayet etmiştir.

206 Tevbe, 9/128
207 Ahzâb, 33/6

Hasan, bu ayetin sıla-i rahimde bulunmak gerektiği anlamına geldiğini söylemiştir.

Atâ dedi ki: "Bu ayet, bir mü'min ile bir kâfirin akraba olması, hayatta iken mü'minin ona mali yardımda bulunabileceği, ölümünden sonra da ona malının bir kısmının verilmesi için vasiyette bulunabileceği anlamına gelmektedir."

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, (اِلَّٓا اَنْ تَفْعَلُٓوا اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِكُمْ مَعْرُوفًا) **"Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız başka"** ayeti hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Senin dininden olmayan bir akraban varsa, onun için bir vasiyette bulunabilirsin. Çünkü akrabalık yönüyle senin velindir. Ama dini yönden senin velin değildir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فٖي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثٖيراًۜ ﴿٢١﴾)

**21-"İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır."**

Bazı kimseler bu ayete dayanarak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* fiillerinin vacip ve yaptığı işlerde kendisine uymanın gerekli olduğunu söylemişlerdir. Bunlara muhalif olanlar da bu ayete dayanarak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* fiillerinin vacip olmadığını söylemişlerdir. İlk grup, Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* örnek almanın ona uymak olduğunu söylemişlerdir. Bu da onun hem söylediklerine hem de yaptıklarına uymak manasına gelir. Yüce Allah'ın (لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ) **"Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman"** buyurmuş olması, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yaptıklarına ve söylediklerine uymanın vacip olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, bu uymayı imanın şartı kılmıştır.

Tıpkı şu ayette ve iman kelimesiyle birlikte zikredilen benzeri lafızlarda olduğu gibi:

(وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)

**"Eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının."**[208]

Bu deliller, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yaptıklarına ve söylediklerine uymanın vacip olduğuna delalet etmektedirler.

Diğer grup da (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) **"Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır"** ayetini delil göstererek, bu ayetin zahirinin, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yaptıklarına ve söylediklerine uymanın vacip değil, mendup olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bunlara göre ayetteki (لَكُمْ) kelimesi mendupluk ifade etmektedir. Bu tıpkı şuna benzemektedir: Bir kişinin size (لَكَ أنْ تُصَلِّيَ) "Namaz kılabilirsin" ve (لَكَ أنْ تَتَصَدَّقَ) "Sadaka verebilirsin" demesi, namaz kılmanız ve sadaka vermeniz gerekir, anlamına gelmez. Aksine bu sözden, isterseniz namaz kılarsınız, istemezseniz kılmazsınız, isterseniz sadaka verirsiniz, istemezseniz vermezsiniz, manası anlaşılır. Ama ayette (عَلَيْكُمْ التَّأَسِّي بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) "Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* örnek almanız gerekir" denilseydi, o zaman onun yaptıklarına ve söylediklerine uymak vacip olurdu.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Doğrusu şu ki, Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* örnek almanın vacipliğine bu ayette delalet bulunmamaktadır. Aksine kuvvetli olan görüşe göre bu ayet, anlattıklarımızdan ötürü Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* örnek almanın vaciplikten çok mendupluğuna delalet etmektedir. Bununla beraber örnek alma hususu emir kipi ile bildirilmiş olsaydı bile bu, onu örnek almanın vacipliğine delalet etmezdi. Çünkü onu örnek almak, onun yaptığının aynısını yapmaktır. Yaptığı fiilin hükmünde veya manasında ona muhalefet edersek, onu örnek almış olmayız. Mesela o bir fiili mendup olarak yapmış olur da biz aynı fiili vacip olduğuna inanarak yaparsak, onu örnek almış olmayız. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bir fiili vacip olarak yaptığını bilmeden bizim vacip olduğuna inanarak o fiili yapmamız caiz olmaz. Kendisinin o fiili vacip olarak yaptığını bildiğimizde bizim de o fiili vacipliğine inanarak yapmamız gerekir. Bu gereklilik

208 Mâide, 5/57

bu ayetten dolayı değildir. Çünkü bu ayette Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* örnek almanın vacipliğine ilişkin bir delalet yoktur. Lâkin başka ayette Cenab-ı Allah, ona uymamızı emretmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ الْاَحْزَابَ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّا اِيمَاناً وَتَسْلِيماً ﴿٢٢﴾)

**22-"Mümiinler düşman kuvvetlerini karşılarında görünce, «Bu, Allah'ın ve resulünün bize vaad ettiği durumdur, Allah ve Resulü hep doğru söyler» dediler; bu onların ancak imanlarını ve teslimiyet duygularını arttırdı."**

Denildi ki: Müşriklerle karşılaştıklarında onlara karşı muzaffer olup üstünlük sağlayacaklarını Cenab-ı Allah mü'minlere vaad etmişti.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ)

**"Dinini, bütün dinlere üstün kılmak için"**[209]

Katade dedi ki: Onlara vaad ettiği şu ayetteydi:

(اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ...اَلَا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ)

**"Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelenler, sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? ...İyi bilin ki, Allah'ın yardımı pek yakındır."**[210]

---

209 Tevbe, 9/33
210 Bakara, 2/214

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا زَادَهُمْ اِلَّا اِيمَانًا وَتَسْلِيمًا)

**"Bu, onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştır."**[211]

Bu ayette imtihanla karşılaştıklarında mü'minlerin nasıl tavır takındıkları anlatılmakta, kalp gözlerini açıp inançlarını artırdıkları bildirilmektedir. Bu, Allah'a iman konusunda kalp gözü açık olan mü'minlerin vasfıdır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً ﴿٢٣﴾ )

**23-"Müminlerden bir kısmı Allah'a verdikleri sözü yerine getirdiler, kimileri onun yolunda can verdiler, kimileri de ecellerini bekliyorlar; (vaadlerini) asla değiştirmediler."**

Ayette geçen (النَّحب) kelimesinin adak anlamına geldiği söylenmiştir. Buna göre ayetin manası şöyle olur: "İçlerinden bir kısmı Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar ve adaklarını yerine getirdiler."

Hasan dedi ki: "Verdikleri söze sadık kalarak öldüler."

Ayette geçen (النَّحب) kelimesinin ölüm anlamına geldiği söylenir. Bu kelime, bir gün bir gece süreyle yürümeye devam etmek anlamına da gelmektedir.

Mücahid, ayette geçen (قَضٰى نَحْبَهُ ) cümlesinin, "sözünü yerine getirdi" anlamına geldiğini söylemiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayette geçen (النَّحب) kelimesinin söz verme ve adakta bulunma manalarına gelmesi mümkün olduğuna ve verdikleri söze sadık kalıp adaklarını yerine getirenleri Yüce Allah övdüğüne göre

211 Ahzâb, 33/22

bu ayet, adağın ayniyle yerine getirilmesi gerektiğine, adak yerine yemin kefareti vermenin yeterli olmayacağına delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقاً تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقاً ﴿٢٦﴾ )

**26-"Ehl-i kitap'tan onlara destek verenleri kalelerinden indirdi, kalplerine korku saldı; artık onların bir kısmını öldürüyorsunuz, bir kısmını da esir alıyorsunuz."**

Ayette geçen (صَيَاصِي) kelimesinin, düşmanlarının içine girip kendilerini korudukları kaleler anlamına gelmektedir. (الصِّيصَة) kelimesi sözlükte sığırın, kendini savunmada kullandığı boynuzu anlamına gelmektedir. Horoz kendini pençesiyle savunduğu için horoz pençesine de (الصِّيصَة) adı verilmiştir. İçindekiler kendilerini düşmanlarına karşı savunabildikleri için kalelere bu sebeple (صَيَاصِي) denmiştir. Bu ayette Kurayzaoğulları Yahudilerinden bahsedilmektedir. Onlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yapmış oldukları antlaşmayı bozup Hendek savaşında Müslümanlara karşı saldırıya geçen gruplara yardım etmişlerdi. Hasan, ayette sözü edilenlerin Nadiroğulları Yahudileri olduğunu söylemiştir. Diğer raviler ise Kurayzaoğulları Yahudileri olduğunu söylemişlerdir. Ayetin zahiri de sözü edilenlerin Kurayzaoğulları Yahudileri olduğuna delalet etmektedir. Zira Yüce Allah, (فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا) **"Siz onların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir ediyordunuz"** buyurmuştur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Nadiroğulları Yahudilerini öldürmemiş ve de esir almamıştı. Sadece onları yurtlarından sürgün etmişti.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضاً لَمْ تَطَؤُهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيراً ﴿٢٧﴾ )

**27-"Onların topraklarını, evlerini, mallarını, o zamana kadar ayak basmadığınız bir toprağı size miras bıraktı. Allah her şeye kādirdir."**

Yani Kurayzaoğullarının yurduna sizleri varis kıldı. Ayette Nadiroğulları Yahudilerinin kastedildiğini söyleyenlere göre ise mana şöyle olur: Allah, sizi Nadiroğulları Yahudilerinin yurduna varis kıldı.

Ayette geçen (وَاَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا) **"Henüz ayak basmadığınız topraklar"**dan kasıt, Hasan'a göre Fars ve Bizans topraklarıdır.

Katade'ye göre Mekke, Yezid b. Roman'a göre ise Hayber topraklarıdır.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Devlet başkanının savaşarak fethettiği yerlere, ganimetten pay alanlar sahip olurlar. Devlet başkanının o yerleri, oradaki ahalinin mülkiyetinde bırakması caiz değildir. Zira Yüce Allah (وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا) **"Allah, sizi onların topraklarına, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmadığınız topraklara varis kıldı"** buyurmuştur. Bu ayetin zahiri o yerlerin mülkiyetinin, ganimetten pay alanlara devredilmesini gerektirmektedir. Ancak bu söylediklerini destekleyen bir delil bu ayette mevcut değildir. Zira (وَاَوْرَثَكُمْ) **"Sizi varis kıldı"** cümlesinin zahiri, oraların sadece mâliki olmayı değil, aynı zamanda oralarda eğemen olma ve idaresini de ele geçirmeyi gerektirmektedir. Şu halde bu hususlardan biri gerçekleştiğinde ayetin manası sahih bir şekilde tahakkuk etmiş olur.

Nitekim başka bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا)

**"Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muhammed'in ümmetine) miras olarak verdik."**[212]

Görüldüğü gibi buradaki miras ile mülkiyet manası kastedilmemiştir. Şunu da belirtmeliyiz ki, mezkûr ayetteki miras kelimesiyle mülkiyet manası kastedilmişse bu, (وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ) **"Allah, sizi onların topraklarına**

212 Fâtır, 34/32

**varis kıldı"** ayetinde de işaret edildiği gibi Kurayzaoğullarının yurdudur. (وَاَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا) **"Henüz ayak basmadığınız toprak"** ifadesine gelince bununla bütün yerlerin değil, sadece bir yerin kastedilmiş olması gerekir. Bununla eğer Hayber kastedilmişse, Müslümanlar orayı elegeçirdiler. Yok eğer Fars ve Bizans diyarı kastedilmişse, Müslümanlar Fars ve Bizans'ın bazı yerlerini ele geçirdiler. Böylece ayetin gereği yerine getirildi. Ayette o diyarların tamamının ele geçirilmesi gerektiğine dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü (وَاَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا) **"Henüz ayak basmadığınız toprak"** ifadesi, sadece bir yer anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu ifadede muhalifimizin görüşünü destekleyen bir delil bulunmamaktadır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً ﴿٢٨﴾ )

**28-"Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: «Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım.»"**[213]

Abdullah b. Muhammed el-Mervezi'nin bildirdiğine göre Urve, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: (وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ) **"Eğer Allah'ı ve Resûlü'nü istiyorsanız"**[214] ayeti indiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma geldi. (Eşlerinin tercihlerini sormaya) benden başladı. Şöyle dedi: ***"Sana bir şey anlatacağım. Bu konuda annenle babana danışmadan acele karar verme."***

Hz. Aişe *radiyallahu anh* şöyle dedi: "Allah Teâlâ biliyor ki annemle babam, Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrılmamı bana tavsiye edecek değillerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana bunu anlattıktan sonra bana şu ayeti okudu: (يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا...) **"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: «Eğer dünya hayatını ve onun süsünü**

213 [Mut'a, koca tarafından, boşadığı eşine verilen para ya da maldır. Mütercim]
214 Ahzâb, 33/29

**istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım»"** ayetini okudu. Ben, ona şu cevabı verdim. "Bunun için mi annemle babama danışacağım? Ben kesinlikle Allah'ı, Resûlü'nü ve ahiret yurdunu istiyorum."[215]

Cürcani'den başkasının Abdurrezzak'tan naklen bildirdiğine göre Ma'mer, Eyyüb'ün kendisine şunu anlattığını söylemiştir: Hz. Aişe *radiyallahu anh*, "Ey Allah'ın Resûlü, benim seni tercih ettiğimi diğer eşlerine söyleme" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise ona şu karşılığı verdi:

(إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا وَلَمْ أُبْعَثْ مُتَعَنِّتًا)

**"Ben güçlük çıkarıcı olarak değil, öğretici olarak gönderildim."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerine hangi konuda tercihte bulunmalarını teklif ettiği meselesinde ihtilaf edilmiştir. Hasan ile Katade'ye göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlardan, dünya ile ahiretten birini tercih etmelerini istemiştir. Çünkü ayette şöyle buyrulmaktadır:

(اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ)

***"Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah'ı, Resûlü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız..."***

Başkaları dediler ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerine, kendisiyle evli kalma ya da boşanmayı tercih etmeleri teklifinde bulunmuştur. Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorlarsa bu, boşanmayı tercih ettikleri anlamına gelecekti. Çünkü ayette şöyle buyrulmuştu:

(اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا)

**"Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım."**

215 Buhari, Tefsiru'l-Kur'an, 33 Ahzâb; Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/58

Bu ayetten anlaşıldığına göre dünyayı tercih etmeleri, boşanmayı tercih etmeleri anlamına gelecekti. Bu görüşte olanlar, Mesruk'un şu rivayetini delil olarak ileri sürmektedirler: Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* soruldu: Bir adam karısına tercihte bulunmasını teklifte bulunur da karısı 'Muhakkak ki Resûlullah'ı *sallallahu aleyhi ve sellem* tercih ettim' (başka bir rivayete göre "Onu seçtik") derse, bu boşama sayılır mı? Hz. Aişe *radiyallahu anh* bunu boşama saymamıştır.

Bazı fakihler dediler ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerine, sadece mezkûr ayetteki şıklardan birini tercih etmeleri teklifinde bulunmuştur. Önce naklettiğimiz Urve'nin Hz. Aişe'den *radiyallahu anh* yaptığı rivayet de buna delalet etmektedir. O rivayette anlatıldığına göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* şöyle demişti: ***"Sana bir şey anlatacağım. Bu konuda annenle babana danışmadan acele karar verme."***

Hz. Aişe *radiyallahu anh* şöyle dedi: "Allah Teâlâ biliyor ki annemle babam, Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrılmamı bana tavsiye edecek değillerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana bunu anlattıktan sonra
değillerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana bunu anlattıktan sonra
[illegible] Allah'ı,
Resûlü'nü ve ahiret yurdunu istiyorum."

Dediler ki: Bu rivayet de Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem,* eşlerine dünya ve ahiretten birini, boşanma ya da evli kalmayı tercih etmelerini teklif ettiğine birkaç yönden delalet etmektedir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* ***"Annen ile babana danışmadan acele karar verme"*** demişti. Bilindiği gibi, dünyayı ahirete tercih edip etmesi konusunda kişinin fikri sorulmaz. Şu halde evli kalma veya boşanıp ayrılma konusunda fikrinin sorulduğu ispatlanmış oldu. Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* "Annem ile babam, Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrılmamı bana tavsiye edecek değillerdi" ve "Ben Allah'ı ve Resûlü'nü istiyorum" demesi ve bütün bu anlatılanlar, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerine, evli kalmakla boşanmak arasında bir tercihte bulunmalarını teklif ettiğine delalet etmektedir.

Tercihin evli kalmakla boşanma arasında yapılmasının teklif edildiğini söyleyenler, şu ayete dayanmaktadırlar:

(اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ
اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا)

**“Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut’a vereyim ve sizi güzelce bırakayım.”**

Bu görüşte olanlar derler ki: Cenab-ı Allah, eşlerinin dünyayı tercih etmeleri durumunda onları boşamasını Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* emretti. Bu da onların dünyayı tercih etmeleri sebebiyle boşanmış olmamalarını gerektirmektedir. Mesela bir adam karısına “Şunu tercih edersen seni boşarım” dediğinde, karısının o şeyi tercih etmesinden sonra kendisini boşayacağını bildirmek istemiş olur. Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kesinlikle bu ayet, eşlerinin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile evli kalma ya da boşanma tercihinde bulunmalarını gerektirmekte idi. Çünkü (وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ) **“Eğer Allah’ı, Resûlü’nü ve ahiret yur-**
[illegible] **“Eğer dünya haya-**
**tını ve onun süsünü istiyorsanız”** cümlesinde eşlerinin Peygamber’den *sallallahu aleyhi ve sellem* ayrılmalarının kastedildiğine delalet etmektedir. Çünkü bu son cümledeki tercih ile Peygamber’in *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ahiret yurdunun tercih edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Böylece ayetteki tercihten kastın, eşlerinin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile evli kalma veya boşanmayı tercih etmeleri olduğu ispatlanmış oldu. (فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ) **“Gelin size mut’a vereyim”** cümlesi de buna delalet etmektedir.

Mut’a, boşanma veya evli kalmayı tercih etmesi kendisine teklif edilen kadının boşanmayı tercih etmesinden sonra verilir.

(وَاُسَرِّحْكُنَّ)

**“Sizi bırakayım”** kelimesiyle, boşandıktan sonra kadınıların evden çıkarılması kastedilmektedir.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ...وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا)

**"Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın."**[216]

Bu ayette de boşamadan sonra kadına mut'a verilmesi emredilmiştir. (تسريح) kelimesiyle de boşanan kadının (iddetini tamamladıktan sonra) evden çıkarılması kastedilmiştir.

Bir erkeğin karısına muhayyerlik hakkı tanıması durumunda nasıl bir hükmün cereyan edeceği hususunda selef uleması farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hz. Ali *radiyallahu anh* dedi ki: "Muhayyer kılınan kadın eşini tercih ederse bir ric'î talak; kendini tercih ederse bir bâin talak meydana gelir."

Hz. Ömer ve Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* dediler ki: (Muhayyer kılınan kadın kendini tercih ederse bir ric'î talak meydana gelir. Eşini tercih ederse boşanma meydana gelmez."

Zeyd b. Sabit *radiyallahu anh*, muhayyerlik hakkında şöyle dedi: "Muhayyer kılınan kadın eşini tercih ederse boşanma meydana gelmez. Kendini tercih ederse üç talak ile boşanma gerçekleşir. Koca, karısına "Kendin hakkında karar verme yetkisi senin elinde" dediğinde kadın kendini tercih ederse, bir ric'î talak meydana gelir."

Büyük İslam merkezlerinin fakihleri de bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer ve Muhammed dediler ki: "Muhayyer kılınan kadın eşini tercih ederse boşanma meydana gelmez. Kendini tercih ederse bir bâin talak meydana gelir. Tabi muhayyer kılarken kocası

216 Ahzâb, 33/49

boşamayı kasdetmişse hüküm böyledir. Kocası üç talaka niyet etmiş olsa bile bu durumda üç talak meydana gelmez. Ama koca 'Kendin hakkında karar verme yetkisi senin elinde' demişse aynı hüküm geçerli olur. Yalnız böyle derken kadının üç talakla boşanmasına niyet etmiş ve kadın da kendini tercih etmişse üç talakla boşanma meydana gelir."

İbn Ebi leyla, Sevri ve Evzai dediler ki: "Kocası tarafından muhayyer kılınan kadın kocasını tercih ederse boşanma meydana gelmez. Kendini tercih ederse bir ric'î talak meydana gelir. Bu durumda koca, karısına ric'at/dönüş yapabilir."

Mâlik dedi ki: "Kocası tarafından muhayyer kılınan kadın kendini tercih ederse üç talak meydana gelir. Ama kendini boşarsa bir şey meydana gelmez. Kocası 'Kendin hakkında karar verme yetkisi senin elinde' demişse, kadın 'Ben bir talakla boşanmayı kasdettim' derse bu durumda kocası ona ric'at/dönüş yapabilir. Kocası tarafından muhayyer kılınmışsa, kadın 'Ben bir talakla boşanmayı kasdettim' derse bu durumda kadının sözü doğru kabul edilmez. Kocası ona, (اِخْتَارِي تَطْلِيقَةً) "Bir talakla boşanmayı tercih et" der ve o da kendini boşarsa, bir ric'î talak meydana gelir."

Leys dedi ki: "Kocası tarafından muhayyer kılınan kadın, eğer kocasını tercih ederse boşanma meydana gelmez. Şayet kendini tercih ederse bir bâin talak meydana gelir."

Şafiî dedi ki: "Koca karısına 'Kendini tercih et' veya 'Kendin hakkında karar verme yetkisi senin elinde' demişse bununla boşama meydana gelmez. Ama bunu derken kadını boşamayı kasdetmişse kadın da kendini tercih ettiğini söylerken boşanmayı kastederse o zaman boşanma meydana gelir. Kadının böyle bir kastı yoksa boşanma meydana gelmez."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kocanın karısını muhayyer kılması kendi başına ne sarih ne de kinaî boşamadır. Bu sebeple mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Koca üç talakla boşamaya niyet etmiş olsa bile karısını muhayyer kılmakla karısı üç talakla boşanmış olmaz. Bunun delili şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerini muhayyer kıldığında onlar kendisini tercih ettiler ve bu, boşanma olmadı. Çünkü muhayyer kılmak, sadece boşama anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla erkeğin karısını muhayyer kılması, onu boşamak istediğine delalet etmez. Size göre bu, kadına

hitaben söylenen "İddet bekle" cümlesi gibi değildir. Zira boşama kastıyla söylendiğinde "İddet bekle" cümlesiyle boşanma meydana gelir. Çünkü iddet beklemek, talakın gereklerindendir. Talaka ancak lafız ile delalet olunur. Muhayyerliğe gelince kadın eğer kendini tercih ederse boşanmanın meydana geleceği hususunda fakihler görüşbirliği etmişlerdir. Bilindiği gibi Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerini muhayyer kılması, evliliği devam ettirmekle boşanmak arasında bir tercihte bulunmaları anlamına geliyordu. Eşleri eğer kendilerini tercih etmiş olsalardı boşanma meydana gelecekti. Eğer öyle olmasaydı, muhayyer kılmanın bir anlamı olmayacaktı. Nikâhta ihdas edilen diğer muhayyerlikler de buna benzemektedir. Mesela iktidarsız veya kesik penisli erkeğin karısı muhayyer kılınır da kadın ayrılmayı tercih ederse, boşanma meydana gelir. Bu sebeple fakihler bu boşanmayı üç talak saymamışlardır. Çünkü asılda olmayıp sonradan ihdas edilen muhayyerliklerde üç talak gerçekleşmez.

## [Karısına Nafaka Vermekten Aciz Olan Kimsenin Karısını Muhayyer Bırakması]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bazı kimseler karısına nafaka vermekten aciz olan kimsenin onu muhayyer kılmasının vacip olduğunu, muhayyer kıldığı karısının ayrılmayı tercih etmesi durumunda hâkimin onları birbirinden ayırması gerektiğine bu ayeti delil göstermektedirler. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dünya ile ahiretten birini tercih etmekle emrolunup da kendisi fakirlik ile ahireti tercih ettiğinde, Yüce Allah eşlerini de muhayyer kılmasını emretmişti.

Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

﴿يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا...﴾

**"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: «Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım.»"**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette onların anlattıklarını destekleyecek bir delil bulunmamaktadır. Çünkü Cenab-ı Allah, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerini muhayyer kılmasını, onların dünya hayatını

ve süsünü istemeleri şartına bağlamıştır. Bilindiği gibi eşlerimizin dünya hayatını ve süsünü istemeleri, onların kocalarından boşanmalarını gerektirmemektedir. Cenab-ı Allah'ın, Peygamber eşlerinin muhayyer kılınmasını vacip etmesini gerektiren sebep, başkalarının eşlerini muhayyer kılmayı gerektirmez. Şu halde karısına nafaka vermekten aciz olan kimse ile karısını hâkimin birbirinden ayırmasını gerektiren bir delil bu ayette mevcut değildir. Şunu da belirtmeliyiz ki Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* dünyayı değil de ahireti seçmesi, zenginliği değil de fakirliği tercih etmesi, eşlerinin nafakasını temin etmekten aciz olduğunu göstermez. Çünkü kişi fakir olduğu halde eşlerinin nafakasını temin edebilir. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin nafakasını temin etmekten aciz olduğunu hiç kimse iddia etmediği gibi buna dair bir rivayet de gelmiş değildir. Aksine o, eşlerinin bir yıllık azığını önceden temin ederdi. Mezkûr ayetten bu şekilde istidlalde bulunan kimse, bu ayetin hükmünden habersiz demektir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾)

**30-"Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa onun cezası ikiye katlanır, bu Allah için kolay bir şeydir."**

Peygamber eşlerinin azabının iki kat oluşunun iki manaya geldiği söylenmiştir:

1-Allah'ın onlara bahşettiği nimetler, başka kadınlara verilen nimetlerden çok daha fazladır. Çünkü onlar Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* eş olmuşlardır. Vahiy, onlarına evlerine inmiş, kendileri de bununla şereflenmişlerdir. Bu büyük nimetlerin değerini bilmemelerinin azabının daha büyük olması, yerinde olacaktır. Çünkü nimet büyüdükçe ona karşı nankörlüğün cezasının daha da büyük olması gerekecektir. Azabın artması, yapılan nankörlükle orantılı olacaktır. Mesela bir kişinin kendi babasını tokatlaması durumunda alacağı ceza, başkasını tokatlaması halinde alacağı cezadan daha fazla olur. Çünkü kendisinin üzerinde babalık nimeti vardır. Bu te'vilin doğruluğuna daha sonra gelen ayetlerde delalet vardır:

(وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فٖي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ)

**"Siz evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."** [217]

Günah işlemeleri durumunda Peygamber eşlerinin azabının iki kat olacağının delili şudur: Evlerinde Allah'ın ayetleri okunduğu için büyük nimetlere mazhar olmuşlardır. (Buna rağmen günah işlemeleri durumunda azapları da iki kat olacaktır.) Bundan ötürü taat ve ibadette bulunmaları durumunda sevapları da şu ayette bildirildiği gibi iki kat olacaktır:

(وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ)

**"İçinizden kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder ve salih bir amel işlerse, ona mükâfatını iki kat veririz."**[218]

İtaat edildiğinde sevap kazanıldığı kadar, günah işleme durumunda o kadar azap hak edilir.

2-Eşlerinin günah işlemeleri Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* rahatsız eder, incitir, utanmasına ve kederlenmesine sebep olurdu. Bilindiği gibi Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* eziyet edenlerin günahı, başkalarına eziyet edenlerin günahından daha büyük olur.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ الَّذٖينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهٖينًا وَالَّذٖينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبٖينًا )

**"Şüphesiz Allah ve Resûlü'nü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır. Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."**[219]

217 Ahzâb, 33/34
218 Ahzâb, 33/31
219 Ahzâb, 33/57-58

Cenab-ı Allah, Peygamber eşlerinin taat ve ibadetlerinin büyük öneme sahip olduğunu bildirmiş ve bunlara karşılık olarak iki kat sevap kazanacaklarına hükmetmiştir. Bu, salih amel işleyen âlim bir kişinin, salih amel işleyen cahil bir kişiden daha üstün ve sevabının da daha büyük olacağına delalet etmektedir. (وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فٖي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ) **"Siz evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın"** ayeti de buna delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذٖي فٖي قَلْبِهٖ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلاً مَعْرُوفاًۚ ﴿٣٢﴾)

**32-"Ey peygamber hanımları! Kendinizi kötülüklerden korumanız şartıyla, siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Bu sebeple sözü yumuşatarak söylemeyin, sonra kalbi çürük olan umuda kapılır, sizden beklendiği şekilde konuşun."**

Bu ayetin açıklamasıyla ilgili olarak denildi ki: Erkeklerle konuşurken kadınlar yumuşak bir edayla konuşmasınlar ki, zan ve töhmet ehli erkekler ümide kapılmasınlar. Diğer kadınların da erkeklerle konuşurken erkekler ümide kapılmasınlar diye yumuşak bir edayla konuşmalarının menedildiğine bu ayet delalet etmektedir. Kadınların da erkeklere karşı ümitlenmemek için bu şekilde konuşmaktan menedildikleri bu ayetten yapılan çıkarımla anlaşılmaktadır. Bu ayet şu hükme de delalet etmektedir: Konuşurken kadın için en iyisi, erkeklerin duyabileceği kadar sesini yükseltmemesidir. Yine bu ayetin delaletinden anlaşıldığına göre kadının, ezan okuması yasaklanmıştır. Mezhebimiz müçtehidleri de bu görüştedirler.

Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak başka bir ayette şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفٖينَ مِنْ زٖينَتِهِنَّ)

**"Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar."**[220]

---

220 Nûr, 24/31

Kadının halhalının sesini duyurması yasak olduğuna göre, genç ise konuşmasının fitneye yolaçmasından korkulması durumunda sesini yükseltmesi öncelikle yasak olmalıdır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولٰى وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً ﴿٣٣﴾)

**33-"Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah'ın istediği, sizden kirliliği gidermek ve sizi tertemiz kılmaktan ibarettir."**

Hişam, Muhammed b. Sirin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sevde binti Zem'a'ya *radiyallahu anh*, "Kardeşlerin çıktığı gibi sen de evden dışarı çıkmaz mısın?" diye sorduklarında "Vallahi haccettim. Umre yaptım. Sonra Allah evimde oturmamı emretti. Allah'a yemin ederim ki evden çıkmayacağım" dedi. Yaşadığı sürece evden dışarı çıkmadı. Nihayet vefat edince cenazesini evden çıkardılar. (وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ) **"Evlerinizde oturun"** emrinin vakur, sâkin ve ağırbaşlı olun anlamına geldiği de söylenmiştir. Mesela evinde sükûnet ve dinginlik içinde oturan bir kişi için (وَقَرَفُلانٌ فِي مَنْزِلِه يَقِرُ وُقُورًا) denilir. Bu ayet, kadınların evlerinde oturmakla emrolunduklarına ve dışarı çıkmalarının yasaklandığına delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولٰى)

**"Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın."**

İbn Ebi Necih, bu ayetin açıklamasıyla ilgili olarak Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kadın bir topluluğun önünde yürüyüp giderdi. İşte bu, cahiliyet devri kadınlarının açılıp saçılmasıydı."

Said, Katade'nin bu ayetle ilgili şu açıklamayı yaptığını rivayet etmiştir: "Ey kadınlar, evinizden dışarı çıktığınızda önceki cahiliyet dönemi kadınları gibi açılıp saçılmayın. Kadınlar yürürken işveli ve cilveli bir eda ile yürürlerdi. Cenab-ı Allah böyle yapmalarını yasakladı."

Ayette kastedilenin, kadınların güzelliklerini erkeklere göstermesi olduğu söylenmiştir. Ayetteki "önceki cahiliyet dönemi" ile İslam öncesi cahiliyet dönemi kastedilmiştir. İkinci cahiliyet ise önceki cahiliyet dönemi kadınları gibi İslami dönemde açılıp saçılan kadınların hal ve hareketleridir. Bu gibi tavır ve davranışlarda bulunmasınlar ve korunsunlar diye Cenab-ı Allah Peygamber eşlerini ve diğer mü'min kadınları edep dairesinde hareket etmeye davet etmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ)

**"Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek istiyor."**[221]

Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh* den rivayet olunduğuna göre bu ayet Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında inmiştir. İkrime ise özel olarak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşleri hakkında indiğini söylemiştir. Bu görüşte olanların delili şudur: Bu ayetin baş kısmı ile devamında Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinden bahsedilmektedir.

Mesela bu ayetin devamında şöyle buyrulmaktadır:

(وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فٖي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ)

**"Siz evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."**

Bazıları da mezkûr ayetin hem Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ehl-i beyti, hem de eşleri hakkında indiğini söylemişlerdir. Çünkü ayetin lafzının her iki manaya ihtimali vardır.

---

221 Ahzâb, 33/33

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْراً اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالاً مُبِيناً ﴿٣٦﴾)

**36-"Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve Resûlü'nün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."**

Bu ayet, Yüce Allah'ın ve Resûlü'nün *sallallahu aleyhi ve sellem* emirlerinin vücup ifade ettiğine delalet etmektedir. Çünkü bunların emirlerini yerine getirmeme hususunda bize bir tercih hakkı tanınmadığı ayette bildirilmektedir. Eğer Allah ve Resûlü'nün emirleri vücup ifade etmeseydi, emirlerinin gereğini yapıp yapmama hususunda bize bir tercih hakkı tanınırdı. Ayet-i kerime böyle bir hakkın tanınmadığını bildirmektedir.

Bu emirlerden bahsedildikten sonra (وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ) **"Kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelirse"** denilmektedir. Ayetin bu kısmı da bu hükme delalet etmekte ve emirlerinin gereğini yapmayan kimsenin Allah ile Resûlü'ne karşı gelmiş sayılacağını bildirmektedir. Bu ayet Allah ve Resûlü'nün emirlerinin vücup ifade ettiğine iki yönden delalet etmektedir. Şöyle ki:

1-Ayette, Allah ve Resûlü'nün emirlerinin gereğini yapıp yapmama hususunda kula tercih hakkı tanınmadığı açıkça bildirilmektedir.

2-Verilen emri yerine getirmeyen kimse, Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelmiş olacaktır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذْ تَقُولُ لِلَّذِي اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰيهُ فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَراً وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولاً ﴿٣٧﴾)

**37-"Bir zaman, Allah'ın kendisine lutufta bulunduğu, senin de lutufkâr davrandığın kişiye, «Eşinle evlilik bağını koru, Allah'tan kork» demiştin. Bunu derken Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun, kendisinden çekinme hususunda Allah'ın önceliği bulunduğu halde sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla beraber olduktan sonra müminlere, evlâtlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah'ın emri elbet yerine getirilecektir."**

Süfyan b. Uyeyne' nin bildirdiğine göre Ali b. Zeyd, Ali b. Hüseyn'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: (وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ) **"İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyordun"** ayeti hakkında Hz. Hasan'ın söylediği şuydu: Zeynep *radiyallahu anh* Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* beğenip arzuluyordu. Oysa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Zeynep'le anlaşamadığını söyleyen kocası Zeyd'e *radiyallahu anh*, ***"Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın"*** diyordu. Lâkin bu arada Cenab-ı Allah Peygamberi'ne Zeyneb'in ileride kendisinin eşi olacağını bildirmişti. Zeyd *radiyallahu anh* gelip Zeynep'ten şikâyetçi olunca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın"*** dedi. Yüce Allah da (وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ) **"İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyordun"** ayetini indirdi.

Denilir ki Zeyd *radiyallahu anh* Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelip hep onu şikâyet ediyordu. Eşler arasındaki kavga devam etti. Nihayet Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onların anlaşamayacaklarına ve Zeyd'in Zeyneb'i boşayacağına kanaat getirdi. İçinden de "Eğer Zeyd onu boşarsa Zeynep'le ben evlenirim" dedi. Burada sözü edilen Zeynep *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* halası kızı Zeynep binti Cahş'tır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, eşinden boşanan Zeyneb'i, akrabalık bağını gözeterek ve kendisine olan şefkatinden dolayı nikâhına almak istedi. Zeyd'e ***"Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın"*** derken içinde böyle bir niyet beslemesi ve bunu başkalarından gizlemesi sebebiyle Cenab-ı Allah, Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* kınadı. İnsanların karşısında içiyle dışının bir olmasını istedi.

Abdullah b. Sa'd olayında da sahabiler "Onu öldürmemiz için bize bir göz işareti yapsaydın ya" dediklerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hain bakışlı olmak bir peygambere yakışmaz"*** demişti.[222]

Kaldı ki, boşandıktan sonra Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Zeynep'le evlenmeyi içinden geçirmesi mübahtı. Yüce Allah onun içinden geçenleri biliyordu. İnsanlardan çok Allah'tan korkması gerekirdi. Yüce Allah bunu kendisine mübah kıldığına göre, niyetini açıklama hususunda insanlardan çekinmemesi gerekirdi.

Bu kıssa Zeyd b. Harise *radiyallahu anh* hakkında nazil olmuştur. Cenab-ı Allah onu Müslüman olma nimetine mazhar kıldı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona özgürlük nimetini bahşetti. Bu sebeple köleyi özgürlüğüne kavuşturan efendisine, velinimeti denmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فٖي اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ)

**"Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda mü'minlere bir zorluk olmasın."**

Bu ayet bazı hükümler içermektedir:

1-Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* boşanan Zeynep'le evlenmesinin mübahlığının illeti açıklanmaktadır. Kadının kocasından boşanmış olması, başka bir mü'min erkeğin onunla evlenmesini mübah hale getirir. Bu da ahkâm alanında kıyas yapılabileceğine ve maksatların esas alınması gerektiğine delalet etmektedir.

2-Evlatlıklıkla evlat edinen arasında nikâh bağının kurulmasına engel bulunmamaktadır.

---

222 Bkz: Ebu Davud, Hudud, 1

3-Allah Teâlâ'nın haklarında özel bir hüküm verdiği dışında bütün ümmet fertleri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* için eşit hükme tabidir. Yüce Allah, evlatlığın boşadığı kadınla evlenmeyi Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mübah kılmıştır ki, bütün mü'minler bu hükümde eşit olsunlar.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَٰئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيماً ﴿٤٣﴾)

**43-"Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için O size rahmetiyle lutufta bulunuyor, melekleri de dua ediyor. O, müminlere karşı çok merhametlidir."**

(الصَّلَاة) kelimesi; Allah'ın rahmet etmesi, mü'minlerin duâ etmesi anlamına gelmektedir.

Şair A'şâ bu bağlamda şöyle demiştir:

(عليكِ مثلُ الذي صَلّيتِ، فاغتَمضي ...
نَوماً، فإنّ لجَنبِ الحَيّ مُضطجعَا)

"Ettiğin duanın bir misli senin üzerine olsun. Yum gözlerini de

Uyu biraz. Hayattaki kimsenin yanında uzanacağı bir yer vardır."

Ma'mer, (هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَٰئِكَتُهُ) **"Allah, size merhamet eden; melekleri de sizin için bağışlanma dileyendir"** ayetiyle ilgili olarak Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: İsrailoğulları, Hz. Musa'ya "Rabbin salat eder mi?" diye sordular. Bu soruyu sormaları Musa'yı (a.s) rahatsız etti. Meseleyi Rabbine arz etti. Cenab-ı Allah, ona şöyle vahyetti: "Onlara benim salat ettiğimi ve benim salatımın rahmetim olduğunu, rahmetimin de gazabımı geride bıraktığını bildir."

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: “Sizin usûlünüze göre bir lafzın iki değişik manaya gelmesi caiz değildir. Oysa Kur’an’da salat lafzı hem rahmet hem de dua manasına gelmektedir.”

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bizim usûlümüze göre mücmel bir lafzın iki değişik manaya gelmesi caizdir. Salat, açıklanmaya ihtiyacı olan mücmel bir lafızdır. Bu gibi kelimelerin değişik manaları içermesine engel bulunmamaktadır.

(وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلاً ﴿٤٢﴾ )

**42-“Sabah akşam O’nun yücelik ve eşsizliğini dile getirin.”**

Katade bu ayetle ilgili olarak şöyle dedi: “Sabahleyin kuşluk namazı, akşama doğru da ikindi namazı kılarak Rabbinizi tesbih edin.”

(تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْراً كَرِيماً ﴿٤٤﴾ )

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً ﴿٤٥﴾ )

(وَدَاعِياً اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهِ وَسِرَاجاً مُنِيراً ﴿٤٦﴾ )

**44-“Kendisine kavuştukları gün onları esenlik dileyerek selâmlayacaktır ve onlar için değerli bir ödül hazırlamıştır.”**

**45-46: “Ey peygamber! Seni tanık, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah’a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik.”**

Bu ayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, karanlıkta eşyayı aydınlatan bir kandile benzetilerek aydınlatıcı kandil olarak adlandırılmıştır. Zira kendisi Peygamberlikle görevlendirildiğinde yeryüzünü şirk karanlığı kaplamıştı. Kendisi, karanlıkta ortaya çıkan bir kandil gibi oldu. Aynı şekilde Kur’an da nur, hidayet ve ruh olarak adlandırılmıştır. Cebrail (a.s), ruh olarak adlandırılmıştır. Çünkü canlılar ruh sayesinde yaşarlar. Bütün bunlar mecaz, istiare ve teşbihtir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ)

**"Allah'a kavuşacakları gün mü'minlere yönelik esenlik dileği "Selâm"dır."[223]**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ)

**"Bunların oradaki duaları, «Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım!», aralarındaki esenlik dilekleri ise selâmdır."[224]**

## Nikâhtan Önce Boşama

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً ﴿٤٩﴾)

**49-"Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. Onları bir şeyler vererek memnun ediniz ve güzellikle boşayınız."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin ne manaya geldiği, "Bir kadınla evlenirsem o kadın boş olsun" ifadesiye boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususunda ulema arasında ihtilaf meydana gelmiştir. Bazıları bu ayetin böyle bir ifadeyi geçersiz ve hükümsüz kıldığını söylemişlerdir.

223 Ahzab, 33/44
224 Yunus, 10/10

Çünkü ayet, nikâhtan sonraki boşamanın geçerli olmasını gerektirmektedir. Oysa bu sözü söyleyen kişi, karısını nikâhtan önce boşamış olmaktadır.

Başkaları dediler ki: Böyle bir sözün sahihliğine ve nikâh kıyılınca da boşamanın gerçekleşeceğine bu ayet açıça delalet etmektedir. Çünkü ayet, nikâhtan sonra talakın/boşamanın sahih bir şekilde gerçekleşmesine hükmetmiştir. Bir erkek yabancı bir kadına, "Seninle evlenirsem boşsun" derse, nikâhtan sonra o kadın boşanmış olur. Ayetin zahirine göre adamın boşamasının gerçekleşmesi ve ifadesinin hükmünün sabit olması gerekir. Sahih olan görüş budur. Çünkü bu sözü söyleyen kişi ya bu sözü söylediği anda ya da nikâh akdi esnasında veya şartının gerçekleşmesi esnasında boşamış olacaktır.

Fakihlerin tümü şu hüküm üzerinde ittifak etmişlerdir: Bir adam karısına "Benden ayrılıp bana yabancı bir kadın olduğun zaman sen boşsun" derse, o sözü söylediği anda değil de söylediği şartın gerçekleşmesi anında karısı kendinden boş olur. Bu şuna benzemektedir: Bir kimse karısını bain talakla boşadıktan sonra ona "sen boşsun" derse bu söylediğinin bir hükmü olmaz. Bu durumda nikâh varken söylenen bu sözün geçerliliği olmaz. Demek ki sözün söylendiği anda değil de şartın gerçekleştiği anda boşanma meydana gelecektir. Bir erkek yabancı bir kadına "Seninle evlenirsem sen benden boşsun" derse, nikâhtan sonra o kadın kendisinden boş olur. Bu ayet, ancak nikâhtan sonra boşamanın gerçekleşmesini gerekli kılmaktadır.

Fakihler bu konuda farklı görüşler ortaya koyarak ihtilaf etmişlerdir.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer ve Muhammed dediler ki: "Bir adam 'Kendisiyle evleneceğim her kadın boştur' veya 'Sahip olacağım her köle hürdür' derse; o adamın evlendiği her kadın boş; sahip olacağı her köle de hür olur." Bunu söyleyen bu fakihler "Her kadın, her köle" şeklindeki genel ifade ile "Şu kadın, şu köle" şeklindeki özel ifade arasında bu bakımdan bir ayırım yapmamışlardır.

İbn Ebi Leyla dedi ki: "Genel ifade kullanılması, hükümsüzdür. Ama bir şey veya bir topluluk bir vadeye kadar belirlenirse, söylenen şey hüküm ifade eder." Mâlik de bu görüştedir.

Yine Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir adam, ulaşılamayacak bir vade belirleyerek "Şu kadar seneye kadar bir kadınla evlenirsem,

kendisiyle evleneceğim kadın boştur" derse, bu sözün bir hükmü olmaz." Sonra Mâlik şunu da söyledi: "Bir adam, "satın alacağım her köle hürdür" derse bu sözün bir hükmü olmaz."

Sevri dedi ki: "Bir adam "Falan kadınla evlenirsem o boştur" derse, evlendiğinde o kadın boş olur." Osman el-Betti de bu görüştedir.

Evzai dedi ki: "Bir adam karısına "Senin üzerine kendisiyle cinsel ilişkide bulunacağım her cariye hürdür" derse, karısının üzerine kendisiyle cinsel ilişkide bulunduğu cariye hür olur."

Hasan b. Salih dedi ki: "Bir adamın "Sahip olacağım her köle hürdür" demesinin bir hükmü yoktur. Ama "Satın alacağım veya bana miras kalacak olan her köle hürdür" derse, bu şekilde mülkiyetine geçen her köle hür olur. Zira bu ifadesi, genel nitelikte olmayıp özel niteliktedir."Evleneceğim her kadın boştur" demesinin bir hükmü yoktur. Ama "Falanoğulları kabilesinden veya Kûfelilerden evleneceğim her kadın boştur" derse, oralardan evlendiği her kadın boş olur."

Hasan dedi ki: "Kûfe şehri kurulduğundan bu yana bundan başka şekilde bir fetva verildiğini bilmiyoruz."

Leys dedi ki: "Genel değil de özel ifadenin kullanılması, boşama ve köle azadında geçerli olur."

Şafiî dedi ki: "İfade genel de olsa özel de olsa bir hüküm ifade etmez."

Selef uleması da bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Yasin ez-Zeyyat'ın Atâ el-Horasani'den naklen bildirdiğine göre Ebu Seleme b. Abdurrahman, Ömer b. Hattab'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam 'Evleneceğim her kadın boştur' derse, evlendiği her kadın boş olur."

Mâlik, Said b. Amr b. Süleym ez Züraki'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kasım b. Muhammed'e sordum: 'Bir adam, kendisiyle evlenmeden karısını boşarsa hüküm ne olur?' Kasım şöyle cevap verdi: 'Bir adam bir kadınla evlenmeye talip oldu. Sonra da *«Eğer ben onunla evlenirsem o bana anamın sırtı gibi olsun»* diyerek zıhar yaptı. Ömer b. Hattab *radi-*

*yallahu anh* o kadınla evlenmesini, ancak zıhar kefareti vermeden kadına yaklaşmamasını emretti."

Sevri'nin bildirdiğine göre Muhammed b. Kays, İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: [Esved, "Falan kadınla evlenirsem o benden boştur" demiş, sonra da bu söylediğini unutarak o kadınla evlenmişti. Sonra İbn mesud *radiyallahu anh* a gidip durumu anlatmış; İbn Mesud *radiyallahu anh*, karısını boşanmış olduğunu kendisine bildirmişti." Nehai, Şa'bi, Mücahid ve Ömer b. Abdulaziz de bu görüştedirler.

Şa'bi dedi ki: "Bir adam "falan kadınla veya falan kabileden bir kadınla evlenirsem, evleneceğim kadın boştur" derse, evlendiği kadın boş olur. Ama "evleneceğim her kadın boştur" derse bunun bir hükmü olmaz."

Said b. Müseyyeb dedi ki: "Bir adamın 'Falan kadınla evlenirsem o benden boştur' demesinin bir hükmü yoktur."

Kasım b. Salim ile Ömer b. Abdulaziz, bu sözün geçerli olacağını söylemişlerdir.

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir adamın 'Falan kadınla evlenirsem o benden boştur' demesinin bir hükmü yoktur."

Hz. Aişe, Cabir *radiyallahu anh* ve tabiinden bazı kimselerin, nikâhtan önceki boşamanın geçerli olmadığını söyledikleri rivayet edilmiştir. Bu sözde, mezhebimiz müçtehidlerinin görüşlerine bir aykırılık olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Zira mezhebimize göre bir kimse "Ben bir kadınla evlenirsem o kadın boştur" derse, karısı nikâhtan sonra boş olur. Bu ayetin bizim görüşün sahihliğine ilişkin nakletmiş olduğumuz delaleti, muhalifimize karşı yeterli bir hüccet olup onun söylediğini düzeltmeye kâfidir.

Buna şu ayet de delalet etmektedir:

(يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ)

**"Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin."**[225]

---

225 Mâide, 5/1

Ayetin zahiri, her akid yapan kişinin akdinin icabını yerine getirmekle yükümlü olmasını gerektirmektedir. "Ben bir kadınla evlenirsem o kadın boştur" diyen kimse, nikâhtan sonra boşamayı kendi üzerine akdetmiş olduğuna göre, bu akdin gereğini yapmakla yükümlü olur.

Şu hadis-i şerif de buna delalet etmektedir:

(الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ)

***"Müslümanlar, şartlarının yanındadırlar."***[226]

Bu hadis, kendine karşı bir şeyi şart koşan kişinin, şartın gerçekleşmesi durumunda o şeyi yapmasını gerekli kılmaktadır.

Bu hükmün aklî delili ise şudur: Fakihlerin tamamının ittifakına göre kişinin kendi mülkü olmayan bir şeyi nezretmesi/adaması sahih olmaz. Mesela bir kişi "Allah bana bin dirhem nasip ederse, yüz dirhemini sadaka vermek adağım olsun" derse o kişi kendi mülkünde adakta bulunmuş olur. Çünkü adağını, her ne kadar o anda bin dirheme mâlik değilse de bin dirhemin kendisine nasib olması şartına bağlamıştır. Boşama ve azad etme de böyledir. Bunlar da kadınla evlenme ve köleye sahip olma şartına bağlandıklarında geçerli olurlar. Bu şartlar gerçekleştiğinde kadın boşanır ve köle azad olur. Bu hükmün delillerinden biri de şudur: Bir kimse cariyesine, "Eğer bir erkek çocuk doğurursan o çocuk hürdür" der ve bunu dedikten sonra cariyesi hamile olur ve bir erkek çocuk doğurursa, her ne kadar o sözü söylediği anda o çocuğa mâlik değilse de çocuk doğunca hür olur. Çünkü çocuk, annesine izafe edilmiştir. Çocuğun annesi ise bu sözü söyleyen efendisinin mülkiyetindedir. Aynı şekilde bir kişi "Bir kölem olursa o hürdür" derse, her ne kadar bunu derken köleye mâlik değilse de bir kölesi olduğunda o köle hür olur.

Yine fakihlerin tamamının ittifakına göre bir kişi karısına, "Eğer eve girersen boşsun" der ve aralarındaki nikâh bağı mevcut iken kadın eve girerse boş olur. Karısına sanki o anda "Boş ol" demiş gibi olur. "Eğer eve girersen boşsun" dedikten sonra karısını bâin talakla boşar ve ondan sonra kadın eve girerse, kocası sanki bain talakla boşadıktan sonra ona "Eğer eve

226 Buhari, İcare, 15

girersen boşsun" demiş gibi olur. Tabii ki bu takdirde kadın eve girme sebebiyle bir daha boşanmış olmaz. Bu, böyle diyen kişinin, o vakitte cevap veren kişi gibi olduğuna delalet eder. Buna göre "Kendisiyle evleneceğim her kadın boştur" diyen ve böyle dedikten sonra evlenen kişinin, evlenip de karısına "Sen boşsun" diyen kimse hükmünde olması gerekmektedir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu dediğiniz sahih ise şarta bağlı olarak yemin eden, sonra da deliren kişinin şartının gerçekleşmesi durumunda yemininin bozulmaması gerekir. Çünkü o yemini eden kişi, cevabı veren kişi gibidir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Böyle olması gerekmez. Çünkü delinin sözüne itibar edilmez. Onun konuşmasıyla susması aynı hükme tabidir. Söylediği şey sahih olmadığına göre sanki başta hiç yemin etmemiş gibidir. Ama delirmezden önce söyledikleri sahih olup, deliliği döneminde o sözlerin hükmü geçerli olup kendisini bağlar. Bununla beraber delinin karısını boşaması, kölesini azad etmesi sahih olur. Çünkü bir adam deli veya iktidarsız olduğunda hâkim onunla eşini birbirinden ayırır ve bu ayırma talak olur. Deli bir kimse, köle olan babasını miras olarak elde ederse, babası özgürlüğüne kavuşur. Deli, uyumakta olan kimse gibidir. Uykudaki kimsenin bu gibi tasarruflarda bulunması sahih olmaz. Ama bu tasarrufları gerektiren bir sebep meydana geldiğinde bunların hükmü kendisini bağlar ve hüküm geçerli olur. Mesela bir kimse kölesini azad etmesi veya karısını boşaması için bir kişiyi vekil tayin eder de kendisi uykudayken vekili karısını boşarsa, bu boşama geçerli olur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Hz. Ali, Muâz b. Cebel ve Cabir b. Abdullah'tan rivayet olunduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: (لا طَلَاقَ قَبْلَ نِكَاحٍ) ***"Nikâhtan önce talak yoktur."***[227]"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu hadisin senedleri muzdariptir. Nakil bakımından sahih değildir. Nakil bakımından sahih olsa bile ihtilaf konusu olan şeye delalet etmez. Zira "Evleneceğim kadın benden boştur" diyen kimsenin, karısı nikâhtan sonra boş olmaktadır. Şunu da belirtmeliyiz ki bu hadis, boşamanın nikâhtan önce gerçekleşmeyeceğini bil-

227 İbn Mâce, Talak, 17

dirmektedir. Ama boşama sözünün nikâhtan önce söylenemeyeceğini bildirmemektedir. ***"Nikâhtan önce talak yoktur"*** ifadesi, boşamanın nikâhtan önce gerçekleşmeyeceğini bildirdiğine ve nikâhtan önceki boşama sözü boşamanın gerçekleşmesi anlamına gelmediğine göre bu hadis, sizin söylediklerinizi iki sebepten ötürü kapsamamaktadır. Bu sebepler şunlardır:

1-Boşama sözünün nikâhtan önce söylenmesi hakiki manada olmayıp mecazîdir. Zira bir kimse talak şartına bağlı olarak bir şeye yemin ettiğinde o kişi karısını boşamadığı sürece kendisi hakkında "Karısını boşamıştır" denilemez. Bir söz, mecazî anlamda söylendiğine dair bir delil bulunmadıkça hakiki manada söylenmiş kabul edilir.

2-Mezkûr hadisin hakiki manada bir delil olduğu hususunda fukaha arasında görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu hadisin mecazî anlamda olduğunu söylemek caiz değildir. Çünkü bir lafzın hem hakiki manada hem de mecazî manada olduğunu söylemek caiz değildir.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* (لا طَلَاقَ قَبْلَ نِكَاحٍ) ***"Nikâhtan önce talak yoktur"*** hadisi hakkında Zühri'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir adama bir kadından bahsedilirken ona, "şu kadınla evlen" denildiğinde o, "Sözünü ettiğiniz kadın kesinlikle benden boştur" derse adamın bu sözünün bir hükmü yoktur. Ama bir adam "Falan kadınla evlenirsem o kesinlikle benden boştur" derse, o kadınla evlendiğinde kadın boşanmış olur. Köle azad etmeyle ilgili sözler de bu hükme tabidir."

Bu hadisle ilgili olarak şöyle de denilmiştir: Bir adam boşama niyetiyle bir kadına "Eğer eve girersen boşsun" der ve sonra o kadınla evlenir, kadın da eve girerse, nikâhtan sonra eve girmiş olduğu halde kadın yine de boşanmış olmaz.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Nikâhtan önce boşama sözünü genel veya özel kalıpla söyleme arasında bir fark bulunmamaktadır. (Yani "Evleneceğim her kadın boştur" demekle "falan kadınla evlenirsem o benden boştur" demek arasında fark yoktur). Zira özel kalıpla söyleme durumunda, kadın kendisinin nikâhına girdikten sonra boşanmış olacaktır. Genel kalıpla söyleme durumunda da aynı hüküm söz konusu olacaktır. Genel kalıpla söylemesi durumunda, kadın kendisinin nikâhına girdikten sonra boşanmayacak olsa, özel kalıpla söylemesi durumunda da aynı hükmün geçerli olması gerekir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bir kişi genel ifade kullanarak bütün kadınları kendine haram kıldığında, tıpkı zıhar yaparken karısını kendine belirsiz birşekilde haram kılan kimse gibi olur ki, bu söylediklerinin bir hükmü olmaz."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu söylediğiniz birkaç yönden yanlıştır. Şöyle ki:

1-Zıhar yapan erkek, karısını ayniyle kendine haram kılmayı kasdetmiştir. Muhalifimizin usûlüne göre belirleyip özelleyerek nikâh öncesi boşama ifadesini kullanırsa, nikâhtan sonra boşama gerçekleşir. Ama nikâh öncesi boşama ifadesini genel bir kalıpla kullanırsa boşaması gerçekleşmez. Muhalifimizin usûlüne göre özelleyerek nikâh öncesi boşama ifadesini kullansa bile, zıhar yapanın belirsiz şekilde haram kılmasında olduğu gibi boşamasının gerçekleşmemesi gerekir.

2-Yüce Allah, zıhar yaparken belirsiz bir şekilde haram kılan kimsenin zıharını geçersiz kılmamış, aksine bu sözü sebebiyle karısını kendisine haram kılmış ve zıharının hükmünü sabit etmiştir.

3-"Evleneceğim kadınlar boş olsun" diyen bir kimse, kadınlarla evlenmeyi kendine haram kılmış olmaz. Bu kişi evlendiği kadının ancak sahih nikâhtan ve kadının üreme organından yararlanmasının mübah olmasından sonra boş olmasını gerekli kılmış olur.

4-"Kendisiyle evleneceğim her kadın boş olsun" diyen bir kişinin bu sözünü geçerli ve bağlayıcı saydığımızda, evlendiği kadının kendisine haramlığı belirsiz olmaz. Aksine kadın bir talakla boşanmış olur. Boşandıktan sonra onunla ikinci kez evlenmesi caiz olur. BİkinciI kez evlendikten sonra o kadın artık bir daha boş olmaz. Bütün bu durumlar, bu itiraz sahibinin bu meselenin hükmünden habersiz olduğunu, itirazının bu meseleyle alakalı olmadığını göstermektedir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bazı kimseler derler ki: Bir kişi "Ben o kadınla evlenirsem benden boştur" veya "O köleyi satın alırsam o hürdür" derse, bu sözleri gerçekleşmez. Ancak sözü edilen kadına "Seni sahih bir şekilde nikâhladığımda sen boşsun" veya sözü edilen köleye "Satınalarak seni mülkiyetime geçirdiğimde sen hürsün" derse, bu söylediği söz gerçekleşir. Yani boşama için nikâhı, azadlık için de Satın almayı şart

koştuğunda bu şartlar gerçekleşince boşama ve azadlık da gerçekleşir. Yani nikâh kıyıp kadının üreme organından yararlanma mübahlığı meydana geldiğinde boşama gerçekleşir. Satınalarak kölenin bedenine mâlik olduğunda da azadlık gerçekleşir. Boşama ve azadlığın gerçekleşmesi mülkiyete bağlıdır. Mülkiyet olmadan bu ikisi gerçekleşmez. Çünkü boşama ve azadlık, daha önce yerleşik bir mülkiyet olmadan gerçekleşmez.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bunun bir anlamı yoktur. Çünkü bir kadına "Seninle evlenirsem boşsun" veya bir köleye "Seni satınalırsam hürsün" diyen kişinin bu sözlerinden anlaşılan mana şudur: Bu kişi nikâhın sahih olarak akdedilmesinden sonra boşamayı; köleyi satınaldıktan sonra azadlığı gerçekleştirmek istemiştir. Bunu demekle o sanki şöyle demiş gibi olmaktadır: "Ey kadın, nikâhlayarak sana sahip olduğumda sen boşsun. Ey köle satınalarak sana sahip olduğumda sen hürsün." Mülkiyet, nikâh kıymak ve Satın almakla meydana geldiğine göre nikâhtan ve Satın almadan bahsedildiğinde mülkiyetten de bahsedilmiş gibi olmaktadır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Meselenin hükmü eğer sizin anlattığınız gibi ise "Bir köle satınalırsam karım boş olsun" diyen bir kimse, başkası için bir köle satınalırsa karısının boşanmaması gerekir. Çünkü söylediği sözde dolaylı olarak mülkiyetten sözetmiş sayılmaktadır. Çünkü "Satın alma yoluyla köleyi mülkedinirsem" demiş gibi olmaktadır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Meselenin hükmünün senin dediğin gibi olmaması gerekir. Çünkü lafız, boşamayı veya azad etmeyi gerçekleştirmede mülkiyet manasını da içerir. Boşama ve azad etme dışında ise mülkiyetin veya başka bir mananın içerilmesine bakılmaksızın lafzın hükmüne göre amel edilir.

(مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ)

**"Sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda"**[228]

Bakara suresinde de açıkladığımız gibi halvet kelimesi ile cinsel ilişki kastedilmiştir. Halvet ve cinsel ilişki olmadan boşanan kadının iddet

228 Ahzâb, 33/49

beklemesi gerekmez. Daha önce yapmış olduğumuz açıklamalar, burada yeniden açıklama yapmaya ihtiyaç bırakmamaktadır.

(فَمَتِّعُوهُنَّ)

**"Bu durumda onlara mut'a verin."**

Burada mehri belirlenmemiş olan boşanmış kadın kastediliyorsa, ona mut'a vermek vaciptir. Tıpkı şu ayette bildirildiği gibi:

(اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ)

**"ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız onlara, müt'a verin."**[229]

Şayet mezkûr ayette kendisiyle zifafa girildikten sonra boşanan kadın kastedilmişse, ona mut'a vermek menduptur.

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Ma'mer, (فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ) **"Onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin"**[230] ayeti hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Nikâhlanıp da mehri belirlenmemeiş olan kadın boşandığında kendisine mehir verilmez ve kendisinin iddet beklemesi gerekmez."

Katade'nin rivayetine göre Said, bu ayetin Bakara suresindeki (فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ) **"Tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır"**[231] ayeti ile neshedildiğini söylemiştir.

(وَسَرِّحُوهُنَّ)

**"Kendilerini güzel bir şekilde bırakın."**[232]

229 Bakara, 2/236
230 Ahzâb, 33/49
231 Bakara, 2/237
232 Ahzâb, 33/49

Boşamadan sözedildikten sonra bu kelimenin kullanılmış olmasıyla kadının evden veya kocasının etki alanından çıkarılması kastedilmiş olabilir. Çünkü bu kelime ayetin içinde talak/boşama kelimesinden sonra gelmektedir. Kuvvetli görüşe göre bu (تسريح) bırakma, boşama değildir. Lâkin bu, o erkeğin artık o kadın üzerinde bir etkisinin kalmadığını, onu serbest bırakması ve etki alanından çıkarması gerektiğini beyan etmektedir. Başarı Allah'tandır.

## Yüce Allah'ın, Resûlü'ne helal kıldığı kadınlar

Allah Teâlâ buyurdu:

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا اَفَاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً ﴿٥٠﴾)

**50-"Ey peygamber! Mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verip de elinin sahip olduğu kadınları, seninle birlikte hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını, teyze kızlarını, kendini peygambere mehirsiz olarak bağışlar da peygamber de onunla evlenmek isterse böyle bir mümin kadını -ki sonuncusu diğer müminlere değil, zatına mahsustur - sana helâl kıldık. Müminlere eşleri ve sahip oldukları kadınları hakkında hangi kuralları geçerli kıldığımızı biliyoruz. Sana mahsus olanı güçlük çekmeyesin diye meşrû kıldık. Allah çok bağışlayıcı, pek esirgeyicidir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, Cenab-ı Allah'ın Peygamberine *sallallahu aleyhi ve sellem* mübah kıldığı nikâh türlerini içermektedir. Bunlardan biri (الّٰتِي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ) **"mehirlerini verdiğin eşlerin"**dir. Yani belirlenmiş miktardaki mehirlerini vererek kendileriyle evlendiğin eşlerindir. Bir de cariyelerdir ki ayetin devamından onlardan şöyle bahsedilmektedir:

(وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا اَفَاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ)

**“Allah’ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınlar.”**

Reyhane, Safiyye ve Cüveyriye gibi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunları azad etti; sonra da kendileriyle evlendi. Bunlar, Cenab-ı Allah’ın ona ganimet olarak verdikleriydi. Bundan sonra Cenab-ı Allah, Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* helal olan akrabalarını bildirmektedir:

(وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ)

**“Amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helâl kıldık.”**

Bunlardan sonra mehirsiz olarak Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* helal olan kadından bahsedilmektedir:

(وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ)

**“Mehirsiz olarak kendini Peygamber’e bağışlayan”**

Ancak bu sonuncusunun ümmete değil de sadece Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olduğu, diğerlerini helal edinme hususunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ümmetinin eşit konumda olduğu haber verilmiştir.

(الّٰتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ)

**“Seninle beraber hicret edenler”**

Ebu Yusuf dedi ki: “Bu cümle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte hicret etmeyen kadınların kendisine haram olduklarına delalet etmemektedir.”

Bu da Ebu Yusuf'un, ayette zikredilenler dışındaki kadınların Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* haram olmadıkları görüşünde olduğuna delalet etmektedir.

Davud b. Ebi Hind'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ebi Musa, Ziyad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Übeyy b. Kâ'b'a *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* eşleri vefat etselerdi, onların yerine başka kadınlarla evlenebilir miydi?" diye sordum. "Bunu yapmasına engel olan ne var? Cenab-ı Allah, onun değişik gruplardan kadınlarla evlenmesini helal kılmıştır. Onlardan dilediğiyle evlenebilirdi." Übeyy *radiyallahu anh* böyle dedikten sonra (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ) **"Ey Peygamber! Biz sana eşlerini helâl kıldık"** ayetini okudu. Bu da Cenab-ı Allah'ın mezkûr ayette zikrettiği kadınları Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* özel olarak mübah kılmasının, Übeyy'e *radiyallahu anh* göre Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* başka kadınlarla evlenmesinin haram olmasını gerektirmediğini göstermektedir. Zira onun bildirdiğine göre eşleri vefat etselerdi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başka kadınlarla evlenebilirdi. Ancak Ümmü Hâni'den *radiyallahu anh* bunun aksine bir rivayet gelmiştir.

Şöyle ki: İsrail'in Süddi'den naklen bildirdiğine göre Ebu Salih, Ümmü Hâni *radiyallahu anh* nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(خَطَبَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاعْتَذَرْتُ إِلَيْهِ فَعَذَرَنِي، ثُمَّ أَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: {إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ...اللاَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ} الآيَة قَالَتْ: فَلَمْ أَكُنْ أَحِلُّ لَهُ لأَنِّي لَمْ أُهَاجِرْ، كُنْتُ مِنَ الطُّلَقَاءِ)

"Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* benimle evlenmeye talip oldu. Ben kendisiyle evlenemeyeceğimi bildirerek mazeret beyan ettim. Bunun üzerine Yüce Allah, **'Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana**

**helâl kıldık'** ayeti indi.[233] Ben, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* helal olamazdım. Çünkü onunla birlikte hicret etmemiştim. (Mekke fethinde) serbest bırakılanlardandım."

Bu hadis eğer sahih ise Ümmü Hâni'ye *radiyallahu anh* göre ancak kendisiyle birlikte hicret etmiş olan kadınlar Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* helal olması, hicret etmemiş olanların Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* haram olmalarını gerektirmektedir. Kendisiyle birlikte hicret etmemiş olan kadınların Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* helal olmayacaklarını Ümmü Hâni *radiyallahu anh*, muhtemelen ayetin delaletinden başka bir yolla bilmekteydi. Çünkü ayette, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* le birlikte hicret eden kadınların kendisine mübah oldukları bildirilmekte, hicret etmeyenlerin haram veya mübah olduklarına değinilmemektedir. Belki de o, hicret etmeyen kadınların Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* haram olduklarını başka bir yolla öğrenmişti.

(وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ)

**"Mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan"**

Bu ayette Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mahsus olmak üzere nikâhın hibe lafzı ile akdedilebileceği nass olarak bildirilmektedir.

Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* başkaları için de nikâhın hibe lafzı ile akdedilip edilemeyeceği hususunda ilim ehli farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer, Muhammed, Sevri ve Hasan b. Salih dediler ki: "Hibe lafzı ile akdedilen nikâh sahihtir. Bu nikâh akdinde kadın kendisi için belirlenen mehri alma hakkına sahip olur. Mehrin miktarı belirlenmemişse, kadın mehr-i misil alma hakkına sahip olur."

İbn Kasım, Mâlik'in bu konuda şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra bir kimse için hibe lafzı kullanılarak nikâh akdetmek helal olmaz. Kaldı ki o kadının kendini Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hibe etmesi nikâh değildi. Kadın, iffetini koruyup kendisine yetmesi için kendini Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hibe etmişti. Ben bunda bir sakınca görmüyorum."

---

233 Tirmizi, Tefsiru'l-Kurân, 34

Şafiî dedi ki: "Hibe lafzı kullanarak nikâh akdetmek sahih olmaz."

İlim ehli kimseler bu ayetin hükmü üzerinde tartışmışlar; bazıları, hibe lafzı kullanarak nikâh akdetmenin Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olduğunu söylemişlerdir. Çünkü ayetin devamında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **"Diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere"**

Diğerleri dediler ki: Hibe lafzını kullanarak nikâh akdetme hususunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ümmeti eşit konumdadırlar. Yalnız Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bu meseledeki ayrıcalığı, mehir ödemeksizin kadının üreme organından yararlanmasının caiz olmasıdır.

Mücahid, Said b. Müseyyeb ve Atâ b. Ebi Rebah'ın da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Sahih olan görüş de budur. Çünkü ayet-i kerime ve usûl kaideleri de buna delalet etmektedir. Ayetin buna delaleti birkaç yönden olmaktadır:

1-(وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) **"Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helâl kıldık.)"**

Kadının kendini hibe etmesinin diğer mü'minlere değil de sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü bir ayrıcalık olduğu bu ayette haber verildiğine göre demek ki Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* buradaki ayrıcalığı, bedel ödemeksizin kadının üreme organından yararlanabilmesidir. Zira ayette kastedilen sadece hibe lafzı kullanarak evlenmek olsaydı, başkaları bu hususta Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* iştirâk edemezlerdi. Çünkü sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mahsus olan bir şeye başkalarının ortak olması caiz değildir. Ancak o şeyde kendisiyle eşit hakka sahip olurlarsa ortak olabilirler. Ortaklıkta birbirlerine eşit olmaları, bu hükmün sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mahsus olma durumunu ortadan kaldırır.

(وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ)

**“Kendini Peygamber’e bağışlayan, herhangi bir mü’min kadını da (sana helâl kıldık)”** ayetinde hibe lafzı kadına izafe edildiğine ve hibe lafzı kullanarak nikâh akdinin yapılması caiz kılındığına göre, Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* tanınan ayrıcalığın hibe lafzında olmayıp mehirde olduğunu anlıyoruz.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: “Üreme organını bedelsiz olarak Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* temlik etme caizliğinde kendini hibe eden kadın da ona ortak olmuş ve bu durum, söz konusu hükmün, keza hibe lafzıyla nikâh akdetmenin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olmasına engel teşkil etmemiştir.”

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Çünkü Yüce Allah bu hükmün sadece Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olduğunu haber vermiştir. Ayrıcalık, kişinin lehine olan hususlarda olur. Kadının nikâh akdinde kendi mehrini düşürüp vazgeçmesi, lehine olmayıp aleyhinedir. Dolayısıyla bu durum, anılan hükmün sadece Peygamber’e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olmasına engel teşkil etmemektedir. Ne kendini hibe eden kadın, ne de başkaları bu hükümde ona ortak olmazlar.

2-(اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا) **“Peygamber’in de kendisini nikâhlamak istediği kadın”** Kadının kendini hibe etmesi suretiyle evlenmesinden bahseden ayetin, hibe lafzıyla nikâh akdetmenin caizliğine ikinci bir delaleti ayetin bu kısmında görülmektedir. Şöyle ki: Hibe lafzı kullanarak yapılan akde nikâh denilmiştir. Buna göre dileyen herkesin hibe lafzı kullanarak nikâh akdi yapması caiz olmalıdır.

Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ)

**“Size helâl olan (başka) kadınları nikâhlayın.”**[234]

---

234 Nisâ, 4/3

Şunu da ifade etmeliyiz ki, hibe lafzı kullanarak nikâh akdi yapmak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* için caiz olduğuna ve biz de ona tabi olup izinden gitmekle emrolunduğumuza göre, aynı şeyin bizim için de caiz olması gerekir. Ancak ümmeti için değil de sadece kendisine mahsus olduğu delil ile bildirilen hükümler bunun dışındadır. Mehir ödeme yükümlülüğünün üzerinden kalkmasıyla anılan hibe şeklindeki nikâh akdinde Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ayrıcalık tanınmış olmaktadır. Bu ayrıcalığın sadece ona özgü olması gerekir. Bunun dışındaki hükümlere gelince, sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü olduğuna ilişkin bir delil olmadıkça ümmetin diğer fertleri de o hükümde kendisine eşit konumda olurlar.

Kendini hibe eden kadına Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* mehir ödemekle yükümlü olmadığına delalet eden delillerden biri şu rivayettir:

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in bildirdiğine göre Hişam, babası Urve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Aişe *radiyallahu anh*, kendilerini Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hibe eden kadınları ayıplar ve "Mehirsiz olarak kendini sunmaktan utanmıyor mu?" derdi. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi:

(تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ)

**"Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın, dilediğini yanına alırsın. Uzak durduklarından dilediklerini yanına almanda da sana bir günah yoktur."**

Bu ayet inince hz. Aişe *radiyallahu anh*, Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: ***"Görüyorum ki Rabbin, senin arzuna göre hemen hüküm veriyor."***[235]

Hibe lafzı kullanarak nikâh akdetmenin caizliğine delalet eden delillerden biri şu rivayettir:

235 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 6/158

Muhammed b. Ali b. Zeyd es-Sâiğ'in bildirdiğine göre Ebu Hâzim, Sehl b. Sa'd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir kadın Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü, kendimi sana hibe etmek için geldim" dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona tepeden tırnağa baktı. Sonra başını önüne eğdi. Bunun üzerine sahabeden bir adam kalkıp "Ey Allah'ın Resûlü, eğer senin buna ihtiyacın yoksa beni bununla evlendir" dedi. Sonra ona kadına mehir olarak ne verebileceğini sordu. Adam, verecek bir şeyi olmadığını ancak Kur'an'dan bazı sureleri ezberlemiş olduğunu söyleyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Git bakalım. Ezberlediğin Kur'an sureleri sebebiyle seni bu kadına mâlik kıldım"*** dedi.[236]

Bu hadiste Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* nikâhı temlik lafzı ile akdettiği ifade edilmektedir. Hibe de temlik lafızlarındandır. Buna göre hibe lafzıyla nikâh akdetmenin caiz olması gerekmektedir. Nikâhın temlik lafzı kullanarak akdedildiği sünnetle sabit olduğuna göre, bu demektir ki hibe lafzıyla nikâh akdetmek de sünnetle sabit olmuştur. Çünkü bu iki kelimenin hükmünü birbirinden ayıran bir kimseye rastlanmamıştır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Başka bir rivayette temlik kelimesi yerine tezvic (evlendirme) lafzını kullanan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, o kadınla evlenmek isteyen sahabiye şöyle buyurmuştur:

(قَدْ زَوَّجْتُكَ بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ)

**"Seni, ezberlediğin Kur'an sureleri sebebiyle onunla evlendirdim."** [237]

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, her iki kelime ile de nikâh akdi yapmanın caiz olduğunu açıklamak için bir defasında "Tezvic", başka bir defasında ise "temlik" kelimesini kullanmış olabilir. Şunu da ifade etmeliyiz ki nikâh akdi, süreden söz etmeksizin mutlak olarak akdedilmesi ve süreli kılınması onu bozması bakımından diğer temlik akitlerine benzetildiği için, mülk edinilen diğer eşyalarda olduğu gibi nikâhın da temlik ve hibe lafızları kullanılarak akdedilmesi caizdir. Bu, mülketme ile ilgili diğer lafızlar için de geçerli olan

236 Said b. Mansur, Sünen: 1/205
237 Tahavi, Şerhu Maâni'l-Âsâr: 3/16

bir kuraldır. Ancak nikâhın "ibaha" mübah kılma lafzı ile akdedilmesi caiz olmaz. Çünkü bunda nikâhın caizliğine engel olan başka bir sebep vardır. O da Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* haram kıldığı mut'a evliliğidir. Mut'a, erkeğin kadından yararlanmasının mübah kılınması anlamına gelmektedir. Mut'aya kıyasla, ibaha lafzı ile kıyılan nikâhlar akdedilmiş olmazlar. Temlik lafzı ile kıyılan nikâhlar ise diğer temlik akitlerine kıyaslanarak akdedilmiş olurlar. Çünkü nikâh ile temlik kelimeleri arasında benzerlik olduğunu daha önce söylemiştik.

Kendini Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hibe eden kadının kim olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* ile İkrime, sözü edilen kadının Meymune binti Haris olduğunu söylemişlerdir. Ali b. Hasan, Ümmü Şerik ed Devsiye olduğunu söylemiştir. Şa'bi ise Ensardan bir kadın olduğunu söylemiştir. Zeyneb binti Huzeyme el-Ensariye olduğu da söylenmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ)

**"Mü'minlere eşleri hakkında farz kıldığımız şeyleri elbette bilmekteyiz."** [238]

Katade dedi ki: "Kadının velisiz, iki şahitsiz ve mehirsiz nikâhlanmaması, erkeğin de ancak dört kadınla evlenebileceği farz kılındı."

Mücahid ile Said b. Cübeyr dediler ki: "Erkek dört kadınla evlenebilir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki:

(وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ)

**"Sahip oldukları cariyeleri"**

238 Ahzâb, 33/50

Yani Yüce Allah, mülkiyet yoluyla edindikleri cariyelerden sahiplerinin yararlanmalarını Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mübah kıldığı gibi, diğer mü'minlere de mübah kılmıştır.

(لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ)

**"Bütün bunlar, sana herhangi bir zorluk olmaması içindir."**

Doğrusunu Allah bilir ya bu ifadeler, (اِنَّا اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ) **"Biz sana eşlerini helâl kıldık"** cümlesine ve ondan sonra Cenab-ı Allah'ın Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mübah kıldığı kadınlara dönmektedir ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* herhangi bir zorlukla karşılaşmasın. Ayette geçen (حَرَجٌ) kelimesi darlık ve zorluk manasına gelmektedir. Cenab-ı Allah, kendisine mübah kıldığı ve mü'minlerin de evlenmelerini serbest kıldığı kadınları bildirerek Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* sıkıntıdan kurtarıp feraha erdirdiğini bu ayette haber vermiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُـؤْوِي اِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾)

**51-"Onlardan dilediğinin beraberliğini erteler, dilediğini yanına alırsın. Uzaklaştırdıklarından birini tekrar istemende senin için bir sakınca yoktur. Bu hüküm onların mutlu olmaları, üzülmemeleri ve hepsinin senin verdiğine razı olmaları için en uygun olanıdır. Allah gönüllerinizdekini bilir, Allah ilim ve bilim sahibidir."**

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Mansur, bu ayet hakkında Ebu Rezin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geri bırakılan eşler; Meymune, Sevde, Safiyye, Cüveyriye ve Ümmü Habibe idi. Aişe, Hafsa, Ümmü Seleme ve Zeynep ise geceleme sırasında birbirlerine eşit durumdaydılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yanlarında geceleme sırasında bunlar arasında eşitliği gözetirdi."

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Ma'mer, bu ayet hakkında Zühri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet, Cenab-ı Allah'ın Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem*, eşlerini evliliği devam ettirme veya ayrılma konusunda muhayyer kılmasını emreden ayeti indirdiği sırada inmiştir."

Zühri dedi ki: "Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinden birini geride bıraktığını bilmiyoruz. Kesinlikle o, vefat edinceye kadar eşlerinin hepsini yanına alırdı."

Ma'mer, Katade'nin şöyle dediğini nakletti: "Cenab-ı Allah Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem*, eşlerinden dilemediğini bırakıp dilediğini yanına almasını helal kıldı. Yani eşlerinin yanında geceleme sırasını kendi dilediği gibi düzenlemesini helal kıldı. Resûlüllag *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sıralamayı kendisi yapıyordu."

Hasan'ı dinleyen birinin nakline dayanarak Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kadınla evlenmeye talip olduğunda Başkası artık o kadınla evlenmeye talip olamazdı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* o kadınla evlenirse evlenirdi. Evlenmeyip vazgeçtikten sonra başkaları o kadınla evlenmeye talip olabilirdi. (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ) **"Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın"** ayeti işte bu sebeple indi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Zekeriya, bu ayetle ilgili olarak Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bazı kadınlar kendilerini Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hibe ettiler. O, bazısını geride bıraktı. Bazısı ile de zifafa girdi. O kadınlardan biri de Ümmü Şerik idi. Ümmü Şerik, ondan sonra artık hiç evlenmedi."

Mücahid dedi ki: (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ) **"Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın"** ayeti, "Ey Muhammed! Bunlardan dilediğini boşamaksızın ve yanına almaksızın geri bırakırsın" manasına gelmektedir.

Asım el-Ahvel'in bildirdiğine göre Muâze el Adeviye, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ) **"Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın"** ayeti indikten sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, birimizin sırası geldiğinde bizden izin isterdi."

Muâze, "İzin istediğinde kendisine ne diyordunuz?" diye sorunca Hz. Aişe şöyle cevap verdi: "Eğer bu benim hakkımsa, başkasını bu hususta kendime tercih etmem" diyordum.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin yanında gecelemeyi bir sıra düzeni içinde yaptığı rivayet edilmiştir. Onlardan birini bu sıranın dışına çıkararak özel muamele yaptığı nakledilmiş değildir.

Ebu Davud'un bildirdiğine göre Abdullah b. Yezid el-Hitemi, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin yanında sıra ile geceler ve şöyle derdi:

(اللَّهُمَّ هَذَا قَسْمِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تَلُمْنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ)

***"Allah'ım! Bu benim yapabildiğim bir sıralamadır. Senin gücünün yetip de benim gücümün yetmediği şeyde (kalbi sevgide) beni kınama."***[239]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Hişam b. Urve, Hz. Aişe'nin Urve'ye şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yeğenim, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımızda vakit geçirme hususunda biz eşlerinden birini diğerine üstün tutmazdı. Her gün yanımıza uğrar; cinsel ilişkide bulunmaksızın bize yakın olur, sonra da geceyi yanında geçireceği eşinin yanına gider ve onunla birlikte gecelerdi. Bunu yapmadığı gün sayısı çok azdır. Sevde binti Zem'a yaşlanıp da Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisinden ayrılacağından korkunca, "Ey Allah'ın Resûlü, ben günlük sıramı Aişe'ye devrediyorum" dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* da onun bu teklifini kabul etti. Biz diyoruz ki bu ve benzeri olaylar sebebiyle Yüce Allah, şu ayeti indirdi: (وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا

239 Ebu Davud, Nikâh, 38

(بَيْنَهُمَا صُلْحًا) **“Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur.”[240]”**

Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hastalandığında, Aişe'nin yanında kalmak için diğer eşlerinden izin istedi. Onlar da kendisine bu izni verdiler.”[241]

Bu da yanlarında geceleme hususunda Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin tamamını sıraya dâhil ettiğine delalet etmektedir. Bu, eşlerinin bir kısmını geride bırakıp onları sıraya dâhil etmediğine dair Ebu Rezin'in yaptığı rivayetten daha sahihtir. Ayetin zahiri, eşlerinden dilediğini geride bırakma, dilediğini yanına alma hususunda Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* tercih hakkı tanınmış olmasını gerektirmektedir. Sevde *radiyallahu anh* dışındaki eşlerinin tamamını yanına almayı tercih etmiş olmasına engel bulunmamaktadır. Yalnız Sevde *radiyallahu anh*, sırasını kendi isteğiyle Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* devretmişti.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ)

**“Doğrusunu Allah bilir. Yani uzak durduklarından dilediklerini yanına almanda da sana bir günah yoktur.”**

Geride bıraktığın kadınlarından dilediğini yanına almanda sana bir günah yoktur. Bu ayet, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* dilediği eşinden uzak durmasını, uzak durduklarından dilediğini tekrar yanına almasının mübah olduğunu bildirmektedir.

(ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ)

**“Bu onların gözlerinin aydın olması için daha uygundur.”**

240 Nisâ, 4/128

241 Buhari, Ezan, 39

Doğrusunu Allah bilir. Yani geride bırakıldıktan sonra tekrar onları yanına alabileceğini ve sıraya dâhil edilebileceklerini bilirlerse bu, onların gözlerinin aydın olması için daha uygundur. Bu ayet, eşleri arasında gecelemeyi sıra düzeni içinde yapmanın Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* vacip olmadığına, sıralamaya uyup uymamakta serbest olduğuna, dilediğini yanına alıp dilemediğini geride bırakma hakkına sahip olduğuna delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَٓا اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيباً ﴿٥٢﴾)

**52-"Bundan sonra sana kadınlar helâl olmaz; mülkiyetin altında bulunanlar dışında kadınlarını, güzellikleri hoşuna gitse bile başka eşlerle değiştirmen de helâl olmaz. Allah her şeyi görüp gözetmektedir."**

Leys, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Senin için belirlenen eşlerden sonra artık ne Müslüman, ne Yahudi, ne Hristiyan ne de kâfir bir kadınla evlenebilirsin."

Yine Mücahid'in (اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ) **"Ancak sahip olduğun cariyeler başka"** ayeti hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Yahudi ve Hristiyan cariyelerle cinsel ilişkide bulunabilirsin."

Said, Katade'nin (لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَٓا اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ) **"Bundan sonra, başka kadınlarla evlenmek, eşlerini boşayıp başka eşler almak sana helâl değildir"** ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerini, nikâhında kalmak ya da ayrılmak hususunda tercihte bulunma hakkına sahip kılıp da onlar Allah ve Resûlü'nü tercih ettiklerinde Yüce Allah sadece onları Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* eş kıldı. Onlar, Allah ve Resûlü ile ahiret yurdunu tercih eden dokuz hanımdı. Hasan da bu görüştedir. Bu konuda bundan farklı rivayetler de gelmiştir.

Şöyle ki: İsrail'in bildirdiğine göre Süddi, Abdullah b. Şeddad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَآ اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ) **"Bundan sonra, başka kadınlarla evlenmek, eşlerini boşayıp başka eşler almak sana helâl değildir."** Bu şu demektir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mevcut eşlerinden birini boşasaydı, onun yerine başka bir kadınla evlenmesi helal olmayacaktı. Ama bu ayet indikten sonra da dilediği kadınlarla evlenmiştir. Bu ayet indiğinde yanında dokuz eşi vardı. Sonra Ebu süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ve Haris kızı Cüveyriye ile evlendi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin zahiri, ayet indiğinde nikâhında bulunan mevcut eşleri dışında Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* başka kadınlarla evlenmesini haram kılıyordu.

İbn Cüreyc'in Atâ'dan naklen bildirdiğine göre Ubeyd b. Umeyr, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kadınlarla evlenmesi helal iken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat etmiştir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hz. Aişe'nin bu sözleri, mezkûr ayetin neshedilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Oysa Kur'an'da bu ayetin neshini gerektiren bir ayet bulunmamaktadır. Şu halde bu ayet, sünnetle neshedilmiştir. Bu da Kur'an'ın sünnetle neshedilebileceğine dair bir delildir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ) **"Bundan sonra, başka kadınlarla evlenmek sana helâl değildir"** ayeti bir haberdir. Haber cümlesinde verilen haberin neshedilmesi ise mümkün değildir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Mezkûr ayet her ne kadar haber şeklinde ise de aslında o bir nehy/yasaklamadır. Nehyin neshedilmesi ise mümkündür. Bu tıpkı şuna benzemektedir: Yüce Allah Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Bundan sonra başka kadınlarla evlenme" deseydi, bu yasağın neshedilmesi mümkündü.

(وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ)

**"Güzellikleri hoşuna gitse bile"**

Ayetin bu kısmı, yabancı kadının yüzüne bakmanın caizliğine delalet etmektedir. Çünkü yüzüne bakmadan güzelliği farkedilemez ve bakanın hoşuna gitmez.

## Kadınların Örtünmesi

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّٓا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ
غَيْرَ نَاظِرٖينَ اِنٰيهُۙ وَلٰكِنْ اِذَا دُعٖيتُمْ فَادْخُلُوا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا
مُسْتَأْنِسٖينَ لِحَدٖيثٍۜ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيٖ مِنْكُمْۘ وَاللّٰهُ لَا
يَسْتَحْيٖ مِنَ الْحَقِّۜ وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعاً فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَٓاءِ حِجَابٍۜ
ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّۜ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَٓا اَنْ
تَنْكِحُٓوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهٖٓ اَبَداًۜ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظٖيماً ﴿٥٣﴾ )

**53-"Ey iman edenler! Peygamberin evine size yemek için izin verilmediği vakit asla girmeyin, fakat çağrıldığınızda -erkenden gidip yemeğe hazırlanmasını beklemeksizin- girin, yemeğinizi yiyince hemen dağılın, söze dalıp oturmayın; bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez. Peygamber hanımlarından bir şey istediğinizde, onlar perde arkasında iken isteyin; bu sizin kalplerinizin de onların kalplerinin de temiz kalması için en uygunudur. Resûlullah'ı üzmeye hakkınız yoktur, kendisinden sonra ebedî olarak eşleriyle de evlenemezsiniz, sizin bunu yapmanız Allah katında büyük bir günahtır."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ebu Osman Ca'd b. Dinar, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Zeynep ile evlendiğinde Ümmü Süleym ona bir çömlek içinde Hays (hurma, yağ ve peynir karışımı bir tatlı) hediye etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, ***"Git ve rastladığın Müslümanları davet et"*** dedi. Ben de çıktım ve rastladığım kimseleri davet ettim. Davetliler

içeri girip yemeği yiyor ve çıkıyorlardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* elini yemeğin üzerine koyup dua etti ve söylemesini Allah'ın dilediği her şeyi söyledi. Karşılaşıp da davet etmediğim bir kimse kalmadı. Davetliler doyasıya yediler. Çıkıp gittiler. Yalnız davetlilerden bir grup içeride kaldı. Bunlar sohbeti uzattılar. Bunun üzerine Yüce Allah, (يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّٓا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِر۪ينَ اِنٰيهُ... وَقُلُوبِهِنَّ) **"Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin. Çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir."** ayetini indirdi."[242]

Bişr b. Mufaddal'ın bildirdiğine göre Humeyd et-Tavil, Enes'in *radiyallahu anh,* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Zeyneb'in zifafa girmesi ve düğün yemeği vermesini anlattıktan sonra şunları söylediğini rivayet etmiştir: Millet yemeğini de yedi. Zifaf gecesinin sabahında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her zamanki gibi mü'minlerin annelerinin odalarına yaklaşır, eşlerine selam verir, onlar selamını alırlar, onlara dua eder, onlar da kendisine dua ederlerdi. Eşlerinin odalarının önünden ayrılıp döndüğünde ben de kendisiyle birlikte evine doğru giderken iki adamın orada, evinin kenarında konuşmaya daldıklarını gördü. (Muhtemelen konuşmalarına muttali olmamak için) biraz geri durdu. Adamlar onun geri durduğunu görünce hemen oradan atlayarak dışarı çıktılar. Onların çıkıp gittikleri kendisine haber verilince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dönüp evine girdi. Benimle kendisinin arasına perdeyi sarkıttı. O sırada hicab ayeti indi.

Hammad b. Zeyd'in bildirdiğine göre Eslem el Alevi, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hicab ayeti indiğinde her zamanki gibi Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına girmek istediğimde bana ***"Geride dur ey Enes"*** dedi.[243]

---

242 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 10/223

243 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 3/133

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet bazı hükümler içermektedir. Bu hükümlerden biri şudur: İzin almadan Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* evine girmek yasaklanmıştır. İçeri girmelerine izin verilen kimseler, girdikten sonra yemeğin hazırlanmasını beklemek için oturmayacak, şayet yemek yerlerse de sohbet için oturmayacaklardı.

Ayetteki (غَيْرَ نَاظِرِينَ اِنٰيهُ) **"Yemeğin pişmesini beklemeksizin"** ifadesiyle ilgili olarak Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bu ayette kastedilen mana şudur: "Yemeğin pişmesini beklemeksizin ve yemek yedikten sonra da sohbet etmek için beklemeksizin."

Dahhâk da ayetin bu kısmının, "Yemeğin pişmesini beklemeksizin" anlamına geldiğini söylemiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَاۤءِ حِجَابٍ)

**"Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin."**[244]

Ayetin bu kısmı Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerine bakmanın yasak olduğu hükmünü içermekte, bunun hem onların hem de mü'minlerin kalpleri için daha temiz bir davranış olduğu açıklanmaktadır. Çünkü onlarla mü'min erkekler arasındaki bakışmalar sonucunda gönül kayması olabilir; şehevi duygular harekete geçebilirdi. Cenab-ı Allah onlardan bir şey isteneceği zaman perde arkasından istenmesini emretmekle bu sebebi ortadan kaldırmış oldu.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ)

**"Allah'ın Resûlü'ne rahatsızlık vermeniz söz konusu olamaz."**

244 Ahzâb, 33/53

Yani bu ayette açıklandığı üzere Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* evine girmek istediğinizde izin almalı; yanında oturup konuşurken sohbeti gereğinden fazla uzatmamalı, sizlerle onun eşlerinin arasında bir perde bulunmalıdır.

Bu hüküm her ne kadar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile eşlerine özgü ise de bu ayetin manası, hem onun hem de başkalarının hakkında geçerlidir. Çünkü biz ona tabi olup izinden gitmekle emrolunmuşuzdur. Ancak ümmetinden ayrı olarak Cenab-ı Allah'ın sadece ona mahsus kıldığı bazı hükümler bunun dışındadır.

Ma'mer, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam, 'Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat ederse mutlaka Aişe ile evlenirim' dedi. Bunun üzerine Yüce Allah (وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ) **"Allah'ın Resûlü'ne rahatsızlık vermeniz söz konusu olamaz"** ayetini indirdi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Katade'nin anlattığı, bu ayetin içerdiği sebeplerden biriydi.

İsa b. Yunus'un bildirdiğine göre Ebu İshak, Sıla b. Züfer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Huzeyfe, karısına şöyle demişti: "Cennette de benim eşim olmayı ve Cenab-ı Allah'ın bizi orada bir araya getirmesini istiyorsan, ben öldükten sonra başkasıyla evlenme. Çünkü cennette kadın, dünyadaki son kocasına verilecektir. Bu sebeple Cenab-ı Allah, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin onun vefatından sonra başkalarıyla evlenmelerini haram kılmıştır."

Humeyd et-Tavil, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşi Ümmü Habibe *radiyallahu anh* sordu: "Ey Allah'ın Resûlü, biz kadınlardan biri iki evlilik yapmış olarak ölür. Kendisi ve iki kocası cennete girer. Kadın ilk kocasına mı yoksa son kocasına mı verilir?"

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle cevap verdi:

(تَخَيَّرُ أَحْسَنَهُمَا خُلُقًا كَانَ مَعَهَا فِي الدُّنْيَا يَكُونُ زَوْجَهَا فِي الْجَنَّةِ يَا أُمَّ حَبِيبَةَ ذَهَبَ حُسْنُ الْخُلُقِ بِخَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ)

***"Ey Ümmü Habibe, o iki kocadan dünya da kendisiyle beraberken en güzel ahlaklı olanı seçer ve cennette onun kocası o olur. Ey Ümmü Habibe, güzel ahlak dünyanın da ahiretin de hayrını elde etmeye vesile olur."***[245]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي اٰبَائِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَائِهِنَّ وَلَٓا اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَاءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَاءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيداً ﴿٥٥﴾)

**55-"Peygamber hanımlarına babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları ve sahip bulundukları hizmetçileri hakkında (perdesiz görüşmede) bir günah yoktur. Allah'a itaatsizlikten sakının. Kuşkusuz Allah her şeye tanıktır."**

Katade dedi ki: "Cenab-ı Allah bu ayette sayılan kimselerin Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin yanına yaklaşabileceklerine ve onlardan uzak durmaları gerekmediğine ruhsat verdi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşlerinin mahremlerinden bahsedilirken mü'min kadınlardan da bahsedildi. Allah bilir ya bu kadınlarla hür olan kadınlar kastedilmiştir.

(وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ)

**"Sahip oldukları cariyelerden"**

Burada cariyelerden söz edilmiştir. Çünkü kadınların bakılması mübah olan yerlerine bakma hususunda köle ve hür erkek arasında bir fark yoktur.

(اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيماً ﴿٥٦﴾)

245 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 23/222

**56-"Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun."**

Allah'ın "salât etmesi", rahmet etmesi; kulların salât etmesi ise duâ manasına gelmektedir ki bunu daha önce de söylemiştik.

Ebu'l Âliye bu ayeti açıklarken şöyle demiştir: "Allah, meleklerin yanında Peygamberine salât eder. Meleklerin salât etmesi ise ona dua etmeleridir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Doğrusunu Allah bilir ya burada kastedilen mana şu olabilir: Allah Teâla, Peygamberine rahmet ettiğini ve ona olan nimetini tamamladığını meleklerine haber vermiştir. "Meleklerin yanında Peygamber salât eder" sözünün manası budur.

(هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ)

**"O size merhamet eden; melekleri de sizin için bağışlanma dileyendir."**

Bu ayeti açıklarken Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: İsrailoğulları, Musa'ya (a.s.), "Rabbin salât eder mi?" diye sordular. Musa (a.s) onların bu sorusundan rahatsız oldu. Cenab-ı Allah ona şunu vahyetti: "Ey Musa! Benim salât ettiğimi onlara haber ver. Benim salâtım, rahmetimdir. Rahmetim de gazabımı geride bırakmıştır."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ)

**"Ey iman edenler! Siz de ona salât edin."**

Bu ayet, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* salât etme emrini içermektedir. Ayetin zahiri, bu emrin vücup ifade etmesini gerektirmektedir. Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* salât etmek bize göre farzdır. Bir kimse namazda veya namaz dışında bir defa salat getirirse bu farzı yerine getirmiş olur. Bu, kelime-i tevhid ve Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* tasdik etmek gibidir. Bir kimse bunu ömründe bir defa söylerse, bu farzı yerine getirmiş olur. Şafiî, namazda Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve*

*sellem* salât etmenin farz olduğunu söylemiştir. Bildiğimiz kadarıyla işim ehli hiçbir kişi ondan önce böyle bir şey söylemiş değildir. Salat okumanın namazda farz oluşu, Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* nakledilen hadislere aykırıdır.

Bu hadislerden biri İbn Mesud *radiyallahu anh* tarafından rivayet edilmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona teşehhüdü öğretirken şöyle buyurmuştu: ***"Şunu yaptığında (veya dediğinde) namazın tamamlanmış olur. Dilersen kalkabilirsin. Sonra dilediğin en güzel kelamı seç"***[246]

İbn Ömer *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Adam son secdeden başını kaldırıp oturduğunda, selam vermezden önce abdesti bozulursa namazı tamamlanmış olur."***[247]

Muaviye b. Hakem es-Sülemi, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ،
إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ)

***"Şu namazda insan kelamı konuşmak uygun olmaz. Namaz; tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktan ibarettir."***[248]

Burada Peygamberimize salât etmekten bahsedilmemiştir. Bu meseleyi "Şerhu Muhtasari't Tahavi" adlı kitabımızda detaylı olarak açıklamış bulunmaktayız.

(وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)

**"Selam edin."**

---

246 Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 9/410

247 Bkz: Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 2/199

248 Müslim, el-Mesacid ve Mevadiu's-Salât, 7

Şafiî'nin ashabı bu ayete dayanarak namazın sonunda Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* selam etmenin de farz olduğunu söylemektedirler. Ancak ayet-i kerime, onların bu söylediklerinin isabetliliğine delalet etmemektedir. Çünkü ayette namazdan bahsedilmemektedir. Bu, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* salât etmekle aynı hükme tabidir. Yine bu ayete dayanarak selamı içerdiği için namazda teşehhütte bulunmanın farz olduğunu söylemişlerdir. Bu ayet onların bu söylediklerinin isabetliliğine delalet etmemektedir. Çünkü Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* selam etmekten bahsedilmemiştir. Bununla belki de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* salât etme emri tekid edilmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* salat edilmesini emretmiştir.

Bu tıpkı şu ayete benzemektedir:

(ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِيٓ اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)

**"Sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe"**[249]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cenab-ı Allah bu ayetin baş kısmında kendi adını ve Peygamberini zikretmiştir. Önce kendi adını müstakil olarak zikretmiş, iki ismi aynı zamirin altında bir araya getirmemiştir.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ)

**"Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha önceliklidir."**[250]

Bu ayette (تَرْضُوهُمَا) "İkisini razı etmeniz" ifadesi kullanılmamıştır. Çünkü Allah ile başkasının adı aynı zamirin altında bir araya getirilemez.

Rivayet olunduğuna göre bir adam, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* huzurunda bir hutbe irad etmiş ve hutbesinde şöyle demişti:

249 Nisâ, 4/65
250 Tevbe, 9/62

(مَنْ يُطِعْ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَقَدْ غَوَى)

"Allah'a ve Resûlü'ne itaat eden doğru yolu bulmuştur. Onlara karşı gelen ise azmıştır."

Adamın (وَمَنْ يَعْصِهِمَا) diyerek Allah ile Resûlü'nün adını aynı zamirin altında bir araya getirmesini beğenmeyen Peygamber *sallallahu aleyhi ve sel-lem* ona şöyle demişti:

(قُمْ فَبِئْسَ خَطِيبُ الْقَوْمِ أَنْتَ)

***"Kalk bakalım şuradan, ne kötü hatipsin sen!"*[251]**

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Yüce Allah (اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ) **"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar"** buyurmakla kendi adını ve meleklerinin adlarını aynı zamirde bir araya getirmiş bulunmaktadır."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Biz Allah ile Resûlü'nün ismini, (الْهَاء) harfi gibi ikisine isim olabilecek bir kinayede bir araya getirmeye karşı çıktık. Ama ne isim ne de kinaye olan bir fiilde bir zamir varsa, ikisinin isminin o zamirde bir araya getirilmesine engel bulunmamaktadır. Burada şöyle diyenler de olmuştur: (يُصَلُّونَ) fiilindeki zamir, Allah'ın adına değil de meleklere raci olmaktadır. Allah'ın Peygambere salât etmesi, mana bakımndan ayetten anlaşılmaktadır.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(اِنْفَضُّوا اِلَيْهَا)

**"Hemen dağılıp ona koştular."[252]**

251 Ez-Zeylaî. Tahricu'l-Ahadisi ve'l-Asâri'l-Vakıa fi Tefsiri'l-Keşşaf li'z-Zemahşeri: 3/18
252 Cum'a, 62/11

Buradaki (الْهَاءِ) kinayesi, daha önce geçen "lehv" kelimesine değil de "ticaret" kelimesine racidir. Çünkü manadan anlaşılan budur.

Şu ayet de bunlara benzemektedir:

(وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ)

**"Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanlar"** [253]

(لَا يُنْفِقُونَهَا) fiilinin sonundaki (هَا) zamiri, altın ve gümüşe racidir. Bu, mana bakımından anlaşılmaktadır.

(اِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَاباً مُهِيناً ﴿٥٧﴾ )

**57-"Allah'ı ve Resûlü'nü incitenleri Allah, dünyada ve âhirette lânetlemiş ve onlar için alçaltıcı bir ceza hazırlamıştır."**

Yani Allah dostlarını ve Allah'ın Resûlü'nü incitenler. Ayeti bu şekilde manalandırmak gerekir. Çünkü Allah'ın incitilmesi mümkün değildir. Ayetteki bu ifade mecazîdir. Muhataplar ayetin manasının bu şekilde olduğunu anlarlar.

Mesela başka bir ayette de şöyle buyrulmuştur:

(وَسْئَلِ الْقَرْيَةَ) Bu ayetin manası "Kente sor" şeklinde olmayıp **"Kent halkına sor"**[254] şeklindedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَاناً وَاِثْماً مُبِيناً ﴿٥٨﴾ )

253 Tevbe, 9/34
254 Yusuf, 12/82

**58-"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler"**

Denildi ki: Önceki ayette **"Allah'ı incitenler"** ifadesiyle Allah dostları ifadesinin kastedildiği söylenmişti. Allah dostları önceki ayette açıkça söylenmeyip takdir edilmişti. Bu ayette ise Allah dostlarının kimler olduğu açıklanmıştır. Bu ayetin devamında, Allah'ın dostları olan mü'min erkek ve kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenlerin bir iftira ve büyük bir günah yüklendikleri ifade edilmektedir. Bu sebeple bu iftiracılar, ilk ayette anlatılan lânet ve azabı hak etmektedirler.

## [Cilbab Ayeti]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَٓاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً ﴿٥٩﴾ )

**59-"Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir."**

Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh*, ayette geçen cilbab kelimesiyle abanın kastedildiğini söylediği rivayet edilmiştir.

İbn Ebi Necih, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kadınlar, hür oldukları bilinsin ve fasık kimseler kendilerine sataşmasınlar diye cilbab/aba giyerlerdi."

Muhammed b. Sirin dedi ki: "(يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ) **"bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler"** ayetini açıklarken Ubeyde örtündü ve sadece bir gözünü açık bıraktı."

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Medine'de bazı cariyeler vardı. Haklarında şöyle ve böyle denilirdi. Dışarı çıktıklarında bazı kendini bilmezler onlara sataşır ve onları incitirlerdi. Hür kadınlar da dışarı çıktıklarında kendini bilmezler onlara da sataşır ve onları incitirlerdi. Bunun üzerine Cenab-ı Allah mü'min kadınların bütün vücutlarını örtecek elbiselerini giymelerini emretti. Bu, onların hür olarak bilinip incitilmemelerine daha uygundu."

İbn Abbas ile Mücahid dediler ki: "Hür kadın dışarı çıktığında cariyeden farklı olarak başını ve alnını örter."

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Safiyye binti Şeybe, Ümmü Seleme'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ) **"bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler"** ayeti indiğinde ensardan bazı kadınlar, giydikleri siyah elbiselerden ötürü başlarında sanki kargalar vardı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, genç kadının yabancı erkekler karşısında yüzünü örtmekle emrolunduğuna, dışarı çıkarken kendilerinden şüphelenenlerin onlara tamahlanmamaları için de örtünüp iffetli olduklarını göstermeleri gerektiğine delalet etmektedir. Yine bu ayet, cariyelerin yüzlerini ve saçlarını örtmeleri gerekmediğine delalet etmektedir. Zira ayetteki (وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ) **"mü'minlerin kadınlarına"** ifadesi zahiri, örtünmeleri emredilenlerin hür kadınlar olduğuna delalet etmektedir. Aynı şekilde tefsirde de rivayet olunduğuna göre başlarını ve yüzlerini örtmekle emrolunmayan cariyelere benzemesinler ve aralarında bir farklılık olsun, hür oldukları bilinsin diye hür kadınların başlarını örtmelerinin emredildiğine bu ayet delalet etmektedir.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer *radiyallahu anh*, başını örten cariyeleri döver ve "Başınızı açın, hürlere benzemeyin" dermiş.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾)

**60-"Münafıklar, kalplerinde çürüklük bulunanlar ve Medine'de asılsız haber yayanlar yaptıklarına son vermezlerse seni onların üzerine sevkedeceğiz; o zaman seninle beraber orada fazla oturamayacaklar."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bazı münafıklar, nifaklarını açığa vurmak istediler. Onun üzerine bu ayet indi."

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: Ayetteki (لَنُغْرِيَنَّكَ) kelimesi, "Seni onların üzerine musallat kılacağız. Sonra da o münafıklar seninle çok kısa bir süre komşuluk edebileceklerdir" anlamına gelmektedir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, mü'minleri üzecek ve incitecek kötü haberler yayarak ortalığı karıştıranların bu tutumlarını ısrarla sürdürmeleri, bu yaptıklarına son vermemeleri halinde tazir ve sürgün cezasını hak edeceklerine delalet etmektedir. Bir takım münafıklarla dinde basiret sahibi olmayan zayıf inançlı bazı kimseler; kâfirlerle müşriklerin birleşip güçbirliği ettiklerini ve Müslümanların üzerine yürüyeceklerini söyleyerek kâfirlerin çok ve güçlü oldukları haberini yayıp mü'minleri korkutuyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah bu gibi kimseler hakkında mezkûr ayeti indirdi. Bu yaptıklarına son vermezlerse sürgüne gönderileceklerini, hatta öldürüleceklerini haber verdi. Bunun kendi kanunu ve uyulması gereken bir yol olduğunu bildirdi.

(وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا)

**"Allah'ın kanununda asla değişme bulamazsın."**[255]

255 Ahzâb, 33/62

بسم الله الرحمن الرحيم

# 34- SEBE' SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ
رَاسِيَاتٍ اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْراً وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ )

**13-"Onlar Süleyman'a, isteğine göre yüksek ve görkemli binalar, heykeller, havuz gibi lengerler, yerinden kalkmaz kazanlar imal ederlerdi. Ey Dâvûd ailesi! Şükür için çaba gösterin. Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır."**

Atâ b. Yesar'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minberde (اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْراً وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ) **"Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır"** ayetini okudu ve sonra şöyle buyurdu:

(ثَلاثٌ مَن أُوتِيَهُنَّ فَقَدْ أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ آلُ دَاوُد الْعَدْلُ فِي الْغَضَبِ
وَالرِّضَا وَالْقَصْدُ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ وَخَشْيَةُ اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ)

***"Üç şey var ki bunlar bir kişiye verilirse, Davud ailesine verilenler ona verilmiş gibi olur. (O üç şey şunlardır): Hem kızgınlık hem de hoşnutluk anında âdil olmak, hem zenginlik hem de yoksulluk halinde tutumlu olmak, hem gizlilikte hem de açıkta Allah'tan korkmak."*[256]**

---

256 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 11/439

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ)

**"Cinler, Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller yapıyorlardı."** [257]

Bu ayet, Süleyman'ın (a.s) şeriatında resim ve heykel yapmanın mübah olduğuna delalet etmektedir. Oysa bunlar, aşağıda nakledilecek olan rivayetlerden de anlaşılacağı gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* efendimizin şeriatında haram kılınmışlardır.

Rivayet olunduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لا تَدخُلُ الملائكةُ بَيتاً فيه صُورةٌ)

**"Melekler, içinde resim bulunan eve girmezler."**[258]

(مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كُلِّفَ أَنْ يُحْيِيها يومَ القيامة)

**"Bir resim yapan kişi, kıyamet gününde o resme can vermekle yükümlü kılınır. (Aksi halde cehenneme atılır)."**[259]

(لَعَنَ اللّٰهُ الْمُصَوِّرِينَ)

**"Allah resim yapanlara lanet etti."**

Denildi ki: Bu rivayetlerde lanetlenenler, resim yaparak yaratma sıfatında Allah'a benzemeye çalışanlar kastedilmiştir.

---

257 Sebe', 34/13

258 Ebu Davud, Taharet, 87

259 Bkz: Müsnedu'l Bezzar: 2/259

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 35- FÂTIR SÛRESİ

İkrime'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* yanında, namaz kılanın önünden köpek ve eşeğin geçmesi durumunda namazının bozulacağı söylendiğinde o, şu ayeti okudu:

(اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ)

**"Güzel sözler ancak O'na yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir."** [260]

Bu ayeti okuduktan sonra "O kişinin namazını bozacak ne var!" dedi.

Salim, Said b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Güzel sözü salh amel Allah katına yükseltir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْماً طَرِياً وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾)

**12-"Şu iki çeşit su kütlesi birbirine eşit olmaz; birisi tatlıdır, susuzluğu giderir ve içimi güzeldir, ötekisi ise tuzlu ve acıdır. İkisinden**

260 Fâtır, 35/10. ["Güzel sözler" kelime-i tevhid ve kelime-i şehadettir. Mütercim]

**de taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyaları çıkarırsınız. Gemilerin denizi yararak gittiklerini görürsün ki bu da O'nun lutfuna nâil olmanız ve O'na şükretmeniz içindir."**

Ayette geçen ve süs eşyası diye tercüme ettiğimiz (حِلْيَةً) kelimesiyle inci ve denizden çıkarılan süs eşyaları kastedilmiştir. Hülye takınmamaya yemin eden bir kadının hükmü hakkında fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife dedi ki: "Beraberinde altın olmadan inci yalnız başına hülye değildir. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ) **"Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden"**[261] Ateşte eritme işlemi ancak altın için söz konusu olur. İnci, ateşte eritilmez."

(حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا) **"Takınacağınız süs eşyası"** Takınma durumunda inci süs eşyası olarak adlandırılmıştır. Âdete göre inci yalnız takılmaz. Ancak altınla beraber takılır. Bununla beraber Kur'an'da inci için hülye adının kullanılması, yeminin inci takmayla ilgili sayılmasını gerektirmez. Bunun delili şudur:

Kur'an'da (وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا) **"Her birinden taze et yersiniz"** buyrulmaktadır. Bu ayetteki "et" kelimesiyle balık kastedilmiştir. Buna göre bir kimse et yememeye yemin ederse, balık yediği takdirde yeminini bozmuş olmaz. Bu ayete benzer olarak başka bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا)

**"Güneşi bir kandil yapmıştır."**[262]

Buna göre bir kimse kandil altında oturmamaya yemin ederse, güneşin altında oturduğu takdirde yeminini bozmuş olmaz.

261 Ra'd, 13/17
262 Nuh, 71/16

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ كَذٰلِكَ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ )

**28-"Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var. Kulları içinden ancak bilenler, Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. Şüphesiz Allah üstündür, çokça bağışlayıcıdır."**

Bu ayette ilmin fazileti, ancak ilim sayesinde Allah'a karşı derin saygılı olma ve O'ndan sakınma mertebesine ulaşılabileceği açıklanmaktadır. Çünkü bir kişi ilahi tevhid ve adaleti delilleriyle birlikte bilirse bu, onu Allah'a karşı derin saygılı olma ve O'ndan sakınma mertebesine ulaştırır. Zira Allah'ı, O'nun adaletini ve kendi yaratılış gayesini bilmeyen bir kimse, Allah'ın azabından çekinmez; O'nun yasaklarından sakınmaz.

Konuyla ilgili başka ayetlerde şöyle buyrulmuştur:

(يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ)

**"Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin."[263]**

(اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ...ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ)

**"Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdırlar. Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur."[264]**

263 Mücadele, 58/11
264 Beyyine, 98/7-8

Bu ayetlerde yaratıkların en hayırlısının rablerinden çekinen kimseler oldukları haber verilmiştir. Yine burada, Rablerinden asıl çekinen kimselerin âlimler olduğu bildirilmiştir. İki ayetin birlikte değerlendirilmesinden çıkan sonuca göre her ne kadar kendi aralarında bir sınıflandırılmaya tabi olsalar da ilim ehli kimseler, yaratıkların en hayırlısıdırlar. Sonra Allah'ı bilen ilim ehli kimseler O'ndan en çok çekinen kimseler olarak nitelendirilmişlerdir.

Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur:

(اِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِراًّ وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾)

**29-"Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı özenle kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler."**

Burada ilmiyle amel eden ve Allah'a karşı derin bir saygı içinde olan kimselerin evasfından bahsedilmektedir.

Başka bir ayette ise ilminin gereğini yapmaktan yüzçeviren kimseden bahsedilmektedir:

(وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ)

**"Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz hâlde, onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat. Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o, dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu."**[265]

Ayetin bu kısmında ve devamındaki kıssada, ilmiyle amel etmeyen âlimin evsafından bahsedilmektedir. Önceki ayette ise Allah'a karşı gelmekten sakınan âlimin evsafından bahsedilmişti. Öncekilerin, amelleri

265 A'râf, 7/175-176

karşılığında sevaba nail olacaklarına ve Allah'ın va'd ettiği şeyleri elde edeceklerine tam bir güvenleri vardı. Çünkü onlar hakkında Cenab-ı Allah, (يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ) **"Asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler"** va'dinde bulunmuştu.

(وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖٓي اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ )

**34-"Şöyle derler: «Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu rabbimiz çok bağışlayıcıdır, şükrün karşılığını eksiksiz vermektedir.»"**

Seleften bir zâtın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Dünya da iken hüzünlü olmak, mü'minin özelliğindendir. Bilindiği gibi onlar cennete girerlerken "Hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur" diyeceklerdir. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* de (الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ) ***"Dünya, mü'minin zindanıdır"***[266] dediği rivayet edilmiştir.

Abitlerden birine sordular: "Neden çoğu abitler, başkalarının elindeki mala muhtaç oluyorlar?"

Abit şöyle cevap verdi: "Dünya mü'minin zindanıdır da ondan. Zindandaki kişi, kendisini salıverecek olanın yedireceğinden başka ne yiyebilir?"

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ اِلَّا فٖي كِتَابٍ)

**"Herhangi bir kimseye uzun ömür verilmez yahut ömrü kısaltılmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) olmasın."**[267]

Hasan ile Dahhâk'ın şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Başkasının ömründen alınarak bir kimsenin ömrüne ekleme yapılmaz."

266 Müslim, Ez-Zühd ve'r-Rekaik, 7
267 Fâtır, 35/11

Şa'bî dedi ki: Ayetteki (وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖ) ifadesi şu anlama gelmektedir: Kişinin ömründen an be an, saat be saat eksiltilecek olan kısım, levh-i mahfuz'da önceden belirlenmiştir. Orada yazılı olan miktar tükenmedikçe kişinin ömrü sona ermez. Ömür, Allah'ın yaratıkları için yazmış olduğu bir vadedir. O, vakitlerin ve zamanların geçmesiyle ömürden ne kadar eksileceğini bilir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَاۚ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحاً غَيْرَ الَّذ۪ي كُنَّا نَعْمَلُۜ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ ف۪يهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَٓاءَكُمُ النَّذ۪يرُۜ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِم۪ينَ مِنْ نَص۪يرٍۚ ﴿٣٧﴾)

**37-"Ve onlar orada, «Rabbimiz! Bizi çıkar da yapmış olduklarımızdan tamamen başka, rızâna uygun işler yapalım» diye feryat ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti. Şimdi tadın bakalım! Zalimlerin hiçbir yardımcısı da yoktur!"**

İbn Abbas ile Mesruk'un şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Cenab-ı Allah'ın zikretmiş olduğu ömür süresi kırk yıldır."

Kendisinden gelen başka bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Hz. Ali, ömrün süresinin altmış yıl olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَقَدْ أَعْذَرَ اللهُ إِلَى عَبْدٍ أَحْيَاهُ حَتَّى بَلَغَ سِتِّينَ أَوْ سَبْعِينَ سَنَةً لَقَدْ أَعْذَرَ اللهُ إِلَيْهِ لَقَدْ أَعْذَرَ اللهُ إِلَيْهِ)

***"Allah, yaşatıp altmış veya yetmiş yaşına ulaştırdığı bir kulunun (kendisine itaat etmemesi durumunda) mazeretini kabul etmez, mazeretini kabul etmez, mazeretini kabul etmez."***[268]

---

268 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 2/275

Abdullah'ın bildirdiğine göre Mücahid, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cenab-ı Allah'ın Âdemoğlunun mazereti-ni kabul etmeyeceği ömür süresi, altmış yıldır." Aynı senedle Mücahid'in de böyle dediği rivayet edilmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ)

**"Size uyarıcı da gelmişti."**[269]

Tefsir ehli bazı kimselerden rivayet olunduğuna göre bu ayette sözü edilen uyarıcı, Muhammed'dir *sallallahu aleyhi ve sellem.* Bazıları ise uyarıcı-nın, saçların ağarması olduğunu söylemişlerdir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayette sözü edilen uyarıcının Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Allah'ın kendi tevhidine, peygamberlerinin tasdi-kine, vaad ve tehdidine, ergenlikten itibaren ömrünün sonuna kadar insanda kendi dahli olmaksızın, iradesi dışında meydana gelen değişim ve halden hale geçişler, genç bir delikanlıyken yaşlanıp ihtiyarlaması, hastalıktan sağ-lığa, fakirlikten zenginliğe, sevinçten hüzne geçmesi, insanın kendisinden başkasında ve diğer eşya da gördüğü değişiklik ve intikaller, yaratılmışla-rın iradesi dışında meydana gelen zamanın hadiseleri... Bütün bunlar insanı Allah'ı tanımaya davet eden şeylerdir. Bunların hepsi birer uyarıcıdır.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ)

**"Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümranlık ve nizama, Allah'ın yarattığı her şeye hiç bakmadılar mı?"**[270]

Bu ayette, Allah'ın yarattığı her şeyde kendisinin varlığına delalet eden ve kulları kendisine yönelten bir delilin mevcut olduğu haber verilmektedir.

269 Fâtır, 35/37
270 A'râf, 7/185

بسم الله الرحمن الرحيم

# 36- YÂSÎN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ )

**38-“Güneş kendisine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider. Bu, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah’ın takdiridir.”**

Abdullah b. Muhammed’in bildirdiğine göre Vehb b. Cabir, bu ayetle ilgili olarak Abdullah b. Ömer’in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Güneş doğar; Âdemoğulları onu görürler. Derken bir gün batar ve Allah’ın dilediği bir süre kadar öylece kalır. Nihayet kendisine ‘Batıdan doğ’ denilir. İşte o günde **“Daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye (o günkü) imanı fayda vermez.”**[271]”

Ma’mer dedi ki: Ebu Musa el-Eş’ari’nin şöyle dediği haberi bana ulaştı: “Güneşin batıdan doğacağı sabahın gecesinde teheccüd namazı kılacak olanlar uykudan kalkıp namaza duracaklar. Usanıncaya kadar namaz kıldıktan sonra yataklarına dönecekler. Bunu o gecede üç kez yapacaklar. Ama gece yine de yerinde duracak; yıldızlar hareket etmeyeceklerdir. Nihayet adam evinden çıkıp bir mü’min kardeşinin yanına varacaklar. Diğer insanlar da geceleyin kalkıp birbirlerini ziyarete gideceklerdir.”

---

271 En’âm, 6/158

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا) **"Kendi yörüngesinde"** ifadesinin te'vili işte budur. Güneş, o gece yerinde duracak, batıdan doğuncaya kadar öylece kalakalacaktır."

Ma'mer dedi ki: "Bana ulaşan bir habere göre alametlerin ilki ile sonuncusu arasında altı aylık bir süre olacaktır."

Kendisine bu alametlerin neler olduğu sorulduğunda şöyle demişti: Katade'nin rivayetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا: الدَّجَّالَ وَالدُّخَانَ وَدَابَّةَ الْأَرْضِ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَأَمْرَ الْعَامَّةِ وَخُوَيْصَّةَ أَحَدِكُمْ)

***"Altı şeyi görmeden salih amel işlemekte acele edin: Deccal'ın ortaya çıkması, dumanın görülmesi, Dâbbetülarz'ın meydana çıkması, güneşin batıdan doğması, kıyametin kopması, kişinin kendisinin ölmesi."***[272]

Bu hadisi nakleden Katade'ye, "Bu alametlerden hangisinin ilk önce görüleceğine dair sana bir haber ulaşmış mıdır?" diye sorulduğunda o, "Güneşin batıdan doğması" diye cevap verdikten sonra sözlerine şunu da ekledi: "Bana ulaşan bir habere göre bazı adamlar demişler ki: Bu alametlerin ilki, Deccal'ın ortaya çıkması olacaktır."

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Enes b. Mâlik *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى أَحَدٍ يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ)

***"Lâ ilâhe illallah diyen kimsenin üzerine kıyamet kopmaz."***[273]

Katade, ayetteki (لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا) kelimesini, güneşin aşmayacağı bir vakit anlamında yorumlamıştır.

272 Müslim, el-Fiten ve Eşrâtu's Saa, 25

273 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 16/316

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu kelimeden anlaşıldığına göre güneş, değişmeyen bir miktarda ve aynı seyirde yörüngesinde akıp gitmeye devam edecektir. Bu kelimenin, güneşin batıdaki en uzak menziline doğru akıp gitmesi anlamına geldiği de söylenmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾)

**40-“Ne güneşin aya yetişip çatması uygundur ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp gider.”**

Abdullah b. Muhammed’in bildirdiğine göre Ma’mer, bu ayet hakkında Hasan’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Bu ayın hilal olarak görüldüğü gecedeki durumudur.”

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Doğrusunu Allah bilir. Yani güneş, kendi ışınları ile ayı örtüp de görülmesine engel olamaz. Çünkü ikisi de allah’ın kendileri için koymuş olduğu düzene uymak zorundadırlar. İkisinden birinin bu düzeni değiştirmesi mümkün değildir.

Ebu Salih dedi ki: “İkisinden biri, diğerinin ışığını alt edemez.”

(لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ) **“Ne güneş aya yetişebilir”** ayetini, “Güneşin ziyası ayın ziyası gibi eksilmez” şeklinde manalandıranlar da vardır.

Başkaları da bu ayeti şöyle manalandırmışlardır: “Güneş, ayın seyir hızına ulaşamaz.”

Abdullah b. Muhammed’in bildirdiğine göre Abdurrezzak, Ma’mer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana ulaşan bir habere göre İkrime şöyle demiştir: “Ayla güneşten her birinin kendine göre bir hâkimiyeti vardır. Ayın hâkimiyeti geceleyindir. Güneşin hâkimiyeti ise gündüzleyindir. Güneşin geceleyin doğması söz konusu olmaz. (وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ) **“Gece de gündüzü geçemez.”** Geceye girildiğinde araya gündüz girmeden ikinci gecenin başlaması söz konusu olmaz.”

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ) **"Gece de gündüzü geçemez"**[274] ayeti, aybaşının gündüz vakti başladığına delalet eder. Gece, gündüzü geçemediğine, ikisinin bir araya gelmesi mümkün olmadığına göre, gündüzün geceyi geride bırakması ve ayın geceden değil de gündüzden başlaması gerekir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu ayet sizin yaptığınız şekilde te'vil edilemez. Aksine bu ayet, daha önce zikrettiğimiz selef ulemasının yaptıkları te'villerden birine göre manalandırılabilir. Onlardan hiçbiri, ayın gündüzden başladığını söylemiş değildir. Dolayısıyla sizin bu te'vilinizin geçersizliği ittifakla sabit olmuştur. Şer'î hükümlerin bağlandığı aylar gökteki hilale göre belirlenmektedir. Ayın başlangıcında hilal, ancak geceleyin görülür; gündüzün evvelinde görülmez. Şu halde aybaşının geceleyin başlaması gerekir. Ramazan ayının ilk gecesinin ramazandan, şevval ayının ilk gecesinin de şevvalden sayıldığı hususunda ilim ehli arasında görüş farklılığı bulunmamaktadır. Böylece aybaşlarına geceleyin girildiği hükmü ispatlanmış oldu. Bilindiği gibi ramazan ayının ilk gecesinde teravih namazına başlanmaktadır.

Bu hususta Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ صُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ)

***"Ramazanın ilk gecesi girdiğinde şeytanlar bağlanır."***[275]

Bütün bunlar, aybaşına geceleyin girildiğine delalet etmektedir.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Bir kimse "Allah rızası için bir ay müddetle itikâfa girmek adağım olsun" derse, o kişinin itikâfa geceleyin başlaması gerekir. Çünkü aylar, geceden itibaren başlarlar.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾)

274 Yâsîn, 36/40

275 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 4/303

**41-"Onları ve nesillerini yüklü gemide taşımamız da kendileri için açık bir kanıttır."**

Dahhâk ve Katade'den gelen rivayete göre bu ayetteki gemi ile Hz. Nuh'un gemisi kastedilmektedir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetteki zürriyet, muhataplara nispet edilmiştir. Çünkü onlar hep aynı cinstendirler. Burada sanki "insanların zürriyeti" denilmiş gibi olmaktadır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ )

**42-"Binecekleri benzer araçlar yaratmamız da (kendileri için açık bir kanıttır)."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Hz. Nuh'un gemisinden sonra onlar için başka gemiler de yarattık."

Kendisinden gelen başka bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Mücahid'in şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Develer, karadaki gemiler gibidir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ اَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ )

**68-"Kime uzun ömür verirsek onu yaratılış çizgisinde tersine çeviririz. Hiç düşünmezler mi!"**

Katade dedi ki: "Bildiklerini unutması ve gücünün azalması bakımından onu, çocukluk haline benzer bir durum olan ihtiyarlık dönemine ulaştırırız."

Başkaları dediler ki: "Onu güçlüyken zayıf, bedeni iriyken ufalmış, yeni ve tazeyken yıpranmış ve pörsümüş hale getiririz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu anlamda bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ)

**"İçinizden kimileri de ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır."**[276]

Ömrün bu aşamasına "ömrün en düşkün çağı" denilmiştir. Çünkü o aşamaya gelmiş olan bir kimsenin, güçsüz iken güçlü hale gelmesi, bilgisiz iken bilgili hale gelmesi umulan çocuk gibi, bedeninde noksanlık meydana geldikten sonra fazlalıklı hale dönmesi, bildiklerini unuttuktan sonra tekrar eskisi gibi bilgili hale dönmesi umulmaz.

Mana bakımından buna benzer bir ayette şöyle buyrulmuştur:

( ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً)

**"Allah, gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir."**[277]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْاٰنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ )

**69-"Biz ona şiir öğretmedik; zaten ona yaraşmazdı da. Ona vahyedilen, ancak bir öğüt ve apaçık Kur'an'dır."**

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Abdurrezzak, bu ayet hakkında Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana ulaşan bir habere göre Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şiir ile misal verir miydi?" şeklinde bir soru sorulduğunda o şöyle cevap vermiştir:

Hayır. Sadece Beni Kays b. Tarfe'nin kardeşinin şu şiiri ile misal verirdi:

(ستبدِى لك الأيامُ ما كنتَ جاهِلاً ... ويأتيكَ بالأخبارِ منْ لم تزودِ)

---

276 Nahl, 16/70
277 Rûm, 30/54

*"Bilmediğiğin şeyleri günler sana açıklayacaktır.*

*Kendisine hazırlanmadığın sana haber getirecektir."*

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Kendisi için hazırlık yapmadığın (ölüm) sana haberler getirecektir" derdi. Ebû Bekir *radiyallahu anh*, "Ey Allah'ın Resûlü bu şiir böyle değildi" dediğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle cevap vermişti: ***"Ben şair değilim. Şair olmak da bana yaraşmaz."***

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Allah Teâlâ, Peygamberine *sallallahu aleyhi ve sellem* şiir inşâ etme bilgisi vermemiş, ona şiir öğretmemişti. Çünkü kullarından dilediğine şiir kabiliyeti veren, Allah Teâlâ'dır. Rabbinin katından getirdiği Kur'an'ı, kendi yaratılışındaki şiir kabiliyeti sayesinde kendisinin uydurduğu şüphesi insanların kalbine girmesin diye ona şiir kabiliyeti vermemişti. Ona şiir söyleme kabiliyeti vermemiş olması, başkasına ait şiiri okumasına engel değildir.

Her ne kadar,

(هَلْ أَنْتَ إِلَّا أُصْبُعٌ دَمَيْتَ ...... وَفِي سَبِيلِ اللهِ مَا لَقَيْتَ)

"Sen yalnızca kanayan bir parmaksın.

Allah yolundayken bu hal ile karşılaştın"

Dediği rivayet olunmuşsa da Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şiirden misaller verdiği sahih yolla sabit olmuş değildir.

Rivayet olunduğuna göre bu şiiri söyleyen kişi, sahabilerden biridir. Şunu da ifade etmeliyiz ki, başkasına ait bir şiiri okuyan, bir veya iki beyit söyleyen kimseye şair denmez. Şiir biliyor veya şiir öğrenmiş olduğu da söylenemez. Mesela iyi ok atamayan kimse hedefi bazen tutturur. Ama bu sebeple ona "atıcı" denmez. Ok atmayı öğrendiği de söylenemez. Aynı şekilde başkasına ait bir şiiri okuyan, bir beyit veya benzeri bir şey söyleyen kimseye de şair denemez.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَضَرَبَ لَنَا مَثَلاً وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ )

(قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ )

**78-"Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve «Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?» diyor."**

**79-"De ki: «Onları ilk başta yaratmış olan diriltecek. O yaratmanın her türlüsünü bilir.»"**

İlk yaratmaya kadir olanın yeniden yaratmaya öncelikle kadir olduğunun delili bu ayette apaçık görülmektedir. Çünkü bir şeyin tekrar meydana getirilmesinin, ilk olarak meydana getirilmesinden çok daha kolay olduğu, apaçık bilinen hususlardandır. Bir şeyi ilk olarak meydana getirmeye gücü yeten kimsenin, devamı mümkün olan şeylerden ise o şeyi yeniden meydana getirmeye çok daha kolay gücü yeter. Bu ayet başka şeyi esas almanın ve kıyas yapmanın gerekliliğine delalet etmektedir. Çünkü ayette ikinci yaratma birincisine kıyaslanmıştır.

Bazı kimseler (قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ) **"Dedi ki: «Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?»"** ayetini delil göstererek kemiklerde canlılık olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre asıl olan bedenin ölümü sebebiyle kemikler de ölür. Oysa hakikat öyle değildir. Çünkü organ olması sebebiyle kemiklerin canlandırılması mecazen söylenmiştir.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا)

**"Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor."**[278]

Bilindiği gibi yerde canlılık yoktur.

278 Rûm, 30/50

بسم الله الرحمن الرحيم

# 37- SÂFFÂT SÛRESİ

(فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ اِنّ۪ٓي اَرٰى فِي الْمَنَامِ
اَنّ۪ٓي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰىۜ قَالَ يَٓا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُۘ
سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٠٢﴾ )

(فَلَمَّٓا اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَب۪ينِۚ ﴿١٠٣﴾ )

(وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَٓا اِبْرٰه۪يمُۙ ﴿١٠٤﴾ )

(قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَاۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٠٥﴾ )

(اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُب۪ينُ ﴿١٠٦﴾ ).

(وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٠٧﴾ )

**102-“Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, «Yavrucuğum» dedi, «Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?» Dedi ki: «Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.»”**

**103-“Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca”**

**104-"«Ey İbrâhim!» diye ona seslendik"**

**105-"«Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun.» İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz."**

**106-"Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı."**

**107-"Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetlerin zahiri Hz. İbrahim'in, oğlunu kesmekle emrolunduğuna delalet etmektedir. Bu emrin, ölümle sonuçlanacak bir kesmeyi değil de kesme provası yapmayı içermesi mümkündür. Yine bu emrin, oğlunu kesme ortamını hazırlaması ve gerçek manada kesme pozisyonuna gelmesi, oğlunu kurtarmak için onun yerine bir fidye vermemesi, ancak Allah katından oğlu için bir fidye/bedel gönderilirse, oğlunun yerine onun kesmesi şeklinde de anlaşılması mümkündür. Ayetin zahirinin, Hz. İbrahim'in oğlunu gerçekten kesmesini emrettiği, şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

**"Emrolunduğun şeyi yap."**

**"Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail'i) kurtardık."**

Ayetin zahiri, Hz. İbrahim'in oğlunu gerçekten kesmesini gerektirmeseydi, oğlu **"Emrolunduğun şeyi yap"** demez ve Hz. İsmail'in boğazlanmaktan kurtulması için Allah katından bir kurbanlık hayvan gönderilmezdi.

Rivayet olunduğuna göre Hz. İbrahim, Allah kendisine bir erkek evlat nasip ederse onu Allah için kurban etmeyi adamıştı. İşte bu sebeple Yüce Allah, adağını yerine getirmesini ona emretmişti.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Cenab-ı Allah, önce anlattığımız gibi Hz. İbrahim'e oğlunu boğazlamasını emretti. Olayın şöyle cereyan etmiş olması da mümkündür: Cenab-ı Allah, Hz. İbrahim'e oğlunu boğazlamasını emretti, o da boğazladı. Ancak Hz. İsmail can vermeden Allah onun damarlarını birleştirerek hayata döndürdü. Gönderilen kurbanlık da onun hayatta kalmasının fidyesi oldu.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin te'vili hangi yönde olursa olsun, evlat kesme emri, sonuç itibariyle koyun kesmeye dönüşmektedir. Ayetin lafzının gereği, Hz. İbrahim şeriatında koyun kesmek olduğuna ve Cenab-ı Allah Peygamberimize *sallallahu aleyhi ve sellem*, (ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا) **"Sonra da sana, «Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi» diye vahyettik."**[279] Ve (اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ) **"İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy"**[280] ayetleri ile Hz. İbrahime uymasını emrettiğine göre, oğlunu boğazlamayı adayan kimsenin bir koyun kesmesi gerekmektedir.

Selef uleması ve onlardan sonra gelen büyük İslam merkezlerinin fakihleri bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

İkrime'nin rivayetine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, oğlunu boğazlamayı adayan bir adamın, bir koç keserek bu adağını yerine getirmiş olacağını, Hz. İbrahim'in de oğlu İshak'ın yerine bir koç boğazladığını söylemiştir.

Süfyan'ın Mansur'dan naklen bildirdiğine göre Hakem, oğlunu kesmeyi adayan bir adam hakkında Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu adamın bir deve kesmesi ya da oğlu için diyet ödemesi gerekir."

Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* deve mi yoksa diyet mi dediği hususunda ravinin şüphesi vardır.

Rivayete göre Mesruk da bu meselede İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* söylediklerinin aynısını söylemiştir.

Şube'nin bildirdiğine göre Hakem, İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Böyle bir adakta bulunan kişinin haccetmesi ve bir deve kurban etmesi gerekir."

Davud b. Ebi Hind, Amir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Oğlunu boğazlamaya yemin eden bir adamın bazı âlimlere göre yüz deve kurban etmesi, bazılarına göre ise İshak'ın (a.s) yerine kesilen koç gibi bir koç kurban edilmesi gerekir."

---

279 Nahl, 16/123

280 En'âm, 6/90

Ebû Bekir, Ebu Hanife ile Muhammed'in bu adam hakkında şöyle dediklerini nakletmiştir: "Bu adamın bir koyun kesmesi gerekir."

Ebu Yusuf'a göre bu adamın bir şey yapması gerekmemektedir.

Ebu Hanife dedi ki: "Kölesini boğazlamayı adayan kimsenin bir şey yapması gerekmez."

Muhammed dedi ki: "Kölesini boğazlamayı adayan kimsenin bir koyun kesmesi gerekir."

Ayetin zahiri, bu meselede Ebu Hanife'nin söylediğini teyid etmektedir. Çünkü ayetin zahiri, Hz. İbrahim'in şeriatında oğlunu boğazlamayı adayan kimsenin, oğlunun yerine bir koyun kesmesinin yeterli olacağına delalet etmektedir. Neshedildiği ispatlanmadıkça o hükmün geçerliliğini koruması gerekir.

Bu durumdaki kişinin bir şey yapması gerekmediğini söyleyen Ebu Yusuf, şu rivayetleri delil göstermiştir.

Ebu Kalabe'nin Ebu Mühelleb'den naklen bildirdiğine göre İmran b. Husayn *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لا وفاءَ لنذْرٍ في معصيةِ الله، ولا فيما لا يملكُ ابنُ آدمَ)

***"Allah'a karşı gelmede adak olmaz. Âdemoğlunun sahip olmadığı şeyde de adak olmaz."***[281]

Hasan'ın bildirdiğine göre İmran b. Husayn *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ)

***"Günah işlemede adak olmaz. Bu adağın kefareti yemin kefareti gibidir."*** [282]

281 Ebu Davud, el-Eyman ve'n Nüzur, 26

282 Ebu Davud, el-Eyman ve'n Nüzur, 22

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Birinci görüşü söyleyenlerin söylediği bir hüküm ifade etmemektedir. Şundan ki: "Oğlumu boğazlamak adağım olsun" diyen kimsenin bu ifadesi, bir koyun kesmeyi vacip kılma anlamına geldiğine göre bu kişi, "Bir koyun kesmek adağım olsun" demiş gibi olmaktadır ki bu günah değildir.

Ebu Hanife, kölesini boğazlamayı adayan kişinin bir şey yapması gerekmediğini söylemiştir. Çünkü bu ifadenin zahiri günahtır. Şeriate göre bu söz, bir koyun kesme anlamına gelmemektedir. Bu, günah işlemeyi adamaktır.

Fakihlerin tamamı dediler ki: Bir kimse "Oğlumu öldürmek, Allah rızası için adağım olsun" derse bu kimsenin bir şey yapması gerekmez. Çünkü bu sözün zahiri günahtır. Şeriate göre bunun bir koyun kesme anlamına geldiği ispatlanmış değildir.

Yezid b. Harun'un bildirdiğine göre Yahya b. Said, Kasım b. Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* yanındayken bir kadın gelip ona, "Oğlumu boğazlamayı adadım" dedi.

İbn Abbas *radiyallahu anh* ona, "Oğlunu boğazlama ve yeminin için kefaret ver" dedi. Orada hazır bulunan bir adam, "Günah işleme şeklindeki adak yerine getirilmez" deyince, İbn Abbas *radiyallahu anh* ona şöyle karşılık verdi: "Sus. Yüce Allah zıhar hakkında da senin işittiklerini buyurdu ve ayette zikrettiklerini zıhar hakkında vacip kıldı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, oğlunu boğazlamayı adayan kişi hakkında İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* daha önce naklettiğimiz "Bir koç kesmesi gerekir" ifadesine aykırı değildir. Çünkü "adak" kelimesiyle yemini kasdettiğinde İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* görüşüne göre hem koç kesme, hem de kefaret vermenin gerekmesi caiz olabilir.

Nitekim Ebu Hanife ile Muhammed dediler ki: "Bir kişi yemin kastederek "Yarın oruç tutmak Allah için adağım olsun" der ama bu adağını yerine getirmezse, yemin kefareti vermesi ve bir gün o orucu kaza etmesi gerekir."

Hz. İbrahim'in iki oğlundan hangisini boğazlamaya kasdettiği hususunda farklı görüşler ortaya konulmuştur.

Hz. Ali, İbn Mesud, Kâ'b, Hasan ve Katade'den rivayet olunduğuna göre Hz. İbrahim, oğlu İshak'k boğazlamaya teşebbüs etmiştir.

İbn Abbas, İbn Ömer, Said b. Müseyyeb ve Muhammed b. Kâ'b el-Kurazi'ye göre Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i boğazlamaya teşebbüs etmiştir.

Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* her iki görüşü destekleyen rivayetler gelmiştir. İsmail (a.s) olduğunu söyleyenler, Kur'an'da boğazlama olayı anlatıldıktan sonra (وَبَشَّرْنَاهُ بِاسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ) **"Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik"**[283] ayetinin zikredilmiş olmasını delil göstermektedirler. Mademki boğazlama olayından sonra İshak'ın (a.s) doğacağı müjdesi verilmiştir. Demek ki boğazlanmasına teşebbüs edilen, İsmail'dir (a.s) .

Boğazlanmasına teşebbüs edilenin İshak (a.s) olduğunu söyleyenler ise (وَبَشَّرْنَاهُ بِاسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ) **"Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik"** ayetinde, İshak'ın (a.s) peygamber olacağı müjdesinin verildiğini söylemektedirler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾)

**141-"Kur'aya girdi ve kaybedenlerden oldu."**

Bilgi ve tecrübe yoksunu bazı kimseler bu ayete ve Yunus'un (a.s) denize atılması hadisesine dayanarak, hasta yatağında yatmakta olan efendinin azad ettiği köleleri arasında kura çekilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bunu söyleyenler, meselenin hükmünü anlamamış olan kimselerdir. Zira hiçbir fakihe göre kurada adı çıkan kişinin öldürülmesi veya malına el konulması caiz değildir. Ayetin bu hükmü başkalarına değil, sadece Yunus'a (a.s) mahsustur.

283 Sâffât, 37/112

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيدُونَۚ ﴿١٤٧﴾ )

**147-"Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Ayette kastedilen mana, 'Biz onu yüz binden fazla insana peygamber olarak gönderdik' şeklindedir."

Denildi ki: Ayetteki (اَوْ) edatı sayı belirsizliği anlamını vermektedir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: "Yunus'u (a.s) ayetteki iki sayıdan biri miktarınca insanlara peygamber olarak gönderdik."

Şöyle diyenler de olmuştur: Bu ayet, muhatapların şüphesini ifade etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah'ın şüphe etmesi düşünülemez.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# 38- SÂD SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾)

**18-"Her sabah ve her akşam Allah'ın yüceliğini dile getirirken dağları ona (Davud'a) eşlik ettirdik."**

Ma'mer'in bildirdiğine göre Atâ el-Horasani, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: (إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ) **"Biz, dağları onun emrine vermiştik. Akşam sabah onunla beraber tesbih ederlerdi."** Bu ayeti okuyuncaya kadar kuşluk namazıyla ilgili olarak içimde hep bir şüphe vardı.[284]

Kasım, Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Kuba halkının yanına gitti. Onlar kuşluk namazı kılmaktaydılar.

(إِنَّ صَلَاةَ الْأَوَّابِينَ إِذَا رَمِضَتِ الْفِصَالُ)

***"Evvabin namazı kumlar ısınıp da deve yavruları çöktüğü zaman kılınır."*** [285]

---

284 Abdurrezzak es-San'ani, Musannefu Abdurrezzak: 3/79

285 Beyhaki, Ma'rifetu's-Süneni ve'l Âsâr: 4/96

Şerik'in bildirdiğine göre Mücahid, Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: ***"Dostum*** (Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*) ***bana üç şeyi tavsiye etti; üç şeyi de bana yasakladı. Kuşluk namazı kılmamı, uyumadan önce vitri kılmamı, her aydan üç gün oruç tutmamı bana tavsiye etti. Secdeyi horozun yerden yem toplayışı gibi hızlıca yapmamı, (namazda) tilki gibi etrafa bakmamı ve (dizleri dikerek) köpek oturuşu oturmamı yasakladı."***[286]

Atiyye, Ebu Said el-Hudri'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: ***"Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bazen hiç ara vermeksizin her gün kuşluk namazı kılardı. Öyle ki artık bu namazı terketmeyecek derdik. Bazen de epeyi ara verirdi. Öyleki artık bu namazı kılmayacak derdik."***[287]

Hz. Aişe ile Ümmü Hâni'den rivayet olunduğuna göre bunlar, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kuşluk namazı kıldığını söylemişlerdir.

İbn Ömer'den *radiyallahu anh* gelen rivayete göre o, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kuşluk namazı kılmadığını söylemiştir. Ancak İbn Ömer *radiyallahu anh* şunu da söylemiştir: "Kuşluk namazı, insanların sonradan ortaya koydukları şeylerin bana göre en güzelidir."

İbn Ebi Müleyke'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: İbn Abbas *radiyallahu anh* kuşluk namazı sorulduğunda şöyle dedi:"Kuşluk namazı Allah'ın Kitab'ında yer almaktadır. Onun aleyhinde konuşan ancak dedikoduya dalmış olur." Böyle dedikten sonra şu ayeti okudu: (فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللّٰهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْأٰصَالِ) **"Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler."**[288]"[289]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ)

**"Biz, dağları onun emrine vermiştik."**

286 Bkz: Taberani, el-Mucemu'l-Evsat: 5/266

287 Beğavi, Şerhu's-Sünne: 4/136

288 Nûr, 24/37

289 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 2/407

Denildi ki: Dağlar Davud'un (a.s) emrine verilmiş olup onun gittiği yere kendisiyle birlikte akıp giderlerdi. Dağlar bu hareketleriyle Allah'ı tesbih etmiş oluyorlardı. Çünkü tesbih, şanına yaraşmayan şeylerden Allah'ı tenzih etmektir. Dağların akıp gitmesi Allah'ı tenzih etmelerine delalet ettiğine göre bu, onların Allah'ı tesbih etmeleridir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِۘ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَۙ ﴿٢١﴾)

**21-"Davacıların hikâyesi sana ulaştı mı? Bu adamlar mâbedin duvarına tırmanıp Dâvûd'un yanına girmişlerdi."**

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Amr b. Ubeyd, bu ayet hakkında Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Davud (a.s) zamanını dörde bölmüştü. Bir gününü eşlerine, bir gününü davaları görüp karara bağlamaya, bir gününü Rabbine ibadet etmeye, bir gününü de israiloğullarının suallerini cevaplamaya ayırmıştı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, davaları görmek için kadinin her gün makamında oturması gerekmediğine, bu işi dört günde bir yapmakla yetinebileceğine delalet etmektedir. Yine bu, kocanın her gün karısının yanında olması gerekmediğine, dört günde bir onun yanında bulunmasının caizliğine delalet etmektedir.

Ebu Ubeyde dedi ki: "Mihrap, meclisin başköşesidir. Mescidin mihrabına da bu sebeple mihrap denilmiştir."

Mihrabın oda anlamına geldiği de söylenmiştir.

Ayetteki (اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ) ifadesi de buna delalet etmektedir.

(خَصْم) "Hasım" kelimesi davacı olan bir kişi anlamına geldiği gibi davacı bir topluluk anlamına da gelmektedir.

Davud (a.s) yanına gelen davacılardan korkmuştu. Çünkü onlar onun ibadet etmekte olduğu yere insan suretine bürünerek izin almadan girmişlerdi içeri girdikten sonra ona şöyle demişlerdi:

(لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ)

**"Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir."** [290]

Yani [İki davacı sana gelip "Birimiz diğerine haksızlık etmiştir" derse onlara ne dersin?] Ayetin bu şekilde takdir edilmesi gerekir. Çünkü Hz. Davud'un mabedine giren o iki hasmın melek oldukları bilinmektedir. Onlar asla birbirine haksızlık etmiş iki davacı değillerdi. Diğer taraftan meleklerin yalan söylemeleri de mümkün değildir. Meleklerin o meseleyi temsili bir mahiyette anlatarak yalandan kurtulmuş oldukları böylece anlaşılmaktadır.

Meleklerden birinin (اِنَّ هٰذَا اَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً) **"Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var"**[291] demesi de önce anlattığımız gibi temsili bir ifade olup koyun kelimesiyle kadın kastedilmiştir.

Denilir ki: Hz. Davud'un doksan dokuz eşi vardı. Uriya bin Hannan ise bekâr olup bir kadınla evlenmeye talip olmuştu. Uriya'nın evlenmek üzere olduğu nişanlısıyla Hz. Davud da evlenmek istemişti. Bu meselede peygamberlerin sakınması gereken iki şeyden bahsedilmektedir:

1-Hz. Davud, başkasının nişanlısı olan bir kadınla evlenmeye talip olmuştur.

2-Çok sayıda eşi olmasına rağmen Hz. Davud yine de evlenme hırsını ortaya koymuştur. Ancak o, böyle yapmasının günah olmayacağını düşünüyordu. Fakat Allah onu bu yaptığından ötürü kınadı. Onun bu yaptığı aslında küçük günahlardandı. Melekler kendisine hitap ettiklerinde kendisi için en uygun davranışın, başkasının evlenmeye talip olduğu kadına evlenme teklifinde bulunmaması olduğunu anladı.

(وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ)

**"Benim ise bir tek koyunum var."**

---

290 Sâd, 38/22
291 Sâd, 38/23

Yani "Nişanlımla, o bir kadınla da evlenmek istedi. O kadını da kendisine eş olarak vermeye karşılıklı razı olduk."

Bazı kıssacıların haberleri arasında anlatıldığına göre güya Hz. Davud, Uriya'nın karısını çıplak vaziyette görmüş, ona âşık olmuş ve kocasını cepheye ölüme göndermişti. Bu, peygamberlere yaraşmayan asılsız bir rivayettir. Çünkü peygamberler bilerek günah işlemezler. Küçük de olsa 'belki büyük bir günahtır ve bu bizi Allah dostu bir kul olmaktan çıkarır' endişesiyle hiçbir günaha yaklaşmazlar.

Birinci te'vilin doğruluğuna ayetin sonundaki şu cümle delalet etmektedir:

(وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ)

**"Tartışmada beni bastırdı."**

Ayetin bu cümlesi gösteriyor ki sözü edilen kadının istenmesi konusu, ikisi arasındaki konuşmada ele alınmıştır. Yoksa evlenme teşebbüsünde bulunulmamıştır.

(اِذْ دَخَلُوا عَلٰى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا اِلٰى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ )

**22-"Dâvûd onları görünce telâşlanmıştı. «Korkma» dediler, «Birimizin diğerini haksızlık etmekle suçladığı iki davacıyız biz. Aramızda âdil bir hüküm ver; doğruluktan sapma, bize de doğru yolu göster.»"**

Bu ayet, davacının hâkime misli ile hitap etme hakkına sahip olduğuna delalet etmektedir.

(قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهِ وَاِنَّ كَثِيراً مِنَ الْخُلَطَٓاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ اَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعاً وَاَنَابَ ﴿٢٤﴾ )

**24-"Dâvûd şöyle dedi: «Senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle doğrusu sana karşı haksızlık etmiştir. Zaten aralarında ortaklık ilişkileri bulunanların çoğu birbirine haksızlık ederler; yalnız iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapmakta olanlar böyle değildir; ama onlar da o kadar az ki!» Dâvûd kendisini (böyle bir temsil ile) sınadığımızı düşündü. Bunun üzerine rabbinden kendisini bağışlamasını dileyerek secdeye kapandı ve bütünüyle O'na yöneldi."**

Hz. Davud, davalıya sormadan böyle demişti. Bu daha önce açıkladığımız gibi bu sözün hikâye ve misal kabilinden söylendiğini göstermektedir. Hz. Davud, davacının söylediklerinin ifade ettiği manadan bunu çıkarmıştı. Eğer öyle olmasaydı, davalıya sormadan, onun ikrarını almadan ve aleyhine bir delil bulunmadan onun diğerine zulmettiğine hükmetmezdi.

(وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَٓاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ)

**"Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder."**

Bu ayet, ortakların çoğunun birbirlerine zulüm ve haksızlık ettiklerine delalet etmektedir.

Şu ayet de bu gerçeğe delalet etmektedir:

(اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ)

**"Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır."**

(وَظَنَّ دَاوُدُ اَنَّمَا فَتَنَّاهُ)

**"Dâvûd, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı."**

Bu cümle, Hz. Davud'un o kadınla evlenmeye teşebbüs ederken günah işlemeyi kasdetmediğine delalet etmektedir. Ancak meleklerin o şekilde konuşmaları kendisini, günah işlediği ve Allah'ın kendisini ağır bir imtihana tabi tutacağı zannına kaptırmıştı. Çünkü böyle bir konumdaki kimsenin imtihanı, ağır yükümlülüklere ve şiddetli bir mihnete tabi tutulmak şeklinde olur. Bu sebeple yaptığının günah olduğunu bildi ve ondan ötürü tevbe edip Allah'tan bağışlanma diledi.

## [Secde Ayetleri]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَخَرَّ رَاكِعًا وَاَنَابَ)

**"Eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi."**

Eyyüb'ün bildirdiğine göre İkrime, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* Sâd suresindeki bu ayet için secde ettiğini gördüm. Ancak bu asli secde ayetlerinden değildir."

Said b. Cübeyr'in bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* Sâd suresindeki bu secde ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(سَجَدَهَا دَاوُدُ تَوْبَةً وَنَسْجُدُهَا شُكْرًا)

***"Davud, tevbe etmek için bu secdeyi yaptı. Biz ise şükretmek için bu secdeyi yapıyoruz."***[292]

Zühri'nin rivayetine göre Sâib b. Yezid, Hz. Ömer'in Sâd suresindeki bu ayet için secde ettiğini görmüştür. Hz. Osman ile İbn Ömer *radiyallahu anh* de böyle bir rivayette bulunmuşlardır.

Mücahid dedi ki: İbn Abbas'a, "Sâd suresindeki bu ayet için secde etmeyi nereden çıkarıyorsun?" diye sordum. Bana şu ayeti okudu: (اُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ) **"İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy."**[293] (Sonra şöyle dedi: ) "Davud bunun için secde etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunun için secde etti."

---

292 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 2/5

293 En'âm, 6/90

Mesruk'un rivayetine göre İbn Mesud *radiyallahu anh* bu ayet için secde etmez ve "Bu, bir peygamberin tevbesidir" derdi.

Said b. Cübeyr'in rivayetine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Yüce Allah (فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ) **"(Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy"** buyurduğu ve Davud (a.s) bunun için secde ettiğinden dolayı, Davud'a (a.s) uymak adına Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu ayetin okunuşu dolayısıyla secde etmiştir.

(فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ) **"(Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy"** emri, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Sâd suresindeki bu ayet için secde etmeyi vacip gördüğüne delalet etmektedir. Çünkü emir, vaciplik ifade eder. Bu, İkrime'nin rivayetine aykırıdır.

O rivayete göre bu ayeti aslî secde ayetlerinden değildir. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* diğer secde ayetlerinin okunuşundan dolayı secde ettiği gibi bu ayet için de secde etmiş olması, bununla diğer secde ayetleri arasında fark bulunmadığına delalet etmektedir.

Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh*, "Bu secde ayeti değildir. Bu bir peygamberin tevbesidir" ifadesine gelince, secde ayetlerinin çoğunda yaptıkları secdelerden ötürü övülen kavimlerden bahsedilmektedir.

Buna şu ayetler örnek gösterilebilir:

(اِنَّ الَّذٖينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ)

**"Şüphesiz Rabbin katındaki (melek)ler O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler."**[294]

Bu ayetin, insanlar için secde ayeti olduğu hususunda ittifak vardır.

(اِنَّ الَّذٖينَ اُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا)

**"Şüphesiz, daha önce kendilerine ilim verilenler, Kur'an kendilerine okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar."**[295]

294 A'râf, 6/206
295 İsrâ, 17/107

Bu ve benzeri ayetlerde bazı milletlerin secdelerinden bahsedilmekte olduğu için bu ayetler, secde mahalli olmuşlardır.

(وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَ)

**"Onlara Kur'an okunduğu zaman secde etmiyorlar."**[296]

Bu ayet, Kur'an tilaveti dinlendiği zaman secde edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu ayetin zahirine bakılırsa Kur'an'ın herhangi bir yeri okunduğunda veya dinlendiğinde aksine bir delil olmadıkça secde edilmesini vacip saymamız gerekecektir.

Mezhebimiz müçtehidleri, tilavet secdesi yerine namazda rükûu yeterli görmüşlerdir.

Muhammed b. Hasan'ın anlattığına göre (وَخَرَّ رَاكِعًا) cümlesinin manası, "secdeye kapandı" şeklinde olup burada secde, rükû kelimesiyle ifade edilmiştir. Secde, rükû kelimesiyle ifade edildiğine göre, namazda tilavet secdesi gerektiğinde secde yerine rükûun geçerli olması mümkün olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾ )

**20-"Onun hükümdarlığını güçlendirmiş, kendisine hikmet ve anlaşmazlıkları bitiren konuşma yeteneği vermiştik."**

Eş'as, Hasan'ın bu ayeti şöyle açıkladığını rivayet etmiştir: "Davud'a, yargılama bilgisi verdik."

Kadı Şüreyh'e göre ayetteki (وَفَصْلَ الْخِطَابِ) ifadesi, şahitler ve yeminler anlamına gelmektedir.

Ebu Husayn'dan nakledildiğine göre Ebu Abdurrahman es-Sülemi, ayetteki (وَفَصْلَ الْخِطَابِ) ifadesinin, hasımlar anlamına geldiğini söylemiştir.

296 İnşikak, 84/21

Ebû Bekir, bu ifadenin hasımlar arasında hak ve adaletle hükmetme anlamına geldiğini söylemiştir. Bu da kendisine intikal ettirilen davalara hâkimin bakıp karar vermesinin vacip olduğuna, karar vermeyi ihmal etmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Bu, yemine yanaşmayan davalının hapsedilip ikrarda bulununcaya veya yemin edinceye hapiste tutulması gerekir diyenlerin görüşünü geçersiz kılmaktadır. Çünkü bu takdirde hüküm vermek ihmal edilmiş ve dava sonuçlandırılmamış olacaktır.

Şa'bî'nin rivayetine göre Ziyad, (وَفَصْلَ الْخِطَابِ) ifadesinin karar verirken kullanılan (أَمَّا بَعْدُ) "İmdi..." anlamına geldiğini söylemiştir. Ancak Ziyad, görüşüne itibar edilecek kimselerden değildir. Lâkin böyle bir rivayet gelmiştir. Belki de o bunu derken (وَفَصْلَ الْخِطَابِ) ifadesiyle, hâkimin ilâmının başında yer alan dua ile asıl karar kısmı arasındaki fasılayı kasdetmiş olabilir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾)

**26-"Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet; nefsin isteklerine uyma, sonra seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara, hesap verme gününü unutmaları yüzünden çok ağır bir azap vardır."**

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Humeyd, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cenab-ı Allah, hâkimlerden üç hususta söz aldı: Nefislerinin arzusuna uymayacaklar. İnsanlardan korkmayıp Allah'tan korkacaklar. Allah'ın ayetlerini az bir karşılığa satmayacaklar. Hasan böyle dedikten sonra şu ayetleri okudu:

(يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ)

**"Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır."**

(اِنَّا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا...فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ)

**"Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebiler, onunla yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb'e adamış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat'ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu hâlde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun."**[297]

Süleyman b. Harb'ın bildirdiğine göre Hammad b. Ebi Seleme, Humeyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

İyas b. Muaviye'ye kadılık görevi teklif edildiğinde Hasan kendisini ziyarete gitmişti. İyas ağlamaya başlamıştı. Hasan, "Ey Ebu Vâile, neden ağlıyorsun?" diye sorunca İyas şöyle demişti: "Bana ulaşan bir rivayete göre üç sınıf kadı varmış. Bunların ikisi cehennemlik, biri cennetlik olacakmış. Bir adam içtihad eder de içtihadında yanılırsa cehennemlik olur. Bir kimseyi nefsinin arzusu haktan saptırırsa o da cehennemlik olur. Bir kimse içtihad eder ve içtihadında isabet ederse cennetlik olur."

Hasan ona şöyle dedi: "Cenab-ı Allah, Davud ve Süleyman peygamberlerin kıssasıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: (اِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ... وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا) **"Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şahit olmuştuk. Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hükümranlık ve ilim vermiştik."**[298] Yüce Allah bu ayette Süleyman'ı (a.s) övmüş ama Davud'u (a.s) yermemiştir. Bundan sonra Hasan şöyle dedi: "Cenab-ı Allah, hâkimlerden üç hususta söz aldı." Böyle dedikten sonra yukarıda nakledilen sözünü tamamladı.

297 Mâide, 5/44

298 Enbiyâ, 21/78-79

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hüküm verirken hata eden kâdının cehennemlik olduğuna dair İyas b. Muaviye'nin rivayet ettiği hadisin manası, Ebu Büreyde'nin hadisinde açıklanmıştır.

Bu hadis şöyledir: Muhammed b. Bekr el-Basri'nin bildirdiğine göre Büreyde *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(القُضاةُ ثلاثة: واحِدٌ في الجنة، واثنان في النار، فأما الذي في الجنة فرجلٌ عَرفَ الحقَّ فقَضَى به، ورَجُلٌ عرف الحقَّ فجار في الحكم، فهو في النار، ورَجُلٌ قضى للنَّاس على جهلٍ، فهو في النار)

***"Kadılar üç sınıftır. Biri cennette, ikisi cehennemde olacaktır. Cennetlik olan, hakkı bilip hak ile hükmeder. Bir adam hakkı bilir ama hüküm verirken haksızlık ederse, o cehennemde olacaktır. Bir adam da bilgisi olmadan insanlar için hüküm verirse o da cehennemde olacaktır."***[299]

## [Süleyman'ın (a.s.) At Sevgisi]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ )

(فَقَالَ اِنّ۪ٓي اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبّ۪يۚ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ )

(رُدُّوهَا عَلَيَّۜ فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ وَالْاَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ )

**31-32: "Bir gün akşama doğru alımlı, soylu koşu atları önüne getirildiğinde, «Ben malı (atları), rabbimi hatırlattığı için sevdim» dedi. Derken (güneş batınca) onlar karanlığın perdesiyle gizlendi."**

299 Ebu Davud, Akdiye, 2

**33-"(Daha sonra) «Onları bana geri getirin» dedi; bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı."**

Mücahid dedi ki: (صُفُونُ الْفَرَسِ) Atın ön ayaklarından birini tırnağı üstüne dikip üçayağı üzerinde durmasıdır. Bu şekilde durmak, atların âdetindendir. (الْجِيَادُ) kelimesi ise hızlı giden atlar demektir. İyi koşan ata Arapça'da (فَرَسٌ جَوَادٌ) denir.

(إِنِّي اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي)

**"«Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim»"**

Bu ayet iki şekilde manalandırılabilir:

1-"Ben bu atlar sayesinde elde edilen hayrı severim. Ancak bunlar beni Rabbimi zikretmekten alıkoydular." Zikirden kasıt, Süleyman'ın (a.s) her gün o vakitte kıldığı namazdır.

2-**"Ben hayrı (atları) çok severim."** Atlar üzerinde Allah yolunda cihad edip Allah düşmanlarıyla savaşarak hayır kazanıldığı için, Süleyman (a.s) atları "hayır" olarak adlandırmıştır. (عَنْ ذِكْرِ رَبِّي) "**Rabbimi anmamı sağladığından dolayı"** ifadesi, Bu da atları edinmem sebebiyle bir bakıma Rabbimi zikretmek ve O'nun hakkını vermektir.

(حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ)

**"Nihayet güneş perde arkasına çekilince (batınca)"**

Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* ayeti bu şekilde manalandırdığı rivayet edilmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, Lebîd'in şu şiirine benzemektedir:

حتى إذا ألْقَتْ يداً في كافرٍ ** وَأجَنَّ عَوْرَاتِ الثُّغُورِ ظَلامُها

"Nihayet güneş, denize inip battığında,

Sınırdaki gedikleri karanlık örttüğünde."

Hâtim'in şu şiiri de buna benzer:

أَمَاوِيَ مَا يُغْنِي الثَّرَاءُ عَنْ الْفَتَى ... إِذَا حَشْرَجَتْ يَوْمًا وَضَاقَ بِهَا الصَّدْرُ

"Zevcem Maviyye, servet yiğide fayda vermez,

Günün birinde can boğaza gelip dayandığında."

Bu şiirdeki (حَشْرَجَتْ) fiilinin faili olan "nefs" yani can gizli bir kelime olarak takdir edilmiştir. İbn Mesud *radiyallahu anh* dan başkaları ayette güneşin perde gerisine çekilip batması değil de atların perde gerisine çekilmelerinin kastedildiğini söylemişlerdir.

(رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ)

**"Onları bana geri getirin" dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı."**[300]

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* rivayetine göre Süleyman (a.s), getirilen atları severek yelelerini ve arka bacaklarını okşamaya başladı. Buna benzer bir rivayet de şudur:

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre ashaptan Ebu Vehb el-Cüşemi, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(ارتَبِطوا الخيلَ وامسَحُوا بنواصيها وأعجازها -أوقال: أكفالها- وقَلِّدوها ولا تُقلدوها الأَوتارَ)

***"At besleyin. Onların alnını ve arka taraflarını okşayın (ya da boyun kökünü okşayın, demiştir). Onların boynuna gerdanlık (süsler) takın ama kiriş takmayın."***[301]

300 Sâd, 38/33
301 Ebu Davud, Cihad, 49

Süleyman'ın (a.s) da Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* tavsiye ettiği şekilde atların boyunlarını ve arka taraflarını okşamış olması mümkündür. Hasan'dan gelen bir rivayete göre Süleyman (a.s) atların üzerlerindeki örtüyü kaldırıp onları kesti ve "Beni bir daha Rabbime ibadet etmekten alıkoymayın" dedi.

Birinci te'vil daha sahih ise de ikincisi de olması mümkün olan bir şeydir. Ayeti ikinci şekilde te'vil eden kimseler bunu at etini yemenin mübahlığına delil göstermektedirler. Çünkü Süleyman (a.s) atları, etlerinden yararlanmaksızın kesecek değildi. Bu, isabetli bir te'vil değildir. Zira at eti haram olmakla birlikte sırf Allah'ın emrine uymak için onları kesmiş olabilir. Bu durumda onları kesmesinin faydası, sırf Allah'ın emrini yerine getirmiş olmasıydı. Mesela Allah o atları öldürüp insanları onların etlerini yemekten men edebilirdi. Aynı şekilde Süleyman'ın (a.s) da onları keserek Rabbinin emrini yerine getirmesi ve kestikten sonra da etlerini yemekten menolunması mümkündür.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثاً فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِراً نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿٤٤﴾)

**44-"(Bir yemini vardı.) «Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol» (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."**

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* rivayet olunduğuna göre İblis, Eyyüb'ün (a.s) eşine, "Eğer Eyyüb'ü iyileştirirsem bana, 'Onu sen iyileştirdin' diyeceksin" demiş, eşi de bunu Eyyüb'e (a.s) anlatmıştı. Bunun üzerine Eyyüb (a.s) ona, "Eğer Allah bana şifa ihsan ederse, sana yüz değnek vuracağım!" demişti. Neticede Eyyüb (a.s) yüz kadar ince dalı alıp bir demet yaptı ve eşine onunla bir defa vurarak yeminini yerine getirdi.

Atâ dedi ki: "Böyle bir yemin eden herkes yemininin gereğini bu şekilde yerine getirebilir."

Abdullah b. Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Ma'mer, (وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ) **"Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma"** ayetinin açıklamasıyla ilgili olarak Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Eyyüb (a.s) eline, üzerinde doksan dokuz ince dal bulunan kalın bir dal alıp onunla eşine bir defa vurdu. Bunun sebebi şuydu: Şeytan bir konuda Eyyüb'ün (a.s) eşini aldattı ve ona "Kocana şöyle ve şöyle demesini teklif et" dedi. Eşi Eyyüb'e (a.s), "Şöyle ve şöyle söyle" deyince Eyyüb (a.s), ona (yüz değnek) vurmaya yemin etti. Ancak daha sonra eşini incitmemek ve yemininin gereğini yapmak için ona bu şekilde vurdu.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet şu hükme delalet etmektedir: Bir kimse kölesine on değnek vurmaya yemin eder de on değneği demet yapıp onunla kölesine bir defa vurur ve o değnekler kölesine isabet ederse, yemininin gereğini yerine getirmiş olur. Çünkü Yüce Allah (وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ) **"Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma"** buyurmuştur. Ayette geçen (ضِغْث) kelimesi, elin içini dolduracak kadar değnek, kırbaç veya dal gibi şeylerdir. Cenab-ı Allah (وَلَا تَحْنَثْ) **"yeminini bozma"** buyurmakla, böyle yapan kişinin, yemininin gereğini yerine getirmiş olacağını haber vermiştir.

Fakihler bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer ve Muhammed dediler ki: "Değneklerin tamamı dövülen kişinin bedenine isabet ederse, yemin sahibi bir defa vurmakla yemininin gereğini yerine getirmiş olur."

Mâlik ile Leys dediler ki: "Sözü edilen yeminin gereği bu şekilde yerine getirilmiş olmaz."

Bu, Kitab'a aykırı bir görüştür. Çünkü Yüce Allah böyle yapan kişinin, yeminini bozmuş olmayacağını haber vermiştir. Mücahid'in (Bu hüküm Eyyüb'e (a.s) mahsustu" dediği; Atâ'nın ise "Bu hüküm herkes için geçerlidir" dediği rivayet edilmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, birinci görüşün sahihliğine iki şekilde apaçık delalet etmektedir. Şöyle ki:

1-Böyle yapan kişi, şart koştuğu sayıdaki darbeyi vurmuş olmaktadır. Bu da yemininin gereğini yerine getirdiğini göstermektedir.

2-Cenab-ı Allah (وَلَا تَحْنَثْ) **"yeminini bozma"** buyurduğu için bu kişi yeminini bozmamıştır.

Mâlik'in mezhebine taraftar olanların bir kısmı, bu hükmün Eyyüb'e (a.s) mahsus olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Yüce Allah ona, (فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ) **"Onunla vur, yeminini bozma"** buyurmuştur. Yüce Allah, yeminini bozma durumunu Eyyüb'ün (a.s) üzerinden kaldırdığına göre onu kefaretle yükümlü kılmış ve o da kefareti ödemiş ya da hiç yemin etmemiş gibi olmuştur. Bu, delillendirme geçersizdir. Aklıbaşında olan bir kimse bunu esas alamaz. Çünkü bunda çelişki ve imkânsızlığın yanısıra Kitab'ın zahir hükmüne aykırılık vardır. Çünkü Yüce Allah, böyle yapan kimsenin yeminini bozmuş olmayacağını bildirmiştir. Gereğini yapma ve bozma olmak üzere yemin iki şeyi içerir. Cenab-ı Allah böyle yapan kimsenin yeminini bozmuş olmadığını bidirdiğine göre demek ki bu kişi yemininin gereğini yapmıştır. Çünkü bozmakla gereğini yapma arasında ara bir şey yoktur.

Mezkûr hükmün Eyyüb'e (a.s) mahsus olduğunu söyleyenlerin görüşünün imkânsız ve çelişkili olduğunu söylemiştik. Şundan ki: Bu görüş, söylediğini yaparak yemininin gereğini yerine getiren kimse, kefaretle yükümlü kılınmış ve kefaretini vermiş gibi kabul etmektedir. Bu kişi yeminini bozmuş sayılmaz. Bu hüküm eğer Eyyüb'e (a.s) mahsus uyulması gereken bir şey olsaydı, Allah Teâlâ, eşini bir demet dalla vurmasaydı bile, yemin bozmasını Eyyüb'ün (a.s) üzerinden kaldırabilir ve onu hiçbir şeyle yükümlü kılmayabilirdi. Bu takdirde eşini bir demet dal ile vurmasının anlamı olmazdı. Çünkü böyle yapmakla bu görüş sahiplerine göre yemininin gereğini yapmış olmayacaktı. Bu sözü söyleyen kimsenin iddiasına göre Allah Teâlâ dilediği zaman kullarına yükümlülükler yükleyebilir. Onun bize yüklediği yükümlülüklerden biri de zina edene had vurmamızdır. Zina eden bir kimseye yüz değnek vurulması gerekirken yüz ince daldan oluşan bir demetin bir defa vurulmasıyla had uygulanmış olmaz.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Zina eden kimseye yüz ince daldan oluşan bir demetle bir defa vurmak, zina eden eğer sağlıklı biri ise had açısından caiz olmaz. Ama hastalıklı biri olup kendisine yüz ayrı darbe vurul-

ması halinde telef olmasından korkuluyorsa bir demetle bir defa vurmak caiz olur. Ama sağlıklı olana bir demetle bir defa vurmak caiz değildir. Değnekleri toplayıp bir demet haline getiren ve bununla bir defa vuran kimse, eğer değneklerin hepsi vücuda isabet etmiş olsa bile yine de darbelerin sayısını yüze tamamlamak gerekir. Bu durumda değneklerin ayrı veya demet halinde olması farketmemektedir. Ama zina eden kişi hasta biri ise o zaman değnekleri veya dalları bir demet haline getirip o demetle bir defa vurmakla yetinilebilir. Bu konuda sünnetten delilimiz şudur.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Ümame Sehl b. Hanif, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabından birinin kendisine şunu anlattığını rivayet etmiştir: "Bizden biri hastalandı. Hastalıktan ötürü o kadar zayıfladı ki, neredeyse bir deri bir kemik kaldı. Başkasına ait bir cariye onun odasına girdi. Cariyeye saldırıp onunla cinsel ilişkide bulundu. Kendi akrabalarından bazı adamlar ziyaretine geldiklerinde durumu onlara anlattı ve "Durumumu Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* anlatın. Benim hakkımda ne hüküm vereceğini kendisine sorun. Çünkü ben, yanıma gelen bir cariyeyle cinsel ilişkide bulundum" dedi. Akrabaları bu durumu gidip Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* arz ettiler. Ve "Onun kadar ileri derecede hasta birini görmedik. Onu alıp sana getirirsek, mutlaka kemikleri dağılır. Zina haddi için değnekler de ancak onun kemikleri üzerine vurulmuş olur" dediler. Bunun üzerine ***Resûlullah*** *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***onun için yüz ince dalı demet yapıp o demetle kendisine bir defa vurmalarını emretti.***"[302]

Bükeyr b. Abdullah b. Eşecc'in Ebu Ümame b. Sehl'den naklen bildirdiğine göre Said b. Sa'd b. Ubade Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* hasta kişiye nasıl had uygulayacaklarını soranlara şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(فَخُذُوا عِثْكَالًا فِيهِ مِائَةُ شِمْرَاخٍ، فَاضْرِبُوهُ بِهَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً)

***"Üzerinde yüz ince dal bulunan bir dal alın ve onunla (suçluya) bir defa vurun."***[303]

302 Ebu Davud, Hudud, 34

303 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 6/473

Onlar da Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bu emrini yerine getirdiler. Said b. Sa'd b. Ubade, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanına yetişmiş bir kişidir. Ebu Ümame b. Sehl b. Hanif de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hayattayken doğmuştur.

## [Kocanın Eşini Dövmesi]

Bu ayet, kocanın tedip amacıyla karısını dövebileceğine delalet etmektedir. Eğer öyle olmasaydı Eyyüb (a.s) karısını dövmeye yemin etmez ve dövmezdi. Yeminden sonra karısını dövmesini Allah kendisine emrettiğine, itaatsizlik eden kadını kocasının dövmesini (وَالّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ) **"(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün"**[304] ayeti ile Kur'an'da Yüce Allah mübah ettiğine göre demek ki koca, tedip amacıyla karısını dövebilir. Eyyüb'ün (a.s) kıssası, itaatsizlikten başka sebeplerle de kadını tedip amacıyla kocasının dövebileceğine delalet etmektedir.

(اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ) **"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar"** ayetiyle ilgili olarak rivayet edilen bir olay, Eyyüb'ün (a.s) kıssasının delalet ettiği manaya delalet etmektedir. Şöyle ki: Rivayet olunduğuna göre Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında bir adam karısını tokatlamıştı. Kadının ailesi, kocaya kısas uygulanması isteyince Yüce Allah şu ayeti indirdi:

(اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ)

***"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar."***

---

304 Nisâ, 4/34

Bu ayette erkeğin herhangi bir istisna yapmadan yemin edebileceğine delalet etmektedir. Çünkü Eyyüb (a.s), istisna etmeden yemin etmişti.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* sünnetinde de bunun benzeri şöyle bir hadise vardır: Eş'ari kabilesinden bazı kimseler kendilerine binek temin etmesini istediklerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, herhangi bir istisnada bulunmaksızın ***"Vallahi size binek temin etmem"*** demiş, sonra da temin etmiş ve şöyle buyurmuştu:

(مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَأْتِهَا وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ)

***"Bir şeye yemin eden bir kimse, yemin ettiği şeyden daha hayırlısını görürse hayırlı olanı yapsın ve yemini için kefaret ödesin."***[305]

Bu hadis şu hükme delalet etmektedir: Bir kimse bir şeye yemin eder de yemin ettiği şeyden daha hayırlı bir şey görür ve yemin ettiği şeyi yapmayıp daha hayırlı olanı yaparsa yemin kefareti vermesi gerekir. Kefaret vermesi gerekmeseydi Eyyüb (a.s) yapmaya yemin ettiği şeyi yapmaz, yani eşini bir demet ince dalla vurmaya ihtiyaç duymazdı. Bu, "Daha hayırlı olan işi yaptığı takdirde yemin kefareti, vermesi gerekmez" diyenlerin görüşüne aykırı bir hükümdür.

Hatta bu konuda şöyle bir hadis rivayet edilmiştir:

(من حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها فتركها كفارتها)

***"Bir şeye yemin eden bir kimse, yemin ettiği şeyden daha hayırlısını görürse, yemin ettiği şeyi yapmaması (ve daha hayırlı olanı yapması) yemininin kefareti olur."***[306]

Bu hadis, tazir uygulanması durumunda hadden vazgeçilmesi gerektiğine delalet etmektedir. Zira haberde anlatıldığına göre Eyyüb (a.s), eşine yüz değnek vurmaya yemin etmiş, Allah Teâlâ da yemininin gereğini yapmasını ona emretmişti.

---

305 Müslim, Eyman, 3
306 Ahmed b. Hanbel: 2/185

Şu var ki Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(مَنْ بَلَغَ حَدًّا فِي غَيْرِ حَدٍّ فَهُوَ مِنَ الْمُعْتَدِينَ)

***"Had gerektirmeyen bir suç için had kadar ceza uygulayan kişi, haddi aşmış kimselerdendir."***[307]

Mezkûr ayette herhangi bir şeyle kayıtlanmamış olan yeminin gereğinin hemen yapılmasının zorunlu olmayıp, geniş zaman içinde yapılabileceğine delalet vardır. Zira bilindiği gibi Eyyüb (a.s) iyileşir iyileşmez eşini dövmüş değildir.

Mezkûr ayet şu hükme de delalet etmektedir: Kölesini dövmeye yemin eden bir kimse, onu eliyle dövmediği takdirde yemininin gereğini yapmış olmaz. Zira Yüce Allah (وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ) ***"Eline bir demet sap al ve onunla vur"*** buyurmuştur.

Yalnız mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Kölesini dövmeye yemin eden bir kişi, kölesini başkasına dövdürürse örfe göre yeminini bozmuş olmaz."

Mezkûr ayette, yemine bitişik şekilde söylenmeyen istisnanın geçerli olmayacağına delalet vardır. Çünkü yemin edildikten bir süre sonra yapılan istisna geçerli olsaydı, Yüce Allah Eyyüb'e (a.s) yemininde istisna yapmasını emreder ve Eyyüb (a.s) de eşini vurmakla emrolunmazdı.

Mezkûr ayette, yapılması caiz olana ulaşmak ve yapılması istenmeyen şeyi kişinin kendinden ve başkalarından uzak tutması için hileye/çıkış yoluna başvurmanın caiz olduğuna delalet vardır. Zira Yüce Allah Eyyüb'e (a.s), eşine çok zarar dokunmaması için onu incecik dallardan oluşan bir demetle vurmasını ve bu yolla yeminden kurtulmasını emretmişti.

---

307 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 8/567

بسم الله الرحمن الرحيم

# 39- ZÜMER SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْاَنْعَامِ
ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقاً مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ
ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ )

**6-“O sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini de var etmiştir; hayvanlardan da sizin için sekiz eş lutfetti. Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır. İşte bu yaratıcı, rabbiniz Allah’tır. Hükümranlık O’nundur; O’dan başka tanrı yoktur. Buna rağmen nasıl olup da hakikatten uzaklaşabiliyorsunuz?”**

Bu ayetteki “Sonra” anlamına gelen (ثُمَّ) edatı, cümlenin bağlantısıyla ilgilidir. Burada sanki şöyle denilmiş olmaktadır: “O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var ettiğini size haber verdi.”

Çünkü bu edatın zaman sırası bakımından o tek nefisten yaratılan çocuklarından sonra eşinin yaratıldığı anlamına gelmesi düşünülemez. Zira anne ile baba, çocuklardan önce dünyaya gelirler.

Bu ayet, şekil bakımından şu ayetlere benzemektedir:

(ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ)

**"Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir."**[308]

(ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا)

**"Sonra nimeti tamamlamak için Mûsâ'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik."** [309]

308 Yunus, 9/46

309 En'âm, 6/154

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 40- MÜ'MİN SÛRESİ

(وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحاً لَعَلِّي اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾)

**36-"Firavun, «Ey Hâmân!» dedi, «Bana yüksek bir kule inşa et; belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım."**

Süfyan'ın bildirdiğine göre Mansur, bu ayetin açıklamasıyla ilgili olarak İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Firavun'un yapılmasını istediği kule, tuğla ile inşa edilmişti. O devrin insanları tuğla ile inşaat yapmaktan hoşlanmazlardı. Tuğlayı mezarlarının içini düzenlemekte kullanırlardı.

(وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾)

**60-"Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!"**

Sevri'nin bildirdiğine göre Numan b. Beşir *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ)

***"Dua, ibadetin tâ kendisidir."***[310]

310 İbn Mâce, Dua, 1

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle buyurduktan sonra şu ayeti okudu:

(ادْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ)

**"Bana dua edin, duânıza cevap vereyim."**

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُواً وَعَشِياًۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُۜ اَدْخِلُوا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ )

**46-"Bu azap, onların sabah akşam sokulacakları ateştir. Kıyamet koptuğunda, «Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın!» denilecek."**

Bu ayet, kabir azabının varlığına delalet etmektedir. Çünkü devamında şöyle buyrulmaktadır:

(وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُۜ اَدْخِلُوا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ)

**"Kıyametin kopacağı günde de, «Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun» denilecektir."**

Bu da (اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا) **"(Öyle bir) ateş ki, onlar sabah-akşam ona sunulurlar"** ifadesinin kıyametin kopmasından önce olacağına delalet etmektedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# 41- HÂ MİM ES-SECDE (FUSSİLET) SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللهِ وَعَمِلَ صَالِحاً
وَقَالَ اِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ )

**33-"Allah'a çağıran, dine ve dünyaya yararlı iş yapan ve «Ben müslümanlardanım» diyenden daha güzel sözlü kim vardır?"**

Bu ayette en güzel sözün Allah'a çağırmak olduğu açıklanmaktadır. Bu, Allah'a çağırma farizasını yerine getirmenin gerekliliğine delalet etmektedir. Çünkü nafilenin farzdan daha güzel olması mümkün değildir. Sözlerin en güzeli kılınan Allah'a çağırmak farz olmasaydı, o zaman nafilenin farzdan daha güzel olması gerekirdi ki bu da imkânsız bir şeydir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰئِكَةُ اَلَّا
تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ )

**30-"Şüphesiz «Rabbimiz Allah'tır» deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: «Korkmayın, üzülmeyin, size (dünya da iken) va'dedilmekte olan cennetle sevinin!»"**

Denildi ki: Bu vasıfta olan kimseler ölürken melekler akın akın bunların üzerine iner ve "Gelmekte olan ahiret yurdundan korkma" derler. Allah da onun korkusunu giderir.

Melekler ona şunu da derler: "Dünyadan ve dünya ehlinden ayrılıyorsun diye üzülme. Cennetle sevin." Allah onun korkularını giderir. Bunu Zeyd b. Eslem rivayet etmiştir.

Başkaları dediler ki: Dünyadayken Allah'a çağıran ve salih amel işleyen kimse kıyamet günü mezarından dirilip çıkarken korkulu halleri görünce melekler kendisine "Korkma ve üzülme. Bu korkulu haller senden başkaları içindir. Biz senin dünyadayken de dostlarındık" diyeceklerdir. Yalnızlık çekmesin diye cennete girinceye kadar melekler kendisine refakat edeceklerdir.

Ebu'l Âliye dedi ki: "(اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا) **"Şüphesiz «Rabbimiz Allah'tır» deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya"** Dini, salih amellerini Allah'a has kılanlar ve insanları Allah'a çağıranlar var ya..."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا
الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ )

**34-"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!"**

İlim ehli bazı kimseler dediler ki: Cenab-ı Allah bu ayette düşmandan bahsetmiş, onun düşmanlığını giderip samimi bir dost olmasını sağlayacak çareyi göstermiştir. Bunun için de "Kötülüğü en güzel bir şekilde sav" buyurmuştur. İçinde sana karşı kin ve düşmanlık besleyen bir kimseyle karşılaştığında ona selam verir veya yüzüne karşı bir tebessüm edersen kalbi sana karşı yumuşar, içinde sana karşı kin ve düşmanlık kalmaz. Cenab-ı Allah bunu böylece bildirdikten sonra hasetçiden de bahsetmiş; ancak onun hasedinden kurtulmanın, kızgınlığını üzerinden almanın, içindeki kini çıkarıp atmanın çaresi olmadığını bildirmiş ve şöyle buyurmuştur:

(قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ..... وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ)

**"De ki: «Sabah aydınlığının Rabbine... haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden sığınırım.»"**[311]

Yüce Allah, hasetçiyi memnun etmemizin mümkün olmadığını bildiği için, ondan Allah'a sığınmamızı emretti.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾)

**37-"Gece ve gündüz, güneş ve ay O'nun işaretlerindendir. Eğer gerçekten Allah'a tapıyorsanız güneşe de aya da secde etmeyin, onları yaratan Allah'a secde edin."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu surenin neresinde tilavet secdesi yapılması gerektiği hususunda farklı görüşler ortaya konulmuştur.

İbn Abbas, Mesruk ve Katade'den rivayet edilen görüşe göre (وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ) **"Hiç usanmadan O'nu tesbih ederler"**[312] cümlesinde secde edilir.

Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* ashabından, Hasan ve Abdurrahman'dan rivayet edilen görüşe göre önceki ayetin sonundaki (اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ) **"Gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız"** cümlesinde secde edilir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: En uygun olan, bu iki ayet tamamlandıktan sonra secde etmektir. Çünkü kelamın manası orada tamamlanmaktadır. Diğer taraftan mademki selef uleması bu hususta ihtilaf etmişler, öyleyse her iki grubun dediğinden farklı bir uygulama yapmak yani iki ayet tamamlandıktan sonra secde etmek daha iyi olacaktır. Çünkü onlar da bu uygulamanın caiz olacağı hususunda görüş birliği etmişlerdir.

---

311 Felak, 113/1-5

312 Fussilet, 41/38

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْاٰناً اَعْجَمِياً لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ ءَاَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ فٖي اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعٖيدٍ ﴿٤٤﴾ )

**44-"Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi: «Âyetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Bir Arap'a yabancı dilden bir kitap, öyle mi!» De ki: «O, inananlar için bir rehber ve şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir sağırlık vardır, Kur'an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara çok uzaktan sesleniliyor.»"**

Bu ayet, Kur'an'ın başka dilde indirilmiş olması halinde başka dilde bir Kur'an olacağına delalet etmektedir. Ancak Yüce Allah, Kur'an'ı Arapça indirdiği için Arapça olmuştur. Bu da Kur'an'ın Arapça'dan başka bir dile tercüme edilmesi durumunda tercümesinin Kur'an olmaktan çıkmayacağına delalet etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 42- ŞÛRÂ SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ ف۪ي حَرْثِه۪ۚ وَمَنْ كَانَ يُر۪يدُ
حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَص۪يبٍ ﴿٢٠﴾ )

**20-"Kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur."**

Bu ayet, sadece ibadet olarak yapılan işlerin ücret karşılığında yapılmasının batıl olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah, dünya kazancını isteyen kimsenin ahirette hiçbir payının olmayacağını bildirmiştir. Ücretle yapılması durumunda bu işler ibadet olmaktan çıkar ve asla geçerli olmazlar.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(ذٰلِكَ الَّذ۪ي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۜ
قُلْ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْراً اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰىۜ وَمَنْ يَقْتَرِفْ
حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ ف۪يهَا حُسْناًۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ )

**23-"İşte bu Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: «Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.»**

**Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir."**

İbn Abbas, Mücahid, Katade, Dahhâk ve Süddi, ayetin şu manaya geldiğini söylediler: "İslamı tebliğ etmem karşılığında sizden ücret olarak bana sadece akrabalık sevgisi göstermenizi istiyorum."

Dediler ki: Kureyş kabilesinin tamamı ile Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* arasında akrabalık bağı vardı. Ali b. Hüseyin ile Said b. Cübeyr, ayetin şu manaya geldiğini söylediler: "Sizden sadece size olan yakınlığımı sevmenizi istiyorum."

(اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى) ayetinin manası hakkında Hasan şöyle dedi: "Sizden salih amel işleyerek Allah sevgisini ve O'na yakın olmaya çalışmanızı istiyorum."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ )

**38-"Onlar, Rablerinin çağrısına cevap verir ve namazı dosdoğru kılar; işleri, aralarında şûrâ (danışma) iledir ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar."**

Bu ayet, meşveretin/danışmanın büyük önem taşıdığına delalet etmektedir. Çünkü meşveret ayetin içerisinde iman ve namaz kılmakla birlikte zikredilmiştir. Bu da bizim meşveretle emrolunduğumuza delalet etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذِينَ اِذَا اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ )

**39-"(Bu mükâfat), bir saldırıya uğradıkları zaman, aralarında yardımlaşanlar içindir."**

Bu ayetin manasıyla ilgili olarak İbrahim en-Nehai'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ayette sözü edilen kimseler, fasıklar kendilerine karşı cüret etmesinler diye mü'minlerin kendilerini zelil kılmalarından hoşlanmazlardı."

Süddi, (هُمْ يَنْتَصِرُونَ) cümlesinin şu manaya geldiğini söylemiştir: "Kendilerine saldıranlara karşı yardımlaşarak onlardan öç alırlar; ancak bunu yaparken de haddi aşmazlardı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cenab-ı Allah, Kitabının birkaç yerinde bizi, insanlara geçen haklarımızı affetmeye davet etmiştir.

Bununla ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

(وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى)

**"Sizin affetmeniz takvaya (Allah'a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır."**[313]

Kısasla ilgili bir ayette de şöyle buyrulmuştur:

(فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ)

**"Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur."**[314]

(وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُواۜ اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ)

**"Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz?"**[315]

Bu ayetler neshedilmiş olmayıp hükümleri sabittir.

(وَالَّذ۪ينَ اِذَٓا اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ)

**"(Bu mükâfat), bir saldırıya uğradıkları zaman, aralarında yardımlaşanlar içindir."**

313 Bakara, 2/237
314 Mâide, 5/45
315 Nûr, 24/22

Bu ayetin zahiri, saldırıya uğramaları halinde mü'minlerin birbirleriyle yardımlaşmalarının çok faziletli bir davranış olduğuna delalet etmektedir. Görüldüğü gibi bu ayette mü'minlerin düşmanlara karşı yardımlaşmaları, Yüce Allah'ın davetine icabet etmek ve namaz kılmakla birlikte zikredilmiştir. Bu, İbrahim en-Nehai'nin "Ayette sözü edilen kimseler, fasıklar kendilerine karşı cüret etmesinler diye mü'minlerin kendilerini zelil kılmalarından hoşlanmazlardı" şeklindeki yorumuyla da örtüşmektedir. Tabi haddi aşarak mü'minlere saldıran ve saldırısını ısrarla sürdüren kimseye karşı mü'minlerin yardımlaşarak ondan öc almaları burada söz konusu edilmektedir. Ama saldırgan pişman olup saldırısına son verirse onu affetmek daha faziletli bir davranış olur.

Bu ayetin sonrasında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ)

**"Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur."**[316]

Bu ayetin hükmüne göre, zulme uğrayan bir kimsenin kendini savunup hakkını alması mübahtır. Ancak bu, emredilmiş değildir.

Bu ayetten sonra gelen bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

(وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ)

**"Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir."**[317]

Saldırısını ısrarla sürdürmeyip pişman olan kimsenin bağışlanması bu ayette tavsiye edilmektedir. Ama saldırısını ısrarla sürdürüp zulmüne devam eden kimselere karşı mü'minlerin yardımlaşarak ondan öc almaları, önceki ayetten anlaşıldığına göre daha faziletlidir.

316 Şûrâ, 42/41
317 Şûrâ, 42/43

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, bu ayet hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayetin hükmü, insanlar arasındaki kısas konusuyla ilgilidir. Ama bir kişi sana zulmederse, senin de ona zulmetmen helal olmaz."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 43- ZUHRUF SÛRESİ

## Bineğe Binerken Besmele Çekmek

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾)

**12-"O bütün çiftleri yaratan, sizin için bindiğiniz gemileri ve hayvanları yaratandır."**

Abdullah b. İshak'ın bildirdiğine göre Ma'mer, Ebu İshak'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Ali b. Rebia, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* bineğe binerken ayağını üzengiye koyduğunda "Bismillah", bineğin üzerine kurulurken "Elhamdülillah", sonra (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ) "Bunu hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi" dediğini, sonra üç defa Allah'a hamdettiğini, üç defa tekbir getirdiğini, sonra (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ) "Senden başka ilah yoktur. Ben kendime yazık ettim. Doğrusu günahları senden başka bağışlayacak biri yoktur" duasını okuduğunu gördüğünü söyledi.

Ali b. Rebia, bu duayı okuduktan sonra Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* güldüğünü söyledi. Kendisine "Ey mü'minlerin emiri, niçin gülüyorsunuz?" diye sorduklarında şöyle cevap verdi:

Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* da benim yaptıklarımın aynısını yaptığını, söylediklerimin aynısını söylediğini, sonra da güldüğünü gördüm. Kendisine, "Niçin gülüyorsunuz ey Allah'ın peygamberi?" diye sorulduğunda şöyle cevap verdi:

***"Kul (veya kul için hayret vericidir ki)*** (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ) ***"Senden başka ilah yoktur. Ben kendime yazık ettim. Doğrusu günahları senden başka bağışlayacak biri yoktur" dediğinde, günahları Allah'tan başka bağışlayacak biri bulunmadığını bilir."***

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Tavus'un oğlunun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Tavus, bineğe binerken "Bismillah" dedi ve ardından şunu ekledi:

(هَذَا مِنْكَ وَفَضْلُكَ عَلَيْنَا الْحَمْدُ لله رَبَّنَا) "Ya Rab, be sendendir; bize lütfundur. Rabbimiz Allah'a hamdolsun."

Sonra da şu ayetleri okudu:

(سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ)

**"Bunu hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz."**

Hâtim b. İsmail'in bildirdiğine göre Cafer'in babası, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Her devenin hörgücünün tepesinde bir şeytan vardır. Deveye binerken, Allah'ın size emrettiği şekilde*** (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ) ***"Bunu hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz" deyin."***[318]

318 Bkz. Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 9/77

Süfyan'ın bildirdiğine göre Ebu Ma'mer, İbn Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(إذا ركب الرجلُ الدابةَ فلم يذكر اسمَ اللهِ ردفه الشيطانُ فقال له تغنَّ فإن لم يتغنَّ قال له تمنَّ)

**"Adam bineğe binerken Allah'ın adını anmaz (besmele çekmez) ise şeytan onun terkisine biner ve ona 'şarkı söyle' der. Eğer güzel şarkı söyleyemezse şeytan ona 'temennide bulun' der."**[319]

## Kadınların Takı Takınmalarının Mübah Oluşu

Ebu'l Âliye ile Mücahid dediler ki: "Kadınların altın takı takınmalarına ruhsat verildi." Böyle dedikten sonra şu ayeti okudu: (اَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ) **"Süs içerisinde (narin bir biçimde) yetiştirilen,"**[320]

Nâfi'nin bildirdiğine göre Ebu Musa *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"İpek giymek ve altın takınmak ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helaldir."***[321]

Şerik'in bildirdiğine göre Behiyy, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Üsame'nin yüzündeki yaradan sızan kanı emerken Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu işittim:

(لَوْ كَانَ أُسَامَةُ جَارِيَةً لَحَلَّيْتُهُ وَكَسَوْتُهُ حَتَّى أُنَفِّقَهُ)

***"Üsame eğer kız olsaydı onu evlendirinceye kadar kendisini takılarla süsler ve güzel elbiseler giydirirdim."***[322]

Amr b. Şuayb'ın bildirdiğine göre babası, Amr'ın dedesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ellerinde altın

319 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 3/203

320 Zuhruf, 43/18

321 Ahmed b. Hanbel: 2/334

322 İbn Mâce, Nikâh, 50

bilezikler olan iki kadın gördü. Onlara ***"Allah'ın sizi ateşten bileziklerle bileziklendirmesini ister misiniz?"*** diye sordu. Onlar "Hayır" deyince, ***"Öyleyse bunun hakkını (zekâtını) verin"*** buyurdu.[323]

Hz. Aişe *radiyallahu anh* dedi ki: "Zekâtını veren kimsenin takı takınmasının bir sakıncası yoktur." Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Ebu Musa'ya *radiyallahu anh* gönderdiği mektupta şunu yazmıştı: "Tarafındaki mü'min kadınlara, takılardan zekât vermelerini emret."

Ebu Hanife'nin Amr b. Dinar'dan yaptığı rivayete göre Hz. Aişe *radiyallahu anh* kız kardeşlerine, Hz. Ömer *radiyallahu anh* de kendi kızlarına altın takı takmıştır.

Hasîf'in bildirdiğine göre Mücahid, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(لَمَّا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لُبْسِ الذَّهَبِ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نَرْبُطُ الْمَسَكَ بِالذَّهَبِ؟ قَالَ: «أَفَلَا تَرْبِطُونَهُ بِفِضَّةٍ ثُمَّ تُلَطِّخُونَهُ بِزَعْفَرَانٍ فَيَكُونُ مِثْلَ الذَّهَبِ؟)

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* altın takı kullanılmasını yasakladığında, 'Ey Allah'ın Resûlü! Para kesesine altın telle bağlayabilir miyiz?' diye sorduk. Şöyle cevap verdi: ***"Gümüşle bağlasanıza! Sonra o gümüşü safrana sürersiniz, altın gibi olur."***[324]

Cerir'in bildirdiğine göre Mutarrif, Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَسِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَسِوَارَانِ مِنْ نَارٍ» ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: قُرْطَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قُرْطَانِ مِنْ نَارٍ» ، قَالَتْ: يَا

323 Tirmizi, Zekât, 12
324 Ebu Ya'lâ el-Mevsili, Müsned: 12/384

رَسُولَ اللّٰهِ، إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا لَمْ تَزَّيَّنَ لِزَوْجِهَا صَلِفَتْ عِنْدَهُ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَمَا يَمْنَعُكُنَّ أَنْ تَجْعَلَ قُرْطَيْنِ مِنْ فِضَّةٍ وَتُصَفِّرِيهِ بِعَبِيرٍ أَوْ زَعْفَرَانٍ فَيَكُونَ كَأَنَّهُ ذَهَبٌ)

"Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında idim. Bir kadın gelip 'Ey Allah'ın Resûlü' Altın iki bilezik takılabilir mi?' diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Ateşten iki bilezik mi?"*** dedi.

Kadın dedi ki: 'Altın iki küpe takılabilir mi?' diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Ateşten iki küpe mi?"*** dedi.

Kadın, 'Altın bir gerdanlık takılabilir mi?' diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Ateşten bir gerdanlık mı?"*** dedi.

Kadın, 'Ey Allah'ın Resûlü! Kadın kocası için süslenmezse onun nazarında faydasız olur. Kocasına ağır bir yük gibi olur' dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle cevap verdi: ***"Gümüş iki küpeyi misk veya safranla sarartmanıza engel mi var? O zaman altın gibi olur."***[325]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Takı takınmanın kadınlara mübah olduğuna dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashabından nakledilen haberler, takı takınmanın haramlığını bildiren haberlerden daha kuvvetli ve meşhurdur. Mezkûr ayet de kadınların takı takınmalarının mübahlığına açıkça delalet etmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashabının zamanından günümüze kadar kadınlar yaygın bir şekilde takı takınmaktadırlar. Hiçbir fakih de buna karşı çıkmış değildir. Böyle bir hükme ahad haberlerle itiraz edilemez.

(وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ )

**20-"«Eğer Rahmân dileseydi biz onlara kulluk etmezdik» dediler. Bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar."**

325 İshak b. Rahuyeh, Müsned: 1/271

Yani kâfirler dediler ki: “Allah dileseydi, ne putlara ne de meleklere tapardık. Ancak Allah bizden böyle yapmamızı istedi diye biz onlara taptık.”

Yüce Allah onların bu söylediklerini yalanladı. Kâfirlik yapmalarını Allah’ın istemiş olduğuna dair sözlerinin yalan ve uydurma olduğunu bildirdi.

Buna benzer bir ayette de şöyle buyrulmaktadır:

(سَيَقُولُ الَّذٖينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكْنَا وَلَٓا اٰبَاؤُنَا
وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ)

**“Allah’a ortak koşanlar diyecekler ki: «Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.» Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) böyle yalanlamışlardı.”**[326]

**“Allah dileseydi ortak koşmazdık”** demekle onların Allah ve Resûlü’nü yalanladıklarını Yüce Allah heber vermiştir. Kendisinin, onların ortak koşmalarını dilemediğini beyan buyurmuştur. Bütün bunlar, Cehm b. Safvan’ın kurduğu Cebriyye mezhebinin görüşlerini iptal etmektedir.

(وَكَذٰلِكَ مَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فٖي قَرْيَةٍ مِنْ نَذٖيرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَٓا
اِنَّا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ )

(قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَٓاءَكُمْ
قَالُٓوا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ )

**23-“İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri, «Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz» demiş olmasınlar.”**

326 En’âm, 6/148

**24-"(Gönderilen uyarıcı,) «Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı? » dedi. Onlar, «Biz kesinlikle sizinle gönderilen şeyi inkar ediyoruz» dediler."**

Bu ayet, taklidin geçersizliğine delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah, atalarını taklid edip, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* kendilerini davet ettiği şey üzerinde düşünüp akıl yürütmediklerinden ötürü onları yerip kınamıştır.

(وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ )

**86-"Onun dışında ibadet ettikleri şeyler şefaat edemezler. Ancak bilerek hakka şâhitlik edenler şefaat edebilirler."**

Bu ayet iki mana içermektedir:

1-Bilgisizce hakka şahitlik etmenin bir faydası yoktur. Bilgisizce taklitte bulunan bir kimse sahih şeyler söyleyemez.

2-Gerek hukuki konularda gerekse diğer konularda şahitlik edecek kişinin konu hakkında bilgi sahibi olması şarttır. Bu hususta Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(إذَا عَلِمْتَ مِثْلَ الشَّمْسِ فَاشْهَدْ وَإِلَّا فَدَعْ)

***"(Konuyu) güneşi görür gibi biliyorsan şahitlik et. Aksi halde şahitlik etme."***[327]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ )

**61-"Şüphesiz o Kıyametin (kopacağının) bir bilgisidir. Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin, bana uyun, bu doğru bir yoldur."**

327 Zeylai, Nasbu'r-Râye: 4/82

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Katade'nin bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Meryem oğlu İsa (a.s), kıyametin kopacağının bilgisidir."

Başka bazı kimseler dediler ki: "Kur'an-ı Kerim'in inmesi, kıyametin kopacağının bilgisidir."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 45- CÂSİYE SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُلْ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ قَوْماً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ )

**14-"İnananlara söyle, Allah'ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları (şimdilik) bağışlasınlar ki Allah herhangi bir topluma (kendi) kazandığının karşılığını versin."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Katade'nin bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayeti şu ayet neshetmiştir: (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِك۪ينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) **"Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün."**[328]"

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِه۪ وَقَلْبِه۪ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِه۪ غِشَاوَةًۜ فَمَنْ يَهْد۪يهِ مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ )

**23-"Nefsinin arzusunu ilah edinen, Allah'ın; (halini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği**

328 Tevbe, 9/5

**kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?"**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Katade'nin bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Nefsinin arzu ettiği her şeyi Allah'tan korkmadan yapar."

Ebû Bekir, "Bazı haberlerde rivayet olunduğuna göre "heva" kelimesi, tapınılan bir ilah manasına gelmektedir" dedi ve "Nefsinin arzusunu ilâh edinen kimseyi gördün mü?" ayetini okudu. Yani ilaha itaat eder gibi nefsinin arzusuna uyar.

Said b. Cübeyr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Beyaz taştan yapılmış Uzza putuna uzun bir zaman tapıyorlardı. Ondan daha güzelini bulduklarında onu bırakıp başkasına taptılar."

Hasan dedi ki: "Nefsinin arzusunu ilâh edindi derken, aklî delille değil de nefsinin heves ve arzusuyla ilahı bilen kişi kastedilmektedir.

(وَقَالُوا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا اِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾)

**24-"Dediler ki: «Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.» Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar."**

Bu ayette takdim ve tehir olduğu söylenmiştir. Yani, yaşarız ve artık geri dönmeyecek şekilde ölürüz.

Bazıları da dediler ki: Biz ölürüz ama çocuklarımız yaşarlar. Mesela "Falan adam gibi geride bir evlad bırakan kimse ölmemiştir" denildiği gibi.

(وَمَا يُهْلِكُنَا اِلَّا الدَّهْرُ)

**"Bizi ancak zaman yok eder."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Katade'nin bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kureyş müşrikleri 'Bizi ancak zaman yok eder, ömrümüzü tüketir' diyorlardı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Sâni-ı Hakîm'i inkâr eden kureyş zındıkları böyle diyorlardı. Onlara göre bu olayları meydana getiren zaman ve vakitlerin geçmesidir. Ayette geçen ve "zaman" diye tercüme ettiğimiz "dehr" kelimesi, Katade'nin dediği gibi bir ömür süresi anlamına gelmektedir. Mesela ömrü boyunca oruç tutan kimse hakkında (فُلَانٌ يَصُومُ الدَّهْرَ) denilir.

Bu sebeple mezhebimiz fakihleri dediler ki: "Bir kimse dehr süresince falan adamla konuşmamaya yemin ederse, ömür boyu o adamla konuşmaması gerekir."

Bu yemin, mezhebimiz fakihlerine göre "Vallahi ebediyyen seninle konuşmayacağım" şeklinde edilen bir yemin gibidir. "Dehr süresince seninle konuşmayacağım" sözünü söyleyen kimsenin, Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre o adamla altı ay boyunca konuşmaması gerekir.

Ebu Hanife "dehr" kelimesinin manasını böyle tanımlamadığı için böyle diyen bir kimseye bir şey gerekmediğini söylemiştir. "Dehr" kelimesinin bazı lafızlarını içeren bazı hadisler, Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet edilmiştir. Şöyle ki:

(لَا تَسُبُّوا الدَّهْرَ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الدَّهْرُ)

***"Dehr'e sövmeyin. Şüphesiz Allah, dehr'deki olayları meydana getirenin kendisidir."***[329]

İlim ehli kimseler bu hadisi şöyle te'vil etmişlerdir: Cahiliyet devri insanları helâk edici hadiseleri ve başa gelen telef edici belalarla musibetleri hep dehrin/zamanın yaptığını söylerlerdi. Dehr/zaman bize şöyle ve böyle yatpı, derlerdi. Nitekim insanların çoğu bunu âdet haline getirmiş olup, dehr/zaman bize kötülük etti ve benzer şeyler söylüyorlar.

329 Müslim, el-Elfaz mine'l-Edeb, 1

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Bu işleri yapana sövmeyin; bunu yapan ve meydana getiren Allah'tır"*** dedi. Bu hadisin aslı şöyledir:

Muhammed b. Bekir'in Said'den naklen bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(يُؤْذِينِى ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِى الأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ)

***"Âdemoğlu beni (dostlarımı) incitiyor; dehr/zamana sövüyor. Oysa dehrdeki hadiseleri meydana getiren benim. İşlerin idaresi benim elimdedir. Geceyi ve gündüzü döndürüp dururum."***[330]

İbn Serh, Said yerine sadece İbn Müseyyeb diyerek Said b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Yukarıdaki hadiste geçen (وَأَنَا الدَّهْرَ) cümlesindeki dehr kelimesinin, fiilin zarfı olarak mansub olduğunu söylemiştir. Tıpkı Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: (أَنَا أَبَدًا بِيَدِي الأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ) Burada (ebeden) kelimesi, mukadder bir fiilin zarfı olarak mansub olmuştur. Şu cümle de buna örnek gösterilebilir: (أَنَا الْيَوْمَ بِيَدِي الأَمْرُ أَفْعَلُ كَذَا وَكَذَا) Buradaki (الْيَوْمَ) kelimesi de fiilin zarfı olarak mansub olmuştur. Yukarıdaki hadiste geçen (وَأَنَا الدَّهْرَ) cümlesindeki dehr kelimesi merfu olsa, Yüce Allah'ın ismi olur ki bu doğru değildir. Çünkü hiçbir Müslüman Allah'ı bu kelimeyle adlandırmaz.

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: « يُؤْذِينِي ابْنُ آدَمَ يَقُولُ: يَا خَيْبَةَ الدَّهْرِ فَلَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: يَا خَيْبَةَ الدَّهْرِ فَإِنِّي أَنَا الدَّهْرُ، أُقَلِّبُ لَيْلَهُ وَنَهَارَهُ، فَإِذَا شِئْتُ قَبَضْتُهُمَا »)

***"Güç ve Yücelik sahibi Allah buyurdu: Âdemoğlu 'Yuh olsun dehre/zamana!' diyerek beni (dostlarımı) incitiyor. Çünkü dehrdeki olayları***

330 Buhari, Bedu'l-Vahy, 1

***yapan benim. Zamanın gecesini ve göndüzünü döndürüp durduruyorum. Dilersem ikisini de durdururum.***"[331]

Bu konudaki hadisin aslı bu iki rivayettir. Manası da bizim anlattığımız şekildedir. Yalnız bazı raviler hadisi yanlış manalandırmış ve (لَا تَسُبُّوا الدَّهْرَ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الدَّهْرُ) ***"Dehr'e sövmeyin. Şüphesiz Allah, dehr'in tâ kendisidir"*** demişlerdir. Birinci sıradaki (يُؤْذِينِى ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ) hadisinin ***"Âdemoğlu beni incitiyor; dehr/zamana sövüyor"*** şeklinde tercüme edilmesine gelince şu muhakkak ki Allah incitilemez; O'na fayda ve zarar verilemez. Bu ifade mecazî olup "Dostlarımı incitiyor" anlamınadır. Çünkü dostlarım bilirler ki, bu olayları meydana getiren Allah'tır. Cahil kimseler bu olayları yapanın dehr/zaman olduğunu söyleyince dostlarım, diğer cehalet ve küfür türlerini işittiklerinde de incindikleri gibi bundan da incinirler.

Bu hadis, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(اِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ)

**"Şüphesiz Allah (dostlarını) ve Resûlü'nü incitenler"**[332]

331 Müslim, el-Elfaz mine'l-Edeb, 1

332 Ahzâb, 33/57

بسم الله الرحمن الرحيم

# 46- AHKÂF SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَاناً حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهاً وَوَضَعَتْهُ كُرْهاً وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْراً حَتّٰى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعٖينَ سَنَةًۙ قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنٖٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتٖٓي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحاً تَرْضٰيهُ وَاَصْلِحْ لٖي فٖي ذُرِّيَّتٖيۚ اِنّٖي تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنّٖي مِنَ الْمُسْلِمٖينَ ﴿١٥﴾ )

**15-"Biz insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: «Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.»"**

Hz. Osman'ın *radiyallahu anh*, altı ayda doğum yapan bir kadının recmedilmesini emrettiği rivayet edilmiştir. Hz. Ali *radiyallahu anh*, onun bu kararına şu ayetleri okuyarak itiraz etmişti:

(وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا)

**"Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır."**

(وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ)

**"Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur."**[333]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Osman *radiyallahu anh* bu durumu halka sormuş, İbn Abbas *radiyallahu anh* ona aynı şeyi söyleyince Hz. Osman *radiyallahu anh*, kendi görüşünden rücu ederek Hz. Ali ile İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* görüşlerine uymuştu.

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* rivayet olunan görüşe göre hamilelik süresine eklenen süre, emzirme süresinden düşer. Mesela hamilelik süresi dokuz ay sürerse, çocuğu emzirme süresi yirmi bir aya iner. Bu sürelerin tamamı buna göre kıyaslanır.

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen başka bir rivayete göre, emzirme süresi herkes için iki yıldır. Hamileliğin uzun veya kısa sürmesinin bu süreye etkisi olmaz.

Bu, İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen birinci rivayete aykırıdır.

(وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ) **"Allah, rahimlerin artırdığı şeyi ve eksilttiği şeyi bilir"**[334] ayeti hakkında Mücahid şöyle dedi: "Allah, hamileliğin dokuz aydan kısa sürenini de ondan daha fazla sürenini de bilir."

(حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ)

**"Nihayet olgunluk çağına geldiğinde"**

İbn Abbas ile Katade'den rivayet edilen görüşe göre kişinin olgunlaşması otuz yaşında olur. Şa'bi, olgunlaşmanın ergenlik çağına ulaşmakla olduğunu söylemiştir. Hasan ise şöyle demiştir: "Kişinin olgunlaşması, yaptıklarından sorumlu tutulması zamanında olur."

(وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾)

333 Lokman, 31/14
334 Ra'd, 13/8

**20-"İnkâr edenler ateşe sunuldukları gün, (onlara şöyle denir:) «Dünyadaki hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz, onların zevkini sürdünüz. Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan dolayı, alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız.»"**

Zühri'nin bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'a dua et de senin ümmetine bolluk ve genişlik ihsan etsin. Allah'a ibadet etmedikleri halde fars ve rumlara bolluk ve genişlik ihsan etmiştir." Benim böyle demem üzerine doğrulup oturdu ve şöyle buyurdu:

(أوَ في شكٍّ أنت يا ابنَ الخطابِ؟! أولئك قومٌ
عُجِّلَتْ لهُم طيِّباتُهم فيالحياة الدنيا)

***"Şüphen mi var ey Hattab'ın oğlu?! Onlar öyle bir millettirler ki, güzellikleri dünya hayatında peşin olarak kendilerine verilmiştir."*[335]**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, (اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا) **"(onlara şöyle denir:) "Dünyadaki hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz"** ayeti hakkında Ömer b. Hattab'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dünya hayatımda güzelliklerimi tüketecek olsaydım, bir oğlak kestirip sütle pişirilmesini emrederdim."

Ma'mer'in bildirdiğine göre Katade, Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İçinizde en güzel yiyecekleri yiyen, en ince ve yumuşak kumaştan elbiseleri giyen ben olmak isteseydim, bunu mutlaka yapabilirdim. Ama ben, güzelliklerimi ahirete bırakmak istiyorum."

Abdurrahman b. Ebi Leyla dedi ki: Irak'tan bazı kimseler Hz. Ömer'e *radiyallahu anh* misafir olarak geldiler. Hz. Ömer onlara kendi yemeğinden ikram etti. Onların kendilerine sunulan yemeği yemek istemediklerini görür gibi olunca onlara şöyle dedi: "Iraklılar! Size yapılan yemekler gibi bana da leziz ve nefis yemekler yapılmasını istedim, bunu mutlaka yapabilirdim. Lâkin biz dünyadaki güzelliklerimizi ahiretimize erteliyoruz.

335 Buhari, Mezalim, 27

Cenab-ı Allah'ın (أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا) **"(onlara şöyle denir:) "Dünyadaki hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz" buyurduğunu işitmediniz mi?"**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hz. Ömer böyle yapmanın daha faziletli olduğunu düşündüğü için dünyanın güzelliklerini ahirete ertelemiştir. Bu, aksini yapmanın caiz olmayacağı anlamına gelmez. Çünkü Allah, dünyanın güzelliklerinden yararlanmayı mübah kılmıştır. Dolayısıyla nefis ve leziz yemekleri yemek haram değildir.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِي اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ)

**"De ki: «Allah'ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızkı kim haram kılmış?»"**[336]

---

336 A'râf, 7/32

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 47- MUHAMMED SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِذَا لَق۪يتُمُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِؕ حَتّٰٓى اِذَٓا اَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَۙ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَٓاءً حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَاۚ ذٰلِكَۜ وَلَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْۙ وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍۜ وَالَّذ۪ينَ قُتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾)

**4-"(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hale getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi onlardan öc alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin zahiri, kendileriyle karşılaşıldığında kâfirlerin mutlaka öldürülmesini gerektirmekte, başka bir uygulamanın caiz olamdığını bildirmektedir. Ancak çökertilmelerinden sonra başka bir uygulama yapılabilir.

Bu, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِ)

**"Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz."**[337]

337 Enfal, 8/67

Cafer b. Muhammed b. Hakem'in bildirdiğine göre Ali b. Ebi Talha, bu ayet hakkında İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet Bedir savaşı hakkındadır. Çünkü o savaşta Müslümanların sayısı azdı. Ama daha sonra nüfusları çoğalıp hâkimiyetleri artınca Yüce Allah şu ayeti indirdi: (فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَاءً) **"Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin."**[338] Bu ayeti indirmekle Cenab-ı Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile mü'minleri esirler konusunda serbest bıraktı. Dilerlerse onları öldürecek, dilerlerse köleleştirecek, dilerlerse fidye karşılığında serbest bırakacaklardır.

Bu haberin ravilerinden Ebu Ubeyd, "dilerlerse köleleştirecek" ifadesinin haberde yer alıp almadığı hususunda şüphe etmiştir.

Cafer b. Muhammed'in bildirdiğine göre Süfyan, (فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَاءً) **"Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin"** ayeti hakkında Süddi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet, (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) **"Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün"**[339] ayeti ile neshedilmiştir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (فَاِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ) **"(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun"** ve (مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِ) **"Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz"** ve (فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ) **"Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlar(a vereceğin ceza) ile arkalarındakileri de dağıt"**[340] ayetlerinin neshedilmemiş olup hükmünün sabit olması mümkündür. Zira Yüce Allah, kâfirleri öldürerek çökertmesini emretmiş; müşrikleri ancak zelil kılıp köklerini kazıdıktan sonra esir alabileceğini, aksini yapmasının haram olacağını bildirmiştir. Bu, Müslümanların sayısının az, düşmanları olan müşriklerin sayısının ise çok olduğu zamanda uygulanması gereken bir hükümdü. Müşrikler öldürülüp dağıtılarak zelil kılındıklarında ve çökertildiklerinde, onlardan esir alınanların hayatta bırakılması caiz oldu.

338 Muhammed, 47/4

339 Tevbe, 9/5

340 Enfal, 8/57

İslamiyetin ilk zamanlarında Müslümanların yaşamış oldukları böyle bir durumla karşılaşılacak olursa, o zaman bu hükmün sabit olması gerekir.

(فَامَّا مَنًّا بَعْدُ وَامَّا فِدَاءً) **"Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin"** ayetine gelince bunun zahiri, iki şeyden birini gerektirmektedir:

Düşmandan alınan esirler ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverilecektir. Bu ayet onları öldürmenin caizliğini ortadan kaldırmaktadır.

Selef fukahası bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Cafer b. Muhammed'in bildirdiğine göre Haccac, Mübarek b. Fudale'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hasan, esirleri öldürmeyi hoş karşılamamış ve "Ya karşılıksız salıver ya da fidye karşılığında salıver" demiştir.

Cafer'in bildirdiğine göre Heşîm, Eş'as'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Esir öldürmenin hükmünü Atâ'ya sorduğumda bana şöyle cevap verdi: "Ya karşılıksız salıver ya da fidye karşılığında salıver."

Hasan'a sorduğumda ise o şöyle cevap verdi: ***"Peygamber'in*** *sallallahu aleyhi ve sellem* ***yaptığı muamele esire uygulanır: Ya karşılıksız salıverilir ya da fidye karşılığında salıverilir."***

Rivayet olunduğuna göre Istahr şehrinin kodamanlarından olup Müslümanların eline esir düşen birini, öldürmesi için kendisine verdiklerinde İbn Ömer *radiyallahu anh* onu öldürmeye yanaşmamış ve (فَامَّا مَنًّا بَعْدُ وَامَّا فِدَاءً) **"Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin"** ayetini okumuştur.

Mücahid ile Muhammed b. Sirin'in de esirleri öldürmeyi hoş karşılamadıkları rivayet edilmiştir.

(فَامَّا مَنًّا بَعْدُ وَامَّا فِدَاءً) **"Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin"** ayetinin (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) **"Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün"**[341] ayeti ile neshedildiğini Süddi'nin söylediğini rivayet etmiştik. Cüreyc'in de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir.

---

341 Tevbe, 9/5

Cafer'in bildirdiğine göre Haccac, İbm Cüreyc'in, esirlerin öldürülmesini emreden ayetin neshedildiğini, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Bedir savaşında Ukbe b. Ebi Muayt'ı hedef alarak öldürdüğünü söylediğini rivayet etmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Büyük İslam merkezlerinin fakihleri, esiri öldürmenin caizliği konusunda görüşbirliği etmişlerdir. Bu hususta aralarında ihtilaf olduğunu bilmiyoruz. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı esirleri öldürdüğü hususunda mütevatir haberler gelmiştir. Mesela Bedir savaşında esir alınan Ukbe b. Ebi Muayt ile Nadr b. Hâris'i öldürmüştür. Uhud savaşında esir alınan şair Ebu Azze'yi öldürmüştür. Sa'd b. Muâz'ın hakemliğini kabul etmelerinden sonra Kurayzaoğulları Yahudilerinin öldürülmesini emretmiş, onlardan Zübeyr b. Bata'yı fidye karşılığında salıvermişti. Hayber'in bir kısmını kılıç kullanarak, bir kısmını da anlaşma yoluyla fethetmişti. İbn Ebi Hukayk'ın hiçbir şey gizlememesini şart koşmuştu. Bazı şeyleri gizleyip şarta uymadığı ve hıyanet ettiği için İbn Ebi Hukayk'ı öldürmüştü. Mekke'yi fethetmiş; orada Hilal b. Hatal, Makis b. Habbabe, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh ve başkalarının öldürülmesini emretmiş, "Onları Kâbe'nin örtüsüne tutunmuş halde görseniz bile öldürün!" demişti. Mekke halkını fidye karşılığında serbest bırakmış, ancak mallarını ganimet edinmemişti.

Salih b. Keysan'ın bildirdiğine göre Muhammed, babası Abdurrahman b. Avf'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebû Bekir es-Sıddık'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini işittim: "Fücae bana getirildiğinde keşke onu yakmış olmasaydım. Ya eli kolu bağlanmamaış bir haldeyken onu öldürseydimya da kurtulmuş halde onu salıverseydim."

Ebu Musa *radiyallahu anh*, Sus şehrinin Dihkanı (yöneticisi) ile yaptığı anlaşma sonucunda onun verdiği listede adları bulunan kimselere eman verilmişti. Ancak Dihkan o listeye kendi adını yazmayı unutmuştu. Ebu Musa da onu eman alanlar arasına dâhil etmeyip öldürmüştü.

Bu anlatılanlar, esirlerin öldürülmesinin de hayatta bırakılmasının da caiz olduğuna dair Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashaptan gelen rivayetlerdir. Büyük İslam merkezlerinin fakihleri bu hususta görüşbirliği etmişlerdir. Ancak salıverme karşılığında esirden fidye almanın caiz olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Mezhebimiz fakihlerinin hepsi dediler ki: "Esir, mal karşılığında serbest bırakılmaz. Daru'l harp halkına satılmaz. Çünkü onlara satıldıklarında kendileri de harbî olurlar."

Ebu Hanife dedi ki: "Müslüman esirlerle mübadele değiştirilmezler ve asla darülharbe geri gönderilmezler."

Ebu Yusuf ile Muhammed dediler ki: "Müslüman esirlerin müşrik esirlerle değiştirilmesinde bir sakınca yoktur." Sevri ile Evzai de bu görüştedirler.

Evzai dedi ki: "Daru'l harpten alınan kadın esirlerin satılmasında sakınca yoktur. Ancak erkek esirler satılmazlar. Lâkin onların Müslüman esirlerle değiştirilmelerinde sakınca yoktur."

Müzeni, Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Devlet başkanı, elegeçirilen esirleri karşılıksız salıverebileceği gibi, fidye karşılığında da salıverebilir."

Gayr-ı müslimlerden alınan esirlerin Müslüman esirlerle değiştirilmesini veya fidye karşılığında serbest bırakılmasını caiz görenler, (فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً) **"Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin"** ayetini delil göstermektedirler. Çünkü bu ayetin zahiri, gayr-ı müslimlerden alınan esirlerin Müslüman esirlerle değiştirilmesinin veya fidye karşılığında serbest bırakılmasının caiz olmasını gerektirmektedir. Bu görüşte olanlar, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Bedir savaşında ele geçirilen esirleri fidye karşılığında salıvermesini de delil göstermektedirler. Bunlar, gayr-ı müslim esirlerin Müslüman esirlerle değiştirilmesinin caiz olduğuna şu rivayeti delil göstermektedirler:

İbn Mübarek'in bildirdiğine göre Ebu Mühelleb, İmran b. Husayn'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sakif kabilesi Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabından iki kişiyi esir aldı.

Diğer taraftan Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabı da Benu Âmir b. Sa'saa kabilesinden bir adamı esir aldılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun yanına vardı. Esiri bağlamışlardı. Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* "Niçin hapsediliyorum?" diye sordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Müttefiklerinin suçu sebebiyle hapsediliyorsun"*** dedi. Esir, "Ben Müslümanım" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şu karşılığı verdi:

(لَوْ قُلْتَهَا وَأَنْتَ تَمْلِكُ أَمْرَكَ لَأَفْلَحْتَ كُلَّ الْفَلَاحِ)

***"Özgür iken bunu söyleseydin tamamen kurtulurdun."***

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun yanından geçip giderken, "Ben açım" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Bu senin ihtiyacındır"*** dedi. Sonra da onu Sakif kabilesince esir alınan iki sahabi ile değiştirdi.[342]

İbn Aliyye'nin bildirdiğine göre Ebu Mühelleb, İmran b. Husayn'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Beni Akil kabilesinden alınan müşrik bir esiri vererek karşılığında iki Müslüman esiri kurtardı."

Ancak İmran b. Husayn *radiyallahu anh*, esirin Müslümanlığından bahsetmemiştir. Birinci hadiste bundan bahsetmiştir. Zamanımızda Müslüman bir esirin düşmana geri verilmesi caiz olmaz. Çünkü Müslüman bir kimse, harbilere verilmez.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hudeybiye barış antlaşmasında, Müslüman olarak kendisine gelecek olan bir kimseyi kendilerine iade edeceğini kureyşlilere taahhüd etmişti. Ancak bu maddenin hükmü daha sonra neshedildi ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, müslümanların müşrikler arasında ikametini yasaklayarak şöyle buyurdu:

(أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ مَعَ مُشْرِكٍ)

***"Ben, müşrikle beraber olan her Müslümandan uzağım."***[343]

"Müşriklerin arasında ikamet eden bir kimse bizim zimmetimizden çıkar."

342 Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 11/306

343 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 8/226

Karşılıksız veya fidye karşılığı serbest bırakmaya ilişkin ayette zikredilen hüküm ile Bedir'de esir edilenler hakkındaki rivayette anlatılan hüküm, şu ayetlerle nesh edilmiştir.

(فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ)

**"Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın."**[344]

Bunu, Süddi ile İbn Cüreyc'den de rivayet etmiştik.

Mezkûr hükmü nesheden ikinci ayet şudur:

(قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ... حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ)

**"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın."**[345]

Bu iki ayet, Müslüman olmalarına veya cizye ödemelerine kadar kâfirlerle savaşmanın vacipliğini gerektirmektedir. Mal veya başka bir şey karşılığında esiri salıvermek bu ayetlerin hükmüne aykırı düşmektedir. Tefsir âlimleri ile hadis ravileri, Tevbe suresinin Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* suresinden indiği hususunda hiç ihtilaf etmiş değildirler. Şu halde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* suresinde geçen esiri fidye karşılığı salıverme hükmünün bu ayetle neshedilmiş olması gerekir.

---

344 Tevbe, 9/5

345 Tevbe, 9/29

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا)

**"Savaş sona erinceye kadar hüküm budur."**[346]

Hasan dedi ki: "Allah'a kulluk edilinceye ve başkaları O'na ortak koşulmayıncaya kadar hüküm budur."

Said b. Cübeyr dedi ki: "Meryem oğlu İsa (a.s) gelip haçı kırıncaya, domuzu öldürünceye, kurtla koyun karşılaştıklarında kurt koyuna saldırmayıncaya, iki kişi arasında düşmanlık olmayıncaya kadar hüküm budur."

Ferrâ dedi ki: "Savaşın günahları ve şirki kalmayıncaya, ortada teslim olandan veya baış anlaşması yapandan başkası kalmayıncaya kadar hüküm budur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu te'vile göre ayetin manası şöyle olmaktadır: Savaşacak kimse kalmayıncaya kadar savaşmak vaciptir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا اِلَى السَّلْمِ وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾)

**35-"Sakın zaaf göstermeyin. Üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. Sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir."**

Bu ayeti açıklarken Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Savaşa katılma hususunda zaaf gösterip de barış yapmayı istemeyin."

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, bu ayet açıklarken Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Birbiriyle savaşan iki gruptan diğerine ilk yalvarıp yakaran siz olmayın."

---

346 Muhammed, 47/4

(وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ)

**"...üstün olduğunuz halde"**

Onlara göre siz Allah'a daha yakın olduğunuz halde düşman karşısında zaaf göstermeyin."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, müşriklerle savaşırken onlardan barış istemenin caiz olmadığına delalet etmektedir. Bu, Müslüman olmalarına veya cizye ödemelerine kadar Arap müşrikleriyle, kitap ehliyle, diğer milletlerin müşrikleriyle savaşmanın farzlığını tekid etmektedir. Cizye almadan düşmanla barış yapmak, bu anlattıklarımızı vacip kılan ayetin gereğine aykırıdır. Bu ayet düşmanla barış yapma yasağını tekid etmektedir. Bu, şuna da delalet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'ye sulh yoluyla girmemiş, aksine güç kullanarak orayı fethetmiştir. Çünkü Yüce Allah bu ayette, onun müşriklerle barış yapmasını yasaklamış, Müslümanların galip ve üstün olduklarını haber vermişti. Müslümanlar yerli halkın rızasıyla Mekke'ye girmiş olsalardı, onlarla eşit konumda olacaklardı. Çünkü iki tarafın rızasıyla gerçekleştirilen işlerde taraflar birbirlerine eşit konumda olurlar. O zaman bir tarafın diğerine üstün ve galip olması söz konusu edilemez.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ
وَلَا تُبْطِلُٓوا اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ )

**33-"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın."**

Bu ayet namaz, oruç, hac ve diğer bir ibadete başlayan kimsenin o ibadeti tamamlamadan sonlandıramayacağına delalet etmektedir. Çünkü tamamlamadan sonlandırması durumunda o ibadeti boşa çıkarmış olacaktır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 48- FETİH SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُب۪يناًۙ ﴿١﴾ )

**1-"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."**

Rivayet olunduğuna göre bu ayetteki fetih ile Mekke fethi kastedilmiştir.

Katade dedi ki: "Ya Muhammed, senin lehinde apaçık bir hüküm verdik."

Kuvvetli görüşe göre bu ayetteki fetih ile, Mekke'nin güç ve zor kullanılarak fethedilmesi kastedilmiştir. Çünkü Katade'nin sözlerindeki hükmetme, güç ve zor kullanmadan elde edilebilecek bir şey değildir. Ayette kastedilen Mekke fethi ise bu, Mekke'nin güç ve zor kullanılarak fethedildiğine delalet eder. Zira her ne kadar kayıtlı olarak ifade edildiğinde yani "falan şehir sulh yoluyla feth edildi" denebilirse de fetih kelimesi mutlak olarak kullanıldığında bir şehrin sulh yoluyla ele geçirilmesine denmez. Çünkü "Falan şehir fethedildi" denildiğinde oranın sulh yoluyla değil de şiddet kullanarak ele geçirildiği anlaşılır.

Mezkûr ayetin devamındaki ayetler de buna delalet etmektedir:

(وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْراً عَز۪يزاً)

**"Ta ki Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin."**[347]

---

347 Fetih, 48/3

Bu ayet, surenin ilk ayetindeki fetih kelimesiyle Mekke fethinin kastedilmiş olduğuna ve Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* oraya zor kullanarak girdiğine delalet etmektedir.

Şu ayet de buna delalet etmektedir:

(اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ)

**"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"[348]**

Bu ayette kastedilenin Mekke fethi olduğu hususunda ulema arasında ihtilaf yoktur.

(اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ) "Şüphesiz biz sana bir fetih verdik" ayeti ile şu ayet de buna delalet etmektedir:

(هُوَ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ السَّك۪ينَةَ ف۪ي قُلُوبِ الْمُؤْمِن۪ينَ)

**"O, inananların kalplerine huzur ve güven indirendir."[349]**

Fetih hadisesinin devamında bu cümlenin zikredilmiş olması da Mekke'nin güç ve zor kullanarak fethedildiğine delalet etmektedir. Çünkü buna göre ayetin manası şöyle olmaktadır: Allah'ın dini uğruna savaşırken gördükleri ibretler sebebiyle mü'minlerin kalpleri imana yatışıp sükûn bulmuş ve böylece Mekke'yi fethetmişlerdi.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُلْ لِلْمُخَلَّف۪ينَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُو۬ل۪ي بَأْسٍ شَد۪يدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ اَوْ يُسْلِمُونَۚ فَاِنْ تُط۪يعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْراً حَسَناًۚ وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَاباً اَل۪يماً ﴿١٦﴾)

**16-"Bedevîlerin (savaştan) geri bırakılanlarına de ki: «Siz, güçlü kuvvetli bir kavme karşı teslim oluncaya kadar savaşmaya çağrılacaksınız. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama**

348 Nasr, 110/1

349 Fetih, 48/4

**önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, Allah sizi elem dolu bir azaba uğratır.»"**

Rivayet olunduğuna göre bu ayette sözü edilen güçlü kuvvetli kavim ile fars ve rumlar kastedilmiştir. Başka bir rivayete göre ise ayette kastedilen kavim, Beni Hanife kabilesidir. Bu ayet Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifeliklerinin sahihliğine delalet etmektedir. Çünkü Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh*, Müslümanları Beni Hanife kabilesiyle; Hz. Ömer *radiyallahu anh* de fars ve rumlarla savaşmaya davet etmişti. Cenab-ı Allah, Müslümanları, kendilerini bu kavimlerle savaşmaya davet edenlere uymakla yükümlü kılmış ve şöyle buyurmuştur:

(تُقَاتِلُونَهُمْ اَوْ يُسْلِمُونَ فَاِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا)

**"Onlarla teslim oluncaya kadar savaşmaya çağrılacaksınız. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, Allah sizi elem dolu bir azaba uğratır."**[350]

Yüce Allah, kendilerini bu kavimlerle savaşmaya davet edenlerin çağrısına uymayıp savaşa katılmayan Müslümanları azab ile tehdid etmiştir. Bu da Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in halifeliklerinin sahihliğine delalet etmektedir. Çünkü bunlara itaatten geri duranlar azabı hak etmektedirler.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Katade'den gelen bir rivayete göre düşmanla savaşmaya çağrılanlar, Huneyn savaşı sırasında Hevazin ve Sakif kabileleri idi."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Onları savaşa çağıranın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olması mümkün değildir. Çünkü ayette bildirildiğine göre o, bu kabilelere şöyle buyurmuştur:

(لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا)

**"Artık siz benimle birlikte ebediyyen çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız."**[351]

350 Fetih, 48/16
351 Tevbe, 9/83

Bu kabileleri kendisiyle birlikte savaşmaya çağıranın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olmadığına bu ayet delalet etmektedir. Bilindiği gibi Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra bu kabileleri Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'den başkası savaşa çağırmış değildir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحاً قَرِيباًۙ ﴿١٨﴾ )

**18-"Şüphesiz Allah, ağaç altında sana bîat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih nasip etmiştir."**

Bu ayet, Hudeybiye'de Rıdvan ağacının altında Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* biat eden Müslümanların imanlarının sahihliğine ve basiretlerinin doğruluğuna delalet etmektedir. Onlar orada belli sayıda muayyen bir sahabi topluluğu idi.

İbn Abbas *radiyallahu anh*, sayılarının 2500, Cabir *radiyallahu anh* ise 1500 olduğunu söylemiştir. Bu ayet onların Allah dostu gerçek mü'minler olduklarına delalet etmektedir. Çünkü imanlarının gerçekliği ve basiretlerinin sahihliği hususunda içleri dışları gibi olmayan belli bir topluluk hakkında Cenab-ı Allah'ın hoşnutluğunu beyan etmesi mümkün değildir. Onlardan hoşnut olduğunu şu ayetle de kesin bir şekilde ifade buyurmuştur:

(فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ)

**"Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiştir."**

Yüce Allah onların basiretlerinin sahihliğini, niyetlerinin halisliğini ve içleriyle dışlarının aynı olduğunu bildiğini haber vermiştir.

(فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ)

**"Onlara huzur, güven duygusu vermiştir."**

Yani niyetlerinin halis oluşu sebebiyle onlara sabır vermiştir. Bu ayet, niyet halis olunca başarının geleceğine delalet etmektedir. Bu, tıpkı şu ayete benzemektedir:

(اِنْ يُرِيدَٓا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا)

**"İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır."**[352]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَهُوَ الَّذ۪ي كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يراً ﴿٢٤﴾)

**24-"O, Mekke'nin göbeğinde, sizi onlara karşı üstün kıldıktan sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir."**

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen rivayete göre bu ayet, Hudeybiye olayı hakkında inmiştir. Şöyleki müşrikler, Müslümanlara bir darbe indirsinler kırk kişiyi Müslümanların üzerine gönderdiler. Ancak onlar yakalanıp Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* huzuruna getirildiler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları serbest bıraktı. Başka bir rivayete göre bu ayet, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şiddet kullanarak Mekke'yi fethedişi sırasında inmiştir. Mekke'nin fethi sırasında inmişse, oranın şiddet kullanarak fethedildiğine açıkça delalet etmektedir. Çünkü ayetin devamında şöyle buyrulmaktadır: (مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ) **"Sizi onlara karşı üstün kıldıktan sonra..."** Şayet kendileriyle barış anlaşması yapılsaydı bunda Müslümanlar için Mekke müşriklerine karşı bir zafer ve üstünlük sözköonusu olmazdı. Şu halde ayetten anlaşıldığına göre Mekke'nin Müslümanlar tarafından şiddet kullanılarak fethedilmiş olması gerekmektedir.

352 Nisa, 4/35

(هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفاً اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَاباً اَلِيماً ﴿٢٥﴾)

**25-"Onlar, inkar edenler ve sizi Mescid-i Haram'ı ziyaretten ve (ibadet amacıyla) bekletilen kurbanlıkları yerlerine ulaşmaktan alıkoyanlardır. Eğer, oradaki henüz tanımadığınız inanmış erkeklerle, inanmış kadınları bilmeyerek ezmeniz ve böylece size bir eziyet gelecek olmasaydı, (Allah Mekke'ye girmenize izin verirdi). Allah, dilediğini rahmetine koymak için böyle yapmıştır. Eğer, inananlarla inkarcılar birbirinden ayrılmış olsalardı, onlardan inkar edenleri elem dolu bir azaba uğratırdık."**

İhsar hedyinin Mekke haremi dışında kesilmesini caiz görenler bu ayeti delil göstermektedirler. Çünkü ayette, kesilmesi gereken hedyin kesim yerine ulaşmasına Mekke müşriklerinin engel oldukları bildirilmektedir. Şayet o hedyler Harem'e ulaşıp orada kesilselerdi, hapsedilmiş olmazlardı. Ancak hakikat, bunların zannettikleri gibi değildir. Zira bu hediyler her ne kadar başta Harem'e ulaştırılmaktan menedildilerse de Hudeybiye barış antlaşması yapıldıktan sonra ulaşmalarının önündeki engel kalktı. Mekke haremine ulaştırılarak orada kesildiler. Şöyle ki: Bir şey kısa bir süreliğine de engellense, o şey için "engellendi" denilebilir.

Nitekim Yusuf'un (a.s) kardeşlerinin sözlerini nakleden bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

(قَالُوا يَا اَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ)

**"«Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek» dediler."**[353]

353 Yusuf, 12/63

Onlara zahire verilmesi bir zaman engellenmişti. Ama bir süre sonra serbest bırakıldı. Önceki ayette hedy kesim yerinin Mekke haremi olduğuna delalet vardır. Çünkü Yüce Allah (وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ) **"Onlar, (ibadet amacıyla) bekletilen kurbanlıkları yerlerine ulaşmaktan alıkoyanlardır"** buyurmuştur. Kesim yeri Harem'den başka bir yer olsaydı, kesim yerine ulaşmalarına engel olunmasından bahsedilmezdi. Şu ayetten de anlaşılacağı üzere kesim yerinin Harem olması gerekmektedir:

(وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ)

**"Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin."**[354]

## Aralarında Müslüman Çocuk ve Esirler Bulunduğunu Bilerek Müşriklere Silah Sıkmak

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer, Muhammed ve Sevri dediler ki: "İçinde Müslüman esir ve çocuklar bulunsa da müşriklerin kalelerine silah sıkmakta sakınca yoktur. Müşrikleri kastederek bu kaleleri yakmakta da sakınca yoktur. Kâfirler Müslüman çocukları kendilerine siper edinseler bile müşriklere silah sıkılabilir. Bu durumda bir Müslüman vurulursa, onun için diyet ve kefaret verilmez."

Sevri, bu durumda kefarete verilmesi gerektiğini ancak diyet verilmeyeceğini söylemiştir.

Mâlik dedi ki: "İçinde Müslüman esirler bulunan kâfir gemisine silah sıkılmaz. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا)

**"Eğer, inananlarla inkârcılar birbirinden ayrılmış olsalardı, onlardan inkâr edenleri elem dolu bir azaba uğratırdık."**[355]

---

354 Bakara, 2/196

355 Fetih, 48/25

Aralarında Müslümanlardan bazı kimseler vardı diye Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke halkına ilişmedi. Kâfirlerle Müslümanlar birbirlerinden ayrılmış olsalardı, kâfirler mutlaka azaba uğratılırlardı."

Evzai dedi ki: "Kâfirler Müslüman çocukları kendilerine siper edinirlerse kendilerine silah sıkılmaz. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ) **"Eğer, orada inanmış erkekler olmasaydı..."** İçinde Müslüman esirlerin bulunduğu binek aracı yakılmaz. Ama içinde Müslüman esirler bulunsa bile kâfirlerin kaleleri mancınıklarla vurulur. Bu durumda Müslümanlardan vurulan olursa yanlışlıkla vurulmuş kabul edilir. Kâfirler, Müslümanları siper edinerek üzerimize gelirlerse kâfirleri hedef alarak silah sıkarız." Leys b. Sa'd da bu görüştedir.

Şafiî dedi ki: "İçinde Müslüman esir ve çocukların bulunduğu kâfir kalesine silah sıkmakta sakınca yoktur. Bu durumda Müslümanlardan biri vurulursa herhangi bir şey gerekmez. Ancak Müslümanları kalkan edinirlerse bu takdirde iki görüş vardır. Bir görüşe göre onlara silah sıkılır. Diğer görüşe göre ise silah sıkılmaz. Ama birbirleriyle iç içe girmişler ve ayırdedilemiyorlarsa o zaman müşrike silah sıkılır ve Müslüman da kendini olanca gücüyle korumaya çalışır. Bu durumda Müslüman yine de vurulursa, vuran kişi onun Müslüman olduğunu bilerek vurmuşsa, diyet vermenin yanısıra bir köle azad etmesi gerekir. Ama Müslüman olduğunu bilmeden vurmuşsa, sadece bir köle azad etmesi gerekir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Siyercilerin naklettiklerine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Taif halkını kuşatma altına aldığında onlara mancınıklarla atış yaptı. Kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı. Onları kasten öldürmenin caiz olmadığını da biliyordu. Bununla birlikte atışlardan onların da etkileneceğini biliyordu. Onun bu uygulaması, aralarında Müslümanların bulunması halinde de harbileri hedef alarak silah sıkmanın caizliğine delalet etmektedir.

Zühri'nin bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Sa'b b. Cessame'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı diyarlardaki müşriklere gece baskını yapıldığında onların çocuklarının ve kadınlarının vurulmasının hükmü sorulduğunda şöyle cevap verdi: ***"Onlar da o müşriklerdendirler."***[356]

---

356 Buhari, Cihad ve Siyer, 150

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Üsame b. Zeyd'i *radiyallahu anh* bir seriyyenin başında göreve gönderirken ona şu talimatı verdi:

(أغِرْ على أُبْنَى صباحاً وحَرِّق)

***"(Belka tarafındaki) Übnâ beldesine sabahleyin hücum et ve orayı yak!"***[357]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* göreve gönderdiği seriyyelere, kendileriyle savaşacakları halkı beklemelerini; ezan okurlarsa onlara ilişmemelerini, oralarda ezan okunduğunu duymazlarsa hücuma geçmelerini emrederdi. Raşid halifeler de bu yolda devam etmişlerdir. Bilindiği gibi kâfir ve müşriklere karşı hücuma geçen Müslümanlar ister istemez onların öldürülmesi haram olan kadın ve çocuklarını, aynı şekilde aralarında Müslüman kimseler bulunsa onları da vurmuş olacaklardır. Aralarında kadın, çocuk ve Müslüman kimselerin bulunması, Müslümanların vurulmasından endişe edilse bile onlara karşı hücuma geçmeye, onlara ok atmaya engel olmamalıdır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu hükmün verilmesi, müşriklerin çoluk çocuğunun da müşriklerden sayılması dolayısıyladır. Nitekim Sa'b b. Cessame'nin *radiyallahu anh* rivayet ettiği hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle demiştir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* maksadı kâfirlerin çocuklarının da küfürde kendileri gibi olduğunu saöylemek değildi. Çünkü küçüklerin gerçekte kâfir olmaları mümkün değildir. Babalarının yaptıklarından ötürü onlar, öldürülmeyi ve azaba çarptırılmayı hak etmezler. Öldürülmeleri durumunda onlar için diyet ve kefaret vermek gerekir. (وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ) **"Eğer, orada inanmış erkeklerle, inanmış kadınlar olmasaydı..."**[358] ayetini, aralarında Müslümanların bulunması dolayısıyla kâfirler topluluğuna silah sıkılamayacağı hususunda delil gösterenlere gelince bu ayet, bu ihtilafla ilgili değildir. Bu ayette en fazla, Müslümanların onlara hücumunun

357 Ebu Davud, Cihad, 89

358 Fetih, 48/25

engellenmesi olabilir. Çünkü o topluluğun arasında Müslüman kimseler vardı. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabı Mekke'ye kılıçla girmiş olsalardı o Müslümanları da vurmuş olacaklarından emin değillerdi. Bu da onlara hücum etmemenin ve silah sıkmamanın mübahlığına delalet eder. Ama aralarında Müslüman kimselerin olduğu bilindiği için onlara hücum etmenin haramlığına delalet etmez. Çünkü aralarında Müslüman kimselerin bulunması dolayısıyla onlara ilişmemek mübah olduğu gibi, onlara hücum edip silah sıkmak da mübah olabilir. İslam ordusu bu iki şıktan birini tercih etme hakkına sahiptir. Şu halde bu ayette, aralarında Müslümanların da bulunduğu kâfirler topluluğuna hücum edip silah sıkmanın haramlığına dair bir delil yoktur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ayetin özünde bunun haramlığına dair delil vardır. Şöyle ki: (لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ علم) **"Eğer, oradaki henüz tanımadığınız inanmış erkeklerle, inanmı kadınları bilmeyerek ezmeniz ve böylece size bir eziyet gelecek olmasaydı, (Allah, Mekke'ye girmenize izin verirdi)."**[359] Eğer o topluluğa hücum etmek ve silah sıkmak haram olmasaydı, onları vurup öldürmeleri sebebiyle Müslüman savaşçılara eziyet gelmesinden söz edilmezdi."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Tefsirciler bu ayette geçen ve "eziyet" olarak tercüme ettiğimiz (مَعَرَّة) kelimesinin anlamında ihtilaf etmişlerdir. İbn İshak'tan gelen rivayete göre bu kelime, diyet yükü anlamına gelmektedir. Başkaları kefaret anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bunların dışındakilerse öldürenlerin, bir Müslümanı kendi elleriyle öldürmesi sebebiyle üzülmesi anlamına geldiğini söylemişlerdir. Çünkü bir mü'min, kasıtlı olmasa da bir Müslümanı öldürdüğünden dolayı üzülür. Diğer bazıları bu kelimenin ayıp anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bazı kimselerden nakledilen görüşe göre bu kelime günah anlamına gelmektedir. Bu, batıl bir görüştür. Çünkü Yüce Allah, bilmeden öldürmemiz durumunda (مَعَرَّة) ye, yani keder ve üzüntü içinde olacağımızı bildirmiştir. "Eğer, oradaki henüz tanımadığınız inanmış erkeklerle, inanmış kadınları bilmeyerek ezmeniz ve böylece size bir eziyet gelecek olmasaydı, (Allah,

---

359 Fetih, 48/25

Mekke'ye girmenize izin verirdi)." Kişi bilmeden yaptığı işten ötürü günaha girmez. Yüce Allah, bu durumdaki kimsenin aleyhine bir delil indirmiş değildir. Başka bir ayette bu hususta şöyle buyrulmaktadır:

(وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا اَخْطَأْتُمْ بِهٖ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ)

**"Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır."**[360]

(مَعَرَّة) kelimesinin günah anlamına gelmediğini böylece öğrenmiş olmaktayız. Harem'in saygınlığından ötürü bu hükmün Mekke halkına mahsus olması da muhtemeldir. Bilindiği gibi ölüm cezasına çarptırılan bir kimse Harem'e sığındığında bize göre o kişi öldürülemez. Harbî olan kâfir de Harem'e sığındığı takdirde öldürülmez. Ancak Harem'de cinayet işleyerek oranın saygınlığını hiçe sayan kimse, artık oraya sığınsa da öldürülür. Müslümanların fetih sırasında Mekke halkına silahla hücum etmekten menolunmaları, Harem'in saygınlığı sebebiyledir.

**"Orada mü'min erkeklerle mü'min kadınlar olmasaydı"** ifadesiyle Cenab-ı Allah, o zamanki Mekke'nin kâfir halkının öldürülmemeleri halinde ileride onların Müslüman çocuklar dünyaya getireceklerini bildiği için öldürülmelerini menetmiş olabilir. Cenab-ı Allah onları hayatta bıraktığı takdirde ileride Müslüman çocuklarının dünyaya geleceğini bildiğinden, onları hayatta bırakmış ve öldürülmelerini emretmemiştir.

(لَوْ تَزَيَّلُوا) **"Eğer inananlarla inkârcılar birbirlerinden ayrılmış olsalardı"** ibaresi bu te'vile göre şöyle manalandırılabilir: Şu kâfirlerin sulbündeki/belindeki mü'min olarak doğacak çocukları doğduktan sonra bunlar birbirlerinden ayrılmış olsalar, o zaman Cenab-ı Allah bu çocukların kâfir atalarının öldürülmesini emrederdi. Aralarında Müslümanların da bulunduğu bilindiği halde kâfirler topluluğuna hücum etmenin caizliği ispatlandığına göre, aralarındaki Müslümanları siper etmeleri halinde de kâfirlere hücum edip silah sıkmanın caiz olması gerekir. Zira her iki halde de maksat, Müslümanları değil müşrikleri vurmaktır. Ama bu arada oradaki Müslümanlardan vurulan olursa, onun için ne diyet ne de kefaret ödenir.

---

360 Ahzâb, 33/5

Nitekim kâfirlerin kalesine silah sıkarken kalelerinde bulunan bir Müslüman vurulup ölürse, onun için de ne diyet ne de kefaret ödenir. Çünkü aralarında Müslümanların bulunduğu bilindiği halde o yöne silah sıkmamız mübah kılınmıştır. Bu takdirde oradaki Müslümanlar, öldürülmesi mübah kimse hükmünde olup, öldürülmesinden ötürü öldürene bir şey gerekmez.

Ayette geçen (مَعَرَّةٌ) kelimesi ne diyet ne de kefaret anlamına gelmektedir. Çünkü ne lafzı ne de başka bir kelime, bu kelimenin diyet ya da kefaret anlamına geldiğine delalet etmemektedir. Kuvvetli görüşe göre bu kelime, kâfirler arasındaki Müslümanı kendi elleriyle öldürdüğü için Müslümanın duyduğu sıkıntı ve üzüntü anlamına gelmektedir. Zira normalde böyle bir şeye sebep olan kişi, bu duyguyu yaşar. (مَعَرَّةٌ) kelimesinin ayıp anlamına gelmesi de ihtimal dâhilindedir. Zira normalde bir insan yanlışlıkla bir başkasını öldürdüğü takdirde, cezalandırma şeklinde olmasa bile ayıplanıp kınanır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيماً ﴿٢٦﴾ )

**26-"Hani inkar edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise, Peygamberine ve inananlara huzur ve güvenini indirmiş ve onların takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı. Zâten onlar buna lâyık ve ehil idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir."**

Denildi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hudeybiye barış antlaşması metnini yazdırmak istediğinde bunu Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* yazmasını emretti. Kendisi, şu söylediklerini Hz. Ali'ye yazdırdı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Allah Resûlü Muhammed ile Süheyl b. Amr'ın üzerinde anlaşmaya vardıkları hususlardır..." Ancak Kureyşliler metnin böyle yazılmasını kabul etmediler. Şöyle yazılmasını istediler: ***"Allahım, senin adınla. Bu, Abdullah oğlu Muhammed ile..."*** Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraberindeki Müslümanların Mekke'ye girmelerine müsaade etmediler. Hz. Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah

Resûlü oluşunu, cahiliyyet taassubundan kaynaklanan gururları sebebiyle kabul etmediler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى)

**"Onların takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı."**

Rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, "takva" kelimesiyle kelime-i tevhidin kastedildiğini söylemiştir. Katade'nin de aynı şeyi söylediği rivayet edilmiştir.

Mücahid ise bununla ihlâs kelimesinin kastedildiğini söylediği rivayet edilmiştir.

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, (وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى) cümlesini açıklarken Zühri'nin "Bununla Bismillahirrahmanirrahim kastedilmiştir" dediğini rivayet etmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُ۫سَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ )

**27-"Andolsun, Allah, Peygamberi'nin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Burada maksat, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* beraberindeki mü'minlere güven içinde ibadet amacıyla Mescid-i Haram'a gireceklerini haber vermektir. Bunun yanısıra başlarını kazıtmış veya saçlarını kısaltmış olmalarından bahsedilmesi, ihramdayken

bunların da bir ibadet olduğunu ve ihramdan çıkışın bu iki eylemden biriyle gerçekleşeceğini bildirmek içindir. Bunlar ibadetin birer parçası olmasalardı, burada bunlardan sözedilmesinin anlamı olmazdı.

Cabir *radiyallahu anh* ile Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* rivayetlerine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başlarını kazıtanlara üç, saçlarını kısaltanlara ise bir defa dua etmiştir. Bu da bu ikisinin, ihramdan çıkışta yapılan birer ibadet ve nüsük olduğuna delalet etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 49- HUCURÂT SÛRESİ

## [Allah'ın ve Peygamberi'nin Önünen Geçmek]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١﴾﴾

**1-"Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamberi'nin önüne geçmeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, (يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه) **"Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin"** ayetini açıklarken Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bazı kimseler 'Şu konuda bir ayet inmeli değil miydi?' diyorlardı."

Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onlar, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bayram namazını kıldırmasından önce kurbanlarını kesmiş olan kimselerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onların yeniden kurban kesmelerini emretti."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Rivayet olunduğuna göre Mesruk *radiyallahu anh*, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* yanına gittiğinde Hz. Aişe, ikram amacıyla cariyesinin ona bir şeyler içirmesini emretmişti. Yevm-i şek'te oldukları

için Mesruk *radiyallahu anh* oruçlu olduğunu söyleyince Hz. Aişe, o gün oruç tutmanın yasaklandığını söylemiş ve şu ayeti okumuştu: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ) **"Ey iman edenler! (Oruçta ve diğer konularda) Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin genel manası, gerek fiilde gerekse konuşmada Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* muhalefet etmenin yasak olduğunu bildirmektedir.

Ebu Ubeyde Ma'mer b. Müsenna dedi ki: "Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* muvafakatini almadan acelece bir şeyi emretmeyin ya da yasaklamayın."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Farzları zamanından önce veya sonra yapma ya da hiç yapmama hususunda Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* aykırı davranmanın caiz olmadığına bu ayet bazı kimselerce delil gösterilmektedir.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yaptığı şeylerin vacip olduğu görüşünde olanlar da bu ayeti delil göstermekte ve şöyle demektedirler: "Zira onun emirlerini yerine getirmemek, onun önüne geçmek olduğu gibi, yaptıklarını yapmamak da onun önüne geçmektir."

Oysa hakikat bunların zannettiği gibi değildir. Zira onun önüne geçmek, yapmamızı istediğinden başka bir şeyi yapmamızdır. Ama bir şeyin yapılmasını istediği sabit değilse, o şeyi yapmamak, onun önüne geçmek değildir. Kıyası reddedenler de bu ayeti delil göstermektedirler. İşte bu istidlal, bu ayeti delil olarak ileri sürenlerin cahilliğine delalet etmektedir. Zira hakkında delil bulunan bir şeyi yapmak, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* önüne geçmek değildir. Halbuki şeriatin füruatında kıyası kabul etmenin gerekliliğine dair Kitap, sünnet ve icma delilleri vardır. Şu halde kıyası kabul etmek, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* önüne geçmek değildir.

## [Sesleri Peygamberin Sesinin Üstüne Yükseltmenin Hükmü]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُٓوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ )

**2-"Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa gider."**

Bu ayette Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* tazimde bulunup ona saygı göstermek emredilmiştir. Bu, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ)

***"Allah'a ve Peygamberine inanasınız, ona yardım edesiniz, ona saygı gösteresiniz diye (Peygamber'i gönderdik)"*** [361]

Rivayet olunduğuna göre önceki ayet, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* bir şey sorulduğunda ondan önce kendileri cevap vermek için söze girişen kimseler hakkında inmiştir. Diğer taraftan bir insanla konuşurken sesinizi onunkinden fazla yükseltmeniz, onun saygınlığını hiçe saymanız ve ona karşı cüretkâr bir tavır içine girmiş olmanız anlamına gelir ki, Yüce Allah bunu bunu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* karşı yapmamızı yasaklamıştır. Çünkü biz ona tazimde bulunmak, saygı göstermek ve mehabetini muhafaza etmekle emrolunmuşuz.

---

361 Fetih, 48/9

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ)

**"Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın."**

Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* yüksek sesle çağırmayın. Birbirimize hitap eder gibi ona hitap etmemiz yasaklanmıştır. Aksine, insanların birbirlerine hitap edişlerinden farklı olarak saygılı bir eda ile ona hitap etmemiz etmemiz emredilmiştir. Bu, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا)

**"(Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın."**[362]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ )

4-"(Ey Muhammed!) Odaların arkasından sana bağıranların çoğu aklı ermeyen kimselerdir."

Rivayet olunduğuna göre bu ayet, Temimoğulları kabilesinden bir topluluk hakkında inmiştir. Bunlar Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek içinde bulunduğu odanın dışından ona seslenmiş ve "Ya Muhammed, az dışarı çık da yanımıza gel" demişlerdi. İşte bu yaptıklarından ötürü Cenab-ı Allah onları kınadı.

Bu ayetler her ne kadar Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* saygılı olmak, başkalarına karşı takınılan tutum ve davranışlarla ona karşı takınılacak tutum ve davranışlar arasında fark bulunması gerektiği hususunda inmişlerdir. Bununla birlikte bu ayetler, kendilerine karşı saygılı olmamız

362 Nûr, 24/63

gereken ebeveyn, âlim, âbid, dini işleri idare eden, yaşlı, salih ve benzeri kimselere karşı nasıl davranmamız gerektiği hususunda da bizi terbiye etmektedir. Çünkü Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şekilde saygılı olmak; onun huzurunda sesi yükseltmemek, bağırmamak, kendisi gibi olmayanlara yapılan hitapla ona yapılan hitabı farklı kılmak, kapı arkasından ona seslenmemek, emir kipi ile ona hitap etmemek ile olur. Çünkü Cenab-ı Allah, odanın arkasından ona seslenmeleri ve "az dışarı çık da yanımıza gel" diyerek emir kipi ile kendisine hitap etmeleri sebebiyle o topluluğu kınamıştır.

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Zühri, Sabit b. Kays'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ey Allah'ın Resûlü! (لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ) **"Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin"** ayeti indiğinde helâk olmaktan korktum. Cenab-ı Allah, sesimizi senin sesinin üstüne yükseltmemizi yasakladı. Bense gür sesli bir adamım. Allah, kişinin yapmadığı şeylerden ötürü övülmekten hoşlanmasını yasakladı. Bense övülmekten hoşlandığımı hissediyorum. Allah, kibirlenmeyi yasakladı. Oysa ben güzel şeyler güzel şeyleri seviyorum. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle cevap verdi: (أَلَا تَرْضَى أَنْ تَعِيشَ حَمِيدًا، وَتُقْتَلَ شَهِيدًا، وَتَدْخُلَ الْجَنَّةَ) ***"Övülerek yaşamak, şehid olarak ölmek ve cennete girmeye razı değil misin?"***[363] Sabit *radiyallahu anh,* Yalancı peygamber Müseyleme ile yapılan savaşta şehit düştü."

## Fasıkın Getirdiği Haberin Hükmü

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا اَنْ تُصِيبُوا قَوْماً بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾)

**6-"Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar vermemek için o haberin doğruluğunu araştırın."**

363 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 2/66

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, bu ayet hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Velid b. Ukbe'yi Mustalikoğulları kabilesine gönderdi. Velid onların bulunduğu bölgeye gittiğinde kendisini karşılamaya çıkmışlardı. Velid onlardan korkup geri döndü ve Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına varıp "Onlar dinden çıkmışlar!" dedi. Onun bu haberi üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Halid b. Velid *radiyallahu anh* ı Mustalikoğulları kabilesinin üzerine gönderdi. Halid *radiyallahu anh* onların bölgesine yaklaşınca, geceleyin önden gözcüler gönderdi. Gözcüler bir de ne görsünler? Adamlar ezan okuyup namaz kılıyorlardı. Nihayet Halid *radiyallahu anh* yanlarına vardı. Onlarda itaat ve iyilikten başka bir şey görmedi. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına dönüp durumu ona anlattı.

Ma'mer dedi ki: Katade bunları anlattıktan sonra şu ayeti okudu: (لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ) **"Eğer o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz."**[364] Bu ayeti okuduktan sonra şöyle dedi: "Sizin görüşünüz Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* görüşüne göre daha sığ, fikriniz onunkinden daha zayıftır. Bununla birlikte bir adam onun fikrini bozdu. Nihayet Allah'ın Kitabı sayesinde doğru kararı verebildi."

Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bu ayet her ne kadar bir kişi hakkında inmişse de Allah'a yemin ederim ki bunun hükmü kıyamete kadar geçerli olacaktır. Hiçbir şey bu hükmü neshetmiş değildir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, fasıkın getirdiği haberin araştırılmasının vacipliğini, onu iyice araştırıp doğruluğunu tahkik etmeden hemen kabul edip gereğince amel etmenin yasaklığını gerektirmektedir. Zira bu ayet iki şekilde okunmaktadır:

1-(فَتَثَبَّتُوا) şeklinde okunur. Bu kelime bir şeyi araştırıp aslını ortaya çıkarma anlamına gelmektedir.

2-(فَتَبَيَّنُوا) şeklinde okunur. Bu kelime bir şeyi tam olarak açıklığa kavuşturma anlamına gelmektedir.

364 Hucurât, 49/7

Her iki kıraat da fasıkın getirdiği haberin araştırılıp doğruluğu tespit edilmeden kabul edilmesini yasaklamaktadır. Zira (فَتَبَيَّنُوا) kelimesi, bilmeden başkasına zarar verilmesin diye gelen haberin araştırılıp aslının tespit edilmesini emretmektedir. Bu da haberin doğruluğu anlaşılmadan gereğince amel edilmesini yasaklamaktadır. Bu, fasıkın şahitliğinin asla kabul edilmemesini de gerektirmektedir. Çünkü her şahitlik bir haber vermedir. Şahitliği gibi fasıkın getirdiği diğer haberler de bu hükme tabidir. Bu sebeple hukukta fasıkın şehadetinin kabul edilmeyeceğini söyledik. Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* gelen rivayetlere, hüküm vermeyi gerektiren dini meselelere veya bir insanın üzerinde bir hakkın bulunduğuna dair haberleri de bu hükme tabi olup araştırılıp doğruluğu tespit edilmeden kabul edilmez.

Fasıkın bazı konularda getirdiği haberlerin kabul edileceği hususunda ilim ehli kimseler görüşbirliği etmişlerdir. Mesela fasıkın muamelata dair getirdiği haberler kabul edilir. Örneğin hediye konusunda fasık, bir başkasına "Falan adam şunu sana hediye etti" derse, muhatabın o şeyi hediye olarak kabul edip teslim alması caiz olur. Fasık kimse bir başkasına, "Falan adam şu kölesini satmam için beni vekil tayin etti" dediğinde muhatabın, kendisine gösterilen köleyi ondan Satın alması caiz olur. Bir eve girmek için izin istenildiğinde içerdekilerden birinin "giriniz" diyerek izin vermesi durumunda, izin verenin âdil bir kimse olup olmaması dikkate alınmaz. Muamelata ilişkin bütün haberlerde de hüküm böyledir. Bütün bu hususlarda çocuğun, kölenin ve zimminin haberi kabul edilir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* kendisine hediye ettiği şeylerle ilgili olarak cariye Berire'nin verdiği haberleri kabul etmiştir. Berire'ye zekât verilirdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Berire'nin zekât olarak aldığı mallardan bazısını hediye olarak kendisine vermesiyle işgili olarak şöyle buyurmuştur:

(هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ)

***"O mallar ona zekât, bize ise hediyedir."***[365]

365 Buhari, Hibe ve Fadluha, 5

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Berire'nin o malların kendisine zekât olarak verildiğine, sahibinin o mallar üzerindeki mülkiyetinin kendisine geçtiğine dair söylediklerini doğru kabul etmiştir.

Fasıkın sözleri ve şahitliği başka bir yönden de kabul edilir. Bunlar, bir mezhebe inanarak dini bakımdan fasık sayılan kimselerdir. Bunlar heveslerine ve batıl görüşlere uyan fasıklardır. Şahitlikleri kabul edilir. Selef uleması, heveslerine ve batıl görüşlere uyan fasıkların hadis rivayetiyle ilgili haberlerini ve şahitliklerini kabul etmişlerdir. Dindarlık bakımından fasık olmaları, şahitliklerinin kabulüne engel teşkil etmemiştir. Zimmilerin birbirlerine karşı şahitlikleri kabul edilir. Bunu bu kitabın önceki kısımlarında açıklamıştık. Bu üç yerde fasıkın getirdiği haber kabul edilir. Bu, (اِنْ جَٓاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ فَتَبَيَّنُوا) **"Size bir fasık bir haber getirirse o haberin doğruluğunu araştırın"** emrinin dışında tutulmuştur. Çünkü bunun böyle olması gerektiğinin delilleri vardır. Ayette kastedilenin şahitlik, hukuki yükümlülük altına sokma, dini hükümlerin ispatı, fasıklığı dini ve itikadi açıdan olmayan fasıkın haberinin haberinin kabul edilebileceği ispatlanmış olmaktadır.

Bu ayet, haber-i vahidin bilgi gerektirmediğine delalet etmektedir. Şayet bilgi gerektirmiş olsaydı, doğruluğunun araştırılıp tespit edilmesine ihtiyaç duyulmazdı. Bazı kimseler bu ayeti, adaletli kimsenin getirdiği haber-i vahidin kabul edilebileceğine delil göstermişlerdir. Sadece fasıkın getirdiği haberin araştırılmasını emrettiğine göre, adaletli kimsenin getirdiği haberin araştırılmasının caiz olmayacağını söylemişlerdir. Bu dedikleri yanlıştır. Çünkü bir şeyden özel olarak bahsedilmesi, onun dışındaki şeylerin hükmünün farklı olacağına delalet etmez.

## Haddi Aşıp Hukukun Dışına Çıkanlarla Savaşmak

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِنْ طَٓائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَاۚ فَاِنْ بَغَتْ اِحْدٰيهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّت۪ي تَبْغ۪ي حَتّٰى تَف۪ٓيءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِۚ فَاِنْ فَٓاءَتْ فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُواۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٩﴾)

**9-"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, âdaletli davrananları sever."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir Müslüman topluluğu kendi aralarında anlaşamayarak birbirleriyle çekiştiler. Öyleki elleriyle ve ayakkabılarıyla birbirlerine vurmaya başladılar. Yüce Allah da onlar hakkında **"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin"** ayetini indirdi."

Ma'mer, bu ayetin açıklamasıyla ilgili olarak Katade'nin şöyle dediğini nakletti: "İki adam arasında alınıp verilemeyen bir hak vardı. Birisinin aşireti kalabalık olduğu için, 'Ben bu hakkı zor kullanarak ondan alacağım!' dedi. Diğeri ise 'Seninle aramdaki bu anlaşmazlığı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çözsün' dedi. Birbirleriyle çekiştiler. Derken elleriyle ve ayakkabılarla birbirlerine vurmaya başladılar."

Said b. Cübeyr ile Şa'bi'den gelen rivayete göre bu iki adam, değnek ve ayakkabılarla birbirlerine vurmuşlardı.

Mücahid dedi ki: "Birbirleriyle kavga edenler, Evs ve Hazreç kabileleri idi. Kavgaları değnekli olmuştu."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetin zahiri, Allah'ın emrine dönünceye kadar mütecaviz grupla savaşmayı gerektirmektedir. Bu, her türlü savaşta geçerli olan bir hükümdür. Değnek ve ayakkabılarla vurarak Allah'ın buyruğuna dönmeleri sağlanırsa, artık başka bir silah kullanılmaz. Ama değnek ve ayakkabılarla vurarak Allah'ın buyruğuna dönmeleri sağlanamazsa, o zaman o mütecavizlere karşı yapılan savaşta kılıç kullanılır. Ayetin zahiri de bu hükmü içermektedir. Haddi aşanların tecavüzlerini sürdürmekte ve hakka dönmemekte ısrar etmeleri durumunda onlara karşı savaşta silah kullanmayıp sadece değnekle yetinmeyi söylemek hiç kimse için caiz değildir. Çünkü onlarla yapılan bu savaş, iyiliği tavsiye edip kötülüğü yasaklamanın bir çeşididir.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurmuştur:

(مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ)

***"Sizden biri (dinen) çirkin bir şey görürse onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle (o çirkinlikten rahatsızlıktan duysun). Bu, imanın en zayıf mertebesidir"***[366]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, dine aykırı bir şey gören kimsenin o şeyi eliyle ortadan kaldırmasını emretmiş ve bunu yaparken de silah veya daha hafif bir alet kullanılması gibi bir ayırıma gitmemiştir. Hadisin zahiri, dine aykırı görülen şeyin, mümkün olan herhangi bir aletle ortadan kaldırılmasını gerekli kılmaktadır.

## [Âsilerle Yapılacak Savaş]

Bazı cahiller mütecavizlerle ancak değnek, ayakkabı ve silah sayılmayacak bazı aletlerle savaşılabileceğini, onlara karşı kılıç kullanılamayacağını söylemişlerdir. Buna delil olarak da ayetin nüzul sebebi olarak rivayet ettiğimiz olayı, o mütecaviz kavmin değnek ve ayakkabılarla birbirlerini vurmuş olmalarını göstermişlerdir. Ancak bu söyledikleri, onların anlattıklarına delil teşkil etmez. Çünkü o kavim, silah sayılmayacak bazı aletleri kullanarak birbirleriyle kavgaya tutuşmuşlardı. Cenab-ı Allah iki taraftan haddi aşan hangileriyse onlarla savaşılmasını emretmişti. Onlarla savaşırken silah sayılmayacak hafif aletler kullanmamızı belirtmemişti. Aynı şekilde biz diyoruz ki, haddi aşan bir toplulukla savaşmamız icab ettiğinde, hakka dönmelerini sağlayıncaya kadar onlara silahla ve silah sayılmayan hafif aletlerle karşı koyarız. Ayetin iniş sebebinde, mütecavizlerle savaşırken onlara karşı silah sayılmayacak hafif aletler kullanmamızı gerektiren bir gerekçe yoktur. Oysa ayetin genel manasından anlaşıldığına göre gerek silahla gerekse silah sayılmayacak hafif aletlerle onlara karşı koymamız gerekmektedir. Mesela bir kişi bize, "Değnek kullanarak sizinle savaşanlarla siz de silah kullanarak savaşın" derse, onun bu sözünde bir çelişki olmaz. Onlarla savaşmamızı bize emretmesi de böyledir. Çünkü ayetin genel

366 Müslim, İman, 20

anlamdaki savaşma emri, mütecavizlere karşı silahla ve silah sayılmayan başka aletlerle savaşmamızı gerektirmektedir. Şu halde ayetin genel anlamına göre hareket etmek gerekir. Kaldı ki Hz. Ali *radiyallahu anh* meşru düzeni tanımayan mütecavizlerle savaşırken onlara karşı kılıç kullanmıştır. Bu savaşta beraberinde büyük sahabiler ve Bedir savaşına katılmış Müslümanlar vardı ki bunların Müslümanlar arasındaki yeri ve itibarı bilinmektedir. Hz. Ali *radiyallahu anh* o âsilerle savaşında haklıydı. Âsiler tayfasından ve onlara tabi olanlardan başkası, Hz. Ali'ye *radiyallahu anh* muhalefet etmiş değildi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Ammar'a *radiyallahu anh* (تَقْتُلُكَ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ) ***"Seni âsi bir grup öldürecektir"***[367] demişti. Bu, mütevatir yolla gelen makbul bir haberdir. Muaviye bile bunu reddedememiştir.

Ammar'ın *radiyallahu anh* öldürülmesinden sonra onunla ilgili bu hadisi Abdullah b. Ömer *radiyallahu anh* Muaviye'ye hatırlattığında ondan şu cevabı almıştır: "Onu bu savaşa getirenler öldürdüler ve süngülerimizin arasına attılar!"

Bu hadisi Kûfeliler, Basralılar ve Şamlılar rivayet etmişlerdir. Bu hadis, Peygamberlik alametlerindendir. Çünkü gaybden haber vermiştir. Gaybı da gaybleri bilen Yüce Allah ve O'nun tarafından bilgilendirilen kimseler bilirler. Haricilerle savaşmak ve onları öldürmek gerektiğine dair birçok mütevatir hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biri, Enes *radiyallahu anh* ile Ebu Said'in *radiyallahu anh* rivayet ettikleri şu hadistir:

(«سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسِيئُونَ الْفِعْلَ وَيَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ لَا يَرْجِعُونَ حَتَّى يُرَدَّ عَلَى فُوقِهِ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتَلُوهُ يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ فِي شَيْءٍ مَنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا سِيمَاهُمْ؟ قَالَ: «التَّحْلِيقُ»)

**"Ümmetimde ihtilaf ve ayrılıklar olacak. Bir kavim ortaya çıkacak ki konuşmaları güzel ama amelleri kötü olacaktır. Kur'an okuyacaklar. Ama okudukları Kur'an boğazlarından aşağı inmeyecek**

---

367 Tirmizi, Menakıb, 35

**(kalplerini etkilemeyecek)tir. Onlar, okun hedefini delip geçtiği gibi dinden çıkacaklardır. Atılan ok, yayına dönerse onlar da dine geri dönerler. Onlar, halkın ve yaratılmışların en kötüsüdürler. Onları öldürene veya onların öldürdüğü kimseye ne mutlu! Allah'ın Kitabı'na davet ederler ama onunla alakaları yoktur. Onlarla savaşan kimse, Allah'a onlardan daha yakın olur."**

"Onların siması nasıldır, Ya Resulallah?" diye sordular. ***"Saçlarını kazıtmış olmalarıdır"*** cevabını verdi.[368]

A'meş'in bildirdiğine göre Hayseme, Süveyd b. Gafle'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini işittim:

(إذَا حَدَّثْتُكُمْ بِشَيْءٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَأَنْ أَخِرَّ مِنْ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُنِي الطَّيْرُ أَحَبُّ إلَيَّ مِنْ أَنْ أَكْذِبَ عَلَيْهِ وَإِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنَنَا فَإِنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ وَإِنِّي سَمِعْته صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَخْرُجُ قَوْمٌ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَحْدَاثُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ لَا يُجَاوِزُ إيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنْ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنْ الرَّمِيَّةِ فَإِنْ لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ من قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)

"Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* size bir hadis naklettiğimde yalan söylemektense, gökten yere düşüp bir kuşun gelip kapmasını daha çok isterim. Sizinle kendi aramızda kalacak bir hadisi nakledecek olursam o, şudur: ***"Savaş hiledir."***

Ben Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu işittim: ***"Ahir zamanda yaşları genç, akılları hafif bir topluluk ortaya çıkacak; yaratılmışların en hayırlısının sözlerini nakledecekler, ama imanları boğazlarından aşağı inmeyecek (kalplerini etkilemeyecek)tir. Onlar, okun hedefini delip geçtiği gibi dinden çıkacaklardır. Onlarla karşılaşırsanız onları öldürün. Şüphesiz onları öldürmek, onları öldürene kıyamet gününe kadar yazılmaya devam edecek bir sevaptır."***[369]

---

368 Hâkim, Müstedrek: 2/161

369 Buhari, Menakıb, 22

Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabı, başka bir aletle hakka döndürülmeleri mümkün olmadığı takdirde, kılıç kullanarak asi ve azgın kavimle savaşmanın vacipliği hususunda ihtilaf etmiş değildirler. Bilindiği gibi sahabenin tamamı, haricilerle savaşmak gerektiği görüşündeydiler. Eğer bu görüşte olmayıp evlerinde otursalardı, hariciler onları öldürür, çocuklarıyla kadınlarını esir alır ve köklerini kazırlardı.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Aralarında Sa'd, Muhammed b. Mesleme, Üsame b. Zeyd ve İbn Ömer gibi ashaptan bazıları, haricilerle savaşa giden Hz. Ali'nin yanında yer almamışlardı."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu sahabilerin Hz. Ali'nin yanında savaşa katılmamaları, onun görüşünde olmadıkları anlamına gelmez. Onlar, kendilerinin de o azgın ve asi grupla savaşmalarının gerekli olduğu kanaatinde değillerdi. Hz. Ali ve beraberindekilerin onların hakkından geleceklerine inandıkları için onunla birlikte savaşa gitmemişlerdi. Bilindiği gibi onlar, haricilerle savaşmaya gitmemişlerdi. Ama bu, haricilerle savaşmanın vacipliği görüşünde olmadıklarından dolayı değildi. Lâkin kendileri gitmeseler de diğer savaşçıların haricilerin hakkından geleceklerine inandıkları için savaşa gitmemişlerdi.

Asi ve azgınlarla savaşmamak gerektiği görüşünde olanlar, Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet edilen şu hadisi delil olarak ileri sürebilirler: ***"Bir fitne meydana gelecek. O fitne sırasında ayaktaki kimse yürüyenden daha iyi durumda olacaktır. Oturan kimse, ayakta durandan daha iyi durumda olacaktır."***[370]

Bu hadisi delil gösterenlere şöyle cevap verilebilir: Bu hadiste sözü edilen fitneden kasıt, dünyalık elde etmek için, kibir ve taassup sebebiyle meydana gelen fitnedir. Yoksa kendisine itaat edilmesi gereken bir devlet başkanıyla birlikte karşı konulup savaşılması gereken bir fitne değildir. Birbiriyle savaşan iki gruptan birinin asi, diğerinin devlet başkanının yanında yer alan âdil kimseler oldukları tespit edilirse, devlet başkanının ve beraberindeki âdil kimselerin yanında yer alıp asilere karşı Allah rızası için savaşmak vaciptir.

370 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 8/190

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Üsame b. Zeyd'e *radiyallahu anh*, **"La ilahe illallah dediği halde onu öldürdün?!!!"** deyişini defalarca tekrarlamış olmasını delil gösterenlere göre, "La ilahe illallah" diyen kimseyle savaşılmaması ve onun öldürülmesi gerekir.

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Müslümanlar, La ilahe illallah deyinceye kadar o müşriklerle savaşıyorlardı.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurmuştur:

(أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِذَا قَالُوهَا، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، إِلَّا بِحَقِّهَا)

***"Allah'tan başka ilah yoktur demelerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söylediklerinde haklı bir gerekçe olmadıkça canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar."***[371]

Kelime-i tevhidi söylerlerse, putları terkedip tevhide inanma gibi davet olundukları şeye icabet etmiş olurlar. Asi ve azgınların hakka dönmeleri de böyledir. Onlar da hakka dönerlerse artık kendileriyle savaşılmaz. Çünkü adalet sahibi kimselerle savaştıkları için o asi ve azgınlarla savaşılmaktadır. Adalet sahibi kimselerle savaşmaya son verdiklerinde kendileriyle yapılan savaşa da son verilir. Aynı şekilde Müslüman olduklarını açıklamaları için müşriklerle savaşılır. Müslüman olduklarını açıkladıklarında onlarla yapılmakta olan savaşa son verilir. Bilindiği gibi La ilahe illallah dedikleri halde yolkesen ve meşru düzene başkaldıran asilerle de savaşılır ve öldürülürler.

## Asi ve Azgınlara Uygulanacak İlk Muamele

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا)

**"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin."**[372]

371 Tirmizi, Ebvabu'l-İman, 1

372 Hucurât, 49/9

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Asi ve mütecavizlerin adalet sahibi bir toplulukla savaşması durumunda Cenab-ı Allah iki tarafın arasını düzeltmeyi emretmiştir. Bu da onları hakka ve salaha, Kitap ve sünnetin gereklerine uymaya, azgınlığı bırakmaya davet etmekle olur.

(فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰيهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى)

**"Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa"**

Allah bilir ya, iki taraftan biri hakka dönüp doğru yolda olmak ister de diğeri azgınlığını sürdürür ve hakka dönmezse, Allah'ın emrine dönünceye kadar azgın olanla savaşın. Yüce Allah, kendileriyle savaşmazdan önce onları hakka çağırmayı emretmiştir. Hakka dönmezlerse kendileriyle savaşılır. Hz. Ali *radiyallahu anh* de böyle yapmıştır. Azgın ve haddi aşan grubu önce hakka dönmeye çağırmış, onların batılda olduklarına dair deliller ileri sürmüş, kabule yanaşmamaları üzerine onlarla savaşmıştı.

Bu ayet, haddi aşan azgınların mezheplerine inanmanın,-kendileri bize karşı savaşmadıkça – bizim onlarla savaşmamızı gerektirmediğine delalet etmektedir.

Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰيهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا
الَّتِي تَبْغِي حَتّٰى تَفِيءَ إِلٰى أَمْرِ اللّٰهِ)

**"Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın."**

Savaşarak başkalarına saldırırlarsa kendileriyle savaşmak emredilmiştir. Hz. Ali *radiyallahu anh*, Haricilere böyle yapmıştır. Şöyle ki: Hariciler, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* askerlerinin safından ayrıldıklarında Hz. Ali *radiyallahu anh* onlara Abdullah b. Abbas *radiyallahu anh* ı gönderdi. Onları hakka dönmeye çağırdı. Dönmemeleri üzerine kendisi bizzat onlara gitti. Yanlış yolda olduklarına dair deliller ileri sürdü. Bazıları dönüş yaptılar. Ama diğerleri kendi görüşlerinde ısrar ettiler. Kûfe'ye girdiklerinde Hz. Ali bir hutbe irad etti. Hariciler, mescidin herbir köşesinde "Hüküm verecek olan ancak Allah'tır" dediler. Hz. Ali *radiyallahu anh* de şöyle dedi: "Bu,

batıl amaçla söylenen doğru bir sözdür. Bunun la birlikte onların bizde üç hakkı vardır:

1-İçerisinde Allah'ın adını anmaları için onları Allah'ın mescitlerinden alıkoymayacağız.

2-Bizimle beraber savaştıkları sürece ganimetteki haklarını almalarına engel olmayacağız.

3-Onlar bizimle savaşmadıkça biz onlarla savaşmayacağız.

## Asilerden Elde Edilen Malların Hükmü

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İlim ehli bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

"El-Asl" adlı eserde İmam Muhammed dedi ki: "Asilerden elde edilen mallar ganimet olmaz. Onlar karşı yapılan savaşta atlarından ve silahlarından yararlanılır. Savaş sona erince de asilerden kimse kalmadığında malları ve de atları kendilerine geri verilir. Telef olan mallarla atlar için yapacak bir şey yoktur."

İbrahim b. Cerrah, Ebu Yusuf'un şöyle dediğini nakletmiştir: "Asi ve azgınların ellerindeki atlarla silahlar ganimettir. Beşte biri devlet başkanına teslim edildikten sonra kalan kısmı savaşçılara paylaştırılır. Tevbe ederlerse, öldürdükleri kimselerin ve telef ettikleri malların hesabı kendilerine sorulmaz."

Mâlik dedi ki: "Hariciler tevbe ederlerse, savaşta telef etmiş oldukları canların ve malların hesabı kendilerine sorulmaz. Ama ellerinde mevcut bulunan mallar, sahiplerine geri verilir." Evzai ile Şafiî de bu görüştedirler.

Hasan b. Salih dedi ki: "Kendileriyle yapılan savaşta öldürülen muharip hırsız ve eşkıyadan ele geçirilen mallar ganimet olup beşte biri çıkarıldıktan sonra kalan kısım savaşçılara paylaştırılır. Ancak bu mallar arasında insanlardan çalındığı bilinen bir mal varsa o, ganimet olmaz. (Sahibine teslim edilir)."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu konuda Hz. Ali'den *radiyallahu anh* muhtelif rivayetler gelmiştir. Fıtır b. Halife'nin bildirdiğine göre Münzir b. Ya'lâ, Muhammed b. Hanefiye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mü'minlerin emiri Hz. Ali *radiyallahu anh* Cemel savaşında karşı tarafın kullandığı at ve silahları, savaşa katılan kendi taraftarlarına ganimet olarak paylaştırdı."

Asilerden elde edilen malların ganimet sayılacağı görüşünde olanlar, bu hadisi delil göstermişlerdir. Ancak bu, asilerden elde edilen malların ganimet sayılacağına dair bir delil değildir. Zira Hz. Ali, "El-Asl" adlı eserde İmam Muhammed'in dediği gibi, karşı taraftan ele geçirilen at ve silahları, savaş sona erinceye kadar kullansınlar diye kendi taraftarlarına mülketmeksizin geçici olarak paylaştırmış olabilir.

İkrime b. Ammar'ın bildirdiğine göre Abdullah ed-Düveli, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hariciler, savaşta karşı taraftan esir almadı ve mallarını ganimet edinmedi diye Hz. Ali'ye kızdılar. O da onlarla tartışarak "Anneniz Aişe'yi esir alacak ve başka esir kadınların bedeninde kendiniz için helal gördüğünüz şeyleri onun bedeninde kendiniz için helal mi sayacaksınız?! Eğer böyle yaparsanız mutlaka küfre girersiniz" dedi.

Ebu Muaviye, Salt b. Behram'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebu Vâil'e, "Hz. Ali, Cemel savaşında kendisiyle savaşanlardan elde ettiği mallardan beşte biri aldı mı?" diye sorduğumda "Hayır" diye cevap verdi.

Zühri dedi ki: Fitne savaşları meydana geldiğinde Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* çok sayıda sahabisi vardı. Bunlar şu hüküm üzerinde icma ettiler: "Bu savaşlara katılanlar, kendilerini haklı görerek karşı taraftan öldürdükleri kimseler ve telef ettikleri mallar için sorumlu tutulmazlar."

Bu icma, o savaşlara katılanların kendi yurtlarında bıraktıkları mallarının ve cephede ölmeleri durumunda beraberlerindeki mallarının ganimet olarak alınamayacağına delalet etmektedir. Bilindiği gibi harbîlerin beraberlerindeki malları ile yurtlarında bıraktıkları malları da ganimet olma bakımından aynı hükme tabidirler. Mallarının her iki kısmı da elimize geçtiğinde ganimet olurlar. Fitne savaşlarına katılan muhalif Müslümanların çocuklarıyla kadınlarının esir alınamayacağı, kendilerinin köle edinilemeyeceği, aynı şekilde mallarının da ganimet edinilemeyeceği hususunda fukaha arasında ihtilaf yoktur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Arap müşrikleri de köle edinilmezler; ama malları ganimet olarak alınır. Haricilerin kendilerini savunacak gücü kalmazsa esir olarak ele geçirilenleri öldürülmez. Çocukları hiçbir surette esir alınmaz. Aynı şekilde malları da ganimet edinilmez."

## Asi ve Azgınlardan Alınan Esirler İle Yaralılarının Hükmü

Kevser b. Hakîm'in bildirdiğine göre İbn Ömer *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(يَا اِبْنَ أُمِّ عَبْدٍ, كَيْفَ حُكْمُ اَللّٰهِ فِيمَنْ بَغَى مِنْ هَذِهِ اَلْأُمَّةِ؟ », قَالَ: اَللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «لَا يُجْهَزُ عَلَى جَرِيحِهَا, وَلَا يُقْتَلُ أَسِيرُهَا, وَلَا يُطْلَبُ هَارِبُهَا)

**"Ey Ümmü Abd'in oğlu, bu ümmette azgınlık yapanın hükmü ne olacaktır?"**

Dedi ki: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir."

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi: ***"Onların yaralıları ve esir düşenleri öldürülmez, kaçanları da kovalanmaz."***[373]

Atâ b. Sâib, Ebu'l Buhturi ile Âmir'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Hz. Ali *radiyallahu anh* Cemel savaşında galip gelince adamlarına, "Kaçanı kovalamayın, yaralılarını da öldürmeyin" talimatını verdi.

Şerik'in bildirdiğine göre Süddi, Abd-i hayr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Cemel savaşında Hz. Ali *radiyallahu anh* kendi arkadaşlarına şöyle demişti: "Esir düşeni öldürmeyin. Yaralıları öldürmeyin. Silah bırakanlar güvende olacaklardır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Asiler hakkında Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* hükmü budur. Onun bu hükmüne seleften muhalefet eden biri bulunduğunu bilmiyoruz.

---

373 İbn Hacer, Büluğu'l-Meram: 1/475

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Asiler dağıtılıp artık bir toplulukları kalmazsa, yaralıları öldürülmez, esir düşenleri öldürülmez, kaçanları kovalanmaz. Ama geride bir toplulukları duruyorsa, o zaman devlet başkanı gerek görürse esir düşenleri öldürülür, yaralıları öldürülür ve kaçanları da kovalanır. Öldürülmemeleri ve kovalanmamalarına dair Hz. Ali'nin söyledikleri, onların geride bir topluluklarının kalmamış olması şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü o bu sözleri, cemel savaşına katılan muhalifleri hakkında söylemişti. Onlar yenilgiye uğradıktan sonra geride bir toplulukları kalmamıştı. Bunun delili, cemel savaşı devam ederken İbn Büsra'yı esir alıp öldürmüş olmasıdır. Bu da ilk haberlerde nakledilen sözlerini, asilerin geride bir topluluklarının kalmamış olmasını kastederek söylediğine delalet etmektedir.

## Asilerle İlgili Yargı Meseleleri

Ebu Yusuf, "Bermeki"de dedi ki: "Büyük toplumun kadısının, asilerin kadısının yazısını, şehadetini ve hükmünü onaylaması doğru olmaz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Muhammed de bu görüşte olup şöyle demiştir: "Hariciler bir kadı tayin ederler de bu kadı hüküm verir, onun bu hükmü yaşantısı mazbut kimselerin kadısına arzedilirse, kendisinin görüşüne uygun değilse yaşantısı mazbut kimselerin kadısı bu hükmü onaylamaz. Onaylamayınca davayı yeniden ele alır. Hariciler yaşantısı mazbut kimselerin kadılarından birini tayin ederler de bu kadı bir meselede hüküm verir, bu hüküm yaşantısı mazbut başka bir kadıya arzedildiğinde o, yaşantısı mazbut kadının hükmü gibi bu hükmü infaz eder."

Mâlik, asilerin kadısının verdiği hükümle ilgili olarak şöyle dedi: "Hükümlerine bakılır. Doğru ise geçerli kılınır."

Şafiî dedi ki: "Hariciler bir şehre hâkim olup oradaki halkın zekâtını toplar ve onlara hadleri uygularlarsa, toplanan zekâtın yerine hak sahiplerine yeniden zekât vermek gerekmez. Kadılarının verdiği hükümler reddedilmez. Ancak başkalarının kadısının verdiği hüküm bunun dışındadır. Ama kadı, insanların canına ve malına kıymayı helal saydığı görüşünde olduğu zannedilerek kendisine güvenilmeyen biri ise hükmü infaz edilmez ve yazısı kabul edilmez."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Asiler savaşır ve azgınlıklarından dolayı yaşantısı mazbut kimselere zarar verirlerse, onlarla savaşmak ve onları öldürmek vacip olur. Bu yolda olanların şahitliğini kabul etmek caiz olmaz. Zira yaşantısı mazbut kimselere karşı azgınlık yapıp onlarla savaşmaları, fiil bakımından fasıklıktır. Fiil bakımından fasıklığın ortaya çıkması ise şahitliğin kabulüne engel olur. Tıpkı içki içen, zina eden ve hırsızlık yapan kimsenin şahitliğinin kabul edilmeyişinde olduğu gibi.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Siz bunların şahitliğini kabul ediyorsunuz. Verdikleri hükmü de geçerli kılmanız gerekmez mi?"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Muhammed b. Hasan bu hususta şöyle demiştir: "Savaşmadıkları ve yaşantısı mazbut kimselere karşı azgınlık yapmadıkları sürece şahitlikleri kabul edilir. Ama savaşa girişirlerse ben onların şahitliklerini kabul etmem." İmam Muhammed, yargılama ile şahitliği bu bakımdan eşit görmüştür. Mezhebimiz müçtehidleri arasında bu hususta bir ihtilafın olduğundan söz edilmemiştir. Doğrusu da budur. Bunun illetini daha önce anlatmıştık.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Dediler ki: Hariciler bir şehire hâkim olup oradaki halkın hayvanlarının ve tarım ürünlerinin zekâtlarını alırlarsa, hak sahiplerine yeniden zekât vermek gerekmez. Ve bu zekâtları, adalet sahibi yetkililer toplamış gibi olur."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bunların zekât toplamasıyla yükümlüler zekâtlarını ödemiş sayılmazlar. Zira fakihler dediler ki, mal sahiplerinin kendileriyle Allah arasında olmak üzere bu zekâtları yeniden hak sahiplerine vermeleri gerekir. Yalnız devlet başkanının payına düşen kısmın yeniden verilmesi gerekmez. Çünkü bu pay, yaşantısı mazbut kimseleri koruması için devlet başkanına verilmektedir. Onları asilere karşı korumadığı zaman bu payı almaya hakkı olmaz. Asi ve azgınların aldığı kısım, devlet başkanının payının yerine geçer.

Malum olduğu üzere mezhebimiz müçtehidleri demişler ki: Yaşantısı mazbut bir adam, asilerin öşür tahsildârına gidip öşrünü verirse, devlet başkanı onun bu ödemesini geçerli saymaz; meşru yönetimin tahsildârına gittiğinde kendisinden ikinci kez öşür tahsil edilir. Asilere zekât ödemesi yapıldığında devlet başkanının hakkının ödenmiş sayılması, asilerin

hükmünün fakihlerce meşru yönetimin hükmü gibi kabul edildiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Asilerin tayin ettiği kadı adalet ehli biri ise hükmünü fakihlerin geçerli sayması, hükmün geçerli olması için kadının adil olması şartından kaynaklanmaktadır. Bu kadının hükmünü infaz etmek, güçlü bir elle insanları bu hükme itaat ettirmek ancak bu adalet şartıyla mümkün olur. Kendisi adil olduktan sonra onu kadılığa tayin edenlerin asi veya adil olmaları farketmez. Mesela bir beldede sultan olmazsa, oranın halkı bir adamı kadılığa tayin ederlerse, bu tayinleri caiz ve o kadının hükmü halk üzerinde geçerli olur. Kendisi adil olduktan sonra asilerin atadığı kadının durumu da böyledir. Onun da hükümleri geçerli olur.

Tazirin hadden fazla olmasını caiz görenler, şu ayeti delil göstermektedirler:

(فَاِنْ بَغَتْ اِحْدٰيهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّت۪ي تَبْغ۪ي حَتّٰى تَف۪يٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ)

**"Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın."**

Yüce Allah, hakka dönüş yapmalarına kadar asilerle savaşmayı emretmiştir. Bu ayet, suçlunun suçtan el çekinceye kadar tazire devam edilmesinin vacip olduğuna delalet etmektedir. Çünkü tazir, suçu bıraktırmak ve caydırmak için uygulanır; âdete göre belli bir miktarı yoktur. Asilerle savaşmak da onları isyandan vazgeçirmek amacıyla yapıldığına göre, isyanı sona erdirmelerine kadar onlarla savaşmaya devam etmek gerekir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Taziri had miktarına ulaştırmayanlar, Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet edilen şu hadisi delil göstermekle yetinmişlerdir:

(مَنْ بَلَغَ حَدًّا فِي غَيْرِ حَدٍّ فَهُوَ مِنَ الْمُعْتَدِينَ)

***"Had gerektirmeyen bir suç için had kadar ceza uygulayan kişi, haddi aşmış kimselerdendir."***[374]

---

374 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 8/567

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾)

**10-"Mü'nıinler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arası-nı düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin."**

Yani din kardeşidirler. Tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi:

(فَاِنْ لَمْ تَعْلَمُوا اٰبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ)

**"Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır."**[375]

Bu ayet, mü'minler arasında "din kardeşi" ifadesini kullanmanın caiz-liğine delalet etmektedir.

(فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ)

**"Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin"**

Bu ayet, başarabileceğini ümid eden kimsenin, birbirlerine düşmanlık eden mü'minlerin arasını düzeltmeye çalışmakla yükümlü olduğuna dela-let etmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰى اَنْ يَكُونُوا خَيْراً مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسٰى اَنْ يَكُنَّ خَيْراً مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾)

375 Ahzâb, 33/5

**11-"Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tevbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir."**

Cenab-ı Allah, ayıplanmayı hak etmeyen kimselerin küçümsenerek ayıplanmasını bu ayetle yasaklamıştır. Çünkü bu, o insanı alaya almak demektir. Bunu yapan kişi, alaya aldığı kimseden dünyevi bakımdan üst durumda ise alaya aldığı kimse Allah katında kendisinden daha hayırlı ve üst durumda olabilir.

(وَلَا تَلْمِزُوا اَنْفُسَكُمْ)

**"Birbirinizi karalamayın"**

İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Katade'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Birbirinizi kötülemeyin."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, (وَلَا تَقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ) **"Kendinizi helâk etmeyin"**[376] ayetine benzemektedir. Çünkü mü'minler tek bir can gibidirler. Kişi mü'min kardeşini öldürmekle kendini öldürmüş gibi olur. Yine bu, (فَسَلِّمُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ) **"Birbirinize selâm verin"**[377] ayetine benzemektedir. "Lemz" kelimesi, ayıplamak anlamına gelmektedir. Bir başkasını ayıplayan kimse hakkında (لُمَزَةٌ) ifadesi kullanılır.

Nitekim Yüce Allah, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hitaben şöyle buyurmuştur:

(وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ)

**"İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var"**[378]

376 Nisâ, 4/29
377 Nûr, 24/61
378 Tevbe, 9/58

Ziyad el-A'cem bir şiirinde şöyle demiştir:

إِذَا لَقِيتُكَ تُبْدِي لِي مكاشرة ... وإن تغيبت الْهَامِزَ اللمزه

مَا كُنْتُ أَخْشَى وَإِنْ كَانَ الزمان به ... حيف على الناس أن يغتا بنى عَنَزَة

*"Seninle karşılaştığımda bana gülümsersin.*

*Arkamdan da beni çekiştirip kötülersin.*

*Her ne kadar zulümkâr olsa da zaman,*

*Aneze'nin gıybetimi yapmasından korkmam."*

Ayet-i kerime, ayıplanmayı hak etmeyen kimsenin ayıplanmasını yasaklamıştır. Amafacir ve günahkâr birinin kusurlarını söyleyen kimse, onu ayıplamış sayılmaz. Onun kötü vasıflarını ve kusurlarını anlatmak, ayıplamak sayılmaz.

Rivayet olunduğuna göre Haccac-ı Zalim öldüğünde Hasan şöyle demiştir: "Allahım! Onu sen öldürdün. Onun açtığı çığırı bize kapat. O küçük ve çapaklı gözlü biri olarak geldi. Kısa parmaklı ellerini uzattı. Allah'a yemin ederim ki Allah yolunda at koşturup da atın teri ile koşum takımları ıslanmadı. Saçını tarar, çalımlı ve kibirli bir şekilde yürürdü. Minbere çıkıp saçmalardı. Konuşmayı uzattığı için bazen namazın vakti kaçırılırdı. Allah'tan korkmaz, kuldan utanmazdı. Üstünde Allah, altında yüz bin veya daha fazla sayıda insan vardı. Ama hiç kimse ona, 'Namazın vakti geçiyor ey adam!' demiyordu. Nasıl desin ki... Allah'a yemin ederim ki bunu diyene kılıç ya da kırbaç inerdi."

(وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ)

**"Birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın."**

Hammad b. Seleme'nin bildirdiğine göre Yunus, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ebu Zerr el-Gifari *radiyallahu anh* ile aralarında anlaşmazlık bulunan bir adam, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına

gitmişlerdi. Ebu Zerr o adama, "Ey Yahudi çocuğu!" diye hitap edince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Görmez misin ki burada ne kızıl tenli ne de siyah tenli bir kimse var. Sen ancak takva ile bu adamdan üstün olabilirsin!"***[379] buyurdu. Bu olay üzerine bu ayet indi."

Bu ayet hakkında Katade şöyle demiştir: "Müslüman kardeşine Ey fasık, ey münafık, deme."

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yahudi ve Hristiyanlar birbirlerine selam verirken "ey Yahudi", "ey Hristiyan" diye selam verirdi. Birbirlerine bu şekilde hitap etmeleri yasaklandı."

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Âmir, Ebu Cübeyre b. Dahhâk'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet, biz Selemeoğulları kabilesi hakkında indi. (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْايمَانِ) **"Birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır!"** Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize geldi. Bizdeki her erkeğin iki ya da üç lakabı vardı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* birilerine "Ey Falan!" diye seslenmeye başladı. Bazıları, "Öyle demeyin. O, bu isimle çağırılmaktan kızar" dediler. Onun üzerine bu ayet indi. (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ) **"Birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın."**[380]"

Bu ayet ve hadis şu hükme delalet etmektedir: Mekruh olan lakap, sahibinin hoşlanmadığı ve kendisine takılan kişiyi kötüleyen lakaptır. Çünkü böyle bir lakap, sövme ve hakaret etmek anlamına gelmektedir. Ama bu kabilden olmayan isim ve sıfatların birilerine takılması mekruh değildir; bunlar yasak kapsamına girmezler. Çünkü bunlar şahısların ismi gibidirler. İsimler, fiillerden türetilirler.

Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Muhammed b. Haysem el-Muharibi, Ammar b. Yasir *radiyallahu anh* in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben ve Ebu Talip oğlu Ali *radiyallahu anh*, Yenbu vadisindeki Uşeyre gazvesinde beraber idik. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* oraya indiğinde orada bir ay müddetle kalarak Müdlicoğulları ve Damüreoğullarından onların

---

379 Bkz. Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 7/79

380 Ebu Davud, Edeb, 71

müttefikleri ile barış anlaşması yaptı; savaşa son verdi. Hz. Ali *radiyallahu anh* bana dedi ki: Şu Müdlicoğullarının çalışmakta oldukları hurmalıklar arasında bir pınar var. Oraya gelmeye var mısın? Orada nasıl çalıştıklarına gidip bir bakalım. Gidip bir müddet onları seyrettik. Sonra gözlerimizi uyku bürüdü. Hurmalığın kıyısına, üzerinde bitki olmayan topraklı bir yere yöneldik. Orada uyuduk. Ayaklarıyla dürterek bizi uyandıran Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* oldu. Uyanınca kalkıp oturduk. Topraklı yerde uyuduğumuz için üstümüz başımız toprak olmuştu. O gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, üzeri topraklanan Hz. Ali'ye ***"Ya Eba Türab!"*** dedi. Durumumuzu kendisine anlattık.

Şöyle buyurdu: ***"Size en kötü iki adamı bildireyim mi?"*** "Kimdir o iki adam ey Allah'ın Resûlü?" diye sorduk.

Şöyle cevap verdi: ***"Biri, Salih peygamberin devesini kesen Semud kavminin kızıl tenli adamı. Diğeri de ey Ali, seni şurandan vuracak olan adamdır. (Böyle buyururken elini Hz. Ali'nin başının üzerine koydu.) Öyle ki şurası kanla ıslanacaktır. (Böyle buyururken de elini Hz. Ali'nin sakalının üzerine götürdü)."***[381]

Sehl b. Sa'd dedi ki: "Hz. Ali *radiyallahu anh*, en çok Ebu Türab adıyla kendisine hitap edilmekten hoşlanırdı."

İşte bu gibi yerme anlamını içermeyen ve sahibini rahatsız etmeyen isimlerle insanlara hitap etmek mekruh değildir.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Âsım, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana (يَا ذَا الأُذُنَيْنِ) ***"Ey iki kulaklı!"*** dedi.[382]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı kimselerin isimlerini değiştirmiştir. Mesela Âs'ın adını Abdullah, Şihab'ın adını Hişam, Harb'ın adını da Silm (Barış) olarak değiştirmiştir. Bütün bunlar, yasaklanan lakapların anlatmış olduğumuz lakaplar olduğuna delalet etmektedir. Sahibinin rahatsız olmayacağı diğer lakaplar yasaklanmış değildir.

381 Hâkim, Müstedrek: 3/151

382 Ebu Davud, Edeb, 92

Rivayet olunduğuna göre ensardan bir kadınla evlenmek isteyen bir adama Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا)

***"O kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde biraz küçüklük vardır."***[383]

Ebû Bekir, bunun bir gıybet sayılmayacağını söylemiştir. Çünkü böyle derken kişi, kendisinden söz ettiği kişiyi kötülemek ve gıybetini yapmayı kasdetmez.

## Zan Dört Çeşittir

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضاً اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتاً فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾)

**12-"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tevbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."**

Bu ayet zannın tamamından değil de bir kısmından sakınmayı gerektirmektedir. Çünkü **"Zannın birçoğundan"** ifadesi, kısmiyet gerektirmektedir. Bunun ardından şöyle buyrulmuştur: **"Çünkü zannın bir kısmı günahtır."** Bu, zannın tamamının yasaklanmadığına delalet etmektedir.

383 Müslim, Nikâh, 12

Başka bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا)

**"Zan, hak namına hiçbir şeyin yerini tutmaz."[384]**

(وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا)

**"Kötü zanda bulundunuz ve helâki hak eden bir kavim oldunuz."[385]**

Zan; haram, emredilen, mendup ve mübah zan olmak üzere dört çeşittir. Haram olan, Allah hakkında kötü zanda bulunmaktır.

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Cabir *radiyallahu anh*, vefatından üç gün önce Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا يَمُوتَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ)

***"Sizden biri güç ve yücelik sahibi Allah hakkında iyi zanda bulunmadan ölmesin."[386]***

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Vasile b. Eska' *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

(أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فَلْيَظُنَّ بِي مَا شَاءَ)

***"Ben, kulumun zannının yanındayım. Benim hakkımda dilediği gibi zanda bulunsun. (Onun zannettiğini yaparım."[387]***

384 Yunus, 10/36

385 Fetih, 48/12

386 İbn Mâce, Zühd, 14; Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 3/529

387 Hâkim, Müstedrek: 4/268

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ الْعِبَادَةِ)

***"Hüsn-ü zanda bulunmak, ibadetten sayılır."*** [388]

Bu, Nasr b. Ali'nin hadisinde merfudur. Musa b. İsmail'in hadisinde ise merfu değildir. Allah hakkında Hüsn-ü zanda bulunmak farzdır. Su-i zanda bulunmak ise yasaktır. Görünürde yaşantısı düzgün olan Müslümanlar hakkında su-i zanda bulunmak da aynı şekilde menedilmiş olup haramdır. Bu, yasaklanmış olan haram zandandır.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ali b. Hüseyin, Safiyye *radiyallahu anh* nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(كانَ رسولُ الله -صلَّى الله عليه وسلم- معتكفاً، فأتيتُه أزورُه ليلاً، فحدَّثتُه، ثم قمتُ، فانقلبتُ فقام معي لِيَقْلِبَني، وكان مَسْكَنُها في دارِ أُسامةَ بنِ زيدٍ، فمرَّ رجلانِ من الأنصَارِ؛ فلما رأيا النبيَّ -صلَّى الله عليه وسلم- أسْرَعَا، فقال النبيُّ -صلَّى الله عليه وسلم-: «على رِسْلِكُما، إنَّها صَفيةُ بنتُ حُيَيٍّ» قالا: سُبحانَ اللهِ يا رسولَ الله! قال: «إنَّ الشَّيطان يَجْرِي مِن الإنسانِ مَجْرَى الدَّمِ، فَخشِيتُ أن يَقْذِفَ في قلوبِكُما شيئاً -أو قال: شرّاً)

"Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* itikâftaydı. Geceleyin ziyaretine gittim. Kendisiyle biraz sohbet ettikten sonra kalkıp eve dönmek üzere oradan ayrılırken kendisi de bana refakat etti. (Safiyye validemizin meskeni, Üsame b. Zeyd'in *radiyallahu anh* binasındaydı.) Yolda giderken ensardan iki adam Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* görünce adımlarını hızlandırdılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara, ***"Acele etmeyin. Bu, (Eşim) Safiyye binti Huyey'dir"*** dedi. Adamlar, 'Sübhanallah Ey Allah'ın

388 İbn Hıbban, Sahih: 2/399

Resûlü!' deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz şeytan, insanın damarlarına girer. Kalbinize bir şey (veya kötülük) bırakmasından korktum."***[389]"

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ)

***"Zandan sakının. Muhakkak ki zan, yalanın tâ kendisidir."***[390]

Bu da haram olan zandandır. Yani kötü zanda bulunmayı gerektiren bir sebep olmadan Müslüman bir kimse hakkında kötü zanda bulunmak, haram olan zandandır. İşini aslını bilmeye imkân varken ve bilinince de gereğince amel edilmesi icab eden bir konuda zanna dayanarak hükmetmek haramdır. Çünkü işin aslı bilinince gereğince amel etmek icap ettiğinde delil de ortaya konulur ve delile uyulmayıp zann ile hareket edilirse, yapılması emredilen bir şey yapılmamış olur. Ama işin aslını bilmek için hakkında delil bulunamayan ve hakkında hüküm verilme mecburiyeti bulunan bir konuda galip zanna dayanarak hüküm icra etmek gerekir. Bu, adil şahitlerin şehadetini kabul etmek, kıbleyi araştırmak, telef edilen malların değerini belirlemek, miktarı hakkında nass bulunmayan cinayet diyetlerini belirlemek ve benzerleri gibidir. Bu gibi meselelerde galip zanna dayanarak hüküm vermek mecburiyetinde kalınmaktadır.

Mübah zanna gelince bu, namazda şüphe etmektir. Namaz kılarken şüphe eden kimsenin gerekli araştırmayı yapıp galip zannına göre amel etmesini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* emretmiştir. Bu durumdaki bir kimsenin galip zannına göre amel etmesi mübahtır. Zannı bırakıp kesin bilgiye dönmesi caizdir.

Buna şu rivayet örnek gösterilebilir: Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh*, Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Âliye semtindeki yirmi ölçeklik tarlayı sana vermiştim. Sen onu teslim almamış, mülkiyetine geçirmemiştin.

---

389 Ebu Davud, Edeb, 88

390 Buhari, Vasâyâ, 8

Ama artık o tarla, mirasçılarımın malıdır. Onlar da senin iki erkek ve iki kız kardeşindir."

Hz. Aişe, kız kardeşi olarak sadece Esma'nın olduğunu, diğerinin kim olduğunu sorar. Hz. Ebû Bekir der ki: "Kalbime gelen zanna göre o (eşim) Habibe binti Harice'nin doğuracağı kızdır."[391]

Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh* kalbine gelen bu zanna göre hareket etmeyi caiz görmüştü.

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا ظَنَنْتُمْ فَلَا تُحَقِّقُوا)

***"Zannettiğiniz zaman, zannınızın kesinlike doğru olduğuna hükmetmeyin."*** [392]

Bu, kişinin mü'min kardeşi hakkında şüphelenmesini gerektiren zanların kalbine gelmesidir. Bu zannın doğruluğuna hükmetmemelidir.

Mendup zanna gelince bu, kişinin Müslüman kardeşi hakkında hüsn-ü zanda bulunmasıdır. Bu, tavsiye edilen ve karşılığında sevap kazanılan zandır. Su-i zanda bulunmak haram olduğuna göre hüsn-ü zanda bulunmanın vacip olması gerekir, denilecek olursa, buna şöyle cevap verilebilir: Hüsn-ü zanda bulunmak vacip değildir. Çünkü su-i zan ile hüsn-ü zan arasında orta olan bir şey vardır. O da kişinin Müslüman kardeşi hakkında herhangi bir zanda bulunmamasıdır. Hüsn-ü zanda bulunursa, mendup bir şey yapmış olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تَجَسَّسُوا)

**"Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın."**

---

391 Zeylai, Nasbu'r-Râye: 4/122

392 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 3/62

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِيَّاكُمْ والظَّنَّ؛ فإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الحَدِيثِ، ولا تَجَسَّسُوا، ولا تَحَسَّسُوا)

***"Zandan sakının. Muhakkak ki zan, yalanın tâ kendisidir. Başkalarının mahremiyetlerini araştırmayın, konuşmalarına dinlemeye çalışmayın."***[393]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre A'meş, Zeyd b. Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbn Mesud *radiyallahu anh* yanımıza geldiğinde kendisine "falan adamın nsakalından şarap damlıyor" dediler. İbn Mesud *radiyallahu anh* şöyle cevap verdi: "Biz başkalarının kusurunu araştırmaktan menolunduk. Lâkin bir suçun işlendiği açıkça anlaşılırsa o zaman suçluyu hesaba çekeriz."

Mücahid'in (ولا تَجَسَّسُوا) kelimesini şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir: "Açığa çıkan suçların hesabını sorun. Allah'ın gizlediklerini ise öylece bırakın."

Yüce Allah bu ayette, görünürde yaşantısı mazbut olan ve kusurları örtülü kalıp görünmeyen bir Müslüman hakkında kötü zanda bulunmayı yasaklamıştır. Yine bu ayet, zanna dayanarak bir Müslümana iftira eden kimsenin yalanlanmasının vacip olduğuna delalet etmektedir.

Bununla ilgili başka bir ayette de şöyle buyrulmuştur:

(لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًاۙ وَقَالُوا هٰذَٓا اِفْكٌ مُبِينٌ)

**"Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, «Bu, apaçık bir iftiradır» deselerdi ya!"**[394]

---

393 Buhari, Nikâh, 47

394 Nûr, 24/12

İftiracının yalanlanması gerektiğine ve iyi zanda bulunmak emredildiğine göre bu yasak, zannın doğruluğuna hükmedilmemesini ve açıklanmamasını gerektirmektedir. Günah işlemeye ısrarla devam etmedikleri takdirde Cenab-ı Allah, günahkârların kusurlarının araştırılmamasını, aksine örtülmesini emretmiştir.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre İbn Mesud *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لاَ يُبَلِّغُنِي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِي شَيْئًا؛ فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْهِمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ)

***"Hiç kimse, ashabımdan biri hakkında bana bir haber getirmesin. Şüphesiz ben, içimde onlara karşı olumsuz bir düşünce olmaksızın karşılarına çıkmak istiyorum."***[395]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ukbe b. Âmir *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ سَتَرَ عَلَى أَخِيهِ عَوْرَةً فَكَأَنَّمَا أَحْيَى مَوْءُودَةً)

***"Bir kimse mü'min kardeşinin bir ayıbını gizlerse toprağa diri olarak gömülen bir kız çocuğunu hayata döndürmüş gibi olur."***[396]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Salim'in babası, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ فَإِنَّ اللّٰهَ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللّٰهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)

***"Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu teslim etmez. Kim kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümanın sıkıntısını giderirse Allah da onun kıyamet***

395 Tirmizi, Menakıb, 64

396 Taberani, el-Mucemu'l-Evsat: 8/97

***günü sıkıntılarından birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıbını örterse Allah da kıyamet gününde onun ayıplarını örter."*** [397]

Cenab-ı Allah'ın bu hususta bize verdiği emirlerin yerine getirilmesi, insanların arasının düzelmesini sağlar. İnsanların arası düzelince, dini ve dünyevi işler de düzelir.

Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur:

(فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ)

***"Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin."*** [398]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Derdâ *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(ألا أخبِرُكُم بأفضَلَ من درجةِ الصِّيامِ والصَّلاةِ والصَّدَقَة؟
قالوا: بَلَى يا رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم-قال:
إصلاحُ ذاتِ البَينِ، وفسادُ ذات البين الحالِقَة)

***"Size oruç, namaz ve sadakadan daha yüksek derecede bir ameli haber vereyim mi?"***

Sahabilerin 'Haber ver ey Allah'ın Resûlü' demeleri üzerine şöyle buyurdu:
***"İnsanlarla arayı düzeltmektir. İnsanlarla arayı bozmaksa dinin kökten kazınmasına yolaçar."*** [399]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا)

**"Birbirinizin gıybetini yapmayın."** [400]

397 Buhari, Mezalim, 4
398 Enfal, 8/1
399 Ebu Davud, Edeb, 57
400 Fetih, 48/12

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Alâ'nın babası, Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(قيل: يا رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم-، ما الغيبةُ؟ قال: «ذِكرُك أخاكَ بما يكرهُ » قيل: أفرأَيتَ إن كان في أخي ما أقول؟ قال: «إن كان فيه ما تقولُ فقد اغتبتهُ، وإن لم يكن فيه ما تقولُ فقد بَهَتَّه»)

"**Ey Allah'ın Resûlü, gıybet nedir**?" diye soruldu.

Şöyle cevap verdi: ***"Kardeşini hoşlanmayacağı bir şekilde anmandır."***

Denildi ki: "Ya söylediklerim kardeşimde varsa?"

Buyurdu ki: ***"Eğer söylediklerin onda varsa, gıybetini yapmış olursun. Eğer söylediklerin kardeşinde yoksa ona iftira etmiş olursun."***[401]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Huzeyfe, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* "Yeter artık şöyle ve şöyle (boyu kısa) olan Safiyye'den söz ettiğin" dedim. Bana şöyle karşılık verdi: ***"Öyle bir kelime söyledin ki, eğer deniz suyuna karışsaydı denizi kirletirdi."*** Kendisine başka birinden bahsettim. Bana şöyle karşılık verdi: ***"Bana şu kadar ve şu kadar servet verilecek olsa bile bana bir insanı bu şekilde anlatman hoşuma gitmez."***[402]

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* amcası oğlu Abdurrahman b. Samit, Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Eslemî, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek bir kadınla haram ilişkide bulunduğuna dört kez kendi aleyhine şehadette bulundu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Sen bu sözlerinle ne demek istiyorsun?"*** diye sordu.

Eslemî, "Beni (günahtan) temizlemeni istiyorum" diye cevap verdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* emir verdi; Eslemî recmedildi. Bu arada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashabından iki kişiden birinin diğerine

401 Ebu Davud, Edeb, 40

402 Ebu Davud, Edeb, 40

'Şuna bak hele. Allah suçunu örtmüşken nefsi kendisini rahat bırakmadı. Nihayet köpek gibi recmedildi.' Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara bir şey söylemedi. Sonra bir müddet yürüdü. Nihayet bir ayağı kalkık vaziyette olan bir eşek ölüsüne rastladı. ***"Falan ve falan neredeler?"*** diye sordu. 'Biz buradayız ey Allah'ın Resûlü!' dediler. Onlara, ***"İnin ve şu eşek leşinden yeyin"*** diye emretti. 'Ey Allah'ın Resûlü, bunu kim yer ki?' demeleri üzerine onlara şu karşılığı verdi:

***"Az önce kardeşinizin aleyhinde konuşmanız, bu leşi yemenizden çok daha şiddetli (ve kötü) bir şeydi. Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, o şimdi cennet ırmaklarına dalmaktadır."***[403]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Hicri 213 yılında Yezid b. Mürre, İbn Avn'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bazı kimseler İbn Avn'a gelerek "Biz senin aleyhinde konuşup gıybetini yaptık. Hakkını bize helal et" dediler.

İbn Avn, "Allah'ın size haram kıldığını ben size helal etmem!" dedi.

Rebi' b. Sabih, bir adamın Hasan'a şöyle dediğini rivayet etti:

- Ya Eba Said, hoşlanmadığım bir şey görüyorum.

- Nedir o hoşlanmadığın şey?

- Görüyorum ki bazı kimseler senin meclisine geliyorlar. Konuşmaların sırasında ifadelerindeki bazı yanlışlıkları tespit ediyorlar. Sonra da o ifadelerini başkalarına naklederek seni ayıplıyorlar.

- Bu senin ağırına gitmesin yeğenim. Ben sana bundan daha acaip olan bir şeyi haber vereyim.

- Nedir o haber vereceğin o şey amca?

- Rahman'ın yakınında olmayı, cennete girmeyi, cehennem ateşinden kurtulmayı ve peygamberlere komşu olmayı nefsime umdurdum. Ama insanların tasallutundan salim kalmayı nefsime umduramadım. Şu muhakkak ki, bir kimse insanların tasallutundan salim olursa, kendilerini yaratan

---

403 Ebu Davud, Hudud, 24

Rableri de onların tasallutundan salim olur. Yaratıcıları onların tasallutundan salim kalmadığına göre, yaratılanlar haydi haydi onların tasallutundan salim kalmaz.

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Enes b. Mâlik *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(كَفَّارَةُ الِاغْتِيَابِ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لِمَنِ اغْتَبْتَهُ)

**"Gıybetin kefareti, gıybetini yaptığın kimse için mağfiret dilemendir."** [404]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ)

**"Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!"**[405]

Burada gıybetin çirkinliği ve ondan vazgeçilmesi gerektiği birkaç yönden tekid edilmektedir. Şöyle ki:

1-İnsan eti yemek haramdır. Aynı şekilde gıybet etmek da haramdır.

2-Nefis, insan eti yemekten tabii olarak tiksinir. Gıybet etmek de aklın gerekleri bakımından aynı derecede tiksinti verici ve ondan uzak durulması icab eden bir şey olmalıdır. Şu halde aklın insan tabiatının isteklerine uymaktansa aklın sesine kulakvermek öncelik kazanmaktadır. Ayette gıybeti yapılan kişinin sadece ölü bir insan olmasını söylemekle yetinilmemiş, bunun yanısıra kardeşliğinden de bahsedilmiştir. Böylece gıybetin çirkinliği ve ondan uzak durulması gerektiği, daha etkili bir şekilde ifade edilmiş olmaktadır. Bu anlatılanlar, yaşantısı görünürde düzgün olan, fasıklığına hükmetmeyi gerektiren bir davranışı görülmeyen Müslüman kişi hakkındadır. Böyle bir kişiye iftira eden birini yalanlamamız gerekir. Kendisi aleyhinde konuşulan kişi, kötülükleri açığa çıkmış fasık biri ise

404 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 15/299

405 Hucurât, 49/12

onun kötülüklerini başkalarına anlatmak haram değildir. Onun kötülüklerini anlatan kimseye karşı çıkmak da gerekmez. Böyle bir kimseyi hoşuna gitmeyecek şekilde tavsif etmek iki şekilde olur:

1-Onun çirkin fiilleri başkalarına anlatılır.

2-Yermek ve kendisini bu şekilde yaratanı ayıplamak şeklinde değil de tahkir etmek ve küçümsemek şeklinde onun bedeni kusurlarını anlatarak tavsif edilir. Önceki sayfalarda naklettiğimiz gibi, Hasan el-Basri'nin Haccac-ı Zalim'i bu şekilde anlatışını buna örnek gösterebiliriz. Belli bir kişinin tavsif edilmesi halinde haram bir gıybet sayılan ifadeleri, bir topluluk halinde kullanmak ve onları tanıtmak amacıyla bu şekilde tavsif etmek caiz olabilir.

Nitekim Ebu Hâzim, Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü, ben bir kadınla evleniyorum" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu:

(فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا)

***"O kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde biraz küçüklük vardır."***[406]

Bu şekildeki tavsif ve anlatımlar gıybet sayılmaz. Önceki sayfalarda anlatmış olduğumuz Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* bir adamı kısa boylu olmakla nitelemesini gıybet olduğunu söylemiştik. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ensar kadınlarının gözlerinin küçüklüğünden bahsetmesi ayıplama değil, tanıtım amaçlıydı. Bu, kendisinden rivayet edilen şu hadis-i şerifine benzemektedir: "Geniş yüzlü, küçük gözlü, burunları kısa ve basık, yüzleri deriden yapma kalkan gibi bir milletle savaşmadığınız sürece kıyamet kopmayacaktır."[407] Bu hadisteki ifadeler gıybet olmayıp, anılan milletin tanımlanmasıdır.

---

406 Müslim, Nikâh, 12

407 Bkz: İbn Mâce, Fiten, 36

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَقَبَٓائِلَ لِتَعَارَفُواۜ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ خَبٖيرٌ ﴿١٣﴾)

**13-"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır."**

Mücahid ile Katade'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Ayette geçen (شُعُوب) kelimesi, uzak soy, (قَبَائِل) kelimesi ise yakın soy demektir. Mesela falan ve falan oğulları kabilesi gibi."

(اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ)

**"Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır."**

Cenab-ı Allah halkı yaratmanın anlatımına bir erkekle bir dişiyi yarattığını bildirmekle başlamıştır. O erkekle dişi, Âdem (a.s) ile Havva anamızdır. Sonra onlardan doğanları Arap, Fars, Rum ve Hind gibi ayrı milletler gibi birbirinden bağımsız, nesepleri ayrı boylara ayırmıştır. Daha sonra onları kabilelere ayırmıştır. Kabileler, milletlere göre daha az sayıda insandan oluşan özel toplumlardır. Arap kabileleri ve acem hanedanları gibi. Birbirlerinin soylarını tanıyıp bilsinler diye onları bu şekilde toplumlara ayırdı. Birbirlerini tanısınlar diye onları farklı şekil ve suretlerde yarattı. Bu da insanların soy bakımından birbirlerine üstünlüklerinin olmadığına delalet etmektedir. Çünkü hepsi aynı ana-babadan gelmektedirler. Çünkü başkasının yaptıkları şeyler sebebiyle kişi üstünlük elde edemez. Soy bakımından birbirimize karşı üstünlük iddiasında bulunmayalım diye Yüce Allah bunu bize açıkladı ve bunu (اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ) **"Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır"** ayetiyle de tekid etti. Fazilet ve üstünlüğün ancak Allah'a karşı gelmekten sakınmak ve O'na itaat etmekle elde edilebileceğini açıkladı.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir hutbesinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

***"Şüphesiz Allah cahiliyyet kibrini ve atalarla övünüp büyüklük taslamayı gidermiştir. İnsanlar, Âdem'dendir. Âdem ise topraktandır. Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Arabın Arap olmayana üstünlüğü ancak takva iledir."***[408]

İbn Abbas ve Atâ dediler ki: "Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Ailesi büyük olan değildir."

---

408 Rebî' b. Habib, Müsned: 1/170

بسم الله الرحمن الرحيم

# 50- KÂF SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ﴿٥﴾ )

**5-"Hatta gerçek kendilerine gelince onu yalanladılar. Artık onlar kararsız bir hâldedirler."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, (فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ) cümlesi hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hakkı terkeden kimsenin görüşü bulanır, karasız olur, dini hükümleri birbirine karıştırır."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ )

**39-"O halde onların söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ederek tesbih et."**

Cerir b. Abdullah, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إن استطعتم أن لا تُغلبوا على صلاة قبل طلوع الشمس وقبل غروبها، فافعلوا)

"Güneşin doğuşundan ve batışından önce namazı kaçırmamayı başarabilirseniz bu vakitlerde namazı hemen kılın."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle buyurduktan sonra (وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ) **"Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ederek tesbih et"** ayetini okudu.[409]

İbn Abbas ile Katade'den rivayet olunduğuna göre burada kastedilen, sabah ve ikindi namazlarıdır.

(وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾)

**40-"Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da onu tesbih et."**

Mücahid, "Bu emirle gece namazının kılınması kastedilmiştir" dedi.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Akşam ve yatsı namazları da kastedilmiş olabilir.

(وَاَدْبَارَ السُّجُودِ)

**"Secdelerin ardından da (O'nu tesbih et)."**

Hz. Ali, Ömer, Hasan b. Ali, İbn Abbas, Hasan el-Basri, Mücahid, Nehai ve Şa'bi, "Bununla, akşam namazının farzından sonra kılınan iki rekât kastedilmiştir" dediler.

(وَاِدْبَارَ النُّجُومِ)

**"Yıldızların batışı sırasında (O'nu tesbih et)."**[410]

Bu ayetle de sabah namazının farzından önce kılınan iki rekâtlık sünnet kastedilmiştir. İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* da böyle dediği rivayet edilmiştir.

Mücahid, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* (وَاَدْبَارَ السُّجُودِ) **"Secdelerin ardından da (O'nu tesbih et)"** ayetini şöyle açıkladığını rivayet etmiştir: "Alnını yere koyduğunda üç defa tesbihte bulun."

---

409 Bkz: Ebu Davud, Salât, 9

410 Tûr, 52/49

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Görüşlerini paragraf başında naklettiğimiz kimseler ittifakla dediler ki; (وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ) **"Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ederek tesbih et"** ayetindeki "tesbih et" ifadesiyle namaz kılmak kastedilmiştir.

Aynı şekilde (وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ) **"Gecenin bir kısmında O'nu tesbih et"** ayetindeki "tesbih et" ifadesiyle de gece namazı, yani akşam ve yatsı namazları kastedilmiştir. Buna göre (وَأَدْبَارَ السُّجُودِ) ayetiyle de namazın kastedilmiş olması gerekir. Çünkü burada da takdir edilen gizli bir (فَسَبِّحْهُ) **"O'nu tesbih et"** ifadesi vardır.

Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet olunduğuna göre O, ***"Her namazın arkasında tesbih vardır"*** buyurmuştur. Ancak bu ifadesinin, mezkûr ayetin açıklaması mahiyetinde olduğunu söylememiştir.

Muhammed b. Sirin'in bildirdiğine göre Kesir b. Eflah, Zeyd b. Sabit'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* her namazdan sonra otuz üçer defa sûbhanallah, elhamdülillah ve otuz dört defa Allahuekber dememizi bize emretti. Ensardan bir adama rüyasında görünen biri şöyle demişti: 'Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* her namazdan sonra otuz üçer defa sûbhanallah, elhamdülillah ve otuz dört defa Allahuekber demenizi size emretti. Siz bunları yirmi beşer defa söyleseniz ve içine tehili (la ilahe illallah) ekleseniz olmaz mı?' Bu rüya kendisine anlatıldığında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Öyle yapın"*** dedi."[411]

Sümeyy'in bildirdiğine göre Ebu Salih, Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدَّرَجَاتِ وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ. قَالَ: «كَيْفَ ذَاكَ؟» قَالُوا: صَلَّوْا كَمَا صَلَّيْنَا وَجَاهَدُوا كَمَا جَاهَدْنَا وَأَنْفَقُوا مِنْ فُضُولِ أَمْوَالِهِمْ وَلَيْسَتْ لَنَا أَمْوَالٌ. قَالَ: أَفَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَمْرٍ تُدْرِكُونَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَتَسْبِقُونَ مَنْ جَاءَ بَعْدَكُمْ وَلاَ يَأْتِي أَحَدٌ بِمِثْلِ مَا جِئْتُمْ بِهِ إِلَّا مَنْ جَاءَ بِمِثْلِهِ؟ تُسَبِّحُونَ

411 Hâkim, Müstedrek: 1/383

فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ عَشْرًا وَتَحْمَدُونَ عَشْرًا وَتُكَبِّرُونَ عَشْرًا)

Bazı fakir Müslümanlar dediler ki:

- Ey Allah'ın Resûlü! Servet sahipleri dereceleri ve kalıcı nimetleri ele geçirdiler.

- ***Bu nasıl oldu?***

- Bizim namaz kıldığımız gibi namaz kıldılar. Bizim cihad ettiğimiz gibi cihad ettiler. Fazla mallarından Allah yolunda harcadılar. Ama bizim malımız yok.

- ***Size bir şeyi haber vereceğim. Onu yaparsanız sizi geçmiş olanlara ulaşır, sizden geride kalanları da geçmiş olursunuz. Sizin bu yapacağınızı yapanlar ancak sizin gibi sevap kazanırlar: Her namazdan sonra on defa sûbhanallah, on defa elhamdü lillah, on defa da Allahu ekber diyeceksiniz.***[412]

Ebu Zerr *radiyallahu anh* de Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle bir rivayette bulunmuştur. Ancak onun rivayetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* otuz üçer defa sûbhanallah, elhamdülillah ve otuz dört defa Allahu ekber denilmesini emretmiştir.

Kâ'b b. Ucre *radiyallahu anh* de Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle bir rivayette bulunmuştur. Onun rivayetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* otuz dört defa Allahu ekber denilmesini emretmiştir.

Ebu Harun el Abdi, Ebu Said el-Hudri'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namazın sonunda şu ayetleri okuduğunu işittim:

(سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلاَمٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.)

---

412 Buhari, Daavât, 17

***"Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir. Peygamberlere selâm olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."***[413]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin manası vücup anlamında kabul edilirse, (وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ) **"Güneşin doğuşundan önce de, Rabbini hamd ederek tesbih et"** cümlesi sabah namazına, (وَقَبْلَ الْغُرُوبِ) **"batışından önce de"** ifadesi ise öğle ve ikindi namazlarına yorumlanır. Hasan'ın da böyle dediği rivayet edilmiştir.

(وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ) **"Gecenin bir kısmında O'nu tesbih et"** cümlesi ile de akşam ve yatsı namazları kastedilmiştir. Böylece bu iki ayet, beş vakit namazını içermiş olmaktadır. Bu ayetlerde namaz, tesbih kelimesiyle ifade edilmiştir. Çünkü tesbih, Cenab-ı Allah'ı, kendisine layık olmayan sıfatlardan tenzih etmektir. Namaz da Yüce Allah'ı tenzih etmek olan Kur'an kıraatini ve duaları içermektedir.

413 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 3/69

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 51- ZÂRİYÂT SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(كَانُوا قَلِيلاً مِنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ )

**17-"Geceleri pek az uyurlardı."**

İbn Abbas, İbrahim ve Dahhâk dediler ki: "(الْهُجُوعُ) kelimesi, uyku anlamına gelmektedir."

Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geceleyin çok az uyuduktan sonra kalkıp namaz kılarlardı."

Katade, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geceleri çok az uyurlardı."

Mutarrif b. Abdullah şöyle dedi: "Ya evvelinde ya da ortasında namaz kılmadıkları gecelerin sayısı çok az olmuştur."

Mücahid dedi ki: "Gecenin tamamını uyku ile geçirmezlerdi."

Katade, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onlar akşamla yatsı arasında nafile namaz kılarlardı."

Ebu Hayve, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geceleyin uzun uzadıya namaz kılar, secde ettiklerinde de Rablerinden kendilerini bağışlamasını dilerlerdi."

Katade'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Yatsı namazını kılmadan uyumaz, onu beklerlerdi. Bu ayette sanki yatsı namazına uyanabilmek için azıcık uyudukları bildirilmiş olmaktadır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İlk zamanlarda gece namazı kılmak farzdı. Ancak daha sonra inen Müzzemmil suresindeki ayetle farzlığı neshedildi. Lâkin aynı surede, bu namazın kılınması teşvik edildi. Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* gece namazının faziletine ve kılınmasının teşvik edildiğine dair hadisler rivayet edilmiştir.

A'meş'in Ebu Süfyan'dan naklen bildirdiğine göre Cabir *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(فِي اللَّيْلِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللَّهَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَذَلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ)

***"Gecede öyle bir saat var ki, o saate denk gelip de dünya ve ahiretin iyiliklerini isteyen Müslüman kula, istediğini Allah mutlaka verir. Bu her gecede böyledir."***[414]

Ebu Müslim dedi ki: Ebu Zerr *radiyallahu anh* e, gece namazının hangisinin daha faziletli olduğunu sordum. Şöyle cevap verdi: Ben bunu kendisine sorduğumda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştu:

(نِصْفُ اللَّيْلِ وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ)

***"Gece yarısı(nda kılınan namazdır. Ama) bunu yapan azdır."***[415]

Amr b. Dinar'ın bildirdiğine göre Abdullah b. Amr *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صَلَاةُ دَاوُد كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيُصَلِّي ثُلُثَ اللَّيْلِ وَيَنَامُ سُدُسَ اللَّيْلِ)

***"Yüce Allah'ın en çok sevdiği namaz, Davud'un (a.s) namazıdır. O, gece yarısına kadar uyur, (kalkıp) gecenin üçte biri kadar süreyle namaz kılar, sonra da gecenin altıda biri kadar uyurdu."***[416]

---

414 Ebu Avane Yakub el-İsferayini, Müstahrecu Ebi Avane: 2/29

415 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 3/6

416 İbn Mâce, Siyam, 31

(كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ) **"Geceleri pek az uyurlardı"** ayetiyle ilgili olarak Hasan, "Azıcık uyurlardı" demiştir.

(وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾)

**18-"Seherlerde bağışlama dilerlerdi."**

Namazı seher vaktine kadar uzatırlardı. Sonra duaya oturup boyun büker ve bağışlanma dilerlerdi.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾)

**19-"Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Selef uleması bu ayeti farklı şekillerde te'vil etmişlerdir.

İbn Ömer, Hasan, Şa'bi ve Mücahid dediler ki: "Bu, zekâttan ayrı olarak verilmesi vacip olan bir haktır."

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Malının zekâtını veren kimse, ayrıca sadaka vermediği takdirde günaha girmez."

İbn Sirin dedi ki: "(وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ) **"Onlar ki, mallarında belli bir hakkı vardır."** Burada kastedilen, belli bir hak olarak verilmesi gereken sadakadır."

Haccac'ın bildirdiğine göre Hakem, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Zekât, bütün sadakaları neshetmiştir." Haccac, Ebu Cafer'in de böyle dediğini rivayet etmiştir.

Raviler bu konuda her iki tarafın da delil olarak kullanabileceği farklı haberler nakletmişlerdir. Talha b. Ubeydullah, dini bakımdan nelerle yükümlü olduğunu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* soran adamın meselesini rivayet ederken Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ona namaz kılmak, zekât

vermek ve oruç tutmakla yükümlü olduğunu bildirdiğini, adamın 'Bunlardan başka bir yükümlülüğüm var mı?' diye sorduğunu, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* de ***"Hayır"*** diye cevap verdiğini anlatmıştır.[417]

Amr b. Hâris'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا أَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ، فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ)

***"Malının zekâtını verdiğinde malla ilgili yükümlülüğünü yerine getirmiş olursun."***[418]

Derrac'ın bildirdiğine göre Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Malının zekâtını verdiğinde, malla ilgili ödemen gereken hakkı ödemiş olursun."***

Bu rivayetler, **"malda belirli bir hak vardır"** ifadesiyle zekâtın kastedildiğini, mal sahibinin bundan başka vermesi gereken bir hak bulunmadığını söyleyenlerin delil olarak kullandıkları rivayetlerdir.

İbn Sirin dedi ki: "Zekât, maldan verilmesi gereken belirli bir haktır. Muhaliflerin verilmesi vacip olduğunu söyledikleri haklarsa belirli değildir."

Malda zekâttan başka verilmesi gereken belirli bir hak bulunduğunu söyleyenlerin delilleri ise şu rivayetlerdir:

Şa'bî, Fatıma binti Kays *radiyallahu anh* nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem,* 'Malda zekâttan başka verilmesi gereken bir hak var mı?' diye sordum. Şu ayeti okudu:

(لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ)

**"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir..."** ayetini okudu. Ayetin şu kısmını (وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّه۪) **"Mala**

417 Buhari, İman, 35
418 İbn Mâce, Zekât, 3

**olan sevgilerine rağmen, onu verenlerin davranışlarıdır"** okuduğunda ayrıca zekât vermek gerektiğini söyledi.[419]

Malda zekâttan başka verilmesi gereken belirli bir hak bulunduğu görüşünde olanlar, şu hadisleri de delil olarak ileri sürmektedirler:

Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Deve sahibi olup da darlıkta ve bollukta onlardan verilmesi gereken hakkı vermeyen kimse düz ve engin bir yerde iken develeri karşısına çıkar, onu ayaklarının altına alarak pataklar."***[420]

Bir bedevi dedi ki: Ey Ebu Hureyre, o develerden verilmesi gereken hak nedir? Ebu Hureyre şöyle cevap verdi: "Bol süt vereni, kıymetli olanı verirsin. Develerinin sırtına başkalarını bindirir, sütlerinden onlara içirirsin."

Ebu Zübeyr'in Cabir'den *radiyallahu anh* rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Dediler ki: "Ya Resulallah, develerden verilmesi gereken hak nedir?"

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi:

(إِطْرَاقُ فَحْلِهَا وَإِعَارَةُ دَلْوِهَا وَمَنِيحَتِهَا وَحَلَبُهَا
عَلَى الْمَاءِ وَحَمَلٌ عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللهِ)

***"Damızlığını başkasının dişisiyle çiftleştirmen, (sütünü sağıp yararlanmaları için) memesini başkasına vermendir. Onu su başına götürüp sütünü oradakilere içirmek için sağman ve Allah yolunda üzerine bin(ip cihad et)mendir."***[421]

A'meş'in bildirdiğine göre Ma'rur b. Süveyd, Ebu Zerr'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına vardım. Kâbe'nin gölgesinde oturmaktaydı. Kendisine doğru gittiğimi görünce "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki onlar ziyandadırlar" dedi.

419 Tirmizi, Zekât, 27
420 Nureddin el-Heytemi, Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid, Zekât, 1: 3/202
421 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 4/306

"Ey Allah'ın Resûlü, o dediklerin kimlerdir?" diye sordum. Sağından, solundan ve önünden bir şeyleri avuçlayıp savurur gibi bir işaret yaparak dedi ki: ***"Şöyle ve şöyle...(verenler.. Gerçi böylelerinin sayısı da azdır.) Bir adam ölüp geride zekâtlarını vermediği develer bırakırsa o develer mutlaka kıyamet gününde gelip kendisine toslar ve ayaklarıyla pataklarlar. Biri üzerinden geçince diğeri üzerine gelir. Bu hal, mahşerdeki insanların hesabı görülünceye kadar devam eder."***[422]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu haberlerin hepsinin delil olarak kullanılabilir. Malda zekâttan başka da verilmesi gereken bir hak bulunduğu hususunda Müslümanlar görüşbirliği etmişlerdir. Mesela anne baba, yakın akrabalar fakir iseler onlara nafaka vermek ve zaruret derecesinde muhtaç olan kimselere, yolda kalmışlara ve benzer durumda olanlara bir şeyler vermek gerekir. Bu gibi durumlarla karşılaşıldığında mali yardımda bulunmak, verilmesi gereken haklardandır.

(لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ)

**"(yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için..."**

Kendisinden gelen bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Hz. Aişe, İbn Müseyyeb, bir rivayete göre Mücahid, Atâ, Ebu'l Âliye, Nehai ve İkrime dediler ki: "Ayette geçen "mahrum" kelimesiyle mali bakımdan risk altında olan kişi kastedilmiştir."

Hasan dedi ki: "Mahrum, çalışıp çabalayan, ama rızkını kazanamayan kimse demektir"

Bir rivayete göre İbn Abbas ve Mücahid dediler ki: "Mahrum, İslamiyette payı olmayan kimse demektir."

Başka bir rivayette ise "ganimette payı olmayan kimsedir" denilmiştir.

İkrime dedi ki: "Mahrum, malı nemalanmayan kimse demektir."

422 Beyhaki, Şuabu'l-İman: 5/17

Zühri ile Katade dediler ki: "Mahrum, düşkün ve iffetinden dolayı dilenmeyen kimse demektir."

Ömer b. Abdulaziz dedi ki: "Mahrum kelimesiyle köpek kastedilmiştir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mahrum kelimesini köpek anlamında kabul eden kimseye göre, köpeğe verilecek olanın belirli bir hak olması doğru olmaz. Çünkü köpeğe zekât malından yedirmek caiz değildir. Buna göre ona yedirilecek olan yiyeceğin, zekât malından ayrı bir şey olması gerekir. Köpeğe bir şeyler yedirmek sevaptır.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Susamış ciğerli her canlıda (yani ona su içirmekte) sevap vardır. Bir adam bir köpeğe su içirmişti. Bu ameli sebebiyle Allah onun günahlarını bağışlamıştı."***[423]

Ayette geçen (حَقٌّ مَعْلُومٌ) **"Belli bir hak"** ifadesi hakkında nakledilen görüşlerin en kuvvetlisine göre bu ifade ile zekât kastedilmiştir. Çünkü zekâtı vermenin farzlığı kesindir. Bir hak olarak ne kadar verileceği de bellidir. Dolayısıyla bu ayetle zekâtın kastedilmiş olması gerekir. Zira bu ayetin zekât manasını içermesi ve ayetin lafzının zekât manasını ifade etmesi mümkündür. Sonra selef ulemasının bütün te'villerine göre ayette geçen "mahrum" kelimesiyle, zekâtın mahrum kimseye verilmesi kastedilmiş olabilir. Bu da zekâtın Tevbe suresinin 60. ayetinde belirtilen sekiz sınıftan sadece birisine verilmesinin yeterli olacağına delalet etmektedir. Çünkü bizim ele aldığımız bu ayette sadece (yardım) isteyen ve mahrum olanlardan söz edilmiştir. Diğer sınıflardan söz edilmemiştir. Cenab-ı Allah bu ayette, (yardım) isteyen ile mahrum olanı birbirinden ayırmıştır. Çünkü fakir, dilenmeyerek kendini mahrum bırakabilir veya dilenir de insanlar kendisine bir şey vermedikleri için mahrum kalabilir. Dilenmeyip insanlardan bir şey istemeyerek kendini maldan yoksun bıraktığında bu bakımdan "mahrum" adını alır. Çünkü bu durumdan iki taraftan; hem kendi nefsi hem de insanlar tarafından mahrum bırakılmış olmaktadır.

Şa'bî'nin, "Mahrum kelimesinin ne manaya geldiğini anlamaktan âciz kaldım" dediği rivayet edilmiştir.

---

423 Bkz: Mâlik, Muvatta: 5/1361; İbn Huzeyme, Sahih: 1/637

بسم الله الرحمن الرحيم

# 52- TÛR SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ )

**48-"Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin, kalktığında Rabbini hamd ile tesbih et."**

İbn Mesud, Ebu'l Ahvas ve Mücahid dediler ki: Her bir mekândan kalktığında şu duayı oku: (سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ) "Rabbim! Seni eksikliklerden tenzih ederim. Sana hamd ederim. Senden başka ilah yoktur. Senden bağışlanma diliyor ve sana tevbe ediyorum."

Ali b. Haşim'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: A'meş'e soruldu: "İbrahim, bulunduğu meclisten kalkarken bu duayı müstehap olarak okur muydu?" A'meş şöyle cevap verdi: "İbrahim bunun sünnet haline getirilmesini hoş görmezdi."

Dahhâk'ın ifadesine göre Hz. Ömer bunun namaza başlarken okunmasını kasdetmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Burada kastedilen, (سبحانك الله وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ) duasıdır. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* iftitah tekbirini aldıktan sonra bu duayı okuduğu rivayet edilmiştir.

Ebu'l Cevza dedi ki: "Uykudan uyandığınızda bu duayı okursunuz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Rivayet edilen bu te'villerin tümüne göre bu duanın okunması caizdir.

(وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾ )

**49-"Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışı sırasında O'nu tesbih et."**

Sahabe ve tabiinden oluşan bir topluluktan gelen rivayete göre bu ayette kastedilen, sabah namazının iki rekâtlık sünnetidir. Bu namazın faziletine dair Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisler rivayet edilmiştir. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

Sa'd b. Hişam'ın bildirdiğine göre Hz. Aişe *radiyallahuanh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا)

***"Sabah namazının iki rekât(lık sünnet)i, dünyadan ve dünyadaki şeyler(in hepsin)den daha hayırlıdır."***[424]

Ubeyd b. Umeyr, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının iki rekâtlık sünnetine koştuğu gibi başka nafilelere hatta ganimete koştuğunu görmedim."

Eyyüb'ün bildirdiğine göre Atâ *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Sabah namazından önce kılınan iki rekât namaz, her Müslümana vaciptir."

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet edilmiştir:

***"Sabah namazının iki rekâtlık sünnetini terketmeyin. O iki rekâtta rağbet edilecek şeyler vardır."***

***"Atlılar size gece baskını yapsalar da sabah namazının iki rekâtlık sünnetini terketmeyin."***[425]

---

424 Müslim, Salâtu'l Müsafirin ve Kasruha, 14

425 Müsnedu'l Bezzar: 2/415

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 53- NECM SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ﴿٣﴾ )

**3-"O, nefis arzusu ile konuşmaz."**

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* karşılaşılan olaylar hakkında kendi içtihadına dayanarak konuşup hüküm vermesinin caiz olmadığı görüşünde olanlar bu ayetle şu ayeti delil göstermektedirler:

(اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى)

**"(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."**[426]

Ama hakikat onların zannettiği gibi değildir. Zira fikri çalıştırarak yapılan içtihad vahiyden kaynaklanırsa, bu içtihadın vardığı sonucun ve yapılmasını gerektirdiği şeyin de vahiy kaynaklı olduğu söylemek caiz olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ﴿١٣﴾ )

(عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾)

426 Necm, 53/4

**13-"Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü.**

**14-"Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında."**

İbn Mesud *radiyallahu anh,* Hz. Aişe, Mücahid ve Rebi'in şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Cebrail'i (a.s), Allah'ın yarattığı asli şekli ile iki defa gördü."

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen rivayete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Rabbini kalp gözü ile görmüştür. Bu, ilim anlamına gelmektedir.

İbn Mesud *radiyallahu anh* ve Dahhâk'tan gelen rivayete göre Sidretu'l müntehâ, semanın altıncı katındadır. Semaya yükselen şeylerin varacağı son nokta orasıdır. Şehitlerinin ruhlarının vardığı yer olduğu için oraya sidretü'l müntehâ denilmiştir, diyenler de vardır.

Hasan dedi ki: "Cennetliklerin varacağı bir yer olduğu için Sidretü'l müntehâ, Cennetu'l me'vâdır."

Bu ayet, (Miraç sırasında) Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* semaya yükseldiğine ve cennete gittiğine delalet etmektedir.

(وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى)

**"Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır."**[427]

(اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾ )

**32-"Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır. Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında**

---

427 Necm, 53/13-15

**ceninler iken de, en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir."**

Bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* şöyle demiştir: Lemem kelimesinin manasını en iyi açıklayan, bence Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet ettiği şu hadis olmalıdır:

(إنَّ الله كَتَبَ عَلَى ابنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا أدْرَكَ ذَلِكَ
لَا مَحَالَةَ فَزِنَا العَيْنِ النَّظَرُ وزِنَا اللِّسَانِ المنطِقُ والنَّفْسُ
تَمنَّى وتَشْتَهي والفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَيُكَذِّبُهُ)

***"Şüphesiz Allah, Âdemoğluna zinadaki payını yazmıştır. İnsan bu payına mutlaka ulaşacaktır. Gözün zinası bakmak, dilin zinası ise konuşmaktır. Nefis arzulayıp şehvetlenir; üreme organı da onun bu arzusunu gerçekleştirir veya yalanlar."***[428]

İbn Mesud *radiyallahu anh* ile Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Ayette geçen lemem kelimesine örnek olarak bakıp göz kırpmak, ellemek, öpmek ve sarılmak gösterilebilir. Erkekle kadının üreme organları birbirine temas edince işte bu zina olur ve bundan dolayı gusletmek gerekir."

Yine Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Lemem kelimesi, cinsel ilişki anlamına gelmektedir."

Ebu Hureyre'nin *radiyallahu anh* şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "Lemme kelimesi, zina eden kişinin tevbe edip bir daha da o fiili işlememesi anlamına gelmektedir."

Kendisinden gelen bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Lemem kelimesi, dünya ve ahiret hadleri arasında kalan, yani iki haddi de gerektirmeyen hafif suçlardır."

Yine bir rivayete göre İbn Abbas *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Lemmem kelimesi, erkeğin kadına yönelmesi anlamına gelmektedir."

---

428 Buhari, Bed'u's-Selâm, 13

Atâ dedi ki: "Lemem kelimesi, cinsel ilişki öncesi yapılan şeyler demektir."

Mücahid dedi ki: "Lemem, günah işlemen, sonra tevbe etmendir."

Amr b. Dinar'ın bildirdiğine göre Atâ, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

(اللَّهُمَّ إِنْ تَغْفِرْ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلَمَّا؟)

***"Allahım! Eğer bağışlayacaksan bütün günahkârları bağışla. Günah işlememiş hangi kulun var ki?"***[429]

Denilir ki: Lemem, kişinin girişimde bulunmaksızın ve kasdetmeksizin günah işlemeyi kendi içinden geçirmesidir. Denildi ki: Lemem, İçine girmeksizin bir şeye yaklaşmak demektir. Mesela kişi bir şeye yaklaştığında onun hakkında (أَلَمَّ بِالشَّيْءِ إِلْمَامًا) denir. Lememin küçük günah anlamına geldiği de söylenmiştir.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ)

**"Eğer size yasaklanan (günah)ların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz."**[430]

(اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۙ ﴿٣٨﴾ )

**38-"Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez."**

Bu ayet, mana bakımından şu ayetlere benzemektedir:

(وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهٖ)

**"Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur."**[431]

---

429 Hâkim, Müstedrek: 1/121

430 Nisâ, 4/31

431 Nisâ, 4/111

(وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا)

**"Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır."**[432]

(وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى)

**"İnsan için ancak çalıştığı vardır"**[433] ayeti de mana bakımından yukarıdaki ayetlere benzemektedir. Bu ayet, akıllı hür ve ergen bir kimseyi kısıtlılık altına alma şeklinde başkası üzerinde tasarrufta bulunmanın caiz olmadığına delalet etmektedir.

(وَاَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿٤٥﴾ )

(مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰى ﴿٤٦﴾ )

**45-46: "Şüphesiz O, iki eşi, erkeği ve dişiyi, (rahme) atıldığında az bir sudan (meniden) yaratmıştır."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى) **"erkeği ve dişiyi"** kelimeleri cins ismi olduklarından ötürü bütün erkek ve kadınları kapsar. Bu da rahme atılan meninin mutlaka erkek veya dişi olacağına delalet eder. Hünsanın cinsiyeti her ne kadar bizce belli olmasa da o, ya erkek ya da dişidir.

Muhammed b. Hasan dedi ki: "Yaşı küçük iken cinsiyetinin belirlenmesi zor olan Hünsâ-ı müşkil, ergen olduğunda mutlaka kendisinde erkeklik ya da dişilik alametleri belirir."

Bu da mezkûr ayette ifade edilenlerin sahihliğine delalet eder.

432 En'âm, 6/164

433 Necm, 53/39

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 54- KAMER SÛRESİ

## [Ayın Yarılması Mucizesi]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾)

**1-“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.”**

Bu ayet, Muhammed’in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah, ancak bir peygamberin gerçek peygamber olduğunu ispatlamak için kâinattaki bu tür tabiat kanunlarını değiştirir. Ayın yarılması mucizesini sahabeden on kişi rivayet etmiştir. Bunlar arasında Abdullah b. Mesud, İbn Ömer, Enes, İbn Abbas, Huzeyfe, Cübeyr b. Mut’im ve diğerleri vardır. Konuyu uzatmak istemediğim için bunların rivayet senedlerini burada zikretmeyeceğim.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: “Ayetin manası, ‘kıyametin kopması sırasında ay yarılacaktır’ şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü ay, Peygamber’in *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında yarılmış olsaydı, ülkelerin halkları bundan habersiz kalmazlardı.”

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu itirazınız iki yönden fasiddir. Şöyle ki:

1-Ayın kıyametin kopması sırasında yarılacağını söylemek, ayetin zahiri manasına ve hakikatine aykırıdır.

2-Ayın yarıldığı haberi sahabeden mütevatir olarak rivayet edilmiştir. Sahabeden hiç biri bu olayın meydana gelmediğini söylememiştir. 'Ay, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında yarılmış olsaydı, ülkelerin halkları bundan habersiz kalmazlardı' şeklindeki itiraza gelince, Cenab-ı Allah bu olayı, havanın bulutlu olması veya onları başka bazı işlerle meşgul ederek diğer ülkelerin halklarından gizlemiş ve onlara göstermemiş olabilir. Bunu da başka ülkelerdeki yalancı peygamberler, insanlara kendi mucizeleri gibi göstermeye kalkışmasınlar diye bir tedbir olarak onlardan gizlemiş olabilir. Sadece Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* inkârcıları İslam'a davet ettiği sırada onlara bir mucize olarak göstermek istediği sırada Cenab-ı Allah ayın yarıldığını onlara göstermiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَٓاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْۚ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ )

**28-"Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun."**

Bu ayet, ortaklık suyu sırayla alma hususunda tarafların anlaşma yapmasının caizliğine delalet etmektedir. Çünkü Semud halkı kaynaktaki sudan bir gün Salih'in (a.s) devesinin su içmesini, bir gün de kendilerinin gidip oradan su almalarını kabul etmiş ve bu hususta Salih (a.s) ile anlaşmışlardı. Bu ayet, (مُهايَأة) kelimesinin, menfaat paylaşımı anlamına geldiğine de delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah kaynaktan nöbetleşe su almayı paylaşım olarak adlandırmıştır. Aslında bu kaynağın paylaşımı değil, kaynaktan gelen suyun paylaşılması üzerine yapılan bir anlaşmaydı. Muhammed b. Hasan, kaynaktan nöbetleşme su alma hususunda tarafların anlaşma yapmalarının caiz oluşuna bu ayeti delil göstermiştir. Bu olay, önceki peygamberlerin şeriatlerinden neshedilmeyen hükümlerin bizim için de geçerli olduğuna delalet etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 55- RAHMÂN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالْحَبُّ ذُوالْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُۚ ﴿١٢﴾ )

**12-"Yapraklı taneler, hoş kokulu bitkiler vardır."**

İbn Abbas, Katade ve Dahhâk'tan rivayet olunduğuna göre bu ayetteki (الْعَصْف) kelimesi saman anlamına gelmektedir.

İbn Abbas, Mücahid ve Dahhâk'tan rivayet olunduğuna göre (الرَّيْحَان) kelimesi yaprak anlamına gelmektedir.

Yine İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen bir rivayete göre (الرَّيْحَان) kelimesi, bitki tanesi anlamına gelmektedir.

Hasan dedi ki: "(الرَّيْحَان), koklanan reyhan/fesleğen bitkisi demektir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mezkûr ayette bu manaların tümünün kastedilmiş olması mümkündür. Çünkü bunların tümüne "reyhan" adı verilmektedir. Ama "reyhan" kelimesinden açıkça anlaşılan, koklanan güzel kokulu bir bitki olmasıdır. Ayette "reyhan" kelimesi, (الْحَبُّ ذُو الْعَصْف) kelimesine atfedilmiştir. (الْعَصْف) kelimesi ise bitkinin gövdesi demektir. Bu da reyhanın, gövdesi/sapı oluşmazdan önce yerden biterken insana lezzet veren güzel bir koku saçtığına delalet etmektedir. Reyhan; fesleğen, nemmam ve mersin bitkisi sınıfında yer alan güzel kokulu bir bitkidir. Bunların sapı kalınlaşmadan yaprakları güzel kokular saçar. Gramere göre atfedilen şey, üzerine atfedildiği şeyden ayrı bir nesne olmalıdır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُۚ ﴿٢٢﴾ )

**22-"O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar."**

Sadece birinden inci ve mercan çıktığı kastedilmiştir. Çünkü bunlar, tatlı sudan değil, tuzlu sudan çıkarlar. Bu ayet, mana bakımından şu ayete benzemektedir:

(يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ)

**"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size peygamberler gelmedi mi?"**[434]

Peygamberler sadece insanlar arasından seçilip gönderilmişlerdir.

İbn Abbas, Hasan, Katade ve Dahhâk dediler ki: "Mercan, incinin küçük tanelisidir."

Mercanın, muhtelif mücevherlerin karışımı olduğu da söylenmiştir. Mercan adı, Arapça'da karışma anlamına gelen "me-re-ce" kökünden türemiştir. Mercanın, denizden çıkarılan ağaç dalı gibi bir mücevher olduğunu söyleyenler de vardır.

Denildi ki: Ayette inci ve mercanın her iki denizden de çıktığı bildirilmiştir. Çünkü tatlı suyla tuzlu sular birbirine karışınca tatlı su, tuzlu suyu aşılar, böylece inci mercan her ikisinden çıkmış olur. Buna benzer olarak çocuk da erkekle kadının birleşmesi sonucu meydana gelir ve kadın tarafından doğurulur.

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Gökten yağmur yağdığında sedef açılır ve içine karışan yağmur damlacıkları sonucu inci meydana gelir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِۚ ﴿٣٧﴾ )

**37-"Gök yarılıp da, yanıp kızaran yağ gibi kırmızı gül hâline geldiği zaman (hâliniz ne olur?)"**

434 En'âm, 6/130

Rivayet olunduğuna göre gök, kızarıp yağ gibi eriyecektir. Dünya semasının demirden olduğu rivayet edilmiştir. Kıyamet günümavi olan rengi, cehennem ateşinin etkisiyle, tıpkı ateşte ısınan demir gibi kızaracaktır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنْبِهِۦٓ إِنْسٌ وَلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾ )

**39-"İşte o gün insana da cine de günahı sorulmayacaktır."**

Denildi ki: "O gün öğrenmek maksadıyla bir şey sorulmayacaktır. Lâkin suçlulara suçlarını ikrar ettirerek tespit yapmak maksadıyla soru sorulacaktır."

Yine denildi ki: "O gün insanlar mahşer meydanına getirildiklerinde, içinde bulundukları dehşetli halden ve kendilerinden geçmiş vaziyette olmalarından ötürü hemen sorgulanmayacaklardır. Ancak daha sonraki bir vakitte sorgulanacaklardır."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ )

**68-"İçlerinde her türlü meyve, hurma ve nar vardır."**

Hurma ile narı meyveden saymayan Ebu Hanife, bu ayeti kendi görüşüne delil göstermiştir. Çünkü bir şey, kendine atfedilmez. Ancak başka bir şeye atfedilir. Ayetin zahirinden ve mefhumundan anlaşılan budur. Yalnız önemli olduğunu belirtmek için veya başka bir sebeple bir şey, kendi cinsine atfedilebilir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ)

**"Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mîkâil'e düşman olursa bilsin ki,"**[435]

435 Bakara, 2/98

بسم الله الرحمن الرحيم

# 56- VÂKI'A SÛRESİ

## [Kur'an'a Abdestsiz Dokunma Meselesi]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ )

(فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ )

(لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ )

**77-"O, elbette değerli bir Kur'an'dır."**

**78-"Korunmuş bir kitaptadır."**

**79-"Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir."**

Selman'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kur'an'a ancak temiz olanlar dokunabilir."

Selman *radiyallahu anh*, abdestsiz iken mushafa el sürmeksizin Kur'an okurmuş.

Enes b. Mâlik'ten *radiyallahu anh* rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer *radiyallahu anh* Müslüman olurken kız kardeşine, "Okuduğunuz Kitab'ı bana

verin" demiş, ancak kız kardeşi, "Sen pissin! O kitaba ancak temiz olanlar el sürebilirler. Kalk, guslet veya abdest al" demişti. Kız kardeşinin böyle demesi üzerine Hz. Ömer *radiyallahu anh* abdest alıp Kitab'ı eline almış ve okumaya başlamıştı. Enes *radiyallahu anh*, olayın bundan sonraki kısmını da anlatmıştır.

Rivayet olunduğuna göre Sa'd *radiyallahu anh*, mushafa el sürebilmesi için oğluna, abdest almasını emretmiştir. İbn Ömer'den *radiyallahu anh* de böyle bir rivayet gelmiştir.

Hasan ile Nehai, mushafa abdestsiz olarak el sürmeyi mekruh görmüşlerdir.

Hammad'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "(لَا يَمَسُّهُ اِلَّا الْمُطَهَّرُونَ) **"Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir"** ayetinde geçen Kitap'tan kasıt, Levh-i mahfuzdaki Kur'an olup ona ancak tertemiz olan melekler dokunabilirler."

Ebu'l Âliye (لَا يَمَسُّهُ اِلَّا الْمُطَهَّرُونَ) **"Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir"** ayeti hakkında şöyle dedi: "O, korunmuş bir kitaptadır. Ona siz günahkârlar dokunamazsınız."

Said b. Cübeyr ile İbn Abbas dediler ki: "Ayetteki **"tertemiz olanlar"** ifadesiyle melekler kastedilmiştir."

Katade dedi ki: "Allah katında ona ancak tertemiz olan melekler dokunabilirler. Dünya da ise ona Mecusiler, necis olanlar ve münafıklar da dokunabilir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzı haber formatında yorumlanırsa "Kitap" kelimesinin Allah katındaki Kur'an, **"Tertemiz olanlar"**ın da melekler olarak anlaşılması daha uygun olur. Ayetin lafzı haber şeklinde olduğu halde yasak formatında yorumlanırsa, o zaman bu yasak, bizi de kapsayacak şekilde genel nitelikte olur ki bu şekilde yorumlanması daha uygun olur. Çünkü Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* bu konuda birbirini destekleyen rivayetler gelmiştir. Mesela Amr b. Hazm'a yazdığı bir mektupta şöyle demiştir:

(وَلَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ)

***"Kur'an'a temiz olandan başkası dokunmasın."***[436]

Buna göre Kur'an'a abdestsiz el sürmek, ayetle de yasaklanmış olmaktadır. Çünkü ayetin bu manaya gelme ihtimali vardır.

---

436 Hâkim, Müstedrek: 1/552

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 57- HADÎD SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾)

**10-"Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihten (Mekke fethinden) önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı (cenneti) vadetmiştir. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Şa'bî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İki hicretin arasındaki fasıla, Hudeybiye fethidir. Bu ayet onun hakkında inmiştir."

Sahabiler, "Ey Allah'ın Resûlü, Hudeybiye bir fetih midir?" diye sordular. O da, ***"Evet, büyük bir fetihtir"*** cevabını verdi.

Said, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayette sözü edilen fetih, Mekke fethidir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette fetihten önce yapılan infakın fetihten sonra yapılan infaktan daha faziletli olduğu açıklanmıştır. Çünkü fetih öncesi nafakanın temininde güçlük çekilmekte, Allah yolunda yapılacak infaktan daha fazla yararlanılmaktaydı. O zamanda Müslümanların sayısı az, kâfirlerin sayısı çok, bela ve mihnetler şiddetli olduğu, Allah'a itaatte yarışa girildiği ve öne geçme arzusu kuvvetli olduğu için yapılan infak, daha sonra yapılan infaktan çok daha faziletli idi. Bu hususta şu ayetler çok dikkat çekicidir.

(الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ)

**"Sıkıntılı bir zamanda ona uyanlar..."**[437]

(وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ)

**"İslâm'ı ilk önce kabul edenler..."**[438]

Bütün bu sebepler, fetih öncesi yapılan infakın, fetihten sonra yapılan infaktan daha faziletli olmasını gerektirmektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾)

**16-"İman edenlerin Allah'ı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Daha önce kendilerine kitap verilip de, üzerinden uzun zaman geçen, böylece kalpleri katılaşanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu fasık kimselerdir."**

437 Tevbe, 9/117
438 Tevbe, 9/100

Bu ayet, günahların çokluğunun ve günah işlemeyi alışkanlık haline getirip sürdürmenin, kalbi katılaştıracağına ve insanı tevbeden uzaklaştıracağına delalet etmektedir. Bu, aynen şu ayete benzemektedir:

(كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)

**"Hayır, hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır."**[439]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدّٖيقُونَ وَالشُّهَدَٓاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذٖينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَٓا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحٖيمِ ﴿١٩﴾ )

**19-"Allah'a ve Peygamberlerine iman edenler var ya, işte onlar sıddîklar (sözü özü doğru kimseler) ve Allah katında şahitlerdir. Onların mükafatları ve nurları vardır. İnkar edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemliklerdir."**

Berâ b. Âzib *radiyallahu anh*, bu ayetten ötürü Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Her mü'min şehittir"*** dediğini rivayet etmiştir.

Ayette geçen (وَالشُّهَدَٓاءُ) kelimesi, daha önce geçen "mü'minler"in sıfatıdır. Abdullah b. Mesud ile Mücahid bu görüştedirler.

İbn Abbas, Mesruk, Ebu Duhâ ve Dahhâk dediler ki: "(وَالشُّهَدَٓاءُ) kelimesi müpteda, (لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ) **"Onların mükâfatları ve nurları vardır"** cümlesi ise haberdir."

439 Mutaffifîn, 83/14

## [Ruhbanlık ve Bid'at]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَاٰتَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾ )

**27-"Sonra bunların peşinden ardarda peygamberlerimizi gönderdik. Onların arkasından da Meryem oğlu İsa'yı gönderdik, ona İncil'i verdik ve kendisine uyanların kalplerine şefkat ve merhamet duygusu koyduk. (Kendiliklerinden) icat ettikleri ruhbanlığa gelince; biz onu onlara farz kılmamıştık. Allah'ın rızasını kazanmak için onu kendileri icat etmişlerdi. Fakat ona da gereği gibi uymadılar. Biz de içlerinden iman edenlere mükafatlarını verdik. Fakat onlardan birçoğu da fasık kimselerdir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette Hristiyanların icad ettikleri bazı ibadetlerle ruhbanlıktan haber verilmekte, sonra da ayetin devamındaki şu ifadeyle, ruhbanlığa tam uymadıkları için kınanmaktadırlar:

(فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا)

**"Fakat ona da gereği gibi uymadılar."**

İbadet icad etmek anlamına gelen bidat; kişinin kendisine vacip olmayan bir şeyi kendine vacip kılması veya bir şeyi adaması gibi sözlü olabileceği gibi, ibadet sayılan bir işe başlaması gibi fiili de olabilir. Bidatın genel manası bu iki türü de kapsar. Buna göre sözlü veya fiili bir ibadeti adayan bir kişinin, bu adağının gereğini yapması ve adağını tamamlaması icab eder. Dolayısıyla nafile bir namaza, oruca, hacca veya diğer bir ibadete başlayan bir kimsenin bu ibadeti tamamlaması gerekir. Başladığı bu ibadet artık kendisine vacip olduğundan tamamlaması vaciptir. Bu ibadetinin fasid olması durumunda kaza etmesi vacip olur.

Ebu Ümame el-Bahili'nin *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İsrailoğullarından bazı kimseler, kendilerine farz olmayan bazı şeyleri güya Allah'ın rızasına ermek amacıyla bidat edindiler. Ama sonra bidat olarak icad ettikleri o ibadetlerin gereğini yapmadılar. O ibadetleri terketmelerinden ötürü Cenab-ı Allah, **"(Kendiliklerinden) icat ettikleri ruhbanlığa gelince..."** buyurarak onları ayıplayıp kınadı."

بسم الله الرحمن الرحيم

# 58- MÜCADELE SÛRESİ

## [Kocası Hakkında Peygamber İle Tartışan Kadın]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي اِلَى
اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ )

(اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا الّٰئِي
وَلَدْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَراً مِنَ الْقَوْلِ وَزُوراً وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ )

**1-"Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."**

**2-"İçinizden kadınlarına zıhar[440] yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."**

440 ["Zıhar", bir kimsenin eşine, "Sen bana anamın sırtı gibisin", demek sûretiyle onu kendisine haram kılması demektir. Mütercim]

Süfyan'ın bildirdiğine göre Halid, Ebu Kalabe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cahiliyet devrinde boşamalar, îlâ ve zıhâr şeklinde idi. İslam gelince Yüce Allah, zıhâr ve îlâ'nın hükmünde bazı değişiklikler yaptı."

İkrime dedi ki: Kendilerine zıhâr yapılan kadınlar kocalarına haram olurlardı. Nihayet Yüce Allah (قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) **"Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir"** ayetini indirdi. Ayette bahsi geçen "mücadele", bir kadınla ilgilidir. Bununla ilgili rivayette şöyle denilmektedir:

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Ebu İshak'ın bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet, Huveyle adlı bir kadın hakkında inmiştir. İkrime, bu kadının Salebe'nin kızı ve Evs b. Samit'in karısı olduğunu söylemiştir. Kadın, kocasının kendisine "Sen bana anamın sırtı gibisin" dediğini söyleyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Kanaatimce sen kocana haram oldun"*** dedi. O gün, kadının kocası Evs o gün gusletmişti.

Kadın, "Rabbim beni sana feda etsin ey Allah'ın peygamberi, durumuma bir bakıver" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Bana göre sen kocana kesinlikle haram oldun"*** dedi.

Kadın, söylediklerini defalarca tekrarladı.

Derken Cenab-ı Allah (قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا... ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالُوا)

**"Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. İçinizden kadınlarına zıhar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler"**[441] ayetlerini indirdi.

---

441 Mücadele, 58/1-3

Katade dedi ki: "Bir adam karısını zıhâr yaparak kendine haram kıldıktan sonra dönüp onunla cinsel ilişkide bulunmak isterse, ilişkide bulunmazdan önce bir köle azad etmesi gerekir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Huveyle adındaki kadına ***"Kanaatimce sen kocana haram oldun"*** demesi, boşama haramlığı anlamına gelebileceği gibi, zıhar sebebiyle meydana gelen haramlık anlamına da gelebilir. Ama boşama haramlığı anlamına gelmesi daha kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü zıhâr hükmü ayetten alınmaktadır. Zıhâr ayetleri ise bu olaya sebebiyet veren sözün söylenmesinden sonra inmiştir. Böylece Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Kanaatimce sen kocana haram oldun"*** ifadesiyle boşama haramlığının meydana geldiğini ve eşler arasındaki nikâh bağının ortadan kalktığını kasdettiği ispatlanmış oldu. Bu da zıhâr ayetinin inmesinden önce bu hükmün -her ne kadar cahiliyet devri hükümlerinden olsa da- şeriatte sabit olduğunu kabul etmemizi gerektirmektedir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* "Kanaatimce sen kocana haram oldun" diyerek bu olayda boşama haramlığının meydana geldiğine hükmetmiş ise boşamaya hükmettikten sonra aynı olay ve aynı şahıs için nasıl olur da zıhâr haramlığına hükmeder? Oysa nesh, geçmişte kalan olay hakkında değil de gelecekle ilgili olaylar için hükmetmeyi gerekli kılar."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu olay hakkında boşamaya hükmetmiş değildir. Aksine ***"Kanaatimce sen kocana haram oldun"*** demekle kayıtlı konuşmuş ve kesin bir haramlığa hükmetmemiştir. Muhtemelen Cenab-ı Allah bu hükmü neshedeceğini ve şimdi bunu boşama haramlığından zıhâr haramlığına dönüştüreceğini kendisine bildirmiştir. Buna dayanarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cenab-ı Allah'ın bu olay hakkında ayet indireceğini düşünerek kesin bir hüküm vermemiştir. Ayet inince de gereğince hüküm vermiştir.

## [Zıhar Yapmak ve Keffareti]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا)

**"Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar."**

Doğrusunu Allah bilir yani, eşlerini analarının sırtına benzetenler, hoş karşılanmayan yalan bir söz söylüyorlar. Çünkü anneden şehevi bakımdan yararlanmak ebediyyen haramdır. Ama kişinin kendi karısına böyle demeksiyle karısı kendisine ebedi surette haram olmaz. Dolayısıyla böyle demesi, çirkin ve yalandır.

(اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ)

**"İçinizden kadınlarına zıhar yapanlar..."**

Bu hitap mü'minleredir. Bu, zıhârın zimmilere değil, mü'minlere mahsus bir hüküm olduğuna delalet etmektedir.

Buna şöyle bir itirazda bulunulabilir: "Yüce Allah (وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا) **"Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** buyurdu. Bu ayette zıhâr hükmünün mü'minlere mahsus olduğunu bildirmedi."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: İkinci ayette muhatap alınanlar, birinci ayette muhatap alınanlarla aynı kimselerdir. Buna göre zıhâr hükmünün başkalarına değil, Müslümanlara mahsus olması gerekmektedir.

(ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا)

**"...sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** ifadesine gelince insanlar bunun ne anlama geldiği hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ma'mer'in bildirdiğine göre Tavus, babasının bu ayetin manası hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Eşleriyle zıhâr yapanlar, söyledikleri̇nden dönecek olsalar, yani eşleriyle cinsel ilişkide bulunacak olsalar, kefaret vermeleri gerekir."

Bu, ayetin hükmüne aykırı bir te'vildir. Çünkü ayette (فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا) **"eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler"** buyrulmaktadır.

Süfyan'ın bildirdiğine göre İbn Ebi Necih, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam eşine hitaben zıhâr ifadesini kullanırsa, zıhar hükümlerine tabi olur. O hükümlere uyması gerekir."

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir adam karısına 'Sen bana anamın sırtı gibisin' derse zıhar kefareti vermediği sürece karısı kendisine haram olur."

İbn Şihab ve Katade'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Bir adam karısına zıhar yaptıktan sonra onunla cinsel ilişkide bulunmak isterse, zıhâr kefareti vermedikçe karısına yaklaşamaz."

Büyük İslam merkezlerinin fakihleri, ayette geçen (ثُمَّ يَعُودُونَ) **"sonra da dönecek olanlar"** kelimesinin manası hakkında farklı şeyler söylemişlerdir.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Leys b. Sa'd dediler ki: "Zıhar eşleri birbirine haram kılar. Bu haramlığı ancak zıhar kefareti ortadan kaldırır. Bunlara göre zıhardan dönüşün manası, eşlerin birbirleriyle cinsel ilişkide bulunmalarının mübah kılınmasıdır. Bu da ancak kocanın ilişkiden önce kefaret vermesiyle olur."

Bişr b. Velid, Ebu Yusuf'un şöyle dediğini nakletmiştir: "Kişi, zıhar yaptığı karısıyla ilişkide bulunduktan sonra karısı ölürse, kefaret vermesine gerek kalmaz."

Sevri dedi ki: "Kişi karısına zıhar yaptığında kefaret vermeden karısı kendisine helal olmaz. Bu karısını boşar, sonra onunla yeniden evlenirse, kefaret vermeden onunla cinsel ilişkide bulunamaz." Bu, mezhebimiz müçtehidlerinin görüşüyle örtüşmektedir.

İbn Vehb, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir adam zıhâr yaptıktan sonra karısını yanında tutup onunla cinsel ilişkide bulunmaya azmederse, zıhar kefareti vermesi vacib olur. Zıhar yaptıktan sonra karısını boşar, ancak onu yanında tutup kendisiyle cinsel ilişkide bulunmaya azmetmezse, zıhar kefareti vermesi vacib olmaz. Boşadıktan sonra onunla yeniden evlenirse, zıhar kefareti vermeden onunla ilişkide bulunamaz."

İbn Kasım, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir adam karısına zıhar yapmasının ardından onunla cinsel ilişkide bulunur ve sonra da kadın ölürse, kefaret vermesi gerekir. Çünkü zıhar yaptıktan sonra karısıyla cinsel ilişkide bulunmuştur."

Eşheb, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir adam zıhar yaptıktan sonra karısını yanında tutup onunla cinsel ilişkide bulunmaya azmeder ve kefaret vermek için istekli olur, bu arada karısı ölürse zıhar kefareti vermesi gerekir."

Hasan dedi ki: "Zıhar yapan adam karısıyla cinsel ilişkide bulunmaya azmederse, bundan sonra onu terketmek istese bile kefaret vermesi gerekir. Çünkü (kefaret vermeyi gerektiren) dönüş, kadınla cinsel ilişkide bulunmaya azmetmektir."

Osman el-Betti dedi ki: "Bir adam karısına zıhar yapar, sonra kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadan onu boşarsa, dönüş yapsa da yapmasa da kanaatimce kefaret vermesi gerekir. Bu arada karısı ölürse, zıhar kefaretini vermeden onun mirasını alamaz."

Şafiî dedi ki: "Zıhar yaptıktan sonra karısını boşama imkânını bulduğu halde boşamazsa, karısı ölse de yaşasa da kendisinin zıhar kefareti vermesi vacip olur."

Muhalif sayılmayacak bazı kimseler demişler ki: "Ayette geçen (ثُمَّ يَعُودُونَ) **"sonra da dönecek olanlar"** kelimesinin manası, zıhar yaparken kullanılan ifadeyi iki kez tekrarlamaktır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hz. Aişe ile Ebu'l Âliye'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir:

Zıhar ayeti, kocası Evs b. Samit'in kendisine zıhar yaptığı Havle hakkında indi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Evs'e, bir köle azad etmesini emretti. Evs, "Azad edecek bir köle bulamam" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"İki ay ard arda oruç tut"*** dedi. Evs, "Günde üç öğün yemek yemezsem gözlerim kararır" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yoksullara yiyecek vermesini emretti.[442]

Bu hadis, kefaret vermenin gerekmesi için kocanın, zıhar yaptığı kadını yanında tutup onunla cinsel ilişkide bulunmaya azmetmesinin şart olduğunu söyleyenlerin görüşünün batıl olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Evs, bunu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* sormamıştı. Yine bu hadis, kefaret vermenin vacip olması için kadınla cinsel ilişkide bulunma isteğinin bulunmasının, zıhardan sonra onu boşamanın, zıhar yapma ifadesini tekrarlamanın şart olduğunu söyleyenlerin görüşünün batıl olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Evs'e, eşiyle cinsel ilişkide bulunma isteğinin olup olmadığını, zıhardan sonra onu boşayıp boşamadığını, zıhar yaparken sözünü ikinci kez tekrarlayıp tekrarlamadığını sormamıştır.

Böylece mezhebimiz müçtehidlerinin söyledikleri şu sözün doğruluğu ispatlanmış olmaktadır: "Zıhar kelimesi eşleri birbirine haram kılar. Bu haramlığı ancak zıhar kefareti ortadan kaldırır."

(ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالُوا) **"...sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** cümlesinin iki manaya gelme ihtimali vardır. Şöyle ki:

1-Kocanın zıhar ifadesini kullandığı zamandaki haline geri dönmesidir ki o da şudur: Cahiliyet devrinde Araplar zıhar yapmayı alışkanlık haline getirmişlerdi.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu halden (yani Müslüman olmazdan) önce (اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ) **"İçinizden kadınlarına zıhar yapanlar"** (ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالُوا) **"(İslam'dan) sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** Bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

442 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/644

(فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ)

**"Sonunda onların dönüşü bizedir. Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir."[443]**

Yani zıhar yapmakla cahiliyet devrindeki eski âdetlerine geri dönüş yapmışlardır.

Mana bakımından buna benzer bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ)

**"Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur."[444]**

Ümeyye b. Salt bir şiirinde şöyle demiştir:

(هَذِي الْمَكَارِمُ لَا قَعْبَانِ مِنْ لَبَنٍ ... شِيبَا بِمَاءٍ فَعَادَا بَعْدُ أَبْوَالًا)

Bu cömertliktir, sadece iki kupa süt değildir ki,

(İçince midede) suya karışıp idrara dönüşsünler.

Süt, içildikten sonra insanın midesinde suya karışır ve sonuçta idrar haline gelir. Oysa hayvanın memesinde iken öyle değildi.

Buna benzer bir şiirinde Lebîd de şöyle demiştir:

(وَمَا الْمَرْءُ إِلَّا كَالشِّهَابِ وَضَوْئِهِ ... يَحُورُ رَمَادًا بَعْدَ إِذْ هو ساطع)

İnsan, bir yıldız ve onun ışığı gibidir.

Işık saçıcı olduktan sonra küle döner.

443 Yunus, 10/46
444 Yâsîn, 36/39

(ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالُوا) **"...sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** ayeti de İslam'dan sonra Arapların cahiliyet devrindeki zıhar haline döndükleri anlamına gelmektedir.

2-Bilindiği gibi Yüce Allah'ın zıhar hakkındaki hükmü, zıhar yapılan kadınla kocasının cinsel ilişkide bulunmasının, koca tarafından kefaret verilinceye kadar haram olmasıdır. Zihar, başka bir şeyi değil de sadece cinsel ilişkide bulunmayı haram kıldığına, nikâhı ortadan kaldırma etkisi bulunmadığına göre, zıhardan dönüş, onun haram kıldığı şeyi yapmay, yani cinsel ilişkide bulunma mübahlığına dönüş olması gerekir.

Dönüş yapma manasını içeren bir hadis-i şerifte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(الْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ)

***"Hibesine dönen (onu geri alan) kimse, kustuktan sonra kusmuğunu geri yutan köpek gibidir."***[445]

Buna şu örnekleri de verebiliriz: (اللَّهُمَّ أَنْتَ رَجَاؤُنَا) "Allahım, umudumuz sensin" derken ümid ettiklerimizi kendisinden beklediğimiz zât sensin demiş gibi oluyoruz.

(وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ)

**"Yakin sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et."**[446]

Yani yakinen inandığın ölüm sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et.

Bir şair de şöyle demiştir:

أَخْبِرْ مَنْ لَاقَيْتَ أَنْ قَدْ وَفَيْتُمْ ... وَلَوْ شِئْتُ قَالَ الْمنبئون أساؤا

وَإِنِّي لَرَاجِيكُمْ عَلَى بُطْءِ سَعْيِكُمْ ... كَمَا فِي بُطُونِ الْحَامِلَاتِ رَجَاءُ

445 Müslim, Vasaya, 5
446 Hicr, 15/99

*Karşılaştığın kimselere de ki: Sözünüzü yerine getirdiniz.*

*İstersen, 'Haberciler, "onlar fena yaptılar" dediler' de dersin.*

*Yürüyüşünüzün ağır olmasına rağmen sizden umutluyum.*

*Hamilelerin karnındaki çocuğun doğmasını umduğum gibi.*

Aynı şekilde (ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا) **"...sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** ayeti de zıhar yaparak kendilerine haram kıldıkları cinsel ilişkiyi mübah sayıp ilişkiye dönmeleri anlamına gelmektedir. Tabii ki mübah kılmazdan önce zıhar kefareti vermeleri gerekir. Buna göre zıharın nikâh üzerinde hükmünün kalıcı olduğunu söyleyenlerin görüşleri iki yönden boşa çıkmış olmaktadır.

Şöyle ki:

1-Zıhar, nikâh akdini ve erkeğin karısını yanında tutmasını haram hale getirmez ki zıhardan dönüş yapmak, kadını nikâh üzere kocasının yanında tutması anlamına gelsin. Çünkü dönüş, icabı önce geçmiş olan bir hükme geri dönmek anlamına gelir. Buna göre zıharın, erkeğin karısını nikâh üzere yanında tutmasına olumsuz bir etkisi olmaz.

2-Ayette (ثُمَّ يَعُودُونَ) **"...sonra da dönecek olanlar..."** ifadesi yer almaktadır. İbarenin başındaki (ثُمَّ) edatı "sonra" anlamına gelmektedir. Dönüşü nikâhı devam ettirmek manasında anlayanlar, zıhar ifadesini kullandıktan hemen sonra dönüş yapmak şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu, ayetin icabına aykırı bir değerlendirmedir. Dönüşü cinsel ilişkide bulunmaya azmetmek şeklinde manalandıranların söyledikleri de anlamsızdır. Çünkü zıhar ifadesini kullanmak, cinsel ilişkide bulunmaya azmetmeyi değil, cinsel ilişkide bulunmayı haram kılar. Haram bir şeye azmetmek her ne kadar sakıncalı ise de, zıharın hükmü cinsel ilişkide bulunmayı yasaklamaktadır. İlişkide bulunmaksızın sadece ilişkide bulunmaya azmetmenin bir hükmü yoktur. Şunu da belirtmeliyiz ki azmetmenin diğer usûl ve delillerde de bir payı bulunmamaktadır; ahkâm ile bağlantısı yoktur. Bilindiği gibi azim ve niyetin bir akid ve haramlıklarla bir ilintisi olmayıp dikkate alınmaz.

Bir hadis-i şeriflerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ümmetimin içinden geçirdiği şeyleri, ümmetim söylemediği veya uygulamadığı sürece Allah affetmiştir."***

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ayetteki dönüş kelimesiyle zıhar ifadesinin iki kez tekrarlanması kastedilmiş olamaz mı? Zira ayetin lafzı bu manaya müsaittir.

Nitekim başka bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ)

**"Eğer çevrilselerdi, elbette kendilerine yasaklanan şeylere yine döneceklerdi."**[447] Yani yasaklandıkları şeyin mislini yaparlardı."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu itirazınız iki bakımdan hatalıdır:

1-Selef ulemasıyla onlardan sonra gelen kuşağın uleması, ayette bu mananın kastedilmediği hususunda icma etmişlerdir. Dolayısıyla bu itirazınız, icma dışıdır.

2-Bu itirazınızla siz (ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالوا) **"...sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..."** cümlesini, zıhar ifadesini iki defa tekrarlama şeklinde manalandırmaktasınız. Cenab-ı Allah, "Zıhar yapanlar, zıhar ifadesini sonra iki kez tekrarlarlar" dememiştir. Sizin manalandırmanıza göre bu ayetin lafzının gerektirmediği ve ifade etmediği bir mana ortaya konulmuş olmaktadır. Ayeti bu şekilde manalandıracak olursanız tekrar suretiyle bir mislini ortaya koymuş olacaksınız ki, bir delil olmadan böyle bir şey yapmak caiz değildir. Böyle bir şey söyleyen kimse, icmanın dışına çıkmış, ayetin hüküm ve gereğine muhalefet etmiş olur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Siz ayetteki zıhardan dönüşü, cinsel ilişkiye dönmek manasına yorumlayıp ilişkide bulunmayı mübah kılmak için önceden kefaret vermeyi şart koştuğunuzda, ayetin zahirinin dışına çıkmış olursunuz."

---

447 En'âm, 6/28

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Zıhar yapmak, cinsel ilişkide bulunmayı haram kıldığına göre, bu ilişkiyi mübah hale getirmek isteyen kişi, zıhar ifadesini kullanarak ilişkiyi haram hale getirmiş olan kişidir. İlişkiyi mübah hale getirmek istemek, zıhardan dönüş yapmaktır. Çünkü zıhar yapan koca, kendine haram kıldığı ilişkiyi mübah hale getirmek istemiştir. İşte bu, ilişkiyi kendine haram kılmasından dönüş yapması demektir. Diğer taraftan cinsel ilişkide bulunmak nikâh akdi sebebiyle mübah kılındığına göre, ikinci kez ilişkide bulunmanın hükmü de önceki gibi tek sebep (nikâh) ile mübah kılınır. Ancak erkek, zıhar yapmakla bu ilişkiyi haram hale getirmiştir. Buna göre ilişkiyi mübah kılmaya teşebbüs etmek, haram kılınan şeyden geri dönmek olur. Bu şekilde bir manalandırma, ayetin lafzına uymaktadır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Zihar olayında kefareti gerektiren sebep, cinsel ilişkiyi mübah kılmak ise bu, ya ilişkiye azmetmek veya girişimde bulunmak yahut ilişkiyi gerçekleştirmekle olur. Kefaret vermeyi gerektiren sebep bunların ilki ise ilişkide bulunmazdan önce sadece azmetme sebebiyle kefaret vermek gerekir. Nitekim Mâlik ile Hasan b. Salih böyle demişlerdir. Kefaret vermeyi gerektiren sebep eğer cinsel ilişkide bulunmak ise kefaretin ancak bu ilişkiyi gerçekleştirdikten sonra verilmesi gerekir ki bu, ayete aykırıdır. Bu, senin söylediğin bir şey de değildir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bunun manası, daha önce de açıkladığımız gibi, cinsel ilişkiyi mübah kılmaya yönelmektir. Buna yönelen kişiye 'kendine haram kıldığın şeyi mübah kılmaya dönüp eşinle cinsel ilişkide bulunmak istediğinde, kefaret vermeden ilişkide bulunma' denir. Bunu söylemenin gerekliliği, kefaretin vacip olmasından dolayı değil, haramlığı ortadan kaldırmada şart olmasından dolayıdır.

Tıpkı şu ayetlerde olduğu gibi:

(فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

**"Kur'an okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."[448]**

---

448 Nahl, 16/98

Yani Kur'an okumaya başlamazdan önce euzüyü oku.

(اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ)

**"Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi... yıkayın."[449]**

Yani namaz kılmak istediğinizde eğer abdestiniz yoksa abdest alın.

(اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةً)

**"Peygamber ile baş başa konuşacağınız zaman, baş başa konuşmanızdan önce bir sadaka verin."[450]**

(اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ)

**"Kadınları boşadığınızda, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın."[451]**

Yani onları boşamak istediğinizde bu şekilde boşayın.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşıldığına göre zıhar yapmak, kefaret vermeyi gerektirmemekte, ancak eşlerin birbiriyle cinsel ilişkide bulunmasını haram kılmakta ve bu haramlık ise kefaret vermekle ortadan kalkmaktadır. Zihar yapan erkek, karısıyla cinsel ilişkide bulunmak istemezse kefaret vermesi gerekmez. Bu hal üzere kadın ölür veya yaşarsa kocanın bir şey yapması gerekmez. Çünkü zıharın hükmü, kefaret verinceye kadar geçici olarak cinsel ilişkinin haram kılınmasıdır. Kefaret verilmediği sürece cinsel ilişkide bulunmak haramdır. Zıhar yapan adam kefaret vermeden cinsel ilişkide bulunursa, (ayetin zahirine göre) hem zıhar hem de kefaret düşmüş olur. Çünkü zıharın hükmü ile zıhardan dolayı verilmesi vacip olan kefaretin, cinsel ilişkiden önce verilmesi ayette şart koşulmuştur.

---

449 Mâide, 5/6

450 Mücadele, 58/12

451 Talâk, 65/1

(وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ )

**3-"Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Kefaret vermeden cinsel ilişkide bulunulursa, ayete göre artık bu şartın vakti kaçırılmış olur ve kefaret vermek artık gerekmez. Çünkü her farz bir vakitle sınırlandırılmış veya bir şarta bağlanmıştır. Bu vakit kaçırılır veya şart yok olursa, artık ilk lafız dolayısıyla o farzın yerine getirilmesi gerekmez. Onun mislini ikinci bir vakitte ifa etmek için başka bir delile ihtiyaç duyulur. Kefaret vermeden cinsel ilişkide bulunulursa zıharın hükmü böyledir.

Yalnız Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* gelen bir rivayette bildirildiğine göre bir adam karısına zıhar yaptıktan sonra kefaret vermeden onunla cinsel ilişkide bulunmuştu. Sonra da bu yaptığının hükmünü sormuş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, (اِسْتَغْفِرْ اللّٰه وَلَا تَعُدْ حَتَّى تُكَفِّرَ) ***"Allah'tan mağfiret dile ve kefaret vermeden bir daha eşinle cinsel ilişkide bulunma"***[452] demişti.

Böylece cinsel ilişkiden sonra da zıhar haramlığının devam etmesi, sünnet ile sabit olmuştur.

Selef uleması, zıhar kefareti vermesi gereken kişinin karısıyla tekrar cinsel ilişkide bulunması durumunda hükmün ne olacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Hasan, Cabir b. Zeyd, İbrahim ve İbn Müseyyeb dediler ki: "Bu kişinin birden fazla kefaret vermesi gerekmez."

Mücahid, Tavus ve İbn Sirin ile başka bazı fakihler de bu görüştedirler.

---

452 Zeylai, Nasbu'r-Râye: 3/246

Amr b. Âs, Kabise b. Züeyb, Zühri ve Katade dediler ki: "Bu durumdaki kişinin iki kefaret vermesi gerekir."

Müellif dedi ki: İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* rivayet olunduğuna göre bir adam, "Ey Allah'ın Resûlü, karıma zıhar yaptım. Kefaret vermeden onunla cinsel ilişkide bulundum" dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Allah'tan mağfiret dile ve kefaret vermeden bir daha eşinle cinsel ilişkide bulunma"*** buyurdu. Cinsel ilişkiden sonra adamın iki kefaret vermesine gerek görmedi.

Zıharın süreli olup olmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Sevri ve Şafiî dediler ki: "Bir adam karısına, sen bana bu gün annemin sırtı gibisin derse, o günün geçmesiyle zıhar da sona ermiş olur."

İbn Ebi Leyla ile Mâlik ve Hasan b. Salih dediler ki: "O adamın zıharı daimi olarak devam eder."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Zıharın haramlığı geçici olarak meydana gelir ve kefaretin ödenmesiyle sona erer. Bir adam süreli bir zıhar yaparsa, o süre boyunca zıhar geçerli olur. Zıhar eğer talak gibi süreyle sınırlandırılan bir şey olmasaydı, haramlığı kefaret vermekle çözülüp sona ermezdi. Dolayısıyla zıhar, aksini yapmakla çözülen yemine benzemektedir. Bu sebeple de yeminin süreye bağlanması gibi zıharın da süreye bağlanması durumunda zıharın hükmü o süreyle geçerli olur. Zıhar, talak gibi değildir. Çünkü talakı hiçbir şey çözüp sona erdiremez.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Üç talakla boşanan kadının, kendisini boşayan erkeğe haramlığı kadının ikinci bir erkekle evlenmesine kadar devam eder. Kendisini boşayan erkeğin "sen bu gün boşsun" demesiyle sürelenmez."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Boşama, kadının ikinci bir erkekle evlenmesine kadar sürelenmez. Ancak ilk koca, ikinci kocanın ileriki bir zamanda kadını üç talakla boşamasından yararlanabilir. İlk kocanın boşamasıyla üç talakının tamamı kullanılmıştır. İkinci kocanın boşamasıyla ilk koca (şayet eski karısıyla evlenmek isterse) yeni bir üç talak hakkı

elde eder. Boşamada kesinlikle sürelendirme olmaz. Ama zıhar, kefaretle sürelidir. Dolayısıyla bir şart ile de sürelendirilebilir.

Zıhara îlâ'nın dâhil olup olamayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri, Hasan b. Salih, kendisinden gelen iki rivayetten birine göre Sevri ve Evzai dediler ki: "Erkeğin karısını terkedişi uzun sürse bile zıhara îlâ dâhil olmaz."

İbn Vehb, Mâlik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hür kimse zıharından geri dönmemekte direterek karısına zarar veren biri değilse, onun zıharına îlâ dâhil olmaz. Kölenin zıharına ise îlâ asla dâhil olmaz."

İbn Kasım, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Kişi eğer karısına zarar veren biri ise onun zıharına îlâ dâhil olur. Mesela kefaret verme gücü olduğu halde vermemesi durumunda karısına zarar verdiği anlaşılır. Bu yolla karısına zarar verdiği bilinirse, îlâ yapan koca gibi durdurulur. Ya kefaret verirya da karısı hâkim tarafından ona rağmen boşanır."

Sevri'den gelen bir rivayete göre îlâ, zıhara dâhil olur.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Zıhar, boşamanın ne kinai ne de sarih lafızlarındandır. Bir nass olmadan zıhar kelimesini kullanmakla boşama meydana geldiğini söylemek caiz olmaz.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ)

***"Bizim işimize (dinimize) kendisinden olmayan bir şeyi icad edip dâhil eden kimsenin bu yaptığı reddedilir."***[453]

Zıhara îlâ'yı dâhil eden kimse, kendisinden olmayan bir şeyi zıhara dâhil etmiş olur. Şunu da belirtmeliyiz ki Cenab-ı Allah, îlâ yapanın hükmünü; îlâdan geri dönme veya boşamaya karar verme şeklinde nass olarak bildirmiştir. Zıhar yapanın hükmünü de cinsel temasta bulunmazdan önce kefaret verme şeklinde nass olarak bildirmiştir. Zıhar ile îlâdan her birinin hükmü nass olarak bildirilmiştir. İkisinden birinin hükmünü

453 Müslim, Akdiye, 8

diğerine yüklemek caiz değildir. Çünkü nassla bildirilen şeylerin birbirine kıyaslanamayacağı hükme bağlanmıştır. Bunlardan her biri kendi hükmüne göre yürütülür. Başkasının manasına göre değil kendi manasına göre yorumlanır. Şunu da belirtmeliyiz ki îlâ'nın manası, yeminin bozulması ve îlâ süresi içerisinde cinsel temasta bulunma dolayısıyla kefaretin verilmesidir. Zıhar kefaretinin ise cinsel temasla bir ilintisi yoktur. Şu halde zıhar, îlâ manasında ve hükmünde değildir. Şunu da ifade etmeliyiz ki îlâ yapan koca, karısına zarar vermeyi kasdetse de etmese de îlâ'nın hükmü değişmez. Ayrıca şu hususta sizinle ittifak etmiştik: Koca, zıhar yaparak karısına zarar vermeyi amaçlamazsa, sürenin geçmesiyle îlâ hükmünün kendisini bağlamaması gerekir. Şu halde zarar vermeyi amaçlasa da îlâ hükmünün kendisini bağlamaması gerekir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Kocanın karısına zarar vermeyi amaçlayıp amaçlamaması, îlâ'da göz önünde bulundurulmaz. Çünkü îlâ'nın kendisi bir bakıma zarar verme anlamına gelmektedir. Zira îlâ, belli süre içinde kadınla cinsel ilişkide bulunmamaya yemin etmektir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Zıhar yapan koca, önceden kefaret vermeden kadınla cinsel ilişkide bulunmayı haram kıldığı için, kadına zarar vermeyi amaçlar. Her ikisi de kadına zarar verdiği için zıhar ile îlâ arasında fark bulunmamaktadır.

Selef ulemasıyla onlardan sonraki kuşağın âlimleri ve büyük İslam merkezlerinin fakihleri, cariyeye zıhar yapılıp yapılamayacağı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Abdulkerim'in bildirdiğine göre Mücahid, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cariyeye zıhar yapılamayacağı konusunda dileyen kimse ile mülaane yaparım."

Bu aynı zamanda İbrahim, Şa'bî ve İbn Müseyyeb'in de kavlidir. Mezhebimiz müçtehidleri ile Şafiî de bu görüştedir.

İbn Cübeyr, Nehai, Atâ, Tavus ve Süleyman b. Yesar, cariye ile zıhar yapılabileceğini söylemişlerdir.

Mâlik, Sevri, Evzai, Leys ve Hasan b. Salih dediler ki: "Kişi kendi karısına zıhar yaptığı gibi cariyesine de zıhar yapabilir."

Hasan dedi ki: "Eğer cariyesiyle cinsel ilişkide bulunuyorsa, zıhar ifadesini kullandığında ona zıhar yapmış olur. Ama onunla cinsel ilişkide bulunmuyorsa, zıhar ifadesini kullansa bile ona zıhar yapmış olmaz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah şöyle buyurdu: (وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ) **"Kadınlarından zıhar yapanlar..."** Bu cümle, cariyelere değil de hür kadınlara zıhar yapmak anlamına gelmektedir.

Bunun delili şu ayettir:

(اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ)

**"Yahut müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden"** [454]

Buradaki (اَوْ نِسَائِهِنَّ) **"Yahut müslüman kadınlardan"** kelimesiyle hür kadınlar kastedilmiştir. Eğer öyle olmasaydı, bunun yani hür kadınların üzerine köleler anlamına gelen (اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ) **"yahut sahip oldukları kölelerden"** ifadesini atfetmek sahih olmazdı. Çünkü bir şey kendi üzerine atfedilemez.

(وَاُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ)

**"Kadınlarınızın anneleri"**[455]

Burada cariyelerinizin değil, karılarınızın anneleri kastedilmiştir. Zıharın hükmü ayetten alındığına ve zıharın gereği cariyelerle değil de karılarla sınırlı olduğuna göre, cariyelere yapılan zıhar geçerli olmaz. Çünkü ayette zıhar yapılacağı bildirilmeyen cariyeleri zıhar konusunda hür kadınlara kıyaslamak mümkün değildir.

Şöyle de diyebiliriz: Önce de açıkladığımız gibi cahiliyet devri insanları kadınlarını zıhar kelimesini kullanarak boşuyorlardı. Cenab-ı Allah bunu, kefaret vermekle kaldırılabilecek bir haramlık ile değiştirdi. Cariyenin boşanması sahih olmadığına göre, ona zıhar yapılması da sahih olmaz. Başka bir görüşe göre zıhar, şifahi yönden haramlığı ve kefaret vermeyi

454 Nûr, 24/31
455 Nisâ, 4/23

gerektirir. Cariyenin ise şifahi yönden haram kılınması sahih olmaz. Bu bakımdan cariye, yiyecek ve içecek gibi diğer mülklere benzer. Kişi bunları şifahi olarak haram kılmakla bunlar o kişiye haram olmazlar. Mesela bir kişi, bir yiyecek veya içeceği kendine haram kılmakla o yiyecek veya içecek kendisine haram olmaz. Ancak o yiyeceği yediği veya içeceği içtiği takdirde yemin kefareti vermesi gerekir. Aynı şekilde bir kişinin cariyesine zıhar yapmasının sahih olmaması gerekir. Çünkü cariyenin şifahi yönden haram kılınması sahih değildir.

## Kişinin Karısını Annesinden Başkasının Sırtına Benzeterek Zıhar Yapması

Kişinin kendi karısına "Sen bana kız kardeşimin sırtı gibisin" demesinin veya karısını kendi mahremi kadınlardan birine benzetmesinin zıhar olup olmadığı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Bu kişi zıhar yapmış olur. Ama mahremi olmayan bir kadının sırtına benzetirse zıhar yapmış olmaz." Sevri, Hasan b. Salih ve Evzai de bu görüştedirler.

Mâlik ile Osman el-Betti dediler ki: "Kişinin karısını hem mahremi kadınların hem de yabancı kadınların sırtına benzetmesiyle zıhar meydana gelir."

Şafiî'nin bu konuda iki kavli vardır. Bir kavle göre zıhar, kişinin kendi karısını ancak annesinin sırtına benzetmesiyle sahih olur. Başka bir kavle göre ise mahremi olan kadınların sırtına benzetmesiyle de sahih olur.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Eşin anneye benzetilmesiyle zıhar yapmak sahih olduğu gibi, mahrem kadınlara benzetilmesiyle de zıhar yapmak sahih olur. Çünkü kişiye haram olma bakımından mahrem kadınlar da kişinin annesi gibidirler. Bu sebeple eşin onlara benzetilmesiyle de zıhar sahih olarak meydana gelir. Çünkü mahremiyet bakımından onlarla anne arasında fark yoktur. Mesela arada mahremiyet bulunduğu için her ne kadar soy bağı bulunmasa da eşi sütanneye benzetmekle de zıhar meydana gelir. Diğer mahrem kadınlar için de aynı hüküm geçerlidir. Mezhebimiz müçtehidlerinin bu söylediklerine benzer şeyleri Cabir b. Zeyd, Hasan, İbrahim ve Atâ'nın da söyledikleri rivayet edilmiştir.

Şa'bî dedi ki: "Cenab-ı Allah zıhar konusunda kızları, kızkardeşleri ve halaları söylemeyi unutmuş değildir. Zıhar, eşi yalnızca anneye benzetmekle olur."

Şunu da ifade etmeliyiz ki: Yüce Allah (وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ) **"Kadınlarından zıhar yaparak ayrılanlar..."** buyurmuştur. Bu ayetin zahiri, eşin mahrem kadınlardan birine benzetilmesiyle zıharın meydana gelmesini gerektirmektedir. Çünkü ayette diğerleri bir tarafa ayrılarak eşi sadece anneye benzetmekle zıhar yapılacağı bildirilmemiştir. Eşin sadece anneye benzetilmesiyle zıhar yapılabileceğini söyleyen kimse, bir delile dayanmadan ayetin hükmünü özele indirgemiş/tahsis etmiş olur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Yüce Allah (مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـئِي وَلَدْنَهُمْ) **"O kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır"** buyurmuştur. Bu da zıharın, eşi sadece anneye benzetmekle yapılabileceğine delalet etmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Burada annelerden bahsedilmiştir. Çünkü ayetin kapsadığı kadınlar arasında anneler de vardır. Bu da (وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ) **"Kadınlarından zıhar yaparak ayrılanlar..."** ayetinin genel mahiyette olmasına, sırtına benzetme yapılan diğer mahrem kadınları kapsamasına engel teşkil etmez.

Şunu da ifade etmeliyiz ki bu ayet, annenin yanısıra diğer mahrem kadınlara da benzetme yapmakla zıharın sahih olacağına delalet etmektedir. Çünkü ayette zıhar hükmünün devreye girmesini gerektiren sebebe dikkat çekilmiştir.

O sebep de ayette şöyle açıklanmıştır:

(مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـئِي وَلَدْنَهُمْ
وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا)

**"O kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar."**[456]

---

456 Mücadele, 58/2

Kişinin kendi eşini mahremi olan kadınlara benzetmesiyle zıharın gerçekleşeceğini Yüce Allah bu ayette bildirmiştir. Çünkü o kadınlar da zıhar yapan kişinin annesi değildirler. Eşlerini bu kadınlara benzetirken söyledikleri, hoş karşılanmayan ve yalan olan sözlerdir. Bu da annenin yanısıra diğer mahrem kadınlara eşi benzetmekle zıharın hükmünün devreye girmesini gerektirmektedir. Çünkü kişi, karısını yabancı bir kadına benzetmekle zıhar yapmaya kalkarsa, o yabancı kadın kendisinin ne kızkardeşi ne de mahremidir. Dolayısıyla eşini ona benzetirken hoş karşılanmayan ve yalan olan bir söz söylemiş olur. Zira kendisi karısının üreme organına mâlik olup bu organdan yararlanmak kendisine mübahtır. Ama mahremi olan kadınlar, kendisine ebedi surette haramdırlar.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Buna göre, eşin yabancı kadınlara benzetilmesi durumunda da zıharın meydana geleceğini kabul etmen gerekmektedir. Çünkü ayet-i kerime genel mahiyette olup, diğer mahrem kadınlara benzetme yapmakla da zıharın meydana geleceğine özü itibariyle delalet etmektedir. Zira ayette bu kadınlar arasında bir ayırım yapılmamıştır. Erkeğin, eşini yabancı bir kadına benzetirken söylediği sözler, hoş karşılanmayan ve yalan olan sözlerdir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Kişinin eşini yabancı bir kadına benzetmesiyle zıhar meydana gelmez. Çünkü yabancı kadın bakarsınız ki bir gün o kişinin helali oluvermiştir. Dolayısıyla kişinin, eşini yabancı bir kadına benzetmesiyle hiçbir zaman zıhar haramlığı meydana getirmez. Çünkü günün birinde o yabancı kadınla evlenerek onun üreme organına mâlik olması ve kendisine benzettiği eşi ile aynı duruma gelmesi mümkündür.

Şunu da belirtmeliyiz ki, kadının bir eşyaya benzetilmesiyle zıhar sahih olmaz. Mesela bir adam karısına, "Sen falanın eşyası veya falanın malı gibisin" derse zıhar yapmış olmaz. Çünkü o mala veya eşyaya bir şekilde mâlik olması ve onu mübah olarak kullanması mümkündür.

Kadının annenin veya mahrem bir kadının sırtından başka bir yerine benzetilmesiyle zıhar yapılıp yapılmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Bir adam karısına, 'Sen bana annemin eli gibisin' der veya karısını annesinin bakılması helal olan bir

yerine benzetirse zıhar yapmış olmaz. Ama karnı veya baldırı gibi bir yerine benzetirse zıhar yapmış olur. Çünkü annesinin sırtı gibi oralarına da bakması helal değildir."

İbn Kasım dedi ki: "Mâlik'in kıyasına göre kişi, karısını annesinin herhangi bir yerine benzetmekle zıhar yapmış olur."

Sevri ile Şafiî dediler ki: "Bir adam karısına 'Sen bana annemin başı veya eli gibisin' derse, zıhar yapmış olur. Çünkü annesinin buralarından lezzetlenmesi haramdır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cenab-ı Allah, zıharın hükmünü nass ile bildirmiştir. Zıhar, erkeğin kendi eşine "Sen bana annemin sırtı gibisin" demesidir. Annesinin sırtı, kendisinin bakması mübah olmayan bir yerdir. Dolayısıyla annesinin vücudunda bakması mübah olmayan yerlerin de sırtı hükmünde olması gerekir. Ama bakması caiz olan yerlerine karısını benzetmekle karısının kendisine haram olacağına dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü annesinin bakılması caiz olan yerlerine benzetmekle karısı kendisine mutlak surette haram olmaz. Dolayısıyla böyle bir benzetme ile zıharın meydana gelmemesi gerekir. Çünkü zıhar, kadının kocasına haram olmasını gerektirir. Şunu da söylemeliyiz ki, annenin bakılması mübah olan organlarına bakmak, mal ve mülke bakmak gibi mübahtır.

Fakihler, zıharın haram kıldığı şeyler hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hasan dedi ki: "Zıhar yapan kişinin, penisini karısının üreme organı dışındaki yerlerine sürmesi caizdir."

Atâ dedi ki: Zıhar yapan kişi karısını öpüp ona sarılabilir. Zira ayette (مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا) **"Eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce"** buyrulmaktadır.

Zühri ile Katade dediler ki: (مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا) **"Eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce"** ayetinde cinsel ilişki kastedilmektedir.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Zıhar yapan kişi kefaret vermeden karısına yaklaşamaz, onu elleyemez, öpemez ve üreme organına şehvetle bakamaz."

Mâlik de bunları söylemiş ve ayrıca, "Kefaret vermedikçe saçına ve göğsüne bakamaz. Çünkü buralara bakması onu hayra davet etmez" demiştir.

Sevri dedi ki: "Zıhar yapan kişi, karısının üreme organı dışındaki yerlerinden yararlanabilir. Sadece cinsel ilişkide bulunması yasaklanmıştır."

Evzai dedi ki: "Zıhar yapan kişi, âdet halindeki kadından yararlanılırken yapıldığı gibi bir peştemale sarılmış olan karısından yararlanabilir."

Şafiî dedi ki: "Zıhar yapan kişinin karısını öpmesi ve ondan lezzet alması ihtiyaten yasaklanmıştır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah'ın (مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا) **"Eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce"** buyurması genel bir hüküm ifade etmektedir. Buna göre zıhar yapan kişinin karısına elleme veya başka şekilde dokunması haram kılınmıştır. Zira (وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ) **"Kadınlarından zıhar yaparak ayrılanlar..."** buyrulmuştur. Bu da kişinin kendi karısını annesinin sırtına benzetmesi sebebiyle kadının, kocasına haram olmasını gerektirmektedir. Annenin sırtına sarılmak ve temas etmek nasıl haram ise aynı şekilde zıhar haramlığı da genel nitelikte olup, kadına sarılmayı ve onunla cinsel ilişkide bulunmayı engellemektedir.

Bu konuyla ilgili bir rivayette İkrime şöyle demektedir: Bir adam karısına zıhar yaptı. Sonra da kefaret vermeden karısıyla cinsel ilişkide bulundu ve gelip durumunu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* anlattı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, (اِعْتَزِلْهَا حَتّٰى تُكَفِّرَ) ***"Kefaret verinceye kadar karından uzak dur"*** dedi.

Bu hadisi Ma'mer de Hakem b. Eban, İkrime, İbn Abbas *radiyallahu anh*, Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* şeklindeki bir senedle rivayet etmiştir.

Yalnız bu rivayette (لَا تَقْرَبْهَا حَتّٰى تُكَفِّرَ) ***"Kefaret ödeyinceye kadar karına yaklaşma"*** buyrulmaktadır.[457]

Bu da zıhar yapan kişinin, kefaret vermeden karısına dokunmasını ve onu öpmesini yasaklamaktadır.

457 İbn Hacer, Telhisu'l-Habîr: 3/478

## Kadının, Kocasına Zıhar Yapması

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Kadının kocasına zıhar yapması geçerli olmaz." Mâlik, Sevri, Leys ve Şafiî de bu görüştedirler.

Tahavi'nin İbn Ebi İmran'dan naklettiğine göre Ali b. Salih, Hasan b. Ziyad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kadın, kocasına "Sen bana annemin veya erkek kardeşimin sırtı gibisin" derse kocasına zıhar yapmış olur."

Ali b. Salih dedi ki: "Ben bunu Muhammed b. Hasan'a sordum. O, bu sözden dolayı kadına bir şey gerekmeyeceğini söyledi. Sonra Ebu Yusuf'a gittim. Hasan b. Ziyad ile Muhammed b. Hasan'ın söylediklerini ona naklettim. O, şöyle cevap verdi: "Bu ikisi, fıkıh üstadlarıdırlar. Ama yanılmışlardır. Kadın bu ifadesi sebebiyle kocasını kendisine haram kılmıştır. Yemin kefareti vermesiyle bu haramlık ortadan kalkar. Bu, "Sen bana haramsın" demek gibidir."

Evzai dedi ki: "Kadının bu ifadesi yemindir. Kocasıyla ilişkide bulunması durumunda yemin kefareti vermesi gerekir."

Hasan b. Salih dedi ki: "Kadının bir köle azad etmesi, yani zıhar kefareti vermesi gerekir. Bunu yapmayıp yemin kefareti verirse, umarız ki bu onun için yeterli olur."

Mugire, İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: "Mus'ab b. Zübeyr, Aişe binti Talha ile evlenmeye talip oldu. Aişe, "Eğer onunla evlenirsem, o bana babamın sırtı gibi olsun" dedi. Mus'ab vali olunca evlenme talebini Aişe'ye yine iletti. Aişe de bu meseleyi fakihlere iletti. O zaman Medine'de epeyi fakih vardı. Fakihler, Aişe'nin bir köle azad etmesi şartıyla Mus'ab ile evlenebileceğine dair fetva verdiler."

İbrahim dedi ki: "Kadın, kocasının yanında bulunduğu bir günde kocasının kendisine babasının sırtı gibi olduğunu söylerse, köle azad etmesi gerekmez. Lâkin bunu söylediğinde, kocasının kendisinden şehevi bakımdan yararlanmasına mani olabilir."

Evzai'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir kadın, 'Eğer ben o adamla evlenirsem o bana babamın sırtı gibidir' derse, zıhar yapmış olur."

Ama evli bir kadın, 'Kocam bana babamın sırtı gibidir' derse, yemin kefareti vermesi gerekir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Böyle diyen evli bir kadının yemin kefareti vermesi caiz olmaz. Çünkü bu işte asıl olan evli bir erkek böyle bir ifade kullandığında yemin kefareti vermekle yükümlü olmadığına göre, bunu söyleyen kadının yemin kefareti vermesi nasıl gerekli olur? Kocanın, karısına "Sen boşsun" demesi durumunda kocası, onu boşamaktan başka bir şey yapmış olmaz. Aynı şekilde karısına zıhar yapması durumunda kadının yine bir şey yapması gerekmez. Bu ifadesi sebebiyle kadın zıhar yapmış sayılmaz. Çünkü zıhar, kocanın sarfettiği bir söz sebebiyle kadının kocasına haram olmasını gerekli kılar. Kadınınsa boşamaya yetkisi olmadığı gibi, bunu da yapmaya yetkisi yoktur. Çünkü bu, sarfedilen bir söz sebebiyle kadının kocasına haram olması sonucunu doğurmaktadır.

Bir adamın karısına, "Sen bana babamın sırtı gibisin" demesinin hükmü üzerinde fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Evzai ve Şafiî, bunun hükümsüz olduğunu söylediler.

Mâlik ise bunu söyleyen kocanın, zıhar yapmış olacağını söylemiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah, karısını annesinin veya annesi gibi hiçbir surette sırtına bakması mübah olmayan mahrem kadınların sırtına benzeten kimsenin zıhar yapmış olacağına hükmetmiştir. Ama bir adamın kendi babasının sırtına bakması caizdir. Babası ile yabancı erkek bu bakımdan aynı hükme tabidirler. Bir kişi kendi karısına hitaben, "Sen bana yabancı bir erkeğin sırtı gibisin" derse bu bir hüküm ifade etmez. Babasının sırtına benzetmesi de böyledir.

Fakihler, defalarca zıhar yapan kimsenin hükmü üzerinde farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Şafiî dediler ki: "Defalarca zıhar yapan kimsenin, yaptığı zıhar sayısınca kefaret vermesi gerekir. Ancak aynı mecliste birden fazla zıhar yapan ve ilkinden sonraki zıharları tekraren bildirmek maksadıyla söyleyen kimsenin sadece bir zıhar kefareti vermesi gerekir."

Mâlik dedi ki: "Muhtelif meclislerde karısına zıhar yapan kimsenin sadece bir zıhar kefareti vermesi gerekir. Yaptığı zıharın ardından kefaret veren, ancak yine zıhar yapan kimsenin yine bir kefaret vermesi gerekir."

Evzai dedi ki: "Bir kişi muhtelif meclislerde defalarca zıhar yapsa da sadece bir zıhar kefareti vermekle yükümlü olur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Aslolan şudur ki zıhar, kefaretle ortadan kaldırılan bir haramlığı gerektirdiğine göre her zıhar için bir kefaretin verilmesi gerekir. Ancak fakihler dediler ki: Aynı mecliste aynı zıharı tekrarlamak maksadıyla birkaç defa zıhar sözünü tekrarlarsa, sadece bir zıhar kefareti vermesi gerekir. Çünkü kullandığı ifadenin, tekrarlamayı kasdettiğine ihtimali vardır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ) **"Kadınlarından zıhar yaparak ayrılanlar..."** ayeti, defalarca zıhar yapılsa bile sadece bir kefaret vermeyi gerektirmektedir. Çünkü bu ayetin lafzı çok defalara mahsus olmayıp sadece bir defaya mahsus değildir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Zıharın meydana getirdiği haramlığı ortadan kaldırmada kefaret, zıhar lafzıyla ilintili olduğu için yemin kefaretine benzemektedir. Birden fazla yemin edip de bu yeminlerini bozan kişinin, bozduğu yeminler sayısınca kefaret vermesi gerekir.

(فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ)

**"Yeminin keffareti, on yoksulu doyurmaktır"**[458] ayeti, birden fazla yemin bozma için sadece bir kefaret vermekle yetinmeyi gerektirmemektedir.

Zıhar yapan kişinin kefaret ödemeye zorlanıp zorlanmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Kendisine zıhar yapılan kadının, kocasının kefaret vermeden kendisiyle cinsel ilişkide bulunmasına müsaade etmesi caiz değildir."

458 Mâide, 5/89

Tahavi'nin bildirdiğine göre Abbad b. Avvam, Süfyan b. Hüseyin'in şöyle dediğini nakletmiştir: Hasan ile İbn Sirin'e, karısına zıhar yapan ve önemsemediği için de kefaret vermeyen bir adam hakkında ne yapılması gerektiğini sordum. "Karısı, yetkililerden kocasına karşı yardım ister" dediler. Bunu Ebu Hanife'ye sordum. O da aynı cevabı verdi.

Mâlik dedi ki: "Bu durumda kadının, cinsel ilişki için kendini kocasına teslim etmemesi gerekir. Devlet başkanı aralarına girer. Karısıyla ilişkiye girmesine mani olur."

Şafiî'nin bu konuda söyledikleri, bu durumdaki kocanın kefaret vermeyi zorlanması gerektiğine delalet etmektedir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Zıhar yapan ve önemsemediği için de kefaret vermeyen kişi hakkında mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Bu kişi karısıyla cinsel ilişkide bulunmaya zorlanır. Buna yanaşmazsa dövülür." Bunu Hişam rivayet etmiştir. Bu da karısının cinsel ilişki hakkını vermesi için onun kefaret vermeye zorlanması gerektiğine delalet etmektedir.

Zıhar kefareti olarak kâfir bir kölenin azad edilmesinin yeterli olup olmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Atâ, Mücahid, İbrahim, kendisinden gelen iki rivayetten birine göre Hasan dediler ki: "Kefaret için kâfir bir kölenin azad edilmesi yeterlidir." Mezhebimiz müçtehidleri ile Sevri ve Hasan b. Salih de bu görüştedirler.

Hasan'dan rivayet edilen bir görüşe göre, kefaretlerde yalnız mü'min kölenin azad edilmesi geçerli olur. Mâlik ile Şafiî de bu görüştedirler.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ) **"Bir köle azat etmelidirler"**[459] ayeti, kâfir kölenin azad edilmesinin yeterli olmasını gerektirmektedir. Aynı şekilde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zıhar yapan kişiye, (أَعْتِقْ رَقَبَةً) ***"Bir köle azad et"***[460] buyurmuş ve kölenin mü'min olmasını şart koşmamıştır. Bunu, adam öldürme kefaretine kıyaslamak caiz değildir. Çünkü haklarında nass bulunan iki şeyi birbirine kıyaslamak mümkün

459 Mücadele, 58/3

460 İbn Huzeyme, Sahih: 2/1145

değildir. Zira böyle bir şeyi yapmak, nassa ekleme yapmaktır. Bu da bize göre neshi gerektirir.

Zıhar yapan kişinin hizmetçi bir kölesi varken kefaret olarak onu azad etmeyip oruç tutmasının caiz olup olmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Zıhar yapan kişinin yanında hizmetçi kölesinden başka bir malı yoksa ya da yalnızca bir köle satınalacak kadar parası varsa, bu kişinin kefaret olarak köle azad etmeyip oruç tutması yeterli olmaz." Mâlik ile Sevri ve Evzai de bu görüştedirler.

Leys ile Şafiî dediler ki: "Zıhar yapan kişinin bir hizmetçisinden başka malı yok ise zıhar kefareti olarak oruç tutması yeterli olur."

Oysa Cenab-ı Allah, (فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ) **"Bir köle azat etmelidirler"**[461] buyurmuştur. Bunun peşinden gelen ayette de şöyle buyurmuştur:

(فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ)

**"Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır."**

Yüce Allah bu ayetlerde önce köle bulabilen kimsenin köle azad etmesini vacip kılmış, sonraki ayette ise bulamayan kimsenin bu yükümlülüğünü oruca dönüştürmüştür. Köle bulabilen kimsenin kefaret olarak başka bir şey yapması geçerli olmaz.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Malvarlığı olarak sadece bir köleye sahip olan kişi, yanında sadece içecek suyu olan ve abdestte kullandığı takdirde susuz kalmaktan korktuğu için teyemmüm etmesi caiz olan kimse gibidir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Yanında sadece içmesine yetecek kadar suyu olan kişi, o suyu abdestte kullanmayıp içmek için muhafaza etmekle emrolunmuştur. O suyu abdestte kullanması caiz değildir.

461 Mücadele, 58/3

Ama malvarlığı olarak sadece bir köleye sahip olan kişinin, zıhar kefareti olarak o köleyi azad etmesi fakihlerin tamamına göre mahzurlu değildir. Böylece onun, azad edecek bir köleye sahip olduğunu öğrenmiş olmaktayız.

Zıhar kefareti olarak ümmü veled cariyenin, müdebber ve mükâtep kölelerle cariyelerin azad edilmesinin geçerli olup olmayacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Zıhar kefareti olarak ümmü veled cariyenin, müdebber ve mükâtebe bedelinin bir kısmını ödemişse-mükâtep köle ve cariyelerin azad edilmesi geçerli olmaz. Ama mükâtebe bedelinin bir kısmını ödememişse, mükâtep köle veya cariyenin zıhar kefareti olarak azad edilmesi geçerli olur. Zıhar yapan kişi, köle olan babasını kefaret niyetiyle satın alırsa, kefareti geçerli olur. Köle olan mahrem akrabalarını Satın alması da aynı hükme tabidir. 'Satınalacağım her köle hürdür' dedikten sonra kefaret niyetiyle bir köle satın alırsa, bu onun için yeterli olmaz."

Züfer dedi ki: "Mükâteplik bedelinden hiçbir şey ödemiş olmasa bile mükâtep kölenin zıhar kefareti olarak azad edilmesi yeterli olmaz."

Mâlik dedi ki: "Mükâtep, müdebber, ümmü veled ve birkaç yıl sonra azad edilme sözü verilen kölenin, başkasının kölesi olan evladın veya babanın zıhar kefareti olarak azad edilmesi yeterli olmaz."

Evzai dedi ki: "Mükâtep, müdebber ve ümmü veledin zıhar kefareti için azad edilmesi yeterli olmaz."

Osman el-Betti dedi ki: "Müdebberin ve ümmü veledin zıhar ve yemin kefareti için azad edilmesi yeterli olur."

Leys dedi ki: "Zıhar yapan kişinin, başkasının kölesi olan babasını kefaret niyetiyle satınalıp azad etmesi yeterli olur."

Şafiî dedi ki: "Satın alındığında kendiliğinden hürriyetine kavuşacak olan kölenin (mesela başkasının kölesi olan babanın) satın alınması, kefaret olarak yeterli olmaz. Ama müdebberin azad edilmesi yeterli olur. Mükâteplik bedelinden hiçbir şey ödemiş olmasa bile mükâtebin azad

edilmesi yeterli olmaz. Birkaç yıl sonra azad edileceği vaad edilen kölenin azad edilmesi ise kefaret olarak yeterli olmaz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ümmü veled ile müdebber, kefaret olmaksızın azad edilmeyi hak ettikleri için, zıhar kefareti için azad edilmeleri durumunda bu kefaret geçerli olmaz. Bilindiği gibi ümmü veledlik ve müdebberlik sebebiyle kendileri için sabit olan azad edilme hakkı, başkalarına satılmalarına manidir. Onların sabit olan bu haklarını feshetmek sahih değildir. Bunları azad eden kişi, hak ettikleri azadlığı sadece çabuklaştırmış olur. Ama efendisinin kendisine "Sen bir ay veya bir yıl sonra hürsün" dediği kölenin durumu farklıdır. Efendisinin bu sözü ile onun satılmasına engel olacak bir hak sabit olmuş değildir. Bilindiği gibi efendisinin onun satması caizdir. Mükâtep köleye gelince onun satılması her ne kadar caiz değilse de mükâteplik akdi feshedilebilir. Kaçak, rehin veya kiraya verilmiş kölenin satılması caiz olmadığı gibi onun da satılması caiz değildir. Ancak bu, onun zıhar kefareti için azad edilmesine engel teşkil etmez. Mükâteplik bedelinden bir şey ödemeden zıhar kefareti için azad edilen köle, mükâtep olmayan bir köleymiş gibi azad edilir ve artık mükâteplik bedelini ödeme yükümlülüğünden kurtulur. Ancak mükâteplik beddelinin bir kısmını ödemişse, kefaret için azad edilmesi caiz olmaz. Çünkü yapılmış olan ödeme, azad edilmesi ile feshedilmez. Azad edilmesi sebebiyle kendisi için bir bedel meydana gelmiş olur. Bu, kefaret için yeterli olmaz. Ama zıhar yapan kişi, başkasının kölesi olan babasını kefaret niyetiyle satın alırsa bu, kefaret için yeterli olur. Zira köle olan babasını Satın almayı kabul etmesi, ona "Sen hürsün" demesi yerine geçer.

Bunun delili, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şu hadisidir:

(لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدَهُ إِلَّا أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ )

***"Bir evlat babasının hakkını ödeyemez. Meğerki onu köle olarak bulsun ve onu satın alıp da hürriyetine kavuştursun."***[462]

Bilindiği gibi burada evladın babasını satınalarak hürriyetine kavuşturması manası kastedilmiştir. Satın alması, babasına "Sen hürsün" demesi

462 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 10/487

gibidir. Dolayısıyla evladın köle olan babasını Satın alması kefaret olarak yeterli olur ve efendinin, kölesine "Sen hürsün" demesinin yerine geçer.

Zıhar kefareti olarak verilmesi gereken yiyeceğin miktarı üzerinde fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Sevri dediler ki: "Her yoksula yarım ölçek buğday ya da bir ölçek hurma veya arpa verilmesi gerekir."

Mâlik dedi ki: "Her yoksula Hişam'ın müddü ile bir müd buğday, yani Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* müddüne göre 1-1/3 müd (yaklaşık 600 gr.) buğday verilmesi gerekir. Arpaya gelince eğer zıhar kefareti verecek olan kişinin beldesinde halk arpa ekmeği tüketmekteyse, arpa da buğday gibidir. Hurma da aynı hükme tabidir. Kefaret verecek olan kişinin beldesinde bunlar tüketilmemekte ise o zaman bunların yani arpa ve hurmanın her birinin orta kalitelisinden her bir yoksula doyacağı miktarda vermek gerekir."

Şafiî dedi ki: "Kefaret verecek olan kişinin kendi belde halkının tükettiği buğday veya arpa veya pirinç veya hurma veya keş'ten her yoksula Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* müddü ile bir müd vermek gerekir. Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra icad edilen müdler bu ölçüde esas alınmaz."

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Süleyman b. Yesar, Seleme b. Sahr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben kadınlara düşkün bir adamdım." Böyle dedikten sonra karısına zıhar yaptığını, sonra onunla cinsel ilişkide bulunduğunu, bu yaptığının dini hükmünü öğrenmek için Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gidip meseleyi ona sorduğunu, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine şunu dediğini anlatmıştır.

- ***Bir rekabe*[463] *azad et.***

---

463 ["Rekabe" kelimesi Arapça'da boyun anlamına gelmektedir. mecazî olarak köle ve cariye anlamında da kullanılmaktadır. Bu rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu kelimeyi mecaz anlamı olan köle ve cariye anlamında kullanırken Seleme, sözlük anlamı olan boyun anlamında kullanmıştır. Mütercim]

- (Ben elimle kendi rekabeme vurdum ve şöyle dedim:) Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki şundan başka rekabem yoktur.

- Öyleyse ard arda iki ay oruç tut.

- Başıma gelenler zâten oruç yüzünden gelmedi mi?

- Öyleyse bir vesk (yaklaşık 130 kg.) ***hurmayı altmış yoksula dağıt.***

- Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ikimiz de geceyi aç geçirdik; yiyeceğimiz yoktu.

***- Züraykoğulları kabilesinin zekât memuruna git. Sana bir vesk hurma versin. Onu altmış yoksula dağıt. Artanını sen ve ailen yeyiniz.***[464]

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "İsmail b. Cafer'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ebi Harmele, Atâ b. Yesar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Havle binti Mâlik b. Salebe'ye kocası Evs b. Samit zıhar yaptı. (Havle, durumunu kendisini arzettiğinde) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine şöyle buyurdu: ***"Kocan Evs'e, falan adamın yanına gitmesini söyle. Onun yanında yarım vesk hurma vardır. Adam o hurmaları kocana sadaka olarak versin. Sonra da kocan o hurmaları altmış yoksula sadaka olarak versin."***[465]"

Abdullah b. İdris'in bildirdiğine göre Ma'mer b. Abdullah b. Hanzele, Yusuf b. Abdullah b. Selam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Havle'nin kocası kendisine zıhar yaptı. O da durumunu gidip kendisine arzettiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kocasının on beş ölçek hurmayı altmış yoksula sadaka olarak vermesini emretti.

Bu rivayetlere dayanarak itirazda bulunan kişiye şöyle cevap verilebilir:

Muhammed b. İshak'ın Muhammed b. Amr b. Atâ'dan yapmış olduğu rivayeti nakletmiştik.

464 Ebu Davud, Talak, 17

465 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/639

O rivayette anlatıldığına göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* zıhar yapan şahsın altmış yoksula bir vesk hurma dağıtmasını emretmiştir. Bu rivayet, kabule daha layıktır. Çünkü senin rivayetinde dağıtılması emredilen hurmadan daha fazla miktarda hurma dağıtılması emrini içermektedir. Ayrıca senin rivayetindeki on beş ölçek miktarındaki hurmayı, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* zıhar yapan şahsa yardım olarak vermiş olması mümkündür. Bu, kefaret olarak verilmesi gereken miktarın tamamının on beş ölçekten ibaret olduğuna delalet etmez.

Bu husus şu rivayette açıklanmıştır:

İsrail'in bildirdiğine göre Ebu İshak, Yezid b. Zeyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kocası, Havle'ye zıhar yaptı." Böyle dedikten sonra hadisin tamamını anlattı ve sonunda şöyle dedi: ***"Resûlullah** sallallahu aleyhi ve sellem* ***ona on beş ölçek hurma yardımında bulundu."***[466]

Bu rivayet, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* zıhar kefareti vermesi gereken Havle'nin kocası Evs'e kefaretin bir kısmını vererek yardımda bulunduğuna delalet etmektedir. Bu, şu rivayetle teyid edilmiştir:

Yahya b. Zekeriya'nın bildirdiğine göre Ma'mer b. Abdullah, Yusuf b. Abdullah b. Selam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Havle binti Mâlik b. Salebe, bana şunları anlattı: Kocası kendisine zıhar yapmıştı. O sırada Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona bir ağacın hurmalarını yardım olarak verdi. Kendisi de kocasına bir ağacın hurmalarını yardım olarak verdi. Yardım olarak verilen hurmalar toplamda altmış ölçeği buldu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Bunları sadaka olarak dağıt"*** dedi.[467]

Zıhar yapan kişinin, yoksullara yiyecek vermeden eşiyle cinsel ilişkide bulunmasının caiz olup olmadığı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Mâlik ve Şafiî dediler ki: "Kefaret olarak yoksullara yiyecek vermesi kesinleştiğinde, bu yiyeceği vermeden eşiyle cinsel ilişkide bulunamaz."

---

466 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/644

467 Tahavi, Şerhu Maâni'l-Âsâr: 3/121

Zeyd b. Ebi Zerkâ, Sevri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yoksullara yiyecek vermeden eşiyle cinsel ilişkide bulunmak isterse günaha girmez."

Muafâ ile Eşcai, Sevri'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Yoksullara yiyecek vermeden karısına yaklaşamaz."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zıhar yapıp da kefaret olarak oruç tutamayacağını söyleyen erkeğe, kefaret vermeden karısına yaklaşmamasını emretmiştir. Şunu da ifade edelim ki, zıhar yapan kişinin köle azad etmeden karısıyla cinsel ilişkide bulunmasının haramlığı hususunda bütün fakihler ittifak ettiklerine göre, köle azad edecek kadar maddi imkânı olmayan kimsenin yoksullara yiyecek verinceye kadar üzerindeki bu haramlık hükmünün devam etmesi gerekir. Yiyecek vermeden eşiyle cinsel ilişkide bulunan kişi, köle azad etmeden ilişkide bulunmuş gibi olur.

## Kitap Ehli Kimselere Nasıl Selam Verilir?

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَاِذَا جَٓاؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ وَيَقُولُونَ فٖٓي اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿٨﴾ )

**8-"Gizlice konuşmaktan menedilip de, menedildikleri şeyi işleyen ve günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşanları görmedin mi? Sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı selamla selamlıyorlar. İçlerinden de, »Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!» diyorlar. Cehennem onlara yeter! Oraya girecekler. Ne kötü varış yeridir orası!"**

Said'in bildirdiğine göre Katade, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabı ile birlikte oturmakta iken bir Yahudi gelip onlara selam verdi. Onlar da selamına karşılık

verdiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* ashabına ***"Onun ne dediğini anladınız mı?"*** diye sordu. Ashap, "Selam verdi ey Allah'ın peygamberi" dediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"o size (سامٌ عَلَيْكُمْ) yani 'dininizden usanasınız' dedi."*** Allah'ın Peygamberi şöyle buyurdu: ***"Kitap ehlinden biri size selam verdiğinde ona "Söylediğin senin üzerine olsun" anlamında (عَلَيْكُمْ) deyin."***[468]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا لَقِيتُمُ الْمُشْرِكِينَ فِي الطَّرِيقِ فَلَا تَبْدَءُوهُمْ بِالسَّلَامِ وَاضْطَرُّوهُمْ إِلَى أَضْيَقِهَا)

***"Yolda müşriklerle karşılaştığınızda onlara önce siz selam vermeyin. Onları yolun dar kısmından geçmeye mecbur bırakın."***[469]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Enes'in *radiyallahu anh* Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet ettiği hadiste geçen (سامٌ) kelimesiyle 'dininizden usanasınız' manası kastedilmiştir. Bu kelimeyle ölüm manasını kasdettikleri de rivayet edilmiştir. Çünkü bu kelime, ölüm anlamına da gelmektedir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hişam'ın bildirdiğine göre Muhammed, Ebu Hanife'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Biz, müşrikin selamına karşılık vermek, ama kendimiz önce ona selam vermemek gerektiği görüşündeyiz."

Muhammed, "Bu bizim fakihlerin genelinin görüşüdür" dedi.

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre İbrahim, Alkame'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Abdullah ile birlikte bir yolculuğa çıkmıştık. Bizimle birlikte yolculuk eden bazı acem yöneticileri de vardı. Onlar bizim yolumuzdan başka bir yola koyuldular. Abdullah onlara selam verdi. Ken-

468 Bkz: Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 58
469 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 9/203

disine, "Bu yaptığın mekruh değil mi?" diye sordum. "Bu, yol arkadaşlığının hakkıdır" diye cevap verdi.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu rivayetin zahirinden anlaşıldığına göre acem yöneticilerine Abdullah'ın kendisi önce selam vermiştir. Çünkü gayr-ı Müslimlerin verdikleri selama karşılık vermek, hiç kimseye göre mekruh değildir.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kitap ehlinden biri size selam verdiğinde ona (عَلَيْكُمْ) deyin."***

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Gayr-ı Müslimlere önce bizim selam vermemiz mekruh görülmüştür. Çünkü "selam" cennet ehlinin iyi dilekleridir. Gayr-ı müslimler için böyle bir dilekte bulunmak mekruh görülmüştür. Çünkü onlar, cennetlik değildirler. Ama onlar selam verdiklerinde mukabelede bulunmak için bizim de selamlarına karşılık vermemiz mekruh değildir.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا)

**"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynısıyla karşılık verin"**[470]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Abdulvahid, Süleyman el A'meş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbrahim'e, "Hıristiyan bir tabibin yanına gidip geliyor ve ona selam veriyorum" dedim. Bana, "Evet, ona ihtiyacın olduğunda selam verebilirsin" dedi.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾)

---

470 Nisâ, 4/86

**11-"Ey iman edenler! Size, «Meclislerde yer açın» denildiği zaman açın ki, Allah da size genişlik versin. Size, «Kalkın», denildiği zaman da kalkın ki, Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Katade dedi ki: "Sahabiler Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* meclisinde yer kapmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Kendilerine, "Yer açın" denildi."

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "O, savaş konusunun görüşüldüğü meclisti."

Katade, (وَاِذَا قِيلَ انْشُزُوا) **"Size, "Meclislerde yer açın denildiği zaman"** ibaresinin "Hayır ve iyiliğe çağırıldığınızda" anlamına geldiğini söylemiştir.

Bu ibarenin "Meclisten yüksek yere oturun, denildiğinde" anlamına geldiğini söyleyenler de vardır. Bu sebeple ayetin devamında ilim ehlinden bahsedilmiştir. Çünkü âlimler yüksek yere oturma hakkına sahiptirler. Bu da âlimlerin fazilet ve üstünlüklerini açıklamak için Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* onları başkalarından daha yüksek yerde oturttuğuna delalet etmektedir. Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra da insanların âlimleri yüksek yerlere oturtmaları gerekir.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذٖينَ اُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ)

**"Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin."**

Bu bağlamda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur:

(لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أُولُو الْأَحْلَامِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ)

***"Aklıbaşında olan kimseler (namazda) yakınımda dursunlar. Sonra (akıl bakımından) onların peşinden gelenler (ergenlik çağına yaklaşanlar) dursunlar. Sonra (akıl bakımından) onların peşinden gelenler (çocuklar) dursunlar."***[471]

471 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 3/138

Akıl, fikir sahibi olan akılı başında kimseler en yüksek mertebeye konulmuşlardır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onları nübüvvetin hemen sonrasındaki mertebeye yerleştirmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةًۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُۜ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿١٢﴾ )

**12-"Ey iman edenler! Peygamber ile başbaşa konuşacağınız zaman, başbaşa konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şâyet (sadaka verecek bir şey) bulamazsanız, bilin ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**

Leys'in bildirdiğine göre Mücahid, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah'ın kitabında bir ayet var ki, benden önce o ayetle amel eden olmadığı gibi benden sonra da onunla amel eden olmayacaktır. Yanımda bir dinar vardı. Onu bozdurdum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile baş başa konuşacağım zaman bir dirhem sadaka verdim. Daha sonra bu ayet neshedildi."

Ali b. Ebi Talha, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Müslümanlar Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* çok soru soruyorlardı. Bu da onu zorluyordu. Cenab-ı Allah, peygamberinin üzerindeki bu yükü hafifletmek istedi. (اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةً) **"Peygamber ile baş başa konuşacağınız zaman, baş başa konuşmanızdan önce bir sadaka verin"** ayeti indiğinde Müslümanların çoğu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* soru sormaktan çekindiler. (ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍ) **"Baş başa konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da, sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin"**[472] ayeti inince Cenab-ı Allah, Müslümanlara getirmiş olduğu kısıtlamayı kaldırdı."

---

472 Mücadele, 58/13

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetler üç hükme delalet etmektedir. Şöyle ki:

1-Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile başbaşa görüşmeden önce yoksullara sadaka verilmeli.

2-Görüşme öncesi sadaka verecek bir malı bulunmayan kimselere şu ayetle ruhsat tanınmıştı.

(فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

**"Şâyet (sadaka verecek bir şey) bulamazsanız, bilin ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**

Bu ayet, sadaka verecek bir şey bulamayan kimsenin Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* soru sormasının mübahlığına delalet etmektedir.

3-Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile başbaşa görüşmezden önce sadaka vermek vacip idi.

Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍ
فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ)

**"Baş başa konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da, sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre (اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةً) **"Peygamber ile baş başa konuşacağınız zaman, baş başa konuşmanızdan önce bir sadaka verin"** ayeti hakkında Mücahid, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Benden başkası bu ayetle amel etmedi. Nihayet neshedildi. Hükmü sadece bir saat sürdü."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَٓادُّونَ مَنْ حَٓادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُٓوا اٰبَٓاءَهُمْ اَوْ اَبْنَٓاءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَش۪يرَتَهُمْۜ اُو۬لٰٓئِكَ كَتَبَ ف۪ي قُلُوبِهِمُ الْا۪يمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُۜ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ اُو۬لٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِۜ اَلَٓا اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾)

**22-"Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Alla"a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedi kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (الْمُحَادَّةُ) kelimesi, iki taraftan herbirinin, diğerinin bulunduğu yerden ve çizgiden ayrı bir yerde ve çizgide bulunması anlamına gelmektedir. Ayetten açıkça anlaşıldığına göre burada daru'l harp sâkinleri kastedilmektedir. Çünkü onlar bizim bulunduğumuz yerden ve çizgiden ayrı bir yerde ve çizgide bulunmaktadırlar. Bu ayet, her ne kadar kitap ehli olsalar da daru'l harp sâkinleriyle Müslümanların evlenmesinin mekruhluğuna delalet etmektedir. Çünkü onlarla evlenmek, onları sevmeyi gerektirir.

Bununla ilgili bir ayette Cenab-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً)

**"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir."**[473]

473 Rûm, 30/21

بسم الله الرحمن الرحيم

# 59- HAŞR SÛRESİ

## [Kitap Ehli'nin Sürgün Edilmesi]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(هُوَ الَّذِي اَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَاَتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِاَيْدِيهِمْ وَاَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾)

**2-"O, kitap ehlinden inkar edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri ibret alın."**

Mücahid ile Katade dediler ki: "Toplu sürgünlerin ilki, Nadîroğulları Yahudilerinin sürülmesidir. Bunların bir kısmı Hayber'e, bir kısmı da Şam'a gitmişti."

Zühri dedi ki: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlarla savaştı. Nihayet sürgün edilmeleri üzerine onlarla anlaştı. Onları Şam'a sürdü. Her birinin, beraberlerinde silah dışında bir deve yükü kadar eşya götürmesine müsaade edildi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet iki mana içermektedir. Şöyle ki:

1-Esir almamak, köle edinmemek, zimmi statüsüne sokmamak, kendilerinden cizye almamak şartıyla diyarlarından sürgün etmek şeklinde harbî kâfirlerle anlaşma yapılabilir. Ancak Müslümanların, İslam'a girmeleri veya cizye ödemeleri için onlarla savaşma gücünün olduğu zamanda bu hüküm bize göre geçerli değildir. Zira Yüce Allah, Müslüman olmalarına veya cizye ödemelerine kadar kâfirlerle savaşmayı emretmiştir:

(قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ...حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ)

**"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın."**[474]

(فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ)

**"Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün."**[475]

Müslümanların onlarla savaşmaya ve zimmilik statüsüne sokmaya güçleri varken onları yurtlarından sürgün etmeleri caiz değildir. Ama Müslümanların buna gücü yetmiyorsa, yurtlarından sürgün etmek üzere onlarla bir anlaşma yapmaları caiz olur.

2-Ehl-i harp olan kâfirlerle belirsiz bir mal karşılığında sulh yapmak caizdir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* arazilerini ve silahlarını bırakıp herbirinin beraberinde sadece bir deve yükü kadar mal götürmesi şartıyla Nadîroğulları Yahudileriyle anlaşma yapmıştı. Bir devenin taşıyabileceği eşyanın miktarı ise belli değildir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِي الْاَبْصَارِ)

**"Ey basiret sahipleri, ibret alın."**

---

474 Tevbe, 9/29

475 Tevbe, 9/5

Burada olayların hükmünü birbirine kıyaslayarak ibret alınması emredilmektedir. Ayetin zahirine göre hareket ederek bunu yapmak gerekir.

(مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلٰى اُصُولِهَا
فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾)

**5-"(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestiniz yahut (kesmeyip) kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. Bu da fasıkları rezil etmesi içindir."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Katade dediler ki: "Acve dışındaki her hurma ağacına Lîne denir."

Mücahid ile Amr b. Meymun dediler ki: "Her hurma ağacına Lîne denir." Lîne'nin iyi cins hurma veren ağaç anlamına geldiği de söylenmiştir.

İbn Cüreyc, (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ) **"(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestinizse"** ayeti hakkında Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bazı muhacirler savaşta düşman yurdundaki hurma ağaçlarının Müslümanlara ganimet olarak kaldığını ve kesilmesinin caiz olmadığını söylediler. Bunun üzerine Cenab-ı Allah, böyle diyenleri doğrulamak ve kesenlerin de günahtan kurtulmak için tevbe etmelerini tembihlemek maksadıyla bu ayeti indirdi.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cenab-ı Allah hurma ağaçlarını kesenlerin de kesmeye yanaşmayanların da doğru yaptıklarını bildirdi. Çünkü her iki grup kendi içtihadlarına dayanarak böyle yapmışlardı. Bu da her müçtehidin içtihadında isabet ettiğine delalet etmektedir.

Zühri'nin bildirdiğine göre Urve, Üsame b. Zeyd'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şu talimatı verdi:

(أغِزْ على أُبنَى صباحاً وحَرِّق)

***"Sabah vakti Übnâ mıntıkasına saldır ve oraları yak."***[476]

476 Ebu Davud, Cihad, 89

Katade, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etti: "Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh* mürtetlerle savaştığında onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını esir aldı ve bir kısmının da bulunduğu yerleri yaktı."

Abdullah b. Ebû Bekir b. Amr b. Hazm'in bildirdiğine göre Nadîroğulları Yahudileri kalelerine kapandıklarında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, çevredeki hurma ağaçlarının kesilmesini ve oraların yakılmasını emretti. Yahudiler, "Ey Eba Kasım! Sen bozgunculuğa razı olmazdın. Bu ne haldir?" dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Allah (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ) **"(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestinizse, hep Allah'ın izniyledir."** ayetini indirdi.

Osman b. Atâ, babasının şöyle dediğini nakletti: "Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh* orduyu Şam'a gönderirken askerlere yaptığı tavsiyeler arasında 'Meyve veren bir ağacı kesme' tavsiyesi de vardı."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Muhammed b. Hasan bu ayeti şöyle te'vil etmiştir: Müslümanlar o hurmalıkları Cenab-ı Allah'ın kendilerine ganimet olarak vereceğini ve Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Şam'ın fethine dair va'dinin gerçekleşmesi sonunda Müslümanların eline geçeceğini biliyorlardı. Bundan dolayı Hz. Ebû Bekir *radiyallahu anh* meyveli ağaçların kesilmemesini ve Müslümanlara kalmasını istedi. Ama İslam ordusu darülharbe savaş için girdikten sonra oradan çıkarken kâfirlerin ağaçlarını ekinlerini ve evlerini yakmaları daha iyi olur. Oradan çıkarıp getirmek mümkün olmadığı zaman mezhebimiz müçtehidlerine göre hayvanlarını kestikten sonra yakmak da uygun olur. Müslümanlara ganimet olarak kalacağı umulan mallarını telef etmemek caizdir. Müşriklere kızarak yakmak da caizdir. Ayet-i kerime ve Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* Nadîroğulları Yahudilerine yaptığı muamele buna delalet etmektedir.

## [Savaşılmaksızın Kazanılan Mallar: Fey']

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ مِنْهُمْ فَمَٓا اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٦﴾)

**6-"Onların mallarından Allah'ın, savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar için siz, at ya da deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini, dilediği kimselerin üzerine salıp onlara üstün kılar. Allah'ın her şeye hakkıyla gücü yeter."**

Fey' kelimesi, geri dönmek anlamına gelmektedir. Îlâ'dan geri dönmeye de fey' denir. Mesela îlâ ilgili ayette (فَإِنْ فَاؤ) **"Eğer (bu süre içinde) dönerlerse"**[477] ifadesi kullanılmaktadır. Bir kişi bir şeyi bir başkasına geri verdiğinde (أفاءه) denir. Bu ayetin konusuyla ilgili olarak kullanıldığında fey' kelimesi, Müslümanların müşriklerden ele geçirdikleri mallar anlamına gelir. Buna göre ganimet, cizye ve haraç, fey'dir. Çünkü bunların tümü, Yüce Allah'ın Müslümanlara mülkettiği müşrik mallarıdır. Ganimet her ne kadar fey' ise de, fey'in diğer türlerinin ortak olamayacağı özel bir manası vardır. Çünkü ganimet, savaşta ehl-i harp kâfirlerden zorla alınan mallardır. Ganimetin bazısından Güç ve yücelik sahibi olan Allah yoluna harcanmak üzere beşte birlik pay çıkarıldıktan sonra kalan kısım, savaşçılara paylaştırılır.

Zühri'nin bildirdiğine göre Mâlik b. Evs b. Hadsan, Ömer b. Hattab'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Nadîroğulları Yahudilerinin malları, Yüce Allah'ın Resûlü'ne fey' olarak verdiği mallardandı. O malları ele geçirmek için Müslümanlar (savaşıp) at ve deve koşturmuş değillerdi. Bu sebeple o mallar özel olarak Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* ait oldu. Ondan bir yıla yetecek kadar ailesinin nafakasını ayırdıktan sonra kalan kısmı at, silah ve teçhizata sarfetti. Çünkü bu malların bu şekilde sarfedilmesi gerektiğini Yüce Allah kendi Kitabı'nda açıklamıştır. Şundan

477 Bakara, 2/226

ki, Müslümanlar o malların ele geçirilmesi için savaşıp at ve deve koşturmuş değillerdi. O malları zor kullanarak değil sulh yoluyla elde etmişlerdi. Zühri'nin anlattıklarına göre Fedek arazileri ile Ureyne köyleri bu şekilde ele geçirilmişti. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ganimette özel bir payı vardı. Henüz paylaşım yapılmadan bu payını ganimetten çıkarıp alırdı. Ayrıca humus denilen beşte birlik payı da vardı. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ganimetlerdeki hakları bunlardı. Bunların bir kısmını ailesinin geçimi için sarfederdi. Artanını ise Müslümanların karşılaştığı beklenmedik durumlar için sarfederdi. Bu payda başka hiç bir kimsenin hakkı yoktu. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, uygun gördüğü kimselere bu payından yardım ederdi. Bu ayet, Müslümanların zor kullanarak değil de sulh yoluyla müşriklerden ele geçirdikleri her türlü malın Beytülmale konulmayacağına; bunların haraç ve cizyelerin sarfedildikleri yerlere sarfedileceğine delalet etmektedir. Çünkü bu mallar, Müslümanların savaşıp üzerine at koşturmadıkları Nadîroğulları Yahudilerinin malları gibi Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* mahsus mallar olmuşlardı.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(مَا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَٓاءِ مِنْكُمْۜ وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُواۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِۢ ﴿٧﴾ )

**7-"Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) haline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah, Müslümanların savaşıp üzerine at koşturmadan elde ettikleri fey'in hükmünü daha önce belirttiğimiz gibi açıklamış ve onun tamamen Peygambera ait olduğunu bildirmiştir. Bun-

dan sonra Müslümanların savaşıp üzerine at koşturarak elde ettikleri fey'in hükmünü açıklamıştır. Bunun da yukarıdaki ayette bildirilen beş sınıfa ait olduğunu açıklamıştır. Bu ayetin zahiri, bu beş sınıfa dâhil olmayan ganimet sahiplerinin bu mallardan pay alamayacaklarını gerektirmektedir.

Katade dedi ki: İslamiyetin ilk zamanlarında ganimetler, bu beş sınıfa dağıtılıyordu. Ancak bu hüküm daha sonra inen şu ayetle neshedildi: (وَاعْلَمُوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ) **"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."**[478]

## [Hz. Ömer'in Irak Topraklarının Pay Edilmesindeki İctihadı]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hz. Ömer *radiyallahu anh* Irak'ı fethettiğinde, aralarında Zübeyr, Bilal ve diğerlerinin bulunduğu bazı sahabiler, Irak topraklarını ganimet hakkına sahip olanlara pay etmesini istediler. Ama o, "Bu toprakları ganimet erbabına pay edersem diğer insanlara bir şey kalmaz" dedi ve bu talepte bulunanlara şu ayeti delil göstererek karşı çıktı: (وَالَّذِينَ جَاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ) **"Onlardan sonra gelenler ise..."**[479] Bu meseleyi Hz. Ali *radiyallahu anh* ile bir sahabe cemaatine danıştı. Onlar, ırak arazilerini askerlere paylaştırmamasını, sahiplerini arazilerin başında bırakmasını, buna karşılık onlardan haraç almasını tavsiye ettiler. Hz. Ömer *radiyallahu anh* bu tavsiye doğrultusunda hareket etti. Paylaştırılmasını talep edenlere bu ayeti delil göstererek karşı çıktı. Onlar da kendisine muvafakat ettiler. Bu da bu ayetin neshedilmediğine, fethedilen araziler hakkında ganimetle ilgili ayete eklendiğine delalet etmektedir. Devlet başkanı fethedilen ülkelerin arazilerini askerlere paylaştırmayı daha faydalı ve kazanç getirici bulursa paylaştırır. Ama paylaştırmayıp sahiplerini arazilerin üzerinde bırakır ve buna karşılık onlardan haraç almayı uygun görürse, bunu da yapabilir. Çünkü arazi sahiplerinden haraç almayla ilgili olarak bu ayetin

---

478 Enfâl, 8/41
479 Haşr, 59/10

hükmü sabit olmasaydı, arazilerin paylaştırılmasını isteyen sahabiler, Hz. Ömer'e *radiyallahu anh* bu ayetin neshedildiğini söylerlerdi.

Neshedildiğini söyleyerek ona karşı çıkmamaları, kendilerine göre de bu ayetin neshedilmiş olmadığına ve söz konusu meselede Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* görüşünü destekleyen bir delil olduğuna delalet etmektedir. Buna göre her iki ayetin manası birlikte şöyle takdir edilebilir: Bilin ki, ganimet olarak aldığınız arazi harici malların beşte biri Allah'a aittir. Eğer devlet başkanı uygun görürse araziler de bu şekilde pay edilir. Allah'ın, fethedilen memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı araziler, sahiplerinin mülkiyetinde bırakılmasını devlet başkanının tercih etmesi durumunda bu araziler, Allah'a ve Resûlü'ne aittir. Burada Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* adının geçmesi, bunları dilediği kimselere sarfetme yetkisinin kendisine verilmiş olmasından dolayıdır.

Hz. Ömer *radiyallahu anh*, şu ayetlere dayanarak bu sonuca varmıştı:

(كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ)

**"O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir)."**[480]

(وَالَّذِينَ جَاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ)

**"Onlardan sonra gelenler ise..."**[481]

Hz. Ömer kararını savunurken, "Eğer bu toprakları askerlere paylaştırsaydım, bu topraklar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelirdi. Sonradan gelen Müslümanlara bir şey kalmazdı. Çünkü (وَالَّذِينَ جَاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ) **"Onlardan sonra gelenler ise..."** ayeti ile bu arazilerde sonra gelecek olanlara da hak verilmiştir."

Ayetin delalet ettiği hüküm kendisinin zihninde bu şekilde sabitleştiğinde ve sahabiler de arazi sahiplerini haraç karşılığında arazilerinin başında

480 Haşr, 59/7
481 Haşr, 59/10

bırakmaya muvafakat ettiklerinde Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Osman b. Hanif *radiyallahu anh* ile Huzeyfe b. Yeman'ı *radiyallahu anh* Irak'a gönderdi. Bunlar gidip arazilerin ölçümünü yaptılar ve bilinen yerler için haraç tarhettiler. Şahısların da cizye ödemelerine hükmettiler. Cizye mükelleflerini üç sınıfa ayırdılar. Gelir bakımından alt sınıftakiler 12, orta sınıftakiler 24, üst sınıftakilerse 48 dirhem cizye vereceklerdi. Hz. Ömer'den *radiyallahu anh* sonra gelen halifeler, onun bu uygulamasını bozmadılar. Böylece bu bir icma haline gelmiş oldu.

## [Savaşarak Fethedilen Arazilerin Hükmü]

İlim ehli kimseler, savaşarak fethedilen arazilerin hükmü üzerinde farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Sevri dediler ki: "Halife savaşarak bir yeri fethettiğinde oranın arazilerini dilerse savaşan askerlere paylaştırır. Dilerse sahiplerini haraç karşılığında oralara mâlik kılar. O arazileri alıp satmaları caiz olur."

Mâlik dedi ki: "Sulh yoluyla fethedilen yerlerin ahalisinin kendi mülklerini satmaları caizdir. Savaşla fethedilen yerlerin ahalisinin satmak istedikleri yerler satın alınmaz. Çünkü sulh yoluyla fethedilen yerlerin ahalisinden Müslümanlığı kabul edenler, kendi mal ve arazilerine mâlik olma hakkına öncelikle sahip olurlar. Savaşla fethedilen yerlerin ahalisinden Müslümanlığı kabul edenler canlarını korumuş olurlar. Ama arazileri Müslümanların eline geçer. Çünkü onların diyarı Müslümanlara ganimet olmuştur."

Şafiî dedi ki: "Savaşla fethedilen yerlerin beşte biri o yerin ahalisine verilir. Beşte dördü ise savaşanlara ganimet olarak verilir. Gönül rızasıyla hakkından feragat edenin payını halife, o topluma vakfeder. Ama hakkından feragat etmeyen kimse, kendi malına mâlik olmada öncelik hakkına sahip olur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Savaşla fethedilen yerler, mutlaka ganimeti hak edenlere paylaştırılır. Onlar gönül rızasıyla bundan feragat etmedikçe halifenin o yerleri başka bir uygulamaya tabi tutması caiz olmaz. Ya da halife o yerlerin sahiplerini mülklerinin başında bırakır; o araziler için

onlardan haraç, kendi şahısları için de cizye almakta serbesttir. Nitekim Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Irak'ın Sevad bölgesi arazileri için böyle yapmıştı. Irak'ın Sevad bölgesi arazilerinin mülkiyetinden ganimetçilerin hakkını vermediği için bazılarının muhalefetinden sonra sahabenin tamamının, Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* bu uygulamasını ittifakla tasvip etmeleri, ganimetçilerin savaşla fethettikleri yerlerin topraklarına halifenin uygun görmemesi durumunda mâlik olamayacaklarına ve oranın ahalisini köleleştiremeyeceklerine delalet etmektedir. Şayet bu topraklar ganimetçilere mülk olsaydı Hz. Ömer *radiyallahu anh* Sevad arazilerini ganimetçilere vermeyip sahiplerinin mülkiyetinde bırakmazdı. Ganimetçiler de onun (كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ) **"O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir)."**[482] ve (وَالَّذِينَ جاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ) **"Onlardan sonra gelenler ise"**[483] ayetlerini delil göstermesine karşı çıkarlardı. Bu ayetleri delil göstermesini hepsinin kabul etmesi, savaşla fethedilen yerlere ancak halifenin uygun görmesi durumunda ganimetçilerin mâlik olabileceklerine delalet etmektedir. Şunu da belirtmeliyiz ki ulema, halifenin müşrik esirleri hayatta bırakmayıp öldürme yetkisine sahip olduğu hususunda ihtilaf etmiş değildirler. Eğer bu esirler ganimetçilerin mülkü olsalardı, halifenin müşriklerin diğer mallarını telef etme hakkına sahip olmadığı gibi bu esirleri de öldğrme hakkı olmazdı. Müşrik esirleri öldürme hakkına sahip olduğu gibi, onları hayatta bırakıp ganimetçilere paylaştırma hakkına da sahip olması şunu ispatlamaktadır: Savaşa katılanlar, ele geçirdikleri mallara ve esirlere halife uygun görüp kendilerine paylaştırmadan mâlik olamazlar.

Şu rivayet de bu hükme delalet etmektedir:

Sevri'nin Yahya b. Said'den naklen bildirdiğine göre Said b. Beşir, Sehl b. Ebi Hasme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber'i ikiye böldü. Yarısını kendi ihtiyaçları ve karşılaşabileceği musibetler için, yarısını da Müslümanlar için ayırdı. Müslümanlara ayırdığı kısmı on sekiz hisseye böldü. Fethedilen yerlerin tamamı ganimetçilerin mülkü olsaydı, Hayber'in yarısını kendi ihtiyaçları ve karşılaşabileceği musibetler için ayırmazdı. Oysa orayı savaşarak fethetmişti."

---

482 Haşr, 59/7

483 Haşr, 59/10

Buna dair bir delil de şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'yi savaşarak fethetmişti. Mekke halkına lütufta bulunarak onları mülklerinin başında bırakmıştı. Savaşarak elde edilen yerlerin topraklarını ganimetçilere paylaştırma paylaştırmayıp haraç karşılığında eski sahiplerinin mülkiyetinde bırakma şıklarından birini tercih etmede halifenin inisiyatif kullanabileceğine ayet, selef ulemasının icması ve sünnet delalet etmektedir.

Şu rivayet de buna delalet etmektedir:

Sehl b. Ebi Salih'in babasından naklen bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنَعَتِ الْعِرَاقُ قَفِيزَهَا وَدِرْهَمَهَا، وَمَنَعَتِ الشَّامُ مُدْيَهَا وَدِينَارَهَا، وَمَنَعَتْ مِصْرُ إِرْدَبَّهَا وَدِينَارَهَا، ثُمَّ عُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأْتُمْ)

***"Irak (haraç olarak verdiği) kafiz ve dirhemini menedecektir. Şam, iki müd ve bir dinarını menedecektir. Mısır, irdebini menedecektir. Siz, başladığınız (eski) halinize döneceksiniz."***[484]

Yani buralardaki haraç arazileri, statülerini koruyacaklardır. Haraç arazisi olmakta devam edeceklerdir. Bu hadisi rivayet ederken Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* üç kez "Ebu Hureyre'nin eti ve kanı bu hadise şahitlik eder" demiştir. Bu hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* arazilerle ilgili olarak insanların üzerlerinde bulunan Allah haklarını vermeye yanaşmayacaklarını, vermemekte eski cahiliyet haline geri döneceklerini haber vermiştir. Bu da Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* Sevad arazileri hakkında söylediklerinin sahihliğine ve Allah'ın hukukuna dair mükellefleri yükümlü kıldığı haracın ödenmesinin vacipliğine delalet etmektedir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* Sevad arazisiyle ilgili anlattığınız uygulamasını destekleyen bir icma bulunmamaktadır. Çünkü Habib b. Ebi Sabit ve başkaları, Salebe b. Yezid el-Hammani'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Rahbe'de Hz. Ali'nin

484 Ebu Davud, Harac, 29; Beyhaki, Ma'rifetu's-Süneni ve'l Âsâr: 2/120

*radiyallahu anh* yanına gittik. Bize, "Birbirinizin yüzüne (kılıçla) vuracak olmasaydınız, Sevad arazilerini aranızda paylaştırırdım" dedi.[485]"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Sahih rivayete göre Hz. Ali *radiyallahu anh*, Sevad arazisini ganimetçilere paylaştırmamasını, bu arazileri sahiplerinin mülkiyetinde bırakmasını Hz. Ömer'e *radiyallahu anh* tavsiye etmiştir. Bununla birlikte Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* bu naklettiğiniz şeyi söylemiş olması doğru değildir. Çünkü Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* bu şekilde kendilerine hitap ettiği kimseler ya Sevadı fethedip halifenin tercih hakkına bakılmaksızın oranın mülkiyetini ve toprakların kendilerine paylaştırılmasını hak edenlerdir. Ya da Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* kendilerine hitap ettiği kimseler orayı fethedenler değildi. Yahut kendisi Sevad'ın fethinde hazır bulunanlarla bulunmayanlardan oluşan karışık bir askeri birliğe hitap etmişti. Sevad'ın fethinde hazır bulunmayanlara hitap etmiş olması mümkün değildir. Çünkü ganimetin savaşçıları devre dışı bırakıp onlardan başkalarınaya da fetihte hazır bulunup ganimeti hak edenlerle, hazır bulunmayıp ganimeti hak etmeyenlerden oluşan karışık bir askeri birliğe paylaştırılabileceğini söyleyen hiç kimse yoktur. Çünkü fetihte hazır bulunmayanlara ganimetten pay vererek onları fetihte hazır bulunanlara ortak etmek caiz değildir. Ya da başkalarına değil de sadece fetihte hazır bulunanlara hitap etmiştir. Eğer böyle ise kendilerine hitap ettiği kimseler, halifenin inisiyatif kullanmasına gerek kalmadan ganimeti hak ederler. Bunların hakkını başkalarına vermek caiz olmaz. Aksi halde birbirlerinin yüzüne kılıçla vururlar. Allah'tan en çok sakınılması gereken şey, verilmesi gereken bir hakkı sahibinden başkasına vermektir. Şu da var ki Hz. Ali *radiyallahu anh* bu hitabını diğerlerine değil de sadece fetihte hazır bulunanlara yapmış değildir. Bu da sözünü ettiğiniz rivayetin fasid olduğuna delalet etmektedir.

Naklettiğimiz bu kural ve Hz. Ömer'in Sevad arazilerini paylaştırmayıp eski sahiplerinin mülkiyetinde bıraktığına dair rivayetin sahabe çoğunluğunca sahih kabul edildiği sabit olduktan sonra, insanlar bu hususta farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

---

485 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 9/227

Bazıları dediler ki: "Hz. Ömer *radiyallahu anh* Sevad halkını mülklerinin başında bıraktı; ellerinde bulunan mallarına ilişmedi ve onları köleleştirmedi." Bu bizim mezhebimiz müçtehidlerinin de görüşüdür.

Başkaları dediler ki: "Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Sevad halkını arazilerinin başında bıraktı. Lâkin onları ve arazilerini Müslümanların fey'i statüsüne soktu. Kendileri o malların mülkiyetine sahip olamayacaklardı."

Bir başka ulema grubu da şöyle dediler: "Hz. Ömer *radiyallahu anh* onları hür kimseler olarak arazilerinin başında bıraktı. Ancak arazileri artık Müslümanların yararına bir vakıf malı olmuştu."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Sevad halkından Müslümanlığı kabul eden kimsenin hür olduğuna, hiç kimsenin onu esir alamayacağı hükmü üzerinde ihtilaf yoktur.

Hz. Ali'nin *radiyallahu anh*, kendi zamanında Müslümanlığı kabul eden bir acem yöneticisine şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer arazilerinin başında durursan senden cizye almayız. Ancak arazilerin için haraç alırız. Arazilerini bırakıp gidersen onlara sahip olma önceliğimiz vardır."

Hz. Ömer'in *radiyallahu anh*, Müslümanlığı kabul eden Nehrül melek yöneticisi hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer daha önceden köle olsalardı, Müslümanlığı kabul etmeleri sebebiyle kölelikleri üzerlerinden kalkmazdı."

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Hz. Ömer ile Hz. Ali, beldeleri fethedilen acem yöneticilerine "Eğer topraklarınızın başında durmazsanız onlara sahip olma önceliğimiz vardır" demişlerdir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Onlar böyle derken şunu kasdetmişlerdir: "Eğer o toprakları ve arazileri şenlendiremez, imar edemezseniz, Müslümanların oralardaki hakkı olan haraç iptal olmasın diye biz oraları başkalarına dağıtırız."

Mezhebimize göre halife, imar edemeyen kimselerin ellerindeki arazileri alıp başkalarına verir. Önce de anlattığımız gibi Sevad halkından Müslümanlığı kabul edenlerin hür olacakları hükmü sabit olduğuna göre, bedenleri hür kalmaya devam ettiği gibi arazileri de kendi mülkiyetlerinde

kalmaya devam eder. Muhaliflerimize göre halifenin, ganimet erbabının o arazilerin mülkiyetindeki haklarını kesip arazileri, elde edilen haraçlarını Müslümanlara sarfederek onlar için vakıf haline getirmesi caizdir. Aynı şekilde o arazileri eski sahiplerinin mülkiyetinde bırakarak onlardan alacağı haracı Müslümanlara sarfetmesi de caizdir. Çünkü halife tarafından mülkiyetleri ellerinden alınmadıktan sonra Müslümanların o arazilerin mülkiyetini sahiplerinin elinden almaya hakları yoktur. Ancak her iki halde de hakları, o arazilerin haracını almaktır. Onları mülkedinemezler.

Yahya b. Âdem, Hasan b. Salih'in şöyle dediğini nakletmiştir: "İşittiğimize göre ganimet, Müslümanların savaşta galip gelerek ele geçirdikleri yerlerdeki mallardır. Fey' ise sulh yoluyla ele geçirdikleri yerlerdeki mallardır."

Hasan dedi ki: "Şu bizim Sevad bölgesi önceleri Nabtîlerin elindeydi. Farslar onları yendiklerinde farslara haraç vermeye başladılar. Müslümanlar farsları yendiklerinde Sevad bölgesini Müslümanlara bıraktılar. Onların savaşmayan töneticileri kendi hallerine bırakıldılar. Müslümanlar herkesi cizye ödemekle yükümlü kıldılar. Ellerindeki arazileri ölçerek belli miktarda haraç ödemekle de yükümlü kıldılar. Onlardan kimsenin elinde bulunmayan sahipsiz arazilere ise Müslümanlar el koydular. Bu araziler tamamen halifeye ait oldu."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hasan böyle derken şunu kasdetmiş olmalı: Nabtîler Fars diyarında hür olarak yaşamaktayken arazileri kendi mülkiyetlerinde idi. Daha sonra Müslümanlar, kendileriyle savaşan Farsları yendiklerinde, Nabtîler kendileriyle savaşmadıkları için bedenleri ve arazileri Farsların zamanındaki statüsünü korudu. Çünkü onlar Müslümanlarla savaşmamışlardı. Canları ve arazileri sulh yoluyla fethedilen ülkeler ve o ülkelerin insanları gibi bir muameleye tabi tutuldu. Eğer kendileriyle savaşmış olsalardı Müslümanlar onların bedenlerine ve arazilerine mâlik olurlardı. Hz. Ömer'den Sevad arazilerini kendilerine paylaştırmasını isteyen arkadaşlarına karşı çıkıp delil ileri sürmesi söz konusu olmasaydı, o zamanki duruma göre bu, kabul edilebilir bir görüştür. Ancak Hz. Ömer *radiyallahu anh,* Hasan'ın anlattıkları şeylerle değil, Allah'ın Kitabından deliller ileri sürerek onlara karşı çıkmıştı.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: Hz. Ömer *radiyallahu anh*, Sevad arazilerini, ganimet erbabının gönül rızasıyla o yörenin halkına kirâ ile vermişti. Kiraya da haraç denir.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadiste şöyle buyurmuştur:

(الْخَرَاجُ بِالضَّمَانِ)

***"Haraç, bir şeyi üstlenmenin karşılığı olarak alınır."***[486]

Yani satın alınan köle bir müddet çalıştırılıp ondan gelir elde edildikten sonra kendisinde görülen bir kusur sebebiyle sahibine geri verilecek olursa, elde edilen gelir müşteriye kalır. Bu hadisi bu meselede delil göstermek birkaç yönden yanlıştır. Şöyle ki: Hz. Ömer *radiyallahu anh* Sevad arazilerini ganimetçilere paylaştırmayıp haraç karşılığında sahiplerinin elinde bırakırken sahiplerinin muvafakatini almamış, sadece sahabilerle istişarede bulunmuştu. Paylaştırılmasını isteyen ganimet erbabına paylaştırmama sebebini açıklayarak delillerle karşı çıkmıştı. Eğer muvafakatlarını almış olsaydı, aralarındaki tartışma bize nakledildiği gibi o muvafakat da nakledilirdi.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu muvafakatin olduğu nakledilmiştir. Şöyle ki: İsmail b. Ebi Halid, Kays b. Ebi Hazim'in şöyle dediğini nakletti: Biz, halkın dörtte birini teşkil ediyorduk. Hz. Ömer Sevad arazilerinin dörtte birini bize verdi. O araziler üç yıl müddetle elimizde kaldı. Bundan sonra Cerir'in heyeti Hz. Ömer'in yanına gitti. Hz. Ömer, "Allah'a yemin ederim ki, bu paylaştırmadan ötürü sorumlu tutulacak olmasam, size pay ettiğim arazileri elinizde bırakırdım. O arazileri Müslümanlara geri vermenizi gerekli görüyorum" dedi ve dediğini yaptı. Arazileri geri vermesine karşılık Cerir'e seksen dinar verdi.

Sonra bir kadın gelip şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri! Kavmim bir bedel üzerine seninle uzlaşmış. Ama avucumu altınla doldurmadığın, beni uysal bir deveye bindirmediğin ve kızıl bir kadife kumaş vermediğin takdirde ben seninle uzlaşmam" dedi. Hz. Ömer onun dediğini yaptı."

---

486 İbn Mâce, Ticarat, 43

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu anlatılanlarda Hz. Ömer'in o arazilerin mülkiyetini onlara verdiğine dair bir delil bulunmamaktadır. Onlara haracın dörtte birini vermiş, daha sonra diğer insanlara örnek olsunlar diye haraç ödemesini keserek sadece devletin verdiği maaşlarıyla yetinmelerini uygun görmüş olabilir. Bu, onların gönül rızasıyla olabilir mi hiç? Hz. Ömer *radiyallahu anh*, aldıklarını Müslümanlara geri vermelerini uygun gördüğünü bildirmiş, bundan başka bir uygulama yapmasına imkân olmadığını açıklamıştır. Çünkü ona göre Müslümanlar için daha yararlı olan uygulama buydu. "Avucumu altınla doldurmadığın takdirde seninle uzlaşmam" diyen kadına gelince, ona verdiklerini beytülmalden vermiştir. Çünkü ellerindeki Sevad arazilerini almadan da bunu yapması caizdi. "Haraç, kira bedelidir" sözüne gelince bu birkaç yönden fasittir. Bunlardan biri şudur ki, süreli olarak yapılan kiralamaların mutlaka belli bir süreyle yapılması gerektiği, süre belirtilmeden yapılan kiralamanın caiz olmayacağı hükmü üzerinde ihtilaf yoktur. Şunu da ifade etmeliyiz ki arazileri kiralayanlar ya köle ya da hür olurlar. Köle iseler, efendinin kölesine bir yeri kiraya vermesi caiz değildir. Kiralayanlar hür iseler, kendileri hür kalıp arazileri kendi mülkiyetlerinde kalmayacak. Bu nasıl olur? Şunu da söylemeliyiz ki arazileri kiralayanlar eğer köle iseler, onlardan cizye almak caiz değildir. Çünkü kölelerin cizye ödemekle yükümlü olmadıklarında ihtilaf yoktur. Şunu da söylemek gerekir ki hurma ağacını ve diğer ağaçları kiraya vermenin caiz olmadığında ihtilaf yoktur. Hz. Ömer *radiyallahu anh*, hurma ağacından ve diğer ağaçlardan ötürü haraç almıştır. Bu da haracın kira bedeli olmadığına delalet etmektedir.

## [Haraç Arazilerinin Satın Alınmasının ve Kiralanmasının Hükmü]

Haraç arazilerini satın alma ve kiralamanın caiz olup olmadığı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri, bunda bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Evzai de bu görüştedir.

Mâlik dedi ki: "Haraç arazilerini kiralamayı mekruh görmekteyim."

Şerik, haraç arazilerini Satın almanın mekruh olduğu görüşünde olup şöyle demiştir: "Bunu yaparak boynuna küçük bir günah ve zillet yükleme."

Tahavi'nin bildirdiğine göre İbn Ebi İmran, Süleyman b. Bekkâr'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Bir adam, haraç arazisine ekin ekmenin hükmünü Muafa b. İmran'a sordu. O, kendisine bu soruyu soran kişiyi bundan menetti. Başka bir adam kendisine, "Ama sen de haraç arazisine ekin ekmektesin!" dedi. Muafa ona şöyle cevap verdi: "yeğenim, kötülükte öncülük yapılmaz."

Şafiî dedi ki: "Müslümanın haraç bölgesindeki hayvanları kiralamasında sakınca olmadığı gibi, haraç arazilerini kiralamasında da sakınca yoktur. Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet edilen (لَا يَنْبَغِي لِمُسْلِمٍ أَنْ يُؤَدِّيَ الْخَرَاجَ وَلَا لِمُشْرِكٍ أَنْ يَدْخُلَ الْحَرَمَ) ***"Müslümanın haraç vermesi, müşrikin de Mescid-i Haram'a girmesi uygun olmaz"***[487] hadisine gelince bu, cizye anlamındaki haraçtır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* haraç arazisi satınaldığı rivayet edilmiştir. Ve o, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا تَتَّخِذُوا الضَّيْعَةَ فَتَرْغَبُوا فِي الدُّنْيَا)

***"Çiftlik edinmeyin. Yoksa dünyaya rağbet edersiniz."***[488]

Abdullah dedi ki: "Razan'daki çiftlik. O ne iyi bir çiftliktir. Medine'deki çiftlik. O ne iyi bir çiftliktir."

Bu sözlerinden anlaşıldığına göre Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* Razan'da çiftliği varmış. Razan ise haraç arazilerinin bulunduğu bir bölgedir. Rivayet olunduğuna göre Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, Irak'ın Sevad bölgesinden arazi Satın almışlardır. Bu da iki şeye delalet eder: Birincisi bu araziler, fethedildikleri sırada sahiplerinin

487 Beyhaki, Ma'rifetu's-Süneni ve'l Âsâr: 13/392
488 Tirmizi, Zühd, 20

mülkiyetinde bırakılmışlardır. İkincisi, Müslümanların haraç arazilerini Satın almaları mekruh değildir.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Ali ile Hz. Ömer, haraç bölgesi ahalisinden Müslümanlığı kabul eden kimseler, eğer arazilerinin başında dururlarsa kendilerinden haraç alınmasına hükmetmişlerdir. İbn Abbas'ın *radiyallahu anh*, zimmilerin arazilerini Satın almayı mekruh gördüğü ve şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Şu kâfirin boynuna Allah tarafından takılan şeyi sen kendi boynuna takma."

İbn Ömer *radiyallahu anh* de buna benzer bir ifadeyle şöyle demiştir: "Kendi boynuna zilleti takma."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Arazi için haraç vermek zillet değildir. Çünkü haraç arazisine sahip olan bir zimmi Müslüman olduğunda bu arazisinden ötürü haraç vermeye devam eder. Ancak cizye ödemez. Haraç ödemek eğer zillet olsaydı, Müslüman olması sebebiyle artık haraç ödemezdi.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* (مَنَعَتِ الْعِرَاقُ قَفِيزَهَا) ***"Irak (haraç olarak verdiği) kafizini menedecektir"*** buyurması, haraç arazisine sahip olan mü'minlerin haraç vermekle yükümlü olduklarına delalet etmektedir. Çünkü bu hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah'ın hakkı olan şeyleri Müslümanların gelecekte vermeyeceklerini haber vermektedir. Bilindiği gibi mezkûr hadisin sonunda ***"Siz, başladığınız (eski) halinize döneceksiniz"*** buyurmaktadır. Müslümanların zillete düşürülmeleri gerekmez. Kâfirlerin zillete düşürülmeleri gerekir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْاِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا اُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾)

**9-"Bu mallar özellikle, Allah'tan bir lütuf ve hoşnudluk ararken ve Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir."**

Doğrusunu Allah bilir. Yani Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere ve (muhacirlerden) önce Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olan ensara aittir. Muhacirler, ensardan önce Müslüman olmuşlardı. Lâkin ayette kastedilen mana şudur: Muhacirlerin Medine'ye hicret etmelerinden önce oraya yerleşmiş olup İslamla müşerref olanlar, kendilerinden sonra muhacir olarak Medine'ye gelenleri severler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا)

**"Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar."**

Hasan dedi ki: "Yani ensar, Cenab-ı Allah'ın lutfedip onlara verdiği şeylerden ötürü muhacirleri kıskanmazlar."

Bu ayetin şu anlama geldiği de söylenmiştir: Ensar, muhacirlere yaptıkları harcamalardan dolayı içlerinde bir sıkıntı duymazlar.

(وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ)

**"Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler."**

Kendileri muhtaç olsalar bile yaptıkları harcamalarda muhacirleri kendi nefislerine tercih ettiklerinden ötürü Cenab-ı Allah, ensarı övmüştür.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Rivayet olunduğuna göre bir adam Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek 'Yanımda bir dinar var' dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onu kendin için harca"*** buyurmuştu.

Adam 'bir dinarım daha var' deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Onu ailen için harca"*** buyurmuştu.

Adam 'bir dinarım daha var' deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onu sadaka olarak ver"*** buyurmuştu.[489]"

Bir adam altından imal edilmiş miğfere benzer bir şey getirip, 'Ey Allah'ın Resûlü, benim bundan başka bir malım yoktur. Bunu sadaka olarak ver' dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yüzünü ondan başka tarafa çevirdi. Bu defa adam öbür taraftan kendisine yaklaştı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yine yüzünü başka tarafa çevirdi. Fakat adam aynı şeyi tekrar söyledi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* o nesneyi alıp ona fırlattı. Eğer kendisine isabet etseydi onu yaralardı. Sonra şöyle buyurdu: ***"Onlardan biri sahip olduğu her şeyi getirip sadaka olarak veriyor. Sonra da oturup insanlara elini açıyor. Sadaka ancak ihtiyaç duyulandan artanı vermektir."***[490]

Rivayet olunduğuna göre eski püskü elbiseli bir adam Mescid-i Nebevi'ye girdi. O sırada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* minberdeydi. Adama, ayağa kalkmasını emretti. (Onun halini gören) insanlar sadaka olarak ortaya giysiler bıraktılar. O giysilerden ikisini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona verdi. Sonra yine sadaka vermeleri için insanları teşvik etti. Bu defa o adam iki giysiden birini ortaya bıraktı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun böyle yapmasını hoş karşılamadı.[491]

Bu rivayetlerde insanın başkalarını kendine tercih etmesi hoş karşılanmamış, insanın önce kendi nefsinin ihtiyaçları için harcama yapması, bundan artan kısmın sadaka olarak verilmesi emredilmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı insanların mallarının tamamını sadaka olarak vermelerini hoş karşılamamıştı. Çünkü onların yoksul düşmeleri durumunda sabredeceklerine güvenememiş ve ihtiyaçlarına harcayacak bir şey bulamayınca dilenmeye mecbur kalmalarından korkmuştu.

Yukarıdaki rivayetlerde de görüldüğü gibi "Onlardan biri sahip olduğu her şeyi getirip sadaka olarak veriyor. Sonra da oturup insanlara elini açıyor" demişti. O, bu durumdaki insanların başkalarını kendi nefislerine

---

489 Bkz: Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/768
490 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 4/304
491 Ebu Davud, Zekât, 39

tercih ederek bütün mal varlıklarını sadaka olarak vermelerini hoş karşılamamıştı. Başkalarını kendi nefislerine tercih ettiklerinden ötürü Allah tarafından övülen ensara gelince onlar böyle değillerdi. Aksine Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi onlar, (وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ) **"Zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabreden"**[492] kimselerdi. Onların başkalarını kendi nefislerine tercih ederek mallarını onlara infak etmeleri, ellerinde tutmalarından daha faziletli idi. Yoksulluğa sabredemeyecek olan kimselerin başkalarını kendi nefislerine tercih ederek mallarını onlara infak etmektense kendi ellerinde tutmaları daha iyidir.

Muharip b. Disar, İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabından birine bir koyun başı hediye edildi. O sahabi, "Falan kişi ve ailesi buna bizden daha muhtaçtır" diyerek o başı onlara gönderdi. O da bir başkasına gönderdi. Derken o baş dokuz evin arasında dolaştırıldı ve sonunda yine ilk eve getirildi. Bunun üzerine şu ayet indi:

(وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)

**"Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir."**[493]

A'meş'in bildirdiğine göre Câmi' b. Şeddad, Esved b. Hilal'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Abdullah'a gelerek şöyle dedi: "Ey Abdurrahman'ın babası, **"Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa"** ayetinin hedefi olmaktan korkuyorum. Allah'a yemin ederim ki, verebileceğim bir malım olduğunda hemen onu vermemeye güç yetiriyorum."

Abdullah ona şöyle cevap verdi: "Bu cimriliktir. Cimrilik ne kadar da kötü bir şeydir. Lâkin ayette geçen (شُحّ) kelimesi, kardeşinin malını haksız yere almandır."

492 Bakara, 2/177
493 Haşr, 59/9

Said b. Cübeyr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "(وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ) **"Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa"** ayeti, haram mal biriktirip zekâtını vermemek anlamına gelmektedir."

بسم الله الرحمن الرحيم

# 60- MÜMTEHİNE SÛRESİ

## [Dostluk ve Düşmanlık]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوّٖي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ
اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ
وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فٖي سَبٖيلٖي
وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتٖي تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَا اَخْفَيْتُمْ
وَمَا اَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبٖيلِ ﴿١﴾ )

**1-"Ey İman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz. Halbuki onlar size gelen hakkı inkâr ettiler. Rabbiniz olan Allah'a inandınız diye Resûlü ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer rızamı kazanmak üzere benim yolumda cihad etmek için çıktıysanız (böyle yapmayın). Onlara gizlice sevgi besliyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa mutlaka doğru yoldan sapmıştır."**

Rivayet olunduğuna göre bu ayet, kendilerine samimi görünmek maksadıyla Hâtıp b. Ebi Beltaa'nın kureyş kâfirlerine mektup yazması üzerine inmiştir. Cenab-ı Allah, Peygamberini *sallallahu aleyhi ve sellem* bundan haberdar etti. O da Hâtıb'ı çağırıp ona ***"Şu mektubu sen mi yazdın?"*** diye sordu.

"Evet" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Seni buna iten sebep neydi?"*** diye sordu. Hâtıp şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin ederim ki, Müslüman olduğumdan beri Allah hakkında hiç şüphem olmadı. Lâkin ben, Kureyşliler arasında garip bir adamım. Mekke'de malım ve çocuklarım vardır. Bunu yapmakla onları Kureyşlilerin kötülüklerinden korumak istedim."

Hz. Ömer *radiyallahu anh*, "Bana izin ver de şunun boynunu vurayım Ya Resulallah" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ona şöyle karşılık verdi: ***"Yavaş ol bakalım ey Hattab'ın oğlu! Bu, Bedir savaşına katılmıştı. Ne biliyorsun, belki de Allah, Bedir'e katılmış olanlara şunu bildirmiştir: Dilediğinizi yapın. Şüphesiz ben sizi bağışlarım."***[494]

Abdullah b. Muhammed de **"Ey İman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin"** ayetinin açıklamasıyla ilgili olarak bunu Zühri tarikı ile Urve b. Zübeyr'den bu manada rivayet etmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hâtıb'ın bu yaptığı, görünürde dinden çıkmayı gerektiren bir fiil değildir. Çünkü o, kişinin kendini korumak için takıyye yaparak küfür kelimesini söylemesinin mübah oluşu gibi, çocukları ile malını korumak için de böyle yapmasının caiz olduğunu zannetmişti. Yazdığı mektup ortaya çıktığında böyle bir zanda bulunduğu anlaşılmıştı. Bu, onun kâfir olmasını gerektirmez. Eğer gerektirseydi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ondan tevbe etmesini isterdi. Tevbe etmesini istemediğine ve söylediklerini doğruladığına göre, onun mürted olmadığı anlaşılmıştır. Hz. Ömer'in *radiyallahu anh*, boynunu vurmak için izin istemesi, onun böyle bir te'vilde bulunmaksızın bu mektubu yazdığını zannetmiş olmasından ötürüydü.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hz. Ömer'i, Hâtıb'ı öldürmekten menederken onun Bedir savaşına katılmış olmasını gerekçe göstermiş ve şöyle buyurmuştur: ***"Ne biliyorsun, belki de Allah, Bedir'e katılmış olanlara şunu bildirmiştir: Dilediğinizi yapın. Şüphesiz ben sizi bağışlarım."*** Bu sözleriyle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onun öldürülmesine engel olan sebebin, Bedir savaşına katılması olduğunu bildirmiştir."

---

494 Hâkim, Müstedrek: 3/341

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Hakikat sizin zannettiğiniz gibi değildir. Çünkü onun Bedir savaşına katılmış olması, kâfir olmasına ve kâfir olduğu takdirde cehennem ateşini hak etmesine engel değildi. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözleri aslında şu anlama gelmekteydi: Ne biliyorsun, belki de Cenab-ı Allah, Bedir savaşına katılmış olan kimselerin daha sonra günah işleseler bile, tevbe etmeden ölmeyeceklerini bilmiştir. Hayatta bırakıldığı takdirde tevbe edeceğini bildiği kimselerin öldürülmesini Cenab-ı Allah'ın emretmesi veya tevbe etmesinin yolunu kesmesi caiz değildir. Şu halde bu sözleriyle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu kasdetmiş olabilir: Yüce Allah, günah işlemiş olsalar bile Bedir savaşına katılmış olanların eninde sonunda tevbe edip kendisine yöneleceklerini bilmektedir.

Bu ayet mal ve evlada zarar gelmesinden korkmanın, kişinin kendi canına zarar gelmesinden korkması gibi olmayıp takıyye yaparak küfür kelimesini söylemeyi mübah kılmadığına delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah mü'minleri, Hâtıb'ın mal ve evladına zarar gelmesinden korktuğu için o yaptıklarını yapmaktan menetmiştir.

Aynı şekilde mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Kendisine 'Ya kâfir olursun ya da oğlunu öldürürüm' denilen kimsenin kâfir olması caiz değildir."

Bazıları dediler ki: "Bir kimsenin alacaklı olduğu şahıs, 'Borcun bir kısmını indirmezsen sana borçlu olduğumu ikrar etmem' dediğinde alacaklının indirim yapması sahih olmaz. Kişinin malının elden gitmesinden korkması, alacağından indirim yapmaya zorlanması gibidir."

Zannedersem bu, İbn Ebi Leyla'nın görüşüdür. Bu anlattıklarımız, bizim görüşümüzün sahihliğine delalet etmektedir. Hâtıb ile ilgili ayet, mala ve aile efradına zarar gelmesinden korkmanın, takıyye yapmayı mübah kılmadığına delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, hicret etmeyi mü'minlere farz kılmıştır.

Mal ve aile efradı uğruna hicretten geri durma mazeretini kabul etmemiş ve şöyle buyurmuştur:

(قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشٖيرَتُكُمْ)

**"De ki: «Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin!»"**[495]

(قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفٖينَ فِي الْاَرْضِۜ قَالُوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فٖيهَا)

**"Onlar, «Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik» derler. Melekler, «Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!» derler."**[496]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَالَّذٖينَ مَعَهُۚ اِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۘ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَٓاءُ اَبَداً حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهٖيمَ لِاَبٖيهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَٓا اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصٖيرُ ﴿٤﴾ )

**4-"İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, «Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret**

495 Tevbe, 9/24
496 Nisâ, 4/97

**belirmiştir» demişlerdi. Yalnız İbrahim'in, babasına, «Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez» sözü başka. Onlar şöyle dediler: «Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır.»"**

Ayette geçen (وَالَّذِينَ مَعَهُ) **"ve onunla birlikte olanlar"** ifadesiyle diğer peygamberlerin kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi, onunla birlikte iman eden kimselerin kastedildiğini söyleyenler de vardır. Yüce Allah, kâfirlere karşı düşmanlığı ortaya koymada onların örnek alınmasını emretmiştir.

(اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ اَبَدًا)

**"Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir"** buyurmakla da bizimle kâfirler arasındaki dostluğa son vermiştir. Bu, mü'minlerin uyup itaat ettikleri bir hükümdür.

(اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ)

**"Yalnız İbrahim'in, babasına verdiği sözü bundan hariçtir."**

Bu cümle ile kişinin, kâfir babası için dua edemeyeceği, bu hususta İbrahim'in (a.s) örnek alınamayacağı bildirilmiştir. İbrahim (a.s) babasına, senin için mağfiret dileyeceğim demişti. Çünkü babası, iman ettiğini ona bildirmiş, o da babası için mağfiret dileyeceği va'dinde bulunmuştu. Cenab-ı Allah, babasının münafık olduğunu kendisine haber verdi. Babasının Allah düşmanı olduğu anlaşılınca ondan uzaklaştı ve onunla olan ilişkisini kesti. Cenab-ı Allah, kâfir baba için mağfiret dileme dışında her hususta İbrahim'in (a.s) örnek alınmasını emretti.

(رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾ )

**5-"«Ey Rabbimiz! Bizi, inkar edenlerin zulmüne uğratma. Bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.»"**

Katade dedi ki: "Onları bize üstün getirip de kendilerini haklı görmelerine imkân verme ya Rab."

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Onları üzerimize musallat kılıp da bizi onların zulmüne maruz bırakma ya Rab."

## Müşriklere Sıla-i Rahim

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾)

**8-"Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah âdil davrananları sever."**

Hişam'ın bildirdiğine göre babası Urve, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Esma, "Müşrik bir annem var. Bana geldiğinde ona sıla-i rahmin gereği olarak iyi davranayım mı?" diye sordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Evet, ona sıla-i rahmin gereğini yap"*** diye cevap verdi.[497]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayette geçen (اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ) **"kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan"** ibaresi, zimmilere sadaka vermenin caizliğine dair genel bir hüküm ifade etmektedir. Çünkü onlar, bizimle savaşan kimseler değildirler. Mezkûr ayette harbî kâfirlere sadaka vermek yasaklanmıştır.

497 İbn Hıbban, Sahih: 2/197

Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذٖينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدّٖينِ)

**"Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşanları dost edinmekten men eder."**[498]

Bu konuda başka rivayetler de vardır. Şöyle ki: Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, (لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذٖينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدّٖينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ) **"Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez"** ayeti hakkında Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet, (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكٖينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) **"Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün"**[499] ayeti ile neshedilmiştir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا جَٓاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِاٖيمَانِهِنَّ فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَاٰتُوهُمْ مَٓا اَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوا مَٓا اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا مَٓا اَنْفَقُوا ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿١٠﴾)

**10-"Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kafirlere geri göndermeyin. Çünkü müslüman hanımlar kafirlere helal değillerdir. Kafirler de müslüman hanımlara helal olmazlar. Mehir olarak harcadıklarını onlara (kocalarına geri) verin. Mehirlerini verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Müşrik karılarınızın nikahlarına tutunmayın. (Zira bu nikahlar ortadan kalkmıştır.) Onlara harcadığınız mehri, (evlendikleri kafir**

---

498 Mümtehine, 60/9

499 Tevbe, 9/5

**kocalarından) isteyin. Kafirler de (İslâm'ı kabul eden ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mehri (sizden) istesinler. Bu, Allah'ın hükmüdür. O, aranızda hüküm veriyor. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."**

Zühri'nin Urve'den naklen bildirdiğine göre Misver b. Mahreme, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabından birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hudeybiye barış antlaşması sırasında Süheyl b. Amr'ın Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* karşı ileri sürdüğü şartlardan biri şu idi: "Senin dinine mensup biri olsa bile bizim taraftan biri sana gelecek olursa, onu mutlaka bize iade edeceksin."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine gelen Ebu Cendel'i bu şart sebebiyle babası Süheyl b. Amr'a geri verdi. O dönemde kendisine gelen erkekleri -Müslüman da olsalar- Mekkelilere iade etti. Mü'min kadınlar da muhacir olarak Medine'ye geldiler. Ukbe b. Ebi Muayt'ın yetişkin kızı Ümmü Gülsüm da o sırada Mekke'den çıkıp Medine'ye Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına gelmişti. Ailesi gelip onu kendilerine geri vermesini Resûlullah'tan *sallallahu aleyhi ve sellem* istediler. Bunun üzerine Cenab-ı Allah bu muhacir kadınlar hakkında ( اِذَا جَٓاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ) **"Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde"** ayetini indirdi.

Urve dedi ki: Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* bana anlattığına göre "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* muhacir olarak kendisine gelen kadınları, (يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَٓاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ) **"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana biat etmek üzere geldikleri zaman"**[500] ayeti uyarınca imtihan ediyordu. Onlardan bu şartları kabul edenlere, sözlü olarak ***"Seninle biatleştim"*** derdi. Allah'a yemin ederim ki eli, kendisiyle biatleşen kadınların eline değmedi."[501]

İkrime b. Ammar'ın bildirdiğine göre Ebu Zümeyl, Ömer b. Hattab'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hudeybiye barışında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Mekkelilerle "Müslümanlardan biri kâfirlere katılacak olursa kâfirler onu iade etmeyeceklerdi. Ama

500 Mümtehine, 60/12
501 Buhari, Şurut, 16

kâfirlerden biri Müslümanların arasına katılacak olursa, Müslümanlar onu iade edeceklerdi" şart üzerine bir anlaşma yaptı."

Hakem'in bildirdiğine göre Miksem, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hudeybiye barışı şu şart üzerine yapılmıştı: 'Mekkelilerden Müslüman olup Medine'ye gelenler iade edileceklerdi.' Barış antlaşmasının yapılmasından sonra Mümtehine suresi indi. Mekkelilerin kadınlarından Müslüman olup Medine'ye gelenlere, niçin geldikleri soruluyordu. Eğer kocasını istemediğinden ötürü ondan kaçıp kurtulmak için gelmiş ise Mekke'ye iade ediliyordu. Ama İslam'a olan arzu ve rağbeti sebebiyle gelmişse Medine'de tutuluyor ve kocasının evlenirken ona verdikleri geri veriliyordu."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hudeybiye barış antlaşması, ya kadınları içermeyecek şekilde sadece Müslümanların saflarına katılan erkeklerin iadesini içerecek şekilde yapılmıştı. Ya da Müslümanlarına saflarına katılan hem erkeklerin hem de kadınların iadesini içerecek şekilde yapılmıştı. Ancak daha sonra kadınlarla ilgili hükmü neshedilmişti. İki ihtimalden kuvvetli olan da bu ikincisidir. Her ne kadar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kadınlardan Müslüman olarak kendisine gelenlerden hiçbirini iade etmemişse de bize göre bu mümkündür. Zira fiil işlenmese bile, işlenmesine imkân bulunduktan sonra neshedilmesi caizdir. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **"Ey iman edenler!"** ifadesiyle mü'minlere hitap edilmektedir. Ama asıl kastedilen muhatap, kadınlar hicret edip kendisinin yanına vardıklarında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dir. Çünkü onların imanlarını imtihan edecek olan mü'minler değil, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* idi. Ancak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yokluğunda diğer mü'minler kastedilmişlerdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ)

**"Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını bilirseniz..."**[502]

502 Mümtehine, 60/10

Yani mü'min olduklarını kesin olarak değil de görünürde bilirseniz... Çünkü hakikaten mü'min olduklarını kesin olarak bilmek mümkün değildir.

Bu, tıpkı Yusuf'un (a.s) kardeşlerinin şu ifadesine benzemektedir:

(اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا)

**"Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik."**[503]

Yani kardeşleri, Bünyamin'in hırsızlık ettiğine, zahiri bilgilerine dayanarak şahitlik ettiler. Çünkü gerçekte o hırsızlık yapmış değildi.

(وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ)

**"(Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik"** cümlesine dikkatle bakıldığında, onun hırsızlık yaptığına zahiren hükmettikleri anlaşılacaktır. Çünkü hükümdarın ölçeğini onun yükünde bulmuşlardı. Bu, görünürde âdil olan kimselerin şahitliğine benzemektedir. Bu vasıftaki şahitlerin şehadetinin zahiren doğruluğuna hükmetmemizi ve gereğini yapmamızı Cenab-ı Allah emretmiştir. Bu şekilde Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* bize gelen ahad haberleri de kabul etmemiz gerekmektedir. Yüce Allah bu ayetle, iman ettiğini bildiren kimsenin mü'min olduğunu kabul etmek ve kendisiyle Rabbi arasında olanlara dair bize verdiği haberin doğruluğuna hükmetmekle bizi yükümlü kılmıştır. Bu, bir kişinin başkalarınca muttali olunamayan bir hali hakkında bilgi veren kimsenin söylediklerini doğru kabul etmek gerektiğine dair bir delildir. Mesela bir kadın âdet görmekte olduğunu veya temizlik dönemine girdiğini ya da hamile olduğunu söylerse; yahut bir erkek karısına hitaben "Sen âdet görmeye başladığında boşsun" veya "Temizlik dönemine girdiğinde boşsun" dediğinde kadının bu husustaki ifadesine itibar edilir.

Atâ, (اِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ) **"Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde"** ayetini okuduğunda şöyle dedi: "O kadınların imanlarını ancak zahiri ifadelerine bakarak anlayabiliriz."

503 Yusuf, 12/81

Katade dedi ki: "O kadınların imtihanı, sadece din için, İslam'a rağbet ettikleri için, Yüce Allah'ı ve Resûlü'nü sevdikleri için Medine'ye muhacir olarak geldiklerini tespit etmekti."

## Diyar Farklılığı Sebebiyle Eşlerin Ayrı Düşmeleri

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ)

**"Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü müslüman hanımlar kâfirlere helâl değillerdir. Kâfirler de müslüman hanımlara helâl olmazlar."**[504]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette, diyar farklılığı sebebiyle eşlerin birbirlerinden ayrı düşeceklerine dair birden fazla delil vardır. Diyar farklılığından maksat, eşlerden birinin daru'l harp vatandaşı, diğerininse darül İslam vatandaşı olmasıdır. Şundan ki: Darül İslam'a hicret eden kadın, darül İslam vatandaşı olur. Kocası, kâfirliği üzere daru'l harp vatandaşı kalmakta devam ederse diyarları farklı olur. Bu sebeple birbirlerinden ayrı düşmüş ve boşanmış olacaklarına Cenab-ı Allah şu ayetle hükmetmiştir: (فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ) **"Onları kâfirlere geri göndermeyin."** Aralarındaki evlilik bağı devam etseydi, onları eş olarak almada kocaları öncelik hakkına sahip olurlardı. Diledikleri zaman evliliklerine devam edebilirlerdi.

Bunların boşanmış olacaklarına şu ayet de delalet etmektedir:

(لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ)

**"Çünkü müslüman hanımlar kâfirlere helâl değillerdir. Kâfirler de müslüman hanımlara helâl olmazlar."**

504 Mümtehine, 60/10

Bunların boşanmış olacaklarına şu cümle de delalet etmektedir:

(وَاٰتُوهُمْ مَٓا اَنْفَقُوا)

**"Mehir olarak harcadıklarını onlara (kocalarına geri) verin. Mehirlerini verin."**

Ayetin bu kısmı bunların diyar farklılığı sebebiyle birbirlerinden ayrı düşeceklerine delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, kendilerine kocaları tarafından verilmiş olan mehrin geri verilmesini emretmektedir. Evlilikleri devam etseydi, kocaları mehri geri alma hakkına sahip olmazlardı. Çünkü hem kadının üreme organına, hem de o organın bedeli olan mehire sahip olması mümkün olmaz.

Bunların boşanmış olacaklarına şu ayet de delalet etmektedir:

(وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ)

"Mehirlerini verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur."

Şayet ilk kocaları ile nikâhları devam etseydi, o kadınların başka erkeklerle evlenmeleri caiz olmazdı.

Bunların boşanmış olacaklarına şu ayet de delalet etmektedir:

(وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ)

**"Müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın. (Zira bu nikâhlar ortadan kalkmıştır.)"**

(الْعِصْمَة) kelimesi menetmek anlamına gelmektedir. Yüce Allah, daru'l harp vatandaşı olan kocası sebebiyle bir kadınla evlenmemizi yasaklamıştır.

Daru'l harp vatandaşı olup da Müslüman olarak bize gelen bir kadının hükmü hakkında ilim erbabı farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife dedi ki: "Daru'l harp vatandaşı olup da Müslüman olarak ülkesini terkedip bize gelen ve daru'l harpte kâfir bir kocası bulunan kadın, kocasından boşanmış sayılır. Başka bir erkekle evlenmek için iddet beklemesine gerek yoktur."

Ebu Yusuf ile Muhammed dediler ki: "Bu durumdaki bir kadının başka bir erkekle evlenebilmek için iddet beklemesi gerekir. Kocası da Müslüman olursa, bu kadın ancak yeni bir nikâh kıyarak kendisine helal olur." Sevri de bu görüştedir.

Mâlik, Evzai, Leys ve Şafiî dediler ki: "Bu kadının üç hayız görmesinden önce kocası Müslüman olursa, birbirlerinden ayrılmış olurlar."

Şafiî'ye göre bu meselede daru'l harp ile darül İslam arasında fark yoktur. Ona göre diyarın hükmü yoktur.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Katade'nin bildirdiğine göre Said b. Müseyyeb, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yahudi veya Hristiyan bir kadın, kocasından önce Müslüman olursa, ikisi de hicret diyarında bulundukları sürece kocası onunla evliliğini devam ettirmede öncelik hakkına sahiptir."

Şeybani'nin bildirdiğine göre Seffah b. Matar, Davud b. Kerdus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Beni Tağlib Hristiyanlarından bir erkek, Beni Temim kabilesinden Hristiyan bir kadınla evliydi. Kadın Müslüman oldu. Ama kocası Müslüman olmaya yanaşmadı. Hz. Ömer *radiyallahu anh* onları birbirinden ayırdı."

Leys, Atâ ile Tavus ve Mücahid'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "İkisi de Hristiyan olan evli bir çiftten kadın Müslüman olduğunda kocası da onunla birlikte Müslüman olursa, evlilikleri devam eder. Ama kocası onunla birlikte Müslüman olmazsa, yetkili otorite onları birbirinden ayırır."

Katade, Mücahid'in bu mesele hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Müslüman olan kadın iddet beklemekteyken kocası da Müslüman olursa, evlilikleri devam eder. Ama kocası onunla birlikte Müslüman olmazsa, yetkili otorite onları birbirinden ayırır." Haccac, Atâ'nın da böyle dediğini rivayet etmiştir. Hasan ile İbn Müseyyeb de böyle demişlerdir.

İbrahim dedi ki: "Koca Müslüman olmayı kabul etmezse, yetkili otorite onları birbirinden ayırır."

Abbad b. Avvam'ın bildirdiğine göre İkrime, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hristiyan kadın kocasından önce Müslüman olursa, o kiminle evleneceği konusunda karar verme hakkına başkalarından daha fazla hakka sahiptir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Selef uleması bu meselede üç farklı görüş ortaya koyarak ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki:

Hz. Ali *radiyallahu anh* dedi ki: "Hicret diyarında oldukları sürece kocası onunla evliliğini sürdürmede öncelik hakkına sahiptir."

Bize göre bu, "ikisi aynı diyarda oldukları sürece" anlamına gelmektedir. Diyarları ayrıldığında; biri daru'l harpte, diğeri darül İslamda olduğunda kadın ile kocası birbirinden bain olarak boşanmış olurlar.

Hz. Ömer *radiyallahu anh* dedi ki: "Kadın Müslüman olur da kocası Müslüman olmaya yanaşmazsa birbirlerinden ayrılırlar." Darül İslamda olsalar da hüküm böyledir.

Görüşlerini naklettiğimiz diğerleri dediler ki: "İddet bekleme sürecinde iken bu kadının kocasıyla evliliği devam eder. İddet sona erince ayrılık meydana gelir."

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Kadın, Müslüman olunca kocasından ayrılmış olur."

Büyük İslam merkezlerinin fakihleri, aynı diyarda olduklarında kadın, Müslüman olunca kocasından ayrılmayacağı hükmü üzerinde ittifak etmişlerdir.

Kadının Müslüman olup kocasının Müslüman olmaya yanaşmaması durumunda bu çiftin ne zaman birbirinden tefrik edileceği hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Eşler zimmi iseler, Müslüman olması için kocaya teklifte bulunulmadan ayrılık meydana gelmez. Koca, yapılan teklif üzerine Müslüman olursa, evlilik devam eder. Aksi halde yetkili otorite onları birbirinden ayırır. Bu, Hz. Ali ile

Hz. Ömer'den rivayet edilen görüşle aynı anlamdadır. Onlar dediler ki: Eşler harbî olup daru'l harpte iseler, kadın Müslüman olduktan sonra üç hayız görmedikçe evlilikleri devam eder. Koca Müslüman olmadan kadın üç hayız görürse, yetkili otorite onları birbirinden ayırır. Kadının üç hayız görmesini esas aldığı rivayet edilen selef âlimleri, daru'l harpte bulunan evli harbî çifti kasdetmiş olabilirler.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Harbî çiftten herhangi biri Müslüman olup İslam diyarına gelir de diğeri daru'l harpte kalırsa, diyarları farklı olduğu için aralarında ayrılık meydana gelir." Bu görüşün sahihliğine mezkûr ayetin birkaç yönden delalet ettiğini anlatmıştık.

Bunların boşanmış olacaklarına şu ayet de delalet etmektedir:

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ)

**"(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı."**[505]

Rivayet olunduğuna göre Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh,* bu ayetin Evtas muharebesinde esir alınan ve müşrik erkeklerle evli bulunan kadınlar hakkında indiğini söylemiştir. O kadınlar esir alındıkları için Müslüman erkeklere bu ayetle mübah kılınmışlardı.

Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* bu ayet hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Esir alınanlar dışındaki evli kadınlarla cinsel ilişkide bulunmak, zinadır."

Esir alınan kadınlar hakkında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لا تَوطَأُ حَامِلٌ حتى تَضَعَ ولا غيرُ ذاتِ حَملٍ حتَّى تحيضَ حَيْضَةً)

***"Doğum yapıncaya kadar hamile kadınla, bir âdet görmedikçe da hamile olmayan kadınla cinsel ilişkide bulunulmaz."***[506]

505 Nisâ, 4/24

506 Ebu Davud, Nikâh, 44

Kocası kendisiyle birlikte esir düşmemiş ise kocası daru'l harpte olsa bile esir alınan kadınla rahminin temizlenmesinden sonra cinsel ilişkide bulunmanın caiz olduğu hükmü üzerinde fakihler görüş birliği etmişlerdir. Bu kadın ya Müslüman olduğu için veya kocasıyla kendisi ayrı diyarlarda oldukları yahut başkasının cariyesi olduğu için önce anlattığımız gibi birbirlerinden ayrılmış olurlar. Fakihlerin tamamı, kadının Müslüman olmasının ayrılığı hemen gerektirmeyeceği hükmü üzerinde görüş birliği etmişlerdir. Şu hüküm sabit olmuştur ki, esir alınan kadının cariye olarak başkasının mülkiyetine geçmesi, üzerindeki nikâhı ortadan kaldırmaz. Şundan ki, evli bir cariye satıldığında kocasından ayrılmaz. Aynı şekilde evli bir cariyenin efendisi öldüğünde, cariyenin mülkiyetinin mirasçılara intikal etmesi, üzerindeki nikâhı ortadan kaldırmaz. Şu halde esir düşen kadını kocasından ayıran tek sebep, kocasıyla ayrı diyarlarda olmalarıdır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Eşlerin ayrı diyarlarda olmaları, ayrılmış olmalarını gerektirmez. Çünkü Müslüman bir kişi güvence/eman alarak darülharbe girdiğinde karısıyla arasındaki nikâh bağı çözülmez. Aynı şekilde harbî bir kimse de güvence/eman alarak darül İslam'a girerse karısıyla arasında ayrılık meydana gelmez. Yine bunun gibi daru'l harpteki evli bir çift Müslüman olur da bunlardan yalnız biri İslam diyarına gelirse eşinden ayrılmış olmaz. Bundan da anlıyoruz ki diyar farklılığının, eşlerin birbirinden ayrılmasına etkisi yoktur."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Diyar farklılığının manası, senin anladığın şekilde olmayıp şu şekildedir: Eşlerden birinin Müslüman veya zimmi olarak İslam diyarının vatandaşı olması, diğerinin ise kâfir bir harbî olarak daru'l harp vatandaşı olmasıdır. Bir daru'l harpte diğeri darül İslamda olsa bile her ikisi de Müslüman iseler, aslında onlar aynı diyarın insanları sayılırlar.

Bize muhalif olan kişi, şu rivayeti itiraz mahiyetinde ileri sürebilir:

Yunus'un Muhammed b. İshak'tan naklen bildirdiğine göre İkrime, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«رَدَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْنَتَهُ زَيْنَبَ عَلَى أَبِي الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ بَعْدَ سِتِّ سِنِينَ بِالنِّكَاحِ الأَوَّلِ»

***"Peygamber** sallallahu aleyhi ve sellem **kızı Zeyneb'i, aradan altı yıl geçtikten sonra Ebu'l Âs b. Rebî'e ilk nikâh(ları) ile yeniden verdi."***[507]

Zeynep *radiyallahu anh* Medine'ye hicret etmiş, kocası müşrik olarak Mekke'de kalmıştı. (Kocası Müslüman olduktan sonra) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ilk nikâh akidlerine dayanarak Zeyneb'i *radiyallahu anh* kocasına geri verdi. Bu rivayet, diyar farklılığının eşlerin birbirinden ayrılmasına neden olmayacağına delalet etmektedir.

Bu rivayeti itiraz mahiyetinde ileri süren muhalifimize şöyle deriz:

Bu rivayeti karşı delil olarak ileri sürmek, birkaç sebepten ötürü sahih değildir. Şöyle ki:

1-Rivayette, ***"aradan altı yıl geçtikten sonra Zeyneb'i kocasına ilk nikâhları ile geri verdi"*** denilmektedir. Kadının Müslüman olarak İslam diyarına hicret edip de kocasının müşrik olarak daru'l harpte kalması durumunda, kadının üç hayız gördükten sonra kocasına ilk nikâh ile geri verilmeyeceği hükmü üzerinde fakihler ittifak etmişlerdir. Bilindiği gibi altı senede kadının üç hayız görmemesi, normal bir şey değildir. Dolayısıyla bu delil burada geçersiz hale gelmiştir.

2-Halid'in İkrime, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yahudi bir kadın kocasından önce Müslüman olursa o, kendi nefsine daha fazla mâlik olur."

İbn Abbas'a *radiyallahu anh* göre kadın Müslüman olmakla kocasından ayrılmış olur. İbn Abbas'ın *radiyallahu anh*, kendisinden yaptığı rivayette Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* muhalefet etmesi caiz değildir.

3-Amr b. Şuayb'ın bildirdiğine göre babası, kendi babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlllah *sallallahu aleyhi ve sellem* kızı Zeyneb'i *radiyallahu anh,* ikinci bir nikâhla Ebu'l Âs'a verdi."

Bu rivayet, Davud b. Husayn'ın rivayetiyle çelişmektedir. Bununla birlikte o hadis, kabulde daha önceliklidir. Şayet sahih ise İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* hadisi, Ebu'l Âs'ın Müslüman olmasından somra Zeyneb'in

507 Tirmizi, Nikâh, 43

*radiyallahu anh* onun eşi olduğunu haber vermektedir. O hadiste, ikinci bir nikâh akdinden bahsedilmemektedir.

Amr b. Şuayb'ın rivayetinde ise Ebu'l Âs'ın Müslüman olmasından sonra Zeyneb'in *radiyallahu anh* ikinci bir nikâh akdi ile ona verildiği haber verilmektedir.

Bu rivayet kabule daha layıktır. Çünkü birinci rivayette görünen durum haber verilmektedir. İkincisinde ise daha sonra meydana gelen ve ravinin bildiği bir durum haber verilmektedir. Bu, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh*, "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ihramlı iken Meymune *radiyallahu anh* ile evlendi" rivayetine benzemektedir.

Yezid b. Esamm'ın rivayetinde ise "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ihramlı değilken Meymune *radiyallahu anh* ile evlendi" denilmektedir.

Biz deriz ki: Burada İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* rivayeti öncelikle kabul edilir. Çünkü onun rivayetinde sonradan meydana gelen bir halden (ihramlılık halinden) bahsedilmektedir. Diğer rivayette, yani Yezid b. Esamm'ın rivayetinde ise görünen bir durumdan bahsedilmektedir.

Buna şöyle bir örnek de verilebilir: "Kocası hür iken Berire'yi azad etti."

Başka bir rivayette ise "Kocası köle iken Berire'yi azad etti" denilmektedir.

Burada da ilk rivayet kabulde önceliklidir. Çünkü orada sonradan meydana gelen ve ravinin bildiği bir halden (kocanın hürlüğünden) bahsedilmektedir. İkinci rivayette ise sadece görünen durumdan bahsedilmektedir. Başka bir halin meydana gelmiş olmasından bahsedilmemektedir.

## [Harbî Kocasını Terk Edip İslam Diyarına Hicret Eden Kadının Başkasıyla Evlenmesi]

Ebu Hanife, harbî kocasını terkedip İslam diyarına hicret eden kadının başkasıyla evlenmek için iddet beklemesine gerek olmadığını söylemiştir.

Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ)

**"Bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur."**

İddet beklemelerine gerek olmaksızın bu kadınlarla evlenilebileceği bildirilmiştir.

Ayetin devamında şöyle buyrulmuştur:

(وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ)

**"Müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın. (Zira bu nikâhlar ortadan kalkmıştır.)"**

(العِصْمَة) kelimesi menetmek anlamına gelmektedir. Daru'l harpte harbî olan kocaları var diye bu kadınlarla evlenmeye yanaşmamanın doğru olmadığı bildirilmiştir. Ayette geçen (الْكَوَافِر) kelimesinin kâfir erkekleri kapsaması mümkündür. Bu ayetin zahirinden anlaşıldığına göre burada bu kelimeyle erkekler kastedilmiştir. Çünkü muhacir kadınların durumu anlatılırken bu kelime ayette yer almıştır. Şunu da belirtmeliyiz ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* esir alınan müşrik kadınların bir âdet görerek rahimlerinin temizlenmesinden sonra onlarla cinsel ilişkide bulunulabileceğini bildirmiştir ki bir âdet görerek rahmin temizlenmesi, iddet değildir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Cariyenin iddeti, iki hayız görmesidir"*** buyurmuştur.[508]

Bu ayette kastedilen mana, diyarları farklı olan eilerin birbirlerinden ayrılmış ve boşanmış olmalarıdır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَسْئَلُوا مَٓا اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْئَلُوا مَٓا اَنْفَقُوا)

**"Onlara harcadığınız mehri, (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin. Kâfirler de (Müslüman olan ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mehri (sizden) istesinler."**

---

508 İbn Mâce, Talak, 30

Ma'mer, Zühri'nin şöyle dediğini nakletmiştir: Burada kastedilen, mehrin geri verilmesidir. Darülharbe giden Müslüman kadının mehrini onlardan isteyin. Onlar da İslamiyeti kabul edip İslam diyarına gelen kadınlarının mehrini Müslümanlardan istesinler. Mü'min olanlar, Allah'ın hükmünü kabul ettiler. Müşriklerse kabule yanaşmadılar. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi:

(وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا اَنْفَقُوا)

**"Eğer eşlerinizden biri kâfirlere kaçar ve siz de onlarla çarpışıp ganimet alırsanız, eşleri gidenlere sarf ettikleri (mehir) kadarını verin."**[509]

Bu ayette Yüce Allah Müslümanlara, Müslüman olarak İslam diyarına gelen kadınların müşrik kocalarına verecekleri mehirin bir kısmını ayırıp, kendilerinden birinin darülharbe giden karısının mehri olarak kocasına vermelerini emretmektedir.

(وَسْئَلُوا مَا اَنْفَقْتُمْ)

**"Onlara harcadığınız mehri, (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin"** ayeti hakkında Hasif, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yani elde edilen ganimetlerden o mehir kadar malı darülharbe kaçan kadınların kocalarına verin."

Zekeriya b. Ebi Zaide, Şa'bî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* eşi Zeynep, Kur'an'ın şu ayetinde Cenab-ı Allah'ın kendilerinden bahsettiği kadınlardandır: (وَسْئَلُوا مَا اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْئَلُوا مَا اَنْفَقُوا) **"Onlara harcadığınız mehri, (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin. Kâfirler de (Müslüman olan ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mehri (sizden) istesinler."** Zeynep *radiyallahu anh*, daru'l harpten Müslüman olarak çıkıp mü'minlerin tarafına gelmişti.

---

509 Mümtehine, 60/11

A'meş'in bildirdiğine göre Ebu Duhâ, Mesruk'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا)

**"Eğer eşlerinizden biri (sizinle aralarında anlaşma bulunmayan) kâfirlere kaçar ve siz de onlarla çarpışıp ganimet alırsanız, eşleri gidenlere sarf ettikleri (mehir) kadarını verin."**

Said, Katade'nin de böyle dediğini ve sözlerine şunu eklediğini rivayet etti: "Eşleri gidenlere sarfettikleri mehir kadarı ganimetin tamamının içinden alınıp kocalarına verilir. Kalan kısım, ganimette hakkı olanlara paylaştırılır."

İbn İshak, Zühri'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Sizden birinin karısı kâfirlere kaçar da ona karşılık kâfirlerden birinin karısı Müslüman olarak sizin tarafınıza gelmezse, eşi kaçmış olan Müslüman erkeğe, elde ettiğiniz ganimetten o kadının mehri kadarını verin."

Zühri'den gelen bu rivayetin, önce naklettiğimiz ve kâfirlere verilmesi gereken mehir varsa onun bir kısmını ayırıp, karısı darülharbe kaçan Müslüman erkeklere verilmesini öngören rivayete aykırı olmaması mümkündür. Ama kâfirlere verilmesi gereken bir mehir yoksa, o zaman ganimetin bir kısmı darülharbe kaçan kadınların kocalarına verilir. Mehrin geri verilmesine, kâfirlerden alınmasına, ganimetten karşılanmasına veya kâfirlere verilmesi gereken mehrin bir kısmı alınıp Müslüman kocalara verilmesine dair bu hükümler, bir ulema topluluğuna göre neshedilmiş olup hükmü sabit değildir. Ancak Atâ'dan gelen bir rivayet hariç.

Rivayete göre İbn Cüreyc, Atâ'ya şöyle demiştir: "Müşriklerden bir kadın, İslam diyarına gelip Müslüman olursa, (وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا) **"Mehir olarak harcadıklarını onlara (kocalarına geri) verin"** ayeti gereğince o kadınların bedeli olarak kocalarına sizin görüşünüze göre bir şey vermek gerekir mi?"

Atâ, şöyle cevap verdi: "Bu hüküm, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile aralarında anlaşma bulunan kâfirler arasında geçerli idi."

Kendisine, "şimdi de kendileriyle Müslümanlar arasında anlaşma bulunan kâfir milletten bir kadın İslam diyarına gelmiştir" dedim. "Evet, o kadın karşılığında kocasında bir bedel ödenir." diye cevap verdi."

Atâ'nın bu meseledeki görüşü böyledir. Ancak bu, icmaya aykırı bir görüştür.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ne Kur'an'da ne de sünnette bu hükümlerin neshini gerektiren bir şey yoktur. Bunların neshi nereden icab etti?"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Şu ayet ve hadisle neshedilmiş olması mümkündür:

(لَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ)

**"Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka."**[510]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu hususta şöyle buyurmuştur:

(لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطِيبِ نَفْسٍ مِنْهُ)

***"Gönül rızasıyla olmadan bir Müslümanın malı başkasına helal olmaz."***[511]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَٓاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰٓى اَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْـٔاً وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾)

510 Nisâ, 4/29

511 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 6/166

**12-"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Kadınlar başka erkeklerden peydahladıkları çocukları kocalarının çocuğu olduğunu iddia etmemek konusunda biat ederlerse..."

Şöyle de denilmiştir: "İffetli kimselere zina isnadında bulunmamak, insanlar hakkında yalan konuşmamak, asılsız şeyleri onlara isnad ederek iftira etmemek ve diğer türden yalanlar söylememek üzere biat ederlerse..."

Ayetin zahiri, bu manaların tümünü içermektedir.

(وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ)

**"...iyi işte sana karşı gelmemek konusunda..."**

Ma'mer'in bildirdiğine göre Sabit, Enes'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kendisiyle biatleştiklerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadınlardan ağıt yakmama konusunda söz aldı.

Kadınlar dediler ki: "Cahiliyet döneminde bizler ölülerimize ağıt yakarken bize bu işte yardım eden kadınlar vardı. İslamiyet döneminde de ağıt yakmada onlardan yardım alabilir miyiz?"

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara şöyle cevap verdi:

(لَا إِسْعَادَ فِي الْإِسْلَامِ وَلَا شِغَارَ فِي الْإِسْلَامِ وَلَا عَقْرَ فِي الْإِسْلَامِ وَلَا جَلَبَ وَلَا جَنَبَ وَمَنِ انْتَهَبَ فَلَيْسَ مِنَّا)

***"İslamiyette ağıt yakmada yardım etmek, berdel evliliği yapmak, mezar başında kurban kesmek, zekât memurunun zekât alınacak yere gitmeyip mükelleflerden, zekâtı kendisinin bulunduğu yere götürmelerini***

***istemesi, hayvanın iyi koşması için süvarinin arkasından birinin koşarak hayvana seslenerek onu koşturmaya çalışmasına yer yoktur. Yağma yapan bizden değildir."***[512]

Şehr b. Havşeb'in bildirdiğine göre Ümmü Seleme *radiyallahu anh*, (وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ) **"...iyi işte sana karşı gelmemek konusunda..."** ayetini açıklayan Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Burada kastedilen şey, kadınların ağıt yakmamalarıdır."

Hişam'ın bildirdiğine göre Hafsa, Ümmü Atiyye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kendisine biat ettiğimizde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ağıt yakmamamız için bizden söz aldı. (وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ) **"...iyi işte sana karşı gelmemek konusunda..."** ayetinde kastedilen mana da budur."

Atâ'nın bildirdiğine göre Cabir *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"İki ahmakça sesi yasakladım: Biri, nağme yaparken çalınan şeytan zurnaları ile oyun ve eğlencelerin sesidir. Diğeri de musibet anında yüz tırmalayıp yaka yırtarken şeytanın bağırtısı gibi çıkarılan sestir."***[513]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki:

(وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ)

**"...iyi işte sana karşı gelmemek konusunda..."**

Bu ayette geçen ve "iyi iş" olarak tercüme ettiğimiz (مَعْرُوف) kelimesi, Allah'a yapılan her türlü taat anlamına gelmektedir. Çünkü bunların hepsi iyi işlerdir. Ağıt yapmaktan vazgeçmek de ayette kastedilen bu iyi işlerden biridir. Yüce Allah, Peygamberi'nin *sallallahu aleyhi ve sellem* iyilikten başka bir şeyi emretmeyeceğini biliyordu. Ancak Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem*, mü'min kadınların Allah'a karşı gelmelerini yasaklamasını da şart koştu ki, Allah'a itaat sayılmayan bir işte hiç kimse sultanlara itaat etmenin caiz olduğunu zannetmesin. Çünkü Cenab-ı Allah, insanlığın en faziletli şahsiyetine bile itaat ederken, itaatin Allah'a karşı isyan içermeyen bir hususta olmasını şart koşmuştur.

512 İbn Hıbban, Sahih: 7/415

513 Bkz: Bezzar, Müsned: 3/214

Bu bağlamda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ)

***"Yaratana isyan durumunda yaratılana itaat edilmez."***[514]

"Yaratana isyan durumunda yaratılana itaat eden kimseye, itaat ettiği o yaratılmışı Allah musallat eder."

Bu hadisin başka bir varyantında şöyle buyrulmaktadır:

(مَنْ طَلَبَ مَحَامِدَ النَّاسِ بِمَعْصِيَةِ اللّٰهِ عَادَ حَامِدُهُ ذَامًّا)

***"Allah'a isyan ederek insanların övgüsünü kazanmak isteyen kimseyi övenler, (zamanla) onu yeren kimselere dönüşürler."***[515]

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ)

**"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana biat etmek üzere geldikleri zaman"**[516] ayetinde özel olarak Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hitap edilmiştir. Çünkü Müslümanlığı kabul eden bir kimsenin biatini sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* yapması gerekiyordu. Ama muhacir olarak gelenleri imtihan etme görevi şu ayette bütün mü'minlere verilmişti:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ)

**"Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde"**

Çünkü muhacir olarak gelenleri iman konusunda imtihan etme görevi sadece Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* özgü değildi. Bilindiği gibi şimdiki zamanda da İslam diyarına gelen bir muhaciri iman konusunda biz imtihan edebiliriz.

Doğrusunu Allah bilir.

514 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 18/170
515 Abdulmelik b. Muhammed b. Abdullah b. Büşran, Emalî İbn Büşran: 1/312
516 Mümtehine, 60/12

# 61- SAFF SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ )

(كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ )

**2-"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?"**

**3-"Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet şu hükme delil olarak gösterilebilir:

Bir ibadeti veya sevaplı bir işi, bir akdi yapmakla kendini yükümlü kılan ve bu işi kendine vacip hale getiren herkesin bu işi yapması gerekir. Yapmadığı takdirde "yapmadığını söyleyen" kimse durumuna düşer. Yüce Allah bu durumdaki kimseleri yermiştir. Yapılması üstlenilen şey eğer masiyet değilse, hüküm böyledir. Ama masiyet ise o işin yapılması gerekmez.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لا نذرَ في معصيـة وكفَّارَتُهُ كَفارةُ يمين)

***"Günah işlemede adak olmaz. Bu adağı yapmamanın kefareti, yemin kefareti gibidir."***[517]

---

517 Ebu Davud, el-Eyman ve'n Nüzur, 22

Bu, insanı güç ve yücelik sahibi Allah'a yakınlaştıran adak veya insanların hukuku ile ilgili bir akdi yapmakla kişinin kendini yükümlü kılması durumunda, geçerli olan bir hükümdür. Kişinin mübah olan bir işi gelecekte yapmayı va'd etmesi durumunda da evla olan, imkân bulunması durumunda va'dedilen o işi yapmaktır. Ama bir kişinin va'dini gerçekleştirmek niyetiyle "gelecekte şu işi yapacağım" demesi, inşallah demesi kaydıyla caiz olur. Ama yapmamak niyetiyle böyle bir vaatte bulunması caiz değildir. Çünkü bu, Allah'ın yasakladığı mahzurlu bir iştir. Böyle yapan kimse, Allah'ın gazabına maruz kalır. Bir kişinin "inşallah" demeksizin gelecekte kesin olarak bir şeyi yapacağını söylemesi mekruhtur. Çünkü böyle konuşan kişi, gelecekte o işi yapıp yapamayacağını bilemez. Dolayısıyla va'di yerine getirememe endişesinin bulunduğu durumlarda kesin bir ifade kullanmak caiz değildir. Bu, şu hükme delalet etmektedir: Bir kimse, "Şunu yaparsam ben haccedeceğim veya hedy kurbanı keseceğim ya da oruç tutacağım" derse bu ifadesi, anılan işleri adak yoluyla yapma yükümlülüğü altına girmesi gibidir. Çünkü yapacağını söylediği bu işleri yapmaması, yapmayacağı şeyleri söyleyen bir kimse olmasına yolaçar.

İbn Abbas ile Mücahitten rivayet olunduğuna göre bu ayet, "Allah'ın en çok sevdiği amelin hangisi olduğunu bilseydik, hemen o ameli işlerdik" diyen bir topluluk hakkında inmiştir. Cihadın farz olduğunu bildiren ayet indiğinde o kimseler, cihada katılmakta ağır davranmışlardı.

Katade dedi ki: "Bu ayet, cihad etmedikleri halde 'Cihad ettik ve düşmanı yıprattık' diyen kimseler hakkında inmiştir.

Hasan dedi ki: "Bu ayet münafıklar hakkında inmiştir. Onlar mü'min olduklarını söyledikleri için ayette kendilerine 'Ey iman edenler' şeklinde hitap edilmiştir."

(هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ )

**9-"O, kendisine ortak koşanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir."**

Bu ayet, Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğunu ispatlayan delillerdendir. Çünkü ayetin bu haberi verdiği zamanda Müslümanlar güçsüz ve sayıca az olup korkulu bir durumdaydılar. Zelil kılınıp eziliyorlardı. Ayetin verdiği bu haber, aynen gerçekleşti. Çünkü o zamandaki dinler; Yahudilik, Hristiyanlık, Mecusilik, Yıldızperestlik, Sind ve diğer yerlerdeki putperestlik idi. Bu dinlere mensup ne kadar ümmet varsa, Müslümanlar onların ülkelerinin tamamını ya da bir kısmını ele geçirerek onları mağlub ettiler. Onları hezimete uğratıp ülkelerinden uzak yerlere kovdular. Böylece Cenab-ı Allah'ın, dinini diğer bütün dinlere üstün kılacağına dair Resûlü'ne yapmış olduğu vaad gerçekleşti. Gaybı Allah'tan başkasının bilmediğini, onu da ancak vahiy yoluyla elçilerine bildirdiğini biliyoruz. Bu da Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğunu ispatlayan apaçık bir delildir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* diğer dinlere üstün kılınması olarak nasıl değerlendirilebilir? Çünkü bu dedikleriniz, onun vefatından sonra gerçekleşmiş olan şeylerdir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Yüce Allah, Resûlü'ne *sallallahu aleyhi ve sellem* dinini diğer dinlere üstün kılacağını va'detmiştir:

(هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ)

**"O, dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir."**

Yani Allah, Peygamberini hak din ile gönderendir. Şunu da ifade edelim ki, burada din değil de Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisi kastedilmiş olsaydı, mana yine doğru olurdu. Çünkü Cenab-ı Allah onun dinini ve ona iman edenleri diğer dinlere üstün kıldığında, 'Yüce Allah, peygamberini *sallallahu aleyhi ve sellem* diğer dinlere üstün kıldı' demek doğru olur. Bu, aynen şuna benzemektedir: Ordu bir beldeyi savaşarak fethettiğinde, kendisi bizzat savaşa katılmış olmasa bile "Bu beldeyi halife fethetti" demek doğru olabilir. Çünkü kendisi savaşa katılmış olmasa bile askerler, halifenin emretmesi ve savaşa hazırlaması sebebiyle orayı fethetmişlerdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ... وَفَتْحٌ قَرِيبٌ)

**"Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size? Allah'a ve peygamberine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilirseniz, bu sizin için çok hayırlıdır. (Bunu yapınız ki) Allah, günahlarınızı bağışlasın, sizi içinden ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koysun. İşte bu büyük başarıdır. Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin fethi)."**[518]

Bu ayetler de Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğunu ispatlayan delillerdendir. Çünkü bu ayetlerde mü'minlere yardım ve fetih va'dedilmiştir. Bu müjdeleri bildiren ayetlerin indiği sırada yaşamakta olan mü'minlerin bir kısmı bu vaadlerin gerçekleştiğini görmüşlerdir.

---

518 Saff, 61/10-13

بسم الله الرحمن الرحيم

# 62- CUM’A SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾ )

**2-“O, ümmîlere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Halbuki onlar, bundan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.”**

Denildi ki: Peygamber’in *sallallahu aleyhi ve sellem* gönderildiği kimselere ümmi denildi. Çünkü onlar okuma yazma bilmezlerdi. Aralarında az sayıda okuma yazma bilenler var idiyse de burada, kendilerine gönderildiği kimselerin çoğunluğunun okuma yazma bilmediği kastedilmiştir.

Gönderildiği kimselerin ümmi olduğuna vurgu yapmak amacıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ لا نَكْتُبُ ولا نَحْسُبُ الشَّهرُ هكذا وهكذا)

***“Biz ümmi bir milletiz. Hesap yapmayız. Ay (iki ellerinin bütün parmaklarıyla göstererek) bazen şöyle bazen de şöyle olur.”***[519]

(Yani bazen otuz, bazen de yirmi dokuz gün olur.)

---

519 Buhari, Savm, 14

(رَسُولاً مِنْهُمْ)

**"İçlerinden bir peygamber."**

Çünkü Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisi de ümmi idi.

(اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ)

**"Onlar, o ümmî peygambere uyan kimselerdir."**[520]

Yazı yazmasını bilmeyene ümmi denilir, diyenler de vardır. Çünkü bu kimse, annesinden doğduğu günkü hali göz önüne alınarak böyle adlandırılmıştır. Zira yazı yazmak, anneden doğma bilinen bir şey olmayıp, başkalarından görüp öğrenilerek elde edilen bir şeydir.

Peygamberliğin ümmi bir insana verilmesinin hikmetine gelince bu, önceki peygamberlere indirilen semavi kitaplarda verilen müjdelere muvafıktır. Bunun böyle olması, kendisine gelen hikmetleri yazı yoluyla başkasından yardım alarak öğrendiği vehmini de ortadan kaldırır. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmiliğine dair bu iki delalet şekli, onun gerçek bir peygamber olduğunu ispatlamaktadır. Bunun yanısıra kendisinin hali, kendilerine peygamber olarak gönderildiği ümmetinin hali ile benzeşmekte ve onlarla hemen hemen eşit konumda bulunmaktadır. Peygamberlik eğer kişinin kendi gayreti ile elde edilebilen bir mertebe olsaydı, kendisiyle eşit konumda be nezer durumda olan kimselerden biri de peygamber olabilirdi. Olamadıklarına göre demek ki peygamberlik, güç ve yücelik sahibi Allah tarafından verilen bir rütbedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ
الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَاراً بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾)

**5-"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini**

520 A'râf, 7/157

**inkar eden topluluğun hali ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."**

Rivayet olunduğuna göre bu ayette, Tevrat'ı öğrenmek ve gereğince amel etmekle emrolunan Yahudiler kastedilmiştir. Tevrat'ı öğrendiler ama onunla amel etmediler. Bu yüzden Cenab-ı Allah onları, kitapları yani Tevrat'ın bölümlerini taşıyan eşeklere benzetti. Çünkü onlar, eşeğin taşıdığı kitaplardan yararlanmayışı gibi, yükümlü tutuldukları Tevrat'tan yararlanmadılar. Onlar, tıpkı şu ayette anlatılanlar gibidirler:

(اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِيلًا)

**"Onlar hayvanlar gibidirler, belki yolca onlardan daha da şaşkındırlar."** [521]

(وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَ... فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ)

**"Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz hâlde, onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat. Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o, dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi hâline bıraksan da dilini sarkıtıp solur."**[522]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قُلْ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾)

(وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾)

**6-"De ki: «Ey Yahudi akidesini benimseyenler! Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız, (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin!»"**

521 Furkan, 25/44

522 A'raf, 7/175-176

**7-"Ama onlar, daha evvel yaptıklarından dolayı asla ölümü istemezler. Allah, zalimleri hakkıyla bilir."**

Rivayet olunduğuna göre Yahudiler, diğer insanların değil de kendilerinin Allah'ın dostları olduklarını iddia ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*,eğer ölümü temenni ederlerse öleceklerini kendilerine bildirdi. Böylece iki yönden hüccet karşısında mağlub oldular. Şöyleki:

1-Allah katında yüksek mertebe sahibi olduklarına ilişkin iddiaları doğru ise ölümü temenni etsinler. Çünkü ölüp cennete gitmek, dünya da kalmaktan daha hayırlıdır.

2-Cenab-ı Allah, ölümü temenni etmeyeceklerini bildirdi. Gerçekten de bildirdiği gibi oldu. Bu da Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğunu ispatlayan apaçık delillerden biridir.

## [Ezan]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى
ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ )

**9-"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayette anlatılan, diğer günlerde olduğu gibi Cuma gününde de cemaatle namazların kılınacağıdır. Burada kılınacak olan namazın Cuma namazı olduğu açıklanmamıştır. Ancak burada kastedilen, Cuma günü zevalden sonra cumanın şartlarına uygun olarak cemaatle kılınan iki rekâtlık namaz olduğu ve kılınmasıyla da öğle namazının kılınmasına gerek kalmadığı hususunda Müslümanlar icma etmişlerdir. Yine icmaya göre ayette geçen çağrı kelimesiyle ezan kastedilmiştir. Ayette ezan'ın keyfiyetine ilişkin bir açıklama yapılmış değildir.

Ezan'ın keyfiyetini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* rüyasında ezanın okunuşunu gören Abdullah b. Zeyd *radiyallahu anh* ile ilgili hadiste açıklamıştır. Hz. Ömer *radiyallahu anh* ve Zeyd'in *radiyallahu anh* oğlu da bu rüyayı görmüşlerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ezanın okunuşunu Ebu Mahzure'ye öğretmişti. Öğretirken terci'den[523] de bahsetmişti. Bunları (وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ) **"Siz namaza çağırdığınız vakit"**[524], (اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ) **"Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman"** ayetinin açıklaması hakkında İbn Ömer ile Hasan'ın şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "İmam çıkıp geldiğinde ve müezzin de ezan okuduğunda artık namaza çağrı yapılmıştır."

Zühri, Sâib b. Yezid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* yalnız bir müezzini vardı. Kendisi minbere çıkıp oturduğunda müezzin ezan okur, minberden indiğinde de yine müezzin kamet getirirdi."

Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in zamanında da uygulama böyle devam etti. Hz. Osman'ın hilafete geçmesinden sonra insanlar çoğalıp etrafa dağılınca, ezan ve ikamete ek üçüncü bir çağrının yapılmasına (yani ikinci bir ezanın okunmasına) başlandı.

Selef ulemasından bir topluluğunun, Cuma günü imamın çıkıp gelmesinden önce okunan ilk ezana karşı çıktıkları rivayet edilmiştir.

Vekî, Hişam b. el-Gâz'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Cuma günü okunan ilk ezanın hükmünü Nafi'e sorduğumda, cevaben İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şu sözünü bana nakletti: "İnsanlar bunu güzel bir şey olarak görseler bile bu bir bidattır. Her bidat de sapıklıktır."

Mansur, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cuma günü ezan, imamın çıkıp geldiği sırada okunur. Ondan önce okunan ezan ise sonradan icad edilmiş bir bidattır."

---

523 [Terci', müezzinin "Eşhedü en lâ ilahe illallah" ile "Eşhedü enne Muhammeden-Rasûlullah" cümlelerini yüksek sesle halka duyurmadan önce, kendisinin bu cümleleri sessizce okumasıdır. Mütercim]

524 Mâide, 5/58

Abdurrezzak'ın bildirdiğine göre İbn Cüreyc, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geçmişte Cuma günleri tek ezan okunur, sonra da (hutbe tamamlanınca) kamet getirilirdi. Ama şimdilerde imamın çıkıp gelmesinden önce ve minbere oturmasından önce okunan ilk ezan batıldır. Bunu ilk okutan da Haccac'dır."

Mezhebimiz müçtehidlerine gelince onlar bu mesleyle ilgili olarak sadece bir ezandan bahsetmişlerdir. O da imamın çıkıp minbere oturmasından sonra okunur. Minberden indiğinde de tıpkı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ile Ebû Bekir *radiyallahu anh* ve Ömer'in *radiyallahu anh* zamanlarındaki gibi kamet getirilir.

Cuma namazının vaktine gelince bu namaz, zevalden sonra kılınır.

Enes, Cabir, Sehl b. Sa'd ve Seleme b. Ekva'ın rivayetlerine göre, (أَنَّ النبيَّ-صلى الله عليه وسلم-كانَ يصَلي الجُمعةَ حينَ تَميلُ الشمسُ) ***"Peygamber** sallallahu aleyhi ve sellem, **güneş zeval erdiğinde Cuma namazını kılardı."***[525]

Şu'be'nin bildirdiğine göre Amr b. Mürre, Abdullah b. Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* ve arkadaşları, Cuma namazını kuşluk vaktinde bize kıldırdılar. Sonra Abdullah *radiyallahu anh*, 'Sıcağın size zarar vermesinden korktuğum için namazınızı size erken kıldırdım' dedi."[526]

Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin Cuma namazını zevalden sonra kıldıkları rivayet edilmiştir. Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* 'Sıcağın size zarar vermesinden korktuğum için namazınızı size erken kıldırdım' demesinden anlıyoruz ki o, Cuma namazını bilinen mutad vakti dışında kıldırmıştır. Bilindiği gibi sebepleri mevcut olmadığında farzların, sıcaklık veya soğukluk sebebiyle kendilerine mahsus vakitlerinden önce ifa edilmesi caiz değildir. Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* Cuma namazını muhtemelen öğlenin ilk vaktinde kıldırmıştır. Bu vakit, kuşluğa en yakın vakit olduğu için, ravi "kuşluk vaktinde kıldırdı" demiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de

---

525 Buhari, Cum'a, 15

526 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 1/285

sahur yemeğini yerken bir kişiye (هلُمَّ إلى الغَدَاء المُبَارك) ***"Bereketli kahvaltıya gel."***[527] demiştir. Çünkü sahurun vakti, kahvaltı vaktine yakındı.

Huzeyfe *radiyallahu anh* de şöyle demiştir: ***"Resûlullah** sallallahu aleyhi ve sellem **ile birlikte gündüzleyin sahur yemeği yedik."***

Burada sahur vakti gündüze yakın olduğu için "gündüzleyin" ifadesi kullanılmıştır. Yani "gündüze yakın bir vakitte sahur yemeği yedik" demek istemiştir.

Cuma günü vaktin girmesi ile eda edilmesi gereken farzın hangisi olduğu hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir.

Bazı fakihler dediler ki: "Vaktin farzı Cuma namazıdır. Öğle namazı ise onun bedelidir."

Diğer bazı fakihler dediler ki: "Vaktin farzı öğle namazıdır. Cuma namazı ise onun bedelidir."

Bedel olan Cuma namazı, ancak bedeli olduğu öğle namazının vaktinde kılınırsa sahih olur. Öğle namazının vaktinin zevalden sonra başladığı sabit olduğuna göre, Cuma ezanının da diğer günlerin öğle namazları gibi zevalden sonra okunması gerekir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ)

**"Hemen Allah'ın zikrine koşun."**

Hz. Ömer, İbn Mesud ve İbn Zübeyr (Allah onlardan razı olsun) bu ayeti, (فَامْضُوا إلَى ذِكْرِ اللّٰه) "Allah'ın zikrine geçip gidin" şeklinde okumuşlardır.

Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* dedi ki: "Eğer ben bu ayeti (فَاسْعَوْا) şeklinde okusaydım, sırtımdaki abam yere düşecek şekilde koşarak Cuma namazına giderdim."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* bu şekilde okurken ayetin aslının böyle olduğunu söylemek istememiş, sadece ayetin bu şekilde tefsir edileceğini bildirmek istemiştir.

---

527 Ebu Davud, Savm, 16

Nitekim Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh*, Arap olmayan bir Müslümana (إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّوم طعامُ الأثيم) **"Şüphesiz, zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir"**[528] ayetini öğretirken o kişi, (طَعامُ الأثيم) düzgün telaffuz edemeyip (طَعَامُ الْيَتِيم) "Yetimin yemeği" demişti. Düzgün okuyamayınca da Abdullah b. Mesud *radiyallahu anh* ona ayetin manasını anlatmak için (طَعَامُ الفَاْجِرِ) "Günahkârların yemeği" demişti.

Hasan dedi ki: "Ayetteki (فَاسْعَوْا) kelimesiyle Cuma namazına ayakla koşmak değil, kalb ve niyetle koşmak kastedilmiştir."

Atâ dedi ki: "Ayetteki (فَاسْعَوْا) kelimesiyle koşarak değil, namaza normal bir yürüyüşle gitmek kastedilmiştir.

İkrime dedi ki: "Bu kelimeyle amel kastedilmiştir."

Ebu Ubeyde dedi ki: "Ayetteki (فَاسْعَوْا) kelimesiyle, namaza yapılan çağrıya icabet etme manası kastedilmiştir. Yoksa bu kelime koşmak anlamına gelmemektedir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu kelimeye, niyet ve amelin ihlasla yapılması manasını vermek daha uygundur. Cenab-ı Allah, sayetme (السَّعْيَ) kelimesini koşma anlamına gelmeyecek şekilde Kitabının birkaç yerinde zikretmiştir.

Şöyle ki:

(وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا)

**"Kim de ahireti ister ve ona ulaşmak için gereği gibi çalışırsa"**[529]

(وَإِذا تَوَلَّى سَعى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فيها)

**"O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, çalışır."**[530]

528 Duhân, 44/43-44

529 İsrâ, 17/19

530 Bakara, 2/205

(وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى)

**"İnsan için ancak çalıştığı vardır."[531]**

Görüldüğü gibi sayetme (السَّعْي) kelimesi bu ayetlerde çalışma anlamında kullanılmıştır.

Alâ b. Abdurrahmanbabasından naklen bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ فَلَا تَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ وَأْتُوهَا وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةَ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا)

***"Namaza çağrı yapıldığında koşarak gelmeyin. Ağır ağır ve sâkin bir şekilde gelin. (İmama) Yetiştiğiniz kısmı (onunla birlikte) kılın. Yetişemediğiniz kısmı ise (ondan sonra) tamamlayın."[532]***

Bu hadiste Cuma namazıyla diğer namazlar arasında bir ayırım yapılmamıştır. Büyük İslam merkezlerinin fakihleri, Cuma namazına sükûnet ve vakarla gidilmesi gerektiği hususunda görüş birliği etmişlerdir.

## [Cuma Namazının Belli Yerde Kılınması Meselesi]

Büyük İslam merkezlerinin fakihleri, Cuma namazının belli yerde kılınması gerektiği, ora dışında başka yerlerde kılınmasının caiz olmayacağı hususunda görüşbirliği etmişlerdir. Çünkü bu fakihler, Cuma namazının sahrada, bedevilerin hayvan sulama yerlerinde kılınmasının caiz olmayacağı görüşünde ittifak etmişlerdir.

Mezhebimiz müçtehidleri, Cuma namazının şehirlere mahsus olduğunu, köylerde kılınmasının sahih olmayacağını söylemişlerdir. Sevri ile Ubeydullah b. Hasan da bu görüştedirler.

---

531 Necm, 53/39

532 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 3/323

Mâlik dedi ki: "Birbirine bitişik evleri ve çarşıları bulunan her köyde Cuma namazı kılmak sahih olur. Buralardaki cemaat, eğer imamları yoksa, bir erkeği öne geçirirler. O erkek, onlara hutbe okuyup Cuma namazını kıldırır."

Evzai dedi ki: "Cuma namazı ancak cemaat mescidinde imamla kılınır."

Şafiî dedi ki: "Binaları ve evleri toplu halde bir arada olan bir köyün sâkinleri ihtiyaç için geçici gidip gelmeler dışında köylerinden başka yere göçmüyorlarsa, köyde asgari kırk erkek varsa, bunlar akıllı ve hür iseler, akıl hastalıkları yoksa, Cuma namazı kılmaları farz olur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(لَا جُمُعَةَ وَلَا تَشْرِيقَ إِلَّا فِي مِصْرٍ جَامِعٍ)

***"Cuma namazı ve teşrik tekbiri ancak kalabalık nüfus barındıran şehirde olur."***[533]

Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* de böyle dediği rivayet edilmiştir. Şunu da belirtmeliyiz ki köylerde Cuma namazı kılmak caiz olsaydı, şehirlerde kılınmasının caizliğine dair nakiller geldiği gibi, bu hususta da mütevatir nakiller gelirdi. Çünkü buna genel bir ihtiyaç vardır. Yine fakihler sahrada Cuma namazı kılmanın caiz olmadığı hükmünde görüşbirliği etmişlerdir. Çünkü oralar şehir değildir. Mezralarda da hüküm böyledir.

Rivayet olunduğuna göre Haccac'ın Ahvaz'da Cuma namazı kıldırdığı haberi kendisine verildiğinde Hasan şöyle demiştir: "Allah Haccac'a lanet etsin. Cuma namazını şehirlerde kılmıyor da beldelerin boğazında kılıyor."

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Rivayet olunduğuna göre İbn Ömer *radiyallahu anh*, (الْجُمُعَةُ عَلَى مَنْ آوَاهُ اللَّيْلُ إِلَى أَهْلِهِ) "Gidip de kıldığı takdirde geceleyin ailesinin yanına dönebilen kimsenin Cuma namazını kılması gerekir"[534] demiştir.

533 Zeylai, Nasbu'r-Râye: 2/195

534 Tirmizi, Ebvabu'l Cum'a, 5

Enes b. Mâlik *radiyallahu anh* Taff köyünde ikamet etmekteydi. Cuma namazını bazen kılar, bazen kılmazdı.

Anlatıldığına göre Taff ile Basra şehri arasında dört fersahtan yani yarım günlük yürüyüşten az bir mesafe vardı."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu anlatılanlar, şehir hükmünde olan yerler içindir. İbn Ömer'e *radiyallahu anh* göre şehire yakın olan yerler şehir hükmündedir. Bu gibi yerlerde ikamet edenlerin Cuma namazı kılmaları farzdır. Bu da onların, Cuma namazının ancak şehirde veya şehir hükmünde olan yerlerde kılınması gerektiği görüşünde olduklarına delalet etmektedir.

Cuma namazı iki rekâttır. Ümmet, bunu Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* sözlü ve fiili olarak Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle nakletmiştir.

Hz. Ömer *radiyallahu anh* bu konuda şöyle demiştir: "Seferde namaz iki rekâttır. Sabah namazı iki rekâttır. Cuma namazı iki rekâttır. Bunlar Peygamberinizin *sallallahu aleyhi ve sellem* diliyle bildirdiğine göre kısaltma yapmaksızın tam iki rekât olarak kılınır. Cuma namazı, hutbe dolayısıyla kısaltılmıştır."

## Cuma Hutbesinin Farz Oluşu

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ)

**"Hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın."**

Bu emir, zikre hemen gitmeyi gerektirmektedir. Bu, orada hemen gidilip ifa edilmesi gereken bir zikir olduğuna delalet etmektedir.

İbn Müseyyeb dedi ki: "(فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ) **"Hemen Allah'ın zikrine koşun"** cümlesinde kastedilen şey, imamın vaazıdır."

Önce naklettiğimiz hadiste hz. Ömer *radiyallahu anh,* Cuma namazının hutbeden dolayı kısa tutulduğunu söylemiştir.

Zühri'nin İbn Müseyyeb'den naklen bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلَائِكَةٌ يَكْتُبُونَ النَّاسَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ طُوِيَتْ الصُّحُفُ وَاسْتَمَعُوا الْخُطْبَةَ فَالْمُهَجِّرُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَالَّذِي يُهْدِي بَدَنَةً ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ كَالْمُهْدِي بَقَرَةً ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ كَالْمُهْدِي شَاةً ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ كَالْمُهْدِي دَجَاجَةً ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ كَالْمُهْدِي بَيْضَةً)

***"Cuma günü olduğunda mescidin her kapısında bir melek durur. Bunlar ilk gelenden başlayarak mescide gelenleri sırasıyla yazarlar. İmam çıkıp geldiğinde artık sayfalar dürülür ve hutbeyi dinlemeye başlarlar. Öğlenin sıcağında cumaya ilk gelen kişi bir deve kurban etmiş gibi olur. Onun ardından gelen bir sığır kurban etmiş gibi olur. Onun ardından gelen bir koyun kurban etmiş gibi olur. Onun ardından (Allah rızası için) gelen bir tavuk hediye etmiş gibi olur. Onun ardından gelen ise bir yumurta hediye etmiş gibi olur."***[535]

(فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ)

**"Hemen Allah'ın zikrine koşun"** cümlesindeki zikir kelimesiyle hutbenin kastedildiğinin delili şudur: Namaza çağrı olan ezandan hemen sonra hutbe okunmaktadır. Demek ki hutbeyi dinleyebilmek için hemen Cuma kılınan yere gitmek gerekiyor. Bu da ayetteki zikir kelimesiyle hutbenin kastedildiğine delalet etmektedir.

Rivayet olunduğuna göre aralarında Hasan, İbn Sirin, Tavus, İbn Cübeyr ve diğerlerinin bulunduğu selef ulemasından bir topluluk, Cuma günü

535 Ebu Avane Yakub el-İsferayini, Müstahrecu Ebi Avane: 7/189

hutbe okunmaması durumunda namazın dört rekât olarak kılınması gerektiğini söylemişlerdir. Büyük İslam merkezlerinin fakihleri de bu görüştedirler.

Hutbeye ulaşamayıp da namazın tamamına veya bir kısmına ulaşan kimse hakkında ulema farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Atâ b. Ebi Rebah'tan rivayet edilen görüşe göre Cuma günü hutbeyi kaçıran kimsenin, namazı dört rekât olarak kılması gerekir.

Süfyan'ın bildirdiğine göre İbn Ebi Necih, Mücahid ile Atâ ve Tavus'un şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Cuma günü hutbeyi kaçıran kimsenin, namazı dört rekât olarak kılması gerekir."

İbn Avn dedi ki: Mekkelilerin "Cuma günü hutbeyi kaçıran kimsenin, namazı dört rekât olarak kılması gerekir" dedikleri, Muhammed b. Sirin'e hatırlatıldığında, "Bu, muteber bir görüş değildir" dedi.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Atâ ve görüşlerini naklettiklerimiz dışında selef uleması ile büyük İslam merkezlerinin fakihleri, Cuma namazının bir rekâtına yetişen kimsenin, imamın selamından sonra kalkıp bir rekât kılarak namazı iki rekâta tamamlaması gerektiği hususunda ihtilaf etmemişlerdir. Atâ şu hususta bunlara muhalefet etmemiştir: Bir kişi hutbe okunurken hazır bulunur, sonra gidip abdest alarak geri döndüğünde Cuma namazının ikinci rekâtına ulaşırsa, imamın selamından sonra namazını iki rekâta tamamlar. Bu kişinin namazın bir rekâtını kaçırmış olması, Cuma namazını iki rekât olarak kılmasına engel olmadığına göre, hutbeyi kaçırmanın Cuma namazını iki rekât olarak kılmaya haydi haydi engel olmaması gerekir.

Evzai, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kimse Cuma namazının ikinci rekâtına kavuşursa, imamın selamından sonra üç rekât daha kılması gerekir."

Atâ'nın bu sözü, o kişinin hutbeyi ve Cuma namazının bir rekâtını kaçırmış olduğuna delalet etmektedir.

Abdullah b. Mesud, İbn Ömer, Enes, Hasan, İbn Müseyyeb, Nehai ve Şa'bî'den rivayet edilen görüşe göre Cuma namazının ikinci rekâtına kavuşan kimse, imamın selamından sonra bir rekât daha kılar.

Zühri'nin bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ إِلَيْهَا أُخْرَى
وَمَنْ فَاتَتْهُ الرَّكْعَتَانِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا)

***"Cuma namazının bir rekâtına kavuşan kimse, ona bir rekât daha eklesin. İki rekâtını kaçıran kişi dört rekât kılsın."***[536]

Cuma namazının teşehhüdünde iken imama yetişen kimsenin hükmü hakkında selef uleması ile büyük İslam merkezlerinin fakihleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Vâil, Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(مَنْ أَدْرَكَ التَّشَهُّدَ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلاَةَ)

**"Teşehhüde yetişen, namaza yetişmiştir."**[537]

İbn Cüreyc'in bildirdiğine göre Abdulkerim, Muaz b. Cebel'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kimse, imamın selam vermesinden önce oturup Cuma namazına dâhil olursa Cuma namazına yetişmiş olur."

Hasan, İbrahim ve Şa'bî dediler ki: "Cuma günü rükûya kavuşmayan kimsenin dört rekât kılması gerekir."

Ebu Hanife ile Ebu Yusuf dediler ki: "Teşehhütte cemaate yetişen kimse, Cuma namazını iki rekât olarak kılar."

Züfer ile Muhammed, bu durumdaki kimsenin dört rekât kılması gerektiğini söylediler.

536 Darekutni, Sünen: 2/320
537 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 1/362

Tahavi'nin İbn Ebi İmran'dan naklen bildirdiğine göre Muhammed b. Semmaa, Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu durumdaki kişi Cuma namazını dört rekât olarak kılar. İlk iki rekâtın sonunda teşehhüt miktarı oturur. Oturmazsa, öğle namazı olarak dört rekât kılmasını kendisine emrederim."

Mâlik, Sevri, Hasan b. Salih ve Şafiî, bu durumdaki kişinin dört rekât kılması gerektiğini söylediler.

Yalnız Mâlik dedi ki: "Kıyama kalktığında bir tekbir daha alması gerekir."

Sevri dedi ki: "Kadede imama yetişip oturan kişi, imamla birlikte selam vermez ve öğle namazına niyet ederek dört rekât kılar. Namaza yeniden başlaması benim daha çok hoşuma gider."

Abdulaziz b. Ebi Seleme dedi ki: "Cuma günü imam teşehhütte iken namaza yetişen kimse tekbir almadan oturur. İmamın selam vermesinden sonra kalkıp tekbir alır ve kendi namazını kılmaya başlar. Namaza yetiştiğinde tekbir alarak oturursa, imamın namazı tamamlamasından sonra selam verir. Sonra kalkıp tekbir alarak öğle namazını kılmaya başlar."

Leys dedi ki: "Cuma günü cemaate yetişip imamla birlikte bir rekât namaz kılan kimse, imamın hutbe okumuş olduğunu zannediyorsa, imamın selamından sonra bir rekât daha kılıp selam verir. İnsanlar imamın hutbe okumadığını, dört rekât namaz kıldığını kendisine haber verirlerse, iki rekât daha kılar ve sehiv secdesi yapar."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, (مَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَاقْضُوا) ***"Kavuştuğunuz kısmı kılın; kaçırdığınız kısmı ise kaza edin"***[538] buyurduğuna göre, Cuma namazının teşehhüdünde imama yetişen kimsenin teşehhütte imama uyup onunla birlikte kadede oturması gerekir. Namazın o kısmına yetişmiş olduğu için kaçırdığı kısmı hadisin zahirine göre kaza etmesi gerekir. Kaçırdığı kısım, Cuma namazıdır. Dolayısıyla iki rekât kaza etmesi gerekir. Şunu da belirtmeliyiz ki mukim imama teşehhütte yetişen seferi kişi, iftitah tekbiri esnasında imama yetişen kimse

538 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 2/238

gibi olup namazı tam kılması gerekir. Cuma namazının da teşehhüdünde imama yetişen kişinin namazı tamamlaması (dört rekât olarak kılması) gerekir. Çünkü her iki namazda da kişi, bir farzı ifa etmeden namaza dâhil olmuştur.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ إِلَيْهَا أُخْرَى)

***"Cuma namazının bir rekâtına kavuşan kimse, ona bir rekât daha eklesin."***[539]

Bazı haberlerde ise şöyle bir ifade kullanılmıştır:

(فَإِنْ أَدْرَكَهُمْ جُلُوسًا صَلَّى أَرْبَعًا)

***"Bir kimse, teşehhütte otururlarken cemaate yetişirse Cuma namazını dört rekât olarak kılar."***[540]"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu hadisin aslı şöyledir:

(مَن أدرَكَ ركعةً من الصلاةِ فقدْ أدركَ الصلاةَ)

***"Namazın bir rekâtına yetişen kimse, namaza yetişmiştir."***[541]

Bu hadisin ravisi olan Zühri şöyle demiştir: "Cumayı da bir namaz olarak görmekteyim."

Burada cumadan bahseden sözler, Zühri'nin sözleridir. Bu hadis hep Zühri'nin etrafında dönmektedir.

539 Darekutni, Sünen: 2/320

540 Darekutni, Sünen: 2/319

541 Buhari, Mevakîtu's-Salât, 31

Bazen Said b. Müseyyeb'den, bazen Ebu Seleme aracılığıyla Ebu Hureyre'den *radiyallahu anh* rivayet etmiştir.

Hadisi mutlak bir namazla ilgili olarak rivayet ettiğinde "Cumayı da bir namaz olarak görmekteyim" demiştir. Anılan hadisin Cuma namazıyla ilgili olduğuna dair yanında Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* bir nass bulunsaydı, "Cumayı da bir namaz olarak görmekteyim" demezdi.

Şunu da söylemeliyiz ki, (مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْجُمُعَةِ فَقَدْ أَدْرَكَ) ***"Cuma namazının bir rekâtına yetişen kimse (Cuma namazına) yetişmiş olur"***[542] hadisi, Cuma namazının bir rekâtına yetişmeyen kimsenin dört rekât kılması gerektiğine delalet etmemektedir. **"Cuma namazının bir rekâtına kavuşan kimse, ona bir rekât daha eklesin"**[543] hadisi de böyledir.

(فَإِنْ أَدْرَكَهُمْ جُلُوسًا صَلَّى أَرْبَعًا) ***"Bir kimse, teşehhütte otururlarken cemaate yetişirse Cuma namazını dört rekât olarak kılar"***[544] hadisine gelince bunu Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* söylediği sabit değildir. Bu, ravilerden birinin sözü olarak hadise idrac edilmiş olabilir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından söylendiği sahih bir yolla tespit edilmiş olsa, o zaman manası şöyle olur: İmam selam vermiş ancak cemaat oturmaktayken onlara yetişen kimsenin Cumayı dört rekât olarak kılması gerekir.

Cuma namazının kadınlara, kölelere, seferilere ve âciz kimselere değil de hür, ergen ve mukim erkeklere farz olduğu hususunda fakihler arasında görüş ayrılığı yoktur.

Bu hususta Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(أَرْبَعَةٌ لَا جُمُعَةَ عَلَيْهِمُ الْمَرْأَةُ وَالْمَمْلُوكُ وَالْمُسَافِرُ وَالْمَرِيضُ)

***"Dört kimseye Cuma namazı farz değildir: Kadın, köle, seferi ve hasta."***[545]

---

542 İbnu'l-Mülakkin Siracüddin Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şafiî el-Mısri. el-Bedru'l-Münir fi Tahrici Kitabi'ş Şerhi'l Kebir li'r Rafiî: 4/510

543 Darekutni, Sünen: 2/320

544 Darekutni, Sünen: 2/319

545 İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, el-Âsâr: 1/526

Â'mâya gelince Ebu Hanife onu kötürüm kimse gibi kabul edip Cuma namazı kılmakla yükümlü olmadığını söylemiştir. Çünkü başkasının yardımı olmadan o kendi başına Cuma namazına gidemez.

Ebu Yusuf ile Muhammed, â'mânın Cuma namazı kılmakla yükümlü olduğunu söyleyerek onun durumunu kötürüm kimsenin durumundan farklı görmüşlerdir. Çünkü â'mâ yolu bulamayan kimse gibidir. Yolu bulunca kendi başına hedefine doğru gidebilir. Kötürüme gelince o, gitmek istediği yere kendi başına gidemez. Kendisini taşıyacak birine ihtiyacı vardır.

Ebu Hanife, â'mâ ile yolu bilemeyen kimse arasında fark olduğu görüşündedir. Çünkü yolu bilmeyen kimsenin gözleri görmektedir. Kendisine yolun tarif edilmesi durumunda yalnız başına yola koyulur ve gitmek istediği yere gidebilir. Â'mâya gelince kendisine yol hakkında bilgi verilip tarif edilse bile gitmek istediği yere kendi başına gidemez.

Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşünü teyid etmek için, Ebu Rezin'in Ebu Hureyre'den *radiyallahu anh* rivayet ettiği şu hadis delil olarak ileri sürülebilir:

İbn Ümmü Mektum *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* huzuruna varıp şöyle dedi:

(إِنِّي رَجُلٌ ضَرِيرٌ شَاسِعُ الدَّارِ وَلَيْسَ لِي قَائِدٌ يُلَائِمُنِي أَفَلِي رُخْصَةٌ أَنْ لَا آتِيَ الْمَسْجِدَ؟، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « لَا »)

"Ben â'mâ bir adamım. Evim uzaktır. Bana uygun bir kılavuzum da yok. Mescide gelmemek için bana ruhsat var mıdır?"

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Hayır"*** diye cevap verdi.[546]

Husayn b. Abdurrahman'ın Abdullah b. Şeddad tarikı ile İbn Ümmü Mektum'dan *radiyallahu anh* yaptığı rivayette de benzer ifadeler yer almaktadır.

546 Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 13/87

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, ***"Kameti işitiyor musun?"*** diye sormuş, o "Evet" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Öyleyse mescide gel"*** demişti."[547]

Cuma namazının kaç kişilik bir cemaatle sahih olacağı hususunda fakihler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebu Hanife, Züfer, Muhammed ve Leys dediler ki: "İmamdan başka üç kişilik bir cemaatin olması gerekir."

Ebu Yusuf'tan gelen bir rivayete göre imamdan başka iki kişinin olması gerekir. Sevri de bu görüştedir.

Hasan b. Salih dedi ki: "İmamın yanı sıra sadece bir erkek hazır bulunursa, imam ona hutbe okuyup Cuma namazını kıldırırsa, bu her ikisi için yeterli olur."

Mâlik bu konuda bir sayı belirlemiş değildir. Şafiî ise kırk kişilik bir cemaatin olmasını şart koşmuştur.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cabir'den *radiyallahu anh* gelen bir rivayete göre bir Cuma günü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe irad ederken Medine'ye bir kervan geldi. İnsanlar çıkıp kervanın bulunduğu yere hızlıca gittiler. Mescitte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber on iki kişi kaldı. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi: (وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا) **"Onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular."**[548]

Bilindiği gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'ye hicret ettikten sonra Cuma namazını asla terketmemiştir. Kervana koşup giden cemaatin Cuma namazını kılmak için tekrar mescide döndükleri zikredilmemiştir. Şu halde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cuma namazını on iki kişiyle birlikte kılmıştır. Siyer âlimlerinin naklettiklerine göre Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* emri üzerine Medine'de Mus'ab b. Umeyr *radiyallahu anh*, hicretten önce ilk Cuma namazını on iki kişiye

---

547 Darekutni, Sünen: 2/221

548 Cum'a, 62/11

imam olarak kıldırmıştır. Böylece Cuma namazının sahih olması için kırk kişilik bir cemaatin hazır olması gerektiği görüşünün batıl olduğu anlaşılmaktadır. Şunu da söylemeliyiz ki üç kişilik bir topluluk, tıpkı kırk kişilik bir topluluk gibi sahih bir cemaattir. Sahih bir cemaat olma hususunda üç ile kırk aynıdır. Ama üçten aşağısının sahih bir cemaat olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Şu halde Cuma namazının sahih olması için en azından üç kişilik bir cemaatin mevcut olması şarttır. Daha fazlasının şart olduğu görüşünü kaale almamak gerekir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَذَرُوا الْبَيْعَ)

**"Alışverişi bırakın."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cuma günü namaz öncesinde alışveriş yasağının ne zaman başlayacağı hususunda selef uleması farklı şeyler söylemişlerdir: Mesruk ile Dahhâk ve Müslim b. Yesar'dan gelen rivayete göre Cuma günü güneşin zeval noktasına gelişiyle birlikte alışveriş yapmak haram olur.

Mücahid ile Zühri'ye göre ezan okunmasıyla birlikte alışveriş yapmak haram olur.

Denildi ki: Cuma namazı vaktinin girişini esas almak daha iyidir. Çünkü vaktin girişi anında cemaatin mescitte hazır bulunması gerekir. Ezanın geç okunması onları bu yükümlülükten kurtarmaz. Ezanın zevalden önce okunmasının bir anlamı olmadığına göre, zevalden sonra okunan ezan, namaza gitmenin vacip olduğu vaktin başladığına delalet eder.

Ezan okunurken alışveriş yapmanın caiz olup olmadığı hususunda fakihler farklı şeyler söylemişlerdir.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer, Muhammed ve Şafiî, yasaklanmış olmakla birlikte yapılan alışverişin geçerli olacağını söylemişlerdir.

Mâlik ise bu alışverişin geçersiz olduğunu söylemiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah şöyle buyurdu:

(لَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ)

**"Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka."**[549]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur:

(لَا يَحِلّ مَالُ اِمْرِئٍ مُسْلِم إِلَّا بِطِيبَةٍ مِنْ نَفْسه)

***"Müslüman bir kişinin malı, kendisinin gönül rızası olmadan (başkasına) helal olmaz."***[550]

Bu ayet ve hadisin zahiri, herhangi bir vakitte satın alınan malın, müşterinin mülkiyetine geçmesini gerektirmektedir. Bu alışveriş karşılıklı rızaya dayalı olarak yapılmıştır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Yüce Allah (وَذَرُوا الْبَيْعَ) **"Alışverişi bırakın"** buyurmuştur."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Biz yukarıda geçen ayetle bu ayetin ikisini de delil olarak kullanır ve şöyle deriz: Cuma saatinde alışveriş akdi yapmak haram olmakla birlikte geçerli olur. Haramdır; çünkü Yüce Allah (وَذَرُوا الْبَيْعَ) **"Alışverişi bırakın"** buyurmuştur. Önceki ayetin ve beraberinde rivayet edilen hadisin hükmüne göre ise bu alış verişin yapılması her ne kadar haram ise de akit, geçerlidir. Şunu da belirtelim ki yasaklık akdin kendisiyle alakalı olmayıp başka bir sebeple alakalıdır. O da alışverişle meşgul olurken namazdan alıkonmaktır. Bunun da akdin gerçekleşmesini ve sahih olmasını engellememesi gerekir. Bu, şuna benzemektedir. Henüz kılınmamış olan bir namazın vaktinin sonunda alışveriş yapıldığı takdirde vaktin çıkmasından va dolayısıyla namazın kazaya kalmasından korkulursa, o vakitte alışverişin yapılması yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklık o alışverişin geçerliliğine engel teşkil etmez. Çünkü yasaklık, alışverişi yapanın namazdan alıkonması ile alakalıdır. Yine bu,

549 Nisâ, 4/29

550 Suheyb Abdulcebbar, el-Câmi'u's-Sahih li's-Süneni ve'l-Mesanid: 34/153

ticaret kervanını şehir dışında karşılayıp mallarını pazara getirmeden kendilerinden Satın almaya, köylünün malını şehirlinin onun adına satmasına, gasbedilmiş bir arazinin üzerinde tezgâhı kurup satış yapmaya benzer. Bu tür alışverişler yasaklanmış olmakla birlikte geçerlidirler.

Abdulaziz ed-Dıraverdi'nin bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا: لَا أَرْبَحَ اللهُ تِجَارَتَكَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَنْشُدُ ضَالَّةً فِيهِ فَقُولُوا: لَا رَدَّ اللهُ عَلَيْكَ)

***"Mescitte satan veya satınalan birini gördüğünüzde 'Allah, ticaretini kârlı kılmasın!' deyin. Mescitte yitik arayana, 'Allah yitiğini sana geri vermesin!' deyin."***[551]

Muhammed b. Aclan'ın bildirdiğine göre Amr b. Şuayb, dedesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: ***"Resûlullah*** *sallallahu aleyhi ve sellem* ***mescitte satma ve satın almayı, yitik aramayı (veya şiir okumayı) yasakladı. Cuma günü namazdan önce mescitte ayrı ayrı sohbet halkaları oluşturmayı da yasakladı."***[552]

Abdurrezzak'ın bildirdiğine göre Muâz b. Cebel *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Mescitlerinizi delilerinizden, çocuklarınızdan, sesinizi yükseltmenizden, kılıçlarınızı kınından sıyırmanızdan, satış yapmanızdan, Satın almanızdan, hadlerinizi uygulamaktan, davalarınızı görmekten uzak tutun. Cuma günlerinizde mescitlerinizi tütsüleyin. Kapılarına abdest alma kaplarını (ibrikleri) koyun."***[553]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mescitte alışveriş yapmayı yasakladı. Ama yapılırsa alışveriş akdi geçerli olur. Çünkü yasak, akdin kendisiyle değil, başka bir şeyle ilintilidir.

---

551 Hâkim, Müstedrek: 2/65

552 Ebu Davud, Salât, 219

553 Bkz: İbn Mâce, Mesacid ve Cemaât, 6

## Cuma Günü Yolculuk Yapmak

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Öğle vaktinin çıkmasından önce kendi şehrinden çıkacak ise kişinin zevalden önce ve sonra yolculuğa çıkmasında sakınca yoktur." Muhammed, "es-Siyer" adlı kitabında bu görüşü ihtilafsız olarak nakletmiştir.

Mâlik dedi ki: "Cuma günü fecrin doğmasından sonra yolculuğa çıkmayı hoş karşılamıyorum. Ama bu haram değildir. Zevalden sonra ise Cuma namazını kılmadan yolculuğa çıkmak uygun değildir."

Evzai, Leys ve Şafiî, Cuma namazını kılmadan Cuma günü yolculuğa çıkmayı mekruh görüyorlardı.

Hammad b. Seleme'nin bildirdiğine göre Miksem, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Abdullah b. Revaha ile Cafer ve Zeyd b. Hârise'yi (Allah onlardan razı olsun) bir sefere gönderdi. Ne ki Abdullah b. Revaha hemen yola koyulmayıp biraz geride durdu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona ***"Seni geri bırakan nedir?"*** diye sordu. Abdullah, "Cuma namazı ey Allah'ın Resûlü. Cuma namazını kılar, sonra yola çıkarım" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

(لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا)

**"Allah yolunda bir kez sabah veya akşam yola çıkmak, dünyadan ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır."**

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle buyurması üzerine Abdullah hemen yola koyuldu."[554]

Süfyan es-Sevri'nin bildirdiğine göre Esved b. Kays'ın babası, Ömer b. Hattab'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

554 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 11/388

(إِنَّ الْجُمُعَةَ لاَ تَحْبِسُ عَنْ سَفَرٍ)

**"Cuma namazı seferden alıkoymaz."[555]**

Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* bu sözüne sahabeden muhalefet eden biri bulunduğunu bilmiyoruz.

Yahya b. Said'in Nafi'den rivayet ettiğine göre Abdullah b. Ömer'in *radiyallahu anh*, Medine'ye birkaç mil mesafede Akik mıntıkasında bir oğlu vardı. Bu oğlu bir Cuma sabahı gelip bir konuda rahatsızlığını dile getirdi. Abdullah *radiyallahu anh* Cuma namazını kılmadan hemen yola koyulup Akik'e gitti.

Ubeydullah b. Ömer, Salim'in Cuma günü Mekke'den çıkıp sefere gittiğini söyledi.

Atâ ile Kasım b. Muhammed'in Cuma günü sabahleyin yolculuğa çıkmayı mekruh gördükleri rivayet edilmiştir.

Hasan ile İbn Sirin'in şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Cuma namazının vakti girmeden Cuma günü yolculuğa çıkmakta sakınca yoktur."

İsrail'in bildirdiğine göre İbrahim b. Muhacir, Nehai'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adam Perşembe günü yolculuğa çıkmak isterse, sabahleyin gün yükselinceye kadar yola çıkmış olsun. Akşama kalınca, ertesi gün Cuma namazını kılıncaya kadar artık yola çıkmasın."

Atâ, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(إِذَا أَدْرَكَتْكَ لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ فَلَا تَخْرُجْ حَتَّى تُصَلِّيَ الْجُمُعَةَ)

**"Cuma gecesine yakalanırsan, Cuma namazını kılmadan yolculuğa çıkma."[556]**

555 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 3/266
556 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 1/443

Hz. Aişe ile İbrahim'in görüşü böyledir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا)

**"O (Allah), yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serendir. Haydi onun üzerinde yürüyün."[557]**

Cenab-ı Allah sadece belli vakitlerde değil, her vakitte yolculuk yapmayı mübah kılmıştır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Cuma gecesinde ve Cuma gününde yolculuğa çıkmanın serbest olduğuna ilişkin hüküm pek açıktır. Yolculuğa çıkma yasağının Cuma günü zevalden itibaren yürürlüğe girmesi gerekir. Çünkü kişi o andan itibaren şu ayetteki Cuma namazına gitme emrine muhatap olmaktadır: (اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ) **"Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın."[558]**"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Cuma namazına gitmeye ilişkin bu ayetteki hitabınyolculara yönelik olmadığı hususunda ihtilaf yoktur. Bize göre namazın farzlığı, vaktin sonuyla ilintilidir. Buna göre bir kişi namaz vaktinin sonunda yola çıkıp seferi olursa, onun Cuma namazı kılına emrine muhatap olmadığını anlarız.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ )

**10-"Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz."**

557 Mülk, 67/15
558 Cum'a, 62/9

Hasan ile Dahhâk dediler ki: "Bu ayetteki emirler, izin ve ruhsat anlamındadır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayetteki **"yeryüzüne dağılın"** ve **"nasibinizi arayın"** ifadeleri, alışveriş yasağından sonra zikredildiği için, namazdan sonra yasaktan kurtulma, mübahlık ve serbestlik anlamına gelmektedir.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(وَإِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا)

**"İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın."**[559]

Bu ayetin şu manaya geldiği söylenmiştir: Sevaplı işler yaparak Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Şu anlama geldiği de söylenmiştir: Ticaret yaparak, benzeri tasarruflarda bulunarak Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Bu da yasaktan sonra mübah kılma ve serbest bırakmadır. İki mananın kuvvetli olanı budur. Çünkü ayetin başında Cuma namazına hemen gitmek emredildiği gibi o esnada alışveriş yapmak da yasaklanmıştı.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ) **"Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın"** cümlesinin zahiri, başta haram kılınan alışverişin mübah hale gelmesini gerektirmektedir.

Buna benzer başka bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ)

**"Allah, bir kısmınızın Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını, diğer bir kısmınızın ise Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir."**[560]

559 Mâide, 5/2
560 Müzzemmil, 73/20

Yani ticaret yaparak ve diğer tasarruflarda bulunarak Allah'ın lütfundan nasiplerini ararlar. Bu ayet, Cenab-ı Allah'ın, Cuma namazından sonra insanların yeryüzüne dağılıp kendisinin lütfundan nasiplerini aramalarını istediğine delalet etmektedir. Çünkü hemen ardından (وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا) **"Allah'ı çok zikredin"** buyurmuştur. Bu ayet, Cuma namazının kılınmasından sonra yolculuk yapmanın mübahlığına delalet etmektedir. Zira ayette (فَانْتَشِرُوا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ) **"Artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın"** buyrulmaktadır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾)

**11-"(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: «Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.»"**

Cabir b. Abdullah ile Hasan'ın şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Kıtlığa maruz kalan insanlar, Medine'ye erzak getiren kervanın geldiğini görmüşlerdi."

Cabir, ayette geçen "lehv" kelimesinin zurna, Mücahid ise davul anlamına geldiğini söylemiştir.

(قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ)

**"De ki: «(Hutbeyi dinlemek ve vaaz esnasında hazır bulunmak gibi) Allah'ın yanında bulunan»"**

(خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ)

**"Eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır."**

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَتَرَكُوكَ قَائِمًا)

**"Seni ayakta bıraktılar."**

Ayetin bu cümlesi, hutbenin ayakta irad edilmesi gerektiğine delalet etmektedir.

A'meş, İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Alkame'ye, "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* hutbeyi ayakta mı yoksa oturarak mı irad ederdi?" diye sordu. Alkame ona, "Sen Kur'an'ın (وَتَرَكُوكَ قَائِمًا) **"Seni ayakta bıraktılar"** ayetini okumuyor musun?" diye cevap verdi.

Husayn'ın bildirdiğine göre Salim, Cabir'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Cuma günü hutbe irad etmekteyken Şam'dan bir kervan geldi. İnsanlar hutbe dinlemeyi bırakıp kervandaki mallara bakmaya gittiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* cemaatten on iki kişiyle birlikte mescitte kaldı. Bu olay üzerine (وَتَرَكُوكَ قَائِمًا) **"Seni ayakta bıraktılar"** ayeti indi.

Cafer b. Muhammed'in bildirdiğine göre babası, Cabir'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe irad etmekteyken bir kervan geldi. İnsanlar mescitten çıkıp kervanın bulunduğu yere gittiler. Mescitte cemaatten sadece on iki kişi kaldı. Bunun üzerine mezkûr ayet indi."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İbn Fudayl ile İbn İdris, ilk hadis üzerinde ihtilaf ettiler. İbn Fudayl, rivayetinde "Biz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte namaz kılıyorken..." demiş; İbn İdris ise "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe irad etmekteyken..." demiştir.

İbn Fudayl "Biz namaz kılıyorken" ifadesiyle muhtemelen namaz kılmak üzere mescide geldiklerini ve orada namaza başlanmasını beklediklerini söylemek istemiştir. Çünkü namaza başlanmasını beklemek, namazda olmak gibidir.

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre (انْفَضُّوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا) **"Hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar"** ayeti hakkında Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Medineliler, kıtlık ve pahalılık yaşamaktaydılar. Cuma günü peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe irad etmekteyken kervan geldi. Geldiğini duyan cemaat, mescitten çıkıp kervanın bulunduğu yere gittiler. Hutbe irad etmekte olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Yüce Allah'ın **"seni ayakta bıraktılar"** buyurması gibi, ayakta öylece kala kaldı."

Bu olayla ilgili olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(لَوْ اتبع آخرهم أولهم لا لتهب الْوَادِي عَلَيْهِمْ نَارًا)

***"Onların (mescitteki cemaatin) sona kalan kısmı öncekilere uysalardı, içinde bulundukları vadi ateş olup üzerlerinde tutuşurdu."***[561]

561 Zeylai, Tahricu'l-Ahadisi ve'l-Asâri'l-Vakıa fi Tefsiri'l-Keşşaf li'z-Zemahşeri: 4/26

بسم الله الرحمن الرحيم

# 63- MÜNAFİKÛN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
اِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ )

(اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
اِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ )

**1-"(Ey Muhammed!) Münafıklar sana geldiklerinde, «Senin, elbette Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz» derler. Allah senin, elbette kendisinin peygamberi olduğunu biliyor. (Fakat) Allah o münafıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına elbette şahitlik eder."**

**2-"Yeminlerini kalkan yaptılar da insanları Allah'ın yolundan çevirdiler. Gerçekten onların yaptıkları şey ne kötüdür!"**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, "Eşhedü" kelimesinin yemin olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah münafıkların, şehadet ederiz ki anlamında söyledikleri "Neşhedü" kelimesini "Yeminlerini kalkan yaptılar" diyerek yemin saymıştır. Fakihler bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Sevri ve Evzai dediler ki: "(أَشْهَدُ وَأُقْسِمُ وَأَعْزِمُ وَأَحْلِفُ) Şehadet ederim ki, kasem ederim ki, azmederim ki, yemin ederim ki ifadelerinin hepsi yemindir."

Züfer dedi ki: Bir kimsenin (أُقْسِمُ لأَفْعَلَنَّ) "Mutlaka yapacağıma kasem ederim" demesi yemindir. Ama (أَشْهَدُ لأَفْعَلَنَّ) "Mutlaka yapacağıma şehadet ederim" demesi yemin değildir.

Mâlik dedi ki: Bir kimse "Kasem ederim ki" derken "Allah'a kasem ederim ki" demeyi kasdetmişse yemin etmiş sayılır. Böyle bir kastı yoksa yemin etmiş sayılmaz. (أَحْلِفُ) demesi de böyledir. (أَعْزِمُ) demesi yemin sayılmaz. Ama (أَعْزِمُ بِاللهِ) demesi yemindir. (عَلَيَّ نَذْرٌ) "Üzerime bir adak olsun" veya (نَذْرٌ لِلهِ) "Allah için adak olsun" derse, niyeti neyse o olur. Şayet bunu söylerken bir şeye niyet etmemişse yemin kefareti vermesi gerekir.

Şafiî, (أُقْسِمُ) "Kasem ederim ki" ifadesinin yemin olmadığını, ama yemin niyetiyle söylenmişse (أُقْسِمُ بِاللَّهِ) ifadesinin yemin olduğunu söylemiştir. Bu ifadenin vaatte bulunmak amacıyla söylenmesi, yemin değildir. Yemin niyetiyle (أَشْهَدُ بِاللَّهِ) "Allah'ı şahit tutarım ki" demek yemindir. Ama yeminden başka bir amaçla söylenirse yemin değildir. Yemin niyetiyle (أَعْزِمُ بِاللَّهِ) demek yemindir."

Rebî', Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir kimse, sonuna (بِاللَّهِ) kelimesini eklemeksizin (أُقْسِمُ) veya (أَشْهَدُ) ya da (أَعْزِمُ) derse, "Vallahi" diyerek yemin etmiş gibi olur. Yemine niyet etmeden (أَحْلِفُ بِاللَّهِ) derse bir şey gerekmez.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: "Eşhedü billah" demenin yemin olduğu hususunda fakihler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. "Eşhedü" kelimesi de iki bakımdan böyledir:

1-Cenab-ı Allah, münafıkların (نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللهِ) **"Senin, elbette Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz"** meâlindeki sözlerini nakletmiş, sonra onların bu sözlerini Allah adına bitiştirmeksizin mutlak olarak yemin saymıştır. Yüce Allah başka bir ayette (فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللهِ) **"Onların her birinin şahitliği, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesidir"**[562] buyurarak herhangi bir kayıt koymaksızın "şahitlik" kelimesi ile yemini kasdetmiştir.

562 Nur, 24/6

2-"Eşhedü" kelimesi kasem yerine geçtiğine göre, beraberinde Allah adının zikredilmesiyle zikredilmemesi arasında bir fark olmaksızın onunla aynı hükme tabi olması gerekir. Cenab-ı Allah, Kitabında kasem kelimesini bazen beraberinde Allah adını zikrederek, bazen zikretmeyerek kullanmıştır. Her iki durumda da anlaşılan mana aynıdır. Mesela bir yerde (وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ) **"En güçlü yeminleriyle Allah'a yemin ettiler."**[563] ve (إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ) **"Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi."**[564]

Muhataplar bildikleri için "Allah" lafz-ı celali kasem kelimesinin yanında bazen hazf edilmiş bazen de açıkça zikredilmiştir.

Zühri'nin bildirdiğine göre Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebû Bekir *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında bir rüya yorumladı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, («أَصَبْتَ بَعْضًا، وَأَخْطَأْتَ بَعْضًا») ***"Bazı yerleri doğru, bazı yerleri ise yanlış yorumladın"*** dedi.

Ebû Bekir *radiyallahu anh*, (أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَتُخْبِرَنِّي بِالَّذِي أَصَبْتُ مِنَ الَّذِي أَخْطَأْتُ) "Sana kasem (yemin) veriyorum ey Allah'ın Resûlü, nereleri doğru nereleri yanlış yorumladığımı bana bildiresin" dedi.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Kasem etme"*** buyurdu.[565]

Başka bir rivayette, Ebû Bekir'in *radiyallahu anh* şöyle dediği nakledilmiştir: "Sana kasem (yemin) veriyorum ki, bana bildiresin." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Bekir'e *radiyallahu anh* ***"Kasem etme"*** dediği için bazı kimseler, yemin ederken kasem kelimesinin kullanılmasını mekruh görmüşlerdir.

Diğer bazıları ise bunda bir sakınca görmemişlerdir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Ebû Bekir'e ***"Kasem etme"*** demişti. Çünkü rüya yorumu zanna dayanmaktadır. Bu yüzden yorumlarken hata yapılabilir. Bu rivayet, kendisine yemin verilen kimsenin o yeminin gereğini yapmakla yükümlü olmadığına delalet etmektedir. Çünkü Ebû Bekir *radiyallahu anh*

563 En'âm, 6/109

564 Kalem, 68/17

565 İbn Mâce, Tabiru'r Rü'yâ, 10

kendisine yemin verdiği halde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, rüyanın neresini doğru, neresini yanlış yorumladığını ona bildirmemişti. Yine bu rivayet, rüya yorumunu bilen kimsenin, rüyayı yorumlamakla yükümlü olmadığına delalet etmektedir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* o rüyayı yorumlamamıştı.

Hişam b. Sa'd'ın bildirdiğine göre Zeyd, babası Eselem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i Şam'a vali tayin etti. Hatırladığıma göre ben, devesinin semerini bağlıyordum. Yola çıkacağı zaman insanlar Hz. Ebû Bekir'e, "Ömer'in Şam'a gitmesine izin mi veriyorsun? Allah'a yemin ederiz ki o buradayken de senin için Şam vilayetini idare edebilir" dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e "Sana kasem (yemin) veriyorum ki burada kalasın" dedi.[566]

Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* vefatından sonra geride bıraktığı bazı eşyaları paylaşma konuşma konusunda Hz. Ali ile aralarında anlaşmazlık çıkan İbn Abbas *radiyallahu anh*, babası Abbas *radiyallahu anh*, şöyle demişti: "Sana kasem (yemin) veriyorum ki o eşyaları Ali'ye teslim etmeyesin."

Berâ'nın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir:

(أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِبْرَارِ الْقَسَمِ)

***"Resûlullah** sallallahu aleyhi ve sellem **bize verilen kasemin (yeminin) gereğini yapmamızı emretti."***[567]

Bu rivayet, kasemin mübahlığına ve kasemin yemin olduğuna delalet etmektedir. Ancak bu emir, mendupluk anlamındadır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Ebû Bekir'in "Sana kasem (yemin) veriyorum ki, bana bildiresin" diyerek kendisine verdiği yeminin gereğini yapmamıştı.

İbn Mesud, İbn Abbas, Alkame, İbrahim, Ebu'l Âliye ve Hasan'dan gelen rivayete göre kasem, yemindir.

Hasan ile Ebu'l Âliye dediler ki: "(أَقْسَمْتُ) ile (أَقْسَمْتُ بِاللهِ) ifadeleri aynıdır."

566 Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 2/159
567 Tahavi, Şerhu Maâni'l-Âsâr: 4/271

## Zekâtı Vermede İhmalkâr Davranmak

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَٓا اَخَّرْتَنٖٓي اِلٰٓى اَجَلٍ قَرٖيبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿١٠﴾)

**10-"Herhangi birinize ölüm gelip de, «Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!» demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın."**

Abdurrezzak'ın bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ كَانَ عِنْدَهُ مَالٌ يُبَلِّغُهُ حَجَّ بَيْتِ رَبِّهِ وَيَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ زَكَاةٌ فَلَمْ يَفْعَلْ سَأَلَ الرَّجْعَةَ)

***"Kendisini Rabbinin Beytini haccetmeye ulaştıracak ve zekâtını vermesi vacip olacak kadar malı olan kimse bunları yapmaz (haccetmez ve zekât vermez) ise (öldükten sonra bunları yapmak üzere dünyaya) geri dönmek ister."*** Böyle buyurduktan sonra şu ayeti okudu: (وَاَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ...) **"size rızık olarak verdiğimiz şeylerden harcayın"**[568]

Bu hadis İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Yalnız bu ayet, zekâtını vermemiş kimsenin ihmalkârlığının ölümle meydana geldiğine açıkça delalet etmektedir. Şayet ihmalkâr olmasaydı ve ölümünden sonra zekâtının verilmesi gerekli olsaydı, mirasçılarının onun malından çıkarıp vermeleri gerekirdi. Ama öldükten sonra bu görevi ifa etmek için dünyaya geri dönmek istediğine göre, ödeme zamanının geçtiğini ve terekesinden çıkarılıp da verilemeyeceğini anlamış olmaktayız. Meğerki mirasçıları bağış olarak versinler.

568 Zeylai, Nasbu'r-Râye: 4/409

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

## 65- TALÂK SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَاَحْصُوا الْعِدَّةَۚ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْۚ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّٓا اَنْ
يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۜ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ
ظَلَمَ نَفْسَهُۜ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْراً ﴿١﴾ )

**1-"Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette hitabın özellikle Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* yapılmasının birkaç sebebi olabilir.

Şöyle ki:

1-Diğer muhataplar, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* yapılan hitabın kendilerine de yapılmış olduğunu bildikleri için burada hitap özellikle Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* yapılmıştır. Çünkü onlar, özel olarak kendisine yapılan hitaplar dışında Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* uymakla emrolunmuşlardır. Önce Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hitap

edildikten sonra hitap, topluma yöneltilmiştir. Çünkü ona yapılan hitap, topluma yapılmıştır.

2-Ayetin manası şöyle takdir edilmiştir: Ey peygamber! Ümmetine de ki: Kadınları boşamak istediğinizde...

3-Âdete göre reise hitap edildiğinde, ona tabi olan kimselere de hitap edilmiş olur. Mesela şu ayette olduğu gibi: (إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِه) **"Firavun'a ve onun ileri gelen adamlarına..."**[569]

(فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ)

**"Onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Rivayet olunduğuna göre İbn Ömer *radiyallahu anh*, karısını âdet halindeyken boşamıştı. Hz. Ömer *radiyallahu anh* bu durumu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* anlattı. O şöyle buyurdu:

(مُرْهُ فلْيُرَاجِعْهَا، ثم لِيُمْسِكْهَا حتى تَطْهُرَ ثم تَحيضَ ثم تَطْهُرَ ثم إنْ شاءَ أمْسَكَ بعد ذلك وإنْ شاءَ طلَّقَ قبل أن يَمَسَّ فتِلْكَ العِدَّة التي أمَرَ الله أن يُطَلَّق لها النِّسَاء)

***"Ona emret, karısına dönsün. Sonra temizleninceye, sonra yeniden âdet görüp sonra yeniden temizleninceye kadar yanında tutsun. Bundan sonra cinsel ilişkiye girmeden onu dilerse yanında tutar, dilerse boşar. Kadınları boşamada uyulmasını Allah'ın emrettiği iddet işte budur."***[570]

Bu hadisi Nâfi', İbn Ömer'den *radiyallahu anh* rivayet etmiştir.

İbn Cüreyc'in bildirdiğine göre Ebu Zübeyr, İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mezkûr

569 A'râf, 7/103
570 Ebu Davud, Talâk, 4

ayeti (فَطَلِّقُوهُنَّ فِي قُبُلِ عِدَّتِهِنَّ) şeklinde okudu ve bunu "Temizlik dönemindeyken kendileriyle cinsel ilişkide bulunmadan onları boşayın" şeklinde açıkladı.[571]

Vekî'in bildirdiğine göre Ebu Talha'nın azatlısı Muhammed b. Abdurrahman, Salim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbn Ömer *radiyallahu anh* karısını âdet halindeyken boşadı. Hz. Ömer bu durumu Resûlullah'a *sallallahu aleyhi ve sellem* anlattı. O şöyle buyurdu: ***"Ona emret de karısına geri dönsün. Daha sonra hamileyken veya değilken onu boşasın."***

Hadisin başka bir varyantında ise şöyle denmektedir: "Onu temizlik döneminde kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadanya da hamile olup hamileliği belirgin hale gelmişken boşasın."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, (فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ) **"Onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın"** ayetindeki murad-ı ilahiyi açıkladı. Buna göre kadının ancak temizlik döneminde kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadan ya da hamile olup hamileliği belirgin hale gelmişken boşanması emredilmiştir. Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sünnete uygun boşamanın diğer bir yönünün şu şekilde olması gerektiğini açıklamıştır:

İki boşamanın arasına bir âdet döneminin girmesi gerekir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu şöyle ifade etmiştir: ***"Karısına dönsün. Temizlenmesine dek ona ilişmesin. Sonra yine âdet girip temizlensin. Ondan sonra eğer isterse karısını boşayabilir."***

Bu hadis, aynı temizlik döneminde kadını iki talakla boşamanın sünnete uygun olmadığına delalet etmektedir. Temizlik döneminde kendisiyle cinsel ilişkide bulunduktan sonra kadını boşamayı mübah gören biri bulunduğunu bilmiyoruz.

Yalnız Vekî'in Hasan b. Salih'ten naklen bildirdiğine göre Beyan, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kişi, kendisiyle cinsel ilişkide bulunsa bile karısını temizlik döneminde boşarsa sünnete uygun boşamış olur."

---

571 Müslim, Talâk, 1

Ancak bu, Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* sabit olan sünnete ve icma-ı ümmete aykırı bir görüştür. Yalnız kendisinden gelen başka bir rivayette Şa'bi'nin, bu ifadesiyle hamile kadının boşanmasını kasdettiğine dair delil vardır. O rivayet de şudur.

Yahya b. Âdem'in Hasan b. Salih'ten naklen bildirdiğine göre Beyan, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kişi, kendisiyle cinsel ilişkide bulunsa bile hamile karısını boşarsa sünnete uygun boşamış olur."

Hadisin aslının böyle olması kuvvetle muhtemeldir. Bazı raviler, kadının hamileliğinden söz etmeyi gözden kaçırmış olabilirler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ)

**"Onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın."**

Bu ayet bir talakla boşamanın yanısıra, ayrı temizlik dönemlerinde üç talakla boşamayı içermektedir. (لعدّتهن) kelimesinin başındaki lam harfi bunu gerektirmektedir.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ)

**"Güneşin zevalinden (öğle vaktinde Batı'ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl."**[572]

Bu ayet, güneşin batıya her kayması vaktinde namazın tekrar kılınması hükmünü içermektedir. Bu, iki manaya delalet etmektedir:

1-Her temizlik döneminde bir talakla boşamak kaydıyla üç talakla boşamak mübahtır. Üç talakın her birini ayrı bir temizlik döneminde gerçekleştirmenin sünnet olmadığını söyleyenin söylediği batıldır. Mâlik, Evzai, Hasan b. Salih ve Leys bu görüştedirler.

572 İsrâ, 17/78

2-Üç talakın her birini ayrı bir temizlik döneminde gerçekleştirmek gerekir. Bunların üçünü bir temizlik döneminde gerçekleştirmek haramdır. Mezkûr ayetteki (لعدّتهنّ) kelimesi bunu gerektirmektedir. Hepsi bir temizlik döneminde gerçekleştirilemez.

Tıpkı şu ayette buyrulduğu gibi:

(لِدُلُوكِ الشَّمْسِ)

**"Güneşin zevalinden (öğle vaktinde Batı'ya kaymasından)..."**

Bu ayet, iki namazın bir vakitte kılınmasını gerektirmemektedir. Aksine namazın, namaz vakitlerinde tekraren kılınmasını gerektirmektedir.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Sünnete uygun boşamanın iki şekli vardır:

1-Biri vakitle ilgilidir. Bu da kadının temizlik dönemindeyken, kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadan veya hamile olup hamileliği belirgin hale gelmişken boşanmasıdır.

2-İkincisi talak sayısı ile ilgilidir. Bu da bir temizlik döneminde kadının yalnızca bir talakla boşanabilmesidir.

Boşama vakti, iddet bekleyecek kadın için şarttır. İddet beklemesi gerekmeyen, mesela kendisiyle zifafa girilmeyen kadının âdet halindeyken boşanması mübahtır.

Zira Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur:

(لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً)

**"Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur."**[573]

573 Bakara, 2/236

Bu ayette Yüce Allah, kendisiyle zifafa girilmemiş kadının ister âdet halinde ister temizlik döneminde olsun, her halde boşanmasını mübah kılmaktadır. Bir temizlik döneminde üç talakla boşamanın sünnete uygun olduğunu, üç talakın her birini ayrı bir temizlik gerçekleştirmeye gerek olmadığını söyleyenlerin görüşünün batıl olduğunu Bakara suresinde açıklamıştık.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Hamile kadının kendisiyle cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşanması caiz olduğuna göre, hamile olmayan kadının da temizlik döneminde kendisiyle cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşanması caiz olur."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Sünnet ve icmanın bulunduğu yerde aklî delile yer yoktur. Bununla beraber itirazınızda bahsettiğiniz iki kadının durumu birbirinden farklıdır. Şöyle ki: Kadın âdeti sona erip temizlendiğinde kocası kendisiyle cinsel ilişkide bulunduktan sonra onu boşarsa o ilişkiden dolayı hamile kalmış olabilir. Hamile kaldığını bilseydi kocası belki de onu boşamayacaktı. Boşadıktan sonra hamileliğini anlarsa kocası onu boşadığına pişman olabilir. Temizlik dönemine girdikten sonra kocası onunla cinsel ilişkide bulunmazsa, bu dönemden önce âdet görmüş olması kadının rahminin boş olduğunu gösterir. Bu durumda kocası onu boşarsa, ne yaptığını bilerek onu boşamış olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ)

**"İddeti sayın."**[574]

Allah bilir ya burada kastedilen, Allah'ın beklenmesini şu ayetlerle vacip kıldığı iddettir:

(وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ)

**"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."**[575]

574 Talâk, 65/1

575 Bakara, 2/228

(وَالّٰٓـئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍۙ وَالّٰٓـئِي لَمْ يَحِضْنَۜ وَاُو۬لَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ)

**"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıyla sona erer."**[576]

Bu ayetlerin hepsi mezkûr durumlara göre boşanan kadınların iddetlerini açıklamaktadır. Boşanan kadının iddetini saymak, birkaç sebepten dolayı gerekir. Şöyle ki:

1-Kocası ona geri dönüp nikâhında tutmak veya ondan ayrılıp salıvermek isteyebilir.

2-Kadının boşandığı andaki durumunu, iddetini değiştirecek yeni bir durumun meydana gelmesine sebebiyet vermeksizin muhafaza etmek.

3-Kadınla kocası arasında bain bir şekilde ayrılık meydana geldiğinde bu ayrılığa başkalarını şahit tutması gerekir ki, kadın kendisinin nikâhındayken kocasının onunla birlikte nikâhında tutması caiz olmayan bir kadınla evlenmesi caiz hale gelsin. Bir de iddet süresi tamamlanmadan kadını ikamet ettiği evden çıkarmasın.

"Ahkâmu'l Kur'an"a dair kitap yazan bazı müellifler dediler ki: "Ebu Hanife ve ashabı demişler ki: "Sünnete uygun olan boşama, bir talakla boşamaktır. Üç talakla boşamak isteyen kişi, karısını her temizlik döneminde bir talakla boşar."

Yine Ebu Hanife ve ashabının anlattıklarına göre bir talakla boşamak sünnet olduğu gibi, her biri bir temizlik döneminde gerçekleştirilmek kaydıyla üç talakla boşamak da sünnettir. Bir şey sünnet ise onun aksi de sünnettir demek nasıl mümkün olmaktadır? Eğer böyle bir şey mümkün olursa, haramın da helal olması mümkün olur. Ama yukarıda anlatılan boşama şekillerinin ikincisi ruhsattır, deselerdi bu kabul edilebilirdi."

576 Talâk, 65/4

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ibadetlerin usûlüyle ve neyin caiz olup neyin caiz olmadığı usûlüyle alakası olmayan bir sözdür. İbadetlerde birinin diğerinin yerine konulmasının caiz olacağı hükmüne ilim ehlinden karşı çıkan hiçbir kimse yoktur. Çünkü sünnete uygun boşamada kişi, bir temizlik döneminde karısını yalnız bir talakla boşamakla yetinebileceği gibi, ikinci ve üçüncü temizlik dönemlerinde öncekine ilaveten birer talakla daha boşayabilir. Bunların hepsi menduptur. Bununla birlikte bu iki boşama şeklinden biri diğerinden daha güzel olabilir.

Mesela bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ)

**"Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur."**[577]

Ayetin devamında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ)

**"Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır."**

Yüce Allah, yeminini bozan kişinin kefaret olarak üç şeyden birini yapmakta serbest olduğunu bildirmiştir. Üç şeyden hangisini tercih ederse, kefaret olarak vermesi kendisine o farz olur. "Eğer böyle bir şey mümkün olursa, haramın da helal olması mümkün olur" ifadesi, farz ve sünnetlerde kişinin muhayyer kılınması hükmünü ortadan kaldırır. Ayrıca haram olan bir şeyin helal olması da mümkün değildir. Anılan sözün eksik ve fasid olduğu, sahibine reddiye yapmak için sözü uzatmaya gerek bırakmayacak şekilde apaçık ortadadır. İbn Mesud *radiyallahu anh* ve bir tabiin cemaatinin de bizim bu dediklerimizi söyledikleri rivayet edilmiştir.

577 Nur, 24/60

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ)

**"Onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar."**[578]

Bu ayette koca, iddet beklemekte olan karısını ikamet etmekte olduğu evden çıkarmaktan, kadın da çıkmaktan yasaklanmıştır. Ayet, iddet süresince kadının boşanmazdan önce ikamet ettiği evde barındırılmasının vacipliğine delalet etmektedir. İçinden çıkarılmamaları gereken ev, boşanmazdan önce içinde ikamet etmekte oldukları evdir. O evlerinde bekletilmeleri emredilmiştir. Ayette "evlernden" denilerek evler, kadınlara nispet edilmiştir. Çünkü kendileri o vakte kadar o evlerde ikamet etmekteydiler.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

(وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ)

**"Evlerinizde oturun."**[579]

Burada sözü edilen evlerin sahibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olduğu halde evler onun eşlerine nispet edilmiştir. İddet beklemekte olan kadını evinden çıkarmayı yasaklayan ayetten dolayı mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Bu durumdaki kadına kocası geri dönüş yaptığına başkalarını şahit tutmadan, onu evden alıp birlikte yolculuğa çıkması caiz değildir. İddet beklemekte olan kadının yolculuğa çıkmasını fakihler menetmişlerdir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kişinin ric'î talakla boşadığı karısını evde barındırmak ve nafakasını vermekle yükümlü olduğu, onu evinden çıkarmasının caiz olmadığı hususunda ulema arasında ihtilaf olmadığını biliyoruz.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِلَّا اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ)

**"Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında..."**

578 Talâk, 65/1

579 Ahzâb, 33/33

İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İddet süresi dolmadan kadının evden çıkması hayâsızlıktır."

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Kocasına ve ailesine karşı ağzını bozmaması dışında onun evden çıkarılması caiz değildir. Ama ağzını bozacak olursa, onu evden çıkarmaları helal olur."

Dahhâk dedi ki: "Ayette geçen apaçık hayâsızlıktan kasıt, kocasına âsi olmasıdır."

Hasan ile Zeyd b. Eslem dediler ki: "Ayette geçen apaçık hayâsızlıktan kasıt, zina etmesi ve kendisine had uygulanması için evden çıkmasıdır."

Katade dedi ki: "Kocasına karşı itaatsizlik etmesi dışında evden çıkarılması caiz değildir. İtaatsizlik ettiğinde evden çıkarılması helal olur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzının bu manaların tümüne ihtimali vardır. Bu manaların hepsinin kastedilmiş olması mümkündür. İddet süresi içinde kadının evden çıkması hayâsızlıktır. Bu süre içinde zina ederse kendisine had uygulanması için evden çıkarılır. Kocasına ve aile efradına karşı ağzını bozar ve ahlâksızlık ederse yine evden çıkarılır.

Fatıma binti Kays, kayınlarına karşı ağzını bozup ahlâksızlık ettiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ikamet ettiği evden çıkmasını emretmişti. Kocaya itaatsizlik ve isyana gelince bu ahlâksızlık ve ağız bozmalar eğer birlikte yaşamayı imkânsız hale getirecek boyutta ise kadının bu sebeple evden çıkarılması caiz olur. Ama bunun dışında bir konuda kocasına âsilik etmişse bu, evden çıkarılması için bir mazeret teşkil etmez. Ayette kastedildiğini söylediğimiz te'vil, bu gibi mazeretler sebebiyle kadının evden çıkarılmasının caizliğine delalet eder. Çünkü Yüce Allah, anlattığımız mazeretler sebebiyle kadının evden çıkmasını mübah kılmıştır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ)

**"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur."**[580]

580 Talâk, 65/1

Bu cümle, bir kimsenin sünnete aykırı şekilde karısını boşaması durumunda boşamanın gerçekleşeceğine delalet etmektedir. Ancak bu şekilde davranan kişi Allah'ın sınırlarını aştığı için kendine zulmetmiş olur. Çünkü **"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır"** cümlesi, iddete uygun boşamanın ardından söylenmiştir. Bu ayet, iddete aykırı şekilde karısını boşayan kimsenin boşamasının geçerli olduğunu açıklamıştır. Şayet geçerli olmasaydı, boşama sebebiyle kendine yazık ettiği söylenmezdi.

Kendine yazık etmiş olmakla birlikte daha sonra gelen şu cümle, boşamanın geçerliliğine delalet etmektedir:

(لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا)

**"Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır."**

Yani daha sonra pişman olur ama pişmanlığı kendisine fayda vermez. Çünkü eşini üç talakla boşamıştır. Bu ayet, Şafiî'nin 'Bir cümleyle kadını üç talakla boşamak sünnettendir' sözünün batıl olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah, karısını bir defada üç talakla boşayan ve ileride pişman olacağını hesaba katmayan kişiyi kendine yazık eden biri olarak nitelemiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Ömer'in *radiyallahu anh* karısını âdet halinde boşamasının geçerliliğine hükmetmiş ve karısına geri dönmesini emretmişti. Çünkü ilk boşaması hatalıydı. Hatanın sebeplerini kesmek ve yeniden sünnete uygun şekilde boşayabilmek için karısına geri dönmesini emretmişti.

Bazı kimseler, âdet halindeki boşamanın geçerli olmayacağını iddia ettiler. Bu görüşün batıl olduğunu Kitap ve Sünnetten delillere dayanarak Bakara suresinde açıklamıştık.

Yunus b. Cübeyr, İbn Ömer'e *radiyallahu anh* âdet halindeki kadını boşamanın hükmünü sorduğunda İbn Ömer *radiyallahu anh* ona şöyle cevap vermişti: Ben karımı âdet halinde boşadığımda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona geri dönüş yapmamı emretti. Ben kendisine bu boşama ile iddet süresi başlar mı? Diye sorduğumda bana şu karşılığı verdi: "Sus. Boşayan kişi âciz ve ahmak biri olsa kadın yine iddet beklemeye başlamaz mı?"[581]

---

581 Ebu Davud, Talâk, 4

Bir kişi şu rivayeti karşı bir delil olarak ileri sürebilir:

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc, Ebu Zübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Urve'nin azatlısı Abdurrahman b. Eymen, benim duyabileceğim bir sesle İbn Ömer'e *radiyallahu anh* şu soruyu sordu: Âdet halindeki karısını boşayan bir adam hakkında ne dersin? İbn Ömer *radiyallahu anh* ona şöyle cevap verdi: (Kendini kastederek) Abdullah b. Ömer, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında karısını âdet halinde boşadı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu boşamayı hükümsüz sayıp karımı bana geri verdi ve şöyle buyurdu: ***"Kadın temizlik dönemine girdiğinde onu boşasın veya (nikâhında) tutsun."***

İbn Ömer *radiyallahu anh* dedi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle buyurduktan sonra şunu okudu:

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ فِي قُبُلِ عِدَّتِهِنَّ)

**"Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde kendileriyle cinsel ilişkide bulunmadan onları boşayın)."**[582]

Bu hadisi karşı delil olarak ileri süren kişi, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Ömer'in boşamasını geçersiz saydığını ve karısını kendisine geri verdiğini, bunun da boşamanın meydana gelmiş olmadığına delalet ettiğini söyledi.

Yukarıdaki hadisi karşı delil olarak ileri süren kişiye denilir ki:

Bu anlattıklarınızda Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Ömer'in *radiyallahu anh* boşamasını geçersizliğine dair bir delil bulunmamaktadır. Aksine bu hadis, anılan olayda boşamanın meydana geldiğine apaçık delalet etmektedir. Çünkü İbn Ömer *radiyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* karımı bana geri verdi demiştir. Bu da ric'at, yani boşamaktan geri dönüş demektir. 'O olayda bir şey görmedi' ifadesine gelince bu, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kadını İbn Ömer'den ayırmadığı anlamına gelmektedir. Bu hadisi Enes b. Sirin, İbn Cübeyr, Zeyd b. Eslem, Ebu Vail aracılığıyla

582 Müslim, Talâk, 1

Mansur, İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir. Bu ravilerin hepsi Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Ömer'e karısına geri dönmesini ve temizleninceye kadar onu nikâhında tutmasını emrettiğini söylemişlerdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾)

**2-"Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar."**

Yani iddetlerinin sonuna vardıklarında değil de sonuna yaklaştıklarında onları güzelce tutunya da onlardan güzelce ayrılın. Çünkü iddetin sonuna vardıktan sonra artık kadına geri dönüş yapılamaz.

Kendisiyle zifafa girilmiş olan kadının boşanması mutlaka ric'at ile birlikte zikredilmiş ve şöyle buyrulmuştur:

(لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا)

**"Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır."**

Boşadıktan sonra belki fikir değiştirir de karısına geri dönüş yapar.

(فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ)

**"Onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın."**

(فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ)

**"Onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın."**[583]

583 Bakara, 2/231

## Geri Dönüş Yaparken veya Ayrılırken Şahit Bulundurmak

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ)

**"Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun."**[584]

Yüce Allah, eşini boşayan erkeğin, geri dönme veya ayrılmadan herhangi birini tercih etmesi durumunda şahit bulundurmasını emretmiştir.

İmran b. Husayn, Tavus, İbrahim ve Ebu Kalabe'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştie: "Bir kimse boşadığı lansına geri dönüş yaparken şahit bulundurmazsa, geri dönüşü sahih olur. Ama bundan sonra şahit bulundurur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Karısını boşayan erkeğe geri dönüp onu nikâhında tutma ya da ondan ayrılma hakkı tanındıktan sonra şahit bulundurması emredildiğine göre, geri dönüş yapıldığında ric'at gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonra şahit bulundurulması caiz olur. Çünkü şahit bulundurmanın geri dönüş esnasında olması şart koşulmuş değildir. Ayette geçen "firak" ile kadının, iddetini tamamlayıncaya kadar evde kendi haline bırakılmasıdır. Buna göre şahit bulundurmadan yapılan "firak" sahih olur. Daha sonra şahit bulundurulur. Ayette "Firak"tan sonra şahit bulundurmaktan söz edilmiştir. Sonra "firak" ın sahih olması için şahit bulundurmak şart koşulmamıştır. Ric'at yani geri dönüş için de hüküm aynıdır.

Şunu da belirtmeliyiz ki ayrılmak kocanın hakkı olduğuna ve şahit bulundurmaksızın ayrılmak caiz olduğuna göre -çünkü bunu yapmak için başkasının rızasına ihtiyaç yoktur- ric'atin yani geri dönüşün de erkeğin hakkı olması ve bunun da şahitsiz yapılmasının caiz olması gerekir. Şunu da ifade edelim ki, her ikisi için ihtiyat olsun ve her ikisi de töhmet

584 Talâk, 65/2

altına alınmaktan kurtulsunlar diye ric'at veya ayrılma durumunda şahit bulundurmayı Cenab-ı Allah emretmiştir. Boşanma bilinir de ric'at bilinmez veya boşanma ve ayrılma bilinmez de eşlerin birbirinin söylediklerini red ve inkâr etmesinden emin olunmadığı için şahit bulundurmakta fayda vardır. Bu tasarrufların yapılışı anında şahit bulundurmakla değil, daha sonra şahit bulundurmakla da ihtiyati tedbir alınmış olur. Yani ric'at veya ayrılığın gerçekleştirilmesinden bir iki saat sonra da şahit bulundurulsa aynı hüküm söz konusu olur. Ric'atin şahitsiz olarak yapılması durumunda da geçerli olacağı hususunda, Atâ'dan gelen rivayet hariç, ilim ehli arasında görüş farklılığı yoktur.

Süfyan'ın bildirdiğine göre İbn Cüreyc, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Boşama, evlenme ve boşandıktan sonra geri dönüş, şahitle olur."

Bu, inkâra karşı ihtiyati bir tedbir olsun diye şahit bulunmanın emredildiği şeklinde anlaşılmalıdır. Yoksa şahit bulundurmadan yapılan ric'atin sahih olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bilindiği gibi ayette boşama, ric'atle birlikte zikredilmiştir. Şahitsiz yapılan boşamanın geçerli olduğu hususunda hiç kimsenin şüphesi yoktur.

Şu'be'nin bildirdiğine göre Matar el Verrak, Atâ ile Hakem'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Karısını boşayan kişi, iddet süresi içinde onunla cinsel ilişkide bulunursa bu geri dönüş olur."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ)

**"Şahitliği Allah için dosdoğru yapın."**

Burada bütün hukuki davalarda hâkimlerin huzurunda şahitlik yapmak emredilmiştir. Zira ayette geçen şehadet kelimesi her ne kadar iki âdil kişinin ric'ate şahitlik etmesi emrinden sonra zikredilmişse de cins ismidir. Zira ric'ate şahitlik etme emrinden sonra zikredilmiş olması, burada şahitliğin umumi manada kullanılmasına engel teşkil etmez. Bu ayet iki mana içermektedir: Biri, şahitliği yerine getirme emri, diğeri de şahitlik görevini yerine getirmenin Yüce Allah'ın hakkı oluşudur. Bununla da şahitlik görevini yerine getirme zorunluluğu tekid edilmiş olmaktadır.

## Âdetten Kesilmiş Olan Kadınlarla Henüz Âdet Görmeye Başlamamış Olanların İddeti

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالّٰٓئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓئِي لَمْ يَحِضْنَ)

**"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır."**[585]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, sözü edilen kadınlardan âdetten kesilmiş olanların âdetten kesilmişliklerinin tereddüde yer bırakmayacak şekilde tespitini gerekli kılmaktadır. Ayetteki (اِنِ ارْتَبْتُمْ) **"tereddüt ederseniz"** ifadesiyle, kadının âdetten kesilmesinin kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü âdetten kesilmesi tespit edilen kadının iddetiyle ilgili hüküm, ayetin başında belirtilmiştir. Şu halde tereddüdün âdetten kesilmekten başka bir şeyle ilgili olması gerekmektedir. İlim ehli kimseler, ayette sözü edilen tereddüt hakkında farklı şeyler söylemişlerdir.

Mutarrif'in bildirdiğine göre Amr b. Salim, Übeyy b. Kâ'b *radiyallahu anh* ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ey Allah'ın Resûlü! Yaşı küçük, yaşı büyük ve hamile gibi birkaç sınıf kadının iddeti Kur'an'da bildirilmemiştir." Übeyy'in *radiyallahu anh* böyle demesi üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi:

(وَالّٰٓئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓئِي لَمْ يَحِضْنَ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ)

**"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıyla sona erer."**

585 Talâk, 65/4

Bu hadiste mezkûr ayetin iniş sebebinin yaşı küçük, yaşı büyük ve hamile gibi birkaç sınıf kadının iddeti hakkında tereddüt edilmesi olduğu bildirilmektedir. Bu tereddüdün ayette zikredilmesi, konuyla ilgili hükmün iniş sebebini anlatma şeklinde olmuştur. Bu, "kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlar hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır" anlamına gelmektedir.

Selef uleması ile onlardan sonraki kuşakta gelen büyük İslam merkezlerinin fakihleri, âdetten kesilen kadının hükmü üzerinde faklı görüşler ortaya koymuşlardır.

İbn Müseyyeb, Hz. Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Boşandıktan sonra bir veya iki âdet görüp sonra âdetten kesilen kadın dokuz ay bekletilir. Hamile olduğu anlaşılırsa doğum yaparak iddeti sona erer. Aksi halde dokuz aydan sonra üç ay daha bekler. Ondan sonra başka bir erkekle evlenmesi helal olur."

Bir yıl süreyle âdet görmeyen kadın hakkında İbn Abbas *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "İşte bunun durumu hakkında tereddüt edilir."

Ma'mer'in bildirdiğine göre Katade, her yıl bir defa âdet gören bir kadının durumu hakkında İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bunun durumu şüphelidir. Dolayısıyla bu kadının iddeti, üç ay beklemekle tamamlanır."

Süfyan'ın bildirdiğine göre Amr, Tavus'un da böyle dediğini rivayet etmiştir. Hz. Ali, Hz. Osman ve Zeyd b. Sabit'in *radiyallahu anh*, "Bu durumdaki kadının iddeti üç âdet görmesidir" dedikleri rivayet edilmiştir.

Mâlik'in bildirdiğine göre Yahya b. Said, Muhammed b. Yahya b. Hıbban'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dedem Hıbban'ın biri haşimi, diğeri ensari iki karısı vardı. Çocuğunu emzirmekte olduğu ensari karısını boşadı. Aradan bir yıl geçtikten sonra dedem öldü. Ancak boşadığı bu kadın âdet görmedi ve "Ben, kocamın bıraktığı maldan miras payı alma hakkına sahibim" dedi. Dedemin haşimi olan diğer karısıyla aralarında niza çıktı. Davalarını halletmesi için kendisine müracaat ettikleri Hz. Osman *radiyallahu anh*, ensari kadının mirasçı olacağına hükmetti. Dedemin haşimi sülaleden olan diğer karısı, verdiği bu hükümden dolayı Hz. Osman'a *radiyallahu anh* sitemde bulundu. Hz. Osman *radiyallahu anh* da, Hz. Ali *radiyallahu anh* yi kastederek "Bu, senin amcaoğlunun işidir. Bu şekilde hükmetmemizi o bize tavsiye etti" dedi.

İbn Vehb'in bildirdiğine göre Yunus, bu olayı kendisine anlatan İbn Şihab'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ensari kadın, kocası Hıbban'ın ölümünden sonra dokuz ay süreyle âdet görmedi. Hz. Osman *radiyallahu anh*, onun mirasçı olma talebini Hz. Ali *radiyallahu anh* ve Zeyd b. Sabit *radiyallahu anh* ile görüştü. Onlar, ensardan olan bu kadının kocası Hıbban'a mirasçı olacağını, çünkü evlenmekten ümidi kalmayan, âdetten ve doğumdan kesilmiş bir kadınya da henüz âdet görmeye başlamamış bâkire bir kız olmadığını söylediler. O, kocasının yanındayken az veya çok âdet gören ve kendine özgü âdeti üzere olan bir kadındı.

Bunların ifadesinden anlaşıldığına göre ayetteki (انِ ارْتَبْتُمْ) **"Tereddüt ederseniz"** sözü, kadının âdetten kesilip kesilmemesiyle ilgili olmayıp, bu durumdaki kadınların iddetleri hakkında tereddüt eden kimselerin şüphesiyle ilgilidir. Kadın artık âdet görme ümidi kalmayınca âdetten kesilmiş olur. İbn Mesud *radiyallahu anh* da böyle demiştir.

Selef uleması ile onlardan sonraki kuşakta gelen büyük İslam merkezlerinin fakihleri bu konuda da farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Âdetten temelli kesilecek yaşa gelmeden âdeti kesilen kadının iddeti, üç âdet görmekle tamamlanır. Ancak Âdetten temelli kesilen kadınların yaşına girip de âdeti kesilirse o zaman iddeti, üç ay beklemekle tamamlanır." Sevri ile Leys ve Şafiî de böyle dediler.

Mâlik dedi ki: "Bu durumdaki kadın dokuz ay süreyle bekler. Bu süre zarfında âdet görmezse o zaman üç ay bekleyerek iddetini tamamlar. Üç aylık süre dolmadan âdet görürse, yeniden üç âdet görerek iddet bekler. Âdet görmeksizin dokuz aylık süre dolarsa, iddetini üç ay beklemek suretiyle tamamlar."

İbn Kasım, Mâlik'in şöyle dediğini nakletti: "Boşanan kadın âdet gördükten sonra tereddüde düşerse, boşandığı günden itibaren değil de âdetinin kesildiği günden itibaren dokuz ay süreyle iddet bekler. Ayette geçen (انِ ارْتَبْتُمْ) **"Tereddüt ederseniz"** ifadesi, bu durumdaki kadın hakkında nasıl bir hüküm vereceğinizi bilemezseniz, anlamına gelmektedir."

Evzai dedi ki: "Bir adam genç yaştaki karısını boşadıktan sonra kadın üç ay boyunca âdet görmezse, iddetini bir yıl beklemek suretiyle tamamlar."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yüce Allah, âdetten kesilmiş kadının iddetinin üç ay olmasını bu ayetle vacip kılmıştır. (وَالّٰٓئِي لَمْ يَحِضْنَ) ibaresi henüz âdet görmeyenlere; (وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) cümlesi hamilelere özgü olduğu gibi bu ayetin zahiri de, bu iddetin kesin ve tereddütsüz bir şekilde âdetten kesilmiş olan kadına özgü olmasını gerekli kılmaktadır. (وَالّٰٓئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ) cümlesi de şüpheye yer kalmayacak şekilde âdetten kesildiği sabit olan kadınlara özgüdür.

Ayette geçen (اِنِ ارْتَبْتُمْ) **"Tereddüt ederseniz"** ifadesi için üç durumdan biri muhakkak söz konusu dur. Şöyle ki: Bu ifadeyle kadının âdetten kesilip kesilmediği hususundaki tereddüt kastedilmiş olabilir. Veya hamile olup olmadığı hususundaki tereddüt kastedilmiş olabilir. Ya da muhatapların âdetten kesilmiş kadın ile henüz âdet görmemiş küçük yaştaki kadının boşanma iddeti hususundaki tereddütleri kastedilmiş olabilir. Çünkü Yüce Allah, iddetini üç ay olarak belirlediği kadının âdetten kesilmişliğini ispat etmiştir. Durumu şüpheli olan kadının ise kesin olarak âdetten kesilmiş olduğu söylenemez. Âdetten kesilme durumu ile âdet görme ümidinin aynı kadında bir araya gelmesi mümkün değildir. Çünkü bunlar, birbirine zıt iki durumdur. Âdet görme ümidi olan kadına âdetten kesilmiş hükmü verilemez. Şu halde ayetteki şüphe ve tereddüt ifadesiyle, kadının âdetten kesilmişliği hususundaki şüphe ve tereddüt kastedilmiş değildir. Diğer taraftan ayette kastedilenin, âdetten kesildiği kesin olarak tespit edilen yaşlı kadın olduğu hususunda fakihler görüşbirliği etmişlerdir. Ayette sözü edilen şüphe ve tereddüt, muhatapların tümüne yöneliktir. O da âdetten kesildiği kesin olarak bilinen kadının iddeti hakkında ayetin muhataplarının şüphe ve tereddütleridir. Âdetten kesilmesi hususunda tereddüt bulunan kadın için de aynı hükmün geçerli olması gerekmektedir. Çünkü ayetin lafzı, âdetten kesilmişliği kesin olan kadınları da tereddütlü olan kadınları da kapsayacak genel bir niteliktedir.

Şunu da belirtelim ki bir kadın gençliğinden itibaren her yıl sadece bir kez âdet görmeyi âdet haline getirmişse, bunun hakkında tereddüt edilip de âdetten kesilmiş olduğu söylenemez. Aksine bu, âdet gören kadınlardandır. Bunun âdetten kesilmiş olmadığı ve âdet görenlerden olduğu bilindiği halde iddetinin bir yıl süreli olması nasıl caiz olur? İki âdet görmesi ara-

sındaki sürenin uzun olması, onu âdet gören bir kadın olmaktan çıkarmaz. Bunun ay hesabıyla iddet görmesi gerektiğini söyleyen, Kitaba muhalefet etmiş olur. Çünkü Yüce Allah, hayız kanaması gören kadınların iddetini, âdet görmesine bağlamış ve şöyle buyurmuştur:

(وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ)

**"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."**[586]

Bu ayette de görüldüğü gibi Yüce Allah, âdet süresi uzun olan ile kısa olan kadın arasında bir ayırım yapmamıştır. Ayette geçen (انِ ارْتَبْتُمْ) **"Tereddüt ederseniz"** ifadesinin kadının hamileliğinden ümit kesmeyle ilgili olması mümkün değildir. Çünkü kadının âdet görmesinden ümit kesmek, onun hamile kalmasından da ümit kesmek demektir. Mezkûr ayetteki şüphe ve tereddüdün âdet görmeyle ilgili olduğunu söyleyenlerin görüşünü delillere dayanarak iptal etmiştik. Bu durumda geride sadece üçüncü şık kaldı. O da şu rivayetten anlaşılacağı üzere bu ayetin muhataplarının bu konudaki şüphe ve tereddüdüdür.

Rivayet olunduğuna göre Übeyy b. Kâ'b *radiyallahu anh,* âdetten kesilen kadın ile henüz âdet görmeye başlamamış küçük yaştaki kadının iddeti hakkında şüphe ve tereddüde düştüğünde bunu Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* sormuştu. Şu da var ki, ayette sözü edilen şüphe ve tereddüt, kadınların âdetten kesilmesiyle ilgili olsaydı, ayette erkeklere hitap edileceği yerde kadınlara hitap edilmesi daha münasip olurdu. Çünkü âdet hakkındaki bilgiye ancak kadının kendisi aracılığıyla ulaşılabilir. Bundan dolayı âdet hakkında kadının söyledikleri esas alınmaktadır. Buna göre Yüce Allah onlara sanki şöyle buyurmuş olmaktadır: "Ey kadınlar, eğer tereddüt ederseniz..." veya "Kadınlar tereddüt ederlerse..." Ama ayette kadınlara değil de erkeklere hitap edildiğine göre, muhatapların iddet konusunda tereddüt etmelerinin kastedildiği anlaşılmış olmaktadır.

(وَالّٰئِي لَمْ يَحِضْنَ)

**"Henüz âdet görmeyenler..."**

586 Bakara, 2/228

Yani henüz âdet görmeyenlerin iddeti, üç ay beklemektir. Bu, gizli bir kelime takdir edilmeden manası anlaşılabilecek müstakil bir cümle değildir. Manasının anlaşılabilmesi için daha önce açıkça geçmiş ve burada takdir edilmiş olan bir kelimeye ihtiyaç vardır. O kelime de ay hesabıyla beklenen iddettir.

## Hamile Kadının İddeti

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَالّٰٓئ۪ي يَئِسْنَ مِنَ الْمَح۪يضِ مِنْ نِسَٓائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓئ۪ي لَمْ يَحِضْنَۜ وَاُو۬لَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّۜ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِه۪ يُسْراً ﴿٤﴾)

**4-"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Selef uleması ve onlardan sonra gelen kuşağın âlimleri, hamileyken boşanan kadının iddetinin doğumla sona ereceği hükmü üzerinde ihtilaf etmemişlerdir. Ancak selef uleması, kocası vefat eden hamile kadının iddeti konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hz. Ali ile İbn Abbas *radiyallahu anh* dediler ki: "Kocası vefat eden hamile kadının iddeti, çocuğunu doğurması dört ay on günden sonra olacaksa doğumla sona erer. Doğum yapması dört ay on günden önce olacaksa, o zaman dört ay on gün bekleyerek iddetini tamamlar."

Hz. Ömer, İbn Mesud, İbn Ömer, Ebu Mesud el-Bedri ve Ebu Hureyre (Allah hepsinden razı olsun) dediler ki: "Kocası vefat eden hamile kadının iddeti, çocuğunu doğurmasıyla sona erer. Doğum yapınca başka bir erkekle evlenmesi helal olur." Büyük İslam merkezlerinin fakihleri de bu görüştedirler.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İbrahim'in bildirdiğine göre Alkame, İbn Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) **"Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıyla sona erer"** ayetinin, kocası vefat eden kadınlardan bahseden ayetten sonra indiği hususunda, dileyen kimse ile lânetleşirim."[587]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: İbn Mesud'un *radiyallahu anh* bu sözü iki mana içermektedir: Birincisi, bu ayetin iniş tarihini belirlemektedir. Yani bu ayetin, kocası ölen kadının iddetinin dört ay on gün olduğunu bildiren ayetten sonra indiğini bildirmektedir. İkincisi bu ayet, genel bir hüküm ifade edebilecek niteliktedir. Kendisinden önce geçen boşanmış kadın ifadesini gizleyip takdir etmeye ihtiyaç hissettirmemektedir. Şu halde hamileliği, yalnız boşanan kadınların iddetinde değil, boşanan kadınlarla kocası ölen bütün kadınların iddetinde esas almak gerekmektedir. Sadece boşanmış kadınların iddetinde esas almak, bir delile dayanmadan ayetin genel hükmünü özele indirgemek olur.

Kocası vefat eden hamile kadının doğum yapmadığı sürece üzerinden dört ay on günlük sürenin geçmesiyle iddetinin tamamlanmayacağı hükmünde bütün fakihlerin ittifak etmiş olmaları, bu durumdaki kadınların da bu ayetin kapsamına girdiklerine delalet etmektedir. Bu kadınların iddetinde doğumdan başka bir şeyin esas alınmaması gerekir. Hamile kadının iddet beklemesinde ay hesabının esas alınması caiz olsaydı, boşanmış hamile kadının iddet beklemesinde hamile olduğu halde âdet gmrmesinin esas alınması caiz olurdu. Çünkü boşanmış kadının âdet görerek iddet beklemesi (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ) **"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler"**[588] ayetinde emredilmiştir. Kadının hamile olması halinde âdet görme hükmünün sakıt olması, hamile kadının ay hesabı ile iddet beklemesi hükmünün düştüğüne delalet etmektedir.

---

587 [Kocası vefat eden kadınlardan bahseden ayet şudur: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا) *"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler."* Bakara, 2/234. Mütercim]

588 Bakara, 2/228

Mansur'un İbrahim'den naklen bildirdiğine göre Esved, Ebu's Senabil b. Ba'kek'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sübey'a binti Hâris, kocasının vefatından yirmi üç gün sonra doğum yaptı. Evlenmek istedi. Bu durum Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* anlatıldığında şöyle buyurdu: ***"Eğer bunu yaparsa (caizdir. Çünkü) iddeti süresi artık geçmiştir."***[589]

Yahya b. Ebi Kesir, Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Ebu Hureyre *radiyallahu anh* bu meselede ihtilaf ettiler: İbn Abbas *radiyallahu anh,* Küreyb'i Ümmü Seleme'ye *radiyallahu anh* gönderdi. Ümmü Seleme *radiyallahu anh,* Sübey'a'nın, kocasının vefatından birkaç gün sonra doğum yaptığını ve Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, evlenebileceğini bildirdiğini söyledi.

Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre Muhammed b. İbrahim et-Teymi, Ebu Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sübey'a, kocasının vefatından iki ay sonra doğum yaptı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, "Evlenebilirsin" dedi. Mezhebimiz müçtehidleri, yaşı küçük erkeğin ölüp geride bıraktığı hamile karısının iddetinin doğumla sona ereceğini söylemişlerdir. Zira Yüce Allah, (وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) **"Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıyla sona erer"** buyurmuştur. Burada yaşı küçük erkeğin karısının iddetiyle yaşı büyük erkeğin karısının iddeti arasında bir ayırım yapılmamıştır. Nesebi kendisine bağlanan ile bağlanmayan arasında da bir ayırım yapmamıştır.

## Boşanan Kadının Evde Barındırılması

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ اُخْرٰى ﴿٦﴾ )

589 Said b. Mansur, Sünen: 1/350

**6-"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Büyük İslam merkezlerinin fakihleri ile Irak uleması, Mâlik ve Şafiî, bain talakla boşanan kadının evde barındırılması gerektiği hükmü üzerinde birleşmişlerdir.

İbn Ebi Leyla ise bain talakla boşanan kadının değil de yalnız ric'î talakla boşanan kadının evde barındırılma hakkı olduğunu söylemiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ) **"Onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın"** ayeti, hem ric'î hem de bâin talakla boşanan kadınları kapsamaktadır. Bunun delili şudur: Sadece bir talakı kalan kişinin karısını boşamak istediğinde, yine iddetini dikkate alarak onu boşamasını bu ayet gerektirmektedir. Aynı şekilde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de kadının temizlik dönemindeyken ve kendisiyle cinsel ilişkide bulunulmadanya da hamile iken boşanması gerektiğini söylemiş, birinci talakla üçüncü talak arasında bir fark bulunduğunu söylememiştir.

(فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ) **"Onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın"** ayeti bâin talakla boşanan kadını kapsadığına ve ardından (اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ) **"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun"** buyrulduğuna göre, hem ric'î olarak boşanan kadınların hem de bâin talakla boşanan kadınların evde barındırılmaları gerekir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا) **"Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır"** ve (فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) **"Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın"**[590] buyrulduğuna göre demek ki Allah (c.c), sadece ric'î talakla boşanan kadınların evde barındırılmalarını kasdetmiştir."

590 Talâk, 65/2

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu, ayetin içerdiği hükümlerden biridir. Ancak bu, ilk hitabın bâin talakla boşanan kadınlar hakkında değil de sadece ric'î talakla boşanan kadınlar hakkında olduğuna delalet etmez. Bu, (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ) **"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler"**[591] ayeti gibidir. Bu ayet, bâin talakla boşanan kadınlar ile ricî talakla boşanan kadınları kapsayan genel nitelikte bir ayettir. Bu ayetin devamındaki (وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ) **"Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler."** Bu cümlenin hükmü sadece ric'î talakla boşanan kadınlara mahsustur. Bu, (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ) **"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler"** ayetinin boşanan bütün kadınlarla ilgili genel bir hüküm olmasına engel teşkil etmez.

İbn Ebi Leyla, Fatıma binti Kays hadisini karşı bir delil olarak ileri sürmüştür. İnşallah bâin talakla boşanan kadının nafakasından bahsederken o hadis hakkında gerekli açıklamayı yapacağız.

Büyük İslam merkezlerinin fakihleri, bâin talakla boşanan kadının nafakası hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri ile Sevri ve Hasan b. Salih dediler ki: "Hamile olsun olmasın boşanan her kadının iddet süresince evde barınma ve nafaka alma hakkı vardır." Hz. Ömer ile İbn Mesud'un *radiyallahu anh* aynı şeyi söyledikleri rivayet edilmiştir.

İbn Ebi Leyla dedi ki: "Bain talakla boşanan kadının evde barınma ve kocasından nafaka alma hallı yoktur."

İbn Ebi Leyla'dan gelen başka bir rivayete göre ise bu durumdaki kadının evde barınma hakkı vardır. Ama nafaka alma hakkı yoktur.

Osman el-Betti dedi ki: "Boşanan her kadının hamile olmasa bile evde barınma ve nafaka alma hakkı vardır." Bu fakihe göre bu kadın dilerse kocasının evinden başka bir eve taşınabilir.

591 Bakara, 2/228

Mâlik dedi ki: "Bain talakla boşanan kadının evde barınma hakkı vardır. Ama nafaka alma hakkı yoktur. Ancak hamile ise nafaka alma hakkı da vardır."

Mâlik'ten gelen başka bir rivayete göre kişi eğer varlıklı ise bâin talakla boşadığı hamile karısına nafaka vermekle yükümlüdür. Ama yoksul ise nafaka vermekle yükümlü değildir.

Evzai, Leys ve Şafiî dediler ki: "Bain talakla boşanan kadının evde barınma hakkı vardır. Ama nafaka alma hakkı yoktur. Ancak hamile ise nafaka alma hakkı da vardır."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ)

**"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın."**[592]

Bu ayet, bain talakla boşanan kadına nafaka vermenin vacip olduğuna üç yönden delalet etmektedir. Şöyle ki:

1-Evde barınmak mali bir hak olup bu hakkın kadına verilmesini Cenab-ı Allah Kitabın nassı ile vacip kılmıştır. Çünkü bu ayet, ric'î talakla boşanan kadınlarla bâin talakla boşanan kadınları kapsamaktadır. Dolayısıyla bu ayet bain talakla boşanan kadına da nafaka verilmesini gerektirmektedir. Çünkü evde barınmak, mali bir hak olup nafakanın bir kısmını teşkil etmektedir.

2-(وَلَا تُضَارُّوهُنَّ) **"Kendilerine zarar vermeye kalkışmayın."** Zarar vermek, evde barındırmakta olduğu gibi nafaka vermekte de söz konusu olabilir.

592 Talâk, 65/6

3-(لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ) **“Onları sıkıntıya sokmak için”** Sıkıntıya sokmak, nafaka vermede de söz konusu olabilir. Boşayan kocanın, karısına nafaka vermesi ve nafaka konusunda onu sıkıntıya sokmaması gerekir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ)

**“Eğer hamile iseler nafakalarını verin.”**

Bu ayet bain talakla boşanan kadınlarla ric’î talakla boşanan kadınlara nafaka verme emrini içermektedir. Bu kadınlara nafaka vermenin vacip oluşu ya hamile olmalarından ya da kendilerini boşayan kocalarının evinde tutulmuş olmalarından dolayıdır.

Fakihlerin tamamı ric’î talakla boşanan kadına ayette belirtildiği üzere nafaka vermenin hamilelik sebebiyle değil de kendisini boşayan kocasının evinde alıkonması sebebiyle vacip olduğu hükmünde birleştiklerine göre, bâin talakla boşanan kadının da aynı illetten dolayı nafaka alma hakkına sahip olması gerekir. Ric’î talakla boşanan kadının nafaka alma hakkına sahip oluşunun illeti ayette gizlenmiştir.

Buna göre ayetin manası şöyle takdir edilebilir: “Ricî olarak boşanan kadınlar, kendilerini boşayan kocalarının evinde alıkonuldukları için onlara nafaka verin.”

Çünkü ayette gizlenip takdir edildiğine delil bulunan bu mana, açıktan söylenmiş kelimeler gibidir. Diğer taraftan boşanan hamile kadın, nafaka almayı ya hamileliği ya da kendisini boşayan kocasının evinde alıkonulması sebebiyle hak etmektedir. Eğer hamile olduğu için nafaka almayı hak ediyorsa bu durumda eğer kadının karnındaki ceninin malı varsa, annesinin nafakasının bu ceninin malından karşılanması gerekir. Tıpkı küçük yaştaki çocuğun nafakasının kendi malından karşılanmasında olduğu gibi. Fakihlerin tamamının ana karnındaki ceninin malı varsa bile annesinin nafakasının kendisinin malından değil de kocası tarafından karşılanması gerektiği hükmü üzerinde ittifak etmeleri, boşanan hamile kadının nafakasının hamileliği sebebiyle değil de evinde alıkonması karşılığında kocası tarafından verilmesi gerektiğine delalet etmektedir. Yine boşanan kadın

hamile olduğu için nafaka almayı hak ediyorsa, ric'î talakla boşanan hamile kadının nafakasının, malı varsa karnındaki ceninin malından karşılanması gerekir. Tıpkı doğduktan sonra çocuğun nafakasının kendi malından karşılanmasında olduğu gibi.

Fakihlerin tamamı ric'î talakla boşanan hamile kadının nafakasının, karnında taşıdığı ceninin malından karşılanmayacağı hükmünde birleştiklerine göre, bain talakla boşanan kadının da aynı hükme tabi olması gerekir. Kocası vefat eden hamile kadının nafakasının, karnında taşıdığı ceninin mirastaki payından karşılanması gerekir.

"Nafaka vermenin vacipliği meselesinde özel olarak hamile kadından bahsetmenin faydası nedir?" diye sorulacak olursa, cevaben deriz ki:

Buna ric'î talakla boşanan kadın da dâhil olur. Bu ayet, hamile olmayan boşanmış kadına nafaka verilmesine engel teşkil etmemektedir. Bain talakla boşanan kadın da bu hükme tabidir. Ayette hamile kadından bahsedilmiştir. Çünkü hamilelik müddeti uzayabileceği gibi bazen kısalabilir de. İddet bakımından âdet görmeye nispetle süresi daha uzun olan hamilelik süresi uzasa bile boşanan kadına nafaka vermenin vacip olduğu bu ayette bize bildirilmiş olmaktadır. Bu hükmün aklî deliline gelince âsi kadın kocasının evinden çıktığında karı kocalık bağı devam etmekle birlikte, kendini kocasına evinde teslim etmediği için nafaka almayı hak etmez. Ancak kocasının evine döndüğünde nafaka almayı hak eder. İddet beklemekte olan kadının evde barındırılmasını vacip gören kimse ile biz, iddet beklemekte olan kadının evde barındırılması gerektiği hükmü üzerinde birleştiğimize göre kadın, kendini kocasına evinde teslim etmekle ondan nafakasını alma hakkına sahip olur.

Şunu da ifade etmeliyiz ki fukahanın tamamı, ric'î talakla boşanan kadının iddet süresi boyunca nafaka alma hakkına sahip olduğu hükmünde birleştiklerine göre, bain talakla boşanan kadının da iddet süresince nafaka alma hakkına sahip olması gerekir. Bunun sebebi de şöyle açıklanabilir: Bu kadın, boşandığı için iddet beklemektedir. İsterseniz 'bu kadın, sahih bir nikâh akdinin hükmünce kocasının evinde tutulmaktadır' diyebilirsiniz. İsterseniz, 'Bu kadın kocasının evinde barınma hakkına sahiptir' de diyebilirsiniz. Bu söylenenlerin hangisini illet olarak gösterirseniz, onun üzerine kıyas yapmanız sahih olur.

Boşanan kadının iddet süresince evde barınma ve nafaka alma hakkına sahip olduğuna sünnetten şu rivayeti delil gösterebiliriz:

Hammd b. Seleme'nin bildirdiğine göre Hammad b. Ebi Süleyman, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kocası, Fatıma binti Kays'ı bir bain talakla boşadı. Fatıma, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* huzuruna varıp durumunu anlattı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, (لَا نَفَقَةَ لَكِ وَلَا سُكْنَى) ***"Senin için nafaka ve barınma yoktur"*** dedi.

Ben bu rivayeti İbrahim en-Nehai'ye anlattığımda o bana şöyle dedi: Bu mesele Hz. Ömer'e *radiyallahu anh* anlatıldığında o şöyle demiştir: (لَسْنَا بِتَارِكِي آيَةٍ مِنْ كِتَابِ الله تَعَالَى وَقَوْلِ رَسُولِ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِقَوْلِ امْرَأَةٍ لَعَلَّهَا أُوهِمَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَهَا السُّكْنَى وَالنَّفَقَةُ)

"Bir kadının söylediklerine bakarak Allah'ın Kitabından bir ayeti ve Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* kavlini terkedecek değiliz. O kadın muhtemelen vehme kapılarak böyle demiştir. Ben Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu işittim: ***"O kadın için barınma ve nafaka vardır."***[593]"

Süfyan'ın Seleme'den naklen bildirdiğine göre Şa'bî, Fatıma binti Kays'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kocası Fatıma'yı üç talakla boşadığında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Fatıma için barınma ve nafakaya hükmetmedi."

Ben bu rivayeti İbrahim'e anlattığımda o, bu hadisi Hz. Ömer'den *radiyallahu anh* merfu olarak rivayet edip Hz. Ömer'in şöyle dediğini nakletti:

(لَا نَدَعُ كِتَابَ رَبِّنَا وَسُنَّةَ نَبِيِّنَا لِقَوْلِ امْرَأَةٍ لَهَا السُّكْنَى وَالنَّفَقَةُ)

**"Bir kadının sözüne bakarak Rabbimizin Kitabını ve Peygamberimizin sünnetini terketmeyiz. O kadının barınma ve nafaka hakkı vardır."[594]**

593 Tahavi, Şerhu Maâni'l-Âsâr: 3/68
594 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 7/787

Bu iki rivayet boşanan kadının iddet süresince barınma ve nafaka hakkına sahip olduğunu nass olarak bildirmektedirler.

Birinci rivayette Hz. Ömer *radiyallahu anh,* Ben Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu işittim: ***"O kadın için barınma ve nafaka vardır"*** demiştir. Eğer Hz. Ömer *radiyallahu anh* böyle demiş olmasaydı, "Rabbimizin Kitabını ve Peygamberimizin sünnetini terketmeyiz" demesi, kadının nafaka ve barınma hakkına sahip olduğuna dair Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* gelen bir nass olurdu.

İddet beklemekte olan kadının barınma ve nafaka alma hakkına sahip olmadığı görüşünde olanlar, Fatıma binti Kays ile ilgili bu hadisi delil göstermektedirler. Bu, selef uleması tarafından ravisi münker olan bir hadistir.[595]

Ahad haberin kabul edilmesinin şartlarından biri, selef uleması tarafından münker sayılmamasıdır. Oysa bu hadisin ilk rivayetinde Hz. Ömer b. Hattab *radiyallahu anh,* hadisin ravisi Fatıma binti kaysı münker addetmiştir.

Kasım b. Muhammed'in rivayetine göre Mervan, bu hadisi Hz. Aişe'ye *radiyallahu anh* anlattığında Hz. Aişe *radiyallahu anh,* "Fatıma binti kays'ın bu hadisini zikretmemen sana zarar vermez" demiştir.

Bu hadisin bir kısmıyla ilgili olarak da Hz. Aişe *radiyallahu anh,* "Bu hadisi, yani 'Senin için barınma ve nafaka yoktur' sözünü zikretmende Fatıma için bir hayır yoktur" demiştir.

Said b. Müseyyeb, Fatıma binti Kays hakkında şöyle demiştir: "Bu, insanları fitneye düşüren bir kadındı. Kayınlarına dil uzattı. Kendisini boşayan kocasının evinden çıkıp başka bir yere taşınması emredildi." Ebu Seleme dedi ki: "İnsanlar Fatıma'nın rivayet ettiği hadisi münker sayıyorlardı."

A'rec, Ebu Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etti: "Fatıma binti Kays, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine "İbn Ümmü Mektum'un evinde iddet bekle" buyurduğu şeklinde bir hadis rivayet ediyordu."

595 [***Münker hadis***, adalet ve zabt yönünden zayıf bir râvînin, sika râvîye aykırı olarak rivâyet ettiği ve rivâyetinde tek kaldığı hadisdir. Münker hadis zayıf hadisler arasında yer aldığından reddolunur. (D.İ.B. Kavramlar sözlüğü). Mütercim]

Muhammed b. Üsame şöyle diyordu: Fatıma binti Kays, bu hadisin bir kısmını kendisine naklettiğinde Üsame, elinde ne varsa onu Fatıma'ya fırlattı. Üsame onun rivayetinin asılsız olduğunu bildiği için ona bu derece tepki göstermişti."

Ammar b. Rüzayk, Ebu İshak'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Mescitte Esved b. Yezid'in oturmaktaydım. Şa'bî şöyle dedi: Fatıma binti Kays'ın bana anlattığına göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine "Senin için barınma ve nafaka yoktur" demiş. Esved, bunları anlatan Şa'bî'ye birkaç çakıl fırlattıktan sonra şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Böyle bir şeyi nasıl söylersin?" Bu, Hz. Ömer'e arzedildiğinde o şöyle demişti: "Yalan söylediğinden emin olmadığımız bir kadının söylediklerine bakarak Rabbimizin Kitabını ve Peygamberimizin sünnetini terkedecek değiliz. Yüce Allah (لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ) **"Onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın"** buyurmuştur."

Zühri, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin şöyle dediğini rivayet etti: Fatıma binti Kays, kocasından boşanan kardeşi kızının, iddet süresi dolmadan kocasının evinden çıkıp başka bir eve taşınabileceğine fetva verdi. Mervan bu fetvayı doğru bulmadı ve şöyle dedi: Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor: (لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ) **"Onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar."** Fatıma, bu ayetin ric'î talakla boşanan kadınlar hakkında indiğini söyledi. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) **"Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır. Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın."**[596] Mervan ona şöyle cevap verdi: "Senden önce ben bu hadisi başkasından duymadım. Ben, insanların tutunduklarını gördüğüm sağlam ve günahsız halkaya tutunacağım."

Yukarıda adları zikredilen selef uleması, Fatıma binti Kays'ın bu rivayetini münker addetmişlerdir. Bilindiği gibi onlar ferdlerin rivayetlerini kendi akıl ve mukayeseleriyle reddetmemişlerdir. Kendilerine gelen bir

596 Talâk, 65/1-2

rivayet, sünnete ve Kitabın zahirine aykırı olmadıkça onu münker saymazlardı. Fatıma'nın bu rivayeti sahabiler arasında yayıldığı halde hiç biri onunla amel etmemişti. Yalnız İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen bir rivayet hariç. Şöyle ki:

Haccac b. Ertat'ın bildirdiğine göre Atâ, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Üç talakla boşanan kadın ile kocası vefat eden kadına nafaka verilmez. Bunlar, iddetlerini diledikleri yerde bekleyebilirler."

Fatıma binti Kays'ın ve bu rivayetinin selef uleması tarafından münker karşılandığına, rivayetinin Hz. Ömer'in ifadeleriyle çeliştiğine dair bu anlattıklarımız, her iki grubu yenik duruma düşürmektedir. İddet bekleyen kadının nafaka alma ve barınma hakkına sahip olmadığını söyleyen grupla, nafaka alma hakkına sahip olmayıp sadece barınma hakkına sahip olduğunu söyleyen grubu yenik duruma düşürmüştür. Bu anlatılanlar, barınma hakkını değil de nafaka alma hakkını reddedenleri daha çok yenik duruma düşürmektedir. Çünkü selef uleması Fatıma'nın bu hadisini, iddet beklemekte olan kadının barınma hakkını reddettiği ve bu da reddedilmesini gerektiren bir illet olduğu için terketmişlerdir. Bu illetin kendisi, iddet beklemekte olan kadının nafaka alma hakkını da reddettiği için bu hadisin terkedilmesini gerektirmektedir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Fatıma binti Kaysın hadisi, iddet beklemekte olan kadının barınma hakkını reddettiği ve bu da Kitabın zahirine yani (اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ) **"Onları (iddetleri süresince) oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun"** ayetine aykırı olduğu için kabul edilmemiştir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Fatıma binti Kays iddet beklemekte olan kadınların evde barındırılmasını ve evden çıkarılmamasını emreden ayetin, ric'î talakla boşanıp iddet beklemekte olan kadınlarla ilgili olduğunu söyleyerek kendi rivayetini savunmuştur. Bununla beraber vehme kapılıp yanlış yaparak iddetteki kadının barınma hakkının olmadığına dair, Kitaba ve Sünnete aykırı bir rivayette bulunmuş olabilir. İddetteki kadının nafaka alamayacağına dair rivayeti için de aynı durum söz konusu olabilir.

Mezhebimize göre iddetteki kadının nafaka alma ve barınma hakkını reddeden bu hadisin uygun ve sahih bir manası vardır. Zira bir rivayette bildirildiğine göre Fatıma binti Kays, kayınlarına dil uzatarak ileri geri konuşmuş, onlarda evden çıkıp başka bir yere taşınmasını kendisine emretmişlerdi. Taşınmanın sebebi kendisinden kaynaklanmıştı. Yüce Allah, (لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ) **"Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar"** buyurmuştur.

Rivayet olunduğuna göre İbn Abbas *radiyallahu anh* bu ayeti te'vil ederken, ayette geçen hayâsızlık ile, kadının kendi ailesine dil uzatması ve ileri geri laflar etmesinin kastedildiğini söylemiştir. Fatıma binti Kays'ın kendisi, iddet beklemekte olduğu evden çıkarılmaya sebep olmuş, geçimsiz ve âsi kadın durumuna düşmüştü. Bu sebeple hem nafaka alma hem de barınma hakkı düşmüştü. Nafakasının düşmesini gerektiren illet, aynı zamanda barınma hakkının da düşmesine gerekçe olmuştu. Bu, nafaka alma hakkının elde edilmesinin, barınma hakkının elde edilmesiyle bağlantılı olduğuna dair önce anlatmış olduğumuz delilimizin sahihliğini göstermektedir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Nafaka, barınma gibi değildir. Çünkü barınma, Yüce Allah'ın hakkıdır. Bu hakkı düşürme konusunda eşlerin anlaşma yapmaları caiz değildir. Ama nafaka almak, kadının hakkıdır. Kadın bu hakkının düşmesine razı olursa nafakası düşer."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Nafakanın barınmaya kıyaslanması bakımından nafaka hakkı ile barınma hakkı arasında fark yoktur. Şundan ki:

Barınmada iki mana vardır.

Biri, barınmanın Allah'ın hakkı oluşudur. Bu, kadının kocasının evinde barınması durumunda söz konusu dur.

Diğeri ise barınma, kadının hakkıdır. Bu da kocanın mülkü olan bir ev yoksa ve kadın kiralık bir evde oturmaktaysa kira bedelini kocasının ödemekle yükümlü olmasıdır. Ama kira bedelini kadının kendisi ödemeye razı olur ve kocasını bu yükümlülükten kurtarırsa bu da caiz olur. Barınma da mali bir hak olduğu için, nafaka ile barınma hakları birbirine eşit durumdadırlar.

Kocası vefat eden hamile kadının nafakası hakkında ulema ihtilaf etmiştir.

İbn Abbas, İbn Mesud, İbn Ömer, Şureyh, Ebu'l Âliye, Şa'bî ve İbrahim, bu durumdaki bir kadının nafakasının kocanın terekesinden karşılanacağını söylemişlerdir.

Başka bir rivayete göre İbn Abbas, Cabir, İbn Zübeyr, Hasan, İbn Müseyyeb ve Atâ dediler ki: "Bu durumdaki kadının nafakası, kocasının bıraktığı maldan karşılanmaz. Aksine o, kendi nafakasını temin eder."

Büyük İslam merkezlerinin fakihleri de bu konuda ihtilaf etmişlerdir.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Züfer ve Muhammed dediler ki: "Kocası ölen kadın hamile olsa da olmasa da nafakası, kocasının terekesinden karşılanmaz."

İbn Ebi Leyla dedi ki: "Kocası ölen kadın hamile ise nafakası, ölen kişinin borçları gibi kocasının terekesinden karşılanır."

Mâlik dedi ki: "Kocası ölen kadın hamile olsa bile nafakasını kendisinin temin etmesi gerekir. Kocasının evi varsa, başkalarına borçlu olsa bile o evde iddet süresince kadın, oturma önceliğine sahiptir. Kadın kiralık bir evde oturmaktaysa sahibi tarafından evden çıkarılırsa, barınma masrafını kocasının geride bıraktığı maldan karşılama hakkına sahip değildir."

Bu, İbn Vehb'in Mâlik'ten yaptığı bir rivayettir. İbn Kasım ise Mâlik'in bu meselede şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu durumdaki kadının nafakası kocasının geride bıraktığı maldan karşılanmaz. Kadının oturmakta olduğu ev kocasına ait ise kocası başkalarına borçlu olsa bile alacaklılardan çok kadının o evde iddet süresi boyunca oturma önceliği vardır. Bu durumda o ev alacaklılara satılır. Ancak satın alan kişiye, kadının iddet süresi boyunca orada oturması şart koşulur."

Eşcaî, Sevri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kocası ölen kadın hamile ise doğum yapıncaya kadar nafakası kocasının geride bıraktığı maldan karşılanır. Doğum yapınca çocuğun nafakası, çocuğa babasından kalan miras payından karşılanır."

Muafâ'nın Sevri'den yaptığı rivayete göre bu durumdaki kadının nafakası, kocasından kendisine kalan miras payından karşılanır.

Evzai dedi ki: "Kendisi hamile iken kocası ölen kadının nafaka alma hakkı yoktur. Kadın eğer ümmü veled ise doğum yapıncaya kadar nafakası, kocasının geride bıraktığı malın toplamından karşılanır."

Leys dedi ki: "Ümmü veledi hamile bırakan efendisi ölürse nafakası, efendisinin geride bıraktığı malın toplamından karşılanır. Doğum yaparsa, kendisine verilmiş olan nafaka, çocuğuna kalan miras payına mahsub edilir. Doğum yapmazsa kendisine verilmiş olan nafaka, tahsil edilmek üzere peşine düşülen bir borç olur."

Hasan b. Salih dedi ki: "Kocası vefat eden kadının nafakası, kocasının geride bıraktığı malın toplamından karşılanır."

Şafiî'nin, kocası vefat eden kadın hakkında iki kavli vardır. Bir kavline göre bu durumdaki kadının barınma ve nafaka alma hakkı vardır. Diğer kavline göre ise bu durumdaki kadının barınma ve nafaka alma hakkı yoktur.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kocası ölen kadın eğer hamile değilse, nafaka alma ve barınma hakkına sahip olmadığı hükmü üzerinde fakihlerin tamamı ittifak etmişlerdir. Hamile olanın da aynı hükme tabi olması gerekir. Çünkü bütün fakihler bu nafakanın, hamilelik sebebiyle hak edilmediği hükmü üzerinde görüşbirliği etmişlerdir. Bilindiği gibi fakihlerden hiç biri bu nafakanın, kadının karnındaki ceninin mirastaki payından karşılanması gerektiğini söylememiştir. Ancak buna dair iki görüş ortaya konulmuştur. Bir görüşe göre kadının nafakası, kocasından kendisine kalan miras payından karşılanır. Diğer görüşe göre nafakası, kocasının geride bıraktığı malın toplamından karşılanır. Ama hiçbir fakih onun nafakasının, karnında taşıdığı ceninin miras payından karşılanması gerektiğini söylememiştir. Kocası ölen kadına hamileliği sebebiyle nafaka vermek vacip olmadığına, nafakayı iddet beklemesi sebebiyle hak etmesi caiz olmadığına göre-zira iddet beklemesi sebebiyle kendisine nafaka vermek vacip olsaydı, hamile olmayana da nafaka vermek vacip olurdu – nafaka almasını gerektiren bir sebep kalmamış demektir. Şunu da belirtmek gerekir ki, aleyhine kaim olan bazı deliller sebebiyle kocasının malında barınma hakkını elde etmediğine göre nafaka almayı da hak etmez. Yine nafaka alma hakkı an be an vacip olur.

Koca öldüğünde malı mirasçılara intikal eder. Öldüğü andan itibaren artık malı kalmamıştır. Eskiden onun malı olan şeyler, artık mirasçıların malıdır. Dolayısıyla karısının nafakasını mirasçılarına yüklemek caiz olmaz.

Kadının nafakası, ölen kocasının borcu gibidir, denilecek olursa, buna şöyle karşılık verilir: Ölen kişinin miras olarak bıraktığı malda sabit olan borç şu iki şekilden biriyle sabit olur:

1-Ölen kişi hayattayken sabit olan borç.

2-Vacip oluşu ölen kişinin sağlığındaki bir sebebe dayanan borç. Mesela ölenin sağlığında işlediği bir cinayetin diyeti veya kazdığı bir kuyuya kendisinin ölümünden sonra düşüp ölen bir kimsenin diyeti gibi. Nafaka bu iki şeklin dışındadır. Kocası ölen kadının nafakasının, kocasının geride bıraktığı maldan karşılanması caiz olmaz. Çünkü nafaka vermeyi gerektiren sebep artık mevcut değildir. Ayrıca ölen kocanın malı mirasçılara intikal ettiği için malı da yoktur. Bilindiği gibi kocanın ölümü sebebiyle nikâh akdi bozulmuş ve malları mirasçılara intikal etmiştir. Artık kadına nafaka verilmesini gerektiren bir sebep de kalmamıştır. Bilindiği gibi hamile olmayan kadına bu illetten dolayı nafaka verilmez.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ) **"Eğer hamile iseler nafakalarını verin."**[597] Bu ayet, kocası ölen kadınlarla boşanan kadınları kapsayan genel nitelikte bir ayettir. Şu ayet de aynı şekilde mezkûr iki sınıf kastını kapsamaktadır: (وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) **"Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıyla sona erer."**[598]"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu dediğiniz yanlıştır. Şundan ki:(اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ) **"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun"**[599] ayeti kocalara hitap etmektedir. Aynı şekilde (وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ) **"Eğer hamile iseler nafakalarını verin"** ayeti de kocalara hitap etmektedir. Ancak ölüm sebebiyle bu hitabın yükü üzerlerinden kalkmıştır. Bu hitabın kocalardan başkasına yönelik olması mümkün değildir. Ayet-i kerime, kocası ölen kadına hiçbir surette nafaka verilmesini gerektirmemektedir.

597 Talâk, 65/6
598 Talâk, 65/4
599 Talâk, 65/6

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ)

**"Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin."**[600]

Bu ayetin delaleti bazı hükümleri içermektedir. Şöyle ki:

1-Boşanan kadın doğurduğu çocuğu ecr-i misil karşılığında emzirmeye razı olursa, kendisini boşayan kocasının çocuğu başka bir kadına emzirtme hakkı olmaz. Çünkü Yüce Allah, çocuğu emzirmesi durumunda onu boşamış olan kocasının kendisine ücret vermesini emretmiştir.

2-Çocuğunun bakım ve gözetimi/hidane konusunda anne, başkalarına nispetle öncelik hakkına sahiptir.

3.Ücret, iş bittikten sonra hak edilir. Yoksa sadece iş akdini yapmakla ücret hak edilmez. Zira Yüce Allah, "Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin" buyurmuştur.

4-Kadının sütü her ne kadar bir madde/ayn ise de müstecirin icar akdi ile hak ettiği menfaatler gibi kabul edilmiştir. Bu nedenle mezhebimiz müçtehidleri kadının sütünün satılmasını caiz görmemişlerdir. Aynı şekilde menfaatler üzerine satış akdi yapılması caiz değildir. Böylece kadının sütü diğer canlıların sütünden ayrılmış olmaktadır. Bilindiği gibi çocuk emzirmek için bir koyunun icar edilmesi caiz değildir. Çünkü maddi/ayn olan şeyler icar akdi yoluyla hak edilemezler. Mesela hurma ağacı ile diğer ağaçlar icar akdi yoluyla hak edilemezler.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ)

**"Aranızda uygun bir şekilde anlaşın."**[601]

600 Talâk, 65/6
601 Talâk, 65/6

Doğrusunu Allah bilir. Yani kadın belli miktarda bir ücret istemeyi kocasına şart koşmasın. Kocası da onun hak ettiği ücreti kısmasın.

(وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُٓ اُخْرٰى)

**"Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir."**

Denildi ki: Çocuğun annesi ecr-i misilden (rayiç bedelden) fazla bir ücret ister de başka bir kadın ecr-i misil karşılığında emzirmeye razı olursa, çocuğun babası yabancı kadına emzirtebilir. Yalnız bu emzirme işinin çocuğun annesinin evinde yapılması gerekir. Çünkü annesi, çocuğu yanında tutma hakkına babadan daha fazla hak sahibidir.

(لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهٖۜ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّٓا اٰتٰيهُ اللّٰهُۜ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْساً اِلَّا مَٓا اٰتٰيهَاۜ سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْراً ﴿٧﴾)

**7-"Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır."**

Bu emir, erkeğin boşadığı kadına kendi imkân ve mali gücü oranında nafaka vermesini farz kılmaktadır. Eli dar olan erkeğin vereceği nafaka, eli geniş olanın vereceği nafakadan daha az miktarda olur.

(وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّٓا اٰتٰيهُ اللّٰهُ)

**"Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın."**

Doğrusunu Allah bilir. Yani rızkı dar olan kimse, varlıklı kimsenin verdiği nafaka kadar vermekle yükümlü tutulamaz. Aksine o, kendi mali durumuyla orantılı miktarda bir nafaka verir.

(لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَٓا اٰتٰيهَا)

**"Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar."**

Bu ayette Cenab-ı Allah'ın hiç kimseyi gücünün üstünde bir şeyle yükümlü kılmayacağı açıklanmaktadır. Gerçi bu akılla da bilinen bir şeydir. Çünkü insanı gücünün yetmeyeceği bir şeyle yükümlü kılmak, çirkindir, kendini bilmezliktir. Aklen bilinen bu gerçeği tekid etmek için Cenab-ı Allah Kitabında da bunun böyle olduğunu bildirmiştir. Bu ayet hüküm bakımından başka bir mana da içermektedir. O da şöyle bildirilmektedir: Kişi nafaka vermeye gücü yetmezse, bu durumda Cenab-ı Allah onu nafaka vermekle yükümlü kılmaz. Bu durumda onu nafaka vermekle yükümlü kılmadığına göre, nafaka vermekten âciz kaldığı için hâkim, onunla karısını birbirinden ayırmaz. Bu da karısına nafaka vermekten âciz olan kimse ile karısının birbirinden ayrılması gerektiğini söyleyenlerin görüşünün batıl olduğuna delalet etmektedir. Bu durumdaki erkeğin karısını boşama yetkisinin bulunduğu, dolayısıyla karısını boşaması gerektiği söylenecek olursa, buna cevaben şöyle denir: Bu durumda kocanın nafaka vermekle yükümlü olmadığı önce açıklanmıştı. Bundan dolayı karısını boşamaya zorlanması caiz değildir. Çünkü bunda vacip olmayan bir şeyden ötürü eşlerin ayrılması söz konusu olmaktadır. Şunu da ifade etmeliyiz ki, Cenab-ı Allah'ın kendisine verdiği maldan kocanın nafaka vermekle yükümlü kılındığı bildirilmiştir. Boşamak ise nafakadan sayılmaz ve nafaka kelimesinin kapsamına girmez. Şunu da söylemeliyiz ki Cenab-ı Allah mezkûr ayette, kişiyi gücünün yetmediği şeyle yükümlü kılmayacağını kasdetmiş, gücü yettiği her şeyle onu yükümlü kılacağını kasdetmemiştir. Zira ayetin hitabından anlaşılan mana budur.

(سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا)

**"Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır."**

Bu ayet, nafaka vermekten âciz oluşu sebebiyle koca ile karısının birbirinden ayrılmayacağına delalet etmektedir. Çünkü güçlükten sonra kolaylığın geleceği umulur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 66- TAHRÎM SÛRESİ

## [Helal Olan Şeyi Kendine Haram Kılmak]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١﴾)

**1-"Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**

Rivayetlerde bu ayetin inişiyle ilgili birkaç sebepten bahsedilmiştir. Şöyle ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, eşi Hz. Zeyneb'in yanında yer içerdi. Hz. Aişe ile Hz. Hafsa, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Senden meğafîr[602] kokusu geliyor" demek üzere kendi aralarında anlaştılar ve öyle dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise onlara, ***"Ben onun yanında bal şerbeti içtim. Bir daha da içmem"*** dedi. Bu olay üzerine (يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ) **"Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?..."** ayeti indi.

602 [Meğafîr: Bazı meşe ağaçlarından süzülen şıra ve zamktır. Mütercim]

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bal şerbetini Hz. Hafsa'nın yanında içtiğini söyleyenler olduğu gibi, Hz. Sevde'nin yanında içtiğini söyleyenler de vardır. Sonuçta bal şerbeti içmeyi kendine haram kılmıştı.

Bazı rivayetlerde anlatıldığına göre ***"Vallahi artık bal şerbeti tadmam"*** demiştir.

Denildi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Hafsa'nın evinde Mariye el-Kıptiye ile cinsel ilişkide bulunmuştu. Bunu duyan Hz. Hafsa bundan rahatsız olmuştu. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hz. Hafsa'ya, ***"Mariye'yi kendime haram kılıp ona yaklaşmazsam benden razı olur musun?"*** demiş, Hz. Hafsa da "Olur" demiş ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mariye'yi kendine haram kılmıştı. Ancak Hz. Hafsa'ya, ***"Bunu kimseye anlatma"*** demişti. Lâkin o bunu Hz. Aişe'ye anlatmıştı. Cenabı Allah (يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ) **"Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?"** ayetini indirerek Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem* bundan haberdar etti.

Muhammed b. İshak'ın Zühri'den naklen bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, bunu Ömer b. Hattab *radiyallahu anh* tan rivayet etmiştir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Yukarıda anlatılan durumların ikisi de gerçekleşmiş olabilir.

Yani Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hem Mariye'yi hem de bal şerbeti içmeyi kendine haram kılmış olabilir. Lâkin kuvvetli olan görüşe göre Mariye'yi kendine haram kılmış ve bu ayet onun hakkında inmiştir. Çünkü ayette **"Eşlerinin rızasını arayarak"** ifadesi yer almaktadır. Bal şerbeti içmeyi bırakmakla eşlerini razı etmesi söz konusu olamazdı. Ama Mariye'ye yaklaşmamakla diğer eşlerini razı edebilirdi. Bal şerbeti içmeyi kendine haram kıldığı rivayet edilmiştir. Bal şerbeti içmemeye yemin ettiği de rivayet edilmiştir.

Mariye'ye gelince, Hasan dedi ki: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu kendine haram kıldı."

Şa'bî, Mesruk'un şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yemin ederek (Mariye'yi) kendine haram kıldı. Ama (bu ayette) kendisine denildi ki: Haram kıldığın (Mariye, sana) helaldir. Yemine gelince, Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefaret ödemeyi) size meşru kılmıştır."

Mücahid ile Atâ dediler ki: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, cariyesini kendine haram kıldı."

İbn Abbas ve diğer bazı sahabilerin de böyle dedikleri rivayet edilmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* cariyesini kendine haram kıldı ve ayrıca yemin de etti, diyenlerin söylediklerine gelince, ayetin zahiri böyle bir şeye delalet etmemektedir. Ayette sadece haram kılmaktan bahsedilmektedir. İçinde bulunmayan bir şeyi ayete eklemek caiz değildir. Haram kılmanın yemin olması gerekir. Çünkü Cenab-ı Allah, haram kılma lafzını kullanmaktan ötürü yemin kefareti verilmesini vacip kılmıştır.

Bazı kimseler haram kılma ile yemin arasında fark bulunmadığını söylerler. Çünkü yemin etmek, üzerine yemin edilen şeyi haram kılmaktır. Haram kılmak da yemindir. Bu, mezhebimiz müçtehidlerine göre yemin ile haram kılma, bir bakıma birbirlerine uymakta bir bakıma birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yeminin haram kılmaya uymakta olduğu taraf, yeminin bozulması ve haram kılmanın aksinin yapılması durumunda her ikisi için de yemin kefareti vermenin gerekmesidir. Birbirlerinden ayrıldıkları tarafa gelince, bir kimse şu ekmeği yemeyeceğine yemin ettikten sonra o ekmeğin bir kısmını yerse, yeminini bozmuş olmaz. Ama "Şu ekmeği kendime haram kıldım" dedikten sonra o ekmeğin az bir kısmını yese bile söylediğinin aksini yapmış olur ve yemin kefareti vermesi gerekir. Çünkü fakihler, ekmeği kendine haram kılan kişinin söylediklerini, "Vallahi şu ekmekten bir parça dâhi yemeyeceğim" demesine benzetmişlerdir. Fakihler bunu derken böyle bir ifadeyi, Allah'ın haram kıldığı leş ve kan gibi şeylere benzetmişlerdir. Allah'ın onları haram kılması, o nesnelerin azının da çoğunun da yenilmesini haram hale getirmiştir.

## [Kişinin Karısını Kendine Haram Kılmasının Hükmü]

Selef-i salihin, karısını kendine haram kılan kimsenin durumu hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, İbn Mesud *radiyallahu anh,* Zeyd b. Sabit *radiyallahu anh* ve İbn Ömer *radiyallahu anh,* haram kılmanın yemin olduğunu söylemişlerdir. Hasan, İbn Müseyyeb, Cabir b. Zeyd, Atâ ve Tavus da bu görüştedirler. İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* da bu meâlde sözler söylediğine dair bir rivayet vardır. Ancak onun başka bir şey söylediği de rivayet edilmiştir.

Hz. Ali b. Ebi Talip, bir rivayete göre Zeyd b. Sabit, bir rivayete göre İbn Ömer, Ebu Hureyre ve tabiinden bir cemaat dediler ki: "Karısını kendine haram kılan kişinin karısı üç talakla boşanmış olur."

Hasîf'in bildirdiğine göre Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh,* "Kişinin karısını kendine haram kılması, zıhar gibidir" dediğini rivayet etmiştir.

Mansur'un bildirdiğine göre Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Belirsiz adakta bulunan ve haram kılan kimsenin, ağırlaştırılmış kefaret vermesi, yani bir köle azad etmesi veya iki ay ardı ardına oruç tutması ya da altmış yoksulu doyurması gerekir."

İbn Cübeyr, İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediğini de rivayet etmiştir: "Bir kimse karısını kendine haram kılarsa, yemin kefareti vermesi gerekir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de sizin için güzel bir örnek yokmudur?"

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* bu sözü, kişinin herhangi bir niyeti olmaksızın böyle bir ifadeyi kullanmış olduğu durumlar için geçerlidir. Bu gibi durumlarda kişinin söylediğinin aksi yapması, yemin kefareti vermesini gerektirir. Ama bu ifadesiyle zıhar yapmayı kasteden kişi zıhar yapmış olur.

Mesruk dedi ki: "Karımı kendime haram kılmam ile bir tabak tiridi kendime haram kılmam arasında benim için fark yoktur."

Ebu Seleme b. Ebi Abdurrahman'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Karımı kendime haram kılmam ile Fıratın suyunu kendime haram kılmam arasında benim için fark yoktur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Selefin bu ifadelerinde, haram kılmayı yemin saymadıklarına dair bir delil yoktur. Çünkü onların, tiridi ve suyu kendilerine haram kılmalarını talak saymamış olmaları mümkündür. Bu sözlerin talak olmadığını biz de söylüyoruz. Ancak bunları söyleyen kişi talaka niyet etmişse o zaman boşama meydana gelir. Bu ifadenin geçersiz olmayıp ya yemin ya talak ya da zıhar olduğu hususunda görüşlerini yukarıda naklettiğimiz iki sahabinin ittifak veya muhalefetleri ortaya çıkmış değildir.

Kişinin karısını kendine haram kılmasının hükmü üzerinde büyük İslam merkezlerinin fakihleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: "Karısını kendine haram kılan kişi eğer talak niyetiyle bunu söylemişse karısı bir bain talakla boşanmış olur. Ama üç talakla boşamaya niyet etmişse, üç talakla boşanmış olur. Haram kılma ifadesini kullanırken talaka niyet etmemişse, yemin etmiş ve karısına îlâ yapmış olur."

İbn Semmaa, Muhammed'in bu mesele hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kişi karısını kendine haram kıldığını söylerken zıhara niyet etmişse, zıhar yapmış olmaz. Çünkü zıhar ifadesini kullanırken benzetme edatının bulunması gerekir."

İbn Şücâ', İhtilafü züfer ve Ebi Yusuf adlı eserde Ebu Yusuf'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir kişi karısını kendine haram kıldığını söylerken zıhara niyet etmişse, zıhar yapmış olur."

İbn Ebi Leyla dedi ki: "Bir kişi karısını kendine haram kıldığını söylerse, karısı üç talakla boşanmış olur. Bu sözü hangi niyetle söylediğini de kendisine sormam."

İbn Kasım'ın kendisinden aktardığına göre Mâlik şöyle demiştir: "Haram kılma ifadesi hiçbir şey için yemin sayılmaz. Yalnız bir kişi karısını kendine haram kılarsa, karısı üç talakla boşanmış olur. Ancak bu ifadeyi kullanırken bir talaka niyet etmişse, karısı bir talakla, iki talaka niyet etmişse iki talakla boşanmış olur."

Sevri dedi ki: "Bir kişi karısını kendine haram kıldığını söylerken üç talaka niyet ederse karısı üç talakla, bir talaka niyet etmişse bir bâin talakla boşanmış olur. Bu ifadeyi kullanırken yemine niyet etmişse yemin etmiş olur ve yemin kefareti vermesi gerekir. Eğer karısından ayrılmaya veya yemine niyet etmemişse, bu söylediği hükümsüz ve yalan bir şey olur."

Evzai dedi ki: "Bu ifadeyi kullanırken bir şeye niyet etmişse niyeti geçerli olur. Bir şeye niyet etmemişse, yemin etmiş sayılır."

Osman el-Betti dedi ki: "Kişinin karısını kendine haram kılması, zıhar gibidir."

Şafiî dedi ki: "Kişi karısını kendine haram kıldığını ifade ederken talaka niyet etmediği takdirde karısı kendisinden boşanmış olmaz. Ama boşamaya niyet ederse, kaç talakla boşamayı kasdetmişse o sayıda talakla karısı boşanmış olur. Boşama olmaksızın kendine haram kılmayı kasdetmişse yemin kefareti vermesi gerekir. Bu durumda îlâ yapmış olmaz."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Mezhebimiz müçtehidleri, kişinin boşama kastı olmaksızın karısını kendine haram kılmasını yemin saymışlardır. Bu durumdaki kişi, karısına "Vallahi sana yaklaşmayacağım" demiş gibi olur ki bu da îlâ'dır. Ama bir kişi karısının dışında yiyecek, içecek ve başka şeyleri kendine haram kıldığını söylerse, "Vallahi o şeyi yemeyeceğim/içmeyeceğim" demiş gibi olur. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ) **"Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?"** Bu ayetin ardından da şöyle buyrulmuştur: (قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ) **"Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefaret ödemeyi) size meşru kılmıştır."**

Haram kılma ifadesi yemin sayılmış ve yemin, haram kılma ifadesinin anlamına ve şer'î hükmüne dâhil edilmiştir. Herhangi bir kayıtla kayıtlanmaksızın söylendiğinde haram kılma ifadesi, yemin sayılır. Ama bu ifade, yeminden başka bir niyetle söylendiğinde o zaman niyete göre hüküm ifade eder. Bir kişi boşama niyetiyle karısını kendine haram kılarsa, onu boşamış olur. Çünkü bu ifadenin bu manaya gelme ihtimali olduğu gibi başka manaya gelme ihtimali de vardır. Dolayısıyla bir kişi bu ifadeyi kullanırken karısını boşamayı kastederse, karısı boşanmış olur. Bunun delili şudur:

Rükâne *radiyallahu anh* karısını kesinlik anlamına gelen "Elbette" ifadesini kullanarak boşadığında, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, (آللّٰهِ مَا أَرَدْتَ بِهَا إِلَّا وَاحِدَةً) ***"Sadece bir talakla boşamayı kasdettiğine Allah adına yemin eder misin?"*** diye sormuştu.[603]

Bu, iki manaya gelmektedir.

1-Hem üç talakla boşama anlamına hem de başka anlama gelme ihtimali bulunan bir ifadeyi kullanan kişi bu ifadesiyle eğer üç talakı kasdetmişse, karısı üç talakla boşanmış olur. Üç talakla boşamayı kasdetmediğini söylerse, bu hususta kendisine yemin ettirilmez.

2-Böyle bir ifadeyi kullanmakla kişinin karısı üç talakla boşanmış olmaz. Bu ifadesini başka manada kullandığı ihtimaline gidilir. Bu, hem boşama hem de başka anlama gelmesi muhtemel olan ifadeleri kullanmakla boşama meydana gelmeyeceğine dair bir delildir. Ancak bu ifadeyi kullanırken boşama kastedildiğine dair bir delil varsa o zaman boşama meydana gelmiş olur. Aslında talak olmasa bile talaka ihtimali olan bir kelimeyi kullanmakla boşamanın meydana gelebileceğini gösteren delillerden biri de Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* eşi Sevde'ye *radiyallahu anh* **"İddet bekle"** demesi ve sonra ona geri dönüş yapmasıdır. ***"İddet bekle"*** demiş olmakla eşini boşamıştı. Çünkü bu kelimenin boşama anlamına gelme ihtimali vardır.[604]

Seleften birinin, kişinin karısını kendine haram kılma ifadesini kullanmasıyla boşama meydana gelmeyeceğini söylediğini bilmiyoruz.

Seleften, bu ifadenin yemin olduğunu söyleyen kimse, bize göre her halde boşama kastıyla söylenmemiş olması ve boşama kastıyla söylendiğine dair bir delalet-i hal olmaması durumunda bunun yemin olduğunu söylemek istemiştir.

Mâlik'in görüşüne göre karısından başka bir şeyi kendine haram kılan kimseye bir şey gerekmez. Çünkü ona göre bu ifade yemin değildir. Daha önce biz, haram kılma ifadesinin (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ)

603 İbn Mâce, Talâk, 19
604 M. Nasıruddin el-Elbani, İrvâu'l Ğalil fi Tahrici ahadisi Menari's Sebil: 7/147

**“Ey peygamber! Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?”** ayeti gereğince yemin olduğunu, çünkü bu ayetten sonra şöyle buyrulduğunu söylemiştik:

(قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ)

**“Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefaret ödemeyi) size meşru kılmıştır.”**

Haram kılma ifadesinin yemin olduğuna dair bu ayetin lafzının gereğini bir rivayete dayanarak gözönünde bulundurmamak caiz olmaz. O rivayette anlatıldığına göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bal şerbeti içmemeye yemin etmiştir. Çünkü haber-i vahide dayanarak Kur’an’ın hükmüne itiraz etmek caiz değildir. Peygamber’in *sallallahu aleyhi ve sellem* bal şerbeti içmemeye yemin ettiğini rivayet eden kimse, bu ifadesiyle sadece yemini kasdetmiştir. Çünkü bir şeyi haram kılmak, yemindir.

Kişinin bir şeyi kendine haram kılma ifadesinin yemin olduğunun aklî delili şudur: Bu ifadeyi kullanan kişinin, diğer haram şeyler gibi, kendine haram kıldığı şeyden uzak durması gerekir. Bu, bir bakıma nezr/adak ve bir kişinin “Şu işi yapmamak Allah için boynumun borcu olsun” demesi gibidir. Adakta bulunmak sünnet ve icma delillerine göre yemin sayıldığından, bir şeyi haram kılma ifadesinin de adak gibi olması ve gereğinin yapılmaması durumunda adakta olduğu gibi yemin kefaretinin verilmesi gerekir.

## Evladımızı ve Eşlerimizi Eğitip Öğretmekle Yükümlüyüz

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا قُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلٖيكُمْ نَاراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَٓا اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾)

**6-"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır."**

**"Kendinizi ve ailenizi koruyun"** ifadesiyle ilgili olarak Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* "Kendi nefsinize ve ailenize hayır ve iyiliği öğretin" dediği rivayet edilmiştir.

Hasan dedi ki: "Onlara gerekli şeyleri öğretin; emir verin, yasaklamada bulunun."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet evladımıza ve eşimize dini, hayırları, iyiliği ve yaşantımızın olmazsa olmazlarından olan edep kurallarını öğretmekle yükümlü olduğumuza delalet etmektedir. Bu, mana bakımından şu ayetlere benzemektedir:

(وَأْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا)

**"Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et."**[605]

(وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ)

**"(Önce) en yakın akrabanı uyar."**[606]

Bu ayet, sırasıyla en yakınlarımızı eğitip öğretmek ve onları Allah'a itaate emretmekle yükümlü olduğumuza delalet etmektedir.

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şu hadisi de buna şehadet etmektedir:

(كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ)

***"Hepiniz çobansınız. Her çoban kendi güttüğünden sorumludur."***[607]

605 Tâ hâ, 20/132
606 Şu'arâ, 26/214
607 Tirmizi, Cihad, 27

Bilindiği gibi çoban kendi güttüklerini koruyup kollamak, onların yararına olan şeyleri temin etmekle yükümlü olduğu gibi onları eğitmek ve tedip etmekle de yükümlüdür.

Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Adam, ailesinin üzerinde bir çobandır ve onlardan sorumludur. Emîr, halkının üzerinde bir çobandır ve onlardan sorumludur."***[608]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Salim'in babası, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا خَيْرًا لَهُ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ)

***"Bir baba evladına güzel edepten daha iyi bir şey vermiş olamaz."***[609]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مِنْ حَقِّ الوَلَدِ على الوالِدِ أَنْ يُحْسِنَ اسْمَهُ وَيُحْسِنَ أَدَبَهُ)

***"Kendisine güzel bir isim vermesi ve ona güzel bir edep öğretmesi, çocuğun babası üzerindeki haklarındandır."***[610]

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

((إِذا بلغ أَوْلَادكُم سبع سِنِين فعلموهم الصَّلَاة (وَإِذا) بلغُوا عشرا فاضربوهم عَلَيْهَا وَفرقُوا بَينهمَا فِي الْمضَاجِع)

***"Çocuklarınız yedi yaşına vardıklarında onlara namaz kılmayı öğretin. On yaşına vardıklarında (kılmazlarsa) kılmaları için onları dövün. (O yaşa geldiklerinde) onları ayrı yataklarda yatırın."***[611]

608 Tirmizi, Cihad, 27

609 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 2/28

610 Suyuti, Câmiu'l-Ahadis: 22/47

611 İbnu'l-Mülakkin Siracüddin Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şafiî el-Mısri. el-

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾ )

**9-"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varılacak yerdir orası!"**

Hasan dedi ki: "Bu zamanda hadlere en çok çarptırılanlar, münafıklardır. Cenab-ı Allah, had uygularken onlara sert davranılmasını emretmiştir."

Denildi ki: "Münafıklarla yapılan cihad sözlü, kâfirlerle yapılan ise savaşla olur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayette hem kâfirlere hem de münafıklara sert davranılması emredilmiş; onlarla yakınlık gösterip birlikte oturup kalkmak yasaklanmıştır.

İbn Mesud'un *radiyallahu anh* bu konuda şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kâfirlere karşı çıkıp onları reddetmeye gücünüz yetmezse, onlara asık bir yüzle bakın."

(ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوحٍ وَامْرَاَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْئاً وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾ )

**10-"Allah, inkar edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikahları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, «Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!» denildi."**

Bedru'l-Münir fi Tahrici Kitabi'ş Şerhi'l Kebir li'r Rafiî: 3/240

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: “Hz. Nuh ile Hz. Lut’un eşleri münafık idiler. Hiçbir peygamberin eşi zina etmiş değildir.”

Bu iki kadının hainliği şöyle olmuştu: Hz. Nuh’un karısı, halka kocasının deli olduğunu söylüyordu. Hz. Lut’un karısı ise kocasının yanına misafirlerin (meleklerin) geldiğini kötü niyetli kimselere haber vermişti.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 68- NÛN (KALEM) SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾)

**10-"Yemin edip duran, aşağılık kimseye sakın boyun eğme."**

Denildi ki: Burada, yalan yere Allah adına yemin eden kimse kastedilmiştir. Böyle birine (مَهِين) "aşağılık" denmiştir. Çünkü bu kişi yalan yere yemin etmeyi caiz görmüş ve bu şekilde yemin etmiştir. (حَلَّاف) kelimesi ise haklı ya da haksız çokça yemin eden kimse demektir. Cenab-ı Allah (وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ) **"Yeminlerinize Allah'ı siper yapmayın"**[612] buyurarak bunu yasaklamıştır.

(هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾)

**11-"Daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan"**

İnsanlarda bulunmayan ayıp ve kusurlardan söz ederek günahlarına giren, arada laf götürüp getirerek onların dedikodusunu yapan kimseye uyma. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ) ***"Söz taşıyan kimse cennete giremez."***[613]

612 Bakara, 2/224

613 Buhari, Edeb, 50

(مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيمٍۙ ﴿١٢﴾ )

**12-"Kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimse"**

Abdulbaki b. Kani'nin bildirdiğine göre Şeddad b. Evs *radiyallahu anh*, Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Mal toplayıp hayır yapmayan, katı ve sert, kaba saba, hiç bir şeye aldırış etmeyen gayretsiz kimse cennete giremez."***[614]

---

614 Bkz: Ebu Davud, Edeb, 8; Tahavi, Şerhu Müşkili'l-Âsâr: 2/158

بسم الله الرحمن الرحيم

# 70- SEELE SÂİLÜN (ME'ÂRİC) SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَٓائِمُونَۙ ﴿٢٣﴾ )

**23-"Onlar, namazlarına devam eden kimselerdir."**

Ebu Seleme, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* en çok sevdiği namaz, devamlı kılınan namaz idi." Böyle dedikten sonra şu ayeti okudu:

(اَلَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَٓائِمُونَ) **"Onlar, namazlarına devam eden kimselerdir."** [615]

İbn Mesud'un *radiyallahu anh* bu ayette kastedilenlerin, namazlarını vaktinde kılmaya devam edenler olduğunu söylediği rivayet edilmiştir. İmran b. Husayn *radiyallahu anh,* namaz kılarken sağa sola dönüp bakmayanların bu ayette kastedildiklerini söylemiştir.

(لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِۖ ﴿٢٥﴾ )

**25-"İsteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalanlar için"**

615 Bkz: Tirmizi, Edeb, 73

Bu ayeti tefsir eden İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ayette geçen sâil kelimesi, dilenip isteyen kimse demektir. "Mahrum" kelimesi ise düzgün bir ticareti olmayan kimse demektir."

Ebu Kalabe dedi ki: "Mahrum, malı elinden çıkıp giden kimse demektir."

Hasan b. Muhammed dedi ki: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seriyye gönderdi. Bunlar ganimet elde ettiler. Onlardan sonra başkaları geldiler ve onlar hakkında şu ayet indi: (وَالَّذِينَ فِي اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ) **"Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir."[616]"**

Enes *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(الْمَحْرُومُ مَنْ حُرِمَ وَصِيَّتَهُ)

***"Asıl mahrum, vasiyet etme imkânından mahrum olan kimsedir."***[617]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Önceki kısımlarda mahrum kelimesinin manasını ve ulemanın bununla ilgili ihtilafını anlatmıştık.

616 Me'âric, 70/24-25

617 İbn Mâce, Vesaya, 2

بسم الله الرحمن الرحيم

# 73- MÜZZEMMİL SÛRESİ

## [Gece İbadeti]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(يَا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾)

(قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلاً ﴿٢﴾)

**1-“Ey örtünüp bürünen (Peygamber)!”**

**2-“Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi ibadetle geçir.”**

Zürare b. Evfa, Sa’d b. Hişam’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Aişe’ye, “bana Resûlullah’ın *sallallahu aleyhi ve sellem* gece ibadetinden bahseder misin?” dedim. Bana, “Sen şu (يَا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلاً) **“Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi ibadetle geçir”** suresini okumuyor musun?” diye sordu. Ben, “okuyorum” dedim. Bunun üzerine sözlerine şöyle devam etti: “Allah bu surenin baş tarafında geceleyin namaz kılmayı farz kıldı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabı kalkıp geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kıldılar. Allah bu surenin son kısmını on iki ay süreyle yanında tuttu. Sonra surenin

sonundaki hafifletici ayeti indirdi. Ondan sonra gece namazı, farzlığın ardından nafileye dönüştü."[618]

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Müzzemmil suresinin baş tarafı indiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashabı ramazan ayında olduğu gibi geceleri kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılıyorlardı. Bu hal, surenin son kısmı ininceye kadar böyle devam etti. Surenin baş kısmının inmesiyle son kısmının inmesi arasında on iki aylık bir süre geçti."

## [Kur'an'ın Tertil İle Okunması]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْت۪يلاًۜ ﴿٤﴾ )

**4-"Yahut buna biraz ekle. Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Kur'an'ı açık seçik bir şekilde oku."

Tavus dedi ki: "Kur'an'ı anlayabilecek şekilde açık seçik oku."

Mücahid dedi ki: "Kur'an okurken kelimeleri birbiri ardınca ve yavaş oku."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Gece namazının farzlığının neshedilip rağbet edilen mendup bir ibadet haline geldiği hususunda Müslümanlar arasında görüş farklılığı yoktur. Bu namaza teşvik ve rağbetlendirme babında Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* çok hadisler rivayet edilmiştir.

İbn Ömer *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(أحَبُّ الصلاةِ إلى اللهِ صلاةُ داود وأحبُّ الصيامِ إلى اللهِ صيامُ داودَ؛ كانَ ينامُ نصفَ الليلِ، ويقومُ ثُلُثَهُ، وينامُ سُدُسَهُ، ويصومُ يوماً، ويُفْطِرُ يوماً)

---

618 Ebu Davud, Salât, 314

**"Yüce Allah'ın en çok sevdiği namaz, Davud'un (a.s) namazıdır. Yüce Allah'ın en çok sevdiği oruç, Davud'un (a.s) orucudur. O, gece yarısına kadar uyur, (kalkıp) gecenin üçte biri kadar süreyle namaz kılar, sonra da gecenin altıda biri kadar uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı."[619]**

Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri sekiz rekât namaz kılardı. Fecr-i sadık öncesinde sabaha doğru üç rekât vitir kılar, tesbih ve tekbir getirirdi. Fecir doğunca da sabahın iki rekâtını kılardı."

Hz. Aişe'den *radiyallahu anh* gelen rivayete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri on bir rekât namaz kılardı.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْـًٔا وَاَقْوَمُ قِيلاًۜ ﴿٦﴾ )

**6-"Şüphesiz gece ibadetinin etkisi daha fazla, (bu ibadetteki) sözler (Kur'an ve dua okuyuşlar) ise daha düzgün ve açıktır."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* ile İbn Zübeyr *radiyallahu anh* dediler ki: "Geceleyin uykudan uyanıp ibadete durman, gecenin tümünü ibadetle geçirmen demektir."

Mücahid dedi ki: "Gece boyu herhangi bir vakitte uykudan uyanıp ibadet eden kimse gece boyu ibadet etmiş gibi olur. Yatsı namazından sonra ibadet eden kimse de gece boyu ibadet etmiş gibi olur."

Hasan'ın da böyle dediği ve ayetin (اَشَدُّ وَطْـًٔا وَاَقْوَمُ قِيلاً) cümlesini şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir: "Gece ibadeti bedeni yorar ama kişiye daha çok hayır ve iyilik kazandırır."

Mücahid dedi ki: "Gece ibadetindeki sözler (Kur'an ve dua okuyuşlar) ise daha düzgün ve daha sabittir."

---

619 Buhari, Ahâdîsu'l Enbiyâ, 39

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحاً طَوِيلاًۜ ﴿٧﴾ )

(وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْت۪يلاًۜ ﴿٨﴾ )

**7-"Gündüzün sana uzun bir meşguliyet vardır."**

**8-"Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel."**

Mücahid dedi ki: "İhlaslı bir kalple Allah'a yönel."

Katade dedi ki: "İhlasla Allah duada bulun ve ibadet et."

Denildi ki: "Tamamen Allah'a yönel. Başkalarından değil de O'ndan hayır ümid et."

Bazı kimseler namaz bağlamında zikredildiği için bu ayeti delil göstererek iftitah tekbirinin, Yüce Allah'ın diğer isimleri ile alınabileceğini söylemişlerdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا)

**"Gündüzün sana uzun bir meşguliyet vardır."**[620]

Katade dedi ki: "Gündüzün uzun süren boş vaktin olacaktır."

(اَشَدُّ وَطْـًٔا) Mücahid dedi ki: "Vav harfinin fethası ile "vat'en" şeklinde okunursa, dil ile kalbin uyumu anlamına gelir. Vav harfinin kesresi ile "Vit'en" şeklinde okunursa, gece ibadetinin gündüz ibadetinden daha etkili olacağı anlamına gelir."

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَٓائِفَةٌ مِنَ الَّذ۪ينَ مَعَكَۜ وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۜ عَلِمَ اَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ

620 Müzzemmil, 73/7

فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰى وَاٰخَرُونَ
يَضْرِبُونَ فِي الْاَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي
سَبِيلِ اللّٰهِ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَقْرِضُوا
اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ
خَيْراً وَاَعْظَمَ اَجْراً وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

**20-"(Ey Muhammed!) Şüphesiz Rabbin, senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçirdiğini biliyor. Beraberinde bulunanlardan bir topluluk da böyle yapıyor. Allah gece ve gündüzü düzenleyip takdir eder. Sizin buna (gecenin tümünde yahut çoğunda ibadete) gücünüzün yetmeyeceğini bildi de sizi bağışladı (yükünüzü hafifletti.) Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizde hastaların bulunacağını, bir kısmınızın Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını, diğer bir kısmınızın ise Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir. O halde, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin, Allah'a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik gönderirseniz onu Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük mükafat olarak bulursunuz. Allah'tan bağışlama dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet şu manaları içermektedir:

1-İslamın ilk zamanlarında farz kılınan gece namazının farzlığı neshedilmiştir.

2-"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" cümlesiyle namazda kıraatin farz olduğuna delalet etmektedir.

3-Az miktardaki kıraatle namazın caiz olacağına delalet etmektedir.

4-Namazda fatiha okumayıp başka bir ayet veya sure okuyan kimsenin namazı geçerli olur. Bunu daha önce de açıklamıştık.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Bu ayet gece namazı hakkında inmiştir. Ama o namaz neshedilmiştir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Gece namazının sadece farzlığı neshedilmiştir. Şartları ve diğer hükümleri neshedilmiş değildir. Şunu da belirtmeliyiz ki, bu surede tesbihten bahsedildikten sonra gelen "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" cümlesiyle namazda kıraatle de emrolunmuşuzdur.

Bir kişi çıkıp bu hükme şöyle bir itirazda bulunabilir: "Kıraatte bulunmak, nafile namazda emredilmiştir. Dolayısıyla bu ayeti, farz namazlarda kıraatte bulunmanın farzlığına delil göstermek doğru olmaz."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Nafile namazlarda kıraatte bulunmanın farzlığı sabit olduğuna göre, farz namazlar da nafile namazlar gibidir. Çünkü bu iki namaz arasında ayırım yapan hiç kimse yoktur. Şunu da söylemeliyiz ki, (فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ) **"Kur'andan kolayınıza geleni okuyun"** ifadesi vücup ifade eder. Çünkü bu ifade bir emirdir. Emir ise vücup ifade eder. Namazdan başka kıraatin zorunlu olduğu bir yer yoktur. Şu halde ayette kastedilen, namazda kıraatte bulunmaktır.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ayette kastedilen, nafile namazda kıraatte bulunmak ise bu namazın kendisi farz olmadığına göre bu ayet, kıraatin farzlığına nasıl delalet eder?"

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Nafile namaz her ne kadar farz değilse de bu namazı kılan kimsenin mutlaka kıraatte bulunarak kılması gerekir. Bu namaza durulduğunda taharet ve setr-i avret gibi şartlarını yerine getirmek farz olduğu gibi, kıraatte bulunmak farz olur. Mesela insanın selem akdi ve diğer alışveriş akidlerini yapma mecburiyeti yoktur. Ama bu akitlerden birini yapmaya yöneldiğinde, ancak şeriatın mübah kıldığı şekilde yapması gerekir.

Mesela Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, selem akdiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

(مَنْ أَسْلَمَ فَلْيُسْلِمْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ)

***"Bir kimse selef (selem) alış verişi yaparsa; belli ölçekte, belli tartıda, belli vadeye kadar yapsın"***[621]

621 Muvatta: 3/175

Kişinin selem akdi yapma zorunluluğu yoktur. Ama yapacak olursa da akdi bu şartlar çerçevesinde yapması gerekir.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "(فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) **"Kur'andan kolayınıza geleni okuyun"** ayetinde kastedilen kıraat değil, namazın kendisidir. Dolayısıyla bu ayet, naöazda kıraatin farzlığına delalet etmez."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Bu dediğiniz yanlıştır. Zira bunu demekle siz, kelamı hakiki manasından alıp mecaz manasına götürmektesiniz. Bir delil olmadan bunu yapmak caiz değildir. İddianızın doğruluğunu farzetsek bile yine bu ayet, namazda kıraatin farzlığına delalet eder. Çünkü kıraat namazın bir rüknü olduğu için ayette namaz, kıraat kelimesiyle ifade edilmiştir.

Mesela Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ)

**"Onlara, «Rükû edin (namaz kılın)» dendiği zaman rükû etmezler."** [622]

Mücahid dedi ki: "Bu ayette rükû kelimesiyle namaz kastedilmiştir."

Başka bir ayette de şöyle buyrulmuştur:

(وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ)

**"Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."**[623]

Bu ayette de rükû kelimesiyle namaz kastedilmiştir. Çünkü rükû, namazın rükünlerinden biridir.

622 Mürselat, 77/48
623 Bakara, 2/43

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 74- MÜDDESSİR SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾)

(وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾)

(وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾)

**4-"Nefsini arındır."**

**5-"Şirkten uzak dur."**

**6-"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma."**

**"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma."**[624]

İbn Abbas, İbrahim, Mücahid, Katade ve Dahhâk dediler ki: "Karşılığında sana daha fazlası verilsin diye başkalarına bir ihsanda bulunma."

Hasan ile Rebî' b. Enes dediler ki: Yapmış olduğun iyilik ve hasenatı çok görerek Allah'a karşı övünme. Bu, Allah katında senin dereceni eksiltir."

624 Müddessir, 74/6

Başkaları dediler ki: "Allah'ın sana verdiği peygamberlik ve Kur'an'ı insanların başına kakarak onlardan çok bir karşılık isteme."

Mücahid'in şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "İşlediğin ameli fazla, yaptığın taat ve ibadeti çok görme."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin bu manaların tümüne ihtimali vardır. Hepsinin kastedilmiş olması mümkündür. Bu ihtimallerin tamamını gözönünde bulundurarak ayeti genel bir manada yorumlamak daha iyi olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ)

**"Elbiseni temizle."**[625]

Bu ayet, namaz kılmak için elbiseyi pisliklerden temizlemenin farz olduğuna, necasetli elbise ile namaz kılmanın caiz olmadığına delalet etmektedir. Çünkü necis elbisenin temizlenmesi ancak namaz için farz olur.

Rivayet olunduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Ammar'ı *radiyallahu anh* elbisesini yıkarken görmüş, ***"Elbiseni neden yıkıyorsun?"*** diye sormuş, Ammar *radiyallahu anh,* "Balgam bulaştığı için yıkıyorum" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Elbise sadece kan, idrar ve meni bulaşmasından ötürü yıkanır"*** demişti.[626]

Hz. Aişe *radiyallahu anh* dedi ki: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* elbisedeki meniyi ıslak iken yıkamamı bana emretti."

Bir adam dedi ki: Bu ayetteki elbise temizliğinden kastedilen şey, Ebu Rezin'in şu rivayetinde anlatılanlardır: Cahiliyet devrinde "Amelin salih olsun" ifadesi kullanılırdı. O zamanın insanları, ameli salih olan insana "elbisesi temiz" derlerdi.[627]

---

625 Müddessir, 74/4

626 Bkz: Darekutni, Sünen: 1/230

627 İbn Hıbban, Sahih: 16/310

İbrahim dedi ki: **"Elbiseni temizle"** ifadesiyle "Kendini günahlardan temizle" manası kastedilmiştir.

İkrime dedi ki: "Cenab-ı Allah bu ayette Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* necaset üzere elbise giymemesini emretmiştir."

Bütün bunlar mecazî anlamlar olup bir delil olmadan ayeti bu şekilde manalandırmak caiz olmaz. Sözü edilen şu adam delil olarak şunu ileri sürmektedir: Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem,* elbisesini idrar ve benzeri pisliklerden yıkamakla emrolunmasını gerektirecek bir duruma düştüğünü düşünmek doğru değildir.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu son derece tutarsız, bozuk ve çelişkili bir ifadedir. Çünkü bu surede (وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) **"Şirkten uzak dur"**[628] ayeti ile Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem,* putlardan uzak durması emredilmiştir. Oysa onun peygamberlikten önce de sonra da putlara yanaşmadığı, her iki dönemde de günahlardan ve maddi pisliklerden uzak durduğu bilinmektedir. Bunlardan uzak durduğu halde Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şekilde hitap edilmesi caiz olduğuna göre, namaz kılmak için elbisesini temizlemekle emrolunması da aynı şekilde caiz olur. Mesela Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah ile beraber başka bir ilâha asla ibadet etmediği halde Cenab-ı Allah başka bir ayette ona (وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ) **"Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme"**[629] buyurmuştur. Bütün bu ayetler, şu adamın söylediklerinin çelişkili ve fasid olduğuna delalet etmektedir. Adam, bu ayetin abdest, namaz ve diğer bütün şer'î hükümlerden önce Kur'an'ın inen ilk ayetlerinden olduğunu iddia etmekte ve bu ayetin cahiliyet devri putlarından, şirkinden ve kötü amellerinden arınmaya delalet ettiğini söylemektedir. Bu sözleri, başta söyledikleriyle çelişmektedir.

Başta şöyle demişti: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* elbisesini necasetten temizlemekle emrolunmaya ihtiyacı yoktur."

Böyle diyen bir adam, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* putları terketmekle emrolunmaya ihtiyacı olduğunu düşünebilir mi? Putlara zaten

---

628 Müddessir, 74/5
629 Kasas, 28/88

hiç yaklaşmadığı için böyle bir emre muhatap olmaya ihtiyacı olmadığı halde kendisine böyle bir şeyin emredilmesi caiz olmuştur. Aynı şekilde elbisesini temizlemekle emrolunması da caiz olur. Bahsi geçen adamın, bu ayetin Kur'an'ın ilk inen ayetlerinden olduğunu söylemesine gelince, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine farz kılınan namazı kılmak için elbisesini temizlemesinin bu ayetle emredilmesine ne engel vardır?

Hz. Aişe, Mücahid ve Atâ'dan gelen rivayete göre Kur'an'ın ilk inen ayeti şudur:

﴿اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾

**"Yaratan Rabbinin adıyla oku!"**[630]

---

630 Alak, 96/1

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 75- KIYÂME SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِه۪ بَص۪يرَةٌۙ ﴿١٤﴾ )

**14-"İnsan kendi aleyhine şahittir."**

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* bu ayeti bu şekilde manalandırdığı rivayet edilmiştir. Bu ayetin şu manaya geldiğini söyleyenler de vardır: "Kıyamet gününde insanın vücut organları kendi aleyhine şahitlik edeceklerdir."

(وَلَوْ اَلْقٰى مَعَاذ۪يرَهُۜ ﴿١٥﴾ )

**15-"Mazeretlerini ortaya koysa da."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Özür dileyip nefsinin kendisi aleyhine şahitliğini kabul etmesi, mazeret ileri sürerek kendini savunmasından daha iyidir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetin lafzının bu manalara gelme ihtimali bulunduğuna göre ayeti bu şekilde manalandırmak gerekir. Çünkü bu şekilde mana vermede ayete bir aykırılık yoktur. Bu ayet, kişinin kendi aleyhine olan beyanının kabul edilmesi gerektiğine delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, kişiyi kendi aleyhine bir hüccet ve şahit kılmıştır. Ayette onu kendisi aleyhine bir şahit olarak ifade etmesi, kendisi aleyhine şahitliğini tekid edip sabit kılmıştır. Bu da insanın yaptığı akidlerin, ikrarlarının ve kendisini bağlayan tüm itiraflarının geçerli olmasını gerektirmektedir.

بسم الله الرحمن الرحيم

# 76- İNSAN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِيناً وَيَتِيماً وَاَسِيراً ﴿٨﴾ )

**8-"Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler."**

Ebu Vâil, müşrik esirlere bakmakla görevlendirilmişti. O da onlara yiyecek temin etmesi için birini görevlendirmiş, sonra bu ayeti okumuştu: (وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ) **"Onlar, seve seve yiyeceği yedirirler."**

Katade dedi ki: "O zamanlarda Müslümanların esiri, müşrikler idi. Ama yiyeceği öncelikle Müslüman kardeşine vermelisin."

Hasan, ayette geçen esir kelimesiyle, müşrik esirlerin kastedildiğini söylemiştir.

Mücahid dedi ki: "Ayette geçen esir kelimesi, zindandaki kişi demektir."

İbn Cübeyr ile Atâ dediler ki: "Bu ayette geçen yoksul, yetim ve esir ile, kıble ehli olanlarla diğerleri kastedilmiştir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Kuvvetli görüşe göre ayette geçen esir kelimesiyle müşrik esirler kastedilmiştir. Çünkü zindandaki Müslümana kesinlikle esir denilmez. Bu ayet, esiri doyurmanın sevap olduğuna delalet etmektedir. Ayetin zahiri, esire sair sadakaları vermenin caiz olmasını gerektirmektedir. Ancak mezhebimiz müçtehidleri esire zekâtları, hayvanların

zekâtını vermenin caiz olmadığını söylemişlerdir. Bunlardan alınıp devlet başkanına teslim edilmesi gereken zekâttan da esire verilemez.

Ebu Hanife ile Muhammed, esire kefaret ve benzeri şeyleri vermenin caiz olduğunu söylemişlerdir.

Ebu Yusuf, verilmesi vacip olan sadakaların sadece Müslümana verilebileceğini söylemiştir. Bunu daha önce de açıklamıştık.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 77- MÜRSELÂT SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًاۙ ﴿٢٥﴾)

(اَحْيَاءً وَاَمْوَاتًاۙ ﴿٢٦﴾)

**25-26: "Biz yeryüzünü dirileri de ölüleri de toplayan (bir yurt) yapmadık mı?"**

Şa'bî dedi ki: "Yüce Allah yerin üstünü canlılar, altını da ölüler için bir yurt yaptı."

Ayette geçen (كِفَاتًاۙ) kelimesi, toplama ve bir araya getirme anlamına gelmektedir. Yani yer, hem canlı haldeyken hem de ölü haldeyken varlıkları bağrında toplayıp barındıran bir yurttur.

İsrail'in bildirdiğine göre Ebu Yahya, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًاۙ) **"Biz yeryüzünü toplayan (bir yurt) yapmadık mı?"** Yer, ölüleri bağrında toplar; onlardan hiçbir şey görünmez. Dirileri de toplayıp onlara yurt olur. Kişi kendi evinde barınır. Evinin içinde ne yaptığını başkaları görüp bilemez."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet ölünün defnedilmesi, onunla birlikte saçlarıyla tüylerinin ve kendisinden kopup ayrılan parçalarının da defnedilmesi gerektiğine delalet etmektedir. Yine bu ayet insan saçının ve

bedeninin herhangi bir parçasını satmanın, bunlar üzerinde tasarrufta bulunmanın caiz olmadığına delalet etmektedir. Çünkü Cenab-ı Allah, bunların defnedilmesini vacip kılmıştır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hadiste şöyle buyurmuştur:

(لَعَنَ اللّٰهُ الْوَاصِلَةَ)

***"Allah başkasının saçını kendi saçına ekleyene lânet etsin."***[631]

Yani başkasının saçından yararlanmayı yasaklamıştır. Bu, mezkûr ayetin delalet ettiği manadır.

Bu ayetin mana bakımından benzeri olan bir ayet şudur:

(ثُمَّ اَمَاتَهُ فَاَقْبَرَهُ)

**"Sonra onu öldürdü ve kabre koydu."**[632]

Yani onun için bir kabir hazırladı. Bu ayeti başka şekilde te'vil edenler de olmuştur.

Rivayet olunduğuna göre İbn Mesud *radiyallahu anh* bir biti alıp mescitte çakılların arasına gömmüş, sonra (اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًاۙ اَحْيَٓاءً وَاَمْوَاتًا) **"Biz yeryüzünü dirileri de ölüleri de toplayan (bir yurt) yapmadık mı?"** ayetini okumuştur.

Ebu Ümame'nin *radiyallahu anh* de benzer şeyler söylediği rivayet edilmiştir.

Ubeyd b. Umeyr de İbn Ömer'den bir bit alıp mescide fırlatmıştır.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu te'vil, öncekine aykırı değildir. Ayetin genel ifadesi bunların tümünü icab ettirmektedir.

---

631 Buhari, Nikâh, 96

632 Abese, 80/21

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 82- İNŞİKÂK SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَلَٓا اُقْسِمُ بِالشَّفَقِۙ ﴿١٦﴾ )

**16-"Yemin ederim şafağa."**

Mücahid, bu ayetteki şafak kelimesinin gündüz anlamına geldiğini, çünkü devamında geceden bahsedildiğini söylemiştir: (وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ) **"Geceye ve içinde topladıklarına..."**

Ömer b. Abdulaziz dedi ki: "Şafak, beyazlık demektir."

Ebu Cafer Muhammed b. Ali dedi ki: "Şafak, (Güneşin batmasından sonra ufukta) beyazlığın ardından gelen siyahlıktır."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Şafak kelimesi aslında incelik anlamına gelmektedir. Mesela ince kumaştan yapılmış bir elbiseye (ثَوْبٌ شَفَقٌ) denir. Kalp inceliğine ve yumuşaklığına da şefkat denir. Şafak kelimesinin aslı böyle olduğuna göre manası, kırmızılıktan çok beyaza daha yakındır. Çünkü ışık beyaz iken cüzleri ince, kızıl renkte iken yoğun olur.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَۜ ﴿٢١﴾ )

**21-"Onlara Kur'an okunduğu zaman secde etmiyorlar."**

Bu ayet Kur'an okunduğu duyulduğunda secde etmeyenleri yerip kınadığı için, tilavet secdesinin vacipliğine delil gösterilmektedir. Ayetin zahiri, Kur'an'ın herhangi bir yerinin okunduğu duyulduğunda secde etmeyi gerektirmektedir. Ancak biz, secde ayetleri dışındaki yerleri bu hükmün dışında saydık. Lafzın genel niteliğini göz önüne alarak ayetin hükmünü sadece secde ayetlerini okuma ve dinlemeye mahsus kıldık. Eğer böyle yapmasaydık, ayetin hükmünü başından itibaren lağvetmiş olurduk.

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Ayette sözü edilen secde Allah'a boyun eğip teslim olma manası kastedilmiştir. Çünkü secde kelimesi boyun eğme ve teslimiyet manasına gelmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: "Secde" kelimesinin boyun eğip teslim olma manasına geldiği doğrudur. Ancak bunun belli bir şekilde yapılması gerekir. Buna göre secde, alnı yere koyarak yapılır. Rükû, kıyam, oruç, hac ve diğer ibadetler de Allah'a boyun eğip teslim olmaktır. Ama bunlara secde denmez. Çünkü secde, belli bir şekilde boyun eğme ve teslimiyettir. O şeklin dışına çıkınca ona secde denmez.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 87- A'LÂ SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿١٤﴾)

(وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿١٥﴾)

**14-15: "Arınan ve Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer."**

Ömer b. Abdulaziz ile Ebü'l Âliye'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Fıtır sadakasını sonra namaza giden kimse mutlaka kurtuluşa erer."

Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* bayram namazını kılmak üzere namazgâha gitmeden fıtır sadakasını vermeyi emrettiği rivayet edilmiştir.

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Sünnete uygun olan, fıtır sadakasını bayram namazından önce vermendir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: (وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى) **"Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse"** ifadesi, iftitah tekbirinin başka zikir kelimeleri ile de yapılabileceğine delalet etmektedir. Çünkü ayette Allah adının anılmasının ardından ona bitişik olarak namaz kelimesi de anılmıştır. Zira (فَصَلّٰى) kelimesinin başındaki "fa" harfi, aralıksız takip manasınadır. Bu da **"Rabbinin adını anıp"** ifadesiyle iftitah tekbirinin kastedildiğine delalet etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 90- BELED SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ )

**13-"O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)tir."**

Rivayet olunduğuna göre bir adam Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem,* "Cennete girmemi sağlayacak bir işi baba öğretir misiniz" dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu:

(أَعْتِقِ النَّسَمَةَ وَفُكَّ الرَّقَبَةَ)

**"Bir canı azad et ve bir kölenin özgürlüğe kavuşmasını sağla."**

Adam, "İkisi aynı şey değil mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle cevap verdi***: "Hayır (ikisi aynı şey değildir). Bir canın azad etmek, başkasının katkısı olmadan kendin onu azad etmendir. Bir kölenin özgürlüğe kavuşmasını sağlamak ise onun azadlık bedelinin ödenmesine (katkı sağlayarak) yardımcı olmandır."***[633]

---

633 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 10/461

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet, mükâtep köleye zekât vermenin caiz olmasını gerektirmektedir. Çünkü bu, onun azadlık bedelinin ödenmesi hususunda ona yardımcı olmaktır. Bu Cenab-ı Allah'ın zekât ve kölelerle ilgili kelamı gibidir.

(اَوْ اِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ )

(يَتِيماً ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ )

(اَوْ مِسْكِيناً ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ )

**14-16: "Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi, yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Ayette geçen (metrebe) kelimesi, bir toprak parçası anlamına gelmektedir. Yani yere fırlatılıp atılan bir yoksul ki, atıldığı yer onun hiçbir tarafını örtüp gizlemez."

İbn Abbas'ın *radiyallahu anh* şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "Ayette geçen (metrebe) kelimesi, şiddetli derecede muhtaçlık anlamına gelmektedir. Mesela fakir ve muhtaç duruma düşen bir adam için (تَرِبَ الرَّجُلُ) denir.

(ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ )

**17-"Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya."**

Bu ayetin başında yer alan ve çoğunlukla "sonra" manasına gelen (ثُمَّ) edatı burada "ve" anlamına gelmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 93- DUHÂ SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَأَمَّا الْيَت۪يمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾)

**9-“Öyleyse sakın yetimi ezme!”**

Denildi ki: “Haksızlık edip malını alarak yetimi ezme.”

Ayette özel olarak yetimden bahsedilmiştir. Çünkü onun Allah’tan başka yardımcısı yoktur. Ona zulmedenin cezası ağır olduğu için bu hususta çok titiz davranılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Peygamber’in *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hususta şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: ***“Allah’tan başka yardımcısı olmayana zulmetmekten sakının.”***[634]

(وَأَمَّا السَّٓائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾)

**10-“Sakın isteyeni azarlama!”**

Bu ayette, bir şey isteyen kimsenin azarlanması yasaklanmıştır. Çünkü azarlamak; ağır konuşmak ve sert bir ses tonuyla hitap etmektir.

634 Bkz: Ebu Nuaym el-İsbahani, Hilyetu’l-Evliyâ ve Tabakâtu’l-Asfiyâ: 5/226

Başka bir ayette ise bir şey isteyen kimse güzel şeyler söylemek emredilmiştir:

(وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا)

**"Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti istemek için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle."**[635]

Burada her ne kadar Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hitap edilmişse de aslında bütün mükelleflere hitapta bulunmak kastedilmiştir.

635 İsrâ, 17/28

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# 94- İNŞİRÂH SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً ﴿٥﴾ )

(إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً ﴿٦﴾ )

**5-"Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır."**

**6-"Gerçekten, güçlükle beraber bir kolaylık vardır."**

Abdullah b. Muhammed el-Mervezi'nin bildirdiğine göre Ma'mer, bu ayetle ilgili olarak Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün sevinçli bir halde gülerek çıkageldi. Şöyle diyordu:

(لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ {فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا})

***"Bir güçlük iki kolaylığı alt edemez. Bir güçlük iki kolaylığı alt edemez.*** **"Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır.""**[636]

636 Hâkim, Müstedrek: 2/575

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Ayetteki birinci (الْعُسْرِ) kelimesi, sonda zikredilen (الْعُسْرِ) kelimesinin aynısıdır. Çünkü (elif lâm) ile marife kılınmıştır. Dolayısıyla sonda zikredilen bu kelime, başta zikredilen ve zihinde yer yapmış olan (الْعُسْرِ) kelimesine döner. Ayette geçen ikinci (يُسْرًا) kelimesi ise başta zikredilen birinci (يُسْرًا) kelimesinin kendisi değildir. Çünkü bu, nekre bir kelimedir. Eğer ikincisi ile birincisi kastedilmiş olsaydı, onu (elif lâm) ile marife kılardı.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ )

**7-"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Farzını tamamlayınca, Rabbinin seni yapmaya teşvik ettiği amelleri yapmaya yönel."

Hasan dedi ki: "Düşmanlarınla cihad etmekten fırsat bulduğunda, Rabbine duâ etmeye yönel."

Mücahid dedi ki: "Dünyevi işlerini tamamladığında Rabbine ibadet etmeye yönel."

Bu ayetin bu manaların tümünü içermesi muhtemeldir. En uygunu, ayeti bu manaların tümüne göre yorumlamaktır. Burada her ne kadar Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* hitap edilmekteyse de, bu hitap ile bütün mükellefler kastedilmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

# 97- KADR SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ )

(وَمَا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ )

(لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ )

**1-“Şüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirdik.”**

**2-“Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin!”**

**3-“Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.”**

Denildi ki: Kadir gecesi, içinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Çünkü o gecede, bin ayda bulunmayacak kadar çok hayır paylaştırılır. Bu sebepten kadir gecesi bin aydan daha hayırlı olmuştur. Zaman ve mekânların birbirlerine üstünlükleri, içerdikleri bol hayır ve çok miktardaki yararlarından ötürüdür.

Kadir gecesinin hangi gece olduğu hususunda Peygamber’den *sallallahu aleyhi ve sellem* muhtelif rivayetler gelmiştir. Sahabe de bu konuda farklı şeyler söylemişlerdir. Peygamber’in *sallallahu aleyhi ve sellem,* Kadir gecesinin Ramazan ayının yirmi üçüncü gecesi olduğunu söylediği, İbn Abbas *radiyallahu anh* tarafından rivayet edilmiştir.

Ebu Said el-Hudri *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Kadir gecesini Ramazanın son on gecesinde arayın. Onu tekli gecelerde arayın."***[637]

İbn Mesud *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"(Kadir gecesini şu gecelerde arayın): Ramazanın on dokuzuncu, yirmi birinci, yirmi üçüncü gecesi."***

İbn Ömer *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(تحرَّوا ليلة القَدْر في السبع الأواخر)

***"Kadir gecesin, Ramazan ayının son yedi gecesinde arayın."***[638]

***"Yirmi yedinci gecesinde arayın"*** dediği de rivayet edilmiştir.

Muhammed b. Bekr el-Basri'nin bildirdiğine göre Said b. Cübeyr, İbn Ömer'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* benim duyabileceğim bir sesle kadir gecesinin ne zaman olduğu soruldu. (هِيَ فِي كُلِّ رَمَضَانَ) ***"O, Ramazan ayının tamamındadır"*** cevabını verdi.[639]

Muhammed b. Bekr'in bildirdiğine göre Âsım, Zerr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Übeyy b. Kâ'b'a, dedim ki: "Ya Eba Münzir, kadir gecesinin ne zaman olduğunu bana bildir. Arkadaşımız (Abdullah b. Mesud)a bu soru sorulduğunda, "Kim bir yıl boyu geceleri ihya ederse, kadir gecesine rastlar, dedi."

Übeyy *radiyallahu anh* bana şöyle cevap verdi: "Allah, Abdurrahman'ın babasına (Abdullah b. Mesud'a) rahmet etsin. Allah'a yemin ederim ki o, kadir gecesinin ramazan ayında olduğunu bilmektedir. Ancak o,

637 Bkz: Ebu Davud, Şehr-u Ramazan, 3

638 Ebu Davud, Salât, 320

639 Ebu Davud, Salât, 322

insanların başka zamanlarda tenbellik etmelerinden hoşlanmadığı için böyle demiştir. Allah'a yemin ederim ki kadir gecesi, ramazan'ın yirmi yedinci gecesindedir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu rivayetlerin tümünün sahih olması mümkündür. Buna göre kadir gecesi bir senede Ramazan ayının bir gecesine rastlarken, başka bir senede Ramazan ayının başka bir gecesine rastlayabilir. Bir senede Ramazan ayının son on gecesinden birine, başka bir senede ramazan ayının ortasındaki on geceden birine, bir başka senede de ramazan ayının ilk on gecesinden birine rastlayabilir. Hatta başka bir senede de Ramazan ayı dışındaki gecelerden birine rastlayabilir.

İbn Mesud *radiyallahu anh* bir nassa dayanmadan "Kim bir yıl boyu geceleri ihya ederse, kadir gecesine rastlar" demiş değildir. Çünkü bu, Cenab-ı Allah'ın Peygamberine bir vahiy göndermeden bizim bileceğimiz bir şey değildir. Böylece kadir gecesinin senenin bir ayına mahsus bir gece olmadığı, senenin herhangi bir gecesine rastlayabileceği ispatlanmış oldu.

Bu sebeple mezhebimiz müçtehidleri dediler ki: Bir adam karısına "Sen kadir gecesinde boşsun" dedikten sonra bir sene geçmeden karısı boşanmış olmaz. Çünkü şüpheye dayanarak boşanmanın gerçekleştiğine hükmedilemez. Kadir gecesinin belli bir gecede olduğu tespit edilmemiştir. Dolayısıyla boşama ifadesinin kullanıldığı andan itibaren bir sene geçmeden boşamanın gerçekleştiği kesin olarak söylenemez.

بسم الله الرحمن الرحيم

# 98- BEYYİNE SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾)

**5-"Halbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."**

Bu ayette Allah'a ihlasla ibadet etmek emredilmiştir. İbadetin ihlasla yapılması, başka bir varlığın O'na ortak koşulmaması demektir. Çünkü ihlas, ortak etmenin zıddıdır. İhlasın niyetin varlığı ve yokluğu ile alakası yoktur. Dolayısıyla bu ayet, ibadette ihlas için niyet etmenin vacipliğine delil gösterilemez. Çünkü bir kimse samimi bir şekilde iman ettiğinde kendisi için ibadette ihlas da meydana gelmiş ve şirk koşmak ortadan kalkmış olur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 107- MÂ'ÛN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ )

**5-"Onlar namazlarını ciddiye almazlar."**

İbn Abbas *radiyallahu anh* dedi ki: "Namazı geciktirip vaktini geçirirler." Mus'ab, babası Sa'd'ın da böyle dediğini nakletmiştir.

Mâlik b. Dinar, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Gaflete dalarak namazı vaktinde kılmaz ve kazaya bırakırlar."

İsmail b. Müslim, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Böyle yapanlar münafıklardır. Bunlar namazı vaktinden sonraya bırakırlar. Kılarken de başkalarına gösteriş yaparlar."

Ebu'l Âliye dedi ki: "Ayette kendilerinden söz edilenler, iki rekât kılarak mı yoksa bir rekât kılarak mı selam verdiğini bilmeyen kimselerdir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu te'vilin doğruluğunu şu rivayet desteklemektedir.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Hureyre *radiyallahu anh*, Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا غِرَارَ فِي الصَّلَاةِ وَلَا تَسْلِيمَ)

***"Kişi, namazda şüphe içindeyken selam vermesin."***[640]

---

640 Ahmed b. Hanbel, Müsned: 2/461

Yani ne kadar kıldığı hususunda şüphesi olan kişi selam verip de namazdan ayrılmasın.

Bunun benzeri bir rivayet de şöyledir:

Ebu Said *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Bir kimse namazında şüphelenip üç mü dört mü kıldığını bilemezse bir rekât daha kılsın. Eğer namazını tam kılmış ise bu bir rüküu ile iki secdesi kendisi için nafile olur."***[641]

Mücahid dedi ki: "Bu ayette geçen (سَاهُونَ) kelimesi gaflete dalıp namazı unutan kimseler demektir."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Cenab-ı Allah, sanki onların eğlence için gaflete dalıp namazı vaktinden sonraya bıraktıklarını söylemeyi murad etmiştir. Akılları ve fikirleri namazda olmadığı için kendilerini dalgınlığa ve gaflete maruz bırakmaktan ötürü kınanmayı hak etmişlerdir. Çünkü onlar namazlarını da başkalarına gösteriş yapmak maksadıyla kılarlar. Zira masumane bir dalgınlıktan ötürü namazı vaktinden sonraya bırakan kimse azabı hak etmez.

(يَدُعُّ الْيَتِيمَ)

**"Yetimi itip kakan"**

İbn Abbas, Mücahid ve Katade dediler ki: "Yetime hakkını vermeyen" kimse bu ayette kastedilmiştir.

(وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾ )

**7-"Ufacık bir yardıma bile engel olurlar."**

Hz. Ali, bir rivayete göre İbn Abbas, İbn Ömer ve İbn Müseyyeb dediler ki: "Ayette geçen mâ'ûn kelimesi zekât anlamına gelmektedir."

641 Zeylai, Nasbu'r-Râye: 1/436

Hâris, Hz. Ali'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etti: "Bu ayette sözü edilen ufacık bir yardımın engellenmesinden kasıt, evdeki balta, kazan ve kova gibi şeyleri ödünç olarak isteyen kimselerden bu gibi eşyaları esirgemektir." İbn Mesud *radiyallahu anh* da böyle demiştir.

İbn Abbas'tan *radiyallahu anh* gelen başka bir rivayete göre bu ayette kastedilen mana, evdeki eşyaları ödünç isteyen kimselerden istedikleri şeyleri esirgemektir.

İbn Müseyyeb dedi ki: "Ayette geçen mâ'ûn kelimesi mal anlamına gelmektedir."

Ebu Ubeyde dedi ki: "İçinde menfaat bulunan her şey, mâ'ûn'dur."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu rivayetlerdeki manaların hepsi ayette kastedilmiş olabilir. Çünkü evlerdeki bu tür aletleri zaruret halinde ödünç isteyen kimselere bunları vermek vaciptir. Vermeyen kötülenir ve kınanmayı hak eder.

Bazıları zaruret olmadan bu eşyaları ödünç vermeyebilmektedirler. Bu da onların Müslüman ahlâkından yoksun ve kınanılması gereken kimseler olduklarını gösterir. Oysa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ)

***"Ben ancak ahlâkî güzellikleri tamamlamak üzere gönderildim."***[642]

642 Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübrâ: 10/323

بسم الله الرحمن الرحيم

# 108- KEVSER SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾)

**2-“O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes.”**

Hasan dedi ki: “Bu ayette kurban bayramı namazından ve büyük baş hayvanları kurban etmekten bahsedilmektedir.”

Atâ ile Mücahid dediler ki: “Sabah namazını Müzdelife’de kıl; büyükbaş kurbanlığı da Minâ’da kes.”

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu te’vil, iki mana içermektedir: Biri, kurban bayramı namazının vacip olmasıdır. Diğeri de kurban kesmenin vacip olmasıdır. Bunu daha önce de anlatmıştık.

Hammad b. Seleme’nin bildirdiğine göre Âsım el-Cahderi’nin babası, Hz. Ali’nin *radiyallahu anh* (فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ) **“O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes”** ayetini açıklarken şöyle dediğini rivayet etti: “(Namaz kılarken) sağ eli sol elin bilekle dirseği arasındaki kısmın üzerine koyarak iki eli bu şekilde göğüs üzerinde bağlamaktır.”

Ebu’l Cevza, İbn Abbas’ın *radiyallahu anh* bu ayeti açıklarken şöyle dediğini rivayet etti: “Namaz kılarken sağ eli sol elin üzerine koyarak iki eli bu şekilde göğüs üzerinde bağlamaktır.”

Atâ'nın bu ayeti açıklarken şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Namaz kılarken elleri (kulak hizasına kadar) kaldırmaktır."

Ferrâ dedi ki: "Göğsünle kıbleye yönel, denir."

Bir kişi çıkıp şöyle bir itirazda bulunabilir: "Birinci te'vili Berâ b. Âzib'in *radiyallahu anh* rivayet ettiği hadis geçersiz kılmaktadır. Şöyle ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Kurban bayramı gününde Bakî' mezarlığına geldi. Önce iki rekât namaz kıldı. Sonra yüzünü bize döndürüp şöyle buyurdu:

(إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا نُصَلِّي ثُمَّ نَرْجِعُ فَنَنْحَرُ
فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا وَمَنْ ذَبَحَ فَإِنَّمَا هُوَ
لَحْمٌ قَدَّمَهُ لِأَهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ)

***"Bu gün ilk yapacağımız şey namaz kılmaktır. Sonra dönüp kurban kesmektir. Bunu yapan sünnetimize uymuştur. Kurbanını (namazdan) önce kesen, ailesi için et olarak kesmiş olur. Kestiğinin kurban ibadetiyle alakası yoktur."*** [643]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadisinde bayram namazını ve kurban kesmeyi sünnet olarak nitelemiştir. Bu da bu iki ibadetin Kur'an'da emredilmediğine delalet etmektedir."

Bu itirazın sahibine şöyle cevap verilebilir: Hakikat sizin zannettiğiniz gibi değildir. Zira allah'ın sünnet kıldığı ve farz kıldığı işler için, "Bu bizim dinimizdir dediğimiz gibi, bu bizim sünnetimizdir, bu da bizim farzımızdır" dememiz, her ne kadar Allah tarafından farz kılınmış olsa da caizdir. Mezkûr ayeti kurban kesme olarak manalandırmak evlâdır. Çünkü ayetin lafzının hakiki manası da budur. Zira bu lafzı başka şekilde manalandırmak makul değildir. Mesela bir kimse (نَحَرَ فُلَانٌ الْيَوْمَ) dediğinde bundan, okişinin kurban kestiği anlaşılır. Namazda sağ elini sol elinin üzerine koyduğu anlaşılmaz. Fakihlerin namazda ellerin göğsün üzerinde bağlan-

643 Müslim, Adâhî, 1

mayacağı hükmü üzerinde icma etmiş olmaları, mezkûr ayet ile kurban kesmenin kastedildiğine delalet etmektedir.

Hz. Ali ile Ebu Hureyre'den gelen rivayete göre namazda sağ el sol elin üzerine konarak ikisi birlikte göbek altında bağlanır. Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda sağ elini sol elinin üzerine koyduğuna dair farklı birçok rivayet vardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 109- KÂFİRÛN SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾ )

**6-“Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.”**

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu ayet kâfirlerin tamamına değil bir kısmına mahsustur. Çünkü onların çoğu Müslüman olmuştur. Surenin bir ayetinde şöyle denilmiştir:

(وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُ)

**“Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz.”**[644]

Ayet-i kerime, küfrün tek millet olduğuna delalet etmektedir. Mezhepleri farklı olmakla birlikte kâfirlerin Müslüman olmayanları bu ayette kastedilmişlerdir. Onların tümünün dini bir din, İslam dini de bir din sayılmıştır. Bu da mezhepleri farklı olsa bile kâfirlerin dininin tek olduğuna delalet etmektedir.

---

644 Kâfirûn, 109/5

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# 110- NASR SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ )

**1-"Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde."**

Rivayet olunduğuna göre bu ayette geçen fetih kelimesiyle Mekke fethi kastedilmiştir. Bu da Mekke'nin savaşarak fethedildiğine delalet etmektedir. Çünkü fetih kelimesinin kayıtsız olarak kullanılması bunu gerektirir. Bir kayıt eklenmedikçe bu kelime sulh anlamına gelmez.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً ﴿٣﴾ )

**3-"Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir."**

Ebu Duhâ'nın bildirdiğine göre Mesruk, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu ayetin manasına uygun olarak rükû ve secdelerinde şu duayı çokça okurdu:

(سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي)

***"Allahım! Seni noksanlıklardan tenzih eder ve sana hamd ederim. Beni bağışla Allahım."***[645]

645 İbn Mâce, İkametu's Salât, 20

A'meş'in Müslim'den naklen bildirdiğine göre Mesruk, Hz. Aişe'nin *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefatından önce şu duayı çok okuyordu:

(سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ)

**"Allahım! Seni noksanlıklardan tenzih eder, sana hamd eder, senden bağışlanma diler ve sana yönelip tevbe ederim."**

Kendisine "Ey Allah'ın Resûlü, yeni yeni okumaya başladığını gördüğüm bu kelimeler neyin nesidir?" diye sordum.

Şöyle cevap verdi: ***"Ümmetimle ilgili bana bir işaret verildi. O işareti gördüğünde Nasr suresini okursun."***[646]

646 İbn Ebi Şeybe, el-Musannef: 15/167

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

# 111- TEBBET SÛRESİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(مَا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ )

**2-"Ona (Ebu Leheb'e) ne malı fayda verdi ne de kazandığı."**

Rivayet olunduğuna göre İbn Abbas *radiyallahu anh,* ayette geçen "kazandığı" kelimesiyle Ebu Leheb'in oğlunun kastedildiğini ve oğlunun da haram bir kazanç olduğunu söylemiştir.

Evlatla ilgili bir hadiste Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ، وَإِنَّ وَلَدَهُ مِنْ كَسْبِهِ)

***"Kişinin yediği en helal ve hoş şey kendi kazancıdır. Çocuğu da kendisinin kazancındandır."***[647]

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bu, mana bakımından şu hadise benzemektedir:

(أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ)

***"Sen ve malın, babana aitsiniz."***[648]

647 İbn Mâce, Ticarat, 1
648 İbn Mâce, Ticarat, 64

Bu, babanın kendi oğlunun cariyesini kendisi için ümmü veled yapmasının sahihliğine ve onun aleyhindeki ifadesinin doğru kabul edileceğine ve dilediği takdirde oğlunun cariyesini kendisi için ümmü veled yapabileceğine, oğlunu öldürmesi sebebiyle babaya kısas uygulanmayacağına delalet etmektedir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evladı, babanın kazancı olarak nitelemiştir. Nitekim kişi, kendi kazancı olan kölesini öldürmekten ötürü de kısasa tabi tutulmaz.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾)

**3-"O, bir alevli ateşe girecektir."**

Bu ayet, Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğunun delillerinden biridir. Çünkü bu ayette Ebu Leheb ile karısının Müslüman olmayıp kâfir olarak ölecekleri haber verilmiş ve bu haber, söylendiği gibi gerçekleşmiştir. Ebu Leheb ile karısı bu ayeti duyduklarında, "Muhammed bize hicivde bulundu" dediler. Şayet inanmadıkları halde "Müslüman olduk" diyerek Müslüman gibi görünselerdi yine bu kavli reddetmiş, ancak müşrikler tutunacak bir bahane bulabileceklerdi. Lâkin Cenab-ı Allah onların ne görünüşte ne de inanışta Müslüman olmayacaklarını bildiği için onların alevli cehennem ateşine gireceklerini haber vermiştir. Bu haber de ayniyle gerçekleşmiştir. Bu ayet aynen şu duruma benzemektedir: Bir kimse iki kişiye "Siz bu gün asla konuşmayacaksınız" dediğinde onlar, hiçbir engel bulunmadığı ve dilleri ağızları sağlam olduğu halde o gün konuşmazlarsa, bu sözü söyleyen kişinin haberinin sahihliğine delalet eder. İşte bu ayet de Muhammed'in *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek peygamber olduğuna delalet etmektedir.

Cenab-ı Allah Kur'an'da Ebu Leheb'i künyesi ile, Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem*, Zeyd'i *radiyallahu anh* ve diğer bazı şahsiyetleri adları ile anmıştır. Onları künyeleri ile değil, adlarıyla anmıştır. Zira Ebu Leheb'in adı Abduluzzâ idi. Onun bu adla adlandırılması caiz değildir. Bu nedenle adından vazgeçilip künyesi ile anılmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# 113- FELAK SÛRESİ

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre Ebu Said el-Makberi, Ukbe b. Âmir'in *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir:

(بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بَيْنَ الْجُحْفَةِ وَالأَبْوَاءِ إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَظُلْمَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَتَعَوَّذُ بِ (أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) وَيَقُولُ « يَا عُقْبَةُ تَعَوَّذْ بِهِمَا فَمَا تَعَوَّذَ مُتَعَوِّذٌ بِمِثْلِهِمَا ». قَالَ وَسَمِعْتُهُ يَؤُمُّنَا بِهِمَا فِى الصَّلاَةِ)

**"Bir zaman Resûlullah'ı sallallahu aleyhi ve sellemle birlikte Cuhfe ile Ebvâ arasında yürümekteydik. Derken bir fırtına ve şiddetli bir karanlık etrafımızı sardı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Felak ve Nas surelerini okuyarak Allah'a sığındı. Bana da şöyle dedi:**

**"Ey Ukbe bunları okuyarak Allah'a sığın. Bunlar gibi başka bir sığınma vesilesi yoktur."**

Namazda bize imamlık ederken de Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sureleri okuduğunu işittim."[649]

Cafer b. Muhammed'in şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Cebrail (a.s) Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelerek ona Felak ve Nas surelerini okuyup üfledi."

---

649 Ebu Davud, Vitr, 19

Hz. Aişe *radiyallahu anh* dedi ki:

(أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَسْتَرْقِيَ مِنَ الْعَيْنِ)

***"Nazara karşı okuyup üfletmemi Resûlullah** sallallahu aleyhi ve sellem* ***bana emretti."***[650]

Şa'bî'nin bildirdiğine göre Büreyde *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(لَا رُقْيَةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ)

***"Okuyup üfleme, sadece nazar değmesine ve haşerelerin sokmasına karşı yapılır."***[651]

Enes *radiyallahu anh* de Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle bir rivayette bulunmuştur.

Muhammed b. Bekir'in bildirdiğine göre karısı Zeynep *radiyallahu anh,* Abdullah b. Mesud'un *radiyallahu anh* şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu işittim:

(إِنَّ الرُّقَى وَالتَّمَائِمَ وَالتِّوَلَةَ شِرْكٌ)

***"Okuyup üflemek, nazarlık ve muska takmak, kocaya şirin görünmek için telsımlı şeyler yapmak şirktir."***[652]

Zeynep, eşi Abdullah b. Mesud'a şöyle dediğini nakletmiştir: "Neden böyle söylüyorsun? Gözlerim (ağrıyıp) atıyordu. Falan yahudiye birkaç defa gittim. Bana okuyup üfleyince gözümdeki atmalar durdu."

---

650 Hâkim, Müstedrek: 4/457

651 Buhari, Rikak, 50

652 İbn Mâce, Tıp, 39

Abdullah bana dedi ki: "Şeytan eliyle dürttüğü için gözün atıyordu. Okunup üflendiğinde geri çekiliyordu. Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* okuduğu şu duayı okuman senin için yeterli olur:

(أَذْهِبْ الْبَأس رَبَّ النَّاسْ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا
شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا)

**"İnsanların Rabbi, hastalığı gider. Şifa veren sensin; şifa ihsan et. Senin ihsan edeceğin şifadan başka bir şifa yoktur. Geride hastalık bırakmayacak bir şifa ihsan et."**

(وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ )

**4-"Düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden (Allah'a sığınırım)."**

Ebu Salih dedi ki: "Düğümlere üfleyenler, sihirbazlardır."

Ma'mer'in rivayetine göre Katade, bu ayeti okuduktan sonra, içine sihir karışan okuyup üflemelerden sakının, dedi.

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Düğümlere üfleyenler, sihirbazlardır. Bunlar, hastalara üfler; şirk, küfür ve yıldızları yüceltici kelimeler içeren şeyleri okur, hastalara zararları ilaçları ve öldürücü zehirleri içirir, amaçlarına ulaşmak için çeşitli hileler yaparlar ve sonra da bunun kendi okuyup üflemeleri sayesinde gerçekleştiğini iddia ederler. Zarar verip telef etmek istedikleri kimselere böyle yaparlar. Ama kendilerine fayda vermek istediklerini iddia ettikleri kimselere üfler ve bu üflemenin faydalı olacağına onları inandırmaya çalışırlar. Bazen onlara faydalı ilaçlar içirirler. Bazen tesadüfi olarak hastanın ağrılarının hafiflediği de ölür. Yasaklanan okuma, cahiliyet devri okumalarıdır. Çünkü o okumalar, şirk ve küfür içerirler. Kur'an ve zikrullah içerikli okumalara gelince bunlar caizdir. Bu okumaları Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* emredip teşvik etmiştir. Mezhebimiz müçtehidleri de zikrullahı içeren okumaların teberrüken yapılmasını tavsiye etmişlerdir. Cenab-ı Allah, düğümlere üfleyen sihirbazların kötülüğünden kendisine sığınılmasını emretmiştir. Zira o sihirbazların okuyup üflemekle kendilerine fayda vereceğine inanan kimseler, onların bu yaptık-

larıyla insanlara fayda ve zarar verme gücüne sahip olduklarına inandıkları için kendi dinlerine zarar vermiş olurlar. Diğer taraftan bu sihirbazlar zararlı ilaç ve zehirleri insanlara içirmekle onlara hile ve desise ile kötülükte bulunmakta oldukları için şerlerinden Allah'a sığınmak gerekir.

(وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾ )

**5-"Haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden (Allah'a sığınırım)."**

Abdullah b. Muhammed'in bildirdiğine göre Ma'mer, Katade'nin bu ayeti açıklarken şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hasetçinin gözlerinin ve kendisinin kötülüğünden Allah'a sığınırım."

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Hz. Aişe'den *radiyallahu anh* rivayet olunduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* nazar değmesine karşı kendisine okutmasını emretmiştir.

İbn Abbas *radiyallahu anh* ile Ebu Hureyre *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

(الْعَيْنُ حَقٌّ)

***"Nazar değmesi gerçektir."***[653]

Nazar değmesi konusunda Peygamber'den *sallallahu aleyhi ve sellem* rivayet edilen hadisler sahih olup birbirlerini destekler mahiyettedir.

İbn Kani'nin bildirdiğine göre İbn Abbas *radiyallahu anh,* Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(الْعَيْنُ حَقٌّ، وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ يَسْبِقُ الْقَدَرَ لَسَبَقَتْهُ الْعَيْنُ، وَإِذَا اسْتُغْسِلْتُمْ فَاغْتَسِلُوا)

***"Nazar değmesi gerçektir. Kaderin önüne geçecek bir şey olsaydı, nazar değmesi geçerdi. (Nazara karşı) Gusletmeniz istenirse gusledin."***[654]

653 Buhari, Tıp, 38

654 Taberani, el-Mucemu'l-Kebir: 11/20

Ebû Bekir el-Cessâs dedi ki: Bazı kimselerin iddiasına göre nazarın zararı, nazar edenden çıkıp nazar edilene isabet eden bir şeydir. Bu, kötü ve cahilce bir tanımdır. Nazar aslında bakan kimsenin baktığı ve güzel bulduğu şeyde meydana gelen bir hadisedir. Çoğu kez bakılan ve güzel görülen şeyde zarar meydana gelir. Belki de insan dünyaya meyletmesin, bir şeyden hoşlanıp da onu beğenmesin diye Cenab-ı Allah, aşırı bir beğeniyle bakılan şeyde bir zarar meydana getirmektedir.

Bu, şu rivayette anlatılan olaya benzemektedir: Resûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* devesi Adbâ'yı hiçbir deve geçemezdi. Bir gün köşek üstünde bir bedevi geldi ve bu köşek, Adbâ'yı geçti. Bu durum ashabın gücüne gitti.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara şöyle dedi:

(حَقٌّ عَلَى اللّٰهِ أَنْ لَا يَرْفَعَ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ)

***"Dünyada yücelttiği bir şeyi mutlaka alçaltması Allah üzerinde bir haktır."***[655]

Keza beğendiği çok güzel bir şeyi gören kimsenin de Allah'ı anması, O'na yönelip tevekkül etmesi gerekir. Bununla ilgili bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(وَلَوْلَٓا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ)

**"Bağına girdiğinde 'Mâşaallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseydin ya!"**[656]

Beğenip hoşuna gittiği anda bağının telef olup gittiği bu ayette bildirilmektedir.

Yüce Allah bunun üzerine şöyle buyurmuştur:

(وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِۚ قَالَ مَٓا اَظُنُّ اَنْ تَب۪يدَ هٰذِه۪ٓ اَبَدًاۙ وَمَٓا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَٓائِمَةًۙ وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبّ۪ي لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا

655 Buhari, Cihad ve Siyer, 60

656 Kehf, 18/39

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا لٰكِنَّا هُوَ اللّٰهُ رَبِّي وَلَٓا اُشْرِكُ بِرَبِّٓي اَحَدًا وَلَوْلَٓا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ

**"Derken kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: "Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbime döndürülsem bile andolsun bundan daha iyi bir sonuç bulurum." Arkadaşı, ona cevap vererek dedi ki: "Seni topraktan, sonra bir damla döl suyundan yaratan, sonra da seni (eksiksiz) bir insan şeklinde düzenleyen Allah'ı inkâr mı ediyorsun? Fakat O Allah benim Rabbimdir. Ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam. Bağına girdiğinde 'Mâşaallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseydin ya!"[657]**

Vefatına kadar Allah'ın nimetlerinin senin üzerinde devamlı kalması için böyle deseydin ya.

Abdulbaki'nin bildirdiğine göre Enes *radiyallahu anh,* Peygamber'in *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

(مَنْ رَأَى شَيْئًا يُعْجِبُهُ، فَقَالَ: مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ لَمْ يَضُرَّهُ)

***"Hoşuna giden bir şey gören kimse*** (مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ) ***derse o şeye hiçbir şey zarar vermez."[658]***

Muvaffak kılan Allah'tır.

Burası, Ahkâmu'l Kur'an kitabının sonudur. Kendisinden yardım dilenilecek ve başarıyı ihsan edecek olan, eksikliklerden münezzeh olan Allah'tır.

657 Kehf, 18/35-39

658 Beyhaki, Şuabu'l-İman: 6/213

# AHKÂMU'L KUR'ÂN

Hanefî mezhebinin meşhur fakihlerinden Ahmed b. Ali, Ebû Bekr er-Râzî el-Cassâs el-Hanefî 305/917 de Rey şehrinde doğmuş, zamanın siyâsî ve ilmî merkezi olan Bağdat'a gidip İslâmî ilimleri öğrenmiş ve sonunda Bağdat'taki Hanefî âlimlerinin başkanlığına kadar yükselmiştir. Bu vazifesine ölümü olan 370/981 tarihine kadar devam etmiştir.

Cassâs, zamanında fıkıh, hadis ve dil sahasında şöhrete ulaşmış olan âlimlerden ders almış, kendisini İslâmî ilimler alanında yetiştirmiştir. O, her şeyden önce dirayetli bir fakîhtir. Müfessir ve muhaddis olan yönü de eksik değildir. Bazı kaynaklar onu, fakîhlerin tabakalarından "Ashab-ı Tahrîç" den daha üst mertebede olan "el-Müctehidu fi'l-Mes'ele" mertebesinde görmektedirler. Müellifimiz, dinden inhiraf, zulüm ve haksızlık karşısında feveran eden ve sözünü esirgemeyen bir karakter yapısına sahiptir. Halifenin başkadılık teklifini kabul etmemiştir. Ona yapılan Mûtezîlîlik ithamının kabule şayan yönü yoktur. Zira onun bu fırka ile ilgisinin olmadığı "Cassâs ve Fıkhî Tefsiri" adlı eserde delilleriyle ortaya konulmuştur. Bağdat'taki Hanefilerin başı olması sebebiyle Cassâs'tan istifâde etmek için, çeşitli İslâm memleketlerinden kendisine akın akın talebeler gelmiş, pek çok talebe yetiştirmiş ve aralarından tanınmış fakihler çıkmıştır.

Cassâs'ın telif ettiği eserler, onun keskin zekâsının, kuvvetli muhakemesinin ve meselelere olan vukufunun meyveleridir. Tefsiri ve diğer bir iki telifi dışındaki eserleri, Hanefî mezhebinin ileri gelen müçtehidlerinden İmam-ı Muhammed, et-Tahâvî, el-Hassâf, el-Kerhî gibilerin muhtasar olan eserlerinin şerhi mahiyetindedir. Böyle muhtasar eserleri şerhedebilmek, ancak mezhebin derinliklerine ve inceliklerine vâkıf olan kimseler tarafından mümkün olabilir. Kaynaklarda Cassâs'ın on iki eseri zikredilmektedir.



9 786059 612326